

Suttantapiṭake Khuddakanikāye

Jātakapāliyā saṁvaṇṇanābhūtā

Bhadantamahābuddhaghosatttherena katā

JĀTAKATṬHAKATHĀ

(Catuttho bhāgo)

Romanized from Myanmar version published in 1959

© Buddhasāsana Society

Aṭṭhakathā Series 39

First published in 2008 by Ministry of Religious Affairs

Yangon, Myanmar

THE PĀLI ALPHABET IN BURMESE AND ROMAN CHARACTERS

VOWELS

အ a အာ ā ဣ i ဤ ī ဥ u ဦ ū ဧ e ဩ o

CONSONANTS WITH VOWEL "A"

က ka ခ kha ဂ ga ဃ gha င ṅa
 ဇ ca ခ cha ဇ ja ဈ jha ဠ ña
 ဋ ta ဣ tha ဍ ḍa ဖ ḍha ဎ ṇa
 တ ta ထ tha ဒ da ဓ dha န na
 ပ pa ဖ pha ဗ ba ဘ bha မ ma
 ယ ya ရ ra လ la ဝ va သ sa ဟ ha ဠ ḷa ိ ṁ

VOWELS IN COMBINATION

ာ ၊ = ā ိ = i ိ = ī ဣ ၊ = u ဣ ၊ = ū ဧ = e ဩ ၊ = o
 က ka ကာ kā ကိ ki ကိ kī ကု ku ကု kū ကေ ke ကေ ko
 ခ kha ခါ khā ခိ khi ခိ khī ခု khu ခု khū ခေ khe ခေါ kho ...

CONJUNCT-CONSONANTS

က kka	ယ ṅgha	က ṇṭha	ရ dhya	လ pla	လ lla
က kka	ဇ cca	က ṇḍa	ဇ dhva	ဗ pba	လျ lya
ကျ kya	ခ ccha	က ṇṇa	န nta	ခ bbha	လှ lha
ကြ kri	ဇ jja	က ṇha	န ntva	ဗ bya	ဝှ vha
က kla	ဇ jjha	က tta	န ntha	ဗ bra	ကွ sta
က kva	ည ṇṇa	က ttha	န nda	ဗ mpa	ကြ strā
ရ khya	ပ ṇha	က tva	န ndra	ဗ mpha	သွ sna
ခ khva	ပ ṇca	ကျ tya	န ndha	ဗ mba	သျ sya
ဂ gga	ခ ṇcha	ကြ tra	န nna	ခ mbha	သ ssa
လ ggha	ခ ṇja	န dda	ရ nya	ဗ mma	သွ sma
ရ gya	ည ṇjha	န ddha	န nha	ရ mya	သွ sva
ဂ gra	ဇ ṭta	ရ dya	ဗ ppa	မှ mha	ကွ hma
က ṅka	ဇ ṭtha	ကြ dra	ဗ ppha	လျ yya	ကွ hva
န ṅkha	ည ḍḍa	န dva	ရ pya	လျ yha	ဠ ḷha
ဂ ṅga					

၁ ၂ ၃ ၄ ၅ ၆ ၇ ၈ ၉ ၁၀
 1 2 3 4 5 6 7 8 9 0

Jātakatṭhakathā

Catutthabhāga

Mātikā

Piṭṭhaṅka

10. Dasakanipāta

1. Catudvārajātakavaṇṇanā (439)	...	...	1
2. Kaṇhajātakavaṇṇanā (440)	...	...	7
3. Catuposathikajātakavaṇṇanā (441)	...	...	15
4. Saṅkhajātakavaṇṇanā (442)	...	...	15
5. Cūḷabodhijātakavaṇṇanā (443)	...	...	22
6. Kaṇhadīpāyanajātakavaṇṇanā (444)	...	...	28
7. Nigrodhajātakavaṇṇanā (445)	...	...	37
8. Takkalajātakavaṇṇanā (446)	...	...	43
9. Mahādhammapārajātakavaṇṇanā (447)	...	...	49
10. Kukkuṭajātakavaṇṇanā (448)	...	...	55
11. Maṭṭhakuṇḍalījātakavaṇṇanā (449)	...	...	59
12. Bilārakosiyajātakavaṇṇanā (450)	...	...	63
13. Cakkavākajātakavaṇṇanā (451)	...	...	70
14. Bhūripaṇṇajātakavaṇṇanā (452)	...	...	72
15. Mahāmaṅgalajātakavaṇṇanā (453)	...	...	73
16. Ghaṭapaṇḍitajātakavaṇṇanā (454)	...	...	80
Uddānagāthā	...	...	90

11. Ekādasakanipāta

1. Mātuposakajātakavaṇṇanā (455)	...	...	91
2. Juṇhajātakavaṇṇanā (456)	...	...	96
3. Dhammadevaputtajātakavaṇṇanā (457)	...	...	101

Mātikā		Piṭṭhaṅka	
4. Udayabhaddajātakavaṇṇanā (458)	...	...	105
5. Pāṇiyajātakavaṇṇanā (459)	...	...	115
6. Yudhañcayajātakavaṇṇanā (460)	...	...	121
7. Dasarathajātakavaṇṇanā (461)	...	...	126
8. Saṁvarajātakavaṇṇanā (462)	...	...	133
9. Suppārakajātakavaṇṇanā (463)	...	...	139
Uddānagāthā	...	...	146

12. Dvādasakanipāta

1. Cūḷakuṇālajātakavaṇṇanā (464)	...	...	147
2. Bhaddasālajātakavaṇṇanā (465)	...	...	147
3. Samuddavāṇijajātakavaṇṇanā (466)	...	...	160
4. Kāmajātakavaṇṇanā (467)	...	...	168
5. Janasandhajātakavaṇṇanā (468)	...	...	177
6. Mahākaraṇhajātakavaṇṇanā (469)	...	...	181
7. Kosiyaajātakavaṇṇanā (470)	...	...	187
8. Meṇḍakapañhajātakavaṇṇanā (471)	...	...	188
9. Mahāpadumajātakavaṇṇanā (472)	...	...	188
10. Mittāmittajātakavaṇṇanā (473)	...	...	197
Uddānagāthā	...	...	200

13. Terasakanipāta

1. Ambajātakavaṇṇanā (474)	...	...	201
2. Phandanaajātakavaṇṇanā (475)	...	...	208
3. Javanahamsajātakavaṇṇanā (476)	...	...	212
4. Cūḷanāradaajātakavaṇṇanā (477)	...	...	219
5. Dūtajātakavaṇṇanā (478)	...	...	224
6. Kālīṅgabodhiajātakavaṇṇanā (479)	...	...	228
7. Akittijātakavaṇṇanā (480)	...	...	237

Mātikā		Piṭṭhaṅka	
8. Takkāriyajātakavaṇṇanā (481)	...	...	243
9. Rurumigarājajātakavaṇṇanā (482)	...	...	256
10. Sarabhamigajātakavaṇṇanā (483)	...	...	263
Uddānagāthā	...	...	275

14. Pakiṇṇakanipāta

1. Sālikedārajātakavaṇṇanā (484)	...	...	276
2. Candakinnarījātakavaṇṇanā (485)	...	...	282
3. Mahā-ukkusajātakavaṇṇanā (486)	...	...	288
4. Uddālakajātakavaṇṇanā (487)	...	...	296
5. Bhisajātakavaṇṇanā (488)	...	...	304
6. Surucijātakavaṇṇanā (489)	...	...	315
7. Pañcuposathajātakavaṇṇanā (490)	...	...	325
8. Mahāmorajātakavaṇṇanā (491)	...	...	333
9. Tacchasūkaraajātakavaṇṇanā (492)	...	...	342
10. Mahāvāṇijajātakavaṇṇanā (493)	...	...	350
11. Sādhinajātakavaṇṇanā (494)	...	...	355
12. Dasabrāhmaṇajātakavaṇṇanā (495)	...	...	361
13. Bhikkhāparamparajātakavaṇṇanā (496)	...	...	369
Uddānagāthā	...	...	375

15. Vīsatinipāta

1. Mātāṅgajātakavaṇṇanā (497)	...	...	376
2. Cittasambhūtajātakavaṇṇanā (498)	...	...	390
3. Sivijātakavaṇṇanā (499)	...	...	402
4. Sirīmantajātakavaṇṇanā (500)	...	...	413
5. Rohaṇamigajātakavaṇṇanā (501)	...	...	413
6. Cūḷahaṃsajātakavaṇṇanā (502)	...	...	424
7. Sattigumbajātakavaṇṇanā (503)	...	...	432

Mātikā		Piṭṭhaṅka
8. Bhallātiyajātakavaṇṇanā (504)	...	439
9. Somanassajātakavaṇṇanā (505)	...	446
10. Campeyyajātakavaṇṇanā (506)	...	457
11. Mahāpalobhanaajātakavaṇṇanā (507)	...	472
12. Pañcapaṇḍitajātakavaṇṇanā (508)	...	478
13. Hatthipārajātakavaṇṇanā (509)	...	478
14. Ayogharajātakavaṇṇanā (510)	...	495
Uddānagāthā	...	504

Jātakatṭhakathāya catutthabhāge mātikā niṭṭhitā.

Khuddakanikāya

Jātakatṭhakathā

(Catuttho bhāgo)

Namo tassa Bhagavato Arahato Sammāsambuddhassa.

10. Dasakanipāta

1. Catudvārajātakavaṇṇanā (439)

Catudvāramidaṃ nagaranti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ dubbacabhikkhum ārabba kathesi. Paccuppannavatthu Navakanipātassa paṭhamajātake vitthāritameva. Idha pana Satthā taṃ bhikkhum “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu dubbaco”ti pucchitvā “saccaṃ bhante”ti vutte “pubbepi tvaṃ bhikkhu dubbacatāya paṇḍitānaṃ vacanaṃ akatvā khuracakkaṃ āpādesī”ti¹ vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Kassapadasabalassa kāle Bārāṇasiyaṃ asītikoṭivibhavassa seṭṭhino eko putto Mittavindako nāma ahosi. Tassa mātāpitaro sotāpannā ahesuṃ, so pana dussīlo assaddho. Atha naṃ aparabhāge pitari kālakate mātā kuṭumbaṃ vicārentī āha “tāta tayā dullabhaṃ manussattaṃ laddhaṃ, dānaṃ dehi, sīlaṃ rakkhāhi, uposathakammaṃ karoḥi, dhammaṃ suṇāhi”ti. Amma na mayhaṃ dānādīhi attho, mā maṃ kiñci avacuttha, ahaṃ yathākammaṃ gamissāmīti. Evaṃ vadantampi naṃ

1. Āsādesīti (Sī, Syā)

ekadivasaṃ puṇṇamuposathadivase mātā āha “tāta ajja abhilakkhito mahā-uposathadivaso, ajja uposathaṃ samādiyivā vihāraṃ gantvā sabbarattim dhammaṃ sutvā ehi, ahaṃ te sahasaṃ dassāmi”ti. So “sādhū”ti dhanalobhena uposathaṃ samādiyivā bhuttaṭpātarāso vihāraṃ gantvā divasaṃ vītināmetvā rattim yathā ekampi dhammapadaṃ kaṇṇaṃ¹ na paharati, tathā ekasmiṃ padese nipajjitvā niddaṃ okkamitvā punadivase pātova mukhaṃ dhovivā gehaṃ gantvā nisīdi.

Mātā panassa “ajja me putto dhammaṃ sutvā pātova dhammakathikattheraṃ ādāya āgamissati”ti yāguṃ khādanīyaṃ bhojanīyaṃ² paṭiyādetvā āsanaṃ paññāpetvā tassāgamaṇaṃ paṭimānentī taṃ ekakaṃ āgataṃ disvā “tāta dhammakathiko kena³ na ānīto”ti vatvā “na mayhaṃ dhammakathikena attho”ti vutte “tena hi yāguṃ pivā”ti āha. So “tunhehi mayhaṃ sahasaṃ paṭissutaṃ, taṃ tāva me detha, pacchā pivissāmi”ti āha. Piva tāta, pacchā dassāmi. Gahetvā pivissāmi. Athassa mātā sahasabhaṇḍikaṃ purato ṭhapesi. So yāguṃ pivivā sahasabhaṇḍikaṃ gahetvā vohāraṃ karonto na cirasseeva vīsasatasahasāṃ uppādesi. Athassa etadahosi “nāvaṃ upaṭṭhapetvā⁴ vohāraṃ karissāmi”ti. So nāvaṃ upaṭṭhapetvā “amma ahaṃ nāvāya vohāraṃ karissāmi”ti āha. Atha naṃ mātā “tvaṃ tāta ekaputtako, imasmiṃ ghare dhanampi bahu, samuddo anekādīnavo, mā gamī”ti nivāresi. So “ahaṃ gamissāmeva, na sakkā maṃ nivāretuṃ”ti vatvā “ahaṃ taṃ tāta vāressāmi”ti mātaraṃ hatthe gahito hatthaṃ vissajjāpetvā mātaraṃ paharivā pātetvā antaraṃ katvā gantvā nāvāya samuddaṃ pakkhandi.

Nāvā sattame divase Mittavindakaṃ nissāya samuddapiṭṭhe niccalā aṭṭhāsi. Kālakaṇṇisalākā kariyamānā⁵ Mittavindakasseva hatthe tikkhattumpati. Athassa uḷumparādatvā “imaṃ ekaṃ nissāya bahū mā nassantū”ti taṃ samuddapiṭṭhe khipimsu. Tāvadeva nāvā javena mahāsamuddaṃ pakkhandi. Sopi uḷumpe nipajjitvā ekaṃ dīpakaṃ pāpuṇi. Tattha phalikavimāne catasso vemānikapetiyo⁶ addasa. Tā sattāhaṃ dukkhaṃ anubhavanti, sattāhaṃ

1. Kaṇṇe (Syā, Ka) 2. Yāgu-ādīni (Syā) 3. Te (Sī, Syā) 4. Upaṭṭhāpetvā (Sī)

5. Vāriyamānā (Sī, I), viciniyamānā (Syā)

6. Catasso janiyo (Syā)

sukhaṃ. So tāhi saddhiṃ sattāhaṃ dibbasampattiṃ anubhavi. Atha naṃ tā dukkhānubhavanatthāya gacchamānā “sāmi mayaṃ sattame divase āgamiṣṣāma, yāva mayaṃ āgacchāma, tāva anukkaṇṭhamāno idheva vasā”ti vatvā agamaṃsu. So taṇhāvasiko hutvā tasmiṃ yeva phalake nipajjitvā puna samuddapiṭṭhena gacchanto अपराṃ dīpakaṃ patvā tattha rajatavimāṇe aṭṭha vemānikapetiyo disvā eteneva upāyena aparasmim dīpake maṇivimāṇe soḷasa, aparasmim dīpake kanakavimāṇe dvattiṃsa vemānikapetiyo disvā tāhi saddhiṃ dibbasampattiṃ anubhavitvā tāsampi dukkhaṃ anubhavitum gatakāle puna samuddapiṭṭhena gacchanto ekaṃ pākāraparikkhittaṃ catudvāraṃ nagaraṃ addasa. Ussadanirayo kiresa, bahūnaṃ nerayikasattānaṃ kammakaraṇānubhavanatṭhānaṃ Mittavindakassa alaṅkatapaṭiyattanagaraṃ viya hutvā upaṭṭhāsi.

So “imaṃ nagaraṃ pavisitvā rājā bhavissāmī”ti cintetvā khuracakkaṃ ukkhipitvā sīse paccamānaṃ nerayikasattaṃ addasa. Athassa taṃ tassa sīse khuracakkaṃ padumaṃ viya hutvā upaṭṭhāsi. Ure pañcaṅgikabandhanaṃ uracchadapasādhanaṃ hutvā sīsato galantaṃ lohitaṃ lohitaṇḍanaṇḍalepanaṃ viya hutvā paridevanasaddo madhurasaro gītasaddo viya hutvā upaṭṭhāsi. So tassa santikaṃ gantvā “bho purisa ciraṃ¹ tayā padumaṃ dhāritaṃ, dehi me etaṃ”ti āha. Samma nayidaṃ padumaṃ, khuracakkaṃ etanti. Tvaṃ mayhaṃ adātukāmatāya evaṃ vadasīti. Nerayikasatto cintesi “mayhaṃ kammaṃ² khīṇaṃ bhavissati, imināpi mayā viya mātaraṃ paharitvā āgatena bhavitabbaṃ, dassāmiṣṣa khuracakkaṃ”ti. Atha naṃ “ehi bho gaṇha imaṃ”ti vatvā khuracakkaṃ tassa sīse khipi, taṃ tassa matthakaṃ pisamānaṃ bhassi. Tasmiṃ khaṇe Mittavindako tassa khuracakkabhāvaṃ ñatvā “tava khuracakkaṃ gaṇha, tava khuracakkaṃ gaṇhā”ti vedanāppatto paridevi, itaro antaradhāyi. Tadā bodhisatto rukkhadevatā hutvā mahantena parivārena ussadacārikaṃ caramāno taṃ ṭhānaṃ pāpuṇi. Mittavindako taṃ oloketvā “sāmi devarāja idaṃ maṃ cakkaṃ saṇhakaraṇiyaṃ viya tilāni pisamānaṃ otarati, kiṃ nu kho mayā pāpaṃ pakatan”ti pucchanto dve gāthā abhāsi—

1. Ruciraṃ (Ka)

2. Pāpaṃ (Syā)

1. “Catudvāramidaṃ nagaraṃ, āyasaṃ daḷhapākāraṃ.
Oruddhapaṭiruddhosmi, kiṃ pāpaṃ pakataṃ mayā.

2. Sabbe apihitā dvārā, oruddhosmi yathā dijo.
Kimādhikaraṇaṃ yakkha, cakkābhinihato ahaṇ”ti.

Tattha **daḷhapākāraṇti** thirapākāraṃ. “Daḷhatorāṇaṃ”tipi pāṭho, thiradvāraṇti attho. **Oruddhapaṭiruddhosmīti** anto katvā samantā pākārena ruddho, palāyanaṭṭhānaṃ na paññāyati. **Kim pāpaṃ pakatanti** kiṃ nu kho mayā pāpakammaṃ kataṃ. **Apihitāti** thakitā. **Yathā dijoti** pañjare pakkhitto saṃuṇṇo viya. **Kimādhikaraṇanti** kiṃ kāraṇaṃ. **Cakkābhinihatoti** cakkena abhinihato.

Athassa devarājā kāraṇaṃ kathetuṃ cha gāthā abhāsi—

3. “Laddhā satasahassāni, atirekāni vīsati.
Anukampakānaṃ ñātīnaṃ, vacanaṃ samma nākari.

4. Laṅghim samuddaṃ pakkhandi, sāgaraṃ appasiddhikaṃ.
Catubbhi aṭṭhajjhagamā, aṭṭhāhipi ca soḷasa.

5. Soḷasāhi ca bāttimsa, aticchaṃ¹ cakkamāsado.
Icchāhatassa posassa, cakkaṃ bhamati matthake.

6. Uparivīsālā duppūrā, icchā viṣaṭṭagāminī.
Ye ca taṃ anugijjhanti, te honti cakkadhārino.

7. Bahubhaṇḍaṃ² avahāya, maggaṃ appaṭivekkhiya.
Yesāṃ cetāṃ asaṅkhātāṃ, te honti cakkadhārino.

8. Kammaṃ samekkhe vipulaṃ ca bhogaṃ,
Icchaṃ na seveyya anattasaṃhitaṃ.
Kareyya vākyaṃ anukampakānaṃ,
Taṃ tādisaṃ nātivatteyya cakkāṇ”ti.

Tattha **laddhā satasahassāni, atirekāni vīsati**ti tvaṃ uposathaṃ katvā mātu santikā sahasaṃ gahetvā vohāraṃ karonto

1. Aticchaṃ (Ka), aticcho (I)

2. Bahuṃ bhaṇḍaṃ (Si, I)

satasahassāni ca¹ atirekāni vīsatisahassāni labhivā. **Nākarīti** tena dhanena asantuṭṭho nāvāya samuddam pavisanto samudde ādīnavañca kathetvā mātuyā vāriyamānopi anukampakānam nātīnam vacanam na karosi, sotāpannam mātaram paharivā antaram katvā nikkhantoyevāsīti dīpeti.

Laṅghinti nāvaṃ ullaṅghanasamattham. **Pakkhandīti** pakkhandosi. **Appasiddhikanti** mandasiddhim vināsabahulam. **Catubbhi aṭṭhāti** atha nam nissāya ṭhitāya nāvāya phalakam datvā samudde khittopi tvaṃ mātaram nissāya ekadivasaṃ katassa uposathakammasa nissandena phalikavimāne catasso itthiyo labhivā tato rajatavimāne aṭṭha, maṇivimāne soḷasa, kanakavimāne dvattiṃsa adhigatosīti. **Aticchaṃ cakkamāsadoti** atha tvaṃ yathāladdhena asantuṭṭho “atra uttaritaram labhissāmī”ti evaṃ laddham laddham atikkamanalobhasaṅkhātāya aticchāya samannāgatattā aticcho pāpapuggalo tassa uposathakammasa khīṇattā dvattiṃsa itthiyo atikkamitvā imaṃ petanagaraṃ āgantvā tassa mātupahāradāna-akusalassa² nissandena idaṃ khuracakkam sampattosi. “Atricchan”tipi pāṭho, atra atra icchamānoti attho. “Atricchā”tipi pāṭho, atricchāyāti attho. **Bhamatīti** tassa te icchāhatassa posassa idaṃ cakkam matthakam pisamānam idāni kumbhakāracakkam viya matthake bhamatīti attho.

Ye ca taṃ anugijjhantīti taṇhā nāmesā gacchantī uparūpari visālā hoti, samuddo viya ca duppūrā, rūpādīsu tassa tassa icchana-icchāya viṣaṭagāminī, taṃ evarūpaṃ taṇham ye ca anugijjhantī giddhā gadhitā hutvā punappunam allīyanti. **Te honti cakkadhārinoti** te evaṃ paccantā³ khuracakkam dhārenti. **Bahubhaṇḍanti** mātāpitūnam santakam bahudhanam ohāya. **Magganti** gantabbaṃ appasiddhikam samuddamaggaṃ apaccavekkhitvā yathā tvaṃ paṭipanno, evameva aññesampi yesam cetam asaṅkhātam avīmaṃsitam, te yathā tvaṃ tatheva taṇhāvasikā hutvā dhanam pahāya gamanamaggaṃ anapeekhitvā paṭipannā cakkadhārino honti. **Kammaṃ samekkheti** tasmā paṇḍito puriso attanā kattabbakammaṃ “sadosam nu kho, niddosan”ti

1. Satasahassaṇca (Sī, I)

2. Mātupaharaṇaka-akusalassa (Ka)

3. Gacchantā (Syā), giddhā (Ka)

samekkheyya paccavekkheyya. **Vipulaṃ ca bhoganti** attano dhammaladdhaṃ dhanarāsimpi samekkheyya¹. **Nātivatteyyāti** taṃ tādisaṃ puggalaṃ idaṃ cakkaraṃ na ativatteyya nāvatthareyya. “Nātivatteti”tipi pāṭho, nāvattharatīti attho.

Taṃ sutvā Mittavindako “iminā devaputtena mayā katakammaṃ tathato ñātaṃ, ayaṃ mayhaṃ paccanapamāṇampi² jānissati, pucchāmi naṃ”ti cintetvā navamaṃ gāthamāha—

9. “Kīvaciraṃ nu me yakkha, cakkaraṃ sirasi ṭhassati.

Kati vassasahassāni, taṃ me akkhāhi pucchito”ti.

Athassa kathento mahāsatto dasamaṃ gāthamāha—

10. “Atisaro paccasaro, Mittavinda suṇohi me.

Cakkaraṃ te sirasi māviddhaṃ, na taṃ jīvaṃ pamokkhasī”ti.

Tattha **atisaroti** atisarītipi atisaro, atisarissatītipi atisaro. **Paccasaroti**³ tasseva vevacanaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti—samma Mittavindaka suṇohi me vacanaṃ, tvaṃ hi atidāruṇassa kammaṃ katattā atisaro, tassa pana na sakkā vassagaṇanāya vipāko paññāpetunti aparimāṇaṃ atimahantaṃ vipākadukkhaṃ sarissasi paṭipajjissasīti atisaro. Tena te “ettakāni vassasahassāni”ti vattum na sakkomi. **Sirasi māviddhanti** yaṃ pana te idaṃ cakkaraṃ sirasmiṃ āviddhaṃ kumbhakāraccakkamiva bhamati. **Na taṃ**⁴ **jīvaṃ pamokkhasīti** taṃ tvaṃ yāva te kammavipāko na khīyati, tāva jīvamāno na pamokkhasi, kammavipāke pana khīṇe idaṃ cakkaraṃ pahāya yathākammaṃ gamissasīti.

Idaṃ vatvā devaputto attano devaṭṭhānameva gato, itaropi mahādukkhaṃ paṭipajji.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā Mittavindako ayaṃ dubbacabhikkhu ahosi, devarājā pana ahameva ahosi”ti.

Catudvārajātakavaṇṇanā paṭhamā.

1. Avekkheyya (I, Ka)

3. Accasaroti (Sī, Syā, I)

2. Muccanapamāṇampi (Ka)

4. Na tvaṃ (Syā)

2. Kaṇhajātakavaṇṇanā (440)

Kaṇho vatāyaṃ purisoti idaṃ Satthā Kapilavatthum upanissāya Nigrodhārāme viharanto sitapātukammaṃ ārabba kathesi. Tadā kira Satthā sāyanhasamaye Nigrodhārāme bhikkhusaṃghaparivuto jaṅghavihāraṃ anucaṅkamamāno¹ aññatarasmim padese sitaṃ pātvākāsi. Ānandatthero “ko nu kho hetu, ko paccayo Bhagavato sitassa pātukammāya, na ahetu Tathāgatā sitaṃ pātukaronti, pucchissāmi tāvā”ti añjaliṃ paggayha sitakāraṇaṃ pucchi. Athassa Satthā “bhūtapubbaṃ Ānanda Kaṇho nāma isi ahosi, so imasmim bhūmippadese vihāsi jhāyī jhānarato, tassa silatejena Sakkassa bhavanaṃ kampaṃ”ti sitakāraṇaṃ vatvā tassa vatthuno apākaṭattā therena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente Bārāṇasiyaṃ ekena asīhikoṭivibhavana aputtakena brāhmaṇena sīlaṃ samādiyitvā putte patthite bodhisatto tassa brāhmaṇiyā kucchimhi nibbatti, kālavaṇṇattā panassa nāmaggaḥaṇadivase “Kaṇhakumāro”ti nāmaṃ akaṃsu. So soḷasavassakāle maṇipaṭimā viya sobhaggappatto hutvā pitarā sippuggaḥaṇatthāya pesito Takkaṣilāyaṃ sabbasippāni uggahetvā paccāgacchi. Atha naṃ pitā anurūpena dārena saṃyojesi. So aparabhāge mātāpitūnaṃ accayena sabbissariyaṃ paṭipajji. Athekadivasaṃ ratanaakoṭṭhāgārāni viloketvā varapallaṅkamajjhagato suvaṇṇapaṭṭaṃ āharāpetvā “ettakaṃ dhanam asukena uppāditaṃ, ettakaṃ asukena”ti pubbañātīhi suvaṇṇapaṭṭe likhitāni akkharāni disvā cintesi “yehi imaṃ dhanam uppāditaṃ, te na paññāyanti, dhanameva paññāyati, ekopi idaṃ dhanam gahetvā gato nāma natthi, na kho pana² sakkā dhanabhaṇḍikaṃ bandhitvā paralokaṃ gantum³. Pañcannaṃ verānaṃ sādharmaṇabhāvena hi⁴ asārassa dhanassa dānaṃ sāro, bahurogasādharaṇabhāvena asārassa sarīrassa sīlavantesu abhivādanādikammaṃ sāro, aniccābhibhūtabhāvena⁵

1. Anucaṅkamanto (Sī, Syā, I)

2. Na koci pana (Ka)

3. Netum (Syā, I) gahetum (Ka)

4. Pañca sādharmaṇabhāvena hi (Sī, Syā, I)

5. Aniccatābhibhūtassa (Sī, Syā, I)

asārassa jīvitassa aniccādivasena vipassanāyogo sāro, tasmā asārehi bhogehi sāraggahaṇattham dānam dassāmi”ti.

So āsanā vuṭṭhāya rañño santikaṃ gantvā rājānam āpucchitvā mahādānam pavattesi. Yāva sattamā divasā dhanam¹ aparikkhīyamānam disvā “kiṃ me dhanena, yāva maṃ jarā nābhibhavati, tāvadeva pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo bhavissāmi”ti cintetvā gehe sabbadvārāni vivarāpetvā “dinnam me, harantū”ti asuciṃ viya jigucchanto vatthukāme pahāya mahājanassa rodantassa paridevantassa nagarā nikkhamitvā Himavantapadesaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā attano vasanatthāya ramaṇīyaṃ bhūmibhāgaṃ olokento imaṃ thānaṃ patvā “idha vasissāmi”ti ekaṃ indavāruṇīrukkhaṃ gocaragāmaṃ adhiṭṭhāya tasseva rukkhassa mūle vihāsi. Gāmantasenāsaṇaṃ pahāya ārañṇiko ahosi, paṇṇasālaṃ akatvā rukkhamaṇḍikaṃ ahosi, abbhokāsiko nesajjiko. Sace nipajjitukāmo, bhūmiyaṃyeva nipajjati, dantamūsaliko hutvā anaggipakkameva khādati, thusaparikkhittaṃ kiñci na khādati, ekadivasaṃ ekavārameva khādati, ekāsaniko ahosi. Khamāya² pathavī-āpatejavāyusamo hutvā ete ettake dhutaṅgaguṇe samādāya vattati, imasmiṃ kira jātaka bodhisatto paramappiccho ahosi. So na cirasseva abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā jhānakīlaṃ kīlanto tattheva vasati, phalāphalatthampī aññattha na gacchati, rukkhassa phalitakāle phalaṃ khādati, pupphitakāle pupphaṃ khādati, sapattakāle pattāni khādati, nippattakāle papaṭikaṃ khādati. Evaṃ paramasantuṭṭho hutvā imasmiṃ thāne ciraṃ vasati.

So ekadivasaṃ pubbaṇhasamaye tassa rukkhassa pakkāni phalāni gaṇhi, gaṇhanto pana loluppacārena uṭṭhāya aññasmiṃ padese na gaṇhāti, yathānisinnova hatthaṃ pasāretvā hatthappasāraṇaṭṭhāne³ ṭhitāni phalāni saṃharati, tesupi manāpāmanāpaṃ avicinitvā sampattasampattameva gaṇhāti. Evaṃ paramasantuṭṭhassa tassa sīlatejena Sakkassa Paṇḍukambalasilāsaṇaṃ uṇhākāraṃ dassesi. Taṃ kira Sakkassa āyukkhayena vā uṇhaṃ hoti

1. Dhanānam (Ka)

2. Chamāyaṃ (Syā)

3. Hatthapāsāṭṭhāne (Sī, Syā)

puññakkhayena vā, aññasmiṃ vā mahānubhāvasatte taṃ ṭhānaṃ patthente, dhammikānaṃ vā mahiddhikasamaṇabrāhmaṇānaṃ sīlatejena uṇhaṃ hoti. Sakko “ko nu kho maṃ ṭhānā cāvetukāmo”ti āvajjetvā imasmiṃ padese vasantaṃ kaṇhaṃ isiṃ rukkhaphalāni uccinantaṃ disvā cintesi “ayaṃ isi ghoratapo paramajitindriyo, imaṃ dhammakathāya sīhanādaṃ nadāpetvā sukāraṇaṃ sutvā varena santappetvā imamassa rukkhāṃ dhuvaphalaṃ¹ katvā āgamiṣāmi”ti. So mahantenānubhāvena sīghaṃ otaritvā tasmīṃ rukkhamaṇe tassa piṭṭhipasse ṭhatvā “attano avaraṇe kathite kujjhissati nu kho, no”ti vīmaṃsanto paṭhamāṃ gāthamāha—

11. “Kaṇho vatāyaṃ puriso, kaṇhaṃ bhuñjati bhojanaṃ.

Kaṇhe bhūmipadesasmiṃ, na mayhaṃ manaso piyo”ti.

Tattha **kaṇho**ti kālavaṇṇo. **Bhojananti** rukkhaphalabhojanaṃ.

Kaṇho isi Sakkassa vacanaṃ sutvā “ko nu kho mayā saddhiṃ katheti”ti dibbacakkhunā upadhārento “Sakko”ti ñatvā anivattitvā² anoloketvāva dutiyaṃ gāthamāha—

12. “Na kaṇho tacasā hoti, antosāro hi brāhmaṇo.

Yasmiṃ pāpāni kammāni, sa ve kaṇho sujampatī”ti.

Tattha **tacasā**ti tacena³ Kaṇho nāma na hotīti attho. **Antosāro**ti abbhantare sīlasamādhipaṇṇāvīmuttivimuttiñāṇadassanasārehi samannāgato. Evarūpo hi bāhitapāpattā brāhmaṇo nāma hoti. **Sa veti** yasmiṃ⁴ pana pāpāni kammāni atthi, so yattha katthaci kule jātopi yena kenaci sarīravaṇṇena samannāgatopi kālakova.

Evaṃca pana vatvā imesaṃ sattānaṃ kaṇhabhāvakarāni pāpakammāni ekavidhādibhedehi vitthāretvā sabbānīpi tāni garahitvā sīlādayo guṇe pasaṃsitvā ākāse candaṃ utthāpento viya Sakkassa dhammaṃ desesi. Sakko tassa dhammakathaṃ sutvā pamudito somanassajāto mahāsattaṃ varena nimantento tatiyaṃ gāthamāha—

1. Imassa rukkhāṃ dhuvaphalaṃ (Syā, I)

3. Tapasāti tapena (Syā)

2. Nivattitvā (Sī)

4. Yassa (Ka)

13. “Etasmiṃ te sulapite, patirūpe subhāsīte.

Varam brāhmaṇa te dammi, yaṃ kiñci manasicchasi”ti.

Tattha **etasminti** yaṃ idaṃ tayā Sabbāññubuddhena viya sulapitaṃ, tasmīṃ sulapite tumhākameva anucchavikattā patirūpe subhāsīte yaṃ kiñci manasā icchasi, sabbaṃ te yaṃ varam icchitaṃ patthitaṃ, taṃ dammīti attho.

Taṃ sutvā mahāsatto cintesi “ayaṃ kiṃ nu kho attano ayaṇṇe kathite kujjhissati, notī maṃ vīmaṃsanto mayhaṃ chavivaṇṇaṇca bhojanaṇca vasanaṭṭhānaṇca garahitvā idāni mayhaṃ akuddhabhāvaṃ ñātvā pasannacitto varam deti, maṃ kho panesa ‘sakkissariyabrahmissariyānaṃ atthāya brahmacariyaṃ caratī’ tipī maññeyya, tatrassa nikkāṅkhabhāvatthaṃ mayhaṃ paresu kodho vā doso vā mā uppajjantu, parasampattiyaṃ lobho vā paresu sineho vā mā uppajjatu, majjhattova bhavēyyanti ime mayā cattāro vare gahetum vaṭṭatī”ti. So tassa nikkāṅkhabhāvatthāya cattāro vare gaṇhanto catutthaṃ gāthamāha—

14. “Varaṇce me ado sakka, sabbabhūtāna’ missara.

Sunikkodhaṃ suniddosaṃ, nillobhaṃ vuttimattano.

Nisnehamabhikaṅkhāmi, ete me caturo vare”ti.

Tattha **varaṇce me ado sakkā**ti sace tvaṃ mayhaṃ varam adāsi. **Sunikkodhanti** akujghanavasena suṭṭhu nikkodhaṃ. **Suniddosanti** adussanavasena suṭṭhu niddosaṃ. **Nillobhanti** parasampattisū nillobhaṃ. **Vuttimattanoti** evarūpaṃ attano vuttiṃ. **Nisnehanti** puttadhītādīsū vā saviññāṇakesu dhanadhaññādīsū vā aviññāṇakesu attano santakesupī nisnehaṃ apagatalobhaṃ. **Abhikaṅkhāmīti** evarūpaṃ imehi catūhaṅgehi samannāgataṃ attano vuttiṃ abhikaṅkhāmi. **Ete me caturo vareti** ete nikkodhādike caturo mayhaṃ vare dehīti.

Kiṃ panesa na jānāti “yathā na sakkā Sakkassa santike varam gahetvā varena kodhādayo hanitun”ti¹. No na jānāti, sakke kho pana varam dente na gaṇhāmīti vacanaṃ na yuttanti tassa ca nikkāṅkhabhāvatthāya

gaṇhi. Tato Sakko cintesi “Kaṇhapaṇḍito varam gaṇhanto ativiya anavajje vare gaṇhi, etesu varesu guṇadosam etameva pucchissāmī”ti. Atha nam pucchanto pañcamam gāthamāha—

15. “Kiṃ nu kodhe vā dose vā, lobhe snehe ca¹ brāhmaṇa.
Ādīnavam tvaṃ passasi, tam me akkhāhi pucchito”ti.

Tassatto—brāhmaṇa kiṃ nu kho tvaṃ kodhe dose lobhe snehe ca² ādīnavam passasi, tam tāva me pucchito akkhāhi, na hi mayam ettha ādīnavam jānāmāti.

Atha nam mahāsatto “tena hi suṇāhī”ti vatvā catasso gāthā abhāsi—

16. “Appo hutvā bahu hoti, vaḍḍhate so akhantijo.
Āsaṅgi bahupāyāso, tasmā kodham na rocaye.

17. Duṭṭhassa pharusā vācā, parāmāso anantarā.
Tato paṇi tato daṇḍo, satthassa paramā gati³.
Doso kodhasamuṭṭhāno, tasmā dosam na rocaye.

18. Ālopasāhasākārā, nikatī vañcanāni ca.
Dissanti lobhadhammesu, tasmā lobham na rocaye.

19. Snehasaṅgathitā ganthā, senti manomayā puthū.
Te bhusam upatāpentī, tasmā sneham na rocaye”ti.

Tattha **akhantijoti** so⁴ anadhivāsakajātikassa akhantito jāto kodho paṭhamam paritto hutvā pacchā bahu hoti aparāparam vaḍḍhati. Tassa vaḍḍhanabhāvo **Khantivādījātakena**⁵ ceva **Cūladhammapālajātakena**⁶ ca vaṇṇetabbo. Apica tissāmacassapettha bhariyam ādim katvā sabbam saparijanam māretvā pacchā attano māritavatthu kathetabbam. **Āsaṅgīti** āsaṅgakaṇḍo. Yassa uppajjati, tam āsattam laggitam karoti, tam vatthum

1. Va (Sī, I)

2. Kodhe vā dose vā lobhe vā snehe vā (Sī, Syā, I)

3. Parāmasati (Ka)

4. Yo (Sī, I)

5. Khu 5. 99 piṭṭhe.

6. Khu 5. 125 piṭṭhe.

vissajjetvā gantum na deti, nivattitvā akkosanādini kāreti. **Bahupāyāsoti** bahunā kāyikacetasikadukkhasaṅkhātena upāyāsena kilamathena samannāgato. Kodham nissāya hi kodhavasena ariyādisu katavittikkamā diṭṭhadhamme ceva samparāye ca vadhābandhavippaṭisārādini ceva pañcavidhābandhanakammakaraṇādini ca bahūni dukkhāni anubhavanti kodho bahupāyāso nāma. **Tasmāti** yasmā esa evaṃ anekādīnava, tasmā kodham na rocemi.

Duṭṭhassāti kujjhanalakkhaṇena kodhena kujjhitvā aparabhāge dussanalakkhaṇena dosena duṭṭhassa paṭhamam tava “are dāsa pessā”ti pharusavācā niccharati, vācāya anantarā ākaḍḍhanavikaḍḍhanavasena hatthaparāmāso, tato anantarā upakkamanavasena paṇi pavattati, tato daṇḍo, daṇḍappahāre atikkamitvā pana ekatodhāra-ubhatodhārassa satthassa paramā gati, sabbapariyantā satthanipphatti hoti. Yadā hi satthena param jīvita voropetvā pacchā teneva satthena attānam jīvita voropeti, tadā doso matthakappatto hoti. **Doso kodhasamuṭṭhānoti** yathā anambilaṃ takkaṃ vā kaṇḍikaṃ vā pariṇāmanavasena parivattitvā ambilaṃ hoti, taṃ ekajātikampi samānam ambilaṃ anambilanti nānā vuccati, tathā pubbakāle kodho pariṇamitvā aparabhāge doso hoti. So akusalamūlatta ekajātikopi samāno kodho dosoti nānā vuccati. Yathā anambilato ambilaṃ, evaṃ sopi kodhato samuṭṭhātīti kodhasamuṭṭhāno. **Tasmāti** yasmā evaṃ anekādīnava doso, tasmā dosampi na rocemi.

Ālopasāhasākārāti divā divasseva gāmaṃ paharitvā vilumpanāni ca āvudham sarīre ṭhapetvā “idaṃ nāma me dehi”ti sāhasākārā ca. **Nikati vañcanāni** cāti patirūpakam dassetvā parassa haraṇam nikati nāma, sā asuvaṇṇameva “suvaṇṇam”ti kūṭakahāpaṇam “kahāpaṇo”ti datvā parasantakaggahaṇe daṭṭhabbā. Paṭibhānavasena pana upāyakusalatāya parasantakaggahaṇam vañcanam nāma. Tassevaṃ pavatti daṭṭhabbā—eko kira ujujātiko gāmikapuriso araṇṇato sasakam ānetvā nadītīre ṭhapetvā nhāyitum otari. Atheko dhutto taṃ

sasakaṃ sīse katvā nhāyitum otiṇṇo. Itaro uttaritvā sasakaṃ apassanto ito cito ca vilokesi. Tamenam dhutto “kim bho vilokesī”ti vatvā “imasmim me ṭhāne sasako ṭhapito, tam na passāmī”ti vutte “andhabāla tvaṃ na jānāsi, Sasakā nāma nadīṭire ṭhapitā palāyanti, passa ahaṃ attano sasakaṃ sīse ṭhapetvāva nhāyāmī”ti āha. So appaṭibhānatāya “evaṃ bhavissatī”ti pakkāmi. Ekakahāpaṇena migapotakaṃ gahetvā puna tam datvā dvikahāpaṇagghanakassa migassa gahitavatthupettha kathetabbaṃ. **Dissanti lobhadhammesūti** sakka ime ālopādayo¹ pāpadhammā lobhasabhāvesu lobhābhibhūtesu sattesu dissanti. Na hi aluddhā evarūpāni kammāni karonti. Evaṃ lobho anekādīnavo, tasmā lobhampi na rocemi.

Snehasaṅgathitā ganthāti ārammaṇesu allīyanalakkhaṇena snehena saṅgathitā punappunaṃ uppādavāsena ghaṭitā suttana pupphāni viya baddhā nānappakāresu ārammaṇesu pavattamānā abhiṇṇhākāyaganthā. **Senti manomayā puthūti** te puthūsu ārammaṇesu uppannā suvaṇṇādīhi nibbattāni suvaṇṇādīmayāni ābharaṇādīni viya manena nibbattattā manomayā abhiṇṇhākāyaganthā tesu ārammaṇesu senti anusenti. **Te bhusaṃ upatāpentīti** te evaṃ anusayitā balavatāpaṃ janentā² bhusaṃ upatāpenti atikilamenti. Tesam pana bhusaṃ upatāpane “sallaviddhova ruppātī”ti³ gāthāya vatthu, “piyajātikā hi gahapati sokaparidevadukkhadomanassupāyāsā piyappabhutikā”⁴ “piyato jāyatī soko”ti-ādīni⁵ suttāni ca āharitabbāni. Apica Maṅgalabodhisattassa dārake datvā balavasokena hadayaṃ phali, Vessantarabodhisattassa mahantaṃ domanassaṃ udapādi. Evaṃ pūritapāramīnaṃ mahāsattānaṃ pemaṃ⁶ upatāpaṃ karotiyeva⁷. Ayaṃ snehe ādīnavo, tasmā snehampi na rocemīti.

Sakko pañhavissajjanaṃ sutvā “Kaṇhapaṇḍita tayā ime pañhā Buddhalīlāya sādhukaṃ kathitā, ativiya tuṭṭhosmi te, aparampi varaṃ gaṇhāhī”ti vatvā dasamaṃ gāthamāha—

1. Lobhādayo (Syā, Ka)

3. Khu 1. 399 piṭṭhe Suttanipāte.

5. Khu 1. 44 piṭṭhe Dhammapade.

7. Karontiyeva (Sī, I)

2. Balavantā sañjānantā (Syā)

4. Ma 2. 309 piṭṭhe.

6. Mahāsattānampete (Sī, I)

20. “Etasmim te sulapite, patirūpe subhāsīte.

Varam brāhmaṇa te dammi, yaṃ kiñci manasicchasi”ti.

Tato bodhisatto anantaragāthamāha—

21. “Varaṇce me ado sakka, sabbabhūtāna’ missara.

Araññe me viharato, niccam ekavihārino.

Ābādha mā uppajjeyyūṃ, antarāyakarā bhusā”ti.

Tattha **antarāyakarā bhusā**ti imassa me tapokammasa antarāyakarā.

Tam sutvā Sakko “Kaṇhapaṇḍito varam gaṇhanto na āmisasannissitam gaṇhāti, tapokammanissitameva gaṇhāti”ti cintetvā bhiyyoso mattāya pasanno aparampi varam dadamāno itaram gāthamāha—

22. “Etasmim te sulapite, patirūpe subhāsīte.

Varam brāhmaṇa te dammi, yaṃ kiñci manasicchasi”ti.

Bodhisattopi varaggahaṇāpadesena tassa dhammam desento osānagāthamāha—

23. “Varaṇce me ado sakka, sabbabhūtāna’ missara.

Na mano vā sarīram vā, maṃ-kate sakka kassaci.

Kadāci upahaññetha, etaṃ sakka varam vare”ti.

Tattha **mano vā**ti manodvāram vā. **Sarīram vā**ti kāyadvāram vā, vacīdvārampi etesaṃ gahaṇena gahitamevāti veditabbari. **Maṃ-kate**¹ mama kāraṇā. **Upahaññethā**ti upaghātaṃ āpajjeyya aparissuddham assa. Idaṃ vuttaṃ hoti—Sakka devarāja mama kāraṇā maṃ nissāya mama anattakāmatāya kassaci sattassa kismiñci kāle idaṃ tividhampi kammadvāram na upahaññetha, paṇātipātādīhi dasahi akusalakammapathehi vimuttaṃ parisuddhameva bhavēyyāti.

1. Maṅkuteti (Syā)

Iti mahāsatto chasupi ṭhānesu varam gaṇhanto nekkhammanissitameva gaṇhi, jānāti cesa “sarīram nāma byādhidhammam, na taṃ sakkā Sakkena abyādhidhammam kātun”ti. Sattānañhi tīsu dvāresu parisuddhabhāvo asakkāyattova, evaṃ santepi tassa dhammadesanattam ime vare gaṇhi. Sakkopi taṃ rukkham dhuvaphalam katvā mahāsattam vanditvā sirasi añjalim patitṭhapetvā “arogā idheva vasathā”ti vatvā sakaṭṭhānameva gato. Bodhisattopi aparihīnajjhāno brahmalokūpago ahosi.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā “Ānanda pubbe mayā nivutthabhūmippadeso ceso”ti vatvā jātakam samodhānesi “tadā Sakko Anuruddho ahosi, Kaṇhapaṇḍito pana ahameva ahosin”ti.

Kaṇhajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Catuposathikajātakavaṇṇanā (441)

24-38. **Yo kopaneyyeti** idam Catuposathikajātakam **Puṇṇakajātake** āvi bhavissati.

Catuposathikajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Saṅkhajātakavaṇṇanā (442)

Bahussutoti idam Satthā Jetavane viharanto sabbaparikkhāradānam ārabha kathesi. Sāvatthiyam kireko upāsako Tathāgatassa dhammadesanam sutvā pasannacitto svātanāya nimantetvā attano gharadvāre maṇḍapam kāretvā alaṅkaritvā punadivase Tathāgatassa kālam ārocāpesi. Satthā pañcasatabhikkhuparivāro tattha gantvā paññatte āsane nisīdi. Upāsako saputtadāro saparijano Buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānam datvā puna svātanāyāti evam sattāham nimantetvā mahādānam pavattetvā sattame divase sabbaparikkhāram adāsi. Tam pana dadamāno upāhanadānam ussannam katvā adāsi. Dasabalassa dinno upāhanasaṅghāto

sahassagghanako ahosi, dvinnam aggasāvakānam pañcasatagghanako¹, sesānam pañcannam bhikkhusatānam satagghanako². Iti so sabbaparikkhārādānam datvā attano parisāya saddhim Bhagavato santike nisīdi. Athassa Satthā madhurena sarena anumodanam karonto “upāsaka ulāram te sabbaparikkhārādānam, attamano hohi, pubbe anuppanne Buddhhe Paccekabuddhassa ekaṃ upāhanasaṅghātam datvā nāvāya bhinnāya appatitṭhe mahāsamuddepi upāhanadānanissandena patiṭṭham labhimso, tvaṃ pana Buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa sabbaparikkhārādānam adāsi, tassa te upāhanadānassa phalaṃ kasmā na patiṭṭhā bhavissatī”ti vatvā tena yācito atītam āhari.

Atīte ayaṃ Bārāṇasī Moḷinī nāma ahosi. Moḷininagare Brahmadatte rajjam kārente Saṅkho nāma brāhmaṇo aḍḍho mahaddhano mahābhogo pahūtavittupakaraṇo pahūtadhanadhaññasuvaṇṇarajato catūsu nagaradvāresu nagaramajjhe nivesanadvāre cāti chasu ṭhānesu cha dānasālāyo kāretvā devasikaṃ chasatasahassāni vissajjento kapaṇaddhikānam mahādānam pavattesi. So ekadivasam cintesi “ahaṃ gehe dhane khīṇe dātum na sakkhissāmi, aparikkhīṇeyeva dhane nāvāya Suvaṇṇabhūmiṃ gantvā dhanam āharissāmi”ti. So nāvaṃ bandhāpetvā bhaṇḍassa pūrāpetvā puttadāraṃ āmantetvā “yāvāham āgacchāmi, tāva me dānam anupacchinditvā pavatteyyāthā”ti vatvā dāsakammakaraparivuto chattam ādāya upāhanam āruyha majjhanhikasamaye Paṭṭanagāmābhimukho pāyāsi. Tasmiṃ khaṇe Gandhamādane eko Paccekabuddho āvajjetvā taṃ dhanāharaṇatthāya gacchantam disvā “mahāpuriso dhanam āharitum gacchati, bhavissati nu kho assa samudde antarāyo, no”ti āvajjetvā “bhavissatī”ti ñatvā “esa maṃ disvā chattaṇca upāhanaṇca mayhaṃ datvā upāhanadānanissandena samudde bhinnāya nāvāya patiṭṭham labhissati, karissāmi anuggahan”ti ākāsenāgantvā tassāvidūre otaritvā caṇḍavātātape aṅgārasantharasadisam uṇhavālukaṃ maddanto tassa abhimukho āgacchi.

So taṃ disvā “puññakkhettaṃ me āgataṃ, ajja mayā ettha dānabījaṃ ropetum vaṭṭatī”ti tuṭṭhacitto vegena taṃ upasaṅkamitvā vanditvā “bhante mayhaṃ anuggahatthāya thokaṃ maggā okkamma imaṃ rukkhamaṇaṃ upasaṅkamathā”ti

1. Pañcasatagghanakā (Sī, I)

2. Satagghanakā (Sī, I)

vatvā tasmim rukkhamūlaṃ upasaṅkamante rukkhamūle vālukaṃ ussāpetvā
 uttarāsaṅgaṃ paññāpetvā Paccekabuddhaṃ nisīdāpetvā vanditvā
 vāsita-parissāvitena udakena pāde dhovitvā gandhatelena makkhetvā attano
 upāhanā omuñcitvā papphoṭetvā¹ gandhatelena makkhetvā tassa pādesu
 paṭimuñcitvā “bhante imā upāhanā āruyha chattaṃ matthake katvā
 gacchathā”ti chattupāhanaṃ adāsi. So assa anuggahatthāya taṃ gahetvā
 pasādasamvaddhanatthaṃ passantassevassa uppatitvā Gandhamādanameva
 agamāsi. Bodhisattopi taṃ disvā ativiya pasannacitto Paṭṭanaṃ gantvā
 nāvaṃ abhiruhi. Athassa mahāsamuddaṃ paṭipannassa sattame divase nāvā
 vivaraṃ adāsi, udakaṃ ussiñcituṃ nāsakkhiṃsu. Mahājano
 maraṇabhayaabhīto attano attano devatā namassitvā mahāviraṇaṃ viravi.
 Mahāsatto ekaṃ upaṭṭhākaṃ gahetvā sakalasarīraṃ tlena makkhetvā
 sappinā saddhiṃ sakkharacūṇṇaṃ yāvadatthaṃ khāditvā tampi khādāpetvā
 tena saddhiṃ kūpakayaṭṭhimatthakaṃ āruyha “imāya disāya amhākaṃ
 nagaraṇ”ti disaṃ vavatthāpetvā macchakacchapaparipanthato attānaṃ
 mocento tena saddhiṃ usabhamattaṃ atikkamitvā pati. Mahājano vināsaṃ
 pāpuṇi. Mahāsatto pana upaṭṭhākena saddhiṃ samuddaṃ tarituṃ ārabhi.
 Tassa tarantasseva sattamo divaso jāto. So tasmimpi kāle loṇodakena
 mukhaṃ vikkhāletvā uposathiko ahoṣiyeva.

Tadā pana catūhi lokapālehi Maṇimekhalā nāma devadhītā “sace
 samudde nāvāya bhinnāya tisaraṇagatā vā sīlasampannā vā
 mātāpitupaṭṭhākā² vā manussā dukkhappattā honti, te rakkheyyāsi”ti
 samudde ārakkhaṇatthāya ṭhapitā hoti. Sā attano issariyena
 sattāhamanubhavitvā pamajjitvā sattame divase samuddaṃ oloketi
 sīlacārasamyuttaṃ Saṅkhabrahmaṇaṃ disvā “imassa sattamo divaso
 samudde patitassa, sace so marissati³ ativiya gārayhā me bhavissati”ti
 samviggamānahadaya hutvā ekaṃ suvaṇṇapātiṃ nānaggarasabhojanaṃ
 pūretvā vātavegena tattha gantvā tassa purato ākāse ṭhatvā “brahmaṇa tvaṃ
 sattāhaṃ nirāhāro, idaṃ dibbabhojanaṃ bhuñjā”ti āha. So taṃ oloketvā
 “apanehi tava bhattaṃ, ahaṃ uposathiko”ti āha.

1. Puñchitvā (Sī, Syā, I)

2. Mātāpitudevātā (Sī, I)

3. Patitṭhā nābhavissaṃ (Ka)

Athassa upaṭṭhāko pacchato āgato devataṃ adisvā saddameva sutvā “ayaṃ brāhmaṇo pakatisukhumālo sattāhaṃ nirāhāratāya dukkhito maraṇabhayena vilapati maññe, assāsessāmi nan”ti cintetvā paṭhamam gāthamāha—

39. “Bahussuto sutadhammosi Saṅkha,
 Diṭṭhā tayā samaṇabrāhmaṇā ca.
 Atha’kkhaṇe dassayase vilāpaṃ,
 Añño nu ko te paṭimantako mayā”ti.

Tattha **sutadhammosī**ti dhammopi tayā dhammikasamaṇabrāhmaṇānaṃ santike suto asi. **Diṭṭhā tayā**ti tesam paccaye dentena veyyāvaccam karontena dhammikasamaṇabrāhmaṇā ca tayā diṭṭhā. Evaṃ akaronto hi passantopi te na passatiyeva. **Atha’kkhaṇeti** atha akkhaṇe sallapantassa kassaci abhāvena vacanassa anokāse. **Dassayaseti** “aham uposathiko”ti vadanto vilāpaṃ dassesi. **Paṭimantakoti** mayā añño ko tava paṭimantako paṭivacanadāyako, kim kāraṇā evaṃ vippalapasīti.

So tassa vacanam sutvā “imassa devatā na paññāyati maññe”ti cintetvā “samma nāhaṃ maraṇassa bhāyāmi, atthi pana me añño paṭimantako”ti vatvā dutiyam gāthamāha—

40. “Subbhū subhā suppaṭimukkakambu,
 Paggayha sovaṇṇamayāya pātiyā.
 ‘Bhuñjassu bhattam’ iti maṃ vadeti,
 Saddhāvittā, tamahaṃ noti brūmi”ti.

Tattha **subbhūti**¹ subhamukhā. **Subhāti** pāsādikā uttamarūpadharā. **Suppaṭimukkakambūti**² paṭimukkasuvaṇṇālankārā. **Paggayhāti** suvaṇṇapātiyā bhattam gahetvā ukkhipitvā. **Saddhāvittāti**³ saddhā ceva tuṭṭhacittā ca. “Saddham cittan”tipi⁴ pāṭho, tassattho **saddhanti** saddahantaṃ, **cittanti**⁵ tuṭṭhacittam.

1. Subbhāti (Syā, Ka)

2. Suppaṭimuttakambūti (Ka)

3. Saddhācittāti (Sī, I, Ka)

4. Saddhā vittantipi (Syā)

5. Vittanti (Syā)

Tamahaṃ notīti tamahaṃ devataṃ uposathikattā paṭikkhipanto noti brūmi,
na vippalapāmi sammāti.

Athassa so tatiyaṃ gāthamāha—

41. “Etādisaṃ brāhmaṇa disvāna yakkhaṃ,
Puccheyya poso sukhamāsisāno.
Uṭṭhehi naṃ pañjalikā’bhipuccha,
Devī nusi tvaṃ uda mānusi nū”ti.

Tattha **sukhamāsisāno**ti etādisaṃ yakkhaṃ disvā attano sukhaṃ
āsīsanto paṇḍito puriso “amhākaṃ sukhaṃ bhavissati, na bhavissatī”ti
puccheyya. **Uṭṭhehīti** udakato uṭṭhānākāraṃ dassento uṭṭhaha.
Pañjalikā’bhipucchāti añjaliko hutvā abhipuccha. **Uda mānusi**ti udāhu
mahiddhikā mānusi tvanti.

Bodhisatto “yuttaṃ kathesi”ti taṃ pucchanto catutthaṃ gāthamāha—

42. “Yaṃ tvaṃ sukhena’bhisamekkhase maṃ,
Bhuñjassu bhattaṃ iti maṃ vadesi.
Pucchāmi taṃ nāri mahānubhāve,
Devī nusi tvaṃ uda mānusi nū”ti.

Tattha **yaṃ tvanti** yasmā tvaṃ sukhena maṃ abhisamekkhase,
piyacakkhūhi olokesi. **Pucchāmi tanti** tena kāraṇena taṃ pucchāmi.

Tato devadhītā dve gāthā abhāsi—

43. “Devī ahaṃ Saṅkha mahānubhāvā,
Idhāgatā sāgaravārimajjhe.
Anukampikā no ca paduṭṭhacittā,
Taveva atthāya idhā’gatāsmi.

44. Idha’nnapānaṃ sayanāsanañca,
Yānāni nānāvividhāni Saṅkha.
Sabbassa tyāhaṃ paṭipādayāmi,
Yaṃ kiñca tuyhaṃ manasā’bhipatthitan”ti.

Tattha **idhā**ti imasmim mahāsamudde. **Nānāvividhānī**ti bahūni ca anekappakārāni ca hatthiyāna-assayānādīni atthi. **Sabbassa tyāhanti** tassa annapānādino sabbassa sāmikaṃ katvā taṃ te annapānādiṃ paṭipādayāmi dadāmi. **Yaṃ kiñcī**ti aññampi yaṃ kiñci manasā icchitaṃ, taṃ sabbaṃ te dammīti.

Taṃ sutvā mahāsatto “ayaṃ devadhītā samuddapiṭṭhe mayhaṃ ‘idañcidañca dammī’ti vadati, kiṃ nu kho esā mayā katena puññakammena dātukāmā, udāhu attano balena, pucchissāmi tāva nan”ti cintetvā pucchanto sattamaṃ gāthamāha—

45. “Yaṃ kiñci yitthaṃ ca hutañca¹ mayhaṃ,
Sabbassa no issarā tvaṃ sugatte.
Sussoṇi subbhamu suvilaggamajjhe,
Kissa me kammaṃ ayaṃ vipāko”ti.

Tattha **yitthanti** dānavasena yajitaṃ. **Hutanti** āhunapāhunavasena dinnam. **Sabbassa no issarā tvanti** tassa amhākaṃ puññakammaṃ tvaṃ issarā, “imassa ayaṃ vipāko, imassa ayaṃ”ti byākaritum² samatthāti attho. **Sussoṇī**ti sundara-ūrulakkhaṇe. **Subbhamūti**³ sundarabhamuke. **Suvilaggamajjheti** suṭṭhuvilaggitanumajjhe. **Kissa meti** mayā katakammesu katarakammaṃ ayaṃ vipāko, yenāhaṃ appatitṭhe samudde patitṭhaṃ labhāmīti.

Taṃ sutvā devadhītā “ayaṃ brāhmaṇo ‘yaṃ tena kusalaṃ kataṃ, taṃ kammaṃ na jānāti’ti saññāya pucchati maññe, kathayissāmi dānissā”ti taṃ kathenti aṭṭhamaṃ gāthamāha—

46. “Ghamme pathe brāhmaṇa ekabhikkhuṃ,
Ugghaṭṭapādaṃ tasitaṃ kilantaṃ.
Paṭipādayī Saṅkha upāhanāni,
Sā dakkhiṇā kāmāduhā tava’jjā”ti.

Tattha **ekabhikkhanti** ekaṃ Paccekabuddhaṃ sandhāyāha. **Ugghaṭṭapādanti** uṇhāvālukāya ghaṭṭitapādaṃ. **Tasitanti** pipāsitaṃ. **Paṭipādayīti** paṭipādesi, yojesīti attho. **Kāmāduhā**ti sabbakāmādayikā.

1. Yitṭhimva hutaṃva (Sī, I) 2. Jānitum (Sī, Syā) 3. Subbhūti (Sī), subbhūrūti (I)

Taṃ sutvā mahāsatto “evarūpepi nāma appatitṭhe mahāsamudde mayā dinna-upāhanadānaṃ mama sabbakāmadadaṃ jātaṃ, aho sudinnaṃ me Paccekabuddhassa dānaṃ”ti tuṭṭhacitto navamaṃ gāthamāha—

47. “Sā hotu nāvā phalakūpapannā,
Anavassutā erakavātayuttā.
Aññassa yānassa na hettha bhūmi,
Ajjeva maṃ moḷiniṃ pāpayassū”ti.

Tassattho—devate evaṃ sante mayhaṃ ekaṃ nāvaṃ māpehi, khuddakaṃ pana ekadoṇikaṇāvaṃ māpehi, yaṃ nāvaṃ māpessasi, sā hotu nāvā bahūhi susibbitehi phalakehi upapannā, udakapavesanassābhāvena anavassutā, erakena sammā gahetvā gacchantena vātena yuttā, ṭhapetvā dibbanāvaṃ aññassa yānassa ettha bhūmi natthi, tāya pana dibbanāvāya ajjeva maṃ Moḷininagaraṃ pāpayassūti.

Devadhītā tassa vacanaṃ sutvā tuṭṭhacittā sattaratanamayaṃ nāvaṃ māpesi. Sā dīghato aṭṭha-usabhā ahosi vitthārato catu-usabhā, gambhīrato vīsatiyaṭṭhikā. Tassā indanīlamayā tayo kūpakā, sovaṇṇamayāni yottāni rajatamayāni pattāni¹ sovaṇṇamayāni ca phiyārittāni ahesuṃ. Devatā taṃ nāvaṃ sattannaṃ ratanānaṃ pūretvā brāhmaṇaṃ ālīngitvā alaṅkatanāvāya āropesi, upaṭṭhākaṃ panassa na olokesi. Brāhmaṇo attanā katakalyāṇato tassa pattim adāsi, so anumodi. Tadā devatā tampi ālīngitvā nāvāya patiṭṭhāpesi. Atha naṃ nāvaṃ Moḷininagaraṃ netvā brāhmaṇassa ghare dhanam patiṭṭhāpetvā attano vasanaṭṭhānameva agamāsi. Satthā abhisambuddho hutvā—

48. “Sā tattha vittā sumanā patītā,
Nāvaṃ sucittaṃ abhinimminivā.
Ādāya Saṅkhaṃ purisena saddhim,
Upānayī nagaraṃ sādthuramman”ti—

imaṃ osānagāthaṃ abhāsi.

1. Sītāni (Sī, I), tittatāni (Syā)

Tattha **sā**ti bhikkhave sā devatā tattha samuddamajjhe tassa vacanaṃ sutvā vittisaṅkhātāya pītiyā samannāgatattā **vittā**. **Sumanā**ti sundaramanā pāmojjena patītacittā hutvā vicitrānāvamaṃ nimminivā brāhmaṇaṃ paricārakena saddhiṃ ādāya **sādhurammaṃ** atiramaṇīyaṃ nagaraṃ upānayīti.

Brāhmaṇopi yāvajīvaṃ aparimitadhanaṃ gehaṃ ajjhāvasanto dānaṃ datvā sīlaṃ rakkhivā jīvitapariyosāne sapariso devanagaraṃ paripūresi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne upāsako sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā devadhītā Uppalavaṇṇā ahosi, upaṭṭhākapuriso Ānando, Saṅkhabrāhmaṇo pana ahameva ahosinti.

Saṅkhajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Cūlabodhijātakavaṇṇanā (443)

Yo te imaṃ visālakkhinti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ kodhanaṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi. So kira bhikkhu niyyānike Buddhasāsane pabbajitvāpi kodhaṃ niggahetuṃ nāsakkhi, kodhano ahosi upāyāsabahulo, appampi vutto samāno abhisajji kuppi byāpajji patiṭṭhayi. Satthā tassa kodhanabhāvaṃ sutvā pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ kodhano”ti pucchitvā “saccaṃ bhante”ti vutte “bhikkhu kodho nāma vāretabbo, evarūpo hi idhaloke ca paraloke ca anattakārako¹, tvaṃ nikkodhassa Buddhassa sāsane pabbajitvā kasmā kujjhasi, porāṇakapaṇḍitā bāhiraśāsane pabbajitvāpi kodhaṃ na karimsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente aññatarasmim Kāsinigame² eko brāhmaṇo aḍḍho mahaddhano mahābhogo aputtako ahosi, tassa brāhmaṇī puttaṃ patthesi. Tadā bodhisatto brahmalokā cavitvā tassā kucchiyaṃ nibbatti, tassa nāmaggaṇadivase “Bodhikumāro”ti nāmaṃ karimsu. Tassa vayappattakāle Takkasilāṃ

1. Attakārako nāma natthi (Syā)

2. Gāmanigame (Ka)

gantvā sabbasippāni uggaṇhitvā paccāgatassa anicchantasseva mātāpitaro samānajatikā kulā kumārikam ānesuṃ. Sāpi brahmalokā cutāva uttamarūpadharā devaccharapaṭibhāgā. Tesam anicchamānānaññeva aññamaññaṃ āvāhavivāhaṃ karimsu. Ubhinnaṃ panetesam kilesasamudācāro nāma na bhūtapubbo, saṃrāgavasena aññamaññaṃ olokanam nāma nāhosi, supinepi methunadhammo nāma na diṭṭhapubbo, evam parisuddhasilā ahesuṃ.

Athāparabhāge mahāsatto mātāpitūsu kālakatesu tesam sarīrakiccaṃ katvā taṃ pakkosivā “bhadde tvaṃ imaṃ asītikoṭṭidhanam gahetvā sukhena jīvāhi”ti āha. Kiṃ karissatha tumhe pana ayyaputtāti. Mayhaṃ dhanena kiccaṃ natthi, Himavantapadesam pavisitvā isipabbajjam pabbajitvā attano patiṭṭham karissāmīti. Kiṃ pana ayyaputta pabbajjā nāma purisānaññeva vaṭṭatīti. Itthīnampi vaṭṭati bhaddeti. Tena hi ahaṃ tumhehi chaḍḍitakheḷam na gaṇhissāmi, mayhampi dhanena kiccaṃ natthi, ahampi pabbajissāmīti. Sādhu bhaddeti. Te ubhopi mahādānam datvā nikkhamitvā ramaṇīye bhūmibhāge assamaṃ katvā pabbajitvā uñchācariyāya phalāphalehi yāpentā tattha dasamattāni saṃvaccharāni vasimsu, jhānam pana nesaṃ na tāva uppajjati. Te tattha pabbajjāsukheneva dasa saṃvacchare vasitvā loṇambilasevanatthāya janapadacārikam carantā anupubbena Bārāṇasim patvā rājuyyāne vasimsu.

Athekadivasam rājā uyyānapālam paṇṇākāram ādāya āgataṃ disvā “uyyānakīlikam kīlissāma, uyyānam sodhehi”ti vatvā tena sodhitaṃ sajjitaṃ uyyānam mahantena parivārena agamāsi. Tasmim khaṇe te ubhopi janā uyyānassa ekapasse pabbajjāsukhena vītināmetvā nisinnā honti. Atha rājā uyyāne vicaranto te ubhopi nisinnake disvā paramapāsādikam uttamarūpadharam paribbājikam olovento paṭibaddhacitto ahosi. So kilesavasena kampanto “pucchissāmi tāva, ayaṃ paribbājikā imassa kiṃ hoti”ti bodhisattaṃ upasaṅkamitvā “pabbajita ayaṃ te paribbājikā kiṃ hoti”ti pucchi. Mahārāja kiñci na hoti, kevalam ekapabbajjāya pabbajitā, apica kho pana me gihikāle pādaparcārikā ahosīti. Taṃ sutvā rājā “ayaṃ kiretassa kiñci na hoti, apica kho pana gihikāle pādaparcārikā kirassa

ahosi, sace panāhaṃ issariyabalena gahetvā gaccheyyaṃ, kiṃ nu kho esa karissati, pariggaṇhissāmi tāva nan”ti cintetvā upasaṅkamitvā paṭhamam gāthamāha—

49. “Yo te imaṃ visālakkhiṃ, piyaṃ saṃmhitabhāsinim.
Ādāya balā gaccheyya, kiṃ nu kayirāsi brāhmaṇa”ti.

Tattha **saṃmhitabhāsininti**¹ mandahasitabhāsinim. **Balā gaccheyyāti** balakkārena ādāya gaccheyya. **Kiṃ nu kayirāsīti** tassa tvaṃ brāhmaṇa kiṃ kareyyāsīti.

Athassa katham sutvā mahāsatto dutiyaṃ gāthamāha—

50. “Uppajje me na mucceyya, na me mucceyya jīvato.
Rajamva vipulā vuṭṭhi, khippameva nivāraye”ti.

Tassatto—mahārāja sace imaṃ gahetvā gacchante kismiñci mama abbhantare kopo uppajjeyya, so me anto uppajjitvā na mucceyya, yāvāhaṃ jīvāmi, tāva me na mucceyya. Nāssa anto ghanasannivāseṇa paṭiṭṭhātum dassāmi, atha kho yathā uppannaṃ rajaṃ vipulā meghavuṭṭhi khippaṃ nivāreti, tathā khippameva naṃ mettābhāvanāya niggahetvā vāressāmīti.

Evam mahāsatto sīhanādaṃ nadi. Rājā panassa katham sutvāpi andhabālātāya paṭibaddhaṃ attano cittaṃ nivāretum asakko aññataram amaccaṃ āṇāpesi “imaṃ paribbājikaṃ rājanivesanaṃ nehi”ti. So “sādhū”ti paṭissuṇitvā “adhammo loke vattati, ayuttan”ti-ādīni vatvā paridevamānaṃyeva naṃ ādāya pāyāsi. Bodhisatto tassā paridevanasaddaṃ sutvā ekavāraṃ oloketvā puna na olokesi. Taṃ rodantiṃ paridevantiṃ rājanivesanameva nayimsu. Sopi Bārāṇasirājā uyyāne papañcaṃ akatvāva sīghataram gantvā taṃ paribbājikaṃ pakkosāpetvā mahantena yasena nimantesi. Sā yasassa aḡuṇaṃ pabbajāya eva guṇaṃ kathesi. Rājā kenaci pariāyena tassā manaṃ alabhanto taṃ ekasmiṃ gabbhe kāretvā cintesi “ayaṃ paribbājikā evarūpaṃ yasaṃ na icchatī, sopi tāpaso evarūpaṃ mātugāmaṃ gahetvā gacchante kujjhitvā

1. Sammillabhāsininti (Sī, I), saṃmhitabhāsininti (Ka)

olokitamattampi na akāsi, pabbajitā kho pana bahumāyā honti, kiñci payojetvā anattampi me kareyya, gacchāmi tāva jānāmi kiṃ karontonisinno”ti saṅṭhātuṃ asakkonto uyyānaṃ agamāsi. Bodhisattopi cīvaram sibbanto nisīdi, rājā mandaparivārova padasaddaṃ akaronto saṇikaṃ upasaṅkami. Bodhisatto rājānaṃ anoloketvā cīvameva sibbi. Rājā “ayaṃ kujjhitvā mayā saddhiṃ na sallapatī”ti maññamāno “ayaṃ kūṭatāpaso ‘kodhassa uppajjitum na dassāmi, uppannampi naṃ khippameva niggaṇhissāmi”ti paṭhamameva gajjitvā idāni kodhena thaddho hutvā mayā saddhiṃ na sallapatī”ti saññāya tatiyaṃ gāthamāha—

51. “Yaṃ nu pubbe vikatthittho, balamhiva apassito.

Svajja tuṇhikato dāni, saṅghāṇiṃ sibbamacchasi”ti.

Tattha **balamhiva apassitoti** balanissito viya hutvā. **Tuṇhikatoti**¹ kiñci avadanto. **Sibbamacchasi**ti sibbanto acchasi.

Taṃ sutvā mahāsatto “ayaṃ rājā kodhavasena maṃ nālapatīti maññati, kathessāmi dānissa uppannassa kodhassa vasaṃ agatabhāvan”ti cintetvā catutthaṃ gāthamāha—

52. “Uppajji me na muccittha, na me muccittha jīvato.

Rajamva vipulā vuṭṭhi, khippameva nivārayi”ti.

Tassattho—mahārāja uppajji me na na uppajji, na pana² me muccittha, nāssa pavisitvā hadaye ṭhātuṃ adāsīṃ, iti so mama jīvato na muccittheva, rajam vipulā vuṭṭhi viya khippameva naṃ nivāresinti.

Taṃ sutvā rājā “kiṃ nu kho esa kopameva sandhāya vadati, udāhu aññaṃ kiñci sippaṃ sandhāya kathesi, pucchissāmi tāva naṃ”ti cintetvā pucchanto pañcamaṃ gāthamāha—

53. “Kiṃ te uppajji no mucci, kiṃ te na mucci jīvato.

Rajamva vipulā vuṭṭhi, katamaṃ taṃ nivārayi”ti.

Tattha **kiṃ te uppajji no muccīti** kiṃ tava uppajji ceva na mucci ca.

1. Tuṇhikakoti (Sī), tuṇhikkhakoti (I)

2. Uppajji me, uppajjitvā na puna (Syā)

Taṃ sutvā bodhisatto “mahārāja evaṃ kodho bahu-ādīnavo mahāvināsadāyako, eso¹ mama uppajji, uppannañca naṃ mettābhāvanāya nivāresin”ti kodhe ādīnavam pakāsentō—

54. “Yamhi jāte na passati, ajāte sādhu passati.
So me uppajji no mucci, kodho dummedhagocarō.

55. Yena jātena nandanti, amittā dukkhamesino.
So me uppajji no mucci, kodho dummedhagocarō.

56. Yasmiñca jāyamānamhi, sadattham nāvabujjhati.
So me uppajji no mucci, kodho dummedhagocarō.

57. Yenābhibhūto kusalam jahāti,
Parakkare vipulañcāpi attham.
Sa bhīmaseno balavā pamaddī,
Kodho mahārāja na me amuccatha.

58. Kaṭṭhasmiṃ matthamānasmim, pāvako nāma jāyati.
Tameva kaṭṭham ḍahati, yasmā so jāyate gini.

59. Evaṃ mandassa posassa, bālassa avijānato.
Sārambhā jāyate kodho, sopi teneva ḍayhati.

60. Aggīva tiṇakaṭṭhasmiṃ, kodho yassa pavaḍḍhati.
Nihīyati tassa yaso, kāḷapakkheva candimā.

61. Anedho dhūmaketūva, kodho yassū’pasammati.
Āpūratī tassa yaso, sukkapakkheva candimā”ti—

imā gāthā āha.

Tattha **na passatī**ti attatthampi na passati, pageva parattham. **Sādhu passatī**ti attattham parattham ubhayatthampi sādhu passati. **Dummedhagocaroti** nippaññanam ādhārabhūto gocarō. **Dukkhamesinoti** dukkham icchantā. **Sadatthanti**

attano atthabhūtaṃ atthato ceva dhammato ca vuddhiṃ. **Parakkareti** vipulampi atthaṃ uppannaṃ parato kāreti, apanetha, na me iminā atthoti vadati. **Sa bhīmasenoti** so kodho bhīmāya bhayajananiyā mahatiyā kilesasenāya samannāgato. **Pamaddīti** attano balavabhāvena¹ ulārepi satte gahetvā attano vase karaṇena maddanasamattho². **Na me amuccathāti** mama santikā mokkhaṃ na labhati, hadaye vā pana me khīraṃ viya muhuttaṃ dadhibhāvena na patiṭṭhahitthāti³ attho.

Kaṭṭhasmim matthamānasminti araṇīsaḥitena matthiyamāne, “maddamānasmin”⁴tipi pāṭho. **Yasmāti** yato kaṭṭhā jāyati, tameva ḍahati. **Ginīti** aggi. **Bālassa avijānatoti** bālassa avijānantassa. **Sārambhā jāyateti** ahaṃ tvanti ākaḍḍhanavikaḍḍhanaṃ karontassa karaṇuttariyalakkhaṇā sārambhā araṇīmatthanā viya pāvako kodho jāyati. **Sopi tenevāti** sopi bālo teneva kodhena kaṭṭhaṃ viya agginā ḍayhati. **Anedho**³ **dhūmaketūvāti** anindhano aggi viya. **Tassāti** tassa adhivāsanakhantiyā samannāgatassa puggalassa sukkapakkhe cando viya laddho yaso aparāparaṃ āpūratīti.

Rājā mahāsattassa dhammakathaṃ sutvā tuṭṭho ekaṃ amaccaṃ āṇāpetvā paribbājikaṃ āharāpetvā “bhante nikkodhatāpasa ubhopi tumhe pabbajjāsukhena vītināmentā idheva uyyāne vasatha, ahaṃ vo dhammikaṃ rakkhāvaraṇaguttiṃ karissāmi”⁵ti vatvā khamāpetvā vanditvā pakkāmi. Te ubhopi tattheva vasiṃsu. Aparabhāge paribbājikā kālamakāsi. Bodhisatto tassā kālakatāya Himavantaṃ pavisitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā cattāro brahmavihāre bhāvetvā brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā idaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne kodhano bhikkhu anāgāmiphale patiṭṭhahi. Tada paribbājikā Rāhulamātā ahoṣi, rājā Ānando, paribbājako pana ahaṃeva ahoṣinti.

Cūḷabodhi-jātakavaṇṇanā pañcamā.

1. Bahulabhāvena (Syā) 2. Karaṇasamattho (Ka) 3. Anindho (Sī), anindo (Syā)

6. Kaṇhadīpāyanajātakavaṇṇanā (444)

Sattāhamevāhanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ ukkaṇṭhitabhikkhum ārabba katesi. Vatthu **Kusajātake**¹ āvi bhavissati. Satthā taṃ bhikkhum “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhitosī”ti pucchitvā “saccaṃ bhante”ti vutte “bhikkhu porāṇakapaṇḍitā anuppanne Buddhhe bāhirakapabbajjaṃ pabbajitvā atirekapaññāsavassāni anabhiratā brahmacariyaṃ carantā hirottappabhedabhayaena attano ukkaṇṭhitabhāvaṃ na kassaci katesuṃ, tvaṃ kasmā evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā mādisassa garuno Buddhassa sammukhe tathavā catuparisamajjhe ukkaṇṭhitabhāvaṃ āvi karosi, kimatthaṃ attano hirottappaṃ na rakkhasī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Vaṃsaraṭṭhe² Kosambiyaṃ nāma nagare Kosambako nāma rājā rajjaṃ kāresi. Tadā aññatarasmiṃ nigame dve brāhmaṇā asītkoṭṭidhanavibhavā aññamaññaṃ piyasahāyakā kāmesu dosaṃ disvā mahādānaṃ pavattetvā ubhopi kāme pahāya mahājanassa rodantassa paridevantassa nikkhamitvā Himavantapadese assamapadaṃ katvā pabbajitvā uñchācariyāya vanamūlaphalāphalena yāpentā paṇṇāsa vassāni vasimsu, jhānaṃ uppādetuṃ nāsakkhimsu. Te paṇṇāsavassaccayena loṇambilasevanatthāya janapadaṃ carantā Kāsiraṭṭhaṃ sampāpuṇimsu. Tatra aññatarasmiṃ nigamagāme Dīpāyanatāpasassa gihisahāyo Maṇḍabyo nāma atthi, te ubhopi tassa santikaṃ agamaṃsu. So te disvāva attamano paṇṇasālaṃ kāretvā ubhopi te catūhi paccayehi upaṭṭhahi. Te tattha tīṇi cattāri vassāni vasitvā taṃ āpucchitvā cārikaṃ carantā Bārāṇasīṃ patvā atimuttakasusāne³ vasimsu. Tattha Dīpāyano yathābhirantaṃ viharitvā puna tasseva sahāyassa santikaṃ gato. Maṇḍabyatāpaso tattheva vasi.

Athekadivasam eko coro antonagare corikaṃ katvā dhanasāraṃ ādāya nikkhanto “coro”ti ñatvā paṭibuddhehi gharassāmikehi ceva ārakkhamanussehi ca anubaddho niddhamanena nikkhamitvā vegena susānaṃ pavisitvā tāpasassa paṇṇasāladvāre bhaṇḍikaṃ chaḍḍetvā

1. Khu 6. 66 piṭṭhe.

2. Vaṃsakarattṭhe (Sī, Syā)

3. Adhimuttikasusāne (Syā), adhimuttakasusāne (Ka)

palāyi. Manussā bhaṇḍikaṃ disvā “are duṭṭhajaṭila tvaṃ rattim corikaṃ katvā divā tāpasarūpena carasi”ti tajjetvā pothetvā taṃ ādāya netvā rañño dassayimṣu. Rājā anupaparikkhitvāva “gacchatha, naṃ sūle uttāsethā”ti āha. Te taṃ susānaṃ netvā khadirasūlaṃ āropayimṣu, tāpasassa sarīre sūlaṃ na pavisati. Tato nimbasūlaṃ āharimṣu, tampi na pavisati. Ayasūlaṃ āharimṣu, tampi na pavisati. Tāpaso “kiṃ nu kho me pubbakammaṃ”ti olokesi, athassa jātissaraññaṃ uppajji, tena pubbakammaṃ oloketvā addasa. Kiṃ panassa pubbakammanti. Koviḷārasūle makkhikāvedhanaṃ. So kira purimabhave vaḍḍhakiputto hutvā pitu rukkhatacchanaṭṭhānaṃ gantvā ekaṃ makkhikaṃ gahetvā koviḷārasalākāya¹ sūle viya vijjhi. Tameṇaṃ pāpakammaṃ imaṃ ṭhānaṃ patvā gaṇhi. So “na sakkā ito pāpā mayā mucchitun”ti ñatvā rājapurise āha “sace maṃ sūle uttāsetukāmattha, koviḷārasūlaṃ āharathā”ti. Te tathā katvā taṃ sūle uttāsetvā ārakkhaṃ datvā pakkamimṣu.

Ārakkhakā paṭicchannā hutvā tassa santikaṃ āgacchante olokenti. Tadā Dīpāyano “ciradiṭṭho me sahāyo”ti Maṇḍabyassa santikaṃ āgacchanto “sūle uttāsito”ti taṃ divasaññeva antarāmagge sutvā taṃ ṭhānaṃ gantvā ekamantaṃ ṭhito “kiṃ samma kārakosi”ti pucchitvā “akārakomhī”ti vutte “attano manopadosaṃ rakkhituṃ sakkhi, nāsakkhī”ti pucchi. Samma yehi ahaṃ gahito, neva tesaṃ, na rañño upari mayhaṃ manopadoso atthīti. “Evaṃ sante tādisassa sīlavato chāyā mayhaṃ sukhā”ti vatvā Dīpāyano sūlaṃ nissāya nisīdi. Athassa sarīre Maṇḍabyassa sarīrato lohitaḥbandhūni patimṣu. Tāni suvaṇṇavaṇṇasarīre patitapatitāni sussitvā kālakāni uppajjimṣu. Tato paṭṭhāyeva so Kaṇhadīpāyano nāma ahosi. So sabbarattim tattheva nisīdi.

Punadivase ārakkhapurisā āgantvā taṃ pavattim rañño ārocesuṃ. Rājā “anisāmetvāva me katan”ti vegena tattha gantvā “pabbajita kasmā sūlaṃ nissāya nisinnosi”ti Dīpāyanaṃ pucchi. Mahārāja imaṃ tāpasam rakkhanto nisinnomhi, kiṃ pana tvaṃ mahārāja imassa kārakabhāvaṃ vā akārakabhāvaṃ vā ñatvā evaṃ kāresīti. So kammaṃ asodhitabhāvaṃ ācikkhi.

1. Koviḷārasakalikāya (Sī, I)

Athassa so “mahārāja raññā nāma nisammakārinā bhavitabbaṃ, alaso gihī kāmabhogī na sādhu”ti-ādīni vatvā dhammaṃ desesi. Rājā Maṇḍabyassa niddosabhāvaṃ ñatvā “sūlaṃ harathā”ti āṇāpesi. Sūlaṃ harantā harituṃ na sakkhimsu. Maṇḍabyo āha “mahārāja ahaṃ pubbe katakammadosena evarūpaṃ bhayaṃ sampatto, mama sarīrato sūlaṃ harituṃ na sakkā, sace mayhaṃ jīvitaṃ dātukāmo, kakacaṃ āharāpetvā imaṃ sūlaṃ cammasamaṃ chindāpehi”ti. Rājā tathā kāresi. Antosarīre sūlo antoyeva ahosi. Tadā kira so sukhumaṃ koviḷārasalākaṃ¹ gahetvā makkhikāya vaccamaggaṃ pavesesi, taṃ tassa antosarīreyeva ahosi. So tena kāraṇena amaritvā attano āyukkhayeneva mari, tasmā ayampi na mato. Rājā tāpase vanditvā khamāpetvā ubhopi uyyāne vasāpento paṭijaggi, tato paṭṭhāya Maṇḍabyo Āṇimaṇḍabyo nāma jāto. So rājānaṃ upanissāya tattheva vasi, Dīpāyano pana tassa vaṇaṃ phāsukaṃ katvā attano gihisahāyamaṇḍabyassa santikameva gato.

Taṃ paṇṇasālaṃ pavisantaṃ disvā eko puriso² sahāyassa ārocesi. So sutvāva tuṭṭhacitto saputtadāro bahū gandhamālatelaphāṇitādīni ādāya taṃ paṇṇasālaṃ gantvā Dīpāyanaṃ vanditvā pādedhovitvā telena makkhetvā pānakaṃ pāyetvā Āṇimaṇḍabyassa pavattiṃ suṇanto nisīdi. Athassa putto Yaññadattakumāro nāma caṅkamanakoṭiyaṃ geṇḍukena kīḷi, tatra cekasmiṃ vammike āsīviso vasati. Kumārassa bhūmiyaṃ pahaṭageṇḍuko gantvā vammikabile āsīvisassa matthake pati. So ajānanto bile hatthaṃ pavesesi. Atha naṃ kuddho āsīviso hatthe ḍaṃsi. So visavegena mucchito tattheva pati. Athassa mātāpitaro sappena ḍaṭṭhabhāvaṃ ñatvā kumārakaṃ ukkhipitvātāpasassa santikaṃ ānetvā pādamūle nipajjāpetvā “bhante pabbajitā nāma osadhaṃ vā parittaṃ vā jānanti, puttakaṃ no arogaṃ karoṭhā”ti āhaṃsu. Ahaṃ osadhaṃ na jānāmi, nāhaṃ vejjakammaṃ karissāmi. “Tena hi bhante imasmiṃ kumārake mettaṃ katvā saccakiriyaṃ

1. Sakalikaḥiraṃ (Sī, I)

2. Ariyo (Sī)

karoṭhā”ti vutte tāpaso “sādhu saccakiriyam karissāmī”ti vatvā
Yaññadattassa sīse hattham ṭhapetvā paṭhamam gāthamāha—

62. “Sattāhamevāham pasannacitto,
Puññatthiko ācarim brahmacariyam.
Athāparam yaṃ caritam mamedam,
Vassāni paññāsa samādhikāni.
Akāmakovāpi aham carāmi,
Etena saccena suvatthi hotu.
Hatam visam jīvatu Yaññadatto”ti.

Tattha **athāparam yaṃ caritanti** tasmā sattāhā uttari yaṃ mama
brāhmacariyam. **Akāmakovāpī**ti pabbajjam anicchantoyeva. **Etena saccena
suvatthi hotū**ti sace atirekapaññāsavassāni anabhirativāsaṃ vasantena mayā
kassaci anārocitabhāvo saccam¹, etena saccena Yaññadattakumārassa
soṭṭhibhāvo hotu, jīvitam paṭilabhatūti.

Athassa saha saccakiriyāya Yaññadattassa thanappadesato uddham
visam bhassitvā pathaviṃ pāvisi. Kumāro akkhīni ummīletvā mātāpitaro
oloketvā “ammatātā”ti vatvā parivattitvā nipajji. Athassa pitaram
Kaṇhadīpāyano āha “mayā tāva mama balam katam, tvampi attano balam
karohī”ti. So “ahampi saccakiriyam karissāmī”ti puttassa ure hattham
ṭhapetvā dutiyam gāthamāha—

63. “Yasmā dānam nābhinandim kadāci,
Disvāna’ham atithim vāsakāle.
Na cāpi me appiyatam vedum,
Bahussutā samaṇabrāhmaṇā ca.
Akāmakovāpi aham dadāmi,
Etena saccena suvatthi hotu.
Hatam visam jīvatu Yaññadatto”ti.

Tattha **vāsakāle**ti vasanattāya geham āgatakāle. **Na cāpi me appiyatam
avedunti** bahussutāpi samaṇabrāhmaṇā “ayam neva dānam

1. Sacco (Syā, Ka)

abhinandati, na amhe”ti imaṃ mama appiyabhāvaṃ neva jānimsu. Ahañhi te piyacakkhūhiyeva olokemīti dīpeti. **Etena saccenāti** sace ahaṃ dānaṃ dadamāno vipākaṃ asaddahitvā attano anicchāya dammi, anicchanabhāvaṃ mama pare na jānanti, etena saccena suvatthi hotūti attho.

Evam tassa saccakiriyāya saha kaṭito uddhaṃ visaṃ bhassitvā pathaviṃ pāvīsi. Kumāro uṭṭhāya nisīdi, ṭhātum pana na sakkoti. Athassa pitā mātaraṃ āha “bhadde mayā attano balaṃ kataṃ, tvaṃ idāni saccakiriyaṃ katvā puttassa uṭṭhāya gamanabhāvaṃ karohī”ti. Sāmi atthi mayhaṃ ekaṃ saccam, tava pana santike kathetum na sakkomīti. Bhadde yathā tathā me puttam arogaṃ karohīti. Sā “sādhū”ti sampaṭicchitvā saccam karontī tatiyaṃ gāthamāha—

64. “Āsīviso tāta pahūtatejo,
Yo taṃ aḍaṃsī bilarā udicca.
Tasmiṃ ca me appiyatāya ajja,
Pitarañca te natthi koci viseso.
Etena saccena suvatthi hotu,
Hataṃ visaṃ jīvatu Yaññadatto”ti.

Tattha **tātāti** puttam ālapati. **Pahūtatejoti** balavaviso. **Bilarāti** vivarā¹, ayameva vā pāṭho. **Udiccāti** uṭṭhahitvā², vammikabilato uṭṭhāyāti attho. **Pitarañca teti** pitari ca te. Aṭṭhakathāyaṃ pana ayameva pāṭho. Idaṃ vuttam hoti—tāta Yaññadatta tasmiñca āsīvise tava pitari ca appiyabhāvena mayhaṃ koci viseso natthi. Tañca pana appiyabhāvaṃ ṭhapetvā ajja mayā koci jānāpitapubbo nāma natthi, sace etaṃ saccam, etena saccena tava sotthi hotūti.

Saha ca saccakiriyāya sabbaṃ visaṃ bhassitvā pathaviṃ pāvīsi. Yaññadatto nibbisena sarīrena uṭṭhāya kilītum āraddho. Evam putte uṭṭhite Maṇḍabyo Dīpāyanassa ajjhāsayaṃ pucchanto catuttham gāthamāha—

1. Patarāti padarā (I), sacarāti vicarā (Ka)

2. Udiccāti uddham ṭhatvā (Sī), udeccāti uddharitvā (Syā)

65. “Santā dantāyeva¹ paribbajanti,
 Aññatra kaṇhā natthā’kāmarūpā².
 Dīpāyana kissa jigucchamāno,
 Akāmakō carasi brahmacariyaṇ”ti.

Tassattho—ye keci khattiyādayo kāme pahāya idha loka pabbajanti, te aññatra kaṇhā bhavantaṃ kaṇhaṃ ṭhapetvā aññe akāmarūpā nāma natthi, sabbe jhānabhāvanāya kilesānaṃ samitattā santā, cakkhādāni dvārāni yathā nibbisevanāni honti, tathā tesaṃ damitattā dantā hutvā abhiraṭṭāva brahmacariyaṃ caranti, tvaṃ pana bhante Dīpāyana kiṃ kāraṇaṃ tapaṃ³ jigucchamāno akāmakō hutvā brahmacariyaṃ carasi, kasmā puna na agārameva ajjhāvasasīti.

Athassa so kāraṇaṃ kathento pañcamaṃ gāthamāha—

66. “Saddhāya nikkhamma punaṃ nivatto,
 So eḷamūgo vaḷo vatāyaṃ.
 Etassa vādassa jigucchamāno,
 Akāmakō carāmi brahmacariyaṃ.
 Viññuppasatthaṃ ca sataṃ ca ṭhānaṃ,
 Evampa’haṃ puññakaro bhavāmi”ti.

Tassattho—Kaṇho kammaṇca phalaṇca saddahitvā tava mahantaṃ vibhavaṃ pahāya agārā nikkhamitvā yaṃ jahi, puna tadatthameva nivatto. So ayaṃ eḷamūgo gāmadārako viya vaḷo vatāti imaṃ vādaṃ jigucchamāno ahaṃ attano hirottappabhedabhayena aniccamānopi brahmacariyaṃ carāmi. Kiṃca bhiyyo pabbajjāpuññaṇca nāmetaṃ viññūhi Buddhādīhi pasatthaṃ, tesaṃyeva ca sataṃ nivāsaṭṭhānaṃ. Evaṃ imināpi kāraṇena ahaṃ puññakaro bhavāmi, assumukhopi rudamāno brahmacariyaṃ carāmiyevāti.

Evaṃ so attano ajjhāsayaṃ kathetvā puna Maṇḍabyaṃ pucchanto chaṭṭhaṃ gāthamāha—

1. Ye ca (Ka), yedha (?)

2. Anakāmarūpā (Sī, I), natthi akāmarūpā (Syā)

3. Pāpaṃ (Syā)

67. “Samaṇe tuvaṃ brāhmaṇe addhike ca,
 Santappayāsi annapānena bhikkhaṃ.
 Opānabhūtaṃva gharaṃ tava yidaṃ,
 Annena pānena upetarūpaṃ.
 Atha kissa vādassa jigucchamāno,
 Akāmakō dānamimaṃ dadāsī”ti.

Tattha **bhikkhanti** bhikkhāya carantānaṃ bhikkhaṇca sampādetvā dadāsi. **Opānabhūtaṃvā**ti catumahāpathe khatasādhāraṇapokkharāṇi viya.

Tato Maṇḍabyo attano ajjhāsayaṃ kathento sattamaṃ gāthamāha—

68. “Pitaro ca me āsum pitāmahā ca,
 Saddhā ahuṃ dānapatī vadaññū.
 Taṃ kullavattaṃ anuvattamāno,
 Māhaṃ kule antimagandhano ahuṃ.
 Etassa vādassa jigucchamāno,
 Akāmakō dānamimaṃ dadāmi”ti.

Tattha “āsun”ti padassa “saddhā”ti iminā sambandho, saddhā ahesunti attho. **Ahanti** saddhā hutvā tato uttari dānajeṭṭhakā ceva “detha karoṭhā”ti vuttavacanassa atthajānanakā ca ahesuṃ. **Taṃ kullavattanti** taṃ kulavattaṃ¹, Aṭṭhakathāyaṃ pana ayameva pāṭho. **Māhaṃ kule antimagandhano**² **ahanti** “ahaṃ attano kule sabbapacchimako ceva kulapalāpo ca mā ahun”ti sallakkhetvā etaṃ “kula-antimo kulapalāpo”ti vādaṃ jigucchamāno dānaṃ anicchantopi idaṃ dānaṃ dadāmiṃti dīpeti.

Evaṇca pana vatvā Maṇḍabyo attano bhariyaṃ pucchamāno aṭṭhamam gāthamāha—

1. Taṃ kule vattaṃ (Syā)

2. Antimagandhino (Sī, Syā, I)

69. “Daharim kumārim asamattappaññaṃ,
 Yam tā’ nayim nātikulā sugatte.
 Na cāpi me appiyataṃ avedi,
 Aññaṭṭra kāmā paricārayantā.
 Atha kena vaṇṇena mayā te bhoti,
 Saṃvāsadhammo ahu evarūpo”ti.

Tattha **asamattappaññanti** kuṭumbaṃ vicāretum appaṭibalappaññaṃ atitaruṇiññeva samānaṃ. **Yam tā’ nayinti** yaṃ taṃ ānayim, ahaṃ daharimeva samānaṃ taṃ nātikulato ānesinti vuttaṃ hoti. **Aññaṭṭra kāmā paricārayantā**¹ ettakaṃ kālaṃ vinā kāmena anicchāya maṃ paricārayantāpi² attano appiyataṃ maṃ na jānāpesi, sampiyāyamānarūpāva paricari. **Kena vaṇṇenā**ti kena kārāṇena. **Bhoti**ti taṃ ālapati. **Evarūpo**ti āsīvisasamānapaṭikūlabhāvena mayā saddhim tava saṃvāsadhammo evarūpo piyasamvāso viya kathaṃ jātoti.

Athassa sā kathenti navamaṃ gāthamāha—

70. “Ārā dūre nayidha kadāci atthi,
 Paramparā nāma kule imasmiṃ.
 Taṃ kullavattaṃ anuvattamānā,
 Māhaṃ kule antimagandhinī ahum.
 Etassa vādassa jigucchamānā,
 Akāmikā paddhacarā’ mhi³ tuyhan”ti.

Tattha **ārā dūreti** aññaṃaññavevacanaṃ. Atidūreti vā dassenti evamāha. **Idhā**ti nipātamattaṃ, na kadācīti attho. **Paramparā**ti purisaparamparā. Idaṃ vuttaṃ hoti—sāmi imasmiṃ amhākaṃ nātikule dūrato paṭṭhāya yāva sattamā kulaparivaṭṭa purisaparamparā nāma na kadāci atthi, ekitthiyāpi sāmikaṃ chaḍḍetvā añño puriso gahitapubbo nāma natthīti. **Taṃ kullavattanti** ahampi taṃ kullavattaṃ kulapaveṇiṃ anuvattamānā attano kule pacchimikā palālabhūtā⁴ mā ahunti sallakkhetvā etaṃ

1. Paricārayantīti (Sī, I)

2. Paricārayantīpi (Sī, I)

3. Baddhacarāsmi (Sī)

4. Palāpabhūtā (I), palāsabhūtā (Ka)

kula-antimā kulagandhinīti vādaṃ jigucchamānā akāṃikāpi tuyhaṃ
paddhacarāmi¹ veyyāvaccakārikā pādapariṇāṇikā jātāmhīti.

Evañca pana vatvā “mayā sāmikassa santike abhāsitaṃpubbaṃ guyhaṃ
bhāsitaṃ, kujjheyyapi me ayaṃ, amhākaṃ kulūpakatāpasassa
sammukheyyeva khamāpessāmi”ti cintetvā khamāpentī dasamaṃ
gāthamāha—

71. “Maṇḍabya bhāsim² ya’ mabhāsaneyyaṃ,
Taṃ khamyataṃ puttakahetu ma’jja.
Puttapemā na idha paratthi kiñci,
So no ayaṃ jīvati Yaññadatto”ti.

Tattha **taṃ khamyati** taṃ khamayatu. **Puttakahetu ma’jja** taṃ
mama bhāsitaṃ aṇṇa imassa puttassa hetu khamayatu. **So no ayanti** yassa
puttassa kāraṇā mayā etaṃ bhāsitaṃ, so no putto jīvati, imassa
jīvitābhavāna me khamā sāmī, aṇṇato paṭṭhāya tava vasavattinī
bhavissāmīti.

Atha naṃ Maṇḍabyo “utthēhi bhadde, khamāmi te, ito pana paṭṭhāya
mā pharusacittā ahoṣi, ahaṃpi te appiyaṃ na karissāmi”ti āha. Bodhisatto
Maṇḍabyaṃ āha “āvuso tayā dussaṅgharaṃ dhaṇaṃ saṅgharivā kammaṇca
phalaṇca asaddahitvā dānaṃ dadantena ayuttaṃ kataṃ, ito paṭṭhāya dānaṃ
saddahitvā dehi”ti. So “sādhū”ti sampāṇicchitvā bodhisattaṃ āha “bhante
tayā amhākaṃ dakkhiṇeyyabhāve ṭhatvā anabhiratena brahmacariyaṃ
carantena ayuttaṃ kataṃ, ito paṭṭhāya idāni yathā tayi katakārā mahapphalā
honti, evaṃ cittaṃ pasādetvā suddhacitto abhirato hutvā brahmacariyaṃ
carāhi”ti. Te mahāsattaṃ vanditvā utthāya agamaṃsu. Tato paṭṭhāya bhariyā
sāmike sasnehā ahoṣi, Maṇḍabyo pasannacitto saddhāya dānaṃ adāsi.
Bodhisatto anabhiratiṃ vinodetvā jhānābhīṇṇaṃ uppādetvā
brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ
samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhito bhikkhu sotāpattiphale

1. Baddhacarāsmi (Sī)

2. Bhāsisam (Sī, Syā, I)

patiṭṭhahi. Tadā Maṇḍabyo Ānando ahosi, bhariyā Visākhā, putto Rāhulo, Āṇimaṇḍabyo Sāriputto, Kaṇhadīpāyano pana ahameva ahosinti.

Kaṇhadīpāyanajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Nigrodhajātakavaṇṇanā (445)

Na vāhametaṃ jānāmīti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattaṃ ārabha kathesi. Ekadivasañhi bhikkhū tena “āvuso Devadatta Satthā tava bahūpakāro, tvañhi Satthāraṃ nissāya pabbajjaṃ labhi upasampadaṃ labhi, tepiṭakaṃ Buddhavacanaṃ uggaṇhi, jhānaṃ uppādesi, lābhasakkāropi te dasabalasseva santako”ti bhikkhūhi vutte tiṇasalākaṃ ukkhipitvā “ettakampi samaṇena Gotamena mayhaṃ kataṃ guṇaṃ na passāmī”ti vutte dhammasabhāyaṃ samuṭṭhāpesuṃ. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepi Devadatto akataññū mittadumbhī”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte Rājagahe Magadhamahārājā nāma rajjaṃ kāresi. Tadā Rājagahaseṭṭhi attano puttassa Janapadaseṭṭhino dhītaraṃ ānesi, sā vañjhā ahosi. Athassā aparabhāge sakkāro parihāyi. “Amhākaṃ puttassa gehe vañjhithhiyā vasantiyā kathaṃ kulavaṃso vaḍḍhissatī”ti yathā sā suṇāti, evampi kathaṃ samuṭṭhāpenti. Sā taṃ sutvā “hotu gabbhini-ālayaṃ katvā ete vañcessāmī”ti cintetvā attano atthacārikaṃ dhātīm āha “amma gabbhiniyo nāma kiñca kiñca karontī”ti gabbhiniparihāraṃ pucchitvā utunikāle paṭicchādetvā ambulādirucikā hutvā hatthapādānaṃ uddhumāyanakāle hatthapādapiṭṭhiyo koṭṭāpetvā bahalaṃ kāresi, divase divasepi pilotikāveṭṭhanena ca udaravaḍḍhanaṃ vaḍḍhesi, thanamukhāni kāḷāni kāresi, sarīrakiccaṃ karontīpi aññatra tassā dhātīyā aññesaṃ sammukhatṭhāne na karoti. Sāmikopissā gabbhaparihāraṃ adāsi. Evaṃ nava māse vasitvā “idāni janapade pitu gharaṃ gantvā vijāyissāmī”ti sasare āpucchitvā rathamāruhitvā mahantena parivārena Rājagahā

nikkhamitvā maggaṃ paṭipajji. Tassā pana purato eko sattho gacchati. Satthena vasitvā gataṭṭhānaṃ esā pātarāsakāle pāpuṇāti.

Athekadivasam tasmim satthe ekā duggatitthī rattiyā ekasmim nigrodhamūle puttaṃ vijāyitvā pātova satthe gacchante “aham vinā satthena gantuṃ na sakkhissāmi, sakkā kho pana jīvantiyā puttaṃ labhituṃ”ti nigrodhamūlajāle jalābuñceva gabbhamalañca attharitvā puttaṃ chaḍḍetvā agamāsi. Dārakassapi devatā ārakkhaṃ gaṇhimsu. So hi na yo vā so vā, bodhisattoyeva. So pana tadā tādisaṃ paṭisandhim gaṇhi. Itarā pātarāsakāle taṃ ṭhānaṃ patvā “sarīrakiccaṃ karissāmi”ti tāya dhātiyā saddhim nigrodhamūlaṃ gatā suvaṇṇavaṇṇaṃ dārakaṃ disvā “amma nipphannaṃ no kiccaṃ”ti pilotikāyo apanetvā ucchaṅgapadesaṃ lohiteṇa ca gabbhamalena ca makkhetvā attano gabbhavuṭṭhānaṃ ārocesi. Tāvadeva naṃ sāṇiyā parikkhipitvā haṭṭhatuṭṭho saparijano Rājagahaṃ paṇṇaṃ pesesi. Athassā sassusasurā vijātakālato paṭṭhāya “pitu kule kim karissati, idheva āgacchatu”ti pesayimsu. Sā paṭinivattitvā Rājagahameva pāvisi. Tattha taṃ sampaṭicchitvā dārakassa nāmaṃ karontā nigrodhamūle jātattā “Nigrodhakumāro”ti nāmaṃ karimsu. Taṃ divasaññeva Anuseṭṭhisuṇisāpi vijāyanatthāya kulagharaṃ gacchantī antarāmagge ekissā rukkhasākhāya heṭṭhā puttaṃ vijāyi, tassa “Sākhakumāro”ti nāmaṃ karimsu. Taṃ divasaññeva seṭṭhim nissāya vasantassa Tunnakārassa bhariyāpi pilotikantare puttaṃ vijāyi, tassa “Pottiko”ti nāmaṃ karimsu.

Mahāseṭṭhi ubhopi te dārake “Nigrodhakumārassa jātadivasaññeva jātā”ti āṇāpetvā teneva saddhim samvaḍḍhesi. Te ekato vaḍḍhitvā vayappattā Takkasilaṃ gantvā sippaṃ uggaṇhimsu. Ubhopi seṭṭhiputtā ācariyassa dve sahaṇṇāni adamsu. Nigrodhakumāro Pottikassa attano santike sippaṃ paṭṭhapesi. Te nipphannasippā ācariyaṃ āpucchitvā nikkhantā “janapadacārikaṃ carissāmā”ti anupubbena Bārāṇasiṃ patvā ekasmim rukkhamūle nipajjimsu. Tadā Bārāṇasirañño kālakatassa sattamo divaso, “sve phussarathaṃ yojessāmā”ti nagare bheriṃ carāpesuṃ. Tesupi sahaṇṇesu rukkhamūle nipajjitvā niddāyantesu

Pottiko paccūsakāle utṭhāya Nigrodhakumārassa pāde parimajjanto nisīdi. Tasmim rukkhe vutthakukkuṭesu¹ uparikukkuṭo heṭṭhākukkuṭassa sarīre vaccaṃ pātesi. Atha naṃ so “kenetaṃ pātitaṃ”ti āha. “Samma mā kujjhi, mayā ajānantena pātitaṃ”ti āha. Are tvaṃ mama sarīraṃ attano vaccaṭṭhānaṃ maññasi, kiṃ mama pamāṇaṃ na jānāsīti. Atha naṃ itaro “are tvaṃ ‘ajānantena me kata’nti vuttepi kujjhasiyeva, kiṃ pana te pamāṇaṃ”ti āha. Yo maṃ māretvā maṃsaṃ khādati, so pātova sahaṃsaṃ labhati, tasmā ahaṃ mānaṃ karomīti². Atha naṃ itaro “are ettakamattena tvaṃ mānaṃ karosi, maṃ pana māretvā yo thūlamaṃsaṃ khādati, so pātova rājā hoti, yo majjhimamaṃsaṃ khādati, so senāpati, yo aṭṭhinissitaṃ khādati, so bhaṇḍāgāriko hoti”ti āha.

Pottiko tesam kathaṃ sutvā “kiṃ no sahaṃsena, rajjameva varan”ti saṇikaṃ rukkhāṃ abhiruhitvā uparisayitakukkuṭaṃ gahetvā māretvā aṅgāre pacitvā thūlamaṃsaṃ Nigrodhassa adāsi, majjhimamaṃsaṃ Sākhassa adāsi, aṭṭhimaṃsaṃ attanā khādi. Khāditvā pana “samma Nigrodha tvaṃ ajja rājā bhavissasi, samma Sākha tvaṃ senāpati bhavissasi, ahaṃ pana bhaṇḍāgāriko bhavissāmi”ti vatvā “kathaṃ jānāsi”ti puṭṭho taṃ pavattiṃ ārocesi. Te tayopi janā pātarāsavelāya Bārāṇasim pavisitvā ekassa brāhmaṇassa gehe sappisakkarayuttaṃ pāyāsaṃ bhuñjitvā nagarā nikkhamitvā uyyānaṃ pavisiṃsu. Nigrodhakumāro silāpaṭṭe nipajji, itare dve bahi nipajjiṃsu. Tasmim samaye pañca rājakakudhabhaṇḍāni anto ṭhapetvā phussarathaṃ vissajjesuṃ. Tattha vitthārakathā **Mahājanakajātake**³ āvi bhavissati. Phussaratho uyyānaṃ gantvā nivattitvā ārohanasajjo hutvā aṭṭhāsi. Purohito “uyyāne puñṇavatā sattena bhavitabban”ti uyyānaṃ pavisitvā kumāraṃ disvā pādantato⁴ sāṭakaṃ apanetvā pādesu lakkhaṇāni upadhāretvā “tiṭṭhatu Bārāṇasiyaṃ rajjaṃ, sakalajambudīpassa adhipatirājā bhavituṃ yutto”ti sabbatālāvacare paggaṇhāpesi. Nigrodhakumāro pabujjhitvā mukhato sāṭakaṃ apanetvā mahājanaṃ oloketvā parivattitvā nipanno thokaṃ vītināmetvā silāpaṭṭe pallaṅkena nisīdi.

1. Dvīsu nivutṭhakukkuṭesu (Syā)

2. Kasmā ahaṃ mānaṃ na karissāmīti (Sī, I)

3. Khu 6. 159 piṭṭhe.

4. Pādato (Sī, I)

Atha naṃ purohito jaṇṇunā paṭiṭṭhāya “rajjam te deva pāpuṇāti”ti vatvā “sādhū”ti vutte tattheva ratanarāsimhi ṭhapetvā abhisiñci. So rajjam patvā Sākhassa senāpatiṭṭhānam datvā mahantena sakkārena nagaram pāvisi, Pottikopi tehi saddhiññeva agamāsi. Tato paṭṭhāya mahāsatto Bārāṇasiyaṃ dhammena rajjam kāresi.

So ekadivasam mātāpitūnam saritvā Sākham āha “samma na sakkā mātāpitūhi vinā vattitum, mahantena parivārena gantvā mātāpitāro no ānehi”ti. Sākho “na me tattha gamanakammaṃ atthi”ti paṭikkhipi. Tato Pottikaṃ āṇāpesi. So “sādhū”ti tattha gantvā Nigrodhassa mātāpitāro “putto vo rajje paṭiṭṭhito, etha gacchāmā”ti āha. Te “atthi no tāva vibhavamattaṃ, alam tattha gamanenā”ti paṭikkhipimsu. Sākhassapi mātāpitāro avoca, tepi na icchimsu. Attano mātāpitāro avoca, “mayam tāta tunnakārakammena jīvissāma alan”ti paṭikkhipimsu. So tesam manam alabhitvā Bārāṇasimeva paccāgantvā “senāpatissa ghare maggakilamathaṃ vinodetvā pacchā Nigrodhasahāyam passissāmī”ti cintetvā tassa nivesanadvāram gantvā “sahāyo kira te Pottiko nāma āgatoti senāpatissa ārocehi”ti dovārikaṃ āha, so tathā akāsi. Sākho pana “ayam mayham rajjam adatvā sahāyanigrodhassa adāsi”ti tasmim veram bandhi. So tam katham sutvāva kuddho āgantvā “ko imassa sahāyo ummattako dāsiputto, gaṇhatha nan”ti vatvā hatthapādajaṇṇukapparehi koṭṭāpetvā gīvāyam gāhāpetvā nīharāpesi.

So cintesi “Sākho mama santikā senāpatiṭṭhānam labhitvā akataññū mittadubbhī, mam koṭṭāpetvā nīharāpesi, Nigrodho pana paṇḍito kataññū sappuriso, tasseva santikaṃ gamissāmī”ti. So rājadvāram gantvā “deva Pottiko kira nāma te sahāyo dvāre ṭhito”ti rañño ārocāpesi. Rājā pakkosāpetvā tam āgacchantam disvā āsanā vuṭṭhāya paccuggantvā paṭisanthāram katvā massukammādīni kārāpetvā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitena paribhuttanānaggarasabhojanena tena saddhim sukhanisinno mātāpitūnam pavattim pucchitvā anāgamanabhāvam suṇi. Sākhopi “Pottiko mam rañño santike

paribhindeyya, mayi pana gate kiñci vattum na sakkhissatī”ti tattheva agamāsi. Pottiko tassa santikeyeva rājānaṃ āmantetvā “deva ahaṃ maggakilanto ‘Sākhassa gehaṃ gantvā vissamitvā idhāgamissāmī”ti agamiṃ, atha maṃ Sākho ‘nāhaṃ taṃ jānāmī”ti vatvā koṭṭāpetvā gīvāyaṃ gāhāpetvā nīharāpesīti saddaheyyāsi tvaṃ etan”ti vatvā tisso gāthā abhāsi—

72. “Na vāhametaṃ jānāmi, ko vāyaṃ kassa vāti vā.
Yathā Sākho vadi evaṃ, Nigrodha kinti maññasi.

73. Tato galavinītena, purisā nīharimṣu maṃ.
Datvā mukhapahārāni, Sākhassa vacanaṃkarā.

74. Etādisaṃ dummatinā, akataññaṃ dubbhinā.
Kataṃ anariyaṃ Sākhena, sakhinā te janādhipā”ti.

Tattha **kinti maññasīti** yathā maṃ sākho acari, kiṃ tvampi evameva maññasi, udāhu aññathā maññasi, maṃ sākho evaṃ vadeyyāti saddahasi, taṃ na saddahasīti adhippāyo. **Galavinītenā**ti galaggāhena. **Dubbhināti** mittadubbhinā.

Taṃ sutvā Nigrodho catasso gāthā abhāsi—

75. “Na vāhametaṃ jānāmi, napi me koci saṃsati.
Yaṃ me tvaṃ samma akkhāsi, Sākhena kāraṇaṃ kataṃ.

76. Sakhīnaṃ sājīvakaro, mama Sākhassa cūbhayaṃ.
Tvaṃ no’si’ ssariyaṃ dātā, manussesu mahantataṃ.
Tayā’mā labbhitā¹ iddhī, ettha me natthi saṃsayo.

77. Yathāpi bījamaggimhi, ḍayhati na virūhati.
Evaṃ kataṃ asappurise, nassati na virūhati.

78. Kataññaṃhi ca posamhi, sīlavante ariyavuttine.
Sukhette viya bījāni, kataṃ tamhi na nassatī”ti.

1. Tayāmhā labhitā (Sī, Syā, I)

Tattha **samsatīti** ācikkhati. **Kāraṇaṃ**¹ **katanti** ākaḍḍhanavikaḍḍhana-pothanakoṭṭanasan̄khātāṃ kāraṇaṃ katanti attho. **Sakhīnaṃ sājīvakaroti** samma Pottika tvaṃ sahāyakānaṃ su-ājīvakaro jīvikāya uppādetā. **Mama sākhasa cūbhayanti** mayhañca Sākhasa ca ubhinnampi sakhīnanti attho. **Tvaṃ no'si'ssariyanti** tvaṃ no asi issariyaṃ dātā, tava santikā imā sampattī amhehi laddhā². **Mahantatanti** mahantabhāvaṃ.

Evañca pana vatvā ettakaṃ kathente Nigrodhe Sākho tattheva aṭṭhāsi. Atha naṃ rājā “Sākha imaṃ Pottikaṃ sañjānāsi”ti pucchi. So tuṇhī ahosi. Athassa rājā daṇḍaṃ āṇāpento aṭṭhamāṃ gāthamāha—

79. Imaṃ jammaṃ nekatikaṃ, asappurisacintakaṃ.

Hanantu Sākhaṃ sattīhi, nāssa icchāmi jīvitaṃ”ti.

Tattha **jammanti** lāmakāṃ. **Nekatikanti** vañcakaṃ.

Taṃ sutvā Pottiko “mā esa bālo maṃ nissāya nassatū”ti cintetvā navamaṃ gāthamāha—

80. “Khamata'ssa mahārāja, pāṇā na paṭi-ānaya.

Khama deva asappurisassa, nā'ssa icchāmahaṃ vadhaṃ”ti.

Tattha **khamata'ssāti**³ khamataṃ assa, etassa asappurisassa khamathāti attho. **Na paṭi-ānayaṭi**⁴ matassa nāma pāṇā paṭi-ānetuṃ na sakkā.

Rājā tassa vacanaṃ sutvā Sākhasa khami, senāpatiṭṭhānampi Pottikasessa dātukāmo ahosi, so pana na icchi. Athassa sabbasenānīnaṃ⁵ vicāraṇārahaṃ bhaṇḍāgārikaṭṭhānaṃ nāma adāsi. Pubbe kiretaṃ ṭhānantaraṃ nāhosi, tato paṭṭhāya jātāṃ. Aparabhāge Pottiko bhaṇḍāgāriko puttadhītāhi vaḍḍhamāno attano puttadhītānaṃ ovādasena osānagāthamāha—

81. “Nigrodhameva seveyya, na Sākhamupasaṃvase.

Nigrodhasmiṃ mataṃ seyyo, yañce Sākhasmi jīvitaṃ”ti.

1. Kaḍḍhanaṃ (Sī, Syā, I)

2. Tava santikā amhehi imaṃ laddhaṃ (Sī, Syā, I)

3. Khamyatassāti (Sī, I)

4. Duppaṭi-ānayaṭi (Sī, Syā, I)

5. Sabbaseninaṃ (Sī), sabbasenīnaṃ (Syā), sabbaseṇīnaṃ (I)

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ bhikkhave Devadatto pubbepi akataññūyeva”ti vatvā jātakam samodhānesi “tadā Sākho Devadatto ahosi, Pottiko Ānando, Nigrodho pana ahameva ahosin”ti.

Nigrodhajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Takkalajātakavaṇṇanā (446)

Na takkalā santi na āluvānīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ pituposakaṃ upāsakaṃ ārabha kathesi. So kira daliddakule paccājāto mātari kālakatāya pātova uṭṭhāya dantakaṭṭhamukhodakadānādīni karonto bhatim vā kasim vā katvā laddhavibhavānurūpena yāgubhattādīni sampādetvā pitaraṃ posesi. Atha naṃ pitā āha “tāta tvaṃ ekakova anto ca bahi ca kattabbaṃ karosi, ekaṃ te kuladārikaṃ ānessāmi, sā te gehe kattabbaṃ karissatī”ti. Tāta itthiyo nāma gharaṃ āgatā neva mayhaṃ, na tumhākaṃ cittasukhaṃ karissanti, mā evarūpaṃ cintayittha, ahaṃ yāvajīvaṃ tumhe posetvā tumhākaṃ accayena jānissāmīti. Athassa pitā anicchamānasseva ekaṃ kumārikaṃ ānesi. Sā sasurassa ca sāmikassa ca upakārikā ahosi nīcavutti. Sāmikopissā “mama pitu upakārikā”ti tussitvā laddhaṃ laddhaṃ manāpaṃ āharitvā deti, sāpi taṃ sasurasseva upanāmesi. Sā aparabhāge cintesi “mayhaṃ sāmiko laddhaṃ laddhaṃ pitu adatvā mayhameva deti, addhā pitari nisneho jāto, imaṃ mahallakaṃ ekenupāyena mama sāmikassa paṭikkūlaṃ katvā gehā nikkadḍhāpessāmī”ti.

Sā tato paṭṭhāya udakaṃ atisītaṃ vā accuṇhaṃ vā, āhāraṃ atiloṇaṃ vā aloṇaṃ vā, bhattaṃ uttaṇḍulaṃ vā atikilinnaṃ vāti-evamādīni tassa kodhuppattikāraṇāni katvā tasmim kujjhante “ko imaṃ mahallakaṃ upaṭṭhātuṃ sakkhissatī”ti pharusāni vatvā kalahaṃ vaḍḍhesi, tattha tattha khelapiṇḍādīni chaḍḍetvāpi sāmikaṃ ujjhāpesi “passa pitu kammaṃ, ‘idañcidañca mā karī’ti vutte kujjhati, imasmim gehe pitaraṃ vā vasāpehi maṃ vā”ti. Atha naṃ so “bhadde tvaṃ daharā yattha katthaci jīvitum sakkhissasi,

mayhaṃ pitā mahallako, tvaṃ tassa asahantī imamhā gehā nikkhamā”ti āha. Sā bhītā “īto paṭṭhāya evaṃ na karissāmī”ti sasurassa pādesu patitvā khamāpetvā pakatiniyāmeneva paṭijaggitum ārabhi. Atha so upādako purimadivasesu tāya ubbālho Satthu santikaṃ dhammassavanāya agantvā tassā pakatiyā paṭiṭṭhitakāle agamāsi. Atha naṃ Satthā “kiṃ upāsaka sattaṭṭha divasāni dhammassavanāya nāgatosī”ti pucchi. So taṃ kāraṇaṃ kathesi. Satthā “idāni tāva tassā kathaṃ aggahetvā pitaraṃ na nīharāpesi, pubbe pana etissā kathaṃ gahetvā pitaraṃ āmakasusānaṃ netvā āvāṭaṃ khaṇitvā tattha naṃ pakkhipitvā māraṇakāle ahaṃ sattavassiko hutvā mātāpitūnaṃ guṇaṃ kathetvā pitughātakakammā nivāresim, tadā tvaṃ mama kathaṃ sutvā tava pitaraṃ yāvajīvaṃ paṭijaggitvā saggaparāyaṇo jāto, svāyaṃ mayā dinno ovādo bhavantaragatampi na vijahati, iminā kāraṇena tassā kathaṃ aggahetvā idāni tayā pitā na nīhaṭo”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadataṃ rajjaṃ kārente aññatarasmiṃ Kāsīgāme ekassa kulassa ghare ekaputtako ahosi nāmena Saviṭṭhako¹ nāma. So mātāpitaraṃ paṭijagganto aparabhāge mātari kālakatāya pitaraṃ posesīti sabbaṃ vatthu paccuppannavatthuniyāmeneva kathetabbaṃ. Ayaṃ panettha viseso, tadā sā itthī “passa pitu kammaṃ, ‘idañcidañca mā karī’ti vutte kujjhati”ti vatvā “sāmi pitā te caṇḍo pharusso niccaṃ kalahāṃ karoti, jarājiṇṇo byādhipīlito na cirasseva marissati, ahañca etena saddhiṃ ekagehe vasitum na sakkomi, sayampesa katipāhena marissatiyeva, tvaṃ etaṃ āmakasusānaṃ netvā āvāṭaṃ khaṇitvā tattha naṃ pakkhipitvā kuddālena sīsaṃ chinditvā jīvitakkhayaṃ pāpetvā upari paṃsunā chādetvā āgacchāhi”ti āha. So tāya punappunaṃ vuccamāno “bhadde purisaṃmāraṇaṃ nāma bhāriyaṃ, kathaṃ naṃ māressāmī”ti āha. Ahaṃ te upāyaṃ ācikkhissāmīti. Ācikkha tāvāti. Sāmi tvaṃ paccūsakāle pitu nisinnaṭṭhānaṃ gantvā yathā sabbe suṇanti, evaṃ mahāsaddaṃ katvā “tāta asukagāme tumhākaṃ

1. Vasiṭṭhako (Sī, I)

uddhāraṇako atthi, mayi gate na deti, tumhākaṃ accayena na dassateva, sve yānake nisīditvā pātova gacchissāmā”ti vatvā tena vuttavelāyameva utṭhāya yānakaṃ yojetvā tattha nisīdāpetvā āmakasusānaṃ netvā āvāṭaṃ khaṇitvā corehi acchinnasaddaṃ katvā māretvā āvāṭe pakkhipitvā sīsaṃ chinditvā nhāyitvā āgacchāti.

Saviṭṭhako “atthesa upāyo”ti tassā vacanaṃ sampaṭicchitvā yānakaṃ gamanasajjaṃ akāsi. Tassa paneko sattavassiko putto atthi paṇḍito byatto. So mātu vacanaṃ sutvā “mayhaṃ mātā pāpadhammā pitaraṃ me pitughātakammaṃ kāreti, ahaṃ imassa pitughātakammaṃ kātuṃ na dassāmī”ti saṇikaṃ gantvā ayyakena saddhiṃ nipajji. Saviṭṭhakopi itarāya vuttavelāya yānakaṃ yojetvā “ehi tāta, uddhāraṃ sodhessāmā”ti pitaraṃ yānake nisīdāpesi. Kumāropi paṭhamataraṃ yānakaṃ abhiruhi. Saviṭṭhako taṃ nivāretuṃ asakkonto teneva saddhiṃ āmakasusānaṃ gantvā pitarañca kumārakena saddhiṃ ekamante ṭhapetvā sayāṃ otaritvā kuddālapīṭakaṃ ādāya ekasmiṃ paṭicchannaṭṭhāne caturassāvāṭaṃ khaṇituṃ ārabhi. Kumārako otaritvā tassa santikaṃ gantvā ajānanto viya kathaṃ samuṭṭhāpetvā paṭhamāṃ gāthamāha—

82. “Na takkalā santi na āluvāni,
Na biḷāliyo na kaḷambāni tāta.
Eko araṇṇamhi susānamajjhe,
Kimatthiko tāta khaṇāsi kāsuna”ti.

Tattha **na takkalā santīti** piṇḍālukandā na santi. **Āluvānīti** āluvakandā¹. **Biḷāliyoti** biḷārivallikandā. **Kaḷambānīti** tālakandā.

Athassa pitā dutiyaṃ gāthamāha—

83. “Pitāmaho tāta sudubbalo te,
Anekabyādhīhi dukhena phuṭṭho.
Tamajjahaṃ nikhaṇissāmi sobbhe,
Na hi’ssa taṃ jīvitaṃ rocayāmī”ti.

1. Ālupānīti āluvakandā (Sī), ālupānīti ālukakandā (Syā, I)

Tattha **anekabyādhī**hi anekehi byādhīhi uppannena dukkhena phuṭṭho. **Na hi'ssa tanti** ahaṃ hi tassa tava pitāmahassa taṃ dujjīvitam na icchāmi, “evarūpā jīvitā maraṇamevassa varan”ti maññamāno taṃ sobbhe nikhaṇissāmīti.

Taṃ sutvā kumāro upaḍḍhaṃ gāthamāha—

84. “Saṅkappa'metaṃ paṭiladdha pāpakam¹,
Accāhitam kamma karosi luddan”ti.

Tassattho—tāta tvaṃ “pitaram dukkhā pamocessāmī”ti maraṇadukkhena yojento etaṃ pāpakam saṅkappaṃ paṭiladdhā tassa ca saṅkappavasena hitam atikkamma ṭhitattā accāhitam kammaṃ karosi luddanti.

Evañca pana vatvā kumāro pitu hatthato kuddālam gahetvā avidūre aññataram āvātam khaṇitum ārabhi. Atha naṃ pitā upasaṅkamitvā “kasmā tāta āvātam khaṇasī”ti pucchi. So tassa kathento tatiyaṃ gāthamāha—

“Mayāpi tāta paṭilacchase tuvaṃ,
Etādisaṃ kamma jarūpanīto.
Taṃ kullavattam anuvattamāno,
Ahampi taṃ nikhaṇissāmi sobbhe”ti.

Tassattho—tāta ahampi etasmim sobbhe taṃ mahallakakāle nikhaṇissāmi, iti kho tāta mayāpi kate² imasmim sobbhe tuvaṃ jarūpanīto etādisaṃ kammaṃ paṭilacchase, yaṃ etaṃ tayā pavattitam kulavattam, taṃ anuvattamāno vayappatto bhariyāya saddhim vasanto ahampi taṃ nikhaṇissāmi sobbheti.

Athassa pitā catuttham gāthamāha—

85. “Pharusāhi vācāhi pakubbamāno,
Āsajja maṃ tvaṃ vadase kumāra.
Putto mamaṃ orasako samāno,
Ahītānukampī mama tvaṃsi puttā”ti.

Tattha **pakubbamā**noti abhibhavanto. **Āsajjā**ti ghaṭṭetvā.

1. Paṭiladdhapāpa (Sī), paṭiladdhapāpam (I)

2. Nikkhaṇite (Syā)

Evam vutte paṇḍitakumārako ekaṃ paṭivacanagāthaṃ, dve udānagāthāti
tisso gāthā abhāsi—

86. “Na tāhaṃ tāta ahitānukampī,
Hitānukampī te ahampi tāta.
Pāpañca taṃ kamma pakubbamānaṃ,
Arahāmi no vārayitum tato.

87. Yo mātaraṃ vā pitaraṃ saviṭṭha,
Adūsake hiṃsati pāpadhammo.
Kāyassa bhedaṃ abhisamparāyaṃ,
Asaṃsayam so nirayaṃ upeti.

88. Yo mātaraṃ vā pitaraṃ saviṭṭha,
Annena pānena upaṭṭhahāti.
Kāyassa bhedaṃ abhisamparāyaṃ,
Asaṃsayam so sugatiṃ upeti”ti.

Imaṃ pana puttassa dhammakathaṃ sutvā pitā aṭṭhamam gāthamāha—

89. “Na me tvaṃ putta ahitānukampī,
Hitānukampī me tvaṃsi putta.
Ahaṃ ca taṃ mātaraṃ vuccamāno,
Etādisaṃ kamma karomi luddan”ti.

Tattha **ahaṃ ca taṃ mātaraṃ**ti ahañca te mātaraṃ, ayameva vā pāṭṭho.

Taṃ sutvā kumāro “tāta itthiyo nāma uppanne dose aniggayhamānā
punappunaṃ pāpaṃ karonti, mama mātā yathā puna evarūpaṃ na karoti,
tathā naṃ paṇāmetum vaṭṭati”ti navamaṃ gāthamāha—

90. “Yā te sā bhariyā anariyarūpā,
Mātā mamesā sakiyā janetti.
Niddhāpaye tañca sakā agārā,
Aññampi te sā dukha’ māvaheyya”ti.

Saviṭṭhako paṇḍitaputtassa kathaṃ sutvā somanassajāto hutvā “gacchāma tātā”ti saddhiṃ puttena ca pitarā ca yānake nisīditvā pāyāsī. Sāpi kho anācārā “nikkhaṇṭā no gehā kālakaṇṇī”ti haṭṭhatuṭṭhā allagomayena gehaṃ upalimpetvā pāyāsaṃ pacitvā āgamanamaggaṃ oloketi te āgacchante disvā “nikkhaṇṭaṃ kālakaṇṇiṃ puna gahetvā āgato”ti kujjhitvā “are nikatika nikkhaṇṭaṃ kālakaṇṇiṃ puna ādāya āgatosī”ti paribhāsi. Saviṭṭhako kiñci avatvā yānakaṃ mocetvā “anācāre kiṃ vadesī”ti taṃ sukoṭṭitaṃ koṭṭetvā “ito paṭṭhāya mā imaṃ gehaṃ pāvisī”ti pāde gahetvā nikkadḍhi. Tato pitaraṇca puttaṇca nhāpetvā sayampi nhāyitvā tayopi pāyāsaṃ paribhuñjimsu. Sāpi pāpadhammā katipāhaṃ aññasmiṃ gehe vasi. Tasmiṃ kāle putto pitaraṃ āha “tāta mama mātā ettakena na bujjhati, tumhe mama mātu maṅkubhāvakaraṇatthaṃ asukagāmake mama¹ mātuladhītā atthi, sā mayhaṃ pitaraṇca puttaṇca maṇca paṭijaggissati, taṃ ānessāmi”ti vatvā mālāgandhādīni ādāya yānakena nikkhamitvā khettaṃ anuvicaritvā sāyaṃ āgacchathā”ti. So tathā akāsi.

Paṭivissakakule itthiyo “sāmiko kira te aññaṃ bhariyaṃ ānetuṃ asukagāmaṃ nāma gato”ti tassā ācikkhimsu. Sā “dānimhi natṭhā, natthi me puna okāso”ti bhītā tasitā hutvā “puttameva yācissāmi”ti paṇḍitaputtassa santikaṃ gantvā tassa pādesu patitvā “tāta taṃ ṭhapetvā añño mama paṭisaraṇaṃ natthi ito paṭṭhāya tava pitaraṇca pitāmahaṇca Alaṅkatacetiyaṃ viya paṭijaggissāmi, puna mayhaṃ imasmiṃ ghare pavesanaṃ karohī”ti āha. So “sādhu amma, sace puna evarūpaṃ na karissatha, karissāmi, appamattā hothā”ti vatvā pitu āgatakāle dasamaṃ gāthamāha—

91. “Yā te sā bhariyā anariyarūpā,
Mātā mamesā sakiyā janetthi.
Dantā kareṇūva vasūpanītā,
Sā pāpadhammā puna’ rāvajātū”ti.

Tattha **kareṇūvā**ti tāta idāni sā āneñjakāraṇaṃ kārīkā hatthinī viya dantā vasaṃ upanītā nibbisevanā jātā. **Puna'rāgajātū**ti puna imaṃ gehaṃ āgacchatūti.

Evam so pitu dhammaṃ kathetvā gantvā mātaraṃ ānesi. Sā sāmikañca sasurañca khamāpetvā tato paṭṭhāya dantā dhammena samannāgatā hutvā sāmikañca sasurañca puttañca paṭijaggi. Ubhopi ca puttassa ovāde ṭhatvā dānādīni puññāni karitvā saggaparāyaṇā ahesuṃ.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne pituposako sotāpatti-phale paṭiṭṭhahi. Tadā pitā ca putto ca suṇisā ca teyeva ahesuṃ, paṇḍitakumāro pana ahameva ahosinti.

Takkalajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Mahādhammapālajātakavaṇṇanā (447)

Kim te vatanti idaṃ Satthā paṭhamagamanena Kapilapuraṃ gantvā Nigrodhārāme viharanto pitu nivesane rañño asaddahanam ārabba kathesi. Tadā hi Suddhodanamahārājā vīsatisahassabhikkhuparivārassa Bhagavato attano nivesane yāgukhajjakaṃ datvā antarābhatte sammodanīyaṃ kathaṃ kathento “bhante tumhākaṃ padhānakāle devatā āgantvā ākāse ṭhatvā ‘putto te Siddhatthakumāro appāhāratāya mato’ti mayhaṃ ārocesun”ti āha. Satthārā ca “saddahi mahārājā”ti vutte “na saddahim bhante ākāse ṭhatvā kathentiyopi devatā, ‘mama puttassa bodhitale Buddhattaṃ appatvā parinibbānaṃ nāma natthī’ti paṭikkhipin”ti āha. “Mahārāja pubbepi tvaṃ Mahādhammapālakālepi ‘putto te mato, imāni aṭṭhīni’ti dassetvā vadantassapi disāpāmokkhācariyassa ‘amhākaṃ kule taruṇakāle kālakiriya nāma natthī’ti na saddahi, idāni pana kasmā saddahissasī”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ karente Kāsiraṭṭhe
 Dhammapālagāmo nāma ahosi. So Dhammapālakulassa vasanaṭāya etaṃ
 nāmaṃ labhi. Tattha dasannaṃ kusalakammaṭṭhānaṃ pālanato
 “Dhammapālo” tveva paññāto brāhmaṇo paṭivasati, tassa kule antamaso
 dāsakammakarāpi dānaṃ denti, sīlaṃ rakkhanti, uposathakammaṃ karonti.
 Tadā bodhisatto tasmim kule nibbatti, “Dhammapālakumāro” tvevassa
 nāmaṃ karimsu. Atha naṃ vayappattaṃ pitā sahaṃsaṃ datvā
 sippuggahaṇatthāya Takkaṣilaṃ pesesi. So tattha gantvā
 disāpāṃmokkhācariyassa santike sippaṃ uggaṇhi, pañcannaṃ
 māṇavakasatānaṃ jeṭṭhantevāsiko ahosi. Tadā ācariyassa jeṭṭhaputto
 kālamakāsi. Ācariyo māṇavakaparivuto nātigaṇena saddhiṃ rodanto
 kandanto susāne tassa sarīrakiccaṃ kāreti. Tattha ācariyo ca nātivaggo cassa
 antevāsikā ca rodanti paridevanti, Dhammapāloyeveko na rodati na
 paridevati, apica kho pana tesu pañcasatesu māṇavesu susānā āgama
 ācariyassa santike nisīditvā “aho evarūpo nāma ācārasampanno
 taruṇamāṇavo taruṇakāleyeva mātāpitūhi vippayutto maraṇappatto”ti
 vadantesu “sammā tumhe ‘taruṇo’ti bhaṇatha, atha kasmā taruṇakāleyeva
 marati, nanu ayuttaṃ taruṇakāle maritun”ti āha.

Atha naṃ te āhaṃsu “kiṃ pana samma tvaṃ imesaṃ sattānaṃ
 maraṇabhāvaṃ¹ na jānāsi”ti. Jānāmi, taruṇakāle pana na maranti,
 mahallakakāleyeva marantīti. Nanu aniccā sabbe saṅkhārā hutvā abhāvinoti.
 Saccānaṃ aniccā, daharakāle pana sattā na maranti, mahallakakāle maranti,
 aniccataṃ pāpuṇantīti. Kiṃ samma Dhammapāla tumhākaṃ gehe na keci
 marantīti. Daharakāle pana na maranti, mahallakakāleyeva marantīti. Kiṃ
 panesā tumhākaṃ kulapaveṇīti. Āma kulapaveṇīti. Māṇavā taṃ tassa kataṃ
 ācariyassa ārocesuṃ. Atha naṃ so pakkosāpetvā pucchi “saccānaṃ kira tāta
 Dhammapāla tumhākaṃ kule daharakāle na mīyanti”ti. Saccānaṃ ācariyāti. So
 tassa vacanaṃ sutvā cintesi “ayaṃ ativiya acchariyaṃ vadati, imassa pitu
 santikaṃ gantvā pucchitvā sace etaṃ saccānaṃ, ahampi

1. Maraṇasabhāvaṃ (Sī, I)

tameva dhammaṃ pūressāmi”ti. So puttassa kattabbakiccaṃ katvā sattaṭṭhadivasaccayena Dhammapālaṃ pakkosāpetvā “tāta ahaṃ khippaṃ āgamissāmi, yāva mamāgamanā ime māṇave sippaṃ vācehi”ti vatvā ekassa eḷakassa aṭṭhīni gahetvā dhovivā pasibbake katvā ekaṃ cūḷupaṭṭhākaṃ ādāya Takkasilato nikkhamitvā anupubbena taṃ gāmaṃ patvā “kataraṃ Mahādhammapālassa gehaṇ”ti pucchitvā gantvā dvāre aṭṭhāsi. Brāhmaṇassa dāsamanussesu yo yo paṭhamāṃ addasa, so so ācariyassa hatthato chattaṃ gaṇhi, upāhanaṃ gaṇhi, upaṭṭhākassapi hatthato pasibbakaṃ gaṇhi. “Puttassa vo Dhammapālakumārassa ācariyo dvāre ṭhitoti kumārassa pitu ārocethā”ti ca vuttā “sādhū”ti gantvā ārocayimsu. So vegena dvāramūlaṃ gantvā “ito ethā”ti taṃ gharaṃ abhinetvā pallaṅke nisīdāpetvā sabbaṃ pādadhovanādikkiccam akāsi.

Ācariyo bhuttabhajano sukhakathāya nisinnakāle “brāhmaṇa putto te Dhammapālakumāro pañṇavā tiṇṇaṃ vedānaṃ aṭṭhārasannaṃca sippānaṃ nipphattiṃ patto, apica kho panekena aphāsukena jīvitakkhayaṃ patto, sabbe saṅkhārā aniccā, mā socitthā”ti āha. Brāhmaṇo paṇiṃ paharivā mahāhasitaṃ hasi. “Kinu brāhmaṇa hasasī”ti ca vutte “mayhaṃ putto na marati, añño koci mato bhavissatī”ti āha. “Brāhmaṇaputtoyeve te mato, puttasseva te aṭṭhīni disvā saddahā”ti aṭṭhīni nīharitvā “imāni te puttassa aṭṭhīni”ti āha. Etāni eḷakassa vā sunakhassa vā bhavissanti, mayhaṃ pana putto na marati, amhākañhi kule yāva sattamā kulaparivaṭṭā taruṇakāle matapubbā nāma natthi, tvaṃ musā bhaṇasīti. Tasmim khāṇe sabbepi paṇiṃ paharivā mahāhasitaṃ hasimsu. Ācariyo taṃ acchariyaṃ disvā somanassappatto hutvā “brāhmaṇa tumhākaṃ kulapaveṇiyaṃ daharānaṃ amaraṇena na sakkā ahetukena bhavituṃ, kena vo kāraṇena daharā na mīyanti”ti pucchanto paṭhamāṃ gāthamāha—

92. “Kiṃ te vataṃ kiṃ pana brahmacariyaṃ,
Kissa suciṇṇassa ayaṃ vipāko.
Akkhāhi me brāhmaṇa etamatthaṃ,
Kasmā nu tumhaṃ daharā na mīyare”ti.

Tattha **vatanti** vatasamādānaṃ. **Brahmacariyanti** seṭṭhacariyaṃ. **Kissa suciṇṇassāti** tumhākaṃ kule daharānaṃ amaraṃ nāma katarasucaritassa vipākoti.

Taṃ sutvā brāhmaṇo yesaṃ guṇānaṃ ānubhāvena tasmaṃ kule daharā na mīyanti, te vaṇṇayanto—

93. “Dhammaṃ carāma na musā bhaṇāma,
Pāpāni kammāni parivajjayāma¹.
Anariyaṃ parivajjemu sabbaṃ,
Tasmā hi amhaṃ daharā na mīyare.

94. Suṇoma dhammaṃ asataṃ satañca,
Na cāpi dhammaṃ asataṃ rocayāma.
Hitvā asante na jahāma sante,
Tasmā hi amhaṃ daharā na mīyare.

95. Pubbeva dānā sumanā bhavāma,
Dadampi ve attamanā bhavāma.
Datvāpi ve nānutappāma pacchā,
Tasmā hi amhaṃ daharā na mīyare.

96. Samaṇe mayaṃ brāhmaṇe addhike ca,
Vanibbake yācanake dalidde.
Annena pānena abhitappayāma,
Tasmā hi amhaṃ daharā na mīyare.

97. Mayañca bhariyaṃ nātikkamāma,
Amhe ca bhariyā natikkamanti.
Aññatra tāhi brahmacariyaṃ carāma,
Tasmā hi amhaṃ daharā na mīyare.

1. Vivajjayāma (Sī, Syā, I)

98. Pāṇātipātā viramāma sabbe,
 Loke adinnaṃ parivajjayāma.
 Amajjapā nopi musā bhaṇāma,
 Tasmā hi amhaṃ daharā na mīyare.

99. Etāsu ve jāyare suttamāsu,
 Medhāvino honti pahūtapaññā.
 Bahussutā vedaguno ca honti,
 Tasmā hi amhaṃ daharā na mīyare.

100. Mātā pitā ca¹ bhaginī bhātaro ca,
 Puttā ca dārā ca mayāṃ ca sabbe.
 Dhammaṃ carāma paralokahetu,
 Tasmā hi amhaṃ daharā na mīyare.

101. Dāsā ca dāsyo² anujīvino ca,
 Paricārakā kammakarā ca sabbe.
 Dhammaṃ caranti paralokahetu,
 Tasmā hi amhaṃ daharā na mīyare”ti—

imā gāthā āha.

Tattha **dhammaṃ carāmā**ti dasakusalakammapathadhammaṃ carāma, attano jīvitahetu antamaso kunthakipillikampi jīvitā na voropema, parabhaṇḍaṃ lobhacittena na olokemāti sabbaṃ vitthāretabbaṃ. Musāvādo cettha musāvādissa akaraṇapāpaṃ nāma natthīti ussannavasena puna vutto. Te kira hasādhippāyenapi musā na bhaṇanti. **Pāpānī**ti sabbāni nirayagāmikammāni. **Anariyanti** ariyagarahitaṃ sabbaṃ asundaraṃ aparisuddhaṃ kammaṃ parivajjayāma. **Tasmā hi amhanti** ettha **hi-kāro** nipātamatto, tena kāraṇena amhakaṃ daharā na mīyanti, antarā akālamaraṇaṃ nāma no natthīti attho. “Tasmā amhan”tipi pāṭho. **Suṇomā**ti mayāṃ kiriyavādānaṃ³ sappurisānaṃ kusaladīpanampi asappurisānaṃ akusaladīpanampi dhammaṃ

1. Mātā ca pitā (Ka), mātāpitaro (Syā)

2. Dasso (Sī) Dāsī (Syā)

3. Kira yathā nāma (Syā, Ka)

suṇoma, so pana no sutamattakova hoti, taṃ na rocaṃyāma. Tehi pana no saddhiṃ viggaho vā vivādo vā mā hotūti dhammaṃ suṇāma, sutvāpi hitvā asante sante vattāma, ekampi khaṇaṃ na jahāma sante, pāpamitte pahāya kalyāṇamittasevinova homāti.

Samaṇe mayaṃ brāhmaṇeti mayaṃ samitapāpe bāhitapāpe Paccekabuddhasamaṇabrāhmaṇepi avasesadhammikasamaṇabrāhmaṇepi addhikayācake sesajanepi annapānena abhitappemāti attho. Pāliyaṃ pana ayaṃ gāthā “pubbeva dānā”ti gāthāya pacchato āgatā. **Nātikkamāmāti** attano bhariyaṃ atikkamitvā bahi aññaṃ micchācāraṃ na karoma. **Aññatra tāhīti** tā attano bhariyā ṭhapetvā sesa-itthīsu brahmacariyaṃ carāma, amhākaṃ bhariyāpi sesapurisesu evameva vattanti. **Jāyareti** jāyanti. **Suttamāsūti** susīlāsu uttamitthīsu. Idaṃ vuttaṃ hoti—ye etāsu sampannasīlāsu uttamitthīsu amhākaṃ puttā jāyanti, te medhāvinoti evaṃpakārā honti, kuto tesāṃ antarā maraṇaṃ, tasmāpi amhākaṃ kule daharā na marantīti. **Dhammaṃ carāmāti** paralokatthāya tividhasucaritadhammaṃ carāma. **Dāsyoti**¹ dāsiyo.

Avasāne—

102. “Dhammo have rakkhati dhammacārīṃ,
Dhammo suciṇṇo sukhamāvahati.
Esānisaṃso dhamme suciṇṇe,
Na duggatīṃ gacchati dhammacārī.

103. Dhammo have rakkhati dhammacārīṃ,
Chattaṃ mahantaṃ viya vassakāle.
Dhammena gutto mama Dhammapālo,
Aññassa aṭṭhīni sukhī kumāro”ti—

imāhi dvīhi gāthāhi dhammacārīnaṃ guṇaṃ kathesi.

Tattha **rakkhatīti** dhammo nāmeso rakkhito attano rakkhitaṃ paṭirakkhati. **Sukhamāvahatīti** devamanussasukhañceva nibbānasukhañca āvahati.

1. Dassoti (Sī, I), dāsīti (Syā)

Na duggatinti nirayādibhedam duggatim na gacchati. Evaṃ brāhmaṇa mayam dhammam rakkhāma, dhammopi amhe rakkhatīti dasseti.

Dhammena guttoti mahāchattasadisena attanā gopitadhammena gutto.

Aññassa aṭṭhīnīti tayā ānītāni aṭṭhīni aññassa eḷakassa vā sunakhassa vā aṭṭhīni bhavissanti, chaḍḍethetāni, mama putto sukhī kumāroti.

Tam sutvā ācariyo “mayham āgamanam su-āgamanam, saphalam, no nipphalan”ti sañjātasomanasso Dhammapālassa pitaram khamāpetvā “mayā āgacchantena tumhākam vīmaṃsanatthāya imāni eḷaka-aṭṭhīni ābhatāni, putto te arogoyeva, tumhākam rakkhitadhammam mayhampi dethā”ti paṇṇe likhitvā katipāham tattha vasitvā Takkasilam gantvā Dhammapālam sabbasippāni sikkhāpetvā mahantena parivārena pesesi.

Satthā Suddhodanamahārājassa imam dhammadesanam āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne rājā anāgāmiphale patiṭṭhahi. Tadā mātāpitāro mahārājakulāni ahesum, ācariyo Sāriputto, parisā Buddhaparisā, Dhammapālakumāro pana ahameva ahosinti.

Mahādhammapāla-jātakavaṇṇanā navamā.

10. Kukkuṭajātakavaṇṇanā (448)

Nāsmase katapāpamhīti idam Satthā Veḷuvane viharanto Devadattassa vadhāya parisakkanam ārabhha katesi. Dhammasabhāyañhi bhikkhū Devadattassa aguṇakatham samuṭṭhāpesum “āvuso Devadatto dhanuggahādipayojanena Dasabalassa vadhatthameva upāyam karotī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepi esa mayham vadhāya parisakkiyevā”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Kosambiyam Kosambako nāma rājā rajjam kāresi. Tadā bodhisatto ekasmiṃ Veḷuvane kukkuṭayoniyam nibbattitvā anekasatakukkuṭaparivāro araṇṇe vasati, tassāvidūre eko seno

vasati. So upāyena ekekaṃ kukkuṭaṃ gaheṭvā khādanto ṭhapetvā bodhisattaṃ sesekhādi, bodhisatto ekakova ahosi. So appamatto velāya gocaraṃ gaheṭvā Veḷuvanaṃ pavisitvā vasati. So seno taṃ gaṇhituṃ asakkonto “ekena naṃ upāyena upalāpetvā gaṇhissāmī”ti cintetvā tassāvidūre sākāya nilīyitvā “samma kukkuṭarāja tvaṃ mayhaṃ kasmā bhāyasi, ahaṃ tayā saddhiṃ vissāsaṃ kattukāmo, asukasmaṃ nāma padese sampannagocaro, tattha ubhopi gocaraṃ gaheṭvā aññamaññaṃ piyasaṃvāsaṃ vasissāmā”ti āha. Atha naṃ bodhisatto āha “samma mayhaṃ tayā saddhiṃ vissaso nāma natthi, gaccha tvaṃ”ti. Samma tvaṃ mayā pubbe katapāpatāya na saddhasi, ito paṭṭhāya evarūpaṃ na karissāmīti. Na mayhaṃ tādisena sahāyenattho, gaccha tvanti. Iti naṃ yāvattiyāṃ paṭikkhipitvā “etehi aṅgehi samannāgatena puggalena saddhiṃ vissāso nāma kātuṃ na vaṭṭati”ti vanaghaṭaṃ unnādentto devatāsu sādhuṃkāraṃ dadamāṇāsu dhammakathaṃ samuṭṭhāpento—

104. “Nāsmase katapāpamhi, nāsmase alikavādine.

Nāsmase attatthapaññaṃhi, atisantepe nāsmase.

105. Bhavanti heke purisā, gopipāsikajātikā.

Ghasanti maññe mittāni, vācāya na ca kammunā.

106. Sukkhañjalipaggahitā, vācāya paliguṇṭhitā.

Manussapheggū nāsīde, yasmiṃ natthi kataññutā.

107. Na hi aññaññacittānaṃ, itthīnaṃ purisāna vā.

Nānāvikatvā saṃsaggaṃ, tādisampi ca nāsmase.

108. Anariyakammamokkantaṃ, athetaṃ sabbaghātināṃ.

Nisitaṃva paṭicchannaṃ, tādisampi ca nāsmase.

109. Mittarūpeni’dhekacce, sākālyena acetasā.

Vividhehi upāyanti¹, tādisampi ca nāsmase.

1. Upāyehi (Sī, Syā)

110. Āmisam vā dhanam vāpi, yattha passati tādiso.

Dubbhim karoti dummedho, tañca hantvāna gacchatī”ti—

imā gāthā āha.

Tattha **nāsmaseti** nāssase. Ayameva vā pāṭho, na vissaseti vuttam hoti. **Katapāpamhīti** paṭhamam katapāpe puggale. **Alikavādineti** musāvādimhipi na vissase. Tassa hi akattabham nāma pāpam natthi. **Nāsmase attatthapaññamhīti** attano atthāya eva yassa paññā snehavasena na bhajati, dhanatthikova bhajati, tasmim attatthapaññepi na vissase. **Atisanteti** anto upasame avijjamāneyeva ca bahi upasamadassanena atisante viya paṭicchannakammantepi bilapaṭicchanna-āsīvisasadise kuhakapuggale. **Gopipāsikajātikāti**¹ gunnam pipāsakajātikā viya, pipāsitagadosisāti vuttam hoti. Yathā pipāsitagāvo tittham otarivā mukhapūram udakam pivanti, na pana udakassa kattabbayuttakam karonti, evameva ekacce “idañcidañca karissāmā”ti madhuravacanena mittāni ghasanti, piyavacanānucchavikam pana na karonti, tādisesu vissāso mahato anattāya hotīti dīpeti.

Sukkhañjalipaggahitāti paggahitatuccha-añjalino. **Vācāya paligunṭhitāti** “idaṃ dassāma, idaṃ karissāmā”ti vacanena paṭicchādikā. **Manussapheggūti** evarūpā asārakā manussā manussapheggū nāma. **Nāsīdeti** na āsīde evarūpe na upagaccheyya. **Yasmiṃ natthīti** yasmiñca puggale kataññutā natthi, tampi nāsīdeti attho. **Aññāññacittānanti** aññenaññena cittena samannāgatānam, lahucittānanti attho. Evarūpānam itthīnam vā purisānam vā na vissaseti dīpeti. **Nānāvikatvā**² **saṃsagganti** yopi na sakkā anupagantvā etassa antarāyam kātunti antarāyakaraṇattham nānākāraṇehi³ saṃsaggamāvikatvā dalham karitvā pacchā-antarāyam karoti, tādīsampi puggalam⁴ nāsmase na vissaseyyāti dīpeti.

Anariyakammamokkantanti anariyānam dussīlānam kammam otarivā ṭhitam. **Athetanti** athiram appatiṭṭhitavacanam. **Sabbaghātinanti** okāsam labhitvā

1. Gopipāsakajātikāti (Sī, Syā)

3. Nānākāraṇehi (Syā, I)

2. Nānāva katvā (Sī)

4. Tādīsampi puggale (Sī)

sabbesaṃ upaghātakaraṃ. **Nisitaṃva paṭicchannanti** kosiyaṃ vā pilotikāya vā paṭicchannaṃ nisitakhaggamiva. **Tādisampīti** evarūpampi amittaṃ mittapatirūpakaṃ na vissaseyya. **Sākhalyenāti** maṭṭhavacanena. **Acetasāti** acittakena. Vacanameva hi nesaṃ maṭṭhaṃ, cittaṃ pana thaddhaṃ pharusaṃ. **Vividhehīti** vividhehi upāyehi otārāpekkhā upagacchanti. **Tādisampīti** yo etehi amittehi mittapatirūpakehi sadiso hoti, tampi na vissaseti attho. **Āmisanti** khādanīyabhojanīyaṃ. **Dhananti** mañcapaṭipādakaṃ ādiṃ katvā avasesaṃ. **Yattha passatīti** sahāyakagehe yasmim̐ thāne passati. **Dubbhim̐ karotīti** dubbhicittaṃ uppādeti, taṃ dhaṇaṃ harati. **Tañca hantvānāti**¹ tañca sahāyakampi chetvā² gacchati. Iti imā satta gāthā kukkuṭarājā kathesi.

111. “Mittarūpena bahavo, channā sevanti sattavo.

Jahe kāpurise hete, kukkuṭo viya senakaṃ.

112. Yo ca uppatitaṃ atthaṃ, na khippamanubujjhati.

Amittavasamanveti, pacchā ca manutappati.

113. Yo ca uppatitaṃ atthaṃ, khippameva nibodhati.

Muccate sattusambādhā, kukkuṭo viya senakā.

114. Taṃ tādisaṃ kuṭa'mivo'dḍitaṃ vane,

Adhammikaṃ niccavidhamsakārinaṃ.

Ārā vivajjeyya naro vicakkhaṇo,

Senāṃ yathā kukkuṭo vaṃsakānane”ti—

imā catasso dhammarājena bhāsita abhisambuddhagāthā.

Tattha **jahe kāpurise heteti** bhikkhave ete kāpurise paṇḍito jaheyya. **Ha-**kāro panettha nipātamattaṃ. **Pacchā ca manutappatīti** pacchā ca anutappati. **Kuṭa'mivo'dḍitanti** vane migānaṃ bandhanatthāya kuṭapāsaṃ viya oḍḍitaṃ. **Niccavidhamsakārinanti** niccaṃ viddhamsanakaraṃ. **Vaṃsakānaneti** yathā vaṃsavane kukkuṭo senāṃ vivajjeti, evaṃ vicakkhaṇo pāpamitte vivajjeyya.

1. Jhatvānāti (Sī), hitvānāti (Syā)

2. Hantvā (Sī), hitvā (Syā)

Sopi tā gāthā vatvā senaṃ āmantetvā “sace imasmim̐ ṭhāne vasissasi, jānissāmi te kattabban”ti tajjesi. Seno tato palāyitvā aññatra gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ bhikkhave Devadatto pubbepe mayhaṃ vadhāya parisakkī”ti vatvā jātakaṃ samodhānesi “tadā seno Devadatto ahosi, kukkuṭo pana ahameva ahosin”ti.

Kukkuṭajātakavaṇṇanā dasamā.

Catudvāravaggo paṭhamo.

11. Maṭṭhakuṇḍalījātakavaṇṇanā (449)

Alaṅkato maṭṭhakuṇḍalīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ mataputtaṃ kuṭumbikaṃ ārabha kathesi. Sāvattiyaṃ kirekassa Buddhupaṭṭhākassa kuṭumbikassa piyaputto kālamakāsi. So puttasokasamappito na nhāyati na bhuñjati na kammante vicāreti, na Buddhupaṭṭhānaṃ gacchati, kevalaṃ “piyaputtaka maṃ ohāya paṭhamataraṃ gatosi”ti-ādīni vatvā vippalapati. Satthā paccūsasamaye lokaṃ olokeno tassa sotāpattiphalūpanissayaṃ disvā punadvase bhikkhusaṃghaparivuto Sāvattiyaṃ piṇḍāya caritvā katabhattakicco bhikkhū uyyojetvā Ānandattherena pacchāsamaṇena tassa gharadvāraṃ agamāsi. Satthu āgatabhāvaṃ kuṭumbikassa ārocesuṃ. Athassa gehajano āsanaṃ paññāpetvā Satthāraṃ nisīdāpetvā kuṭumbikaṃ pariggahetvā Satthu santikaṃ ānesi. Taṃ vanditvā ekamantaṃ nisinnaṃ Satthā karuṇāsītalena vacanena āmantetvā “kiṃ upāsaka puttakaṃ anusocasī”ti pucchitvā “āma bhante”ti vutte “upāsaka porāṇakapaṇḍitā putte kālakate sokasamappitā vicarantāpi¹ paṇḍitānaṃ kathaṃ sutvā ‘alabbhanīyaṭṭhāna’ nti tathato ñatvā appamattakampi sokaṃ na karimsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

1. Viravantāpi (Ka)

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente ekassa mahāvibhavassa brāhmaṇassa putto pañcadasasoḷasavassakāle ekena byādhinā phuṭṭho kālaṃ katvā devaloke nibbatti. Brāhmaṇo tassa kālakiriyato paṭṭhāya susānaṃ gantvā chārīkapuñjaṃ āvijjhanto paridevati, sabbakammante pariccajivā sokasamappito vicarati. Tadā devaputto anuvicaranto taṃ disvā “ekaṃ upamaṃ katvā sokaṃ harissāmi”ti tassa susānaṃ gantvā paridevanakāle tasseva puttavaṇṇi hutvā sabbābharaṇapaṭimaṇḍito ekasmiṃ padese ṭhatvā ubho hatthe sīse ṭhapetvā mahāsaddena paridevi. Brāhmaṇo saddaṃ sutvā taṃ oloketvā puttapemaṃ paṭilabhitvā tassa santike ṭhatvā “tāta māṇava imasmiṃ susānamajjhe kasmā paridevasi”ti pucchanto paṭhamam gāthamāha—

115. “Alaṅkato Maṭṭhakuṇḍalī, māladhārī haricandanussado.

Bāhā paggayha kandasī, vanamajjhe kiṃ dukkhito tuvaṇ”ti.

Tattha **alaṅkatoti** nānābharaṇavibhūsito. **Maṭṭhakuṇḍalīti** karaṇapariniṭṭhitehi maṭṭhehi kuṇḍalehi samannāgato. **Māladhārīti**¹ Vicitrakusumamāladharo. **Haricandanussadoti** suvaṇṇavaṇṇena candanena anulitto. **Vanamajjheti** susānamajjhe. **Kiṃ dukkhito tuvaṇti** kimkāraṇā dukkhito tvaṃ, ācikkha, ahaṃ te yaṃ icchasi, taṃ dassāmīti āha.

Athassa kathento māṇavo dutiyaṃ gāthamāha—

116. “Sovaṇṇamayo pabhassaro,

Uppanno rathapañjaro mama.

Tassa cakkayugaṃ na vindāmi,

Tena dukkhena jahāmi jīvitaṇ”ti.

Brāhmaṇo sampaṭicchanto tatiyaṃ gāthamāha—

117. “Sovaṇṇamayaṃ maṇimayaṃ,

Lohamayaṃ atha rūpiyamayaṃ.

Pāvada rathaṃ karissāmi te,

Cakkayugaṃ paṭipādayāmi taṇ”ti.

1. Mālabhārīti (Sī, I)

Tattha **pāvadā**ti yādisena te attho yādisaṃ rocesi, tādisaṃ vada, ahaṃ te rathaṃ karissāmi. **Paṭipādayāmi** tanti taṃ pañjarānurūpaṃ cakkayugam adhigacchāpemi.

Taṃ sutvā māṇavena kathitāya gāthāya paṭhamapādaṃ Satthā abhisambuddho hutvā kathesi, sesaṃ māṇavo.

118. “So māṇavo tassa pāvadi,
Candasūriyā ubhaye’ttha bhātaro.
Sovaṇṇamayo ratho mama,
Tena cakkayugena sobhatī”ti.

Brāhmaṇo tadanantaraṃ āha—

119. “Bālo kho tvaṃsi māṇava,
Yo tvaṃ patthayasi apatthiyaṃ.
Maññāmi tuvaṃ marissasi,
Na hi tvaṃ lacchasi candasūriye”ti.

Brāhmaṇena vuttagāthāya **apatthiyanti** apatthetabbam.

Tato māṇavo āha—

120. “Gamanāgamanampi dissati,
Vaṇṇadhātu ubhaye’ttha vīthito.
Peto pana neva dissati,
Ko nu kho kandataṃ bālyataro”ti.

Māṇavena vuttagāthāya **gamanāgamananti** uggamanañca atthagamanañca. Vaṇṇoyeva vaṇṇadhātu. **Ubhaye’ttha vīthiyoti** ettha ākāse “ayaṃ candassa vīthi, ayaṃ sūriyassa vīthī”ti evaṃ ubhayagamanāgamanabhūmiyopi¹ paññāyanti. **Peto panāti** paralokaṃ gatasatto pana na dissateva. **Ko nu khoti** evaṃ sante amhākaṃ dvinnaṃ kasantānaṃ ko nu kho bālyataroti.

1. Ubhayāgatabhūmiyopi (Sī, I)

Evam māṇave kathente brāhmaṇo sallakkhetvā gāthamāha—

121. “Saccam kho vadesi māṇava,
Ahameva kandatam bālyataro.
Candam viya dārako rudam,
Petam kālakatā’bhipatthaye”ti.

Tattha **candam viya dārakoti** yathā daharo gāmadārako “candam dethā”ti candassatthāya rodeyya, evam ahampi petam kālakatam abhipatthemīti.

Iti brāhmaṇo māṇavassa kathāya nissoko hutvā tassa thutim karonto sesagāthā abhāsi—

122. “Ādittam vata mam santam, ghatasittamva pāvakam.
Vārinā viya osiṇcam, sabbam nibbāpaye daram.

123. Abbahī vata me sallam, yamāsi hadayassitam.
Yo me sokaparetassa, puttasokam apānudi.

124. Soham abbūḷhasallosmi, vītasoko anāvilo.
Na socāmi na rodāmi, tava sutvāna māṇavā”ti.

Atha nam māṇavo “brāhmaṇa yassatthāya tvaṃ rodasi, aham te putto, aham devaloke nibbatto, ito paṭṭhāya mā mam anusoci, dānam dehi, sīlam rakkhāhi, uposatham karohī”ti ovaditvā sakaṭṭhānameva gato. Brāhmaṇopi tassovāde ṭhatvā dānādīni puñṇāni katvā kālakato devaloke nibbatti.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne kuṭumbiko sotāpattiphale patitṭhati. Tadā Dhammadesakadevaputto ahameva ahosinti.

Maṭṭhakuṇḍalijātakavaṇṇanā ekādasamā.

12. Bilārakosiyajātakavaṇṇanā (450)

Apacantāpīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ dānavittam¹ bhikkhum ārabba kathesi. So kira Bhagavato dhammadesanaṃ sutvā sāsane pabbajitvā pabbajitakālato paṭṭhāya dānavitto² ahosi dānajjhāsayo, pattapariyāpannampi piṇḍapātaṃ aññassa adatvā na bhuñji, antamaso pānīyampi labhitvā aññassa adatvā na pivi, evaṃ dānābhirato ahosi. Athassa dhammasabhāyaṃ bhikkhū guṇakathaṃ kathesuṃ. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte taṃ bhikkhum pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu dānavitto dānajjhāsayo”ti pucchitvā “saccaṃ bhante”ti vutte “bhikkhave ayaṃ pubbe assaddho ahosi appasanno, tiṇaggena³ telabindumpi uddharitvā kassaci na adāsi, atha naṃ ahaṃ dametvā nibbisevanaṃ katvā dānaphalaṃ ñāpesim⁴, tameva dānaninnaṃ cittaṃ bhavantarepi na pajahatī”ti vatvā bhikkhūhi yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto seṭṭhikule nibbattitvā vayappatto kuṭumbaṃ saṇṭhapetvā pitu accayena seṭṭhiṭṭhānaṃ patvā ekadivasaṃ dhanavilokanaṃ katvā “dhanam paññāyati, etassa uppādakā na paññāyanti, imaṃ dhanam vissajjetvā mahādānaṃ dātum vaṭṭatī”ti dānasālaṃ kāretvā yāvajīvaṃ mahādānaṃ pavattetvā āyupariyosāne “idaṃ dānavattaṃ mā upacchindī”ti puttassa ovādaṃ datvā Tāvatisabhaṃ Sakko hutvā nibbatti. Puttopissa tatheva dānaṃ datvā puttaṃ ovaditvā āyupariyosāne Cando devaputto hutvā nibbatti, tassa putto Sūriyo hutvā nibbatti, tassapi putto Mātalisaṅgāhako hutvā nibbatti, tassa putto Pañcasikho Gandhabbadevaputto hutvā nibbatti. Chaṭṭho pana assaddho ahosi thaddhacitto nisneho maccharī, dānasālaṃ viddhamsetvā jhāpetvā yācake pothetvā nīharāpesi, kassaci tiṇaggena uddharitvā telabindumpi na deti. Tadā Sakko devarājā attano pubbakammaṃ oloketvā “pavattati nu kho me dānavamso, udāhu no”ti upadhārento “putto me dānaṃ

1. Dānavataṃ (I), dānavantaṃ (Ka)

2. Dānavato (I), dānavanto (Ka)

3. Kusatiṇena (Syā)

4. Dānaphale patiṭṭhāpesim (Syā, Ka)

pavattetvā Cando hutvā nibbatti, tassa putto Sūriyo, tassa putto Mātali, tassa putto Pañcasikho Gandhabbadevaputto hutvā nibbatti, chaṭṭho pana taṃ vaṃsaṃ upacchindī”ti passi.

Athassa etadahosi “imaṃ pāpadhammaṃ dametvā dānaphalaṃ jānāpetvā āgamiṣāmi”ti. So Candasūriyamātalipañcasikhe pakkosāpetvā “sammā amhākaṃ vaṃse chaṭṭho kulavaṃsaṃ samucchinditvā dānasālaṃ jhāpetvā yācake nīharāpesi, na kassaci kiñci deti, etha naṃ damessāmā”ti tehi saddhiṃ Bārāṇasīṃ agamāsi. Tasmīṃ khaṇe seṭṭhi rājupaṭṭhānaṃ katvā āgantvā sattame dvārakoṭṭhake antaravīthiṃ olokento caṅkamati. Sakko “tunhe mama pavitṭhakāle pacchato paṭipāṭiyā āgacchathā”ti vatvā gantvā seṭṭhissa santike ṭhatvā “bho mahāseṭṭhi bhojanaṃ me dehi”ti āha. Brāhmaṇa natthi tava idha bhattaṃ, aññattha gacchāti. Bho mahāseṭṭhi brāhmaṇehi bhatte yācite na dātuṃ na labbhatīti. Brāhmaṇa mama gehe pakkampi pacitabbampi bhattaṃ natthi, aññattha gacchāti. Mahāseṭṭhi ekaṃ te silokaṃ kathessāmi, taṃ suṇāhīti. Natthi mayhaṃ tava silokenattho, mā idha tiṭṭhāti. Sakko tassa kathaṃ asuṇanto viya dve gāthā abhāsi—

125. “Apacantāpi dicchanti, santo laddhāna bhojanaṃ.

Kimeva tvaṃ pacamāno, yaṃ na dajjā na taṃ samaṃ.

126. Maccherā ca pamādā ca, evaṃ dānaṃ na dīyati.

Puññaṃ ākaṅkhamānena, deyyaṃ hoti vijānatā”ti.

Tāsaṃ attho—mahāseṭṭhi apacantāpi santo sappurisā bhikkhācariyāya laddhampi bhojanaṃ dātuṃ icchanti, na ekakā paribhuñjanti. Kimeva tvaṃ pacamāno yaṃ na dadeyyāsi, na taṃ samaṃ, taṃ tava anurūpaṃ anucchavikaṃ na hoti. Dānañhi maccherena ca pamādena cāti dvīhi dosehi na dīyati, puññaṃ ākaṅkhamānena vijānatā paṇḍitamanussena dātabbameva hotīti.

So tassa vacanaṃ sutvā “tena hi gehaṃ pavisitvā nisīda, thokaṃ lacchasi”ti āha. Sakko pavisitvā te siloke sajjhāyanto nisīdi. Atha naṃ cando āgantvā bhattaṃ yāci. “Natthi te bhattaṃ, gacchā”ti

ca vutto “mahāseṭṭhi anto eko brāhmaṇo nisinno, brāhmaṇavācanakaṃ maññe bhavissati, ahampi bhavissāmi”ti vatvā “natthi brāhmaṇavācanakaṃ, nikkhamā”ti vuccamānopi “mahāseṭṭhi iṅgha tāva silokaṃ suṇāhi”ti dve gāthā abhāsi—

127. “Yasseva bhīto na dadāti maccharī, tadevā’dadato bhayaṃ.

Jighacchā ca pipāsā ca, yassa bhāyati maccharī.

Tameva bālaṃ phusati, asmim loke paramhi ca.

128. Tasmā vineyya maccheraṃ, dajjā dānaṃ malābhibhū.

Puññāni paralokasmim, paṭiṭṭhā honti pāṇinan”ti.

Tattha **yassa bhāyatī**ti “ahaṃ aññesaṃ datvā sayaṃ jighacchito ca vipāsito ca bhavissāmi”ti yassā¹ jighacchāya pipāsāya bhāyati. **Tamevā**ti taññeva jighacchāpipāsāsaṅkhātāṃ bhayaṃ etaṃ bālaṃ nibbattanibbattaṭṭhāne idhaloke paraloke ca phusati pīleti, accantadāliddiyaṃ pāpuṇāti. **Malābhibhū**ti macchariyamalaṃ abhibhavanto.

Tassapi vacanaṃ sutvā “tena hi pavisa, thokaṃ labhissasi”ti āha. Sopi pavisitvā Sakkassa santike nisīdi. Tato thokaṃ vītināmetvā sūriyo āgantvā bhattaṃ yācanto dve gāthā abhāsi—

129. Duddadaṃ dadamānānaṃ, dukkaraṃ kamma kubbataṃ.

Asanto nānukubbanti, sataṃ dhammo durannayo.

130. Tasmā sataṃca asataṃ, nānā hoti ito gati.

Asanto nirayaṃ yanti, santo saggaparāyaṇā”ti.

Tattha **duddadanti** dānaṃ nāma duddadaṃ maccheraṃ abhibhavitvā dātabbato, taṃ dadamānānaṃ. **Dukkaranti** tadeva dānakammaṃ dukkaraṃ yuddhasadisāṃ, taṃ kubbataṃ. **Nānukubbantī**ti asappurisā dānaphalaṃ ajānantā tesāṃ gatamaggaṃ nānugacchanti. **Sataṃ dhammoti** sappurisānaṃ bodhisattānaṃ dhammo aññeche duranugamo. **Asantoti** macchariyavasena dānaṃ adatvā asappurisā nirayaṃ yanti.

1. Yassa (I, Ka)

Seṭṭhi gahetabbagahaṇaṃ apassanto “tena hi pavisitvā brāhmaṇānaṃ santike nisīda, thokaṃ lacchasi”ti āha. Tato thokaṃ vītināmetvā Mātali āgantvā bhattaṃ yācitvā “natthi”ti vacanamattakārameva sattamaṃ gāthamāha—

131. “Appasmeke pavecchanti, bahuneke na dicchare.
Appasmā dakkhiṇā dinnā, sahassena samaṃ mitā”ti.

Tattha **appasmeke pavecchantī**ti mahāseṭṭhi ekacce paṇḍitapurisā appasmimpi deyyadhamme pavecchanti, dadantiyevāti attho. Bahunāpi deyyadhammena samannāgatā eke sattā **na dicchare** na dadanti. **Dakkhiṇāti** kammaṇca phalaṇca saddahitvā dinnadānaṃ. **Sahassena samaṃ mitāti** evaṃ dinnā kaṭacchubhattamattāpi dakkhiṇā sahassadānena saddhirimmitā, mahāphalattā sahassadānasadisāva hotīti attho.

Tampi so “tena hi pavisitvā nisīdā”ti āha. Tato thokaṃ vītināmetvā Pañcasikho āgantvā bhattaṃ yācitvā “natthi gacchā”ti vutte “ahaṃ na gatapubbo¹, imasmim̐ gehe brāhmaṇavācanaṃ bhavissati maññe”ti tassa dhammakathaṃ ārabhanto aṭṭhamāṃ gāthamāha—

132. “Dhammaṃ care yopi samuñchakaṃ care,
Dāraṇca posaṃ dadamappakasmim̐.
Sataṃ sahassānaṃ sahassayāgīnaṃ,
Kalampi nāgghanti tathāvidhassa te”ti.

Tattha **dhammanti** tividhasucaritadhammaṃ. **Samuñchakanti** gāme vā āmakapakkabhikkhācariyaṃ araṇṇe vā phalāphalaharaṇasaṅkhātāṃ uñchaṃ yo careyya, sopi dhammameva care. **Dāraṇca posanti** attano ca puttadāraṃ posentoyeva. **Dadamappakasminti** paritte vā deyyadhamme dhammikasamaṇabrāhmaṇānaṃ dadamāno dhammaṃ careti attho. **Sataṃ sahassānaṃ sahassayāgīnanti** paraṃ pothetvā viheṭṭetvā sahassena yāgaṃ yajantānaṃ sahassayāgīnaṃ issarānaṃ satasahassampi. **Kalampi nāgghanti tathāvidhassa teti** tesāṃ satasahassasaṅkhātānaṃ sahassayāgīnaṃ² yāgā tathāvidhassa dhammena

1. Ahaṃ kahaṃ gatapubbo (I), ahaṃ anāgatapubbo (Ka)

2. Satasahassayāgīnaṃ (Ka)

samena deyyadhammaṃ uppādetvā dentassa duggatamanussassa soḷasim kalam na agghantīti.

Seṭṭhi pañcasikhassa katham sutvā sallakkhesi. Atha naṃ anagghakāraṇaṃ pucchanto navamaṃ gāthamāha—

133. “Kene’sa yañño vipulo mahagghato,
Samena dinnassa na agghameti.
Katham sataṃ sahasānaṃ sahasayāginam,
Kalampi nāgghanti tathāvidhassa te”ti.

Tattha **yaññoti** dānayaḅo sataśahassapariccāgavasena vipulo, vipulattāva mahagghato. **Samena dinnassāti** dhammena dinnassa kena kāraṇena agghaṃ na upeti. **Katham sataṃ sahasānanti**¹ brāhmaṇa katham sahasayāginam² purisānaṃ bahūnaṃ sahasānaṃ sataśahassasaṅkhātā issarā tathāvidhassa dhammena uppādetvā dāyakassa ekassa duggatamanussassa kalam nāgghantīti.

Athassa kathento Pañcasikho osānagāthamāha—

134. “Dadanti heke visame nivittṭhā,
Chetvā vadhitvā atha socayitvā.
Sā dakkhiṇā assumukhā sadaṇḍā,
Samena dinnassa na agghameti.
Evaṃ sataṃ sahasānaṃ sahasayāginam,
Kalampi nāgghanti tathāvidhassa te”ti.

Tattha **visameti** visame kāyakammādimhi nivittṭhā. **Chetvāti**³ kilametvā. **Vadhitvāti** māretvā. **Socayitvāti** sasoke katvā.

So Pañcasikhassa dhammakatham sutvā “tena hi gaccha, gehaṃ pavisitvā nisīda, thokaṃ lacchasi”ti āha. Sopi gantvā tesam santike nisīdi. Tato Bilārakosiyo seṭṭhi ekaṃ dāsim āmantetvā “etesam tato bilārakosiyo seṭṭhi ekaṃ dāsim āmantetvā “etesam brāhmaṇānaṃ palāpavīhīnaṃ nālim nālim dehī”ti āha. Sā vīhī gahetvā

1. Katham sahasānanti (Sī, Syā, I)

2. Sataśahassayāginam (Ka)

3. Jhatvāti (Sī, I), ghatvāti (Syā)

brāhmaṇe upasaṅkamitvā “ime ādāya yattha katthaci pacāpetvā bhuñjathā”ti āha. Na amhākaṃ vīhinā attho, na mayaṃ vīhiṃ āmasāmāti. Ayya vīhiṃ kirete nāmasantīti. Tena hi tesam taṇḍule dehīti. Sā taṇḍule ādāya gantvā “brāhmaṇā taṇḍule gaṇhathā”ti āha. Mayaṃ āmakam na paṭiggaṇhāmāti. Ayya āmakam kira na gaṇhantīti. Tena hi tesam karoṭiyam vaḍḍhetvā gobhattam dehīti. Sā tesam karoṭiyam vaḍḍhetvā mahāgoṇānam pakkabhattam āharitvā adāsi. Pañcapi janā kabaḷe vaḍḍhetvā mukhe pakkhipitvā gale laggāpetvā akkhini parivattetvā vissatṭhasaññā matā viya nipajjimsu. Dāsī te disvā “matā bhavissantī”ti bhītā gantvā seṭṭhino ārocesi “ayya te brāhmaṇā gobhattam gilitum asakkontā matā”ti.

So cintesi “idāni ayaṃ pāpadhammo sukhumālabrāhmaṇānam gobhattam dāpesi, te taṃ gilitum asakkontā matāti maṃ garahissantī”ti. Tato dāsim āha “khippam gantvā etesam karoṭikesu bhattam haritvā nānaggarasam sālibhattam vaḍḍhehi”ti. Sā tathā akāsi. Seṭṭhi antaravīthim paṭipannamanusse pakkosāpetvā “aham mama bhuñjananiyāmena etesam brāhmaṇānam bhattam dāpesim, ete lobhena mahante piṇḍe katvā bhuñjamānā gale laggāpetvā matā, mama niddosabhāvaṃ jānāthā”ti vatvā parisam sannipātesi. Mahājane sannipatite brāhmaṇā utṭhāya mahājanam oloketvā “passathimassa seṭṭhissa musāvāditaṃ, ‘amhākaṃ attano bhuñjanabhattam dāpesi’nti vadati, paṭhamam gobhattam amhākaṃ datvā amhesu matesu viya nipannesu imam bhattam vaḍḍhāpesī”ti vatvā attano mukhehi gahitabhattam bhūmiyam pātetvā dassetum. Mahājano seṭṭhim garahi “andhabāla attano kulavaṃsam nāsesi, dānasālam jhāpesi, yācake gīvāyam gahetvā niharāpesi, idāni imesam sukhumālabrāhmaṇānam bhattam dento gobhattam dāpesi, paralokam gacchanto tava ghare vibhavam gīvāyam bandhitvā gamissasi maññe”ti.

Tasmim khaṇe Sakko mahājanam pucchi “jānātha tumhe imasmim gehe dhanam kassa santakan”ti. Na jānāmāti. “Imasmim nagare asukakāle

Bārāṇasiyaṃ mahāseṭṭhi nāma dānasālaṃ kāretvā mahādānaṃ pavattayī”ti sutapubbaṃ tumhehīti. Āma suṇāmaṃti. “Ahaṃ so seṭṭhi, dānaṃ datvā Sakko devarājā hutvā puttopi me taṃ vaṃsaṃ avināsetvā dānaṃ datvā Cando devaputto hutvā nibbatto, tassa putto Sūriyo, tassa putto Mātali, tassa putto Pañcasikho Gandhabbadevaputto hutvā nibbatto. Tesu ayaṃ Cando, ayaṃ Sūriyo, ayaṃ Mātalisaṅgāhako, ayaṃ imassa pāpadhammassa pitā Pañcasikho Gandhabbadevaputto, evaṃ bahuguṇaṃ etaṃ dānaṃ nāma, kattabbameva kusalaṃ paṇḍitehī”ti kathentā mahājanassa kaṅkhaacchedanattamaṃ ākāse uppatitvā mahantenānubhāvena mahantena parivārena jalamānasarīrā aṭṭhaṃsu, sakalanagaraṃ pajjalantaṃ viya ahosi. Sakko mahājanaṃ āmantetvā “mayaṃ attano dibbasampattiṃ pahāya āgacchantā imaṃ kulavaṃsaṃ sakaraṃ Pāpadhammabilārakosiyaṃ nissāya āgatā, ayaṃ pāpadhammo attano kulavaṃsaṃ nāsetvā dānasālaṃ jhāpetvā yācake gīvāyaṃ gahetvā nīharāpetvā amhākaṃ vaṃsaṃ samucchindi, ‘ayaṃ adānasīlo hutvā niraye nibbatteyyā’ti imassa anukampāya āgatāmhā”ti vatvā dānaguṇaṃ pakāseto mahājanassa dhammaṃ desesi. Bilārakosiyō siraṃsiṃ aṇḍaṃ patiṭṭhapetvā “deva ahaṃ ito paṭṭhāya porāṇakulavaṃsaṃ anāsāpetvā dānaṃ pavattessāmi, ajja ādiṃ katvā antamaso udakadantaponāṃ upādāya attano laddhāhāraṃ parassa adatvā na khādissāmi”ti Sakkassa paṭiññaṃ adāsi. Sakko taṃ dametvā nibbisevaṇaṃ katvā pañcasu sīlesu patiṭṭhapetvā cattāro devaputte ādāya sakaṭṭhānameva gato. Sopi seṭṭhi yāvajīvaṃ dānaṃ datvā Tāvatisabhavane nibbatti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ bhikkhave ayaṃ bhikkhu pubbe assaddho ahosi kassaci kiñci adātā, ahaṃ pana naṃ dametvā dānaphalaṃ jānāpesiṃ, tameva cittaṃ bhavantaragatampi na jahātī”ti vatvā jātaṃ samodhānesi “tadā seṭṭhi ayaṃ dānapatiko bhikkhu ahosi, Cando Sāriputto, Sūriyo Moggallāno, Mātali Kassapo, Pañcasikho Ānando, Sakko pana ahameva ahosi”ti.

Bilārakosiyajātakavaṇṇanā dvādasamā.

13. Cakkavākajātakavaṇṇanā (451)

Vaṇṇavā abhirūposīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ lolabhikkhum ārabha kathesi. So kira cīvarādīhi atitto “kahaṃ saṃghabhattaṃ, kahaṃ nimantanā”ti pariyesanto vicarati, āmisakathāyameva abhiramati. Athaññe pesalā bhikkhū tassānuggahena Satthu ārocesuṃ. Satthā taṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu lolo”ti pucchitvā “saccaṃ bhante”ti vutte “bhikkhu kasmā evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā lolo ahosi, lolabhāvo ca nāma pāpako, pubbepi tvaṃ lolabhavaṃ nissāya Bārāṇasiyaṃ hatthikuṇapādīhi atitto mahā-araññaṃ pavittṭho”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente eko lolakāko Bārāṇasiyaṃ hatthikuṇapādīhi atitto “araññaṃ nu kho kīdisaṃ”ti araññaṃ gantvā tatthapi phalāphalehi asantuṭṭho Gaṅgāya tīraṃ gantvā vicaranto jayampatike cakkavāke disvā “ime sakuṇā ativiya sobhanti, ime imasmim Gaṅgātīre bahuṃ macchamaṃsaṃ khādanti maññe, ime paṭipucchitvā mayāpi imesaṃ bhojanaṃ gocaraṃ khādītva vaṇṇavantena bhavituṃ vaṭṭati”ti tesaṃ avidūre nisīditvā cakkavākaṃ pucchanto dve gāthā abhāsi—

135. “Vaṇṇavā abhirūposi, ghano sañjātarohito.

Cakkavāka surūposi, vipasannamukhindriyo.

136. Pāṭhīnaṃ pāvusaṃ macchaṃ, balajaṃ muñjarohitaṃ.

Gaṅgāya tīre nisinno, evaṃ bhuñjasi bhojanaṃ”ti.

Tattha **ghanoti** ghanasarīro. **Sañjātarohitoti** uttattasuvaṇṇaṃ viya suṭṭhujātarohitavaṇṇo. **Pāṭhīnanti** pāṭhīnanāmakāṃ pāsāṇamacchaṃ. **Pāvusanti** mahāmukhamacchaṃ, “pāhusaṃ”tipi¹ pāṭho. **Balajanti** balajamacchaṃ². **Muñjarohitanti** muñjamacchaṃca rohitamacchaṃca. **Evaṃ bhuñjasīti** evarūpaṃ bhojanaṃ maññe bhuñjasīti pucchati.

1. Pāgusantipi (Sī, I), rāvusantipi (Syā)

2. Valajanti valajamacchaṃ (Sī), vāljanti vāljamacchaṃ (I), balajjanti balajjamacchaṃca (Syā)

Cakkavāko tassa vacanaṃ paṭikkhipanto tatiyaṃ gāthamāha—

137. “Na vāhametaṃ bhuñjāmi, jaṅgalāno’ dakāni vā.

Aññatra sevālapaṇakā, etaṃ me samma bhojanan”ti.

Tassattho—ahaṃ samma aññatra sevālā ca paṇakā ca sesāni jaṅgalāni vā odakāni vā maṃsāni ādāya etaṃ bhojanaṃ na bhuñjāmi, yaṃ panetaṃ sevālapaṇakaṃ, etaṃ me samma bhojananti.

Tato kāko dve gāthā abhāsi—

138. “Na vāhametaṃ saddahāmi, cakkavākassa bhojanaṃ.

Ahampi samma bhuñjāmi, gāme loṇiyateliyaṃ.

139. Manussesu kataṃ bhattaṃ, sucim maṃsūpasecanaṃ.

Na ca me tādiso vaṇṇo, cakkavāka yathā tuvaṇ”ti.

Tattha **yathātuvanti** yathā tuvaṃ sobhaggappatto sarīravaṇṇo, tādiso mayhaṃ vaṇṇo natthi, etena kāraṇena ahaṃ tava “sevālapaṇakaṃ mama bhojanan”ti vadantassa vacanaṃ na saddahāmīti.

Athassa cakkavāko dubbaṇṇakāraṇaṃ kathetvā dhammaṃ desento sesagāthā abhāsi—

140. “Sampassaṃ attani veraṃ, himsayāṃ¹ mānusiṃ pajaṃ.

Utrasto ghasasī bhīto, tena vaṇṇo tave’diso.

141. Sabbalokaviruddhosi², dhaṅka pāpena kammunā.

Laddho piṇḍo na pīṇeti, tena vaṇṇo tave’diso.

142. Ahampi samma bhuñjāmi, ahimsaṃ sabbapāṇinaṃ.

Appossukko nirāsaṅkī, asoko akutobhayo.

143. So karassu ānubhāvaṃ, pītivattassu sīliyaṃ.

Ahimsāya cara loke, piyo hohisi maṃmiva.

1. Himśāya (I, Ka)

2. Sabbalokaviraddhosi (Sī, I)

144. Yo na hanti na ghātetī, na jināti na jāpaye.

Mettaṃso sabbabhūtesu, veraṃ tassa na kenacī”ti.

Tattha **sampassanti** samma kāka tvaṃ paresu uppannaṃ attani veracittaṃ sampassamāno mānusiṃ pajāṃ himsanto viheṭhento. **Utrastoti** bhīto. **Ghasasīti** bhuñjasi. Tena te ediso bībhacchavaṇṇo jāto. **Dhāṅkāti** kākaṃ ālapati. **Piṇḍoti** bhojanaṃ. **Ahimsaṃ sabbapāṇinanti** ahaṃ pana sabbasatte ahimsanto bhuñjāmīti vadati. **So karassu ānubhāvanti** so tvampi vīriyaṃ karohi, attano sīliyaśaṅkhātāṃ dussīlabhāvaṃ vītivattassu. **Ahimsāyāti** ahimsāya samannāgato hutvā loke cara. **Piyo hohisi maṃmivāti** evaṃ sante mayā sadisova lokassa piyo hohisi. **Na jinātīti** dhanajāniṃ¹ na karoti. **Na jāpayeti** aññepi² na kāreti. **Mettaṃsoti** mettakoṭṭhāso mettacitto. **Na kenacīti** kenaci ekasattenapi saddhiṃ tassa veraṃ nāma natthīti.

Tasmā sace lokassa piyo bhavituṃ icchasi, sabbaverehi viramāhīti evaṃ cakkavāko kākassa dhammaṃ desesi. Kāko “tumhe attano gocaraṃ mayhaṃ na kathetha, kā kā”ti vassanto uppatitvā Bārāṇasiyaṃ ukkārabhūmiyaññeva otari.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne lolabhikkhu anāgāmiphale patiṭṭhahi. Tadā kāko lolabhikkhu ahosi, cakkavākī Rāhulamātā, cakkavāko pana ahameva ahosinti.

Cakkavākajātakavaṇṇanā terasamā.

14. Bhūripaṇṇajātakavaṇṇanā (452)

145-154. **Saccaṃ kirāti** idaṃ Bhūripaṇṇajātaṃ **Mahā-umaṅgajātake**³ āvi bhavissati.

Bhūripaṇṇajātakavaṇṇanā cuddasamā.

1. Dhanahāniṃ (Syā)

2. Aññenapi (Sī, I)

3. Khu 6. 204 piṭṭhe.

15. Mahāmaṅgalajātakavaṇṇanā (453)

Kim su naroti idaṃ Satthā Jetavane viharanto **Mahāmaṅgalasuttaṃ**¹ ārabba kathesi. Rājagahanagarasmim hi kenacideva karaṇīyena santhāgāre² sannipatitassa mahājanassa majjhe eko puriso “ajja me maṅgalakiriya atthi”ti utthāya agamāsi. Aparo tassa vacanaṃ sutvā “ayaṃ ‘maṅgala’nti vatvāva gato, kiṃ etaṃ maṅgalaṃ nāma”ti āha. Tamañño “abhimaṅgalarūpadassanaṃ maṅgalaṃ nāma. Ekacco hi kālasseva utthāya sabbasetam usabham vā passati, gabbhinitthim vā rohitamaccham vā punṇaghaṭam vā navanītam vā gosappim vā ahatavattham vā pāyasaṃ vā passati, ito uttari maṅgalaṃ nāma natthi”ti āha. Tena kathitam ekacce “sukathitan”ti abhinandimsu. Aparo “netam maṅgalaṃ, sutam nāma maṅgalaṃ. Ekacco hi ‘punṇā’ti vadantānaṃ suṇāti, tathā ‘vaḍḍhā’ti ‘vaḍḍhamānā’ti suṇāti, ‘bhuñjā’ti ‘khādā’ti vadantānaṃ suṇāti, ito uttari maṅgalaṃ nāma natthi”ti āha. Tena kathitampi ekacce “sukathitan”ti abhinandimsu. Aparo “na etaṃ maṅgalaṃ, mutaṃ nāma maṅgalaṃ. Ekacco hi kālasseva utthāya pathaviṃ āmasati, haritatiṇaṃ allagomayaṃ parisuddhasāṭakaṃ rohitamaccham suvaṇṇarajatabhājanaṃ³ āmasati, ito uttari maṅgalaṃ nāma natthi”ti āha. Tena kathitampi ekacce “sukathitan”ti abhinandimsu. Evaṃ diṭṭhamaṅgalikā sutamaṅgalikā mutamaṅgalikāti tissopi parisā hutvā aññamaññaṃ saññāpetum nāsakkhimsu, bhummadevatā ādim katvā yāva brahmalokā “idaṃ maṅgalan”ti tathato na jānimsu.

Sakko cintesi “imaṃ maṅgalapañhaṃ sadevake loke aññatra Bhagavatā añño kathetum samattho nāma natthi, Bhagavantaṃ upasaṅkamitvā imaṃ pañhaṃ pucchissāmi”ti. So rattibhāge Satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā añjaliṃ paggayha “bahū devā manussā cā”ti pañhaṃ pucchi. Athassa Satthā dvādasahi gāthāhi atthatisa mahāmaṅgalāni kathesi. Maṅgalasutte vinivaṭṭanteyeveva⁴ koṭisatasahassamattā devatā arahattaṃ pāpuṇimsu, sotāpannādīnaṃ gaṇanapatho natthi. Sakko maṅgalaṃ sutvā sakaṭṭhānameva gato. Satthārā maṅgale kathite sadevako loko “sukathitan”ti abhinandi.

1. Khu 1. 3 piṭṭhe.

2. Saṇṭhāgāre (Syā), sandhāgāre (Ka)

3. Suvaṇṇarajataṃ bhojanaṃ (Sī, Syā, I)

4. Vinivattante (Syā)

Tadā dhammasabhāyaṃ Tathāgatassa guṇakathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Satthā aññesaṃ avisayaṃ maṅgalapañhaṃ sadevakassa lokassa cittaṃ gahetvā kukkuccaṃ chinditvā gaganatale candāṃ uṭṭhāpento viya kathesi, evaṃ mahāpañño āvuso Tathāgato”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “anacchariyaṃ bhikkhave idāneva sambodhippattassa mama maṅgalapañhakathanāṃ, svāhaṃ bodhisattacariyaṃ carantopi devamanussānaṃ kaṅkhaṃ chinditvā maṅgalapañhaṃ kathesiṃ”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bbārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ gāme¹ vibhavasampannassa brāhmaṇassa kule nibbatti, “Rakkhitakumāro”tissa nāmaṃ akaṃsu. So vayappatto Takkasilāyaṃ uggahitasippo katadārapariggaho mātāpitūnaṃ accayena ratanavilokanaṃ katvā saṃviggamānaso mahādānaṃ pavattetvā kāme pahāya Himavantapadese pabbajitvā jhānābhiññaṃ nibbattetvā vanamūlaphalāhāro ekasmiṃ padese vāsaṃ kappesi. Anupubbenassa parivāro mahā ahoṣi, pañca antevāsikasatāni ahesuṃ. Athekadivasāṃ te tāpasā bodhisattaṃ upasaṅkamitvā vanditvā “ācariya vassārattasamaye Himavantato otaritvā loṇambilasevanatthāya janapadacārikaṃ gacchāma, evaṃ no sarīraṇca thiraṃ bhavissati, jaṅghavihāro ca kato bhavissatī”ti āhaṃsu. Te “tena hi tumhe gacchatha, ahaṃ idheva vasissāmi”ti vutte taṃ vanditvā Himavantā otaritvā cārikaṃ caramānā Bārāṇasiṃ patvā rājuyyāne vasiṃsu. tesaṃ mahāsakkārasammāno ahoṣi. Athekadivasāṃ Bārāṇasiyaṃ santhāgāre sannipatite mahājanakāye maṅgalapañho samuṭṭhāti. Sabbāṃ paccuppannavatthunayeneva veditabbaṃ.

Tadā pana manussānaṃ kaṅkhaṃ chinditvā maṅgalapañhaṃ kathetuṃ samatthaṃ apassanto mahājano uyyānaṃ gantvā isiḡaṇaṃ maṅgalapañhaṃ pucchi. Isayo rājānaṃ āmantetvā “mahārāja mayaṃ etaṃ kathetuṃ na sakkhissāma, apica kho amhākaṃ ācariyo rakkhitatāpasō nāma mahāpañño Himavante vasati, so sadevakassa lokassa cittaṃ gahetvā etaṃ maṅgalapañhaṃ kathessatī”ti vadiṃsu. Rājā “bhante

1. Nigame (Sī, Syā, I)

Himavanto nāma dūre duggamova, na sakkhissāma mayaṃ tattha gantuṃ,
 sādhu vata tumheyeva ācariyassa santikaṃ gantvā pucchitvā uggaṇhitvā
 punāgantvā amhākaṃ kathethā”ti āha. Te “sādhū”ti sampaṭicchitvā
 ācariyassa santikaṃ gantvā vanditvā katapaṭisanthārā ācariyena rañño
 dhammikabhāve janapadacāritte ca¹ pucchite taṃ diṭṭhamaṅgalādīnaṃ
 uppattiṃ ādito paṭṭhāya kathetvā rañño yācanāya ca attano
 pañhasavanattham² āgatabhāvaṃ pakāsetvā “sādhu no bhante
 maṅgalapañham pākaṭaṃ katvā kathethā”ti yācimsu. Tato jeṭṭhantevāsiko
 ācariyaṃ pucchanto paṭhamam gāthamāha—

155. “Kiṃ su naro jappamadhicca kāle,
 Kaṃ vā vijjaṃ katamaṃ vā sutānaṃ.
 So macco asmiṃca paramhi loke,
 Kathaṃ karo sotthānena gutto”ti.

Tattha **kāleti** maṅgalapatthanakāle. **Vijjanti** vedam. **Sutānanti**
 sikkhitabbayuttakapariyattīnaṃ. **Asmiṃcāti** ettha **cāti** nipātamattaṃ.
Sotthānenāti sotthibhāvāvahena maṅgalena. Idaṃ vuttaṃ hoti—ācariya
 puriso maṅgalaṃ icchanto maṅgalakāle kiṃsu nāma jappanto tīsu vedesu
 kataṃ vā vedam kataṃ vā sutānaṃ antare sutapariyattim³ adhīyitvā so
 macco imasmiṃ ca loke paramhi ca kathaṃ karo etesu jappādīsu kiṃ kena
 niyāmena⁴ karonto sotthānena niraparādhamaṅgalena gutto rakkhito hoti,
 taṃ ubhayalokahitaṃ gahetvā ṭhitamaṅgalaṃ⁵ amhākaṃ kathehīti.

Evam jeṭṭhantevāsikena maṅgalapañham puṭṭho mahāsatto
 devamanussānaṃ kaṅkham chindanto “idañcidaṇca maṅgalan”ti
 Buddhalīlāya maṅgalaṃ kathento āha—

-
1. Janapadacārike ca (Syā)
 2. Pañhāya nāpanattham (Syā), pañham nāpanattham (Ka)
 3. Sutapariyattīnaṃ (Ka)
 4. Kiṃ kīdisena kena kena niyāmena (Sī, I), kinti kena niyāmena (Ka)
 5. Adhimaṅgalaṃ (Syā), thutimaṅgalaṃ (Ka)

156. “Yassa devā pitaro ca sabbe,
 Sarīsapā sabbabhūtāni cāpi.
 Mettāya niccaṃ apacitāni honti,
 Bhūtesu ve sotthānaṃ tadāhu”ti.

Tattha **yassāti** yassa puggalassa. **Devāti** bhummadeve ādiṃ katvā sabbe pi kāmāvacaradevā. **Pitaro cāti** tatuttari rūpāvacarabrahmāno. **Sarīsapāti** dīghajātikā. **Sabbabhūtāni cāpi**ti vuttāvasesāni ca sabbānapi bhūtāni. **Mettāya niccaṃ apacitāni hontīti** ete sabbe sattā dasadisāpharaṇavasena¹ pavattāya appanāppattāya mettābhāvanāya apacitā honti. **Bhūtesu veti** taṃ tassa puggalassa sabbasattesu sotthānaṃ nirantaraṃ pavattaṃ niraparādhamāṅgalaṃ āhu. Mettāvihārī hi puggalo sabbesaṃ piyo hoti parūpakkamena avikopiyo. Iti so iminā maṅgalena rakkhito gopito hotīti.

Iti mahāsatto paṭthamaṃ maṅgalaṃ kathetvā dutiyādīni kathento—

157. “Yo sabbalokassa nivātavutti,
 Itthīpumānaṃ sahadārakānaṃ.
 Khantā duruttānamappaṭikūlavādī,
 Adhivāsaṇaṃ sotthānaṃ tadāhu.

158. Yo nāvajānāti sahāyamatte,
 Sippena kulyāhi dhanena jaccā.
 Rucipaṇṇo atthakāle matīmā,
 Sahāyesu ve sotthānaṃ tadāhu.

159. Mittāni ve yassa bhavanti santo,
 Saṃvissatthā avisaṃvādakassa.
 Na mittadubbhī saṃvibhāgī dhanena,
 mittesu ve sotthānaṃ tadāhu.

1. Odissapharaṇavasena (Ka)

160. Yassa bhariyā tulyavayā samaggā,
Anubbatā dhammakāmā pajātā.
Koliniyā sīlavatī patibbatā,
Dāresu ve sotthānaṃ tadāhu.

161. Yassa rājā bhūtapati yasassī,
Jānāti soceyyaṃ parakkamañca.
Advejjhatā suhada'yaṃ mamanti,
Rājūsu ve sotthānaṃ tadāhu.

162. Annañca pānañca dadāti saddho,
Mālañca gandhañca vilepanañca.
Pasannacitto anumodamāno,
Saggesu ve sotthānaṃ tadāhu.

163. Yamariyadhammena punanti vuddhā,
Ārādhitā samacariyāya santo.
Bahussutā isayo sīlavanto,
Arahantamajjhe sotthānaṃ tadāhū”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **nivātavuttī**ti muducittatāya sabbalokassa nīcavutti hoti. **Khantā duruttānanti** parehi vuttānaṃ duṭṭhavacanānaṃ adhivāsako hoti. **Appaṭikūlavādī**ti “akkocchi maṃ, avadhi maṃ”ti yugaggāhaṃ akaronto anukūlameva vadati. **Adhivāsananti** idaṃ adhivāsaṇaṃ tassa sotthānaṃ niraparādhamaṅgalaṃ paṇḍitā vadanti.

Sahāyamatteti¹ sahāye ca sahāyamatte ca². Tattha sahaṇasukīḷitā sahāyā nāma, dasa dvādasa vassāni ekato vutthā sahāyamattā nāma, te sabbepi “ahaṃ sippavā, ime nisippā”ti evaṃ sippena vā, “ahaṃ kulīno, ime na kulīnā”ti evaṃ kulasampattisaṅkhātāhi kulyāhi vā, “ahaṃ aḍḍhi, ime duggatā”ti evaṃ dhanena vā, “ahaṃ jātisampanno, ime dujjātā”ti evaṃ jaccā vā nāvajānāti. **Rucipaṇṇoti** sādhuṇaṇṇo

1. Sahāyamitteti (Syā, Ka)

2. Sahāyamitte ca (Syā, Ka)

sundarapañño. **Atthakā**leti kassacideva atthassa kāraṇassa uppannakāle. **Matīmā**ti taṃ taṃ¹ atthaṃ paricchinditvā vicāraṇasamatthatāya matimā hutvā te sahāye nāvajānāti. **Sahāyesū**ti taṃ tassa anavajānanam sahāyesu sotthānam nāmāti porāṇakapaṇḍitā āhu. Tena hi so niraparādhamaṅgalena idhaloke ca paraloke ca gutto hoti. Tattha paṇḍite sahāye nissāya sotthibhāvo **Kusanālijātakena**² kathetabbo.

Santoti paṇḍitā sappurisā yassa mittāni bhavanti. **Samvissatthā**ti gharam pavisitvā icchiticchitasseva gahaṇavasena vissāsamāpannā.

Avisamvādakassāti avisamvādanasīlassa. **Na mittadubbhī**ti yo ca mittadubbhī na hoti. **Samvibhāgi dhanenā**ti attano dhanena mittānam samvibhāgam karoti. **Mittesū**ti mitte nissāya laddhabbam³ tassa taṃ mittesu sotthānam nāma hoti. So hi evarūpehi mittehi rakkhito sotthim pāpuṇāti. Tattha mitte nissāya sotthibhāvo **Mahā-ukkusajātakādīhi**⁴ kathetabbo.

Tulyavayāti samānavayā. **Samaggā**ti samaggavāsā⁵. **Anubbatā**ti anuvattitā. **Dhammakāmā**ti tividhasucaritadhammam roceti. **Pajātā**⁶ vijāyini, na vañjhā. **Dāresū**ti etehi sīlaguṇehi samannāgate mātugāme gehe vasante sāmikassa sotthi hotīti paṇḍitā kathenti. Tattha sīlavantaṃ mātugāmaṃ nissāya sotthibhāvo **Maṇicorajātaka**⁷ **Sambūlajātaka**⁸ **Khaṇḍahālajātakehi**⁹ kathetabbo.

Soceyyanti sucibhāvaṃ. **Advejjhatā**ti advejjhatāya na esa mayā saddhim bhijjitvā dvidhā bhavissatīti evaṃ advejjhabhāvena yaṃ jānāti. **Suhada'yaṃ mamanti** suhado¹⁰ yaṃ mamanti ca yaṃ jānāti. **Rājūsu veti** evaṃ rājūsu sevakānam sotthānam nāmāti paṇḍitā kathenti. **Dadāti saddhoti** kammaṇca phalaṇca saddahitvā dadāti. **Saggesu veti** evaṃ sagge devaloke sotthānam niraparādhamaṅgalanti paṇḍitā kathenti, taṃ Petavatthuvimānavatthūhi vitthāretvā kathetabbam.

1. Hitam (Syā)

4. Khu 5. 280 piṭṭhe.

7. Khu 5. 51 piṭṭhe.

9. Khu 6. 242 piṭṭhe.

2. Khu 5. 28 piṭṭhe.

5. Avaggavāsā (Sī)

3. Laddhattham (Syā)

6. Sajātāti (Ka)

8. Khu 5. 393 piṭṭhe.

10. Suhadayo (Ka)

Punanti vuddhāti yaṃ puggalaṃ nāṇavuddhā ariyadhammena punanti parisodhenti. **Samacariyāyā**ti sammāpaṭipattiyā. **Bahussutā**ti paṭivedhabahussutā. **Isayoti** esitaguṇā¹. **Sīlavantoti** ariyasīlena samannāgatā. **Arahantamajjheti** arahantānaṃ majjhe paṭilabhitabbaṃ taṃ sotthānanti paṇḍitā kathenti. Arahanto hi attanā paṭividdhamaggaṃ ācikkhitvā paṭipādentā ārādhakaṃ puggalaṃ ariyamaggena punanti, sopi arahāva hoti.

Evam mahāsatto arahattena desanāya kūṭaṃ gaṇhanto aṭṭhahi gāthāhi aṭṭha mahāmaṅgalāni kathetvā tesaṇṇeva maṅgalānaṃ thutiṃ karonto osānagāthamāha—

164. “Etāni kho sotthānāni loke,
Viññuppasatthāni sukhudrayāni.
Tānīdha sevetha naro sapaṇṇo,
Na hi maṅgale kiñcanamatthi saccaṇ”ti.

Tattha **na hi maṅgale**ti tasmim pana diṭṭhasutamutappabhede maṅgale kiñcanaṃ ekamaṅgalampi saccaṃ nāma natthi, nibbānameva panekaṃ paramatthasaccanti.

Isayo tāni maṅgalāni sutvā sattaṭṭhādivasaccayena ācariyaṃ āpucchitvā tattheva agamaṃsu. Rājā tesaṃ santikaṃ gantvā pucchi. Te tassa ācariyena kathitaniyāmena maṅgalapaṇhaṃ kathetvā Himavantameva āgamaṃsu. Tato paṭṭhāya loke maṅgalaṃ pākaṭaṃ ahosi. Maṅgalesu vattitvā matamatā saggapathaṃ pūresuṃ. Bodhisatto cattāro brahmavihāre bhāvetvā isigaṇaṃ ādāya brahmaloke nibbatti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na bhikkhave idāneva, pubbepāhaṃ maṅgalapaṇhaṃ kathesiṇ”ti vatvā jātaṃ samodhānesi “tadā isigaṇo Buddhaparisā ahosi, maṅgalapaṇhapucchako jeṭṭhantevāsiko Sāriputto, ācariyo pana ahameva ahosiṇ”ti.

Mahāmaṅgalajātakavaṇṇanā pannarasamā.

16. Ghaṭapaṇḍitajātakavaṇṇanā (454)

Uṭṭhehi kaṇhāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto mataputtam
kuṭumbikaṃ ārabha kathesi. Vatthu Maṭṭhakuṇḍalisadisameva. Idha pana
Satthā taṃ upāsakaṃ “kiṃ upāsaka socasī”ti vatvā “āma bhante”ti vutte
“upāsaka porāṇakapaṇḍitā paṇḍitānaṃ kathaṃ sutvā mataputtam
nānusocimsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Uttarapathe Kaṃsabhoge Asitañjananagare Mahākaṃso nāma rājā
rajjaṃ kāresi. Tassa Kaṃso ca Upakaṃso cāti dve puttā ahesuṃ,
Devagabbhā nāma ekā dhītā. Tassā jātadivase nemittakā brāhmaṇā “etissā
kucchiyaṃ nibbattaputtā kaṃsagottaṃ kaṃsavaṃsaṃ nāsessanti”ti
byākarimsu. Rājā balavasinehena dhītaraṃ vināsetuṃ nāsakkhi, “bhātaro
jānissanti”ti yāvātāyukaṃ ṭhatvā kālamakāsi. Tasmim kālakate Kaṃso rājā
ahosi, Upakaṃso uparājā. Te cintayimsu “sace mayaṃ bhaginiṃ nāsessāma,
gārayhā bhavissāma, etaṃ kassaci adatvā nissāmikaṃ katvā
paṭijaggissāmā”ti. Te ekathūṇakaṃ pāsādaṃ kāretvā taṃ tattha vasāpesuṃ.
Nandigopā¹ nāma tassā paricārikā ahosi. Andhakaveṇḍo² nāma dāso tassā
sāmiko ārakkhamakāsi.

Tadā Uttaramadhurāya Mahāsāgaro nāma rājā rajjaṃ kāresi. Tassa
Sāgaro Upasāgaro cāti dve puttā ahesuṃ. Tesu pitu accayena Sāgaro rājā
ahosi, Upasāgaro uparājā. So Upakaṃsassa sahāyako ekācariyakule ekato
uggahitasippo. So Sāgarassa bhātu antepure dubbhitvā bhāyamāno³
palāyitvā Kaṃsabhoge Upakaṃsassa santikaṃ agamāsi. Upakaṃso taṃ
rañño dassesi, rājā tassa mahantaṃ yasaṃ adāsi. So rājupaṭṭhānaṃ
gacchanto devagabbhāya nivāsaṃ ekathambhaṃ pāsādaṃ disvā “kasseso
nivāso”ti pucchitvā taṃ kāraṇaṃ sutvā devagabbhāya paṭibaddhacitto ahosi.
Devagabbhāpi ekadivasaṃ taṃ Upakaṃsena saddhiṃ rājupaṭṭhānaṃ
āgacchantam disvā “ko eso”ti pucchitvā “Mahāsāgarassa putto Upasāgaro
nāmā”ti

1. Nandagopā (Sī, Syā, I)

2. Andhakavenahu (Sī, I), Andhakaveṇḍu (Syā)

3. Gayhamāno (Sī, I)

Nandigopāya santikā sutvā tasmim paṭibaddhacittā ahosi. Upasāgaro Nandigopāya lañjam datvā “bhagini sakkhissasi me devagabbham dassetun”ti āha. Sā “na etaṃ sāmi garukan”ti vatvā taṃ kāraṇaṃ devagabbhāya ārocesi. Sā pakatiyāva tasmim paṭibaddhacittā taṃ vacanaṃ sutvā “sādhū”ti sampaṭicchitvā Nandigopā Upasāgarassa saññaṃ datvā rattibhāge taṃ pāsadaṃ āropesi. So devagabbhāya saddhim saṃvāsaṃ kappesi. Atha nesam punappunaṃ saṃvāsena devagabbhā gabbham paṭilabhi.

Aparabhāge tassā gabbhapatiṭṭhānaṃ pākaṭaṃ ahosi. Bhātaro Nandigopam pucchimsu, sā abhayaṃ yācitvā taṃ antaraṃ kathesi. Te sutvā “bhaginiṃ nāsetum na sakkā, sace dhītaraṃ vijāyissati, tampi na nāsessāma, sace pana putto bhavissati, nāsessāmā”ti cintetvā devagabbham Upasāgarasseva adamsu. Sā paripuṇṇagabbhā dhītaraṃ vijāyi. Bhātaro sutvā haṭṭhatuṭṭhā tassā “Añjanadevī”ti nāmaṃ karimsu, tesaṃ Bhogavaḍḍhamānaṃ¹ nāma Bhogagāmaṃ adamsu. Upasāgaro devagabbham gahetvā Bhogavaḍḍhamānagāme vasi. Devagabbhāya punapi gabbho patiṭṭhāsi, Nandigopāpi taṃ divasameva gabbham paṭilabhi. Tāsu paripuṇṇagabbhāsu ekadivasameva devagabbhā puttaṃ vijāyi, Nandigopā dhītaraṃ vijāyi. Devagabbhā puttassa vināsanabhayaena puttaṃ Nandigopāya rahassena pesetvā tassā dhītaraṃ āharāpesi. Tassā vijātabhāvaṃ bhātikānaṃ ārocesum. Te “puttaṃ vijātā, dhītaraṃ”ti pucchitvā “dhītaraṃ”ti vutte “tena hi poseṭhā”ti āhamsu. Etenupāyena devagabbhā dasa putte vijāyi, dasa dhītaro Nandigopā vijāyi. Dasa puttā Nandigopāya santike vaḍḍhanti, dhītaro devagabbhāya. Taṃ antaraṃ koci na jānāti. Devagabbhāya jeṭṭhaputto Vāsudevo nāma ahosi, dutiyo Baladevo, tatiyo Candadevo, catuttho Sūriyadevo, pañcama Aggidevo, chaṭṭho Varuṇadevo, sattamo Ajjuno, aṭṭhamo Pajjuno, navamo Ghaṭapaṇḍito, dasamo Aṅkuro nāma ahosi. Te Andhakaveṇḍadāsaputtā dasa bhātikā ceṭakāti pākaṭā ahesum.

Te aparabhāge vuddhimanvāya thāma balasampannā kakkhaḷā pharusā hutvā vilopaṃ karontā vicaranti, rañño gacchante paṇṇākārepi vilumpanteva.

1. Govāḍḍhamānaṃ (Sī, I)

Manussā sannipatitvā “Andhakaveṇḍadāsaputtā dasa bhātikā raṭṭhaṃ vilumpanti”ti rājaṅgaṇe upakkosiṃsu. Rājā Andhakaveṇḍaṃ pakkosāpetvā “kasmā puttehi vilopaṃ kārāpesi”ti tajjesi. Evaṃ dutiyampi tatiyampi manussehi upakkose kate rājā taṃ santajjesi. So maraṇabhayaabhīto rājānaṃ abhayaṃ yācitvā “deva ete na mayhaṃ puttā, Upasāgarassa puttā”ti taṃ antaraṃ ārocesi. Rājā bhīto “kena te upāyena gaṇhāmā”ti amacce pucchitvā “ete deva mallayuddhavittakā, nagare yuddhaṃ kāretvā tattha ne yuddhamāṇḍalaṃ āgate gāhāpetvā māressāmā”ti vutte cāruraṇca¹ muṭṭhikaṇcāti dve malle posetvā² “ito sattame divase yuddhaṃ bhavissati”ti nagare bheriṃ carāpetvā rājaṅgaṇe yuddhamāṇḍalaṃ sajjāpetvā akkhavāṭaṃ kāretvā yuddhamāṇḍalaṃ alaṅkārapetvā dhajapaṭākaṃ bandhāpesi. Sakalanagaraṃ saṅkhubhi. Cakkāticakkaṃ mañcātimaṇcaṃ bandhitvā cāruramuṭṭhikā yuddhamāṇḍalaṃ āgantvā vaggantā gajjantā apphoṭentā vicariṃsu. Dasa bhātikāpi āgantvā rajakavīthiṃ³ vilumpitvā vaṇṇasātake nivāsetvā gandhāpaṇesu gandhaṃ, mālākārāpaṇesu mālaṃ vilumpitvā vilittagattā māladhārino katakaṇṇapūrā vaggantā gajjantā apphoṭentā yuddhamāṇḍalaṃ pavisiṃsu.

Tasmiṃ khaṇe cāruro apphoṭento vicarati. Baladevo taṃ disvā “na naṃ hatthena chupissāmi”ti hatthisālato mahantaṃ hatthiyottaṃ āharitvā vaggitvā gajjitvā yottaṃ khipitvā cāruraṃ udare veṭhetvā dve yottakoṭiyo ekato katvā vattetvā⁴ ukkhipitvā sīsamatthake bhametvā bhūmiyaṃ pothetvā bahi akkhavāṭe khipi. Cāruraṃ mate rājā muṭṭhikamallaṃ āṇāpesi. So uṭṭhāya vaggitvā gajjitvā apphoṭesi. Baladevo taṃ pothetvā aṭṭhīni saṅcuṇṇetvā “amallomhi, amallomhi”ti vadantameva “nāhaṃ tava mallabhāvaṃ vā amallabhāvaṃ vā jānāmi”ti hatthe gahetvā bhūmiyaṃ pothetvā jīvitaṃ kkhayaṃ pāpetvā hi akkhavāṭe khipi. Muṭṭhiko maranto “yakkho hutvā taṃ khādituṃ labhissāmi”ti patthanaṃ paṭṭhāpesi. So Kālamattika-aṭṭaviyaṃ nāma yakkho hutvā nibbatti. Rājā “gaṇhatha dasa bhālike ceṭake”ti

1. Vānuraṇca (Sī, Syā), cānuraṇca (I)

2. Pakkosāpetvā (Syā), pesetvā(I)

3. Bhattagandharajakavīthiṃ (Syā, Ka)

4. Veṭhetvā (Sī, I), vaggetvā (Syā)

uṭṭhahi. Tasmim̐ khaṇe Vāsudevo cakkam̐ khiṇi. Tam̐ dvinnampi bhātikānam̐ sīsāni pātesi. Mahājano bhītatasito “avassayā no hothā”ti tesam̐ pādesu patitvā nipajji. Te dveṇi mātule māretvā Asitañjananagare rajjam̐ gahetvā mātāpitaro tattha katvā “sakalajambudīpe rajjam̐ gaṇhissāmā”ti nikkhamitvā anupubbena Kālayonakaraṇṇo¹ nivāsam̐ Ayujjhanagaram̐ gantvā tam̐ parikkhipitvā ṭhitam̐ parikhārukkhagahanam̐ viddham̐setvā pākāram̐ bhinditvā rājānam̐ gahetvā tam̐ rajjam̐ attano hatthagatam̐ katvā Dvāravatim̐ pāpuṇimsu. Tassa pana nagarassa ekato samuddo ekato pabbato, amanussapariggahitam̐ kira tam̐ ahosi.

Tassa ārakkham̐ gahetvā ṭhitayakkho paccāmitte disvā gadrabhavesena gadrabharavam̐ ravati. Tasmim̐ khaṇe yakkhānubhāvena sakalanagaram̐ uppatitvā mahāsamudde ekasmim̐ dīpake tiṭṭhati. Paccāmittesu gatesu punāgantvā sakaṭṭhāneyeva patiṭṭhāti. Tadāpi so gadrabho tesam̐ dasannam̐ bhātikānam̐ āgamanam̐ ṇatvā gadrabharavam̐ ravi. Nagaram̐ uppatitvā dīpake patiṭṭhāya tesu nagaram̐ adisvā nivattantesu punāgantvā sakaṭṭhāne patiṭṭhāsi. Te puna nivattimsu, punapi gadrabho tatheva akāsi. Te Dvāravatinagare rajjam̐ gaṇhitum̐ asakkontā Kaṇhadīpāyanassa isino santikam̐ gantvā vanditvā “bhante mayam̐ Dvāravatiyam̐ rajjam̐ gahetum̐ na sakkoma, ekam̐ no upāyam̐ karoṭhā”ti pucchitvā “parikhāpiṭṭhe asukasmim̐ nāma ṭhāne eko gadrabho carati, so hi amitte disvā viravati, tasmim̐ khaṇe nagaram̐ uppatitvā gacchati, tumhe tassa pāde gaṇhatha, ayam̐ vo nipphajjanūpāyo”ti vutte tāpasam̐ vanditvā gantvā gadrabhassa pādesu gahetvā nipatitvā “sāmi ṭhapetvā tumhe añño amhākam̐ avassayo natthi, amhākam̐ nagaram̐ gaṇhanakāle mā ravitthā”ti yācimsu. Gadrabho “na sakkā na viravitum̐, tumhe pana paṭhamataram̐ āgantvā cattāro janā mahantāni ayaṇaṅgalāni gahetvā catūsu nagaradvāresu mahante ayakhāṇuke bhūmiyam̐ ākoṭetvā nagarassa uppatanakāle naṅgalāni gahetvā naṅgalabaddham̐ ayasaṅkhalikam̐ ayakhāṇuke bandheyyātha, nagaram̐ uppatitum̐ na sakkhissatī”ti āha.

1. Kālasenaraṇṇo (Sī, I)

Te “sādhū”ti vatvā tasmim aviravanteyeva¹ naṅgalāni ādāya catūsu nagaradvāresu khāṇuke bhūmiyaṃ ākoṭetvā aṭṭhaṃsu. Tasmim khaṇe gadrabho viravi, nagaraṃ uppatitumārabihi. Catūsu dvāresu ʔhitā catūhi ayanaṅgalehi gahetvā naṅgalabaddhā ayasaṅkhalikā khāṇukesu bandhiṃsu, nagaraṃ uppatitum nāsakkhi. Dasa bhātikā tato nagaraṃ pavisitvā rājānaṃ māretvā rajjaṃ gaṇhiṃsu. Evaṃ te sakalajambudīpe tesaṭṭhiyā nagarasahassesu sabbarājāno cakkena jīvitakkhayaṃ pāpetvā Dvāravatiyaṃ vasamānā rajjaṃ dasa koṭṭhāse katvā vibhajiṃsu, bhaginiṃ pana Añjanadeviṃ na sarimṃsu. Tato puna “ekādasa koṭṭhāse karomā”ti vutte aṅkuro “mama koṭṭhāsaṃ tassā detha, ahaṃ vohāraṃ katvā jīvissāmi, kevalaṃ tumhe attano janapade mayhaṃ suṅkaṃ vissajjethā”ti āha. Te “sādhū”ti sampaṭicchitvā tassa koṭṭhāsaṃ bhaginiyā datvā saddhiṃ tāya nava rājāno Dvāravatiyaṃ vasiṃsu. Aṅkuro pana vaṇijjamakāsi. Evaṃ tesu aparāparaṃ puttadhītāhi vaḍḍhamānesu addhāne gate mātāpitara kālamakaṃsu.

Tadā kira manussānaṃ vīsativassasahassāyukakālo² ahosi. Tadā Vāsudevamahārājassa eko putto kālamakāsi. Rājā sokapareto sabbakiccāni pahāya mañcassa aṭaṇiṃ pariggahetvā vilapanto nipajji. Tasmim kāle Ghaṭapaṇḍito cintesi “ʔhapetvā maṃ aṅṇo koci mama bhātu sokaṃ haritum samattho nāma natthi, upāyenassa sokaṃ harissāmi”ti. So ummattakavesaṃ gahetvā “sasam me detha, sasam me dethā”ti ākāsaṃ ullokento sakalanagaraṃ vicari. “Ghaṭapaṇḍito ummattako jāto”ti sakalanagaraṃ saṅkhubhi. Tasmim kāle Rohiṇeyyo nāma amacco Vāsudevarenaṅṇo santikaṃ gantvā tena saddhiṃ kathaṃ samuṭṭhāpento paṭhamam gāthamāha—

165. “Uṭṭhehi kaṇha kiṃ sesi, ko attho supanena³ te.

Yopi tuyhaṃ sako bhātā, hadayaṃ cakkhu ca dakkhiṇaṃ.

Tassa vātā balīyanti, ghaṭo jappati kesavā”ti.

1. Aḍḍharattheyeva (Syā, Ka)

2. Dasavassasahassāyukakālo (Ka)

3. Supinena (Sī, Syā)

Tattha **kaṇhā**ti gottenālapati, Kaṇhāyanagotto kiresa. **Ko atthoti** katarā nāma vaḍḍhi. **Hadayaṃ cakkhu ca dakkhiṇanti** hadayena ceva dakkhiṇacakkhunā ca samānoti attho. **Tassa vātā baliyanti**ti tassa hadayaṃ apasmāravātā avattharanti attho. **Jappatī**ti “sasaṃ me dethā”ti vippalapati. **Kesavā**ti so kira kesasobhanatāya “Kesavā”ti paññāyittha, tena taṃ nāmenālapati.

Evam amaccena vutte tassa ummattakabhāvaṃ ñatvā satthā abhisambuddho hutvā dutiyaṃ gāthamāha—

166. “Tassa taṃ vacanaṃ sutvā, Rohiṇeyyassa Kesavo.

Taramānarūpo vuṭṭhāsi, bhātusokena aṭṭito”ti.

Rājā uṭṭhāya sīghaṃ pāsādā otaritvā Ghaṭapaṇḍitassa santikaṃ gantvā ubhosu hatthesu daḥhaṃ gahetvā tena saddhiṃ sallapanto tatiyaṃ gāthamāha—

167. “Kinu ummattarūpova, kevalaṃ dvārakaṃ¹ imaṃ.

Saso sasoti lapasi, ko nu te sasamāharī”ti.

Tattha **kevalaṃ dvārakaṃ imanti** kasmā ummattako viya hutvā sakalaṃ imaṃ Dvāravinagaraṃ vicaranto “saso saso”ti lapasi, ko tava sasaṃ hari, kena te saso gahitoti pucchati.

So raññā evaṃ vuttepi punappunaṃ tadeva vacanaṃ vadati. Rājā puna dve gāthā abhāsi—

168. “Sovaṇṇamayaṃ maṇimayaṃ, lohamayaṃ atha rūpiyāmayaṃ.

Saṅkhasilāpavāḷamayaṃ, kārayissāmi te sasaṃ.

169. Santi aññepi sasakā, araññe vanagocarā.

Tepi te ānāyissāmi, kīdisaṃ sasamicchasi”ti.

Tatrāyaṃ saṅkhepattho—tesu suvaṇṇamayādīsu yaṃ icchasi, taṃ vada, ahaṃ te kāretvā dassāmi, athāpi te na rocesi, aññepi

1. Nagaraṃ (Ka)

araññe vanagocarā sasakā atthi, tepi te ānayissāmi, vada bhadramukha kīdisaṃ sasamicchasiṭi.

Rañño kathaṃ sutvā Ghaṭapaṇḍito chaṭṭhaṃ gāthamāha—

170. “Na cāhamete icchāmi, ye sasā pathavissitā.

Candato sasamicchāmi, taṃ me ohara Kesavā”ti.

Tattha **oharā**ti otārehi¹.

Rājā tassa kathaṃ sutvā “nissamsayaṃ me bhātā ummattakova jāto”ti domanassappatto sattamaṃ gāthamāha—

171. “So nūna madhuraṃ ñāti, jīvitam vijahissasi.

Apatthiyaṃ yo patthayasi, candato sasamicchasi”ti.

Tattha **ñāti**ti kaniṭṭhaṃ ālapanto āha. Idaṃ vuttaṃ hoti—tāta mayhaṃ piyañāti so tvaṃ nūna atimadhuraṃ attano jīvitam vijahissasi, yo apatthetabbaṃ patthayasīti.

Ghaṭapaṇḍito rañño vacanaṃ sutvā niccalo ṭhatvā “bhātika tvaṃ candato sasakaṃ patthentassa taṃ alabhitvā jīvitakkhayaabhāvaṃ jānanto kiṃ kāraṇaṃ mataputtaṃ anusocasi”ti vatvā aṭṭhamaṃ gāthamāha—

172. “Evaṃ ce kaṇha jānāsi, yadaññamanusāsasi.

Kasmā pure mataṃ puttaṃ, ajjāpi manusocasi”ti.

Tattha **evanti** idaṃ alabbhaneyyaṭṭhānaṃ nāma na patthetabbanti yadi evaṃ jānāsi. **Yadaññamanusāsasi**ti evaṃ jānantova yadi aññaṃ anusāsasiṭi attho. **Pureti** atha kasmā ito catumāsamatthake mataputtaṃ ajjāpi anusocasiṭi vadati.

Evaṃ so antaravīthiyaṃ ṭhitakova “bhātika ahaṃ tāva paññāyamānaṃ patthemi, tvaṃ pana apaññāyamānassa² socasi”ti vatvā tassa dhammaṃ desento puna dve gāthā abhāsi—

1. Ohārehi (Ka)

2. Apaññāyamānassatthāya (Syā, Ka)

173. “Yaṃ na labbhā manussena, amanussena vā puna.

Jāto me mā marī putto, kuto labbhā alabbhiyaṃ.

174. Na mantā mūlabhesajjā, osadhehi dhanena vā.

Sakkā ānayaṭṭhaṃ kaṇha, yaṃ petamanusocasi”ti.

Tattha **yanti** bhātika yaṃ evaṃ jāto me putto mā marīti manussena vā devena vā puna na labbhā na sakkā laddhuṃ, taṃ tvaṃ patthesi, tadetaṃ kuto labbhā kena kāraṇena sakkā laddhuṃ, na sakkāti dīpeti. Kasmā? Yasmā alabbhiyaṃ, alabbhaneyyaṭṭhānaṃ hi nāmetanti attho. **Mantāti** mantapayogena. **Mūlabhesajjāti** mūlabhesajjena. **Osadhehi** nānāvidhosadhehi. **Dhanena vāti** koṭisatasāṅkhyenapi dhanena vā. Idaṃ vuttaṃ hoti—yaṃ tvaṃ petamanusocasi, taṃ etehi mantapayogādīhi ānetuṃ na sakkāti.

Rājā taṃ sutvā “yuttaṃ tāta sallakkhitaṃ me, mama sokaharaṇatthāya tayā idaṃ katan”ti Ghaṭapaṇḍitaṃ vaṇṇento catasso gāthā abhāsi—

175. “Yassa etādisā assu, amaccā purisapaṇḍitā.

Yathā nijjhāpaye ajja, ghaṭo purisapaṇḍito.

176. Ādittaṃ vata maṃ santaṃ, ghasattaṃva pāvakaṃ.

Vārinā viya osiṇcaṃ, sabbaṃ nibbāpaye daraṃ.

177. Abbahī vata me sallāṃ, yamāsi hadayassitaṃ.

Yo me sokaparetassa, puttasoṇaṃ apānudi.

178. Sohaṃ abbūḷhasallosmi, vītasoko anāvilo.

Na socāmi na rodāmi, tava sutvāna māṇavā”ti.

Tattha paṭhamagāthāya saṅkhepattho—yathā yena kāraṇena ajja maṃ puttasoṇaparetāṃ ghaṭo purisapaṇḍito sokaharaṇatthāya nijjhāpaye nijjhāpesi bodhesi. Yassa aññassapi etādisā purisapaṇḍitā amaccā assu, tassa kuto sokoti. Sesagāthā vuttatthāyeva.

Avasāne—

179. “Evaṃ karonti sappaññā, ye honti anukampakā.

Nivattayanti sokamhā, ghaṭo jeṭṭhamva bhātaran”ti—

ayaṃ abhisambuddhagāthā uttānatthāyeva.

Evaṃ Ghaṭakumārena vītasoke kate Vāsudeve rajjaṃ anusāsante dīghassa addhuno accayena dasabhātikaputtā kumārā cintayimṣu “Kaṇhadīpāyaṇaṃ¹ ‘dibbacakkhuko’ti vadanti, vīmaṃsissāma tāva naṃ”ti². Te ekaṃ daharakumāraṃ alaṅkaritvā gabbhini-ākārena³ dassetvā udare masūraṃ bandhitvā tassa santikaṃ netvā “bhante ayaṃ kumārīkā kiṃ vijāyissatī”ti pucchimṣu. Tāpaso “dasabhātikarājūnaṃ vināsakālo patto, mayhaṃ nu kho āyusaṅkhāro kīdiso hotī”ti olokento “ajjeva maraṇaṃ bhavissatī”ti ñatvā “kumārā iminā tumhākaṃ ko attho”ti vatvā “kathetheva no bhante”ti nibaddho “ayaṃ ito sattame divase khadiraghaṭikaṃ vijāyissati, tāya Vāsudevakulaṃ nassissati, apica kho pana tumhe taṃ khadiraghaṭikaṃ gahetvā jhāpetvā chārikaṃ nadiyaṃ pakkhipeyyāthā”ti āha. Atha naṃ te “kūṭajaṭila puriso vijāyanako⁴ nāma natthī”ti vatvā tantarajjukaṃ nāma kammakaraṇaṃ katvā tattheva jīvitakkhayaṃ pāpayimṣu. Rājāno kumāre pakkosāpetvā “kiṃkāraṇa tāpasam mārayitthā”ti pucchitvā sabbaṃ sutvā bhītā tassa ārakkhaṃ datvā sattame divase tassa kucchito nikkhantaṃ khadiraghaṭikaṃ jhāpetvā chārikaṃ nadiyaṃ khapimṣu. Sā nadiyā vuyhamānā mukhadvāre ekapasse laggi, tato erakaṃ nibbatti.

Athekadivasam te rājāno “samuddakīlaṃ kīḷissāmā”ti mukhadvāraṃ gantvā mahāmaṇḍapaṃ kārāpetvā alaṅkatamaṇḍape khādantā pivantā kīḷavaseneva pavattahatthapādaparāmāsā dvidhā bhijjitvā mahākalahaṃ karimṣu. Atheko aññaṃ muggaraṃ alabhanto erakavanato ekaṃ erakapattaṃ gaṇhi. Taṃ gahitamattameva khadiramusalaṃ ahosi. So tena mahājanaṃ

1. Kaṇhadīpāyano (Sī)

2. Jānissāma nanti (Ka)

3. Gabbhini-ākāraṃ (Syā, Ka)

4. Vijāyanto (Sī)

pothesi. Athaññehi sabbehi gahitagahitaṃ khadiramusalameva ahosi. Te aññamaññaṃ paharivā mahāvināsaṃ pāpuṇṇiṃsu. Tesu mahāvināsaṃ vinassantesu Vāsudevo ca Baladevo ca bhaginī Añjanadevī ca purohito cāti cattāro janā rathaṃ abhiruhitvā palāyīṃsu, sesā sabbehi vinatṭhā. Tepi cattāro rathena palāyantā Kālamattika-aṭaviṃ pāpuṇṇiṃsu. So hi muṭṭhikamallo patthanaṃ katvā yakkho hutvā tattha nibbatto Baladevassa āgatabhāvaṃ ñatvā tattha gāmaṃ māpetvā mallavesaṃ gahetvā “ko yujjhitaṃkāmō”ti vagganto gajjanto apphoṭento vicari. Baladevo taṃ disvā “bhātika ahaṃ iminā saddhiṃ yujjhissāmi”ti vatvā Vāsudeve vārenteyeva rathā oruyha tassa santikaṃ gantvā vagganto gajjanto apphoṭesi. Atha naṃ so pasāritahattheyeva gahetvā mūlakandaṃ viya khādi. Vāsudevo tassa matabhāvaṃ ñatvā bhaginiṇca purohitaṇca ādāya sabbarattim gantvā sūriyodaye ekaṃ paccantagāmaṃ patvā “āhāraṃ pacitvā āharathā”ti bhaginiṇca purohitaṇca gāmaṃ pahīṇitvā sayam ekasmiṃ gacchantare paṭicchanno nipajji.

Atha naṃ Jarā nāma eko luddako gacchaṃ calantaṃ disvā “sūkaro ettha bhavissati”ti saññāya sattim khipitvā pāde vijjhitvā “ko maṃ vijjhī”ti vutte manussassa viddhabhāvaṃ ñatvā bhīto palāyituṃ ārabhi. Rājā satim paccupaṭṭhapetvā uṭṭhāya “mātula mā bhāyi, ehi”ti pakkosivā āgataṃ “kosi nāma tvan”ti pucchitvā “ahaṃ sāmi Jarā nāmā”ti vutte “jarāya viddho marissatīti kira maṃ porāṇā byākarīṃsu, nissamsayaṃ ajja mayā maritabban”ti ñatvā “mātulamā bhāyi, ehi pahāraṃ¹ me bandhā”ti tena pahāramukhaṃ bandhāpetvā taṃ uyyojesi. Balavavedanā pavattiṃsu, itarehi ābhataṃ āhāraṃ paribhuñjitum nāsakkhi. Atha te āmantetvā “ajja ahaṃ marissāmi, tumhe pana sukhumālā aññaṃ kammaṃ katvā jīvituṃ na sakkhissatha, imaṃ vijjaṃ sikkhathā”ti ekaṃ vijjaṃ sikkhāpetvā te uyyojetvā tattheva jīvitakkhayaṃ pāpuṇi. Evaṃ Añjanadeviṃ ṭhapetvā sabbeva vināsaṃ pāpuṇṇiṃsūti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “upāsaka evaṃ porāṇakapaṇḍitā paṇḍitānaṃ kathaṃ sutvā attano puttasaṃsaṃ harīṃsu, mā cintayī”ti

vatvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne upāsako
sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā Rohiṇeyyo Ānando ahosi, Vāsudevo
Sāriputto, avasesā Buddhaparisā, Ghaṭapaṇḍito pana ahameva ahosinti.

Ghaṭapaṇḍitajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

Iti soḷasajātakapaṭimaṇḍitassa

Dasakanipātajātakassa atthavaṇṇanā niṭṭhitā.

Jātakuddānam

Catudvāro Kaṇhuposo, Saṅkha Bodhi Dīpāyano.

Nigrodha Takkala Dhamma-pālo Kukkuṭa Kuṇḍalī.

Bilāra Cakka Bhūri ca, Maṅgala Ghaṭa soḷasa.

Dasakanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

11. Ekādasakanipāta

1. Mātuposakajātakavaṇṇanā (455)

Tassa nāgassa vippavāsenāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto mātuposakabhikkhum ārabha kathesi. Paccuppannavatthu Sāmajātakavatthusadisameva. Satthā pana bhikkhū āmantetvā “mā bhikkhave etaṃ bhikkhum ujjhāyittha, porāṇakapaṇḍitā tiracchānayoniyam nibbattāpi mātaraṃ viyuttā sattāhaṃ nirāhāratāya sussamānā rājārahaṃ bhojanaṃ labhitvāpi ‘mātaraṃ vinā na bhuñjissāmā’ti mātaraṃ disvāva gocaraṃ¹ gaṇhimsū”ti vatvā tehi yācito atītamāhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto Himavantapadese hatthiyoniyam nibbattitvā sabbaseto ahosi abhirūpo dassanīyo pāsādiko lakkhaṇasampanno asītihatthisahassaparivāro². So jarājiṇṇaṃ mātaraṃ posesi, mātā panassa andhā. So madhuramadhurāni phalāphalāni hatthīnaṃ datvā mātu santikaṃ pesesi. Hatthī tassā adatvā attanāva khādanti. So pariggaṇhanto taṃ pavattiṃ ñatvā “yūthaṃ chaḍḍetvā mātarameva possessāmī”ti rattibhāge aññesaṃ hatthīnaṃ ajānantānaṃ mātaraṃ gahetvā Caṇḍoraṇapabbatapādaṃ gantvā ekaṃ niḷiniṃ³ upanissāya ṭhitāya pabbataguḥāyaṃ mātaraṃ ṭhapetvā posesi. Atheke Bārāṇasivāsī vanacarako maggamūlho disaṃ vavatthapetuṃ asakko mahantena saddena paridevi. Bodhisatto tassa saddaṃ sutvā “ayaṃ puriso anātho, na kho pana metaṃ patirūpaṃ, yaṃ esa mayi ṭhite idha vinasseyyā”ti tassa santikaṃ gantvā taṃ bhayena palāyantaṃ disvā “ambho purisa natthi te maṃ nissāya bhayaṃ, mā palāyi, kasmā tvaṃ paridevanto vicarasi”ti pucchitvā “sāmi ahaṃ maggamūlho, ajja me sattamo divaso”ti vutte “bho purisa mā bhāyi, ahaṃ taṃ manussapathe ṭhapessāmī”ti taṃ attano piṭṭhiyaṃ nisīdāpetvā araṇṇā nīharitvā nivatti. Sopi pāpo “nagaraṃ gantvā raṇṇo ārocessāmī”ti rukkhasaṇṇaṃ pabbatasaṇṇaṃ karontova nikkhamitvā Bārāṇasiṃ agamāsi.

1. Bhojanaṃ (Ka)

2. Asītisahassahatthiparivāro (Syā, Ka)

3. Ekanilinaṃ (Syā)

Tasmim kāle rañño maṅgalahatthī kālamakāsi. Rājā “sace kenaci katthaci opavayhaṃ kātuṃ yuttarūpo hatthī diṭṭho atthi, so ācikkhatū”ti bherim carāpesi. So puriso rājānaṃ upasaṅkamitvā “mayā deva tumhākaṃ opavayho bhavitum yuttarūpo sabbaseto sīlavā hatthirājā diṭṭho, ahaṃ maggaṃ dassessāmi, mayā saddhim hatthācariye pesetvā taṃ gaṇhāpethā”ti āha. Rājā “sādhū”ti “imaṃ maggadesakaṃ katvā araññaṃ gantvā iminā vuttaṃ hatthināgaṃ ānethā”ti tena saddhim mahantena parivārena hatthācariyaṃ pesesi. So tena saddhim gantvā bodhisattaṃ naḷiniṃ pavisitvā gocaraṃ gaṇhantaṃ passi. Bodhisattopi hatthācariyaṃ disvā “idaṃ bhayaṃ na aññato uppannaṃ, tassa purisassa santikā uppannaṃ bhavissati, ahaṃ kho pana mahābalo hattisahassampi viddhaṃsetum samattho homi, kujjhivā saraṭṭhakaṃ senāvāhanaṃ nāsetum, sace pana kujjhissāmi, sīlaṃ me bhijjissati, tasmā ajja sattīhi koṭṭiyamānopi na kujjhissāmī”ti adhiṭṭhāya sīsaṃ nāmetvā niccalova aṭṭhāsi. Hatthācariyo padumasaraṃ otarivā tassa lakkhaṇasampattiṃ disvā “ehi puttā”ti rajatadāmasadisāya soṇḍāya gahetvā sattame divase Bārāṇasim pāpuṇi. Bodhisattamātā pana putte anāgacchante “putto me rājarājamahāmattādīhi nīto bhavissati, idāni tassa vippavāsena ayaṃ vanasaṇḍo vaḍḍhissatī”ti paridevamānā dve gāthā abhāsi—

1. “Tassa nāgassa vippavāsena,
Virūḷhā sallakī ca kuṭajā ca.
Kuruvindakaravīrā bhisasāmā ca,
Nivāte pupphitā ca kaṇikārā.
2. Kocideva suvaṇṇakāyurā,
Nāgarājaṃ bharanti piṇḍena.
Yattha rājā rājakumāro vā,
Kavacamabhihessati achambhito”ti¹.

1. Asambhitoti (Sī, Syā, I)

Tattha **virūḷhā**ti vaḍḍhitā nāma, natthettha saṃsayoti
 asaṃsayavasenevamaḥa. **Sallakī ca kuṭajā cāti** indasālarukkhā ca
 kuṭajarukkhā ca. **Kuruvindakaravīrā bhisasāmā cāti** kuruvindarukkhā ca
 karavīranāmākāni mahātiṇāni ca bhisāni ca sāmākāni cāti attho. Ete ca
 sabbe idāni vaḍḍhissantīti paridevati. **Nivātetī** pabbatapāde. **Pupphitā**
 mama puttena sākhaṃ bhañjitvā akhādiyamānā kaṇikārāpi pupphitā
 bhavissantīti vuttaṃ hoti. **Kocidevā**ti kатthacideva gāme vā nagare vā.
Suvaṇṇakāyurāti suvaṇṇābharaṇā rājarājamahāmattā. **Bharanti piṇḍenā**ti ajja
 mātuposakaṃ nāgarājaṃ rājārahassa bhojanassa suvaḍḍhitena piṇḍena
 posenti. **Yatthā**ti yasmim nāgarāje rājā nisīditvā. **Kavacamabhihessatī**
 saṅgāmaṃ pavisitvā paccāmittānaṃ kavacaṃ abhihanissati bhindissati. Idaṃ
 vuttaṃ hoti—yattha mama putte nisinno rājā vā rājakumāro vā achambhito¹
 hutvā sapattānaṃ kavacaṃ hanissati, taṃ me puttaṃ² nāgarājānaṃ
 suvaṇṇābharaṇā ajja piṇḍena bharantīti.

Hatthācariyopi antarāmaggeva rañño sāsanaṃ pesesi. Taṃ sutvā rājā
 nagaraṃ alaṅkārapesi. Hatthācariyo bodhisattaṃ katagandhaparibhaṇḍaṃ
 alaṅkatapaṭiyattaṃ hatthisālaṃ netvā vicitrasāṇiyā parikkhipāpetvā rañño
 ārocāpesi. Rājā nānaggarasabhojanaṃ ādāya gantvā bodhisattassa dāpesi. So
 “mātaraṃ vinā gocaraṃ na gaṇhissāmi”ti piṇḍaṃ na gaṇhi. Atha naṃ
 yācanto rājā tatiyaṃ gāthamāha—

3. “Gaṇhāhi nāga kabaḷaṃ, mā nāga kisako bhava.

Bahūni rājakiccāni, tāni nāga karissasī”ti.

Taṃ sutvā bodhisatto catutthaṃ gāthamāha—

4. “Sā nūna’sā kapaṇikā, andhā aparīṇāyikā.

Khāṇuṃ pādena ghaṭṭeti, girim caṇḍoraṇaṃ patī”ti.

Tattha **sā nūna’sā**ti mahārāja nūna sā esā. **Kapaṇikā**ti puttaviyogena
 kapaṇā. **Khāṇunti** tattha tattha patitaṃ rukkhakalīṅgaram. **Ghaṭṭetī**
 paridevamānā tattha tattha pādena pothentī nūna pādena

1. Asambhito (Sī, Syā, I)

2. Taṃ maññe (Sī)

hanati. **Giriṃ caṇḍoraṇaṃ patīti** caṇḍoraṇapabbatābhimukhī, pabbatapāde paripphandamānāti attho.

Atha naṃ pucchanto rājā pañcamāṃ gāthamāha—

5. “Kā nu te sā mahānāga, andhā aparīṇāyikā.

Khāṇuṃ pādena ghaṭṭeti, giriṃ caṇḍoraṇaṃ patī”ti.

Bodhisatto chaṭṭhaṃ gāthamāha—

6. “Mātā me sā mahārāja, andhā aparīṇāyikā.

Khāṇuṃ pādena ghaṭṭeti, giriṃ caṇḍoraṇaṃ patī”ti.

Rājā chaṭṭhagāthāya tamatthaṃ sutvā muñcāpento sattamaṃ gāthamāha—

7. “Muñcathe’taṃ mahānāgaṃ, yo’yaṃ bharati mātaraṃ.

Sametu mātaraṃ nāgo, saha sabbehi ñātibhī”ti.

Tattha **yo’yaṃ bharatīti** ayaṃ nāgo “ahaṃ mahārāja andhaṃ mātaraṃ posemi, mayā vinā mayhaṃ mātā jīvitakkhayaṃ pāpuṇissati, tāya vinā mayhaṃ issariyena attho natthi, ajja me mātu gocaraṃ alabhantiyā sattamo divaso”ti vadati, tasmā yo ayaṃ mātaraṃ bharati, etaṃ mahānāgaṃ khippaṃ muñcata. **Sabbehi ñātibhīti** saddhiṃ esa mātaraṃ sametu samāgacchatūti.

Aṭṭhamanavamā abhisambuddhagāthā honti—

8. “Mutto ca bandhanā nāgo, muttamādāya kuñjaro¹.

Muhuttaṃ assāsayitvā², agamā yena pabbato.

9. Tato so naḷiniṃ gantvā, sītaṃ kuñjarasevitaṃ.

Soṇḍāyū’dakamāhatvā³, mātaraṃ abhisīncathā”ti.

So kira nāgo bandhanā mutto thokaṃ vissamitvā rañño dasarājadhammagāthāya dhammaṃ desetvā “appamatto hohi mahārāja”ti

1. Kāsirājena pesito (Sī, Syā), mutto dāmāto kuñjaro (I)

2. Vissamitvāna (Sī, Syā)

3. Soṇḍāyūdakamāhitvā (Syā, Ka)

ovādaṃ datvā mahājanena gandhamālādīhi pūjyamāno nagarā nikkhamitvā tadaheva taṃ padumasaraṃ patvā “mama mātaraṃ gocaraṃ gāhāpetvāva sayam gaṇhissāmī”ti bahuṃ bhisamuḷālaṃ ādāya soṇḍapūraṃ udakaṃ gahetvā guhāleṇato nikkhamitvā guhādvāre nisinnāya mātuyā santikaṃ gantvā sattāhaṃ nirāhāratāya mātu sarīrassa phassapaṭilābhatthaṃ upari udakaṃ siñci, tamatthaṃ āvikaronto Satthā dve gāthā abhāsi. Bodhisattassa mātāpi “devo vassatī”ti saññāya taṃ akkosantī dasamaṃ gāthamāha—

10. “Koyaṃ anariyo devo, akālenapi vassati.

Gato me atrajo putto, yo mayhaṃ paricārako”ti.

Tattha **atrajoti** attato jāto.

Atha naṃ samassāsento bodhisatto ekādasamaṃ gāthamāha—

11. “Uṭṭhehi amma kiṃ sesi, āgato tyāha’matrajo.

Muttomhī Kāsirājena, vedehena yasassinā”ti.

Tattha **āgato tyāhanti** āgato te ahaṃ. **Vedehenāti** nāṇasampannena. **Yasassināti** mahāparivārena tena rañña maṅgalahatthibhāvāya gahitopi ahaṃ mutto, idāni tava santikaṃ āgato uṭṭhehi gocaraṃ gaṇhāhīti.

Sā tuṭṭhamānasā rañño anumodanaṃ karontī osānagāthamāha—

22. “Ciraṃ jīvatu so rājā, Kāsīnaṃ raṭṭhavaḍḍhano.

Yo me puttaṃ pamocesi, sadā vuddhāpacāyikan”ti.

Tadā rājā bodhisattassa guṇe pasīditvā niḷiniyā avidūre gāmaṃ māpetvā bodhisattassa ca mātu cassa nibaddhaṃ vattaṃ¹ paṭṭhapesi. Aparabhāge bodhisatto mātari kālakatāya tassā sarīraparihāraṃ katvā kāraṇḍaka-assamapadaṃ nāma gato. Tasmiṃ pana ṭhāne Himavantato otaritvā pañcasatā isayo vasiṃsu, taṃ vattaṃ tesarṃ adāsi. Rājā bodhisattassa samānarūpaṃ silāpaṭimaṃ kāretvā mahāsakkāraṃ

1. Bhattaṃ (Sī, Syā)

pavattesi. Sakalajambudīpavāsino anusamvaccharaṃ sannipatitvā
hatthimahaṃ nāma karimsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam
samodhānesi, saccapariyosāne mātuposakabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi.
Tadā rājā Ānando ahosi, pāpapuriso Devadatto, hatthācariyo Sāriputto, mātā
hatthinī Mahāmāyā, mātuposakanāgo pana ahameva ahosinti.

Mātuposakajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Juṇhajātakavaṇṇanā (456)

Suṇohi mayhaṃ vacanaṃ janindāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto
Ānandattherena laddhavare ārabba kathesi. Paṭhamabodhiyañhi vīsati
vassāni Bhagavato anibaddhupaṭṭhākā ahesuṃ. Ekadā thero Nāgasamālo,
ekadā Nāgito, ekadā Upavāṇo, ekadā Sunakkhatto, ekadā Cundo, ekadā
Nando, ekadā Sāgato, ekadā Meghiyo Bhagavantaṃ upaṭṭhahi.
Athekadivasam Bhagavā bhikkhū āmantesi “bhikkhave idānimhi mahallako,
ekacce bhikkhū ‘iminā maggena gacchāmā’ti vutte aññena gacchanti, ekacce
mayhaṃ pattacīvaraṃ bhūmiyaṃ nikkhipanti¹, nibaddhupaṭṭhākam me
ekaṃ bhikkhum jānāthā”ti. “Bhante ahaṃ upaṭṭhahissāmi, ahaṃ
upaṭṭhahissāmī”ti sirasi añjalim katvā utṭhite Sāriputtattherādayo “tumhākaṃ
patthanā matthakaṃ pattā, alan”ti paṭikkhipi. Tato bhikkhū Ānandattheraṃ
“tvaṃ āvuso upaṭṭhākaṭṭhānaṃ yācāhi”ti āhaṃsu. Thero “sace me bhante
Bhagavā attanā laddhacīvaraṃ na dassati, piṇḍapātaṃ na dassati,
ekagandhakuṭiyaṃ vasitum na dassati, maṃ gahetvā nimantanam na
gamissati, sace pana Bhagavā mayā gahitaṃ nimantanam gamissati, sace
ahaṃ tiroraṭṭhā tirojanapadā Bhagavantaṃ daṭṭhum āgataṃ parisam
āgatakkhaṇe ya eva dassetum labhissāmi, yadā me kaṅkhā uppajjati, tasmim
khaṇe ya eva Bhagavantaṃ upasaṅkamitum labhissāmi, sace yaṃ Bhagavā
mama parammukhā dhammaṃ katheti, taṃ āgantvā mayhaṃ kathessati,

1. Khipanti (Ka)

evāhaṃ Bhagavantaṃ upaṭṭhahissāmī”ti ime cattāro paṭikkhepe catasso ca āyācanāti aṭṭha vare yāci, Bhagavāpissa adāsi.

So tato paṭṭhāya pañcavīsati vassāni nibaddhupaṭṭhāko ahosi. So pañcasu ṭhānesu etadagge ṭhapanam patvā āgamasampadā adhigamasampadā pubbahetusampadā attatthaparipucchāsampadā titthavāsasampadā yonisomanasikārasampadā Buddhūpanissayasampadāti imāhi sattahi sampadāhi samannāgato Buddhassa santike aṭṭhavaradāyajjam labhitvā Buddhasāsane paññāto gaganamajjhe cando viya pākaṭo ahosi. Athekadivasam bhikkhū dhammasabhāyaṃ katham samuṭṭhāpesum “āvuso Tathāgato Ānandattheram varadānena santappesi”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepāham Ānandamvarena santappesim, pubbepāham yaṃ yaṃ esa yāci, tam tam adāsim yevā”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto tassa putto Juṇhakumāro nāma hutvā Takkasilāyam sippam uggahetvā ācariyassa anuyogam datvā rattibhāge andhakāre ācariyassa gharā nikkhamitvā attano nivāsaṭṭhānam vegena gacchanto aññataram brāhmaṇam bhikkham caritvā attano nivāsaṭṭhānam gacchantam apassanto bāhunā paharitvā tassa bhattapātim bhindi, brāhmaṇo patitvā viravi. Kumāro kāruṇṇena nivattitvā tam hatthe gahetvā uṭṭhāpesi. Brāhmaṇo “tayā tāta mama bhikkhābhājanam bhinnam, bhattamūlam me dehi”ti āha. Kumāro “brāhmaṇa na dānāham tava bhattamūlam dātuṃ sakkomi, aham kho pana Kāsikaraṇṇo putto Juṇhakumāro nāma, mayi rajje patiṭṭhite āgantvā mam dhanam yāceyyāsi”ti vatvā niṭṭhitasippo ācariyam vanditvā Bārāṇasim gantvā pitu sippam dassesi. Pitā “jīvantena me putto diṭṭho, rājabhūtampi nam passissāmī”ti rajje abhisināci. So Juṇharājā nāma hutvā dhammena rajjam kāresi. Brāhmaṇo tam pavattim sutvā “idāni mama bhattamūlam āharissāmī”ti Bārāṇasim gantvā rājānam alaṅkatanagaram padakkhiṇam karontameva disvā ekasmim unnatappadese ṭhito hattham pasāretvā jayāpesi. Atha nam rājā anoloketvāva atikkami. Brāhmaṇo tena adiṭṭhabhāvaṃ ñatvā katham samuṭṭhāpento paṭhamam gāthamāha—

13. “Suṇohi mayhaṃ vacanaṃ janinda,
Atthena Juṇhamhi idhā’ nupatto.
Na brāhmaṇe addhike tiṭṭhamāne,
Gantabbamāhu¹ dvipadinda² seṭṭhā”ti.

Tattha **Juṇhamhī**ti mahārāja tayi juṇhamhi ahaṃ ekena atthena idhānupatto, na nikkāraṇā idhāgatommhīti dīpeti. **Addhiketi** addhānaṃ āgate. **Gantabbanti** taṃ addhikaṃ addhānamāgataṃ yācamānaṃ brāhmaṇaṃ anoloketvāva gantabbanti paṇḍitā na āhu na kathentīti.

Rājā tassa vacanaṃ sutvā hatthim vajiraṅkusena niggahetvā dutiyaṃ gāthamāha—

14. “Suṇomi tiṭṭhāmi vadehi brahme,
Yenā’si atthena idhā’ nupatto.
Kaṃ vā tvamatthaṃ mayi patthayāno,
Idhā’ gamo brahme tadiṅgha brūhī”ti.
Tattha **iṅghā**ti codanatthe nipāto.

Tato paraṃ brāhmaṇassa ca rañño ca vacanapaṭivacanavasena sesagāthā kathitā—

15. “Dadāhi me gāmavarāni pañca,
Dāsīsataṃ satta gavaṃsatāni.
Parosahassaṇca suvaṇṇanikkhe,
Bhariyā ca me sādīsī dve dadāhi.
16. Tapo nu te brāhmaṇa bhimsarūpo,
Mantā nu te brāhmaṇa cittarūpā.
Yakkhā nu te assavā santi keci,
Attāṃ vā me abhijānāsi kattaṃ.

1. Ganthabyamāhu (Ka)

2. Dipadāna (Sī, I)

17. Na me tapo atthi na cāpi mantā,
Yakkhāpi me assavā natthi keci.
Atthampi te nābhijānāmi kattaṃ,
Pubbe ca kho saṅgatiṃ mattamāsi.
18. Paṭhamam idaṃ dassanam jānato me,
Na tā'bhijānāmi ito puratthā.
Akkhāhi me pucchito etamattham,
Kadā kuhiṃ vā ahu saṅgamo no.
19. Gandhārārājassa puramhi ramme,
Avasimhase Takkaṣilāyaṃ deva.
Tatthandhakāramhi timissikāyaṃ¹,
Am̐sena am̐saṃ samaghaṭṭayimha.
20. Te tattha ṭhatvāna ubho janinda,
Sāraṇiyaṃ² vītisārayimha³ tattha.
Sāyeva no saṅgatiṃ mattamāsi,
Tato na pacchā na pure ahosi.
21. Yadā kadāci manujesu brahme,
Samāgamo sappurisaṃ hoti.
Na paṇḍitā saṅgatisanthavāni,
Pubbe kataṃ vāpi vināsayanti.
22. Bālāva kho saṅgatisanthavāni,
Pubbe kataṃ vāpi vināsayanti.
Bahumpi bālesu kataṃ vinassati,
Tathā hi bālā akataññurūpā.
23. Dhīrā ca kho saṅgatisanthavāni,
Pubbe kataṃ vāpi na nāsayanti.
Appampi dhīresu kataṃ na nassati,
Tathā hi dhīrā sukataññurūpā.

1. Timissikāyaṃ (Sī, Syā, I)

2. Sāraṇiyaṃ (Ka)

3. Vītisārimha (Sī, Syā, I)

24. Dadāmi te gāmaṇṇāni pañca,
Dāsīsataṃ satta gavaṃsatāni.
Parosahassaṇca suvaṇṇanikkhe,
Bhariyā ca te sādīsī dve dadāmi.

25. Evaṃ sataṃ hoti samecca rāja,
Nakkhattarājāriva tārakānaṃ.
Āpūratī kāsipatī tathāhaṃ,
Tayāpi me saṅgamo ajja laddho”ti.

Tattha **sādisīti** rūpavaṇṇajātikulapadesena mayā sādīsī ekasadisā¹ dve mahāyasā bhariyā ca me dehīti attho. **Bhimsarūpoti** kinnu te brāhmaṇa balavarūpasīlācāraguṇasaṅkhātāṃ tapokammaṃ atthīti pucchati. **Mantā nu teti** udāhu vicitrarūpā sabbatthasādhakā mantā te atthi. **Assavāti** vacanakārakā icchiticchitadāyakā yakkhā vā te keci santi. **Kattanti** kataṃ, udāhu tayā kataṃ kiñci mama atthaṃ abhijānāsīti pucchati. **Saṅgati** mātanti samāgamamattaṃ tayā saddhiṃ pubbe mama āsīti vadati. **Jānato meti** jānantassa mama idaṃ paṭhamāṃ tava dassanaṃ. **Na tā’bhijānāmīti** na taṃ abhijānāmi. **Timīsikāyanti** bahalatimirāyaṃ rattiyaṃ. **Te tattha thatvānāti** te mayā tasmīṃ aṃsena aṃsaṃ ghaṭṭitaṭṭhāne thatvā. **Vītisārayimha tatthāti** tasmīṃ yeva ṭhāne saritabbayuttakaṃ kathaṃ vītisārayimha, ahaṃ “bhikkhābhajānaṃ me tayā bhinnaṃ, bhattamūlaṃ me dehi”ti avacaṃ, tvaṃ “idānāhaṃ tava bhattamūlaṃ dātuṃ na sakkomi, ahaṃ kho pana Kāsikaraṇṇo putto Juṇhakumāro nāma, mayi rajje patiṭṭhite āgantvā maṃ dhanāṃ yāceyyāsī”ti avacāti imaṃ sāraṇīyakathaṃ karimhāti āha. **Sāyeva no saṅgati** mātanti deva amhākaṃ sāyeva aññamaññaṃ saṅgati mātanti, ekamuhuttikamahosīti dīpeti. **Tatoti** tato pana taṃ muhuttikamittadhammato pacchā vā pure vā kadāci amhākaṃ saṅgati nāma na bhūtapubbā.

Na paṇḍitāti brāhmaṇa paṇḍitā nāma taṃ muhuttikaṃ saṅgatiṃ vā cirakālasanthavāni vā yaṃ kiñci pubbe katagūṇaṃ vā na nāsenti. **Bahumpīti**

1. Sādīsīyo (Sī, I)

bahukampi. **Akataññurūpā**ti yasmā bālā akataññusabhāvā, tasmā tesu bahumpi kataṃ nassatīti attho. **Sukataññurūpā**ti suṭṭhu kataññusabhāvā. Etthāpi tatthāpi **tathāhīti** hi-kāro kāraṇattho. **Dadāmi** teti brāhmaṇena yācitayācitaṃ dadanto evamāha. **Evaṃ satanti** brāhmaṇo rañño anumodanaṃ karonto vadati, sataṃ sappurisānaṃ ekavārampi samecca saṅgati nāma evaṃ hoti. **Nakkhattarājārīvā**ti ettha **ra-kāro**¹ nipātamattaṃ. **Tārakānanti** tārakagaṇamajjhe. **Kāsipatīti** rājānamālapati. Idaṃ vuttaṃ hoti—deva kāsiraṭṭhādhipati yathā cando tārakānaṃ majjhe ṭhito tārakagaṇaparivuto pāṭipadato paṭṭhāya yāva puṇṇamā āpūراتي, tathā ahampi ajja tayā dinnehi gāmavarādīhi āpūrāmīti. **Tayāpi** meti mayā pubbe tayā saddhiṃ laddhopi saṅgamo aladdhova, ajja pana mama manorathassa nipphannattā mayā tayā saha saṅgamo laddho nāmāti nipphannaṃ me tayā saddhiṃ mittaphalanti² vadati. Bodhisatto tassa mahantaṃ yasaṃ adāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na bhikkhave idāneva, pubbepāhaṃ Ānandaṃ varena santappesiṃyevā”ti vatvā jātakaṃ samodhānesi “tadā brāhmaṇo Ānando ahosi, rājā pana ahameva ahosi”ti.

Juṇhajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Dhammadevaputtajātakavaṇṇanā (457)

Yasokaro puññakarohamasmīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Devadattassa pathavīpavesanaṃ ārabha kathesi. Tadā hi bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Devadatto Tathāgatenā saddhiṃ paṭivirujjhivā pathaviṃ pavīṭṭho”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na idānevesa bhikkhave mama Jinacakke pahāraṃ datvā pathaviṃ pavīṭṭho, pubbepi

1. Rivakāro (Syā), rikāro (Ka)

2. Mettāphalanti (Sī, I), mettīphalanti (Syā)

dhammacakke pahāraṃ datvā pathaviṃ pavisitvā Avīciparāyaṇo jātoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto
kāmāvacaradevaloke Dhammo nāma devaputto hutvā nibbatti, Devadatto
Adhammo nāma. Tesu Dhammo dibbālaṅkārapaṭimaṇḍito
dibbarathavaramabhiruyha accharāgaṇaparivuto manussesu sāyamāsaṃ
bhuñjitvā attano attano gharadvāre suhakathāya nisinnesu
puṇṇamuposathadivase gāmanigamajanapadarājadhānīsu ākāse ṭhatvā
“pāṇātipātādīhi dasahi akusalakammapathehi viramitvā
mātupaṭṭhānadhammaṃ pitupaṭṭhānadhammaṃ tividhasucaritadhammaṃ ca
pūretha, evaṃ saggaparāyaṇā hutvā mahantaṃ yasaṃ anubhavissathā”ti
manusse dasa kusalakammapathe samādapento jambudīpaṃ padakkhiṇaṃ
karoti. Adhammo pana devaputto “pāṇaṃ hanathā”ti-ādinā nayena dasa
akusalakammapathe samādapento jambudīpaṃ vāmaṃ karoti. Atha tesaṃ
ākāse rathā sammukhā ahesuṃ. Atha nesaṃ parisā “tumhe kassa, tumhe
kassā”ti pucchitvā “mayaṃ dhammassa, mayaṃ Adhammassā”ti vatvā
maggā okkamitvā dvidhā jātā. Dhammopi Adhammaṃ āmantetvā “samma
tvaṃ Adhammo, ahaṃ dhammo, maggo mayhaṃ anucchaviko, tava rathaṃ
okkāmetvā mayhaṃ maggaṃ dehi”ti paṭhamāṃ gāthamāha—

26. “Yasokaro puññakaro hamasmi,
Sadātthuto samaṇabrāhmaṇānaṃ.
Maggāraho devamanussapūjito,
Dhammo ahaṃ dehi Adhamma maggaṃ”ti.

Tattha **yasokaro**ti ahaṃ devamanussānaṃ yasadāyako. Dutiyapadepi
eseva nayo. **Sadātthuto**ti sadā thuto niccāpasattho. Tato parā—

27. “Adhammayānaṃ daḥhamāruhitvā,
Asantasanto balavā’ha masmi.
Sa kissa hetumhi tava’jja dajjaṃ,
Maggāṃ ahaṃ dhamma adinnapubbaṃ.

28. Dhammo have pāturahosi pubbe,
Pacchā Adhammo udapādi loke.
Jeṭṭho ca seṭṭho ca sanantano ca,
Uyyāhi jeṭṭhassa kaniṭṭha maggā.
29. Na yācanāya napi pātirūpā,
Na arahatā¹ te'haṃ dadeyyaṃ maggaṃ.
Yuddhañca no hotu ubhinna'majja,
Yuddhamhi yo jessati tassa maggo.
30. Sabbā disā anuvisaṭo'hamasmi,
Mahabbalo amitayaso atulyo.
Guṇehi sabbehi upetarūpo,
Dhammo Adhamma tvaṃ kathaṃ vijessasi.
31. Lohena ve haññati jātarūpaṃ,
Na jātarūpena hananti lohaṃ.
Sace Adhammo hañchatī dhamma'majja,
Ayo suvaṇṇaṃ viya dassaneyyaṃ.
32. Sace tvaṃ yuddhabalo Adhamma,
Na tuyha vuḍḍhā ca garū ca atthi.
Maggāñca te dammi piyāppiyena,
Vācāduruttānīpi te khamāmi²ti—

imā cha gāthā tesaññeva vacanapaṭivacanavasena kathitā².

Tattha **sa kissa hetumhi tava'jja dajjanti** somhi ahaṃ Adhammo Adhammayānaṃ rathaṃ āruḷho³ abhīto balavā, kimkāraṇā ajja bho Dhamma kassaci adinnapubbaṃ maggaṃ tuyhaṃ dammīti. **Pubbeti** paṭhamakappikakāle imasmiṃ loke dasakusalakammapathadhammo ca pubbe pāturahosi, pacchā Adhammo. **Jeṭṭho cāti** pure nibbattabhāvena ahaṃ jeṭṭho ca seṭṭho ca porāṇako ca, tvaṃ pana kaniṭṭho, tasmā maggā uyyāhīti vadati.

1. Na arahati (Sī, I), arahati (Ka)

2. Ṭhitā (Sī, I)

3. Ārūya (Syā)

Napi pātirūpāti ahañhi te neva yācanāya na patirūpavacanena maggārahatāya maggaṃ dadeyyaṃ. **Anuvisaṭoti** ahaṃ catasso disā catasso anudisāti sabbā disā attano guṇena patthaṭo paññāto pākaṭo. **Lohenāti** ayamutṭhikena. **Hañchatīti**¹ hanissati. **Tuvaṃ yuddhabalo Adhammāti** sace tvaṃ yuddhabalosi Adhamma. **Vuḍḍhā ca garū cāti** yadi tuyhaṃ “ime vuḍḍhā, ime garū paṇḍitā”ti evaṃ natthi. **Piyāppiyenāti** piyenāpi appiyenāpi dadanto piyena viya te maggaṃ dadāmīti attho.

Bodhisattena pana imāya gāthāya kathitakkhaṇeyeva Adhammo rathe ṭhātuṃ asakkonto avaṃsiro pathaviyaṃ patitvā pathaviyā vivare dinne gantvā Avīcimhiyeva nibbatti. Etamatthaṃ veditvā Bhagavā abhisambuddho hutvā sesagāthā abhāsi—

33. “Idaṅca sutvā vacanaṃ Adhammo,
Avaṃsiro patito uddhapādo.
Yuddhatthiko ce na labhāmi yuddhaṃ,
Ettāvatā hoti hato Adhammo.
34. Khantībalo yuddhabalaṃ vijetvā,
Hantvā Adhammaṃ nihanitva² bhūmyā.
Pāyāsi vitto abhiruyha sandanaṃ,
Maggeneva atibalo saccanikkamo.
35. Mātā pitā samaṇabrāhmaṇā ca,
Asammānitā yassa sake agāre.
Idheva nikkhippa sarīradehaṃ,
Kāyassa bhedaṃ nirayaṃ vajanti te.
Yathā Adhammo patito avaṃsiro.
36. Mātā pitā samaṇabrāhmaṇā ca,
Susammānitā yassa sake agāre.
Idheva nikkhippa sarīradehaṃ,
Kāyassa bhedaṃ sugatiṃ vajanti te.
Yathāpi dhammo abhiruyha sandanan”ti.

1. Haññatīti (Sī, Syā)

2. Vihanitvā (Ka)

Tattha **yuddhatthiko** ceti ayaṃ tassa vilāpo, so kirevaṃ vilapantoyeva patitvā pathaviṃ pavitṭho. **Ettāvatāti** bhikkhave yāvatā pathaviṃ pavitṭho, tāvatā Adhammo hato nāma hoti. **Khantībaloti** bhikkhave evaṃ Adhammo pathaviṃ pavitṭho adhvāsānakhantībalo taṃ yuddhabalaṃ vijetvā vadhitvā bhūmiyaṃ nihanitvā pādetvā vittaajātatāya **vitto** attano rathaṃ āruya maggeneva **saccanikkamo** tathaparakkamo Dhammadevaputto pāyāsi. **Asammānitāti** asakkatā. **Sarīradehanti** imasmiṃyeva loke sarīrasaṅkhātā dehaṃ nikkhipitvā. **Nirayaṃ vajantīti** yassa pāpappuggalassa ete sakkārārahā¹ gehe asakkatā, tathārūpā yathā Adhammo patito avaṃsiro, evaṃ avaṃsirā nirayaṃ vajantīti attho. **Sugatiṃ vajantīti** yassa panete sakkatā, tādisā paṇḍitā yathāpi dhammo sandanaṃ abhiruya devalokaṃ gato, evaṃ sugatiṃ vajantīti.

Satthā evaṃ dhammaṃ desetvā “na bhikkhave idāneva, pubbepi Devadatto mayā saddhiṃ paṭivirujjhivā pathaviṃ pavitṭho”ti vatvā jātakaṃ samodhānesi “tadā Adhammo devaputto Devadatto ahosi, parisāpissa Devadattaparisā, Dhammo pana ahameva, parisā Buddhaparisāyevā”ti.

Dhammadevaputtajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Udayabhaddajātakavaṇṇanā (458)

Ekā nisinnāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ ukkaṇṭhitabhikkhuṃ ārabha kathesi. Vatthu **Kusajātake**² āvi bhavissati. Satthā pana taṃ bhikkhuṃ “saccaṃ kira tvaṃ ukkaṇṭhitosi”ti pucchitvā “saccaṃ bhante”ti vutte “bhikkhu kasmā kilesavasena evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā ukkaṇṭhitosi, porāṇakapaṇḍitā samiddhe dvādasayojanike Surundhananagare rajjaṃ kārentā devaccharapaṭibhāgāya itthiyā saddhiṃ satta vassasatāni ekagabbhe vasantāpi indriyāni bhinditvā lobhavasena na olokesun”ti vatvā atītaṃ āhari.

1. Sakkatārahā (Ka)

2. Khu 6. 66 piṭṭhe.

Atīte Kāsiraṭṭhe Surundhananagare Kāsirājā rajjaṃ kāresi, tassa neva putto, na dhītā ahosi. So attano deviyo “putte patthethā”ti āha. Aggamahesīpi rañño vacanaṃ sampañcchitvā tathā akāsi. Tadā bodhisatto brahmalokā cavitvā tasseva rañño aggamahesiyā kucchimhi nibbatti. Athassa mahājanassa hadayaṃ vaḍḍhetvā jātabhāvena “Udayabhaddo”ti nāmaṃ karīmsu. Kumārassa padasā caraṇakāle aññopi satto brahmalokā cavitvā tasseva rañño aññatarāya deviyā kucchimhi kumārikā hutvā nibbatti, tassāpi “Udayabhaddā”ti nāmaṃ karīmsu. Kumāro vayappatto sabbasippanipphattiṃ pāpuṇi, jātibrahmacārī pana ahosi, supinantenapi methunadhammaṃ na jānāti, na tassa kilesesu cittaṃ allīyi. Rājā puttaṃ rajje abhisiñcitukāmo “kumārassa idāni rajjasukhasevanakālo, nātakāpissa paccupaṭṭhāpessāmī”ti sāsanaṃ pesesi. Bodhisatto “na mayhaṃ rajjenattho, kilesesu me cittaṃ na allīyatī”ti paṭikkhipitvā punappunaṃ vuccamāno rattajambunadamayaṃ itthirūpaṃ kāretvā “evarūpaṃ itthiṃ labhamāno rajjaṃ sampañcchissāmī”ti mātāpitūnaṃ pesesi. Te taṃ suvaṇṇarūpakāṃ sakalajambudīpaṃ parihārāpetvā tathārūpaṃ itthiṃ alabhanta. Udayabhaddaṃ alaṅkāretvā tassa santike ṭhapesuṃ. Sā taṃ suvaṇṇarūpakāṃ abhibhavitvā aṭṭhāsi. Atha nesaṃ anicchamānānaññeva vemātikaṃ bhaginiṃ Udayabhaddakumārīṃ aggamahesiṃ katvā bodhisattaṃ rajje abhisiñcīmsu. Te pana dvepi brahmacariyavāsameva vasiṃsu.

Aparabhāge mātāpitūnaṃ accayena bodhisatto rajjaṃ kāresi. Ubho ekagabbhe vasamānāpi lobhavasena indriyāni bhinditvā aññamaññaṃ na olokesuṃ, apica kho pana “yo amhesu paṭhamataraṃ kālaṃ karoti, so nibbattaṭṭhānato āgantvā ‘asukaṭṭhāne nibbattosmī’ti ārocetū”ti saṅgaramakaṃsu. Atha kho bodhisatto abhisekato sattavassasataccayena kālamakāsi. Añño rājā nāhosi, Udayabhaddāyayeveva āṇā pavatti. Amaccā rajjaṃ anusāsīmsu. Bodhisattopi cutikkhaṇe Tāvatisabhavane Sakkattaṃ patvā yasamahantatāya sattāhaṃ anussarituṃ nāsakkhi. Iti so manussagaṇanāya sattavassasataccayena āvajjetvā “Udayabhaddaṃ rājadhītaṃ dhanena vīmaṃsitvā sīhanādaṃ nadāpetvā dhammaṃ desetvā saṅgaramā mocetvā āgamissāmī”ti cintesi.

Tadā kira manussānaṃ dasavassasahassāyukakālo hoti. Rājadhītāpi taṃ divasaṃ rattibhāge pihitesu dvāresu ṭhapita-ārakkhe sattabhūmikapāsādavaratale alaṅkatasirigabbhe ekikāva niccalā attano sīlaṃ āvajjamānā nisīdi. Atha Sakko suvaṇṇamāsakapūraṃ ekaṃ suvaṇṇapātiṃ ādāya āgantvā sayanagabbheyeva pātubhavitvā ekamantaṃ ṭhito tāya saddhiṃ sallapanto paṭhamāṃ gāthamāha—

37. “Ekā nisinnā suci saññatūrū,
Pāsādamāruya aninditaṅgi.
Yācāmi taṃ kinnaranettacakkhu,
Ime’karattiṃ ubhayo vasaṃ”ti.

Tattha **sucīti** sucivatthanivatthā. **Saññatūrūti** suṭṭhu ṭhapita-ūrū, iriyāpathaṃ saṇṭhapetvā sucivatthā ekikāva nisinnāsīti vuttaṃ hoti. **Aninditaṅgi**ti pādantato yāva kesaggā aninditasarīrā paramasobhaggappattasarīrā. **Kinnaranettacakkhūti** tihi maṇḍalehi pañcahi ca pasādehi upasobhitattā kinnarānaṃ nettasadisehi cakkhūhi samannāgate. **Ime’karattinti** imaṃ ekarattaṃ ajja imasmim alaṅkatasayanagabbhe ekato vaseyyāmāti yācati.

Tato rājadhītā dve gāthā abhāsi—

38. “Okīṇṇantaraparikhaṃ, daḷhamattālakotṭhakaṃ.
Rakkhitaṃ khaggahatthehi, duppavesamidaṃ puram.

39. Daharassa yuvino cāpi, āgamo ca na vijjati.
Atha kena nu vaṇṇena, saṅgamaṃ icchase mayā”ti.

Tattha **okīṇṇantaraparikhanti** idaṃ dvādasayojanikaṃ Surundhanapuraṃ antaranarā udakaparikhānaṃ kaddamaparikhānaṃ sukkhaparikhānaṃ okīṇṇattā okīṇṇantaraparikhaṃ. **Daḷhamattālakotṭhakanti** thiratarehi attālakehi dvārakotṭhakehi ca samannāgataṃ. **Khaggahatthehi**ti āvudhahatthehi dasahi yodhasahassehi rakkhitaṃ. **Duppavesamidaṃ puranti** idaṃ sakalapurampi tassa anto māpitaṃ mayhaṃ nivāsapurampi ubhayaṃ kassaci pavisitum na sakkā. **Āgamo cāti** idha

imāya velāya taruṇassa vā yobbanappattassa vā thāmasampannayodhassa vā aññassa vā mahantampi paṇṇākāraṃ gahetvā āgacchantassa āgamo nāma natthi. **Saṅgamanti** atha tvaṃ kena kāraṇena imāya velāya mayā saha samāgamaṃ icchasīti.

Atha Sakko catutthaṃ gāthamāha—

40. “Yakkho’hamasmi kalyāṇi, āgatosmi tavantike¹.

Tvaṃ maṃ Nandaya bhaddante, puṇṇakamsaṃ dadāmi te”ti.

Tassattho—kalyāṇi sundaradassane² ahameko devaputto devatānubhāvena idhāgato, tvaṃ ajja maṃ Nandaya tosehi, ahaṃ te imaṃ suvaṇṇamāsakapūṇaṃ suvaṇṇapātiṃ dadāmi.

Taṃ sutvā rājadhītā pañcamāṃ gāthamāha—

41. “Devaṃ va yakkhaṃ atha vā manussaṃ,

Na patthaye udaya’maticca aññaṃ.

Gaccheva tvaṃ yakkha mahānubhāva,

Mā cassu gantvā puna’rāvajjitthā”ti.

Tassattho—ahaṃ devarāja devaṃ vā yakkhaṃ vā udayaṃ atikkamitvā aññaṃ na patthemī, so tvaṃ gaccheva, mā idha aṭṭhāsi, na me tayā ābhatena paṇṇākārena attho, gantvā ca mā imaṃ ṭhānaṃ punarāvajjitthāti.

So tassā sīhanādaṃ sutvā aṭṭhatvā gatasadiso hutvā tattheva antarahito aṭṭhāsi. So punadivase tāya velāyameva suvaṇṇamāsakapūraṃ rajatapātiṃ ādāya tāya saddhiṃ sallapanto chaṭṭhaṃ gāthamāha—

42. “Yā sā rati³ uttamā kāmabhoginaṃ,

Yamhetu⁴ sattā visamaṃ caranti.

Mā taṃ ratiṃ jīyi tuvaṃ sucimhite,

Dadāmi te rūpiyaṃ kaṃsapūraṃ”ti.

1. Tavantikaṃ (Sī, I)

2. Sundaradassanena samaṅgi (Ka)

3. Yā rati (Ka)

4. Ratīsu (Sī, Syā)

Tassattho—bhadde rājadhīte yā esā kāmabhogisattānaṃ ratīsu methunakāmarati nāma uttamā rati, yassā ratiyā kāraṇā sattā kāyaduccaritādivisamaṃ caranti, taṃ ratim tvaṃ bhadde sucimhite manāpahasi te mā jīyi, ahampi āgacchanto na tucchahattho āgato, hiyyo suvaṇṇamāsakapūraṃ suvaṇṇapātīm āharim, ajja rūpiyapātīm, imaṃ te ahaṃ rūpiyapātīm suvaṇṇapūraṃ dadāmi.

Rājadhītā cintesi “ayaṃ kathāsallāpaṃ labhanto punappunaṃ āgamissati, na dāni tena saddhim kathessāmi”ti. Sā kiñci na kathesi. Sakko tassā akathitabhāvaṃ ñatvā tattheva antarahito hutvā punadivase tāyameva velāya lohapātīm kahāpaṇapūraṃ ādāya “bhadde tvaṃ maṃ kāmaramatiyā santappehi, imaṃ te kahāpaṇapūraṃ lohapātīm dassāmi”ti āha. Taṃ disvā rājadhītā sattamaṃ gāthamāha—

43. “Nārim naro nijjhapayaṃ dhanena,
Ukkaṃsati yattha karoti chandaṃ.
Vipaccanīko tava devadhammo,
Paccakkhato thokatarena esī”ti.

Tassattho—bho purisa tvaṃ jaḷo. Naro hi nāma nārim kilesaratikāraṇā dhanena nijjhāpento saññāpento¹ yattha nāriyā chandaṃ karoti, taṃ ukkaṃsati vaṇṇetvā thometvā bahutarena dhanena palobheti, tuyhaṃ paneso devasabhāvo vipaccanīko, tvañhi mayā paccakkhato thokatarena esi, paṭhamadivase suvaṇṇapūraṃ suvaṇṇapātīm āharitvā dutiyadivase suvaṇṇapūraṃ rūpiyapātīm, tatiyadivase kahāpaṇapūraṃ lohapātīm āharasīti.

Taṃ sutvā Sakko “bhadde rājakumāri ahaṃ chekavāṇijo na niratthakena atthaṃ nāsemi, sace tvaṃ āyunā vā vaṇṇena vā vadḍheyyāsi, ahaṃ te paṇṇākāraṃ vadḍhetvā āhareyyaṃ, tvaṃ pana parihāyaseva, tenāhampi dhanam parihāpemi”ti vatvā tisso gāthā abhāsi—

1. Santappento (Sī)

44. Āyu ca vaṇṇo ca manussaloke,
Nihīyati manujānaṃ sugatte.
Teneva vaṇṇena dhanampi tuyhaṃ,
Nihīyati jīṇṇatarāsi ajja.

45. Evaṃ me pekkhamānassa, rājaputti yasassini.
Hāyateva tava vaṇṇo¹, ahorattānamaccaye.

46. Imināva tvaṃ vayasā, rājaputti sumedhase.
Brahmacariyaṃ careyyāsi, bhiyyo vaṇṇavatī siyā²ti.

Tattha **nihīyatī**ti parissāvane āsitta-udakaṃ viya parihāyati.
Manussalokasmiṃhi sattā jīviteva vaṇṇena cakkhupasādādīhi ca dine dine
parihāyanteva. **Jīṇṇatarāsi**ti mama paṭhamāṃ āgatadivase pavattañhi te āyu
hiyyo divasaṃ na pāpuṇi, kuṭhāriyā chinnaṃ viya tattheva nirujjhi, hiyyo
pavattampi ajjadivasāṃ na pāpuṇi, hiyyova kuṭhāriyā chinnaṃ viya nirujjhi,
tasmā ajja jīṇṇatarāsi jātā. **Evaṃ** meti tiṭṭhatu hiyyo ca parahiyyo ca², ajjeva
pana mayhaṃ evaṃ pekkhamānasseva hāyateva tava vaṇṇo.

Ahorattānamaccayeti ito paṭṭhāya rattindivesu vītivattesu ahorattānaṃ
accayena apanṇattikabhāvameva gamissasīti³ dasseti. **Imināvāti** tasmā
bhadde sace tvaṃ iminā vayeneva imasmiṃ suvaṇṇavaṇṇe sarīre jarāya
avilutteyyeva seṭṭhacariyaṃ careyyāsi, pabbajitvā samaṇadhammaṃ
kareyyāsi. **Bhiyyo vaṇṇavatī siyā**ti atirekataravaṇṇā bhaveyyāsīti.

Tato rājadhītā itaraṃ gāthamāha—

47. “Devā na jīranti yathā manussā,
Gattesu tesāṃ valiyo na honti.
Pucchāmi taṃ yakkha mahānubhāva,
Kathaṃ nu⁴ devāna sarīradeho²ti.

1. Hāyate vata te vaṇṇo (Sī), hāyateva tato vaṇṇo (Syā, I)

2. Parato ca (Ka)

3. Bhavissasīti (Syā, Ka)

4. Na (I)

Tattha **sarīradehoti** sarīrasaṅkhāto deho, devānaṃ sarīraṃ kathaṃ na jīrati, idaṃ ahaṃ taṃ pucchāmīti vadati.

Athassā kathento Sakko itaraṃ gāthamāha—

48. “Devā na jīranti yathā manussā,
Gattesu tesaṃ valiyo na honti.
Suve suve bhiyyatarova tesaṃ,
Dibbo ca vaṇṇo vipulā ca bhogā”ti.

Tattha **yathā manussāti** yathā manussā jīrantā rūpena vaṇṇena bhogena cakkhupasādādihi ca jīranti, na evaṃ devā. Tesañhi gattesu valiyopi na santi, maṭṭhakañcanapaṭṭamiva sarīraṃ hoti. **Suve suveti** divase divase.

Bhiyyatarovāti atirekatarova tesaṃ dibbo ca vaṇṇo vipulā ca bhogā honti. Manussesu hi rūpaparihāni cirajātabhāvassa sakkhi, devesu atirekarūpasampatti ca atirekaparivārasampatti ca. Evaṃ aparihānadhammo nāmesa devaloko. Tasmā tvaṃ jaraṃ appatvāva nikkhamitvā pabbaja, evaṃ parihānīyasabhāvā manussalokā cavitvā aparihānīyasabhāvaṃ evarūpaṃ devalokaṃ gamissasīti.

Sā devalokassa vaṇṇaṃ sutvā tassa gamanamaggaṃ pucchantī itaraṃ gāthamāha—

46. “Kiṃ sūdha bhītā janatā anekā,
Maggo ca nekāyatanam pavutto.
Pucchāmi taṃ yakkha mahānubhāva,
Katthaṭṭhito paralokaṃ na bhāye”ti.

Tattha **kiṃ sūdha bhītāti** devarāja ayaṃ khattiyādibhedā anekā janatā kiṃ bhītā kassa bhayena parihānīyasabhāvā manussalokā devalokaṃ na gacchatīti pucchati. **Maggoti** devalokagāmimaggo. Idha pana “kin”ti āharitvā “ko”ti pucchā kātabbā. Ayañhettha attho “anekatiṭṭhāyatanavasena paṇḍitehi pavutto devalokamaggo ko kataro”ti vutto. **Katthaṭṭhitoti** paralokaṃ gacchanto katarasmiṃ magge ṭhito na bhāyatīti.

Athassā kathento Sakko itaraṃ gāthamāha—

50. “Vācaṃ manañca paṇidhāya sammā,
Kāyena pāpāni akubbamāno.
Bahunnapānaṃ gharamāvasanto,
Saddho mudū saṃvibhāgī vadaññū.
Saṅgāhako sakhilo saṇhavāco,
Etthaṭṭhito paralokaṃ na bhāye”ti.

Tassattho—bhadde udaye vācaṃ manañca sammā ṭhapetvā kāyena pāpāni akaronto ime dasa kusalakammapathe samādāya vattanto bahu-annapāne pahūtadeyyadhamme¹ ghare vasanto “dānassa vipāko atthi”ti saddhāya samannāgato muducitto dānasamvibhāgatāya **saṃvibhāgī**, pabbajitā bhikkhāya caramānā vadanti² nāma, tesaṃ paccayadānena tassa vādassa jānanato **vadaññū** catūhi saṅgahavatthūhi saṅgahatāya **saṅgāhako** piyavāditāya **sakhilo** maṭṭhavacanaatāya **saṇhavāco ettha** ettake guṇarāsimhi ṭhito paralokaṃ gacchanto na bhāyatīti.

Tato rājadhītā taṃ tassa vacanaṃ sutvā thutim karontī itaraṃ gāthamāha—

51. “Anusāsasi maṃ yakkha, yathā mātā yathā pitā.
Uḷāravaṇṇa³ pucchāmi, ko nu tvamasi subrahā”ti.

Tassattho—yathā mātāpitāro puttake anusāsanti, tathā maṃ anusāsasi. Uḷāravaṇṇa sobhaggappattarūpadāraka ko nu asi tvaṃ evaṃ accuggatasarīroti.

Tato bodhisatto itaraṃ gāthamāha—

52. “Udayohamasmi kalyāṇi, saṅgarattā⁴ idhāgato.
Āmanta kho taṃ gacchāmi, muttosmi tava saṅgarā”ti.

1. Bahū vā deyyadhamme (I)

2. Ovadanti (Ka)

3. Uḷāravaṇṇaṃ (Ka)

4. Saṅgarattā (Sī, I), saṅkarattā (Syā), saṅkarattā (Ka)

Tassattho—kalyāṇadassane ahaṃ purimabhava tava sāmiko Udayo
nāma Tāvatiṃsabhavane Sakko hutvā nibbatto, idhāgacchanto na
kilesavasenāgato, taṃ vīmaṃsitvā pana saṅgaram¹ mocessāmīti saṅgarattā²
pubbe saṅgarassa katattā āgatosmi, idāni taṃ āmantetvā gacchāmi, muttosmi
tava saṅgarāti.

Rājadhītā assasitvā “sāmi tvaṃ Udayabhaddarājā”ti assudhārā
pavattayamānā “ahaṃ tumhehi vinā vasitum na sakkomi, yathā tumhākaṃ
santike vasāmi, tathā maṃ anusāsathā”ti vatvā itaraṃ gāthaṃ abhāsi—

53. “Sace kho tvaṃ Udayosi, saṅgarattā³ idhāgato.

Anusāsa maṃ rājaputta, yathā’ssa puna saṅgamo”ti.

Atha naṃ anusāsanto mahāsatto catasso gāthā abhāsi—

54. “Atipatati vayo khaṇo tatheva,

Ṭhānaṃ natthi dhuvāṃ cavanti sattā.

Parijīyati addhuvāṃ sarīraṃ,

Udaye mā pamāda carassu dhammaṃ.

55. Kasiṇā pathavī dhanassa pūrā,

Ekasseva siyā anaññadheyyā.

Taṃ cāpi jahati avītarāgo,

Udaye mā pamāda carassu dhammaṃ.

56. Mātā ca pitā ca bhātaro ca,

Bhariyā yāpi dhanena hoti kītā⁴.

Te cāpi jahanti aññamaññaṃ,

Udaye mā pamāda carassu dhammaṃ.

1. Saṅkarā (Ka)

2. Saṅgaratthāya (Sī, I), saṅkaratthāya (Syā)

3. Saṅgaratthā (Sī, I), saṅkaratthā (Syā), saṅkarattā (Ka)

4. Bhariyāpi dhanena honti atittā (Ka)

57. Kāyo parabhojananti ñatvā¹,
 Saṃsāre sugatiñca duggatiñca².
 Ittaravāsoti jāniyāna,
 Udaye mā pamāda carassu dhamman”ti.

Tattha **atipatatī**³ ativiya patati, sīghaṃ atikkamati. **Vayoti** paṭhamavayāditividhopi vayo. **Khaṇo tathevā**ti uppādatṭhitibhaṅgakkhaṇopi tatheva atipatati. Ubhayenapi bhinnā imesaṃ sattānaṃ āyusaṅkhāro nāma sīghasotā nadī viya anivattanto sīghaṃ atikkamatīti dasseti. **Ṭhānaṃ natthī**ti “uppannā saṅkhārā abhijjivā tiṭṭhantū”ti patthanāyapi tesāṃ ṭhānaṃ nāma natthi, dhuvaṃ ekaṃseneva Buddhaṃ Bhagavantaṃ ādiṃ katvā sabbe pi sattā cavanti, “dhuvaṃ maraṇaṃ, addhuvaṃ jīvitānaṃ”ti evaṃ maraṇassatiṃ bhāvehīti dīpeti. **Parijīyatī**ti idaṃ suvaṇṇavaṇṇampi sarīraṃ jīrateva, evaṃ jānāhi. **Mā pamādanti**⁴ tasmā tvaṃ udayabhadde mā pamādaṃ āpajji, appamattā hutvā dasakusalakammapathadhammaṃ carāhīti.

Kasiṇāti sakalā. **Ekaṃseva**ti yadi ekaṃseva rañño, tasmīṃ ekasmiṃyeva anaññādhīnā assa. **Taṃ cāpi jahati avītarāgoti** taṇhāvasiko puggalo ettakenapi yasena atitto maraṇakāle avītarāgova taṃ vijahati. Evaṃ taṇhāya apūraṇīyabhāvaṃ jānāhīti dīpeti. **Te cāpī**ti mātā puttā, putto mātaraṃ, pitā puttā, putto pitaraṃ, bhātā bhaginī, bhaginī bhātaraṃ, bhariyā sāmikaṃ, sāmiko bhariyanti ete aññaṃaññaṃ jahanti, nānā honti. Evaṃ sattānaṃ nānābhāvavinābhāvaṃ jānāhīti dīpeti.

Parabhojananti vividhānaṃ kākādīnaṃ parasattānaṃ bhojanaṃ. **Ittaravāsoti** yā esā imasmiṃ saṃsāre manussabhūtā sugati ca tiracchānabhūtā duggati ca, etaṃ ubhayampi “ittaravāso”ti jānitvā mā pamādaṃ, carassu dhammaṃ. Imesaṃ sattānaṃ nānāṭhānato āgantvā ekasmiṃ ṭhāne samāgamo paritto, ime sattā appakasmīṃ yeva kāle ekato vasanti, tasmā appamattā hohīti.

1. Kāyo ca parabhojanaṃ viditvā (Ka)

2. Sugati ca duggati ca (Sī, Syā, I)

3. Adhipatatīti (Sī, Syā, I)

4. Mā pamādāti (I, Ka)

Evam mahāsatto tassā ovādamadāsi. Sāpi tassa dhammakathāya paśīditvā thutim karontī osānagāthamāha—

58. “Sādhu bhāsati’yam yakkho, appam maccāna jīvitam.

Kasirañca parittañca, tañca dukkhena samyutam.

Sāham ekā pabbajissāmi, hitvā Kāsim Surundhanan”ti.

Tattha **sādhū**ti “appam maccāna jīvitam”ti bhāsamāno ayaṃ devarājā sādhu bhāsati. Kim kāraṇā? Idañhi Kasirañca dukkham assādarahitam, parittañca na bahukam ittarakālam. Sace hi kasirampi samānam dīghakālam pavatteyya, parittakampi samānam sukham bhaveyya¹, idam pana Kasirañceva parittañca² sakalena vaṭṭadukkhena samyutam sannihitam. **Sāhanti** sā aham. **Surundhananti** Surundhananagarañca Kāsiraṭṭhañca chaḍḍetvā ekikāva pabbajissāmīti āha.

Bodhisatto tassā ovādam datvā sakaṭṭhānameva gato. Sāpi punadivase amacce rajjam paṭicchāpetvā antonagareyeve ramaṇīye uyyāne isipabbajjam pabbajitvā dhammam caritvā āyupariyosāne Tāvatisabhavane bodhisattassa pādaparicārikā hutvā nibbatti.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā rājadhītā Rāhulamātā ahosi, Sakko pana ahameva ahosinti.

Udayabhaddajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Pāṇiyajātakavaṇṇanā (459)

Mitto mittassāti idam Satthā Jetavane viharanto kilesaniggaham ārabha katesi. Ekasmiñhi samaye Sāvattvivāsino pañcasatā gihisahāyakā Tathāgatassa dhammadesanam sutvā pabbajitvā upasampannā antokoṭisanthāre vasantā aḍḍharattasamaye kāmavitakkaṃ vitakkesum.

1. Bhaveyya vaṭṭeyya (I, Ka)

2. Parittañca, tañca (Ka)

Sabbaṃ heṭṭhā vuttanayeneva veditabbaṃ. Bhagavato āṇattiyā panāyasmatā Ānandena bhikkhusaṃghe sannipātite Satthā paññattāsane nisīditvā anodissakaṃ katvā “kāma vitakkaṃ vitakkayitthā”ti avatvā sabbasaṅgāhikavaseneva “bhikkhave kilesa khuddako nāma natthi, bhikkhunā nāma uppannuppannā kilesā niggahetabbā, porāṇakapaṇḍitā anuppannepi Buddhhe kilese niggahetvā paccekabodhiñāṇaṃ pattā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente Kāsiraṭṭhe ekasmiṃ gāmake dve saḥāyakā pāṇiyatumbāni ādāya khettaṃ gantvā ekamantaṃ ṭhapetvā khettaṃ koṭṭetvā pipāsita kāle āgantvā pāṇiyaṃ pivanti. Tesu eko pāṇiyatthāya āgantvā attano pāṇiyaṃ rakkhanto itarassa tumbato pivitvā sāyaṃ araṇṇā nikkhamitvā nhāyitvā ṭhito “atthi nu kho me kāyadvarādīhi ajja kiñci pāpaṃ katan”ti upadhārento thenetvā pāṇiyassa pivitabhāvaṃ disvā saṃvegappatto hutvā “ayaṃ taṇhā vaḍḍhamānā maṃ apāyesu khipissati, imaṃ kilesaṃ niggaṇhissāmi”ti pāṇiyassa thenetvā pivitabhāvaṃ ārammaṇaṃ katvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā paccekabodhiñāṇaṃ nibbattetvā paṭiladdhaguṇaṃ āvajjento atṭhāsi. Atha naṃ itaro nhāyitvā utṭhito “ehi samma gharaṃ gacchāma”ti āha. Gaccha tvaṃ, mama gharena kiccaṃ natthi, Paccekabuddhā nāma mayanti. Paccekabuddhā nāma tumhādisā na hontīti. Atha kīdisā Paccekabuddhā hontīti. Dvaṅgulakesā kāsāyavatthavasanaṃ Uttarahimavante Nandamūlakapabbhāre vasantīti. So sīsaṃ parāmasi, taṃ khaṇaṇṇevassa gihiliṅgaṃ antaradhāyi, surattadupaṭṭaṃ nivatthameva, vijjulatāsadisāṃ kāyabandhanaṃ baddhameva, alattakapāṭalavaṇṇaṃ uttarāsaṅgacīvaraṃ ekaṃsaṃ katameva, meghavaṇṇaṃ paṃsukūlacīvaraṃ dakkhiṇa-aṃsakūṭe ṭhapitameva, bhamaravaṇṇo mattikāpatto vāma-aṃsakūṭe laggitova ahosi. So ākāse ṭhatvā dhammaṃ desetvā uppatitvā Nandamūlakapabbhāreyeva otari.

Aparopi kāsīgāmeyeva kuṭumbiko āpaṇe nisinna ekaṃ purisaṃ attano bhariyaṃ ādāya gacchantaṃ disvā taṃ uttamarūpadharaṃ itthiṃ indriyāni bhinditvā oloketvā puna cintesi “ayaṃ lobho vaḍḍhamāno

maṃ apāyesu khipissatī”ti saṃviggamānaso vipassanaṃ vaḍḍhetvā
paccekabodhiññaṃ nibbattetvā ākāse ṭhito dhammaṃ desetvā
Nandamūlakapabbhārameva gato.

Aparepi Kāsīgāmaṃvāsinoṃ dve pitāputtā ekato maggaṃ paṭipajjimsu.
Aṭavīmukhe pana corā uṭṭhitā honti. Te pitāputte labhitvā puttaṃ gahetvā
“dhanam āharitvā tava puttaṃ gaṇhā”ti pitaraṃ vissajjenti, dve bhātaro
labhitvā kaniṭṭhaṃ gahetvā jeṭṭhaṃ vissajjenti, ācariyantevāsike labhitvā
ācariyaṃ gahetvā antevāsikaṃ vissajjenti, antevāsiko sippalobhena dhanam
āharitvā ācariyaṃ gaṇhitvā gacchati. Atha te pitāputtāpi tattha corānaṃ
uṭṭhitabhāvaṃ ñatvā “tvaṃ maṃ ‘pitā’ti mā vada, ahampi taṃ ‘putto’ti na
vakkhāmi”ti katikaṃ katvā corehi gahitakāle “tumhe aññaṃaññaṃ kiṃ
hothā”ti puṭṭhā “na kiñci homā”ti sampajānamusāvādaṃ karimsu. Tesu
aṭavito nikkhamitvā sāyaṃ nhāyitvā ṭhitesu putto attano sīlaṃ sodhento taṃ
musāvādaṃ disvā “idaṃ pāpaṃ vaḍḍhamānaṃ maṃ apāyesu khipissati,
imaṃ kilesaṃ niggaṇhissāmi”ti vipassanaṃ vaḍḍhetvā paccekabodhiññaṃ
nibbattetvā ākāse ṭhito pitu dhammaṃ desetvā Nandamūlakapabbhārameva
gato.

Aparopi Kāsīgāmeṃyeva pana eko gāmaḥojako māghātā¹ kārāpesi.
Atha naṃ balikammakāle mahājano sannipatitvā āha “sāmi mayam
migasūkarādayo māretvā yakkhānaṃ balikammaṃ karissāma,
balikammakālo eso”ti. Tumhākaṃ pubbe karaṇaniyāmeṃeva karoṭhāti.
Manussā bahuṃ pāṇātipātamaṃsu. So bahuṃ macchamaṃsaṃ disvā “ime
manussā ettake pāṇe mārentā mamevekassa vacanena mārayimsū”ti
kukkuccaṃ katvā vātapānaṃ nissāya ṭhitakova vipassanaṃ vaḍḍhetvā
paccekabodhiññaṃ nibbattetvā ākāse ṭhito mahājanassa dhammaṃ desetvā
Nandamūlakapabbhārameva gato.

Aparopi Kāsiraṭṭheṃyeva gāmaḥojako majjavikkayaṃ vāretvā “sāmi
pubbe imasmiṃ kāle Surāchaṇo nāma hoti, kiṃ karomā”ti mahājanena
vutto² “tumhākaṃ porāṇakaniyāmeṃeva

1. Poṇaghātāṃ (Sī)

2. Vutte (Sī, I)

karoṭhā”ti āha. Manussā chaṇaṃ katvā suraṃ pivitvā kalahaṃ karontā hatthapāde bhañjitvā sīsaṃ bhinditvā kaṇṇe chinditvā bahudaṇḍena bajjhiṃsu. Gāmaḥojako te disvā cintesi “mayi ananujānante ime imaṃ dukkhaṃ na vindeyyun”ti. So ettakena kukkucchaṃ katvā vāṭapānaṃ nissāya ṭhitakova vipassanaṃ vaḍḍhetvā paccekabodhiññaṃ nibbattetvā “appamattā hothā”ti ākāse ṭhatvā dhammaṃ desetvā Nandaṃulakapabbhārameva gato.

Aparabhāge te pañca Paccekabuddhā bhikkhācārathāya Bārāṇasidvāre otaritvā sunivatthā supārutā pāsādikhehi abhikkamādihi piṇḍāya carantā rājadvāraṃ sampāpuṇiṃsu. Rājā te disvā pasannacitto rājanivesanaṃ pavesetvā pāde dhovitvā gandhatelena makkhetvā paṇitena khādanīyena bhojanīyena parivisitvā ekamantaṃ nisīditvā “bhante tumhākaṃ paṭhamavaye pabbajjā sobhati, imasmiṃ vaye pabbajantā kathaṃ kāmesu ādīnavaṃ passittha, kiṃ vo āramaṇaṃ ahoṣi”ti pucchi. Te tassa kathentā—

59. “Mitto mittassa pānīyaṃ, adinnaṃ paribhuñjisaṃ.
Tena pacchā vijigucchim, taṃ pāpaṃ pakataṃ mayā.
Mā puna akaraṃ pāpaṃ, tasmā pabbajito ahaṃ. (1)
60. Parādāraṇca disvāna, chando me udapajjatha¹.
Tena pacchā vijigucchim, taṃ pāpaṃ pakataṃ mayā.
Mā puna akaraṃ pāpaṃ, tasmā pabbajito ahaṃ. (2)
61. Pitarāṃ me mahārāja, corā agaṇhu² kānane.
Tesāhaṃ pucchito jānaṃ, aññathā naṃ viyākarim.
62. Tena pacchā vijigucchim, taṃ pāpaṃ pakataṃ mayā.
Mā puna akaraṃ pāpaṃ, tasmā pabbajito ahaṃ. (3)
63. Pāṇātipātamakaruṃ, somayāge upaṭṭhite.
Tesāhaṃ samanunñā’sim.

1. Upapajjatha (Syā, Ka)

2. Agaṇhum (Sī, Syā, I)

64. Tena pacchā vijigucchim, taṃ pāpaṃ pakataṃ mayā.

Mā puna akaraṃ pāpaṃ, tasmā pabbajito ahaṃ. (4)

65. Surāmerayamādhukā, ye janā paṭhamā'su no.

Bahūnaṃ te anattāya, majjapāna'makappayum.

Tesāhaṃ samanūññā'sim.

66. Tena pacchā vijigucchim, taṃ pāpaṃ pakataṃ mayā.

Mā puna akaraṃ pāpaṃ, tasmā pabbajito ahaṃ'ti (5)—

Imā paṭipāṭiyā pañca gāthā abhāsimsu. Rājāpi ekamekassa byākaraṇaṃ sutvā “bhante ayaṃ pabbajjā tumhākaṃyevānucchavikā”ti thutimakāsi.

Tattha **mitto mittassāti** mahārāja ahaṃ ekassa mitto hutvā tassa mittassa santakaṃ pāṇīyaṃ iminā niyāmeneva paribhuñjīm. **Tasmāti** yasmā puthujjanā nāma pāpakammaṃ karonti, tasmā ahaṃ **mā puna akaraṃ pāpaṃ**, taṃ pāpaṃ ārammaṇaṃ katvā pabbajitomhi. **Chandoti** mahārāja imināva niyāmena mama paradāraṃ disvā kāme chando uppajji. **Aganḥūti**¹ aganḥimsu. **Jānanti** tesāṃ corānaṃ “ayaṃ kiṃ te hoti”ti pucchito jānantoyeva “na kiñci hoti”ti aññathā byākāsim. **Somayāgeti** navacande uṭṭhite² Somayāgaṃ nāma yakkhabaliṃ karimsu, tasmim upaṭṭhite.

Samanūññā'sinti samanūñño āsim. **Surāmerayamādhukāti** piṭṭhasurādisurañca pupphāsavādimerayañca pakkamadhu viya madhuraṃ maññamānā. **Ye janā paṭhamā'su noti** ye no gāme janā paṭhamāṃ evarūpā āsum ahesum. **Bahūnaṃ teti** te ekadivasaṃ ekasmiṃ chaṇe patte bahūnaṃ anattāya majjapānaṃ akappayimsu.

Rājā tesāṃ dhammaṃ sutvā pasannacitto cīvarasāṭake ca bhesajjāni ca datvā Paccekabuddhe uyyojesi. Tepi tassa anumodanaṃ katvā tattheva agamaṃsu. Tato paṭṭhāya rājā vatthukāmesu viratto anapekkho

1. Aganḥunti (Sī, Syā, I)

2. Navachaṇe upaṭṭhite (Sī, Syā), navachande uṭṭhite (I)

hutvā nānaggarasabhojanam bhuñjitvā itthiyo anālapitvā anoloketvā
virattacitto uttāhāya sirigabbham pavisitvā nisinno setabhittiyam
kasiṇaparikammaṃ katvā jhānam nibbatesi. So jhānappatto kāme
garahanto—

67. “Dhiratthu subahū kāme, duggandhe bahukaṇṭake.

Ye ahaṃ paṭisevanto, nālabhiṃ tādisaṃ sukhaṃ”ti—

gāthamāha.

Tattha **bahukaṇṭake**ti bahū paccāmitte. **Ye ahaṃ**ti yo ahaṃ, ayameva vā
pāṭho. **Tādisanti** etādisaṃ kilesarahitaṃ jhānasukhaṃ.

Athassa aggamaheṣī “ayaṃ rājā Paccekabuddhānaṃ dhammakathaṃ
sutvā ukkaṇṭhitarūpo ahosi, amhehi saddhiṃ akathetvā va sirigabbham
paviṭṭho, pariggaṇhissāmi tāva naṃ”ti cintetvā sirigabbhadvāre ṭhitā rañño
kāmesu garahantassa udānaṃ sutvā “mahārāja tvaṃ kāme garahasi,
kāmasukhasadisāṃ nāma sukhaṃ natthi”ti kāme vaṇṇentī itaraṃ
gāthamāha—

67. “Mahassādā sukhā kāmā, natthi kāmā paraṃ sukhaṃ.

Ye kāme paṭisevanti, saggaṃ te upapajjare”ti.

Tattha **mahassādā**ti mahārāja ete kāmā nāma mahā-assādā, ito uttariṃ
aññaṃ sukhaṃ natthi. Kāmasevino hi apāye anupagamma sagge
nibbattantīti attho.

Taṃ sutvā bodhisatto tassā “nassa vasali kiṃ kathesi, kāmesu sukhaṃ
nāma kuto atthi, vipariṇāmadukkhā ete”ti garahanto sesagāthā abhāsi—

68. “Appassādā dukhā kāmā, natthi kāmā paraṃ dukhaṃ.

Ye kāme paṭisevanti, nirayaṃ te upapajjare.

69. Asī yathā sunisito, nettiṃsova supāyiko.

Sattīva urasi khittā, kāmā dukkhatarā tato.

70. Aṅgārānaṃva jalitaṃ, kāsuṃ sādhipaporisaṃ.
Phālaṃva divasaṃtattaṃ, kāmaṃ dukkhatarā tato.

71. Visaṃ yathā halāhalaṃ, telaṃ pakkuthitaṃ¹ yathā.
Tambalohavilīnaṃva, kāmaṃ dukkhatarā tato”ti.

Tattha **nettim**soti nikkaruṇo², idampi ekassa khaggassa nāmaṃ.
Dukkhatarāti evaṃ jalitaṅgārakāsuṃ vā divasaṃtattaṃ phālaṃ vā paṭicca
yaṃ dukkhaṃ uppajjati, tatopi kāmaṃeva dukkhatarāti attho.
Anantaragāthāya yathā etāni visādīni dukkhāvahanato dukkhāni, evaṃ
kāmaṃpi dukkhā, taṃ pana kāmadukkhaṃ itarehi dukkhehi dukkhataranti
attho.

Evaṃ mahāsatto deviyā dhammaṃ desetvā amacce sannipātetvā
“bhonto amaccā tumhe rajjaṃ paṭipajjatha, ahaṃ pabbajissāmi”ti vatvā
mahājanassa rodantassa paridevantassa uṭṭhāya ākāse ṭhatvā ovādaṃ datvā
anilapatheneva Uttarahimavantaṃ gantvā ramaṇīye padese assamaṃ
māpetvā isipabbajjaṃ pabbajitvā āyupariyosāne brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “bhikkhave kilesa khuddako
nāma natthi, appamattakopi paṇḍitehi niggahitabboyeva”ti vatvā saccāni
pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne pañcasatā bhikkhū
arahatte patiṭṭhahimsu. Tadā Paccekabuddhā parinibbāyimsu, devī
Rāhulamātā ahosi, rājā pana ahameva ahosinti.

Pāṇīyajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Yudhañcayajātakavaṇṇanā (460)

Mittāmaccapariyūḷhanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto
mahābhinnikkhamaṇaṃ ārabba kathesi. Ekadivasañhi dhammasabhāyaṃ
sannipatitā bhikkhū “āvuso sace Dasabalo agāraṃ ajjhāvasissa,
sakalacakkavāḷagabbhe cakkavattirājā abhaviṣṣa sattaratanasamannāgato
caturiddhīhi samiddho

1. Telamukkatṭhitaṃ (Sī, I), telaṃ pakkutṭhitaṃ (Syā)

2. Nettiso (Syā)

parosahassaputtaparivāro, so evarūpaṃ sirivibhavaṃ pahāya kāmesu dosaṃ disvā adḍharattasamaye Channasahāyova Kaṇṭakamārūya nikkhamitvā Anomanadīṭṭe pabbajitvā chabbassāni dukkarakārikāṃ katvā sammāsambodhiṃ patto”ti Satthu guṇakathaṃ kathayimāsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave Tathāgato idāneva mahābhinnikkhamanaṃ nikkhanto, pubbepe dvādasayojanike Bārāṇasīnagare rajjaṃ pahāya nikkhantoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Rammanagare Sabbadatto nāma rājā¹ ahoṣi. Ayañhi Bārāṇasī Udayajātake² Surundhananagaraṃ nāma jātā, Cūlasutasomajātake³ Sudassanaṃ nāma, Soṇanandajātake⁴ Brahmavaḍḍhanaṃ nāma, Khaṇḍahālajātake⁵ Pupphavatī nāma, Saṅkhabrāhmaṇajātake⁶ Moḷinī nāma, imasmiṃ pana Yudhañcayajātake Rammanagaraṃ nāma ahoṣi, evamassā kadāci nāmaṃ parivattati. Tattha Sabbadattarañño puttasaḥassaṃ ahoṣi. Yudhañcayassa nāma jeṭṭhaputtassa uparajjaṃ adāsi. So divase divase mahādānaṃ pavattesi. Evaṃ gacchante kāle bodhisatto ekadivasaṃ pātova rathavaramārūya mahantena sirivibhavena uyyānakīlaṃ gacchanto rukkhaggatīṇaggaṣākhaggamakkaṭakasuttajālādīsu muttājālākārena laggita-ussavabindūni disvā “samma sārathi kiṃ nāmetan”ti pucchitvā “ete deva himasamaye patanaka-ussavabindūni nāmā”ti sutvā divasabhāgaṃ uyyāne kīḷitvā sāyanhakāle paccāgacchanto te adisvāva “samma sārathi kahaṃ nu kho ete ussavabindū, na te idāni passāmī”ti pucchi. “Deva te sūriye uggacchante sabbeva bhijjitvā pathaviyaṃ patantī”ti sutvā saṃvegappatto hutvā “imesaṃ sattānaṃ jīvitasāṅkhārāpi tiṇagge ussavabindusadisāva, mayā byādhijarāmarañehi apīḷiteyeva mātāpitaro āpucchitvā pabbajitum vaṭṭatī”ti ussavabindumeva ārammaṇaṃ katvā āditte viya tayo bhava passanto attano gehaṃ agantvā alaṅkatapaṭiyattāya vinicchayasālāya nisinnassa pitu santikaṃyeva gantvā pitaraṃ vinditvā ekamantaṃ ṭhito pabbajjaṃ yācanto paṭhamāṃ gāthamāha—

1. Rammarājā (Ka)

2. Khu 5. 231 piṭṭhe.

3. Khu 6. 25 piṭṭhe.

4. Khu 6. 74 piṭṭhe.

5. Khu 6. 242 piṭṭhe.

6. Khu 5. 205 piṭṭhe.

73. “Mittāmaccaparibyūḷhaṃ, ahaṃ vande rathesabhaṃ.

Pabbajissāmaṃ rāja¹, taṃ devo anumaññatū”ti.

Tattha **pari**byūḷhanti parivāritam. **Taṃ devoti** taṃ mama pabbajjam devo anujānātūti attho.

Atha naṃ rājā nivārento dutiyaṃ gāthamāha—

74. “Sace te ūnaṃ kāmehi, ahaṃ paripūrayāmi² te.

Yo taṃ hiṃsati vāremi, mā pabbaja Yudhañcayā”ti.

Taṃ sutvā kumāro tatiyaṃ gāthamāha—

75. “Na ma’tthi ūnaṃ kāmehi, hiṃsitā³ me na vijjati.

Dīpañca kātumicchāmi, yaṃ jarā nābhikīratī”ti.

Tattha **dīpañcā**ti tāta neva mayhaṃ kāmehi ūnaṃ atthi, na maṃ hiṃsanto koci vijjati, ahaṃ pana paralokagamanāya attano patiṭṭhaṃ kātumicchāmi. Kīdisaṃ? **Yaṃ jarā nābhikīratī** na viddhimseti, tamahaṃ kātumicchāmi, amatamahānibbānaṃ gavesissāmi, na me kāmehi attho, anujānātha maṃ mahārājāti vadati.

Iti punappunaṃ kumāro pabbajjaṃ yāci, rājā “mā pabbajā”ti vāreti. Tamatthamāvikaronto Satthā upaḍḍhaṃ gāthamāha—

76. “Putto vā pitaraṃ yāce, pitā vā putta’morasan”ti.

Tattha **vā**-kāro sampiṇḍanattho. Idaṃ vuttaṃ hoti—evaṃ bhikkhave putto ca pitaraṃ yācati, pitā ca orasaṃ puttaṃ yācatīti.

Sesaṃ upaḍḍhagāthaṃ rājā āha—

“Negamo taṃ yāce tāta, mā pabbaja Yudhañcayā”ti.

Tassattho—ayaṃ te tāta nigamavāsimahājano yācati, nagarajanopi mā tvaṃ pabbajāti.

Kumāro punapi pañcamaṃ gāthamāha—

1. Pabbajissaṃ mahārāja (Sī, I) 2. Ahaṃva pūrayāmi (Ka) 3. Hiṃsanto (Syā)

77. “Mā maṃ deva¹ nivārehi, pabbajantaṃ rathesabha.

Māhaṃ kāmehi sammatto, jarāya vasamanvagū”ti.

Tattha **vasamanvagū**ti mā ahaṃ kāmehi sammatto pamatto jarāya vasagāmī nāma homi, vaṭṭadukkhaṃ pana khepetvā yathā ca sabbaññutaññāpapaṭivijjhanako homi, tathā maṃ olokehīti adhippāyo.

Evam vutte rājā appaṭibhāṇo ahosi. Mātā panassa “putto te devi pitaraṃ pabbajaraṃ anujānāpeti”ti sutvā “kiṃ tumhe kathethā”ti nirassāsena mukhena suvaṇṇasivikāya nisīditvā siṅhaṃ vinicchayaṭṭhānaṃ gantvā yācamānā chaṭṭhaṃ gāthamāha—

78. “Ahaṃ taṃ tāta yācāmi, ahaṃ putta nivāraye.

Ciraṃ taṃ daṭṭhumicchāmi, mā pabbaja Yudhañcayā”ti.

taṃ sutvā kumāro sattamaṃ gāthamāha—

79. “Ussāvova tiṇaggamhi, sūriyuggamaṇaṃ pati.

Evamāyu manussānaṃ, mā maṃ amma nivārayā”ti.

Tassattho—amma yathā tiṇagge ussavabindu sūriyassa uggamaṇaṃ paṭiṭṭhātuṃ na sakkoti, pathaviyaṃ patati, evaṃ imesaṃ sattānaṃ jīvitaṃ parittaṃ tāvakālikaṃ aciraṭṭhitikaṃ, evarūpe lokasannivāse kathaṃ tvaṃ ciraṃ maṃ passasi, mā maṃ nivārehīti.

Evam vuttepi sā punappunaṃ yāciyeva. Tato mahāsatto pitaraṃ āmantetvā aṭṭhamaṃ gāthamāha—

80. “Taramāno imaṃ yānaṃ, āropetu rathesabha.

Mā me mātā tarantassa, antarāyakarā ahū”ti.

Tassattho—tāta rathesabha imaṃ mama mātaraṃ taramāno puriso suvaṇṇasivikāyānaṃ āropetu, mā me jātijarābyādhimaraṇakantāraṃ tarantassa atikkamantassa mātā antarāyakarā ahūti.

Rājā puttassa vacanaṃ sutvā “gaccha bhadde tava siviḱāya nisīditvā rativaḍḍhanapāsādaṃ abhiruhā”ti āha. Sā tassa vacanaṃ sutvā ṭhātuṃ asakkonti nārīgaṇaparivutā gantvā pāsādaṃ abhiruhitvā “kā nu kho puttassa pavatti”ti vinicchayaṭṭhānaṃ oloketi aṭṭhāsi. Bodhisatto mātu gatakāle puna pitaraṃ yāci. Rājā paṭibāhituṃ asakkonto “tena hi tāta tava manaṃ matthakaṃ pāpehi, pabbajāhī”ti anujāni. Rañño anuññātakāle bodhisattassa kaniṭṭho Yudhiṭṭhilakumāro nāma pitaraṃ vanditvā “tāta mayhaṃ pabbajjaṃ anujānāthā”ti anujānāpesi. Ubhopi bhātaro pitaraṃ vanditvā kāme pahāya mahājanaparivutā vinicchayato nikkhamiṃsu. Devīpi mahāsattaṃ oloketvā “mama putte pabbajite Rammanagaraṃ tucchaṃ bhavissati”ti paridevamānā gāthādvayamāha—

81. “Abhidhāvatha bhaddante, suññaṃ hessati Rammakaṃ.
Yudhañcayo anuññāto, sabbadattena rājina.

82. Yohu seṭṭho sahasassa, yuvā kañcanasannibho.
Soyaṃ kumāro pabbajito, kāsāyavasano balī”ti.

Tattha **abhidhāvathā**ti parivāretvā ṭhitā nāriyo sabbā vegena dhāvathāti āṇāpeti. **Bhaddante**ti evaṃ gantvā “bhaddaṃ tava hotū”ti vadatha. **Rammaka**ti Rammanagaraṃ sandhāyāha. **Yohu seṭṭho**ti yo rañño putto sahasassa seṭṭho ahosi, so pabbajitoti pabbajjāya gacchantam sandhāyevamāha.

Bodhisattopi na tāva pabbajati. So hi mātāpitāro vanditvā kaniṭṭhaṃ Yudhiṭṭhilakumāraṃ gahetvā nagarā nikkhamma mahājanaṃ nivattetvā ubhopi bhātaro Himavantaṃ pavisitvā manorame ṭhāne assamapadaṃ karitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā jhānābhiññaṃ nibbattetvā vanamūlaphalādīhi yāvajīvaṃ yāpetvā brahmalokaparāyaṇā ahesuṃ. Tamatthaṃ osāne abhisambuddhagāthāya dīpeti—

83. “Ubho kumārā pabbajitā, Yudhañcayo Yudhiṭṭhilo.
Pahāya mātāpitāro, saṅgaṃ chetvāna maccuno”ti.

Tattha **maccunoti** mārassa. Idam vuttam hoti—bhikkhave Yudhañcayo ca Yudhiṭṭhilo ca te ubhopi kumārā mātāpitaro pahāya mārassa santakam rāgadosamohasaṅgam chinditvā pabbajitāti.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā saccāni pakāsetvā “na bhikkhave idāneva, pubbepi Tathāgato rajjam chaṭṭetvā pabbajitoyevā”ti vatvā jātakam samodhānesi “tadā mātāpitaro mahārājakulāni ahesum, Yudhiṭṭhilakumāro Ānando, Yudhañcayo pana ahameva ahosin”ti.

Yudhañcayajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Dasarathajātakavaṇṇanā (461)

Etha lakkhaṇa sītā cāti idam Satthā Jetavane viharanto ekam matapitikam¹ kuṭumbikam ārabha kathesi. So hi pitari kālakate sokābhibhūto sabbakiccāni pahāya sokānuvattakova ahoṣi. Satthā paccūsasamaye lokam olovento tassa sotāpattiṭṭhalūpanissayam disvā punadivase Sāvatthiyam piṇḍāya caritvā katabhattakicco bhikkhū uyyojetvā ekam pacchāsamaṇam gahetvā tassa geham gantvā vanditvā nisinnam madhuravacanena ālapanto “kim socasi upāsakā”ti vatvā “āma bhante, pitusoko mam bādhati”ti vutte “upāsaka porāṇakapaṇḍitā aṭṭhavidhe lokadhamme tathato jānantā pitari kālakate appamattakampi sokam na karimsū”ti vatvā tena yācito atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Dasarathamahārājā nāma agatigamanam pahāya dhammena rajjam kāresi. Tassa soḷasannam itthisahassānam jeṭṭhikā aggamaheṣi dve putte ekañca dhītaram vijāyi. Jeṭṭhaputto Rāmapaṇḍito nāma ahoṣi, dutiyo Lakkhaṇakumāro nāma, dhītā Sītā devī nāma. Aparabhāge mahesī kālamakāsi. Rājā tassā kālakatāya cirataram sokavasam gantvā amaccehi saññāpito tassā

1. Matapitaram (Sī, Syā)

kattabbaparihāraṃ katvā aññaṃ aggamahesiṭṭhāne ṭhapesi. Sā rañño piyā ahosi manāpā. Sāpi aparabhāge gabbhaṃ gaṇhitvā laddhagabbhaparihārā puttaṃ vijāyi, “Bharatakumāro” tissa nāmaṃ akaṃsu. Rājā puttasiṃhena “bhadde varaṃ te dammi, gaṇhāhī” ti āha. Sā gaṇhitakam katvā ṭhapetvā kumārassa sattaṭṭhavassakāle¹ rājānaṃ upasaṅkamitvā “deva tumhehi mayhaṃ puttassa varo dinno, idāniṃsā varaṃ dethā” ti āha. Gaṇha bhaddeti. “Deva puttassa me rajjaṃ dethā” ti vutte rājā accharaṃ paharivā “nassa vasali, mayhaṃ dve puttā aggikkhandhā viya jalanti, te mārāpetvā tava puttassa rajjaṃ yācasi” ti tājjesi. Sā bhītā sirigabbhaṃ pavisitvā aññesupi divasesu rājānaṃ punappunaṃ rajjameva yāci.

Rājā tassā taṃ varaṃ adativāva cintesi “mātugāmo nāma akataññū mittadubbhī, ayaṃ me kūṭapaṇṇaṃ vā kūṭalaññaṃ vā katvā putte ghātāpeyyā” ti. So putte pakkosāpetvā tamatthaṃ ārocetvā “tātā tumhākaṃ idha vasantānaṃ antarāyopi bhaveyya, tumhe sāmantarajjaṃ vā araññaṃ vā gantvā mama maraṇakāle āgantvā kulasantakam rajjaṃ gaṇheyyāthā” tivatvā puna nemittake brāhmaṇe pakkosāpetvā attano āyuparicchedaṃ pucchitvā “aññāni dvādasā vassāni pavattissati” ti sutvā “tātā ito dvādasavassaccayena āgantvā chattaṃ ussāpeyyāthā” ti āha. Te “sādhū” ti vatvā pitaraṃ vanditvā rodantā pāsādā otarimsu. Sītā devī “ahampi bhātikehi saddhiṃ gamissāmi” ti pitaraṃ vanditvā rodantī nikkhami. Tayopi janā mahāparivārā nikkhamitvā mahājanaṃ nivattetvā anupubbena Himavantaṃ pavisitvā sampannodake sulabhaphalāphale padese assamaṃ māpetvā phalāphalena yāpentā vasiṃsu.

Lakkhaṇapaṇḍito ca sītā ca Rāmapaṇḍitaṃ yācitvā “tumhe amhākaṃ pituṭṭhāne ṭhitā, tasmā assameyeva hotha, mayaṃ phalāphalaṃ āharitvā tumhe posessāma” ti paṭiññaṃ gaṇhiṃsu. Tato paṭṭhāya Rāmapaṇḍito tattheva hoti. Itare dve phalāphalaṃ āharitvā taṃ paṭijaggiṃsu. Evaṃ tesā phalāphalena yāpetvā vasantānaṃ dasarathamahārājā puttasaṅkena navame saṃvacchare kālamakāsi. Tassa sarīrakiccaṃ

1. Sattaṭṭhavassikakāle (Syā)

kāretvā devī “attano puttassa Bharatakumārassa chattam ussāpethā”ti āha. Amaccā pana “chattassāmikā araṇṇe vasantī”ti na adaṃsu. Bharatakumāro “mama bhātaram Rāmapaṇḍitam araṇṇato ānetvā chattam ussāpessāmī”ti pañcarājakakudhabhaṇḍāni gahetvā caturaṅginiyā senāya tassa vasanaṭṭhānam patvā avidūre khandhāvāram katvā tattha nivāsetvā katipayehi amaccehi saddhim Lakkhaṇapaṇḍitassa ca sītāya ca araṇṇam gatakāle assamapadam pavisitvā assamapadadvāre ṭhapitakañcanarūpakam viya Rāmapaṇḍitam nirāsaṅkam sukhanisinnam upasaṅkamtivā vanditvā ekamantam ṭhito raṇṇo pavattim ārocetvā saddhim amaccehi pādesu patitvā rodati. Rāmapaṇḍito pana neva soci, na paridevi, indriyavikāramattampissa nāhosi. Bharatassa pana roditvā nisinnakāle sāyanhasamaye itare dve phalāphalam ādāya āgamiṃsu. Rāmapaṇḍito cintesi “ime daharā mayham viya pariggaṇhanapaṇṇā etesaṃ natthi, sahasā ‘pitā vo mato’ti vutte sokaṃ sandhāretum asakkontānam hadayampi tesam phaleyya, upāyena te¹ udakam otāretvā etaṃ pavattim ārocessāmī”ti. Atha nesaṃ purato ekaṃ udakaṭṭhānam dassetvā “tumhe aticirena āgatā, idaṃ vo daṇḍakammaṃ hotu, imaṃ udakam otarivā tiṭṭhathā”ti upaḍḍhagātham tāva āha—

84. “Etha lakkhaṇa sītā ca, ubho otaratho’dakan”ti.

Tassattho—etha lakkhaṇa sītā ca āgacchatha², ubhopi otaratha udakanti.

Te ekavacaneneva otarivā aṭṭhaṃsu. Atha nesaṃ pitu pavattim ārocento sesaṃ upaḍḍhagāthamāha—

“Evāyaṃ bharato āha, rājā dasaratho mato”ti.

Te pitu matasāsanaṃ sutvāva visaṇṇā ahesum. Punapi nesaṃ kathesi, punapi te visaṇṇā ahesunti evaṃ yāvatatiyaṃ visaṇṇitaṃ patte te amaccā ukkhipitvā udakā nīharitvā thale nisīdāpetvā laddhassāsesu

1. Tesam (Ka)

2. Āgacchantu (Sī, Syā, I)

tesu sabbe aññaṃaññaṃ roditvā paridevitvā nisīdimṣu. Tadā Bharatakumāro cintesi “mayhaṃ bhātā Lakkhaṇakumāro ca bhaginī ca sītā devī pitu matasāsaṇaṃ sutvāva sokaṃ sandhāretuṃ na sakkonti, Rāmapaṇḍito pana neva socati, na paridevati, kinnu kho tassa asocanakāraṇaṃ, pucchissāmi naṃ”ti. So taṃ pucchanto dutiyaṃ gāthamāha—

85. “Kena rāmapabhāvena, socitabbaṃ na socasi.

Pitaraṃ kālakataṃ sutvā, na taṃ pasahate dukhaṃ”ti.

Tattha **pabhāvenā**ti ānubhāvena. **Na taṃ pasahate**¹ dukhanti evarūpaṃ dukkhaṃ kena kāraṇena taṃ na piḷeti, kiṃ te asocanakāraṇaṃ, kathehi tāva nanti².

Athassa Rāmapaṇḍito attano asocanakāraṇaṃ kathento—

86. “Yaṃ na sakkā nipāletuṃ, posena lapataṃ bahuṃ.

Sa kissa viññū medhāvī, attāna’ mupaṭāpaye.

87. Daharā ca hi vuddhā ca, ye bālā ye ca paṇḍitā.

Aḍḍhā ceva daliddā ca, sabbe maccuparāyaṇā.

88. Phalānamiva pakkānaṃ, niccaṃ patanato bhayaṃ.

Evam jātāna maccānaṃ, niccaṃ maraṇato bhayaṃ.

89. Sāyameke na dissanti, pāto diṭṭhā bahuḷḷanā.

Pāto eke na dissanti, sāyaṃ diṭṭhā bahuḷḷanā.

90. Paridevayamāno ce, kiñcidatthaṃ udabbahe.

Sammūḷho himsa’ mattānaṃ, kayirā taṃ vicakkhaṇo.

91. Kiso vivaṇṇo bhavati, himsa’ mattāna’ mattano.

Na tena petā pārenti, niratthā paridevanā.

92. Yathā saraṇa’ mādittaṃ, vārinā parinibbāye.

Evampi dhīro sutavā, medhāvī paṇḍito naro.

Khippamuppatitaṃ sokaṃ, vāto tūlaṃva dhamṣaye.

1. Himsayate (Ka)

2. Noti (Syā, Ka)

93. Macco ekova acceti, ekova jāyate kule.
Samyogaparamātveva, sambhogā sabbapāṇinam.

94. Tasmā hi dhīrassa bahussutassa,
Sampassato lokamimam parañca.
Aññāya dhammam hadayam manañca,
Sokā mahantāpi na tāpayanti.

95. Soham dassaṇca bhokkhaṇca, bharissāmi ca ñātake.
Sesaṇca pālayissāmi, kiccametaṁ vijānato”ti—

imāhi dasahi gāthāhi aniccataṁ pakāseti.

Tattha **nipāletunti** rakkhitum. **Lapatanti** lapantānam. Idam vuttam hoti—tāta Bharata yaṁ sattānam jīvitam bahumpi vilapantānam purisānam ekenāpi mā ucchijjīti na sakkā rakkhitum, so dāni mādiso aṭṭha lokadhamme tathato jānanto viññū medhāvī paṇḍito maraṇapariyosānajīvitesu sattesu kissa attānamupatāpaye, kiṁkāraṇā anupakārena sokadukkhena¹ attānam santāpeyyāti.

Daharā cāti gāthā “maccu nāmesa tāta Bharata neva suvaṇṇarūpakasadisānam daharānam khattiyakumārakādīnam, na vuddhippatānam mahāyodhānam, na bālānam puthujjansattānam, na Buddhādīnam paṇḍitānam, na cakkavatti-ādīnam issarānam, na niddhanānam² daliddādīnam lajjati, sabbepime sattā maccuparāyaṇā maraṇamukhe sambhaggavibhaggā bhavantiyevā”ti dassanattham vuttā.

Niccaṁ patanatoti³ idam vuttam hoti—yathā hi tāta Bharata pakkānam phalānam pakkakālato paṭṭhāya “idāni vaṇṭā chijjivā patissanti, idāni patissanti”ti patanato bhayaṁ niccaṁ dhuvaṁ ekaṁsikameva bhavati, evaṁ āsaṅkanīyato evaṁ jātānam maccānampi ekaṁsikaṁyeva maraṇato bhayaṁ, natthi so khaṇo vā layo vā yattha tesaṁ maraṇam na āsaṅkitabbaṁ bhaveyyāti.

1. Sakadukkhena (Sī, Syā) 2. Nirasanavasānānam (Sī, I), niravasesānam (Syā)

3. Papatanāti patanato (Sī) patanatoti patanto (Syā) papatanāti

Papatanato (I) patanatoti patanā (?) Suttanipāta-Ṭṭha 2. 180 piṭṭhe passitabbaṁ.

Sāyanti vikāle. Iminā rattibhāge ca diṭṭhānaṃ divasabhāge adassanaṃ, divasabhāge ca diṭṭhānaṃ rattibhāge adassanaṃ dīpeti. **Kiñcidatthanti** “pitā me, putto me”ti-ādīhi paridevamānova poso sammūlho attānaṃ himsanto kilamento appamattakampi atthaṃ āhareyya. **Kayirā tam**¹ **vicakkhaṇoti** atha paṇḍito puriso evaṃ paridevaṃ kareyya, yasmā pana paridevanto mataṃ vā ānetuṃ aññaṃ vā tassa vaḍḍhiṃ kātuṃ na sakkoti, tasmā niratthakattā paridevitassa paṇḍitā na paridevanti.

Attāna’mattanoti attano attabhāvaṃ sokaparidevadukkhena himsanto. **Na tenāti** tena paridevena paralokaṃ gatā sattā na pārenti na yāpenti. **Niratthāti** tasmā tesāṃ matasattānaṃ ayaṃ paridevanā niratthakā. **Saraṇanti** nivāsagehaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti—yathā paṇḍito puriso attano vasanāgāre āditte muhuttampi vosānaṃ anāpajjitvā ghaṭasatena ghaṭasahassena vārinā nibbāpayateva, evaṃ dhīro uppatitaṃ sokaṃ khippameva nibbāpaye. Tūlaṃ viya ca vāto yathā saṇṭhātuṃ na sakkoti, evaṃ dhamṣaye viddhiṃseyyāti attho.

Macco ekova² **accetīti** ettha tāta Bharata ime sattā kammassakā nāma, tathā hi ito paralokaṃ gacchanto satto ekova acceti atikkamati, khattiyādikule jāyamānopi ekova gantvā jāyati. Tattha tattha pana ñātimittasaṃyogena “ayaṃ me pitā, ayaṃ me mātā, ayaṃ me mitto”ti saṃyogaparamātveva sambhogā sabbapāṇinaṃ, paramatthena pana tīsupi bhavesu kammassakāvete sattāti attho.

Tasmāti yasmā etesaṃ sattānaṃ ñātimittasaṃyogaṃ ñātimittaparibhogamattaṃ ṭhapetvā ito paraṃ aññaṃ natthi, tasmā. **Sampassatoti** imaṅca paraṅca lokaṃ nānābhāvavinābhāvameva sammā passato. **Aññāya dhammanti** aṭṭhavidhalokadhammaṃ jānitvā. **Hadayaṃ manañcāti** idaṃ ubhayampi cittasseva nāmaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti—

1. Kayirā cenaṃ (Sī, Syā, I)

2. Ekova macco (Sī, Syā, I)

“Lābho alābho yaso ayaso ca,
 Nindā pasaṃsā ca sukhañca dukkhaṃ.
 Ete aniccā manujesu dhammo,
 Mā soca kiṃ socasi poṭṭhapādā”ti¹ —

Imesaṃ aṭṭhannaṃ lokadhammānaṃ yena kenaci cittaṃ pariyādīyati², tassa ca aniccatāṃ ñatvā ñhitassa dhīrassa pituputtamaraṇādivatthukā mahantāpi sokā hadayaṃ na tāpayantīti. Etaṃ vā aṭṭhavidhaṃ lokadhammaṃ ñatvā ñhitassa hadayavatthuñca manañca mahantāpi sokā na tāpayantīti evampettha attho daṭṭhabbo.

Sohaṃ dassaṇca bhokkhañcāti gāthāya—tāta Bharata andhabālānaṃ sattānaṃ viya mama rodanaparidevanaṃ nāma na anucchavikaṃ, ahaṃ pana pitu-accayena tassa ñhāne ñatvā kapaṇādīnaṃ dānārahānaṃ dānaṃ, ñhānantarārahānaṃ ñhānantaraṃ, yasārahānaṃ yasaṃ dassāmi, pitarā me paribhuttanayena issariyaṃ paribhuñjissāmi, ñātake ca posessāmi, avasesaṇca antoparijanādikaṃ janāṃ pālessāmi, dhammikasamaṇabrāhmaṇānaṃ dhammikaṃ rakkhāvaraṇaguttiṃ karissāmīti evañhi jānato paṇḍitapurisassa anurūpaṃ kiccanti attho.

Parisā imaṃ Rāmapaṇḍitassa aniccatāpakāsaṇaṃ dhammadesanaṃ sutvā nissokā ahesuṃ. Tato Bharatakumāro Rāmapaṇḍitaṃ vanditvā “Bārāṇasirajjaṃ sampaṭicchathā”ti āha. Tāta Lakkhaṇaṇca Sītādeviñca gahetvā gantvā rajjaṃ anusāsathāti. Tumhe pana devāti. Tāta mama pitā “dvādasavassaccayena āgantvā rajjaṃ kāreyyāsī”ti maṃ avoca, ahaṃ idāneva gacchanto tassa vacanakaro nāma na homi, aññānīpi tiṇi vassāni atikkamitvā āgamissāmīti. Ettakaṃ kālaṃ ko rajjaṃ kāressatīti. Tumhe kārethāti. Na mayaṃ kāressāmāti. “Tena hi yāva mamāgamanā imā pādukā kāressanti”ti attano tiṇapādukā omuñcivā adāsī. Te tayopi janā pādukā gahetvā Rāmapaṇḍitaṃ vanditvā mahājanaparivutā Bārāṇasiṃ agamaṃsu. Tiṇi saṃvaccharāni pādukā rajjaṃ kāresuṃ. Amaccā tiṇapādukā rājapallaṅke

1. Khu 5. 107 piṭṭhe.

2. Yena tena cittaṇa ñāyanti (I), yena kenaci cittaṇa paññāyanti (Ka)

ṭhapetvā aḍḍaṃ vinicchinanti. Sace dubbinicchito hoti, pādukā aññaṃaññaṃ paṭihaññanti. Tāya saññāya puna vinicchinanti. Sammā vinicchitakāle pādukā nissaddā sannisīdanti. Rāmapaṇḍito tiṇṇaṃ saṃvaccharānaṃ accayena araññaṃ nikkhamitvā Bārāṇasīnagaraṃ patvā uyyānaṃ pāvisi. Tassa āgamanabhāvaṃ ñatvā kumārā amaccagaṇaparivutā uyyānaṃ gantvā sītaṃ aggamaheṣiṃ katvā ubhinnaṃpi abhisekaṃ akaṃsu. Evaṃ abhisekappatto mahāsatto alaṅkatarathe ṭhatvā mahantena parivārena nagaraṃ pavisitvā padakkhiṇaṃ katvā candakapāsādavarassa¹ mahātalaṃ abhiruhi, tato paṭṭhāya soḷasa vassasahassāni dhammena rajjaṃ karetvā āyupariyosāne saggapuraṃ pūresi.

96. “Dasa vassasahassāni, saṭṭhi vassasatāni ca.

Kambugīvo mahābāhu, Rāmo rajjamakārayi”ti—

ayaṃ abhisambuddhagāthā tamatthaṃ dīpeti.

Tattha **kambugīvoti** suvaṇṇāḷiṅgasadisagīvo. Suvaṇṇaṇhi kambūti vuccati.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne kuṭumbiko sotāpattiphale paṭiṭṭhahi. Tadā Dasarathamahārājā Suddhodanamahārājā ahosi, mātā Mahāmāyādevī, Sītā Rāhulamātā, Bharato Ānando, Lakkhaṇo Sāriputto, parisā Buddhaparisā, Rāmapaṇḍito pana ahameva ahosinti.

Dasarathajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Saṃvarajātakavaṇṇanā (462)

Jānanto no mahārājāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ ossaṭṭhavīriyaṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi. So kira Sāvattvivāsī kulaputto Satthu dhammadesanaṃ sutvā pabbajitvā laddhūpasampado ācariyupajjhāyavattaṃ pūrento ubhayāni pātimokkhāni paṇeṇa katvā

1. Sunandanapāsādavarassa (Sī), sucandakapāsādavarassa (I)

paripuṇṇapañcavasso kammaṭṭhānaṃ gahetvā “araññe vasissāmī”ti ācariyupajjhāye āpucchitvā Kosalaraṭṭhe ekaṃ paccantagāmaṃ gantvā tattha iriyāpathe pasannamanussehi paṇṇasālaṃ katvā upaṭṭhiyamāno vassaṃ upagantvā yuñjanto ghaṭento vāyamanto accāraddhena vīriyena temāsaṃ kammaṭṭhānaṃ bhāvetvā obhāsamattampi uppādetuṃ asakkonto cintesi “addhā ahaṃ Satthārā desitesu catūsu puggalesu padaparamo, kiṃ me araṇṇavāsesa, Jetavanaṃ gantvā Tathāgatassa rūpasiriṃ passanto madhuradhammadesanaṃ suṇanto vītināmessāmī”ti. So vīriyaṃ ossajitvā tato nikkhanto anupubbena Jetavanaṃ gantvā ācariyupajjhāyehi ceva sandiṭṭhasambhattehi ca āgamanakāraṇaṃ puṭṭho tamatthaṃ kathetvā tehi “kasmā evamakāsi”ti garahitvā Satthu santikaṃ netvā “kiṃ bhikkhave anicchamānaṃ bhikkhuṃ ānayitthā”ti vutte “ayaṃ bhante vīriyaṃ ossajitvā āgato”ti ārocite Satthā “saccaṃ kirā”ti pucchitvā “saccaṃ bhante”ti vutte “kasmā bhikkhu vīriyaṃ ossaji, imasmiñhi sāsane nibbīriyassa kusītapuggalassa aggaphalaṃ arahattaṃ nāma natthi, āraddhavīriyā imaṃ dhammaṃ¹ ārādhenti, tvaṃ kho pana pubbe vīriyavā ovādakkhamo, teneva kāraṇena Bārāṇasiraṇṇo puttasaṭṭhaṃ sabbakaniṭṭho hutvāpi paṇḍitānaṃ ovāde ṭhatvā setacchattaṃ pattosi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmaḍatte rajjaṃ kārente Saṃvarakumāro nāma puttasaṭṭhaṃ sabbakaniṭṭho ahosi. Rājā ekekaṃ puttaṃ “sikkhitabbayuttakaṃ sikkhāpethā”ti ekekassa amaccassa adāsi. Saṃvarakumārassa ācariyo amacco bodhisatto ahosi paṇḍito byatto rājaputtassa pituṭṭhāne ṭhito. Amaccā sikkhitasippe² rājaputte raṇṇo dassetuṃ. Rājā tesāṃ janapadaṃ datvā uyyojesi. Saṃvarakumāro sabbasippassa nipphattiṃ patvā bodhisattaṃ pucchi “tāta sace maṃ pitā janapadaṃ peseti, kiṃ karomī”ti. Tāta tvaṃ janapade dīyamāne taṃ aggahetvā “deva ahaṃ sabbakaniṭṭho, mayipi gate tumhākaṃ pādamūlaṃ tucchaṃ bhavissati, ahaṃ tumhākaṃ pādamūleyeva vasissāmī”ti vadeyyāsīti. Athekadivasaṃ rājā Saṃvarakumāraṃ vanditvā

1. Adhigamadhammaṃ (Sī, Syā)

2. Sikkhitasikkhite (I, Ka)

ekamantaṃ nisinnaṃ pucchi “kiṃ tāta sippaṃ te niṭṭhitaṃ”ti. Āma devāti. Tuyhampi janapadaṃ demīti¹. Deva tumhākaṃ pādamūlaṃ tucchaṃ bhavissati, pādamūleyeva vasissāmīti. Rājā tussitvā “sādhū”ti sampaṭicchi. So tato paṭṭhāya rañño pādamūleyeva hutvā punapi bodhisattaṃ pucchi “tāta aññaṃ kiṃ karomī”ti. Tāta rājānaṃ ekaṃ purāṇuyyānaṃ yācāhīti. So “sādhū”ti uyyānaṃ yācitvā tattha jātakehi pupphaphalehi nagare issarajanaṃ saṅgaṇhitvā puna “kiṃ karomī”ti pucchi. Tāta rājānaṃ apucchitvā antonagare bhattavetanaṃ tvameva dehīti. So tathā katvā antonagare kassaci kiñci ahāpetvā bhattavetanaṃ datvā puna² bodhisattaṃ pucchitvā rājānaṃ viññāpetvā antonivesane dāsaporisānampi hatthīnampi assānampi balakāyassapi vattaṃ aparihāpetvā adāsi, tirojanapadehi āgatānaṃ dūtādīnaṃ nivāsaṭṭhānādīni vāṇijānaṃ suṅkanti sabbakaraṇīyāni attanāva akāsi. Evaṃ so mahāsattassa ovāde ṭhatvā sabbaṃ antojanañca bahijanañca nāgare ca raṭṭhavāsino ca āgantuke ca āyavattane ca³ tena tena saṅgahavatthunā ābandhitvā saṅgaṇhi, sabbesaṃ piyo ahosi manāpo.

Aparabhāge rājānaṃ maraṇamañce nipannaṃ amaccā pucchiṃsu “deva tumhākaṃ accayena setacchattaṃ kassa demā”ti. Tāta mama puttā sabbe pi setacchattassa sāminova. Yo pana tumhākaṃ manaṃ gaṇhāti, tasseva setacchatthaṃ dadeyyāthāti. Te tasmim̐ kālakate tassa sarīraparihāraṃ katvā sattame divase sannipatitvā “rañña ‘yo tumhākaṃ manaṃ gaṇhāti, tassa setacchattaṃ ussāpeyyāthā’ti vuttaṃ, amhākañca ayaṃ Saṃvarakumāro manaṃ gaṇhāti”ti ñātakehi parivāritā tassa kañcanamālaṃ setacchattaṃ ussāpayiṃsu. Saṃvaramahārājā bodhisattassa ovāde ṭhatvā dhammena rajjaṃ kāresi. Itare ekūnasatakumārā “pitā kira no kālakato, Saṃvarakumārassa kira setacchattaṃ ussāpesuṃ so sabbakaniṭṭho, tassa chattaṃ na pāpuṇāti, sabbajetṭhakassa chattaṃ ussāpessāmā”ti ekato āgantvā “chattaṃ vā no detu, yuddhaṃ vā”ti Saṃvaramahārājassa paṇṇaṃ pesetvā nagaraṃ uparundhiṃsu. Rājā bodhisattassa taṃ pavattiṃ ārocetvā “idāni kiṃ karomā”ti pucchi. Mahārāja tava

1. Vārechīti (Sī, I)

2. Punappunaṃ (Ka)

3. Ayapaṭṭeneva (Sī), ayapatteneva (I)

bhātikehi saddhim yujjhanakiccaṃ natthi, tvaṃ pitu santakaṃ dhanam satakoṭṭhāse kāretvā ekūnasataṃ bhātikānaṃ¹ pesetvā “imaṃ tumhākaṃ koṭṭhāsaṃ pitu santakaṃ gaṇhatha, nāhaṃ tumhehi saddhim yujjhāmi”ti sāsaṇaṃ paḥiṇāhīti. So tathā akāsi. Athassa sabbajeṭṭhabhātiko Uposathakumāro nāma sese āmantetvā “tātā rājānaṃ nāma abhibhavitum samatthā nāma natthi, ayaṇca no kaniṭṭhabhātiko paṭisattupi hutvā na tiṭṭhati, amhākaṃ pitu santakaṃ dhanam pesetvā ‘nāhaṃ tumhehi saddhim yujjhāmi’ti pesesi, na kho pana mayaṃ sabbepi ekakkhaṇe chattaṃ ussāpessāma, ekasseva chattaṃ ussāpessāma, ayameva rājā hotu, etha taṃ passitvā rājakuṭumbaṃ paṭicchādetvā amhākaṃ janapadameva gacchāmā”ti āha. Atha te sabbepi kumārā nagaradvāraṃ vivarāpetvā paṭisattuno ahutvā nagaraṃ pavisiṃsu.

Rājāpi tesam amaccehi paṇṇākāraṃ gāhāpetvā paṭimaggaṃ peseti. Kumārā nātimahantena parivārena pattikāva āgantvā rājanivesanaṃ abhiruhitvā Saṃvaramahārājassa nipaccakāraṃ dassetvā nīcāsane nisīdiṃsu. Saṃvaramahārājā setacchattassa heṭṭhā sīhāsane nisīdi, mahanto yaso mahantaṃ sirisobhaggaṃ ahosi, olokitolokitaṭṭhānaṃ kampi. Uposathakumāro Saṃvaramahārājassa sirivibhavaṃ oloketvā “amhākaṃ pitā attano accayena Saṃvarakumārassa rājabhāvaṃ ñatvā maññe amhākaṃ janapade datvā imassa na adāsī”ti cintetvā tena saddhim sallapanto tisso gāthā abhāsi—

97. “Jananto no mahārāja, tava sīlaṃ janādhipo.

Ime kumāre pūjento, na taṃ kenaci maññatha.

98. Tiṭṭhante no mahārāje, adu deve divaṅgate.

Ñāti taṃ samanuññiṃsu, sampassaṃ atthamattano.

99. Kena saṃvara vattena, sañjāte abhitiṭṭhasi.

Kena taṃ nātivattanti, ñātisaṅghā samāgatā”ti.

1. Ekūnasatabhātikānaṃ (Syā, Ka)

Tattha **jānanto** noti jānanto nu. **Janādh**ipoti amhākaṃ pitā narindo. **Imeti** ime ekūnasate kumāre. Pāḷipotthakesu pana “aññe kumāre”ti likhitam. **Pūjentoti** tena tena janapadena mānento. **Na taṃ kenacīti** khuddakenāpi kenaci janapadena taṃ pūjetabbaṃ na maññittha, “ayaṃ mama accayena rājā bhavissatī”ti ñatvā maññe attano pādamūleyeva vāsesīti¹. **Tiṭṭhante** noti tiṭṭhante nu, dharamāneyeva nūti pucchati. **Adu**² **deveti** udāhu amhākaṃ pitari divaṅgate attano atthaṃ vuḍḍhiṃ passantā saddhiṃ rājakārakehi negamajānapadehi ñātayo taṃ “rājā hohī”ti samanunñimsu. **Vattenāti** sīlacārena. **Sañjāte abhitiṭṭhasīti** samānajālike ekūnasatabhātaro abhibhavitvā tiṭṭhasi. **Nātivattantīti** na abhibhavanti³.

Taṃ sutvā Saṃvaramahārājā attano guṇaṃ kathento cha gāthā abhāsi—

100. “Na rājaputta usūyāmi, samaṇānaṃ Mahesinaṃ.
Sakkaccaṃ te namassāmi, pāde vandāmi tādinaṃ.
101. Te maṃ dhammaguṇe yuttaṃ, sussūsa’manusūyakaṃ.
Samaṇa manusāsanti, isi dhammaguṇe ratā.
102. Tesāhaṃ vacanaṃ sutvā, samaṇānaṃ Mahesinaṃ.
Na kiñci atimaññāmi, dhamme me nirato mano.
103. Hatthārohā anikaṭṭhā, rathikā pattikārakā.
Tesaṃ nappaṭṭibandhāmi, niviṭṭhaṃ bhattavetanaṃ.
104. Mahāmattā ca me atthi, mantino paricārakā.
Bāraṇasiṃ voharanti, bahumaṃsasurodanaṃ.
105. Athopi vāṇijā phītā, nānāraṭṭhehi āgatā.
Tesu me vihitā rakkhā, evaṃ jānāhu’posathā”ti.

1. Ṭhapesīti (Ka)

2. Ādu (Sī, I), ādū (Syā)

3. Na ativattanti (Ka)

Thattha **na rājaputtā**ti ahaṃ rājaputta kañci sattaṃ¹ “ayaṃ sampatti imassa mā hotū”ti na usūyāmi. **Tādinanti** tādilakkhaṇayuttānaṃ samitapāpatāya samaṇānaṃ mahantānaṃ sīlakkhandhādīnaṃ guṇānaṃ esitatāya mahesīnaṃ dhammikasamaṇabrāhmaṇānaṃ pañcapaṭiṭṭhitena pāde vandāmi, dānaṃ dadanto dhammikañca nesaṃ rakkhāvaraṇaguttiṃ paccupaṭṭhapento sakkaccaṃ te namassāmi, manena sampiyāyanto ca pūjemīti attho. **Te manti** te samaṇā maṃ “ayaṃ dhammakopṭṭhāse yuttapayutto sussūsaṃ anusūyako”ti tathato ñatvā maṃ dhammaguṇe yuttaṃ sussūsaṃ anusūyakaṃ anusāsanti, “idaṃ kara², idaṃ mā karī”ti ovaḍantīti attho. **Tesāhanti** tesāṃ ahaṃ. **Hatthārohāti** hatthiṃ āruyha yujjhanakā yodhā. **Anīkaṭṭhāti**³ hatthānikādīsu ṭhitā. **Rathikāti** rathayodhā. **Pattikārakāti** pattinova. **Niviṭṭhanti**⁴ yaṃ tehi sajjitaṃ bhattañca vetanañca, ahaṃ taṃ nappaṭibandhāmi, aparihāpetvā dadāmiṃti attho.

Mahāmattāti bhātika mayhaṃ mahāpaññā mantesu kusalā mahā-amaccā ceva avasesamantino ca paricārakā atthi. Iminā imaṃ dasseti “tumhe mantasampanne paṇḍite ācariye na labhittha, amhākaṃ pana ācariyā paṇḍitā upāyakusalā, te no setacchattena⁵ yojesuṃ”ti. **Bārāṇasinti** bhātika mama chattaṃ ussāpitakālato paṭṭhāya “amhākaṃ rājā dhammiko anvaddhamāsaṃ devo vassati, tena sassāni sampajjanti, Bārāṇasiyaṃ bahurū khāditabbayuttakaṃ macchamaṃsaṃ pāyitabbayuttakaṃ surodakañca jātan”ti evaṃ raṭṭhavāsino bahumaṃsasurodakaṃ⁶ katvā Bārāṇasiṃ voharanti. **Phitāti** hatthiratana-assaratanamuttaratanādīni āharitvā nirupaddavā vohāraṃ karontā phitā samiddhā. **Evaṃ jānāhīti** bhātika uposatha ahaṃ imehi ettakehi kāraṇehi sabbakaniṭṭhopi hutvā mama bhātike abhibhavitvā setacchattaṃ patto, evaṃ jānāhīti.

Athassa guṇaṃ sutvā Uposathakumāro dve gāthā abhāsi—

106. “Dhammena kira ñātīnaṃ, rajjaṃ kārehi saṃvara.

Medhāvī paṇḍito cāsi, athopi ñātīnaṃ hito.

1. Kiñci janaṃ (Syā), kiñcimattaṃ (Ka)

3. Añīkaṭṭhāti (Sī)

5. Setacchatte (Ka)

2. Kari (Sī, Syā, Ka), kuru (I)

4. Nibaddhanti (Sī, I)

6. Bahumaṃsasurodakanti (Ka)

107. Taṃ taṃ ñātiparibyūḷhaṃ, nānāratanamocitaṃ.

Amittā nappasahanti, indaṃva asurādhipo”ti.

Tattha **dhammena kira ñātīnanti** tāta Saṃvara mahārāja dhammena kira tvaṃ ekūnasatānaṃ ñātīnaṃ attano jeṭṭhabhātikānaṃ ānubhāvaṃ abhibhavasi, ito paṭṭhāya tvameva rajjaṃ kārehi, tvameva¹ medhāvī ceva paṇḍito ca ñātīnañca hitoti attho. **Taṃ tanti** evaṃ² vividhaguṇasampannaṃ taṃ. **Ñātiparibyūḷhanti** amhehi ekūnasatehi ñātakehi parivāritaṃ.

Nānāratanamocitanti nānāratanehi ocitaṃ sañcitaṃ bahuratanasañcayāṃ.

Asurādhipoti yathā Tāvatinsehi parivāritaṃ indaṃ asurarājā nappasahati, evaṃ amhehi ārakkhaṃ karontehi parivāritaṃ taṃ tiyojanasatike Kāsiraṭṭhe dvādasayojanikāya Bārāṇasīyā rajjaṃ kārentaṃ amittā nappasahantīti dīpeti.

Saṃvaramahārājā sabbesampi bhātikānaṃ mahantaṃ yasaṃ adāsi. Te tassa santike māsaḍḍhamāsaṃ vasitvā “mahārāja janapadesu coresu uṭṭhahantesu mayāṃ jānissāma, tvaṃ rajjasukhaṃ anubhavā”ti vatvā attano attano janapadaṃ gatā. Rājāpi bodhisattassa ovāde ṭhatvā āyupariyosāne devanagaraṃ pūrento agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “bhikkhu evaṃ tvaṃ pubbe ovādakkhamo, idāni kasmā vīriyaṃ na akāsī”ti vatvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne so bhikkhu sotāpattiphale paṭiṭṭhahi. Tadā Saṃvaramahārājā ayaṃ bhikkhu ahosi, Uposathakumāro Sāriputto, sesabhātikā therānuthera, parisā Buddhaparisā, ovādadāyako amacco pana ahameva ahosinti.

Saṃvarajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Suppārakajātakavaṇṇanā (463)

Ummujjanti nimujjantīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto paññāpāramiṃ ārabha katesi. Ekadivasañhi sāyanhasamaye Tathāgatassa dhammaṃ desetuṃ nikkhamanaṃ āgamayamānā bhikkhū dhammasabhāyaṃ nisīditvā “āvuso

1. Tvaṃ hi (Sī, I), tvampi (Ka)

2. Taṃ evaṃ (Sī, I)

aho satthā mahāpaṇṇo puthupaṇṇo hāsapaṇṇo javanapaṇṇo tikkhapaṇṇo nibbedhikapaṇṇo tatra tatra upāyapaṇṇāya samannāgato vipulāya pathavīsamāya, mahāsamuddo viya gambhīrāya, ākāso viya vitthiṇṇāya, sakalajambudīpasmiṇhi utthitapaṇṇo dasabalaṃ atikkamitvā gantum samattho nāma natthi. Yathā mahāsamudde utthita-ūmiyo velaṃ nātikkamanti, velaṃ patvāva bhijjanti, evaṃ na koci paṇṇo¹ Dasabalaṃ atikkamati, Satthu pādamūlaṃ patvā bhijjatevā”ti dasabalassa mahāpaṇṇāpāramiṃ vaṇṇesuṃ. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave Tathāgato idāneva paṇṇavā, pubbepi aparipakke ñāṇe paṇṇavāva, andho hutvāpi mahāsamudde udakasaṇṇāya ‘imasmiṃ imasmiṃ samudde idaṃ nāma idaṃ nāma ratana’nti aññāsi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Kururaṭṭhe Kururājā nāma rajjaṃ kāresi, Kurukacchaṃ² nāma Paṭṭanagāmo ahoṣi. Tadā bodhisatto Kurukacche Niyāmakajetthakassa putto hutvā nibbatti pāsādiko suvaṇṇavaṇṇo, “Suppārakakumāro”tissa nāmaṃ karimsu. So mahantena parivārena vaḍḍhanto soḷasavassakāleyeva niyāmakasippe nipphattiṃ patvā aparabhāge pitu accayena niyāmakajetthako hutvā niyāmakakammaṃ akāsi, paṇḍito ñāṇasampanno ahoṣi. Tena āruḷhanāvāya byāpatti nāma natthi. Tassa aparabhāge loṇajalapahaṭāni dvepi cakkhūni nassimsu. So tato paṭṭhāya niyāmakajetthako hutvāpi niyāmakakammaṃ akatvā “rājānaṃ nissāya jīvissāmi”ti rājānaṃ upasaṅkami. Atha naṃ rājā agghāpaniyakamme ṭhapesi. So tato paṭṭhāya raṇṇo hatthiratana-assaratanamuttasāramaṇisārādīni agghāpesi.

Athekadivasam “raṇṇo maṅgalaḥatthī bhavissati”ti kālāpāsāṇakūṭavaṇṇam ekaṃ vāraṇam ānesuṃ. Taṃ disvā rājā “paṇḍitassa dassethā”ti āha. Atha naṃ tassa santikaṃ nayimsu. So hatthena tassa sarīraṃ parimajjitvā “nāyaṃ maṅgalaḥatthī bhavituṃ anucchaviko, pādehi vāmanadhātuko esa, etaṇhi mātā vijāyamānā aṅkena sampatiṇchituṃ nāsakkhi, tasmā bhūmiyaṃ patitvā pacchimapādehi vāmanadhātuko

1. Paṇṇāya (Sī, I)

2. Bharukacchaṃ (Sī, Syā, I)

hoti”ti āha. Hatthim gahetvā āgate pucchimsu. Te “saccaṃ paṇḍito katheti”ti vadimsu. Taṃ kāraṇaṃ rājā sutvā tuṭṭho tassa aṭṭha kahāpaṇe dāpesi.

Punekadivasam “rañño maṅgala-asso bhavissati”ti ekaṃ assam ānayimsu. Tampi rājā paṇḍitassa santikaṃ pesesi. So tampi hatthena parāmasitvā “ayaṃ maṅgala-asso bhavituṃ na yutto, etassa hi jātadivaseyeva mātā mari, tasmā mātu khīraṃ alabhanto na sammā vadḍhito”ti āha. Sāpissa kathā saccāva ahosi. Tampi sutvā rājā tussitvā aṭṭha kahāpaṇe dāpesi. Athekadivasam “rañño maṅgalaratho bhavissati”ti rathaṃ āharimsu. Tampi rājā tassa santikaṃ pesesi. So tampi hatthena parāmasitvā “ayaṃ ratho susirarukkhena kato, tasmā rañño nānucchaviko”ti āha. Sāpissa kathā saccāva ahosi. Rājā tampi sutvā aṭṭheva kahāpaṇe dāpesi. Athassa mahagghaṃ kambalaratanaṃ āharimsu. Tampi tasseva pesesi. So tampi hatthena parāmasitvā “imassa mūsikacchinnam ekaṭṭhānam atthi”ti āha. Sodhentā taṃ disvā rañño ārocesuṃ. Rājā sutvā tussitvā aṭṭheva kahāpaṇe dāpesi.

So cintesi “ayaṃ rājā evarūpānipi acchariyāni disvā aṭṭheva kahāpaṇe dāpesi, imassa dāyo nhāpitadāyo, nhāpitajātiko bhavissati, kiṃ me evarūpena rājupaṭṭhānena, attano vasanaṭṭhānameva gamissāmī”ti. So Kurukacchapaṭṭhānameva paccāgami. tasmim tattha vasante vāṇijā nāvaṃ sajjetvā “kaṃ niyāmaṃ karissāmā”ti mantesuṃ. “Suppārakapaṇḍitena āruḥhanāvā na byāpajjati, esa paṇḍito upāyakusalo, andho samānopi Suppārakapaṇḍitova uttamo”ti taṃ upasaṅkamitvā “niyāmaṃ no hohi”ti vatvā “tātā ahaṃ andho, kathaṃ niyāmakakammaṃ karissāmī”ti vutte “sāmi andhāpi tumheyyeva amhākaṃ uttamā”ti punappunaṃ yāciyamāno “sādhu tātā tumhehi ārocitasaññāya niyāmaṃ bhavissāmī”ti tesam nāvaṃ abhiruhi. Te nāvāya mahāsamuddaṃ pakkhandimsu. Nāvā satta divasāni nirupaddavā agamāsi, tato akālavātaṃ uppātitaṃ uppajji, nāvā cattāro māse pakatisamuddapiṭṭhe vicaritvā khuramālīsamuddaṃ nāma pattā.

Tattha macchā manussasamānasarīrā khuranāsā uduke ummujjanimuḍḍam karonti. Vāṇijā te disvā mahāsattam tassa samuddassa nāmam pucchantā paṭhamam gāthamāhamasu—

108. “Ummujjanti nimujjanti, manussā khuranāsikā.
Suppārakam tam pucchāma, samuddo katamo ayan”ti.

Evam tehi puṭṭho mahāsatto attano niyāmakasuttena saṃsanditvā dutiyam gāthamāha—

109. “Kurukacchā payātānam, vāṇijānam dhanesinam.
Nāvāya vippanaṭṭhāya, khuramālīti vuccatī”ti.

Tattha **payātānanti** Kurukacchapaṭṭanā¹ nikkhamitvā gacchantānam. **Dhanesinanti** tumhākam vāṇijānam dhanam pariyesantānam. **Nāvāya vippanaṭṭhāyati** tāta tumhākam imāya videsam pakkhandanāvāya kammakārakam² pakatisamuddam atikkamitvā sampatto ayaṃ samuddo “khuramālī”ti vuccati, evametam³ paṇḍitā kathentīti.

Tasmim pana samudde vajiram ussannam hoti. Mahāsatto “sacāham ‘ayaṃ vajirasamuddo’ti evam etesaṃ kathessāmi, lobhena bahum vajiram gaṇhitvā nāvam osīdāpessanti”ti tesam anācikkhitvāva nāvam laggāpetvā upāyenekam yottam gahetvā macchagahaṇaniyāmena jālam khipāpetvā vajirasāram uddharitvā nāvāyam pakkhipitvā aññaṃ appagghabhaṇḍam chaḍḍāpesi. Nāvā tam samuddam atikkamitvā purato aggimālim nāma gatā. So pajjalita-aggikkhandho viya majjhanhikasūriyo viya ca obhāsam muñcanto aṭṭhāsi. Vāṇijā—

110. “Yathā aggīva suriyova⁴, samuddo paṭidissati.
Suppārakam tam pucchāma, samuddo katamo ayan”ti—

gāthāya tam pucchimsu.

1. Bharukacchapaṭṭanā (Sī, Syā, I, Ka)

2. Kammakārakā (I, Ka), kammakāraṇāya (Syā)

3. Evameva (Ka)

4. Aggī suriyō ca (Syā)

Mahāsattope tesam anantaragāthāya kathesi—

111. “Kurukacchā payātānaṃ, vāṇijānaṃ dhanesinaṃ.
Nāvāya vippanatṭhāya, aggimālīti vuccatī”ti.

Tasmiṃ pana samudde suvaṇṇaṃ ussannaṃ ahosi. Mahāsatto purimanayeneva tatopi suvaṇṇaṃ gāhāpetvā nāvāyaṃ pakkhipāpesi. Nāvā tampi samuddaṃ atikkamitvā khīraṃ viya dadhiṃ viya ca obhāsantaṃ dadhimālīṃ nāma samuddaṃ pāpuṇi. Vāṇijā—

112. “Yathā dadhīva khīraṃva, samuddo paṭidissati.
Suppārakaṃ taṃ pucchāma, samuddo katamo ayan”ti—

gāthāya tassapi nāmaṃ pucchimsu.

Mahāsatto anantaragāthāya ācikkhi—

113. “Kurukacchā payātānaṃ, vāṇijānaṃ dhanesinaṃ.
Nāvāya vippanatṭhāya, dadhimālīti¹ vuccatī”ti.

Tasmiṃ pana samudde rajataṃ ussannaṃ ahosi. So tampi upāyena gāhāpetvā nāvāyaṃ pakkhipāpesi. Nāvā tampi samuddaṃ atikkamitvā nīlakuṣaṭṭhaṃ viya sampannasassaṃ viya ca obhāsamānaṃ nīlavaṇṇaṃ kusamālīṃ nāma samuddaṃ pāpuṇi. Vāṇijā—

114. “Yathā kusova sassova, samuddo paṭidissati.
Suppārakaṃ taṃ pucchāma, samuddo katamo ayan”ti—

gāthāya tassapi nāmaṃ pucchimsu.

So anantaragāthāya ācikkhi—

115. “Kurukacchā payātānaṃ, vāṇijānaṃ dhanesinaṃ.
Nāvāya vippanatṭhāya, kusamālīti vuccatī”ti.

Tasmiṃ pana samudde nīlamaṇirataṃ ussannaṃ ahosi. So tampi upāyeneva gāhāpetvā nāvāyaṃ pakkhipāpesi. Nāvā tampi samuddaṃ

1. Khīramālīti (Ka)

atikkamitvā naḷavanam viya Veḷuvanam viya ca khāyamānam Naḷamālīm
nāma samuddam pāpuṇi. Vāṇijā—

116. “Yathā naḷova veḷūva, samuddo paṭidissati.

Suppārakam taṁ pucchāma, samuddo katamo ayan”ti—

gāthāya tassapi nāmaṁ pucchimsu.

Mahāsatto anantaragāthāya kathesi—

117. “Kurukacchā payātānam, vāṇijānam dhanesinam.

Nāvāya vippanaṭṭhāya, Naḷamālīti vuccatī”ti.

Tasmim pana samudde masāragallam veḷuriyam ussannam ahosi. So
tampi upāyena gāhāpetvā nāvāyam pakkipāpesi. Aparo nayo—**naḷoti**
vicchikanaḷopi kakkaṭakanaḷopi, so rattavaṇṇo hoti. **Veḷūti** pana
pavāḷassetam nāmaṁ, so ca samuddo pavāḷussanno rattobhāso ahosi, tasmā
“yathā naḷova veḷuvā”ti pucchimsu. Mahāsatto tato pavāḷam gāhāpesīti.

Vāṇijā Naḷamālīm atikkantā balavāmukhasamuddam nāma passimsu.
Tattha udakam kaḍḍhitvā kaḍḍhitvā sabbato bhāgena¹ uggacchati. Tasmim
sabbato bhāgena uggate² udakam sabbato bhāgena
chinnapapātamahāsobbho viya paññāyati, ūmiyā uggatāya ekato
papātasadisam hoti, bhayaajanano saddo uppajjati sotāni bhindanto viya
hadayam phārento viya ca. Tam disvā vāṇijā bhītatasiṭā—

118. “Mahabbhayo bhīmsanako, saddo suyyati’ mānuso³.

Yathā sobbho papātova, samuddo paṭidissati.

Suppārakam taṁ pucchāma, samuddo katamo ayan”ti—

gāthāya tassapi nāmaṁ pucchimsu.

1. Pabbatobhāgena (Ka) evamupariṇi.

2. Uggatam (Syā, I)

3. Samuddo suyyatamānuso (Sī, Syā, I)

Tattha **suyyati'mānusoti** suyyati amānuso saddo¹.

119. “Kurukacchā payātānaṃ, vāṇijānaṃ dhanesinaṃ.

Nāvāya vippanatṭhāya, balavāmukhīti vuccatī”ti—

bodhisatto anantaragāthāya tassa nāmaṃ ācikkhitvā “tātā imaṃ balavāmukhasamuddaṃ patvā nivattitum samatthā nāvā nāma natthi, ayaṃ sampattanāvaṃ nimujjāpetvā vināsaṃ pāpeti”ti āha. Tañca nāvaṃ satta manussasatāni abhiruhiṃsu. Te sabbe maraṇabhayaabhītā ekappahārenea Avīcimhi paccamānasattā viya atikāruṇṇaṃ ravaṃ muñciṃsu. Mahāsatto “ṭhapetvā maṃ añño etesaṃ sotthibhāvaṃ kātuṃ samattho nāma natthi, saccakiriyaṃ tesaṃ sotthiṃ karissāmi”ti cintetvā te āmantetvā āha “tātā khippaṃ maṃ gandhodakena nhāpetvā ahatavattāni nivāsāpetvā puṇṇapatiṃ sajjetvā nāvāya dhure ṭhapethā”ti. Te vegena tathā karīṃsu. Mahāsatto ubho hi hatthehi puṇṇapātiṃ gahetvā nāvāya dhure ṭhito saccakiriyaṃ karonto osānagāthamāha—

120. “Yato sarāmi attānaṃ, yato pattosmi viññutaṃ.

Nābhijānāmi sañcicca, ekapāṇampi hiṃsitaṃ.

Etena saccavajjena, sotthiṃ nāvā nivattatū”ti.

Tattha **yatoti** yato paṭṭhāya ahaṃ attānaṃ sarāmi, yato paṭṭhāya camhi viññutaṃ pattoti attho. **Ekapāṇampi hiṃsitaṃ** etthantare sañcicca ekaṃ kunthakipillikapāṇampi hiṃsitaṃ nābhijānāmi. Desanāmatamevetāṃ, bodhisatto pana tiṇasalākampi upādāya mayā parasantakaṃ na gahitapubbaṃ, lobhavasena paradāraṃ na olokitapubbaṃ, musā na bhāsitaṃ, tiṇaggenāpi majjaṃ na pivitapubbanti evaṃ pañcasīlavasena pana saccakiriyaṃ akāsi, katvā ca pana puṇṇapātiyā udakaṃ nāvāya dhure abhisīci.

Cattāro māse videsaṃ pakkhandanāvā nivattitvā iddhiṃ viya saccānubhāvena ekadivaseneva Kurukacchapaṭṭanaṃ agamāsi. Gantvā ca pana thalepi aṭṭhasabhamattaṃ ṭhānaṃ pakkhanditvā nāvikaṃ gharadvāreyeva aṭṭhāsi. Mahāsatto tesaṃ vāṇijānaṃ suvaṇṇarajatamaṇipavāḷamuttavajirāni

1. Mahāsamuddo (Sī, Syā, I)

bhājetvā adāsi. “Ettakehi vo ratanehi alaṃ, mā puna samuddaṃ pavisathā”ti
tesaṃ ovādaṃ datvā yāvajīvaṃ dānādīni puññāni katvā devapuraṃ pūresi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ bhikkhave pubbepi
Tathāgato mahāpaññoyevā”ti vatvā jātaṃ samodhānesi “tadā parisā
Buddhāparisā ahesuṃ, Suppārakapaṇḍito pana ahameva aho sin”ti.

Suppārakajātakavaṇṇanā navamā.

Jātakuddānaṃ

Mātuposaka Juṇho ca, Dhamma Udaya Pāṇīyo.
Yudhañcayo Dasaratho, Saṃvaro ca Suppārako.
Ekādasanipātamhi, saṅgītā nava jātakā.

Ekādasakanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

12. Dvādasakanipāta

1. Cūḷakuṇālaajātakavaṇṇanā (464)

1-12. Luddhānaṃ¹ lahucittānanti idaṃ jātakam Kuṇālaajātake² āvi bhavissati.

Cūḷakuṇālaajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Bhaddasālaajātakavaṇṇanā (465)

Kā tvam suddhehi vatthehīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ñātattthacariyaṃ ārabba kathesi. Sāvattiyañhi Anāthapiṇḍikassa nivesane pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ nibaddhabhojanaṃ pavattati, tathā Visākhāya ca Kosalarañño ca. Tattha pana kiñcāpi nānaggarasabhojanaṃ dīyati, bhikkhūnaṃ panettha koci vissāsiko natthi, tasmā bhikkhū rājanivesane na bhuñjanti, bhattaṃ gahetvā Anāthapiṇḍikassa vā Visākhāya vā aññesaṃ vā vissāsikānaṃ gharāṃ gantvā bhuñjanti. Rājā ekadivasam paṇṇākāraṃ āhaṭam “bhikkhūnaṃ dethā”ti bhattaggaṃ pesetvā “bhattagge bhikkhū natthī”ti vutte “kahaṃ gatā”ti pucchitvā “attano vissāsikagehesu nisīditvā bhuñjanti”ti sutvā bhuttapātārāso Satthu santikaṃ gantvā “bhante bhojanaṃ nāma kiṃ paramaṃ”ti pucchi. Vissāsaparamaṃ mahārāja, kañjikamattakampi³ vissāsikena dinnam madhuraṃ hotīti. Bhante kena pana saddhim bhikkhūnaṃ vissāso hotīti. Ñātīhi vā sekkhakulehi vā⁴ mahārājāti. Tato rājā cintesi “ekaṃ sakyadhītaraṃ ānetvā aggamahesiṃ karissāmi, evaṃ mayā saddhim bhikkhūnaṃ ñātake viya vissāso bhavissatī”ti⁵. So uṭṭhāyāsanaṃ attano nivesanaṃ gantvā Kapilavatthum dūtaṃ pesesi “dhītaraṃ me detha, ahaṃ tumhehi saddhim ñātibhāvaṃ icchāmi”ti.

1. Khuddānaṃ (Sī, Syā, I)

3. Kañjikakaṇḍābhattampi hi (Syā)

5. Ñātiko bhavissatīti (Syā), ñātako bhavissatīti (Ka)

2. Khu 6. 113 piṭṭhe.

4. Sakyakulehi vā (I, Ka)

Sākiyā dūtavacanaṃ sutvā sannipatitvā mantayim̐su “mayam̐ Kosalarañño āṇāpavattiṭṭhāne vasāma, sace dārikaṃ na dassāma, mahantaṃ veraṃ bhavissati, sace dassāma, kulavaṃso no bhijjissati, kiṃ nu kho kātabban”ti. Atha ne Mahānāmo āha “mā cintayittha, mama dhītā Vāsabhakhattiyā nāma Nāgamuṇḍāya nāma dāsiyā kucchismiṃ nibbatti, sā soḷasavassuddesikā uttamarūpadharā sobhaggappattā pitu vaṃsena khattiyajātikā, tamassa ‘khattiyakaññā’ti pesessāmā”ti. Sākiyā “sādhū”ti sampañicchitvā dūte pakkosāpetvā “sādhū dārikaṃ dassāma, idāneva naṃ gahetvā gacchathā”ti āhaṃsu. Dūtā cintesuṃ “ime sākiyā nāma jātiṃ nissāya atimānino, ‘sadisī no’ti vatvā asadisimpi dadeyyuṃ, etehi saddhiṃ ekato bhuñjamānameva gaṇhissāmā”ti. Te evamāhaṃsu “mayam̐ gahetvā gacchantā yā tumhehi saddhiṃ ekato bhuñjati, taṃ gahetvā gamissāmā”ti. Sākiyā tesam̐ nivāsattṭhānaṃ dāpetvā “kiṃ karissāmā”ti cintayim̐su. Mahānāmo āha “tumhe mā cintayittha, ahaṃ upāyaṃ karissāmi, tumhe mama bhojanakāle Vāsabhakhattiyam̐ alaṅkaritvā ānetvā mayā ekasmiṃ kabaḷe gahitamatte ‘deva asukarājā paṇṇaṃ paḥiṇi, imaṃ tāva sāsanaṃ suṇāthā’ti paṇṇaṃ dasseyyāthā”ti. Te “sādhū”ti sampañicchitvā tasmīṃ bhuñjamāne kumārikaṃ alaṅkarim̐su.

Mahānāmo “dhītaraṃ me ānetha, mayā saddhiṃ bhuñjatū”ti āha. Atha naṃ alaṅkaritvā tāvadeva thokaṃ papañcaṃ katvā ānayim̐su. Sā “pitarā saddhiṃ bhuñjissāmi”ti ekapātiyaṃ hatthaṃ otāresi. Mahānāmopi tāya saddhiṃ ekapiṇḍaṃ gahetvā mukhe ṭhapesi. Dutiyapiṇḍāya hatthe pasārite “deva asukaraññā paṇṇaṃ pahitaṃ, imaṃ tāva sāsanaṃ suṇāthā”ti paṇṇaṃ upanāmesuṃ. Mahānāmo “amma tvaṃ bhuñjāhī”ti dakkhiṇahatthaṃ pātiyāyeva katvā vāmahatthena gahetvā paṇṇaṃ olokesi. Tassa taṃ sāsanaṃ upadhārentasseva itarā bhuñji. So tassā bhuttakāle hatthaṃ dhovitvā mukhaṃ vikkhālesi. Taṃ disvā dūtā “nicchayenesā etassa dhītā”ti niṭṭhamakaṃsu, na taṃ¹ antaraṃ jānituṃ sakkhim̐su. Mahānāmo mahantena

1. Tesam̐ (Ka)

parivārena dhītarāṃ pesesi. Dūtāpi naṃ Sāvattthim netvā “ayaṃ kumārikā jātisampannā Mahānāmassa dhītā”ti vadimsu. Rājā tussitvā sakalanagaram alaṅkārapetvā taṃ ratanarāsimhi ṭhapetvā aggamahesiṭṭhāne abhisiṅcāpesi. Sā rañño piyā ahosi manāpā.

Athassā na cirasseva gabbho patiṭṭhahi, rājā gabbhaparihāramadāsi. Sā dasamāsaccayena suvaṇṇavaṇṇaṃ puttāṃ vijāyi. Athassa nāmaggaḥaṇadivase rājā attano ayyakassa santikaṃ pesesi “sakyarājadhītā Vāsabhakhattiyā puttāṃ vijāyi, kimassa nāmaṃ karomā”ti. Taṃ pana sāsanaṃ gahetvā gato amacco thokaṃ badhiradhātuko, so gantvā rañño ayyakassārocesi. So taṃ sutvā “Vāsabhakhattiyā puttāṃ avijāyitvāpi sabbaṃ janaṃ abhibhavati, idāni pana ativiya rañño vallabhā bhavissati”ti āha. So badhira-amacco “vallabhā”ti vacanaṃ dussutaṃ sutvā “Viṭaṭūbho”ti¹ sallakkhetvā rājānaṃ upagantvā “deva kumārassa kira ‘Viṭaṭūbho’ ti¹ nāmaṃ karoṭhā”ti āha. Rājā “porāṇakaṃ no kuladattikaṃ² nāmaṃ bhavissati”ti cintetvā “viṭaṭūbho”ti nāmaṃ akāsi. Tato paṭṭhāya kumāro kumāraparihārena vaḍḍhanto sattavassikakāle aññesaṃ kumārānaṃ mātāmahakulato hatthirūpaka-assarūpakādīni āhariyamānāni disvā mātaraṃ pucchi “amma aññesaṃ mātāmahakulato paṇṇākāro āhariyati, mayhaṃ koci kiñci na pesesi, kiṃ tvaṃ nimmātā nippitāsī”ti. Atha naṃ sā “tāta sakyarājāno mātāmahā³ dūre pana vasanti, tena te kiñci na pesenti”ti vatvā vañcesi.

Puna soḷasavassikakāle “amma mātāmahakulaṃ passitukāmomhī”ti vatvā “alaṃ tāta, kiṃ tattha gantvā karissasi”ti vāriyamānopi punappunaṃ yāci. Athassa mātā “tena hi gacchāhī”ti sampaṭicchi. So pitu ārocetvā mahantena parivārena nikkhami. Vāsabhakhattiyā puretaraṃ paṇṇaṃ pesesi “ahaṃ idha sukhaṃ vasāmi, sāmīno kiñci antaraṃ mā dassayimsū”ti. Sākiyā Viṭaṭūbhassa āgamaṇaṃ ñatvā “vandituṃ na sakkā”ti tassa daharadahare kumārake janapadaṃ paḥiṇimsu. Kumāre Kapilavatthūṃ sampatte sākiyā santhāgāre sannipatiṃsu. Kumāro

1. Viḍūḍabhoti (Sī, I), Viḍaḍūbhoti (Ka) 2. Rājadattiyāṃ (Ka) 3. Pitāmahā (Ka)

santhāgāraṃ gantvā aṭṭhāsī. Atha naṃ “ayaṃ te tāta mātāmaho¹, ayaṃ mātulo”ti vadimsu. So sabbe vandamāno vicari. So yāva piṭṭhiyā rujanappamāṇā vanditvā ekampi attānaṃ vandamānaṃ adisvā “kiṃ nu kho maṃ vandantā natthī”ti pucchi. Sākiyā “tāta tava kaniṭṭhakumārā janapadaṃ gatā”ti vatvā tassa mahantaṃ sakkāraṃ karimsu. So katipāhaṃ vasitvā mahantena parivārena nikkhami. Athekā dāsī santhāgāre tena nisinnaphalakaṃ “idaṃ Vāsabhakhattiyāya dāsiyā puttassa nisinnaphalakaṃ”ti akkositvā paribhāsitvā khīrodakena dhovi. Eko puriso attano āvudhaṃ pamussitvā nivatto taṃ gaṇhanto Viṭaṭūbhakumārassa akkosanasaddaṃ sutvā taṃ antaraṃ pucchitvā “Vāsabhakhattiyā dāsiyā icchismiṃ Mahānāmasakkassa jātā”ti ñatvā gantvā balakāyassa kathesi. “Vāsabhakhattiyā kira dāsiyā dhītā”ti mahākolāhalaṃ ahosi.

Kumāro taṃ sutvā “ete tāva mama nisinnaphalakaṃ khīrodakena dhovantu, ahaṃ pana rajje patiṭṭhitakāle etesaṃ galalohitaṃ gahetvā mama nisinnaphalakaṃ dhovissāmī”ti cittaṃ paṭṭhapesi. Tasmिṃ Sāvatthiṃ gate amaccā sabbaṃ pavattiṃ rañño ārocesuṃ. Rājā “sabbe mayhaṃ dāsiddhītaṃ adamsū”ti sākiyānaṃ kujjhitvā Vāsabhakhattiyāya ca puttassa ca dinnaparihāraṃ acchinditvā dāsadāsīhi laddhabbaparihāramattameva dāpesi. Tato katipāhaccayena Satthā rājanivesanaṃ āgantvā nisīdi. Rājā Satthāraṃ vanditvā “bhante tumhākaṃ kira ñātakehi dāsiddhītā mayhaṃ dinnā, tenassā ahaṃ saputtāya parihāraṃ acchinditvā dāsadāsīhi laddhabbaparihāramattameva dāpesin”ti āha. Satthā “ayuttaṃ mahārāja sākiyehi kataṃ, dadantehi nāma samānajātikā dātabbā assa, taṃ pana mahārāja vadāmi Vāsabhakhattiyā khattiyarājadhītā khattiyassa rañño gehe abhisekaṃ labhi, Viṭaṭūbhopi khattiyarājānameva paṭicca jāto, mātugottaṃ nāma kiṃ karissati, pitugottameva pamāṇanti porāṇakapaṇḍitā dalidditthiyā kaṭṭhahārikāyapi aggamaheṣiṭṭhānaṃ adamsu, tassā ca kucchimhi jātakumāro dvādasayojanikāya Bārāṇasiyā rajjaṃ katvā Kaṭṭhavāhanarājā nāma jāto”ti **Kaṭṭhavāhanajātakaṃ**²

1. Pitāmaho (Ka)

2. Khu 5. 2 piṭṭhe.

kathesi. Rājā Satthu dhammakatham sutvā “pitugottameva kira pamāṇan”ti sutvā tussitvā mātāputtānaṃ pakatiparihārameva dāpesi.

Raṇṇo pana Bandhulo nāma senāpati Mallikaṃ nāma attano bhariyaṃ vañjham¹ “tava kulagharameva gacchāhī”ti Kusinārameva pesesi. Sā “Satthāraṃ disvāva gamissāmī”ti Jetavanaṃ pavisitvā Tathāgataṃ vanditvā ekamantaṃ ṭhitā “kahaṃ gacchasi”ti ca puṭṭhā “sāmiko me bhante kulagharaṃ pesesi”ti vatvā “kasmā”ti vuttā “vañjhā aputtikā bhante”ti vatvā Satthārā “yadi evaṃ gamanakiccaṃ natthi, nivattāhī”ti vuttā tuṭṭhā Satthāraṃ vanditvā nivesanameva puna agamāsi. “Kasmā nivattasi”ti puṭṭhā “dasabalena nivattitāmhī”ti āha. Senāpati “diṭṭhaṃ bhavissati Tathāgatena kāraṇan”ti āha. Sā na cirasseva gabbhaṃ paṭilabhivā uppannadohaḷā “dohaḷo me uppanno”ti ārocesi. Kiṃ dohaḷoti. Vesāliyaṃ nagare licchavirājānaṃ abhisekamaṅgalapokkharāṇiṃ otarivā nhatvā pāṇiyaṃ pivitukāmāmhī sāmīti. Senāpati “sādhū”ti vatvā sahassathāmadhanuṃ gahetvā taṃ rathaṃ āropetvā Sāvattitho nikkhamitvā rathaṃ pājento² Vesālīṃ pāvisi.

Tasmiṃca kāle Kosalaraṇṇo Bandhulasenāpatinā saddhiṃ ekācariyakule ugghahitasippo Mahāli nāma licchavī andho licchavīnaṃ atthaṇca dhammaṇca anusāsanto dvārasamīpe vasati. So rathassa ummāre paṭighaṭṭanasaddaṃ sutvā “Bandhulamallassa rathapatanasaddo eso, ajja licchavīnaṃ bhayaṃ uppajjissati”ti āha. Pokkharāṇiyaṃ anto ca bahi ca ārakkhā balavā, upari lohajālaṃ patthaṭaṃ, sakuṇānampi okāso natthi. Senāpati pana rathā otarivā ārakkhake khaggena paharanto palāpetvā lohajālaṃ chinditvā antopokkharāṇiyaṃ bhariyaṃ otāretvā nhāpetvāpāyetvā sayampi nhatvā Mallikaṃ rathaṃ āropetvā nagarā nikkhamitvā āgatamaggeneva pāyāsi. Ārakkhakā gantvā licchavīnaṃ ārocesuṃ. Licchavirājāno kujjhivā pañca rathasatāni āruya “Bandhulamallaṃ gaṇhissāmā”ti nikkhamimsu. Taṃ pavattiṃ Mahālissa ārocesuṃ. Mahāli “mā gamittha, so hi vo sabbe ghātayissati”ti āha. Tepi “mayaṃ gamissāmayevā”ti vadiṃsu. Tena hi cakkassa yāva nābhito pathaviṃ

1. Vañjhā tvaṃ (Sī), vañjham (Syā), vañjhāti (Ka)

2. Vāhento (Sī, Syā, I), pācento (Ka)

paviṭṭhaṭṭhānaṃ disvā nivatteyyātha, tato anivattantā purato asanisaddaṃ viya suṇissatha, tamhā ṭhānā nivatteyyātha, tato anivattantā tumhākaṃ rathadhuresu chiddaṃ passissatha, tamhā ṭhānā nivatteyyātha, purato māgamitthāti. Te tassa vacanena anivattitvā taṃ anubandhimsuyeve.

Mallikā disvā “rathā sāmi paññāyanti”ti āha. Tena hi ekassa rathassa viya paññāyanakāle mama āroceyyāsīti. Sā yadā sabbe eko viya hutvā paññāyimsu, tadā “ekameva sāmi rathasīsaṃ paññāyati”ti āha. Bandhulo “tena hi imā rasmiyo gaṇhāhi”ti tassā rasmiyo datvā rathe ṭhitova dhanuṃ āropeti, rathacakkaṃ yāva nābhito pathaviṃ pāvīsi, licchavino taṃ ṭhānaṃ disvāpi na nivattimsu. Itaro thokaṃ gantvā jīyaṃ pothesi, asanisaddo viya ahosi. Te tatopi na nivattimsu, anubandhantā gacchanteva. Bandhulo rathe ṭhitakova ekaṃ saraṃ khiṇi. So pañcannaṃ rathasatānaṃ rathasīsaṃ chiddaṃ katvā pañca rājasatāni parikarabandhanaṭṭhāne¹ vijjhītvā pathaviṃ pāvīsi. Te attano viddhabhāvaṃ ajānitvā “tiṭṭha re, tiṭṭha re”ti vadantā anubandhimsuyeve. Bandhulo rathaṃ ṭhapetvā “tumhe matakā, matakaḥ saddhiṃ mayhaṃ yuddhaṃ nāma natthi”ti āha. Te “matakā nāma amhādisā neva honti”ti vadimsu. Tena hi sabbapacchimassa parikaraṃ mocethāti. Te mocayimsu. So muttamatteyeve maritvā patito. Atha ne “sabbepi tumhe evarūpā, attano gharāni gantvā saṃvidhātābbaṃ saṃvidahitvā puttadāre anusāsītva sannāhaṃ mocethā”ti āha. Te tathā katvā sabbe jīvitakkhayaṃ pattā.

Bandhulopi Mallikaṃ Sāvattiṃ ānesi. Sā soḷasakkhattuṃ yamake putte vijjāyi, sabbepi sūrā thāmasampannā ahesuṃ, sabbasippe nipphattiṃ pāpuṇimsu. Ekekassapi purisasahassaparivāro ahosi. Pitarā saddhiṃ rājanivesanaṃ gacchantehi teheva rājaṅgaṇaṃ paripūri. Athekadivasā vinicchaye kūṭaḍḍaparājitaṃ manussā Bandhulaṃ āgacchantāṃ disvā mahāraṇaṃ viravantaṃ vinicchaya-amaccānaṃ kūṭaḍḍakāraṇaṃ tassa ārocesuṃ. Sopi vinicchayaṃ gantvā taṃ aḍḍaṃ tīretvā² sāmikameva sāmikaṃ, assāmikameva

1. Parikkhārabandhanaṭṭhāne (Syā, Ka)

2. Vicāretvā (Ka)

assāmikaṃ akāsi. Mahājano mahāsaddena sādhuḥkāraṃ pavattesi. Rājā “kimidan”ti pucchitvā tamatthaṃ sutvā tussitvā sabbepi te amacce hāretvā Bandhulasseva viniccha yaṃ niyyādesi. So tato paṭṭhāyasammā vinicchini. Tato porāṇakavinicchayikā lañjaṃ alabhantā appalābhā hutvā “Bandhulo rajjaṃ pattheti”ti rājakule paribhindimsu. Rājā taṃ kathaṃ gahetvā cittaṃ niggahetuṃ nāsakkhi, “imasmiṃ idheva ghātiyamāne garahā me uppajjissatī”ti puna cintetvā “payuttapurisehi paccantaṃ paharāpetvā te palāpetvā nivattakāle antarāmagge puttehi saddhiṃ māretuṃ vaṭṭatī”ti Bandhulaṃ pakkosāpetvā “paccanto kira kupito, tava puttehi saddhiṃ gantvā core gaṇhāhī”ti pahiṇitvā “etthevassa dvattiṃsāya puttehi saddhiṃ sīsaṃ chinditvā āharathā”ti tehi saddhiṃ aññepi samatthe mahāyodhe pesesi. Tasmīṃ paccantaṃ gacchanteyeva “senāpati kira āgacchatī”ti sutvāva payuttakacorā palāyimsu. So taṃ padesaṃ āvāsāpetvā janapadaṃ saṇṭhapetvā¹ nivatti.

Athassa nagarato avidūre ṭhāne te yodhā puttehi saddhiṃ sīsaṃ chindimsu. Taṃ divasaṃ Mallikāya pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ dve aggasāvakaṃ nimantitā honti. Athassā pubbaṇhasamaye “sāmikassa te saddhiṃ puttehi sīsaṃ chindimsū”ti paṇṇaṃ āharitvā adaṃsu. Sā taṃ pavattiṃ ṇatvā kassaci kiñci avatvā paṇṇaṃ ucchaṅge katvā bhikkhusaṃghameva parivisi. Athassā paricārikā bhikkhūnaṃ bhattaṃ datvā sappicāṭiṃ āharantiyo therānaṃ purato cāṭiṃ bhindimsu. Dhammasenāpati “upāsike bhedanadhammaṃ bhinnaṃ, na cintetabban”ti āha. Sā ucchaṅgato paṇṇaṃ nīharitvā “dvattiṃsaputtehi saddhiṃ pitu sīsaṃ chinnanti me imaṃ paṇṇaṃ āharimsu, ahaṃ idaṃ sutvāpi na cintemi, sappicāṭiyā bhinnāya kiṃ cintemi bhante”ti āha. Dhammasenāpati “animittamanaññātan”ti-ādini² vatvā dhammaṃ desetvā utṭhāyāsanaṃ vihāraṃ agamāsi. Sāpi dvattiṃsa suṇisāyo pakkosāpetvā “tumhākaṃ sāmikā attano purimakammaphalaṃ labhiṃsu, tumhe mā socittha mā paridevittha, rañño upari manopadosaṃ mā karitthā”ti ovadi.

Rañño carapurisā taṃ kathaṃ sutvā tesaṃ niddosabhāvaṃ rañño kathayimsu. Rājā saṃvegappatto tassā nivesanaṃ gantvā Mallikañca

1. Santappetvā (Sī, I)

2. Khu 1. 371 piṭṭhe Suttanipāte.

suṇisāyo cassā khamāpetvā Mallikāya varam adāsi, sā “gahito me hotū”ti vatvā tasmim gate matakabhattam datvā nhatvā rājānam upasaṅkamitvā vanditvā “deva tumhehi me varo dinno, mayhañca aññena attho natthi, dvattimsāya me suṇisānam mama ca kulagharagamanam anujānāthā”ti āha. Rājā sampañcchi. Sā dvattimsāya suṇisānam sakakulam pesetvā sayam Kusināranagare attano kulagharam agamāsi. Rājā Bandhulasenāpatino bhāgineyyassa Dīghakārāyanassa nāma senāpatitthānam adāsi. So pana “mātulo me iminā mārīto”ti rañño otāram gavesanto vicarati. Rājāpi nipparādhassa Bandhulassa mārītakālato paṭṭhāya vipphaṇṇasārī cittassādam na labhati, rajjasukham nānubhoti.

Tadā Satthā sākiyānam Veḷum¹ nāma nigamam upanissāya viharati. Rājā tattha gantvā āramato avidūre khandhāvāram nivāsetvā “mahantena parivārena Satthāram vandissāmā”ti vihāram gantvā pañca rājakakudhabhaṇḍāni Dīghakārāyanassa datvā ekakova Gandhakuṭim pāvisi. Sabbam **Dhammacetiya**suttaniyāmeneva² veditabban. Tasmim Gandhakuṭim pavitthe Dīghakārāyano tāni pañca rājakakudhabhaṇḍāni gahetvā Viṭaṭūbham rājānam katvā rañño ekaṃ assam ekañca upaṭṭhānakārikam mātugāmam nivattetvā Sāvattim agamāsi. Rājā Satthārā saddhim piyakatham kathetvā nikkhanto senam adisvā tam mātugāmam pucchitvā tam pavattim sutvā “aham bhāgineyyam Ajātasattum ādāya āgantvā Viṭaṭūbham gahessāmī”ti Rājagahanagaram gacchanto vikāle dvāresu pihitesu nagaram pavisitumasakkonto ekissāya sālāya nipajjitvā vātātapena kilanto rattibhāge tattheva kalamakāsi. Vibhātāya rattiyā “deva Kosalanarinda idāni anāthosi jāto”ti vilapantiyā tassā itthiyā saddam sutvā rañño ārocesum. So mātulassa mahantena sakkārena sarīrakiccam kāresi.

Viṭaṭūbhopi rajjam labhitvā tam veram saritvā “sabbepi sākiye māressāmī”ti mahatiyā senāya nikkhami. Tam divasam Satthā paccūsasamaye lokam volokento nātisaṅghassa vināsam disvā “nātisaṅgham katum vaṭṭati”ti cintetvā pubbaṇhasamaye piṇḍāya

1. Uḷumpan (Sī, I) vettanuppannam kulam (Syā)

2. Ma 2. 320 piṭṭhe.

caritvā piṇḍapātapaṭikkanto Gandhakuṭiyāṃ sīhaseyyāṃ kappetvā
 sāyanhasamaye ākāseṇa gantvā Kapilavatthusāmaṇṭṭe ekasmiṃ kabaracchāye
 rukkhamaṇṭṭe nisīdi. Tato avidūre Viṭaṭūbhassa rājjasīmāya anto sandacchāyo
 nigrodharukkho atthi, Viṭaṭūbho Satthāraṃ disvā upasaṅkamitvā vanditvā
 “bhante kiṃ kāraṇā evarūpāya uṇhavelāya imasmiṃ kabaracchāye
 rukkhamaṇṭṭe nisīdatha¹, etasmiṃ sandacchāye nibrodharukkhamāṇe nisīdatha
 bhante”ti vatvā “hotu mahārāja ñātakānaṃ chāyā nāma sītālā”ti vutte
 “ñātakānaṃ rakkhaṇatthāya Satthā āgato bhavissatī”ti cintetvā Satthāraṃ
 vanditvā Sāvattameva paccāgami. Satthāpi uppatitvā Jetavanameva gato.

Rājā sākiyānaṃ dosaṃ saritvā dutiyaṃ nikkhamitvā tattheva Satthāraṃ
 passitvā punanivattitvā tatiyavāre nikkhamitvā tattheva Satthāraṃ passitvā
 nivatti. Catutthavāre pana tasmaṃ nikkhante Satthā sākiyānaṃ
 pubbakammaṃ oloketvā tesaṃ nidiyaṃ visapakkhipanapāpakammaṃ
 appaṭibāhirabhāvaṃ ñatvā catutthavāre na agamāsi. Viṭaṭūbharājā
 khīrapāyake dārake ādiṃ katvā sabbesākiye ghātetvā galalohitena
 nisinnaphalakaṃ dhovitvā paccāgami. Satthari tatiyavāre gamanato
 paccāgantvā punadivase piṇḍāya caritvā niṭṭhāpitabhattakicce
 Gandhakuṭiyāṃ pavisante disāhi sannipatitā bhikkhū dhammasabhāyaṃ
 nisīditvā “āvuso Satthā attānaṃ dassetvā rājānaṃ nivattāpetvā ñātake
 maraṇabhayā mocesi, evaṃ ñātakānaṃ atthacaro Satthā”ti Bhagavato
 guṇakathaṃ kathayimsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi
 kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave
 idāneva Tathāgato ñātakānaṃ atthaṃ carati, pubbepi cariyevā”ti vatvā
 atītaṃ āhāri.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmaddatto nāma rājā dasa rājadhamme akopetvā
 dhammena rājjāṃ karento ekadivasaṃ cintesi “jambudīpatale rājāno
 bahuthambhesu pāsādesu vasanti, tasmā bahūhi thambhehi pāsādakaraṇaṃ
 nāma anacchariyaṃ, yannūnāhaṃ ekathambhakaṃ pāsādaṃ kāreyyaṃ,
 evaṃ sabbarājūnaṃ aggarājā bhavissāmī”ti. So vaḍḍhakī pakkosāpetvā
 “mayhaṃ sobhaggappattaṃ ekathambhakaṃ pāsādaṃ karoṭhā”ti āha. Te

“sādhū”ti sampatichchitvā araṇṇaṃ pavisitvā ujū mahante ekathambhakapāsādārahe bahū rukkhe disvā “ime rukkha santi, maggo pana visamo, na sakkā otāretum, raṇṇo ācikkhissāmā”ti cintetvā tathā akaṃsu. Rājā “kenaci upāyena saṇikaṃ otārethā”ti vatvā “deva yena kenaci upāyena na sakkā”ti vutte “tena hi mama uyyāne ekaṃ rukkhaṃ upadhārethā”ti āha. Vaḍḍhakī uyyānaṃ gantvā ekaṃ sujātaṃ ujukaṃ gāmanigamapūjitaṃ rājakulatopi laddhabalikammaṃ maṅgalasālarukkhaṃ disvā raṇṇo santikaṃ gantvā tamatthaṃ ārocesum. Rājā “uyyāne rukkho nāma mama paṭibaddho, gacchatha bho taṃ chindathā”ti āha. Te “sādhū”ti sampatichchitvā gandhamālādihatthā uyyānaṃ gantvā rukkhe gandhapaṇṇaṅgulikaṃ datvā suttena parikkhipitvā pupphakaṇṇikaṃ bandhitvā dīpaṃ jāletvā balikammaṃ katvā “ito sattame divase āgantvā rukkhaṃ chindissāma, rājā chindāpeti, imasmiṃ rukkhe nibbattadevatā aññattha gacchatu, amhākaṃ doso natthi”ti sāvesum.

Atha tasmim nibbatto devaputto taṃ vacanaṃ sutvā “nissamsayaṃ ime vaḍḍhakī imaṃ rukkhaṃ chindissanti, vimānaṃ me nassissati, vimānapariyantikameva kho pana mayhaṃ jīvitaṃ, imaṇca rukkhaṃ parivāretvā ṭhitesu taruṇasālarukkhesu nibbattānaṃ mama ñātidevatānampi bahūni vimānāni nassissanti, vimānapariyantikameva mama ñātīnaṃ devatānampi jīvitaṃ, na kho pana maṃ tathā attano vināso bādhati, yathā ñātīnaṃ, tasmā nesaṃ mayā jīvitaṃ dātum vaṭṭati”ti cintetvā aḍḍharattasamaye dibbalaṅkārapaṭimaṇḍito raṇṇo sirigabbhaṃ pavisitvā sakalagabbhaṃ ekobhāsaṃ katvā ussāsakapasse rodamāno aṭṭhāsi. Rājā taṃ disvā bhītatasito tena saddhiṃ sallapanto paṭhamāṃ gāthamāha—

13. “Kā tvaṃ suddhehi vatthehi, aghe vehāyasaṃ ṭhitā.

Kena tyā’ssūni vattanti, kuto taṃ bhayamāgatan”ti.

Tattha **kā tvanti** nāgayakkhasupaṇṇasakkādīsu kā nāma tvanti pucchati. **Vatthehi**ti vacanamattamevetam, sabbepi pana dibbalaṅkāre sandhāyevamāha. **Aghe**ti appaṭighe ākāse. **Vehāyasanti** tasseva vevacanaṃ. **Kenatyā’ssūni vattanti**ti kena kāraṇena tava assūni vattanti. **Kutoti** ñātiviyogadhanavināsādīnaṃ kiṃ nissāya taṃ bhayamāgatanti pucchati.

Tato devarājā dve gāthā abhāsi—

14. “Taveva deva vijite, bhaddasālotti maṃ vidū.
Saṭṭhi¹ vassasahassāni, tiṭṭhato pūjitassa me.

15. Kārayantā nagarāni, agāre ca disampati.
Vividhe cāpi pāsāde, na maṃ te accamaññisum.
Yatheva maṃ te pūjesum, tatheva tvampi pūjayā”ti.

Tattha **tiṭṭhatoti** sakalabārāṇasinagarehi ceva gāmanigamehi ca tayā ca pūjitassa niccaṃ balikammañca sakkārañca labhantassa mayhaṃ imasmiṃ uyyāne tiṭṭhantassa ettako kālo gatoti dasseti. **Nagarānīti** nagarapaṭisaṅkharāṇakammāni. **Agāre cāti** bhūmigeḥāni. **Disampatīti** disānaṃ pati mahārāja. **Na maṃ teti** te nagarapaṭisaṅkharāṇādīni karontā imasmiṃ nagare porāṇakarājāno maṃ nātimaññisum nātikkamiṃsu na viheṭṭhayiṃsu, mama nivāsarukkhaṃ chinditvā attano kammaṃ na karimṃsu, mayhaṃ pana sakkārameva karimṃsūti avaca. **Yathevāti** tasmā yatheva te porāṇakarājāno maṃ pūjayiṃsu, ekopi imaṃ rukkhaṃ na chindāpesi, tvañcāpi maṃ tatheva pūjaya, mā me rukkhaṃ chedayīti.

Tato rājā dve gāthā abhāsi—

16. “Taṃ ivāhaṃ² na passāmi, thūlaṃ kāyena te dumaṃ.
Ārohapariṇāhena, abhirūposi jātiyā.

17. Pāsādaṃ kārayissāmi, ekatthambhaṃ manoramaṃ.
Tattha taṃ upanessāmi, ciraṃ te yakkha jīvitan”ti.

Tattha **kāyenāti** pamāṇena³. Idaṃ vuttaṃ hoti—tava pamāṇena⁴ taṃ viya thūlaṃ mahantaṃ aññaṃ dumaṃ na passāmi, tvaññeva pana ārohapariṇāhena sujātasāṅkhātāya samasaṇṭhāna-ujubhāvappakārāya jātiyā ca abhirūpo sobhaggappatto ekathambhapāsādārahoti. **Pāsādanti** tasmā taṃ chedāpetvā ahaṃ pāsādaṃ kārapessāmeva. **Tattha tanti**

1. Saṭṭhiṃ (Sī, I)

2. Tava vimānena (Ka)

3. Tava ahaṃ (Sī, Syā), taṃ ca ahaṃ (I)

4. Tava vimānena samānaṃ (Ka)

taṃ paṇāhaṃ samma devarāja tattha pāsāde upanessāmi, so tvaṃ mayā saddhiṃ ekato vasanto aggagandhamālādīni labhanto sakkārappatto sukhaṃ jīvissasi, nivāsaṭṭhānābhāvena me vināso bhavissatīti mā cintayi, ciraṃ te yakkha jīvitaṃ bhavissatīti.

Taṃ sutvā devarāja dve gāthā abhāsi—

18. “Evaṃ cittaṃ udapādi, sarīrena vinābhāvo.

Puthuso maṃ vikantitvā, khaṇḍaso avakantatha.

19. Agge ca chetvā majjhe ca, pacchā mūlamhi chindatha.

Evaṃ me chijjamānassa, na dukkhaṃ maraṇaṃ siyā”ti.

Tattha **evaṃ cittaṃ udapādīti** yadi evaṃ cittaṃ tava uppannaṃ.

Sarīrena vinābhāvoti yadi te mama sarīrena bhaddasālarukkhena saddhiṃ mama vinābhāvo patthito¹. **Puthusoti** bahudhā. **Vikantitvāti** chinditvā.

Khaṇḍasoti khaṇḍākhaṇḍaṃ katvā avakantatha. **Agge cāti** avakantantā pana paṭhamam agge, tato majjhe chetvā sabbapacchā mūle chindatha. Evañhi me chijjamānassa na dukkhaṃ maraṇaṃ siyā, sukhaṃ nu khaṇḍaso bhaveyyāti yācati.

Tato rāja dve gāthā abhāsi—

20. “Hatthapādaṃ yathā chinde², kaṇṇanāsaṇca jīvato.

Tato pacchā siro chinde, taṃ dukkhaṃ maraṇaṃ siyā.

21. Sukhaṃ nu khaṇḍaso chinnaṃ, bhaddasāla vanappati.

Kim hetu kim upādāya, khaṇḍaso chinna micchasi”ti.

Tattha **hatthapādanti**³ hatthe ca pāde ca. **Taṃ dukkhanti** evaṃ paṭipāṭiyā chijjantassa corassa taṃ maraṇaṃ dukkhaṃ siyā. **Sukhaṃ nūti** samma bhaddasāla vajjhappattā corā sukhena maritukāmā sīsacchedaṃ yācanti, na khaṇḍaso chedanam, tvaṃ pana evaṃ yācasi, tena taṃ pucchāmi “sukhaṃ nu khaṇḍaso chinnaṃ”ti. **Kim hetūti** khaṇḍaso chinnaṃ nāma na sukhaṃ, kāraṇena panettha bhavitabbanti taṃ pucchanto evamāha.

1. Patiṭṭhito (Ka)

2. Chinne (Ka)

3. Hatthapādeti (Ka)

Athassa ācikkhanto bhaddasālo dve gāthā abhāsi—

22. “Yañca hetumupādāya, hetum dhammūpasamhitam.
Khaṇḍaso chinamicchāmi, mahārāja suṇohi me.

23. Ñāti me sukhasamvaddhā, mama passe nivātajā.
Tepi’ham upahimseyyam, paresam asukhocitan”ti.

Tattha **hetum dhammūpasamhitanti** mahārāja yaṃ
hetusabhāvayuttameva¹, na hetupatirūpakam, hetum upādāya ārabba
sandhāyāham khaṇḍaso chinamicchāmi, tam ohitasoto suṇohīti attho. **Ñāti**
meti mama bhaddasālarukkassa chāyāya sukhasamvaddhā mama passe
taruṇasālarukkhesu nibbattā mayā katavātaparittānattā nivātajā mama nātakā
devasamghā atthi, te aham visālasākhaviṭapo mūle chinditvā patanto
upahimseyyam, sambhaggavimāne karonto vināseyyanti attho. **Paresam**
asukhocitanti evam sante mayā tesam paresam nātidevasamghānam
asukham dukkham ocitam vaḍḍhitam, na cāham tesam dukkhakāmo, tasmā
bhaddasālam khaṇḍaso khaṇḍaso chindāpemīti² ayametthādhippāyo.

Tam sutvā rājā “dhammiko vatāyam devaputto, attano
vimānavināsatopi nātīnam vimānavināsam na icchati, nātīnam atthacariyam
carati³, abhayamassa dassāmī”ti tussitvā osānagāthamāha—

24. “Ceteyyarūpaṃ cetesi, bhaddasāla vanappati.
Hitakāmosi nātīnam, abhayam samma dammi te”ti.

Tattha **ceteyyarūpaṃ**⁴ **cetesīti** nātīsu muducittatāya cinto
cintetabbayuttakameva cintesi. Chedeyyarūpaṃ⁵ chedesītipi pāṭho.
Tassattho—khaṇḍaso chinamicchanto chedetabbayuttakameva chedesīti.
Abhayanti etasmim te samma guṇe pasīditvā abhayam dadāmi, na me
pāsādenattho, nāham tam chedāpessāmi, gaccha nātīsamghaparivuto
sakkatagarukato sukham jīvāti āha.

1. Yaṃ hetu hetusabhāvaṃ yuttameva (Sī)

2. Khaṇḍaso chinamicchāmīti (Sī, Syā, I)

3. Attano vimānavināsatopi nātīnam atthacariyam carati (Sī)

4. Cetabbarūpaṃ (Sī, I), cetayarūpaṃ (Syā)

5. Chedassa rūpaṃ (Sī, I)

Devarājā rañño dhammaṃ desetvā agamāsi. Rājā tassovāde ðatvā dānādīni puññāni katvā saggapuram pūresi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ bhikkhave pubbepi Tathāgato ñātattacariyaṃ acariyevā”ti vatvā jātakaṃ samodhānesi “tadā rājā Ānando ahosi, taruṇasālesu nibbattadevatā Buddhaparisā, Bhaddasāladevarājā pana ahameva ahosin”ti.

Bhaddasālajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Samuddavāṇijajātakavaṇṇanā (466)

Kasanti vapanti te janāti idam Satthā Jetavane viharanto Devadattassa pañca kulasatāni gahetvā niraye patitabhāvaṃ ārabha kathesi. So hi aggasāvakesu parisam gahetvā pakkantesu sokaṃ sandhāretum asakkonto uṇhalohite mukhato nikkhante balavavedanāpīlito Tathāgatassa guṇaṃ anussaritvā “ahameva nava māse Tathāgatassa anattaṃ cintesiṃ, Satthu pana mayi pāpacittaṃ nāma natthi, asītimahātherānampi mayi āghāto nāma natthi, mayā katakammena ahameva idāni anātho jāto, Satthārāpimhi vissaṭṭho¹ mahātherehipi ñātiseṭṭhena Rāhulattherenapi sakyarājakulehipi, gantvā Satthāraṃ khamāpessāmi”ti parisāya saññaṃ datvā attānaṃ mañcakena gāhāpetvā rattim rattim² gacchanto Kosalaratṭhaṃ sampāpuṇi. Ānandatthero Satthu ārocesi “Devadatto kira bhante tumhākaṃ khamāpetum āgacchatī”ti. Ānanda Devadatto mama dassanaṃ na labhissatīti.

Atha tasmim Sāvattthinagaradvāraṃ sampatte puna thero ārocesi, Bhagavāpi tatheva avaca. Tassa Jetavane pokkharāṇiyā samīpaṃ āgatassa pāpaṃ matthakaṃ pāpuṇi, sarīre dāho uppajji, nhatvā pāṇīyaṃ pivitukāmo hutvā “mañcakato maṃ āvuso otāretha, pāṇīyaṃ pivissāmi”ti āha. Tassa otāretvā bhūmiyaṃ ðapitamattassa cittassāde aladdheveva mahāpathavi vivaramadāsi. Tāvadeva taṃ

1. Satthāpi amhākaṃ seṭṭho (Ka)

2. Sāvattthim (Ka)

Avīcīto aggijālā uṭṭhāya parikkhipitvā gaṇhi. So “pāpakammaṃ me matthakaṃ pattan”ti Tathāgatassa guṇe anussaritvā—

“Imehi aṭṭhihi tamaggapuggalaṃ,
Devātidevaṃ naradammasārathim.
Samantacakkhuṃ satapuññalakkhaṇaṃ,
Pāṇehi Buddhaṃ saraṇaṃ upemī”ti¹—

imāya gāthāya saraṇe patiṭṭhahanto Avīciparāyaṇo ahosi. Tassa pana pañca upaṭṭhākakulasatāni ahesuṃ, tānipi tappakkhikāni hutvā Dasabalaṃ akkositvā Avīcimhiyeva nibbattiṃsu. Evaṃ so tāni pañca kulasatāni gaṇhitvā Avīcimhi patiṭṭhito.

Athekadivasam bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Devadatto pāpo lābhasakkāragiddhatāya Sammāsambuddhe aṭṭhāne kopam bandhitvā anāgatabhayamanoloketvā pañcahi kulasatehi saddhim Avīciparāyaṇo jāto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva Devadatto lābhasakkāragiddho hutvā anāgatabhayaṃ na olokesi, pubbepi anāgatabhayaṃ anoloketvā paccuppannasukhagiddhena² saddhim parisāya mahāvināsaṃ patto”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente Bārāṇasito avidūre kulasahassanivāso³ mahāvaḍḍhakīgāmo ahosi. Tattha vaḍḍhakī “tumhākaṃ mañcaṃ karissāma, pīṭhaṃ karissāma, gehaṃ karissāmā”ti vatvā manussānaṃ hatthato bahuṃ iṇaṃ gahetvā kiñci kātuṃ na sakkhiṃsu. Manussā diṭṭhadiṭṭhe vaḍḍhakī codenti palibundhanti. Te iṇāyikehi upaddutā sukhaṃ vasituṃ asakkontā “videsam gantvā yattha katthaci vasissāmā”ti araṇṇaṃ pavisitvā rukkhe chinditvā mahatiṃ nāvaṃ bandhitvā nadiṃ otāretvā āharitvā gāmato gāvutaḍḍhajojanamatte ṭhāne ṭhapetvā aḍḍharattasamaye gāmaṃ āgantvā puttadāramādāya nāvaṭṭhānaṃ gantvā

1. Khu 11. 116 piṭṭhe Milindapañhe.

2. Paccuppannasukhagedhena (Sī, I), paccuppannasukhagavesanena (Syā)

3. Kulasahassaparivāro (Ka)

Vaḍḍhakī cintayimṣu “sace ayaṃ dīpako rakkhasapariggahito bhavissati, sabbepi amhe vināsaṃ pāpuṇissāma, pariggaṇhissāma tāva naṃ”ti. Atha sattatṭha purisā sūrā balavanto sannaddhapañcāvudhā hutvā otaritvā dīpakam pariggaṇhimṣu. Tasmim̐ khaṇe so puriso bhuttaṭpātarāso ucchurasam̐ pivitvā sukhappatto ramaṇīye padese rajatapaṭṭasadiṣe vālukatale sītacchāyāya uttānako nipajjitvā “jambudīpavāsino kasantā vapantā evarūpaṃ sukham̐ na labhanti, jambudīpato mayham̐ ayameva dīpako varan”ti gāyamāno udānam udānesi. Atha Satthā bhikkhū āmantetvā “so bhikkhave puriso imam̐ udānam udānesī”ti dassento paṭhamam̐ gāthamāha—

Atha te dīpakāṃ pariggaṇhantā purisā tassa gītasaddaṃ sutvā
“manussasaddo viya suyyati, jānissāma naṃ”ti saddānusārena gantvā taṃ
purisaṃ disvā “yakkho bhavissatī”ti bhūtatasitā sare sannahimsu. Sopi te
disvā attano vadhābhayena “nāhaṃ sāmi yakkho, purisomhi, jīvitaṃ me
dethā”ti yācanto “purisā nāma tumhādisā naggā na hontī”ti vutte
punappunaṃ yācivā manussabhāvaṃ viññāpesi. Te taṃ purisaṃ
upasaṅkamitvā sammodaṇīyaṃ kathaṃ sutvā tassa tattha āgataniyāmaṃ
pucchimsu. Sopi sabbaṃ tesāṃ kathetvā “tumhe attano puññasampattiyaṃ

idhāgatā, ayaṃ uttamadīpo, na ettha sahatthena kammaṃ katvā jīvanti, sayamjātasālīnañceva ucchu-ādīnañcettha anto natthīti anukkaṇṭhantā vasathā”ti āha. Idha pana vasantānaṃ amhākaṃ añño paripantho¹ natthi, aññaṃ bhayaṃ ettha natthi, ayaṃ pana amanussapariggahito, amanussā tumhākaṃ uccārapassāvaṃ disvā kujjheyyuṃ, tasmā taṃ karontā vālukaṃ viyūhitvā vālukāya paṭicchādeyyātha, ettakaṃ idha bhayaṃ, aññaṃ natthi, niccaṃ appamattā bhaveyyāthāti. Te tattha vāsaṃ upagacchimsu. Tasmim̐ pana kulasahassee pañcannaṃ pañcannaṃ kulasatānaṃ jeṭṭhakā dve vaḍḍhakī ahesuṃ. Tesu eko bālo ahosi rasagiddho, eko paṇḍito rasesu anallīno.

Aparabhāge sabbepi te tattha sukhaṃ vasantā thūlasarīrā hutvā cintayimsu “ciraṃ pītā no surā, ucchurasena merayaṃ katvā pivissāmā”ti. Te merayaṃ kāretvā pivitvā madavasena gāyantā naccantā kīlantā pamattā tattha tattha uccārapassāvaṃ katvā appaṭicchādetvā dīpakaṃ jegucchaṃ paṭikūlaṃ karimsu. Devatā “ime amhākaṃ kīlāmaṇḍalaṃ paṭikūlaṃ karontī”ti kujjhitvā “mahāsamuddaṃuttarāpetvā dīpakadhovanaṃ karissāmā”ti mantetvā “ayaṃ kālapakkho, ajja amhākaṃ samāgamo ca bhinno, ito dāni pannarasame divase puṇṇamī-uposathadivase candassuggamanavelāya samuddaṃ ubbattetvā sabbepime ghātessāmā”ti divasaṃ ṭhapyimsu. Atha nesaṃ antare eko dhammiko devaputto “mā ime mama passantassa nassimsū”ti anukampāya tesu sāyamāsaṃ bhuñjitvā gharadvāre sukhakathāya nisinnesu sabbālaṅkārapaṭimaṇḍito sakaladīpaṃ ekobhāsaṃ katvā uttarāya disāya ākāse ṭhatvā “ambho vaḍḍhakī devatā tumhākaṃ kuddhā, imasmim̐ ṭhāne mā vasittha, ito aḍḍhamāsaccayena hi devatā samuddaṃ ubbattetvā sabbeva tumhe ghātessanti, ito nikkhamitvā palāyathā”ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha—

26. “Tipaṇcarattūpagatamhi² cande,
Vego mahā hehiti sāgarassa.
Uplavissaṃ dīpamimaṃ uḷāraṃ,
Mā vo vadhī gacchatha leṇamaññaṃ”ti.

1. Rañño paṭibaddho (Ka)

2. Tipaṇcarattūpagamamhi (Sī, I)

Tattha **uplavissanti**¹ imaṃ dīpaṃ uplavanto² ajjhottharanto abhibhavissati. **Mā vo vadhīti** so sāgaravego tumhe mā vadhi.

Iti so tesāṃ ovādaṃ datvā attano ṭhānameva gato. Tasmim̐ gate aparo sāhasiko kakkhaḷo devaputto “ime imassa vacanaṃ gahetvā palāyeyyūṃ, ahaṃ nesaṃ gamanaṃ nivāretvā sabbepime mahāvināsaṃ pāpessāmi”ti cintetvā dibbālāṅkārapaṭimaṇḍito sakaladīpaṃ ekobhāsaṃ karonto āgantvā dakkhiṇāya disāya ākāse ṭhatvā “eko devaputto idhāgato, no”ti pucchitvā “āgato”ti vutte “so vo kiṃ kathesi”ti vatvā “imaṃ nāma sāmī”ti vutte “so tumhākaṃ idha nivāsaṃ na icchati, dosena katheti, tumhe aññattha agantvā idheva vasathā”ti vatvā dve gāthā abhāsi—

27. “Na jātu’yaṃ sāgaravārivego,
Uplavissaṃ dīpamimaṃ ulāraṃ.
Taṃ me nimittehi bahūhi diṭṭhaṃ,
Mā bhetha kiṃ socatha modathavho.

28. Pahūtabhakkhaṃ bahu-annapānaṃ,
Patta’ttha āvāsamimaṃ ulāraṃ.
Na vo bhayaṃ paṭipassāmi kiñci,
Āputtaputtehi pamodathavho”ti.

Tattha **na jātu’yanti**³ na jātu ayaṃ. **Mā bhethāti** mā bhāyittha. **Modathavhoti**⁴ pamoditā pītisomanassajātā hotha. **Āputtaputtehīti** yāva puttānampi puttehi pamodatha, natthi vo imasmim̐ ṭhāne bhayanti.

Evam̐ so imāhi dvīhi gāthāhi te assāsetvā pakkāmi. Tassa pakkantakāle dhammikadevaputtassa vacanaṃ anādiyanto bālavaḍḍhakī “suṇantu me bhonto vacanan”ti sesavaḍḍhakī āmantetvā pañcamaṃ gāthamāha—

1. Upalāpayanti (Sī, I), upāvasanti (Syā)

2. Upāvasanto (Syā)

3. Na jātayanti (Sī, Syā, I)

4. Pamodathavhoti (Syā, I), modatha voti (Ka)

29. “Yo devo’yaṃ¹ dakkhiṇāyaṃ disāyaṃ,
 Khemanti pakkosati tassa saccaṃ.
 Na uttaro vedi bhayābhayassa,
 Mā bhetha kiṃ socatha modathavho”ti.

Tattha **dakkhiṇāyanti**² dakkhiṇāya, ayameva vā pāṭho.

Taṃ sutvā rasagiddhā pañcasatā vaḍḍhakī tassa bālassa vacanaṃ
 ādiyimsu. Itaro pana paṇḍitavaḍḍhakī tassa vacanaṃ anādiyanto te vaḍḍhakī
 āmantetvā catasso gāthā abhāsi—

30. “Yathā ime vippavadanti yakkhā,
 Eko bhayaṃ saṃsati khemameko.
 Tadiṅgha mayhaṃ vacanaṃ suṇātha,
 Khippaṃ lahuṃ mā vinassimha sabbe.

31. Sabbe samāgamma karoma nāvaṃ,
 Doṇiṃ daḷhaṃ sabbayantūpapannaṃ.
 Sace ayaṃ dakkhiṇo saccamāha,
 Moghaṃ paṭikkosati uttaroyaṃ.
 Sā ceva no hehiti āpadatthā,
 Imañca dīpaṃ na pariccajema.

32. Sace ca kho uttaro saccamāha,
 Moghaṃ paṭikkosati dakkhiṇoyaṃ.
 Tameva nāvaṃ abhiruyha sabbe,
 Evaṃ mayaṃ sotthi taremu pāraṃ.

33. Na ve sugaṇhaṃ paṭhamena seṭṭhaṃ,
 Kaniṭṭhamāpāthagataṃ gahetvā.
 Yo cīdha tacchaṃ³ paviceyya gaṇhati⁴,
 Sa ve naro seṭṭhamupeti ṭhānaṃ”ti.

1. Yo tvevayaṃ (Sī, I), yo te ayaṃ (Syā)

3. Majjhaṃ (Sī, Syā)

2. Dakkhiṇassanti (Sī, Syā)

4. Gaṇhi (Ka)

Tattha **vippavadantī**ti aññamaññaṃ viruddhaṃ vadanti. **Lahunti** purimassa atthadīpanaṃ. **Doṇinti** gambhīraṃ mahānāvaṃ. **Sabbayantūpapannanti** sabbehi phiyārittādīhi yantehi upapannaṃ. **Sā ceva no hehiti āpadatthā**ti sā ca no nāvā pacchāpi uppannāya āpadāya atthā bhavissati, imaṃca dīpaṃ na pariccajissāma. **Tareṃ**ti tarissāma. **Na ve sugaṇhanti** na ve sukhena gaṇhitabbaṃ. **Setṭhanti** uttamaṃ kathaṃ saccaṃ. **Kaṇiṭṭhanti** paṭhamavacanaṃ upādāya pacchimavacanaṃ kaṇiṭṭhaṃ nāma. Idhāpi “na ve sugaṇhan”ti anuvattateva¹. Idaṃ vuttaṃ hoti—ambho vaḍḍhakī yena kenaci paṭhamena vuttavacanaṃ “idameva setṭhaṃ tathaṃ saccaṃ”ti sukhaṃ na gaṇhitabbameva, yathā ca taṃ, evaṃ kaṇiṭṭhaṃ pacchā vuttavacanaṃpi “idameva tathaṃ saccaṃ”ti na gaṇhitabbaṃ. Yaṃ pana sotavisayaṃ āpāthagataṃ hoti, taṃ āpāthagataṃ gahetvā yo idha paṇḍitapuriso purimavacanaṃca pacchimavacanaṃca paviceyya vicinitvā tīretvā upaparikkhitvā tacchaṃ² gaṇhāti, yaṃ tathaṃ saccaṃ sabhāvabhūtaṃ, tadeva paccakkhaṃ katvā gaṇhāti. **Sa ve naro setṭhamupeti thānanti** so uttamaṃ thānaṃ upeti adhigacchati vindati labhatīti.

So evaṃca pana vatvā āha “ambho mayaṃ dvinnampi devatānaṃ vacanaṃ karissāma, nāvaṃ tāva sajjeyyāma, sace paṭhamassa vacanaṃ saccaṃ bhavissati, taṃ nāvaṃ abhiruhitvā palāyissāma, atha itarassa vacanaṃ saccaṃ bhavissati, nāvaṃ ekamante thapetvā idheva vasissāmā”ti. Evaṃ vutte bālavaḍḍhakī “ambho tvaṃ udakapātiyaṃ susumāraṃ passasi, atīva dīghaṃ passasi³, paṭhamadevaputto amhesu dosavasena kathesi, pacchimo sineheneva, imaṃ evarūpaṃ varadīpaṃ pahāya kuhiṃ gamissāma, sace pana tvaṃ gantukāmo, tava paraṃ gaṇhitvā nāvaṃ karohi, amhākaṃ nāvāya kiccaṃ natthi”ti āha. Paṇḍito attano paraṃgahetvā nāvaṃ sajjetvā nāvāya sabbūpakaraṇāni āropetvā sapariso nāvāya aṭṭhāsi. Tato puṇṇamadivase candassa uggamanavelāya samuddato ūmi uttaritvā jāṇukapamaṇā⁴ hutvā dīpaṃ dhovitvā gatā. Paṇḍito samuddassa uttarānabhāvaṃ ñatvā nāvaṃ vissajjesi. Bālavaḍḍhakupakkhikāni pañca kulasatāni “samuddato ūmi dīpadhovanatthāya āgatā, ettakameva etan”ti

1. Anuttare carāma (Ka)

2. Majjhaṃ (Sī, Syā, I)

3. Atidīghasuttosi (Sī)

4. Ūmivego uttaritvā kaṭipamaṇā (Ka)

kathentā nisīdimṣu. Tato paṭipāṭiyā kaṭippamāṇā purisappamāṇā
tālappamāṇā sattatālappamāṇā sāgara-ūmi dīpakampi vuyhamāṇā āgañchi.
Paṇḍito upāyakusalatāya rase alaggo sotthinā gato, bālavaḍḍhakī
rasagiddhena anāgatabhayam anolokento pañcahi kulasatehi saddhim
vināsam patto.

Ito parā sānusāsani¹ tamattham dīpayamāṇā tisso abhisambuddhagāthā
honti—

34. “Yathāpi te sāgaravārimajjhe,
Sakammunā sotthi vahimsu vāṇijā.
Anāgatattham paṭivijjhiyāna,
Appampi nā’cceti sa bhūripaṇṇo.

35. Bālā ca mohena rasānugiddhā,
Anāgataṃ appaṭivijjhiya’ttham.
Paccuppanne sīdanti atthajāte,
Samuddamajjhe yathā te manussā.

36. Anāgataṃ paṭikayirātha kiccaṃ,
‘Mā maṃ kiccaṃ kiccakāle byadhesi’.
Taṃ tādisaṃ paṭikatakiccakāriṃ,
Na taṃ kiccaṃ kiccakāle byadhetī’ti².

Tattha **sakammunā**ti anāgatabhayam disvā puretaram katena attano
kammena. **Sotthi vahimsū**ti khemena³ gamimsu. **Vāṇijā**ti samudde
vicaraṇabhāvena vaḍḍhakī vuttā. **Paṭivijjhiyānā**ti evaṃ bhikkhave
paṭhamataram kattabbarṃ anāgataṃ attham paṭivijjhitvā idhaloke bhūripaṇṇo
kulaputto appamattakampi attano attham na acceti nātivattati, na hāpetīti
attho. **Appaṭivijjhiya’tthanti** appaṭivijjhitvā attham, paṭhamameva kattabbarṃ
akatvāti attho. **Paccuppanneti** yadā taṃ anāgataṃ atthajātaṃ uppajjati, tadā
tasmim paccuppanne **sīdanti**, atthe jāte attano paṭiṭṭham na labhanti,
samudde te bālavaḍḍhakī manussā viya vināsaṃ pāpuṇanti.

1. Iti tassānusāsanaṇāya (Ka)

2. Byadhesīti (Ka)

3. Sukhena pana (Ka)

Anāgatanti bhikkhave paṇḍitapuriso anāgataṃ paṭhamataraṃ kattabbakiccaṃ samparāyikaṃ vā diṭṭhadhammikaṃ vā **paṭikayirātha**, puretameva kareyya. Kiṃ kārāṇā? **Mā maṃ kiccaṃ kiccakāle byadhesi**, pure kattabbañhi pure akayiramānaṃ pacchā paccuppannabhāvappattaṃ attano kiccakāle kāyacittābādhena byadheti, taṃ maṃ mā byadhesīti paṭhamameva naṃ paṇḍito kareyya. **Taṃ tādisanti** yathā paṇḍitaṃ¹ purisaṃ. **Paṭikatakiccakārinti** paṭikacceva kattabbakiccakāriṇaṃ. **Taṃ kiccaṃ kiccakāleti** anāgataṃ kiccaṃ kayiramānaṃ pacchā paccuppannabhāvappattaṃ attano kiccakāle kāyacittābādhakāle tādisaṃ purisaṃ na byadheti na bādhati. Kasmā? Pureyeva katattāti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na bhikkhave idāneva, pubbepi Devadatto paccuppannasukhe laggo anāgatabhayaṃ anoloketvā sapariso vināsaṃ patto”ti vatvā jātaṃ samodhānesi “tadā bālavaḍḍhakī Devadatto ahosi, dakkhiṇadisāya ṭhito Adhammikadevaputto Kokāliko, uttaradisāya ṭhito dhammikadevaputto Sāriputto, paṇḍitavaḍḍhakī pana ahameva ahosin”ti.

Samuddavāṇijajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Kāmajātakavaṇṇanā (467)

Kāmaṃ kāmayaṃānassāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto aññataraṃ brāhmaṇaṃ ārabha kathesi. Eko kira Sāvattvivāsī brāhmaṇo Aciravatītiṛe khettakaraṇatthāya araṇṇaṃ koṭesi². Satthā tassa upanissayaṃ disvā Sāvattiṃ piṇḍāya pavisanto maggā okkamma tena saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā “kiṃ karosi brāhmaṇa”ti vatvā “khettaṭṭhānaṃ koṭāpemi bho Gotamā”ti vutte “sādhu brāhmaṇa kammaṃ karohī”ti vatvā agamāsi. Eteneva upāyena chinnaṃ rukkhe hāretvā khettassa sodhanakāle kasanakāle kedārabandhanakāle vapanakāleti punappunaṃ gantvā tena saddhiṃ paṭisanthāramakāsi. Vapanadivase pana so brāhmaṇo “ajja bho Gotama mayhaṃ vappamaṅgalaṃ, ahaṃ imasmiṃ sasse nipphanne Buddhappamukhassa

1. Tathā saṇṭhitam (Syā)

2. Koṭṭhesi (Sī), koṭṭesi (I, Ka)

bhikkhusaṃghassa mahādānaṃ dassāmi”ti āha. Satthā tuṇḥibhāvena adhvāsetvā pakkāmi. Punekadivasāṃ brāhmaṇo sassāṃ olokento aṭṭhāsi. Satthāpi tattha gantvā “kiṃ karosi brāhmaṇa”ti pucchitvā “sassāṃ olokemi bho Gotamā”ti vutte “sādhu brāhmaṇa”ti vatvā pakkāmi. Tadā brāhmaṇo cintesi “samaṇo Gotamo abhiṇhaṃ āgacchatī, nissamsayaṃ bhaddena atthiko, dassāmahaṃ tassa bhadda”ti. Tassevaṃ cintetvā gehaṃ gatadivase Satthāpi tattha agamāsi. Atha brāhmaṇassa ativiya vissāso ahosi. Aparabhāge pariṇate sasse “sve khettaṃ lāyissāmi”ti sanniṭṭhānaṃ katvā nipanne brāhmaṇe Aciravatiyā upari sabbarattim karakavassāṃ vassi. Mahogho āgantvā ekanālimattampi anavasesaṃ katvā sabbaṃ sassāṃ samuddaṃ pavesesi. Brāhmaṇo oghamhi patite sassavināsaṃ oloketvā sakabhāvena saṇṭhātuṃ nāhosi, balavasokābhībhūto hatthena uraṃ paharitvā paridevamāno rodanto nipajji.

Satthā paccūsasamaye sokābhībhūtaṃ brāhmaṇaṃ disvā “brāhmaṇassāvassayo bhavissāmi”ti punadivase Sāvattiyaṃ piṇḍāya caritvā piṇḍapātapaṭikkanto bhikkhū vihāraṃ pesetvā pacchāsamaṇena saddhim tassa gehadvāraṃ agamāsi. Brāhmaṇo Satthu āgatabhāvaṃ sutvā “paṭisanthāratthāya me sahāyo āgato bhavissati”ti paṭiladdhassāso āsanaṃ paññapesi. Satthā pavisitvā paññattāsane nisīditvā “brāhmaṇa kasmā tvaṃ dummanosi, kiṃ te aphāsuka”ti pucchi. Bho Gotama Aciravattīre mayā rukkhacchedanato paṭṭhāya kataṃ kammaṃ tumhe jānātha, ahaṃ “imasmim sasse nipphanne tumhākaṃ dānaṃ dassāmi”ti vicarāmi, idāni me sabbaṃ taṃ sassāṃ mahogho samuddameva pavesesi, kiñci avasiṭṭhaṃ natthi, sakaṭasatamattaṃ dhaññaṃ vinaṭṭhaṃ¹, tena me mahāsoko uppannoti. Kiṃ pana brāhmaṇa socantassa natṭhaṃ punāgacchatīti. No hetuṃ bho Gotamāti. Evaṃ sante kasmā socasi, imesaṃ sattānaṃ dhanadhaññaṃ nāma uppajjanakāle uppajjati, nassanakāle nassati, kiñci saṅkhāragataṃ anassanadhammaṃ nāma natthi, mā cintayīti. Iti naṃ Satthā samassāsetvā tassa sappāyadhammaṃ desento **Kāmasuttaṃ**² kathesi.

1. Pasatamattaṃ dhaññaṃ natthi (Ka)

2. Khu 1. 399 piṭṭhe Suttanipāte.

Suttapariyosāne socanto brāhmaṇo sotāpattiphale patiṭṭhahi. Satthā taṃ nissokaṃ katvā uṭṭhāyāsanaṃ vihāraṃ agamāsi. “Satthā asukaṃ nāma brāhmaṇaṃ sokasallasamappitaṃ nissokaṃ katvā sotāpattiphale patiṭṭhāpesī”ti sakalanagaraṃ aññāsi. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Dasabalo brāhmaṇena saddhiṃ mittāṃ katvā vissāsiko hutvā upāyeneva tassa sokasallasamappitassa dhammaṃ desetvā taṃ nissokaṃ katvā sotāpattiphale patiṭṭhāpesī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepāhaṃ etaṃ nissokamakāsin”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brāhmadattassa rañño dve puttā ahesuṃ. So jeṭṭhakassa uparajjaṃ adāsi, kaniṭṭhassa senāpatiṭṭhānaṃ. Aparabhāge Brahmadatte kālakate amaccā jeṭṭhakassa abhisekaṃ paṭṭhapesuṃ. So “na mayhaṃ rajjenattho, kaniṭṭhassa me dethā”ti vatvā punappunaṃ yāciyamānopi paṭikkhipitvā kaniṭṭhassa abhiseke kate “na me issariyenattho”ti uparajjādīnipi na icchi. “Tena hi sādūni bhojanāni bhuñjanto idheva vasāhī”ti vuttepi “na me imasmiṃ nagare kiccaṃ atthī”ti Bārāṇasito nikkhamitvā paccantaṃ gantvā ekaṃ seṭṭhikulaṃ nissāya sahatthena kammaṃ karonto vasi. Te aparabhāge tassa rājakumārabhāvaṃ ñatvā kammaṃ kātuṃ nādaṃsu, kumārāparihāreneva taṃ pariharīṃsu¹. Aparabhāge rājakammikā khetappamāṇaggahaṇatthāya taṃ gāmaṃ agamaṃsu. Seṭṭhi rājakumāraṃ upasaṅkamitvā “sāmi mayaṃ tumhe posema, kaniṭṭhabhātikassa paṇṇaṃ pesetvā amhākaṃ balim hārethā”ti āha. So “sādhū”ti sampatiṇṇhitvā “ahaṃ asukaseṭṭhikulaṃ nāma upanissāya vasāmi, maṃ nissāya etesaṃ balim vissajjehī”ti paṇṇaṃ pesesi. Rājā “sādhū”ti vatvā tathā kāresi.

Atha naṃ sakalagāmaṃvāsinopi janapadavāsinopi upasaṅkamitvā “mayaṃ tumhākaññeva balim dassāma, amhākampi suṅkaṃ vissajjāpehī”ti āhaṃsu. So tesampi atthāya paṇṇaṃ pesetvā vissajjāpesi.

1. Parivāriṃsu. (Ka)

Tato paṭṭhāya te tasseva baliṃ adaṃsu. Athassa mahālābhasakkāro ahosi, tena saddhiññevassa taṇhāpi mahatī jātā. So aparabhāgepi sabbam janapadam yāci, upaḍḍharajjam¹ yāci, kaniṭṭhopi tassa adāsiyeva. So taṇhāya vaḍḍhamānāya upaḍḍharajjenapi asantuṭṭho “rajjam gaṇhissāmī”ti janapadaparivuto taṃ nagaram gantvā bahinagare ṭhatvā “rajjam vā me detu yuddham vā”ti kaniṭṭhassa paṇṇam paṇiṇi. Kaniṭṭho cintesi “ayaṃ bālo pubbe rajjampi uparajjādīnapi paṭikkhipitvā idāni ‘yuddhena gaṇhāmī’ti vadati, sace kho panāham imam yuddhena māressāmi, garahā me bhavissati, kiṃ me rajjenā”ti. Athassa “alam yuddhena, rajjam gaṇhatū”ti pesesi. So rajjam gaṇhitvā kaniṭṭhassa uparajjam datvā tato paṭṭhāya rajjam kārento taṇhāvasiko hutvā ekena rajjena asantuṭṭho dve tīṇi rajjāni patthetvā taṇhāya koṭim nāddasa.

Tadā Sakko devarājā “ke nu kho loka mātāpitaro upaṭṭhahanti, ke dānādīni puññāni karonti, ke taṇhāvasikā”ti olokento tassa taṇhāvasikabhāvam ṇatvā “ayaṃ bālo Bārāṇasirajjenapi na tussati, aham sikkhāpessāmi nan”ti māṇavakavesena rājadvāre ṭhatvā “eko upāyakusalo māṇavo dvāre ṭhito”ti ārocāpetvā “pavisatū”ti vutte pavisitvā rājānam jayāpetvā “kiṃ kāraṇā āgatosī”ti vutte “mahārāja tumhākam kiñci vattabham atthi, raho paccāsīsāmī”ti āha. Sakkānubhāvena tāvadeva manussā paṭikkamimsu. Atha naṃ māṇavo “aham mahārāja phītāni ākiṇṇamanussāni sampannabalavāhanāni tīṇi nagarāni passāmi, aham te attano ānubhāvena tesu rajjam² gahetvā dassāmi, papañcam akatvā sīgham gantum vaṭṭatī”ti āha. So taṇhāvasiko rājā “sādhū”ti sampaṭicchitvā sakkānubhāvena “ko vā tvaṃ, kuto vā āgato, kiṃ vā te laddhum vaṭṭatī”ti na pucchi. Sopi ettakam vatvā Tāvatisabhavanameva agamāsi.

Rājā amacce pakkosāpetvā “eko māṇavo ‘amhākam tīṇi rajjāni gahetvā dassāmi’ti āha, taṃ pakkosatha, nagare bherim

1. Uparajjam (I, Ka)

2. Tīṇi rajjāni (Syā)

carāpetvā balakāyaṃ sannipātāpetha, papañcaṃ akatvā tiṇi rajjāni gaṇhissāmi”ti vatvā “kiṃ pana te mahārāja tassa māṇavassa sakkāro vā kato, nivāsaṭṭhānaṃ vā pucchitan”ti vutte “neva sakkāraṃ akāsim, na nivāsaṭṭhānaṃ pucchim, gacchatha naṃ upadhārethā”ti āha. Upadhārentā naṃ adisvā “mahārāja sakalanagare māṇavaṃ na passāmā”ti ārocesuṃ. Taṃ sutvā rājā domanassajāto “tisu naguesu rajjaṃ naṭṭhaṃ, mahantenamhi yasena parihīno, ‘neva me paribbayaṃ adāsi, na ca pucchi nivāsaṭṭhāna’nti mayhaṃ kujjhitvā māṇavo anāgato bhavissati”ti punappunaṃ cintesi. Athassa taṇhāvasikassa sarīre dāho uppajji, sarīre pariḍayhante udaraṃ¹ khobhetvā lohitapakkkhandikā udapādi. Ekaṃ bhājanaṃ² pavisati, ekaṃ nikkhamati, vejjā tikicchitum na sakkonti, rājā kilamati. Athassa byādhitabhāvo sakalanagare pākaṭo ahosi.

Tadā bodhisatto Takkasilato sabbasippāni uggaṇhitvā Bārāṇasīnagare mātāpitūnaṃ santikaṃ āgato taṃ rañño pavattiṃ sutvā “ahaṃ tikicchissāmi”ti rājadvāraṃ gantvā “eko kira taruṇamāṇavo tumhe tikicchitum āgato”ti ārocāpesi. Rājā “mahantamahantā disāpāmo kkhavējjāpi maṃ tikicchitum na sakkonti, kiṃ taruṇamāṇavo sakkhissati, paribbayaṃ datvā vissajjetha naṃ”ti āha. Taṃ sutvā māṇavo “mayhaṃ vejjakammena vetanaṃ natthi, ahaṃ tikicchāmi, kevalaṃ bhesajjamūlamattaṃ detū”ti āha. Taṃ sutvā rājā “sādhū”ti pakkosāpesi. Māṇavo rājānaṃ vanditvā “mā bhāyi mahārāja, ahaṃ te tikicchāmi, apica kho pana me rogassa samuṭṭhānaṃ ācikkhāhi”ti āha. Rājā harāyamāno “kiṃ te samuṭṭhānena, bhesajjaṃ eva karohi”ti āha. Mahārāja vejjā nāma “ayaṃ byādhi imaṃ nissāya samuṭṭhito”ti ñatvā anucchavikaṃ bhesajjaṃ karontīti. Rājā “sādhū tātā”ti samuṭṭhānaṃ kathento “ekena māṇavena āgantvā tisū naguesu rajjaṃ gahetvā dassāmi”ti ādiṃ katvā sabbaṃ kathetvā “iti me tāta taṇhaṃ nissāya byādhi uppanno, sace tikicchitum sakkosi, tikicchāhi”ti āha. Kiṃ pana mahārāja socanāya tāni nagarāni sakkā laddhanti. Na sakkā tātāti. Evaṃ sante kasmā socasi mahārāja, sabbameva hi

1. Uraṃ (Ka)

2. Bhojanaṃ (I, Ka)

saviññāṇakāviññāṇakavatthum attano kāyaṃ ādiṃ katvā pahāya gamanīyaṃ,
catūsu naguesu rajjaṃ gahetvāpi tvaṃ ekappahāreneva na catasso
bhattapātiyo bhuñjissasi, na catūsu sayanesu sayissasi, na cattāri
vatthayugāni¹ acchādessasi, taṇhāvasikena nāma bhavituṃ na vaṭṭati, ayañhi
taṇhā nāma vaḍḍhamānā catūhi apāyehi muccituṃ na detīti.

Iti naṃ mahāsatto ovaditvā athassa dhammaṃ desento imā gāthā
abhāsi—

37. “Kāmaṃ kāmayamānassa, tassa ce taṃ samijjhati.
Addhā pītimano hoti, laddhā macco yadicchati.
38. Kāmaṃ kāmayamānassa, tassa ce taṃ samijjhati.
Tato naṃ aparāṃ kāme, ghamme taṇhaṃva vindati.
39. Gavaṃva siṅgino siṅgaṃ, vaḍḍhamānassa vaḍḍhati.
Evaṃ mandassa posassa, bālassa avijānato.
Bhiyyo taṇhā pipāsā ca, vaḍḍhamānassa vaḍḍhati.
40. Pathabyā sāliyavakaṃ, gavāssaṃ dāsaporisaṃ.
Datvā ca nālamekassa, iti vidvā samaṃ care.
41. Rājā pasayha pathaviṃ vijitvā,
Sasāgarantaṃ mahi'māvasanto.
Orāṃ samuddassa atittarūpo²,
Pāraṃ samuddassapi patthayetha.
42. Yāva anussaraṃ kāme, manasā titti nā'jjhagā.
Tato nivattā paṭikkamma disvā,
Te ve sutittā³ ye paññāya tittā.
43. Paññāya tittinaṃ seṭṭhaṃ, na so kāmehi tappati.
Paññāya tittaṃ purisaṃ, taṇhā na kurute vasaṃ.

1. Vatthābharaṇāni (Ka)

2. Atittirūpo (Ka)

3. Tittā (Sī, Syā, I)

44. Apacinetheva kāmānaṃ¹, appiccha'ssa alolupo.

Samuddamatto puriso, na so kāmehi tappati.

45. Rathakārova cammassa, parikantaṃ upāhanaṃ.

Yam yaṃ cajati² kāmānaṃ, taṃ taṃ sampajjate sukhaṃ.

Sabbañce sukhamiccheyya, sabbe kāme pariccaje'ti.

Tattha **kāmanti** vatthukāmampi kilesakāmampi. **Kāmayamānassāti** patthayamānassa. **Tassa ce taṃ samijjhatīti** tassa puggalassa taṃ kāmītavatthu samijjhati ce, nipphajjati ceti attho. **Tato naṃ aparāṃ kāmēti** ettha **nanti** nipātamattaṃ. **Aparanti** parabhāgadīpanaṃ. **Kāmēti** upayogabahuvacanaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti—sace kāmāṃ kāmāyamaṇassa taṃ kāmītavatthu samijjhati, tasmīṃ samiddhe tato paraṃ so puggalo kāmāyamaṇo yathā nāma **ghamme** gimhakāle vātātapena kilanto **taṇhaṃ vindati**, pāṇīyapīpāsāṃ paṭilabhati, evaṃ bhiyyo kāmataṇhāsāṅkhāte kāmē vindati paṭilabhati, rūpataṇhādikā taṇhā cassa vaḍḍhatiyevāti. **Gavaṃvāti** gorūpassa viya. **Siṅginoti** matthakaṃ padāletvā utṭhitasīṅgassa. **Mandassāti** mandapaññassa. **Bālassāti** bāladhamme yuttassa. Idaṃ vuttaṃ hoti—yathā vacchakassa vaḍḍhantassa sarīreneva saddhiṃ saṅgaṃ vaḍḍhati, evaṃ andhabālassapi appattakāmataṇhā ca pattakāmapipāsā ca aparāparaṃ vaḍḍhatīti.

Sāliyavakanti sālikhettayavakhettaṃ. Etena sāliyavādikaṃ sabbaṃ dhaññaṃ dasseti, dutiyapadena sabbaṃ dvipadacatuppadaṃ dasseti. Paṭhamapadena vā sabbaṃ aviññāṇakaṃ, itarena saviññāṇakaṃ. **Datvā cāti** datvāpi. Idaṃ vuttaṃ hoti—tiṭṭhantu tīṇi rajjāni, sace so māṇavo aññaṃ³ vā sakalampi pathaviṃ saviññāṇakāviññāṇakaratanapūraṃ⁴ kassaci datvā gaccheyya, idampi ettakaṃ vatthu ekasseva apariyantaṃ, evaṃ duppūrā esā taṇhā nāma. **Iti vidvā samaṃ caretī** evaṃ jānanto puriso taṇhāvasiko ahutvā kāyasamācārādīni⁵ pūrento careyya.

1. Kāmāni (Sī, Syā, I)

2. Jahati (Syā, Ka)

3. Añño (I, Ka)

4. Saviññāṇakaṃ aviññāṇakaṃ vā pana (Ka)

5. Kāyasucaritādīni (Syā)

Oranti orimakotṭhāsam patvā tena atittarūpo puna samuddapārampi patthayetha. Evaṃ taṇhāvasikasattā nāma duppūrāti dasseti. **Yāvāti** aniyāmitaparicchado. **Anussaranti** anussaranto. **Nā’jjhagāti** na vindati. Idam vuttaṃ hoti—mahārāja puriso अपariyantepi kāme manasā anussaranto tittim na vindati, pattukāmova hoti, evaṃ kāmesu sattānaṃ taṇhā vaḍḍhateva. **Tato nivattāti** tato pana vatthukāmakilesakāmato cittaṇa nivattitvā kāyena paṭikkamma ñāṇena ādīnavaṃ disvā ye paññāya tittā paripuṇṇā, te tittā nāma.

Paññāya tittinaṃ seṭṭhanti paññāya tittinaṃ ayaṃ paripuṇṇaseṭṭho¹, ayameva vā pāṭho. **Na so kāmehi tappatīti** “na hī”tipi² pāṭho. Yasmā paññāya titto puriso kāmehi na pariḍayhatīti attho. **Na kurute vasanti** tādisañhi purisaṃ taṇhā vase vattetuṃ na sakkoti, sveva pana taṇhāya ādīnavaṃ disvā Sarabhaṅgamāṇavo viya ca³ Aḍḍhamāsakarājā viya ca taṇhāvase na pavattatīti attho. **Apacinethevāti** viddhamsetheva⁴. **Samuddamattoti** mahatiyā paññāya samannāgatattā samuddappamāṇo. So mahantena aggināpi samuddo viya kilesakāmehi na tappati na ḍayhati.

Rathakāroti cammakāro. **Parikantanti** parikantanto. Idam vuttaṃ hoti—yathā cammakāro upāhanam parikantanto yaṃ yaṃ cammassa agayhūpagatṭhānaṃ hoti, taṃ taṃ cajitvā upāhanam katvā upāhanamūlam labhitvā sukhito hoti, evameva paṇḍito cammakārasatthasadisāya paññāya kantanto yaṃ yaṃ odhim kāmānaṃ cajati, tena tenassa kāmōdhinā rahitaṃ taṃ taṃ kāyakammaṃ vacīkammaṃ manokammañca sukhaṃ sampajjati vigatadarathaṃ, sace pana sabbampi⁵ kāyakammādisukhaṃ vigataparilāhameva iccheyya, kasiṇam bhāvetvā jhānaṃ nibbattetvā sabbe kāme pariccajati.

Bodhisattassa pana imaṃ gātham kathentassa rañño setacchattam ārammaṇam katvā odātakasiṇajjhānaṃ udapādi, rājāpi arogo ahosi. So tuṭṭho sayanā vuṭṭhahitvā “ettakā vejjaṃ maṃ tikicchituṃ

1. Paripuṇṇo seṭṭho (Sī), paripuṇṇam seṭṭho (Ka)

2. Na pariḍayhatītipi (Syā)

3. Gaṅgamālo viya ca (Sī, Syā, I)

4. Viddhamseyyātheva (Syā, I)

5. Sabbena sabbampi (Sī, Syā)

nāsakkhiṃsu, paṇḍitamāṇavo pana attano ñāṇosadhena¹ maṃ nirogaṃ akāsi”ti tena saddhiṃ sallapanto dasamaṃ gāthamāha—

46. “Aṭṭha te bhāsita gāthā, sabbā honti sahassiyā².

Paṭigaṇha mahābrahme, sādhetam tava bhāsitan”ti.

Tattha **aṭṭhā**ti dutiyagātham ādim katvā kāmādīnavasamyuttā aṭṭha. **Sahassiyā**ti sahassārahā. **Paṭigaṇhā**ti aṭṭha sahassāni gaṇha. **Sādhetam tava bhāsitanti** sādhu etaṃ tava vacanam.

Tam sutvā mahāsatto ekādasamaṃ gāthamāha—

47. “Na me attho sahassehi, satehi nahutehi vā.

Pacchimaṃ bhāsato gātham, kāme me na rato mano”ti.

Tattha **pacchimanti** “rathakārova cammassā”ti gātham. **Kāme me na rato manoti** imaṃ gātham bhāsamānasseva mama vatthukāme pi kilesakāme pi mano nābhiraṃmāmi. Ahañhi imaṃ gātham bhāsamāno attanova dhammadesanāya jhānam nibbattesim mahārājāti.

Rājā bhiyyoso mattāya tussitvā mahāsattam vaṇṇento osānagāthamāha—

48. “Bhadrako vatāyam māṇavako, sabbalokavidū Muni.

Yo imaṃ taṇham dukkhajananiṃ, pari jānāti paṇḍito”ti.

Tattha **dukkhajananti** sakalavaṭṭadukkhajananiṃ. **Pari jānāti**ti pari jāni paricchindi, luñcitvā nīharīti bodhisattam vaṇṇento evamāha.

Bodhisattopi “mahārāja appamatto hutvā dhammam carā”ti rājānam ovaditvā ākāseṇa Himavantam gantvā isipabbajjam pabbajitvā yāvatāyukam ṭhatvā brahmavihāre bhāvetvā aparihīnājjhāno hutvā brahmalokūpago ahoṣi.

1. Ñāṇavisayena (Syā) 2. Sahassiyō (Sī, I, Ka) Khu 6. 137 piṭṭhe pana passitabbam.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ bhikkhave pubbepāhaṃ etaṃ brāhmaṇaṃ nissokamakāsin”ti vatvā jātakam samodhānesi “tadā rājā esa brāhmaṇo ahosi, paṇḍitamāṇavo pana ahameva ahosin”ti.

Kāmajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Janasandhajātakavaṇṇanā (468)

Dasa khalūti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Kosalarañño ovādatthāya kathesi. Ekasmiñhi kāle rājā issariyamadamatto kilesasukhanissito vinicchayampi na paṭṭhapesi, Buddhupaṭṭhānampi¹ pamajji. So ekadivase Dasabalaṃ anussaritvā “Satthāraṃ vandissāmi”ti bhuttaṭṭarāso rathavaramāruyha vihāraṃ gantvā Satthāraṃ vanditvā nisīdi. Atha naṃ Satthā “kiṃ mahārāja ciraṃ na paññāyasi”ti vatvā “bahukiccatāya no bhante Buddhupaṭṭhānassa okāso na jāto”ti vutte “mahārāja mādisse nāma ovādadāyake Sabbaññubuddhe dhuravihāre viharante ayuttaṃ tava pamajjitum, rañña nāma rājakiccesu appamattena bhavitabbaṃ, raṭṭhavāsīnaṃ mātāpīṭusamena agatigamaṇaṃ pahāya dasa rājadhamme akopentena rajjaṃ kāretum vaṭṭati, rañño hi dhammikabhāve sati parisāpissa dhammikā honti, anacchariyaṃ kho panetaṃ, yaṃ mayi anusāsante tvaṃ dhammena rajjaṃ kāreyyāsi, porāṇakapaṇḍitā anusāsaka-ācariye aviḍḍamānepi attano matiyāva² tividhasucaritadhamme patiṭṭhāya mahājanassa dhammaṃ desetvā saggapathaṃ pūrayamānā agamaṃsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamaheṣiṃ kucchimhi nibbatti, “Janasandhakumāro”tissa nāmaṃ karimṃsu. Athassa vayappattassa Takkaṣilato sabbasippāni uggaṇhitvā āgatakāle rājā sabbāni bandhanāgarāni sodhāpetvā uparajjaṃ adāsi. So aparabhāge pitu accayena rajje patiṭṭhāya catūsu

1. Buddhupaṭṭhāne (Sī, I)

2. Pakatiyāva (Ka)

nagaradvāresu nagaramajjhe rājadvāre cāti cha dānasālāyo kārāpetvā divase divase cha satasahassāni pariccajitvā sakalajambudīpaṃ saṅkhobhetvā mahādānaṃ pavattento bandhanāgārāni niccaṃ vivaṭāni kārāpetvā dhammabhaṇḍikaṃ sodhāpetvā catūhi saṅgahavatthūhi lokāṃ saṅgaṇhanto pañca sīlāni rakkhanto uposathavāsāṃ vasanto dhammena rajjaṃ kāresi. Antarantarā ca raṭṭhavāsino sannipātāpetvā “dānaṃ detha, sīlaṃ samādiyatha, bhāvanāṃ bhāvettha, dhammena kammante ca vohāre ca payojetha, daharakāleyeva sippāni uggaṇhatha, dhanāṃ uppādettha, gāmakūṭakammaṃ vā piṣuṇavācākammaṃ vā mā karittha, caṇḍā pharusā mā ahuvattha, mātupaṭṭhānaṃ pitupaṭṭhānaṃ pūretha, kule jeṭṭhāpacāyino bhavathā”ti dhammaṃ desetvā mahājane sucaritadhamme paṭiṭṭhāpesi. So ekadivasaṃ pannarasī-uposathe samādinuṇṇosatho “mahājanassa bhiyyo hitasukhatthāya appamāḍavihāratthāya dhammaṃ desessāmi”ti cintetvā nagare bheriṃ carāpetvā attano orodhe ādiṃ katvā sabbanagarajanaṃ sannipātāpetvā rājaṅgaṇe alaṅkaritvā alaṅkataratanamaṇḍapamajjhe supaññattavarapallaṅke nisīditvā “ambho nagaravāsino tumhākaṃ tapanīye ca atapanīye ca dhamme desessāmi, appamattā hutvā ohitasotā sakkaccaṃ suṇāthā”ti vatvā dhammaṃ desesi.

Satthā saccaparibhāvitāṃ mukharatanaṃ vivaritvā taṃ dhammadesanaṃ madhurena sarena Kosalarañño āvi karonto—

49. “Dasa khalu imāni ṭhānāni, yāni pubbe akaritvā.

Sa pacchā manutappati, iccevāha janasandho.

50. Aladdhā vittaṃ tappati, pubbe asamudānitaṃ.

Na pubbe dhanamesissaṃ, iti pacchānutappati.

51. Sakyarūpaṃ pure santaṃ, mayā sippaṃ na sikkhitaṃ.

Kicchā vutti asippassa, iti pacchānutappati.

52. Kūṭavedī pure āsiṃ, piṣuṇo piṭṭhimaṃsiko.

Caṇḍo ca pharusō cāpi¹, iti pacchānutappati.

1. Cāsiṃ (Sī, Syā, I)

53. Pāṇātipātī pure āsīm, luddo cāpi anāriyo.
Bhūtānaṃ nāpacāyissaṃ, iti pacchānutappati.
54. Bahūsu vata santīsu, anāpādāsu itthisu.
Paradāraṃ asevissaṃ, iti pacchānutappati.
55. Bahumhi vata santamhi, annapāne upaṭṭhite.
Na pubbe adadaṃ dānaṃ, iti pacchānutappati.
56. Mātaraṃ pitaraṃ cāpi, jiṇṇakaṃ gatayobbanam.
Pahu santo na posissaṃ, iti pacchānutappati.
57. Ācariya’manusatthāraṃ, sabbakāmarasāharam.
Pitaraṃ atimaññissaṃ, iti pacchānutappati.
58. Samaṇe brāhmaṇe cāpi, sīlavante bahussute.
Na pubbe payirupāsissaṃ, iti pacchānutappati.
59. Sādhu hoti tapo ciṇṇo, santo ca payirupāsito.
Na ca pubbe tapo ciṇṇo, iti pacchānutappati.
60. Yo ca etāni ṭhānāni, yoniso paṭipajjati.
Karaṃ purisakiccāni, sa pacchā nānutappatī”ti—

imā gāthā āha.

Tattha **ṭhānāni**ti kāraṇāni. **Pubbeti** paṭhamameva akaritvā. **Sa pacchā manutappatī**ti so paṭhamam katabbānaṃ akārako puggalo pacchā idhalokepi paralokepi tappati kilamati. “Pacchā vā anutappatī”tipi pāṭho. **Iccevāhāti** iti evaṃ āhāti padacchedo, iti evaṃ rājā janasandho avoca. Iccasuhātī¹ pāṭho. Tattha assu-kāro² nipātamattaṃ, iti assu āhāti³ padacchedo. Idāni tāni dasa tapanīyakāraṇāni pakāsetuṃ bodhisattassa dhammakathā hoti. Tattha **pubbeti** paṭhamameva taruṇakāle parakkamaṃ katvā **asamudānitaṃ** asambhataṃ⁴

1. Iccāsuhātīpi (Sī, Syā, I)

3. Iccāsu āhāti (Sī, Syā), icca assu āhāti (Ka)

2. Sukāro (Sī, Syā, I)

4. Asambhūtaṃ (Sī, Syā, I)

dhanam mahallakakāle alabhitvā tappati socati, pare ca sukhite disvā sayam dukkham jīvanto “pubbe dhanam na pariyessissan”ti evam pacchā anutappati, tasmā mahallakakāle sukham jīvitukāmā daharakāleyeva dhammikāni kasikammādini katvā dhanam pariyessathāti dasseti.

Pure santanti pure¹ daharakāle ācariye payirupāsivā mayā kātum sakyarūpaṃ samānam hatthisippādikaṃ kiñci sippaṃ na sikkhitam. **Kicchāti** mahallakakāle asippassa dukkhā jīvitavutti, neva sakkā tadā sippaṃ sikkhitum, tasmā mahallakakāle sukham jīvitukāmā taruṇakāleyeva sippaṃ sikkhathāti dasseti. **Kūṭavedīti** kūṭajānanako gāmakūṭako vā lokassa anattakārako vā tulākūṭadikārako vā kūṭattakārako vāti attho. **Āsinti** evarūpo aham pubbe ahoṣim. **Pisuṇoti** pesuññakārako. **Piṭṭhimaṃsikoti** lañjam gahetvā asāṃike sāmike karonto paresam piṭṭhimaṃsakhādako. **Iti pacchāti** evam maraṇamañce nipanno anutappati, tasmā sace niraye na vasitukāmāttha, mā evarūpaṃ pāpakammaṃ karitthāti odati.

Luddoti dāruṇo. **Anāriyoti** na ariyo nīcasamācāro. **Nāpacāyissanti**² khantimettānuddayavasena nīcavuttiko nāhoṣim. Sesam purimanayeneva yojetabbarā. **Anāpādāsūti** apādānam āpādo. Pariggahoti attho. Natthi āpādo yāsam tā anāpādā³, aññehi akatapariggahāsūti attho. **Upaṭṭhiteti** paccupaṭṭhite⁴. **Na pubbeti** ito pubbe dānam na adadam. **Pahu santoti** dhanabalenāpi kāyabalenāpi positaṃ samattho paṭibalo samāno. **Ācariyanti** ācāre sikkhāpanato idha pitā “ācariyo”ti adhippeto. **Anusatthāranti** anusāsakam. **Sabbakāmarasāharanti** sabbe vatthukāmarase āharitvā positaṃ. **Atimaññissanti** tassa ovādam agaṇhanto atikkamitvā maññissam.

Na pubbeti ito pubbe dhammikasamaṇabrāhmaṇepi gilānāgilānepi cīvarādini datvā appaṭijagganena na payirupāsissam. **Tapoti** sucaritapato. **Santoti** tīhi dvārehi upasanto sīlavā. Idam vuttaṃ hoti—

1. Pubbe (Syā)

2. Nāvajānissanti (Syā), nāvadāyissanti (I)

3. Na āpādo yāsam atthīti anāpādā (Syā), na āpādo anāpādo (Ka)

4. Patiṭṭhite (Ka)

tividhasucaritasāṅkhāto tapo ciṇṇo evarūpo ca upasanto payirupāsito nāma sādhu sundaro. **Na pubbeti** mayā daharakāle evarūpo tapo na ciṇṇo, iti pacchā jarājiṇṇo maraṇabhayaatajjito anutappati socati. Sace tumhe evaṃ na socitukāmā, tapokammaṃ karoṭhāti vadati. **Yo ca etānī**ti yo pana etāni dasa kāraṇāni paṭhamameva upāyena paṭipajjati samādāya vattati, purisehi kattabbāni dhammikakiccāni karonto so appamādavihārī puriso pacchā nānutappati, somanassappattova hotīti.

Iti mahāsatto anvaddhamāsaṃ iminā niyāmena mahājanassa dhammaṃ desesi. Mahājanopissa ovāde ṭhatvā tāni dasa ṭhānāni pūretvā saggaparāyaṇova ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ mahārāja porāṇakapaṇḍitā anācariyakāpi attano matiyāva dhammaṃ desetvā mahājanaṃ saggapathe patiṭṭhāpesun”ti vatvā jātaṃ samodhānesi “tadā parisā Buddhaparisā ahesuṃ, Janasandharājā pana ahameva ahosin”ti.

Janasandhajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Mahākaṇhajātakavaṇṇanā (469)

Kaṇho kaṇho cāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto lokatthacariyaṃ ārabha katesi. Ekadivasañhi bhikkhū dhammasabhāyaṃ nisīditvā “yāvañcidam āvuso Satthā bahujaṇahitāya paṭipanno attano phāsuvihāraṃ pahāya lokasseva atthaṃ carati, paramābhisambodhiṃ patvā sayam pattacīvaramādāya aṭṭhārasayojanamaggaṃ gantvā pañcavaggiyattherānaṃ **Dhammacakkaṃ**¹ pavattetvā pañcamiyā pakkhassa **Anattalakkaṇasuttaṃ**² kathetvā sabbesaṃ arahattaṃ adāsi, Uruvelaṃ gantvā tebhātikajaṭilānaṃ adḍhuḍḍhāni pāṭihāriyasahassāni dassetvā pabbājetvā Gayāsīse **Ādittapariyāyaṃ**³ kathetvā jaṭilasahassānaṃ arahattaṃ adāsi, Mahākassapassa tīṇi

1. Saṃ 3. 168; Vi 3. 14; Khu 9. 329 piṭṭhesu.

2. Saṃ 2. 55; Vi 3. 18 piṭṭhesu.

3. Saṃ 2. 377; Vi 3. 44 piṭṭhesu.

gāvutāni paccuggamanam gantvā¹ tihi ovādehi upasampadam adāsi, eko² pacchābhattam pañcacattālisayojanamaggaṃ gantvā Pukkusātikulaputtam anāgāmiphale patiṭṭhāpesi, Mahākappinassa vīsayojanasatam paccuggamanam katvā arahattam adāsi, eko² pacchābhattam tiṃsayojanamaggaṃ gantvā tāva kakkhaḷam pharusam Aṅgulimālam arahatte patiṭṭhāpesi, tiṃsayojanamaggaṃ gantvā Āḷavakam yakkham sotāpattiphale patiṭṭhāpetvā kumārassa sotthim akāsi, Tāvatiṃsabhavane temāsam vasanto asītiyā devatākoṭṭinam dhammābhisamayam sampādesi, brahmalokam gantvā Bakabrahmuno diṭṭhim bhinditvā dasannam brahmasahassānam arahattam adāsi, anusamvaccharam tisu maṇḍalesu cārikam caramāno upanissayasampannānam manussānam saraṇāni ceva sīlānīca maggaphalāni ca deti, nāgasupaṇṇādīnampi nānappakāram attham caratī”ti Dasabalassa lokatthacariyaguṇam kathayimsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “anacchariyam bhikkhave soham idāni abhisambodhim patvā lokassa attham careyyam, pubbe sarāgakālepi lokassa attham acarin”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Kassapasammāsambuddhakāle Bārāṇasiyam Usīnako³ nāma rājā rajjam kāresi. Kassapasammāsambuddhe catusaccadesanāya mahājanam kilesabandhanā mocetvā nibbānanagaraṃ pūretvā parinibbute dīghassa addhuno accayena sāsanam osakki. Bhikkhū ekavīsatiyā anesanāhi jīvikam kappenti, bhikkhū gihisaṃsaggaṃ karonti, puttadhītādīhi vaḍḍhanti. Bhikkhunīyopi gihisaṃsaggaṃ karonti, puttadhītādīhi vaḍḍhanti. Bhikkhū bhikkhudhammam, bhikkhunīyo bhikkhunidhammam, upāsakā upāsakadhammam, upāsikā upāsikadhammam, brāhmaṇā brāhmaṇadhammam vissajjesuṃ. Yebhuyyena manussādasa akusalakammapathe samādāya vattiṃsu, matamatā apāyesu paripūresuṃ. Tadā Sakko devarājā nava nave deve apassanto manussalokam oloketvā manussānam apāyesu nibbattitabhāvaṃ ñatvā Satthu sāsanam osakkitaṃ disvā “kiṃ nu karissāmi”ti cintetvā “attheko upāyo, mahājanam tāsetvā bhītabhāvaṃ ñatvā pacchā assāsetvā dhammam desetvā osakkitaṃ sāsanam paggayha aparampi vassasahassam pavattanakāraṇam

1. Katvā (Syā, Ka)

2. Ekaṃ (Ka)

3. Usīnaro (Sī, I), usinnaro (Syā)

karissāmi”ti sannitṭhānaṃ katvā Mātalidevaputtaṃ mocappamāṇadāṭhaṃ catūhi dāṭhāhi viniggatarasmiyā bhayānakaṃ katvā gabbhinīnaṃ dassaneneva gabbhapātanasaṃmatthaṃ ghorarūpaṃ ājāneyyappamaṇaṃ kāḷavaṇṇaṃ mahākaṇhasunakhaṃ māpetvā pañcabandhanena bandhitvā rattamālaṃ kaṇṭhe piḷandhitvā rajjukoṭiyaṃ ādāya sayāṃ dve kāsāyaṇi nivāsetvā pacchāmukhe pañcadhā kese bandhitvā rattamālaṃ piḷandhitvā āropitapavāḷavaṇṇajīyaṃ mahādhanuṃ gahetvā vajiraggaṇārācaṃ nakhena parivattento¹ vanacarakavesaṃ gahetvā nagarato yojanamatte ṭhāne otaritvā “nassati loko, nassati loko”ti tikkhattuṃ saddaṃ anusāvetvā manusse uttāsetvā nagarūpacāraṃ patvā puna saddamakāsi.

Manussā sunakhaṃ disvā utraṣṭā nagaraṃ pavisitvā taṃ pavattiṃ rañño ārocesuṃ. Rājā sīghaṃ nagaradvārāni pidahāpesi. Sakkopi aṭṭhārasaṭṭhaṃ pākāraṃ² ullaṅghitvā sunakhena saddhiṃ antonagare patiṭṭhahi. Manussā bhīttasitā palāyitvā gehāni pavisitvā niliyiṃsu. Mahākaṇhopi diṭṭhadiṭṭhe manusse upadhāvitvā santāseṇa rājanivesanaṃ agamāsi. Rājāṅgaṇe manussā bhayena palāyitvā rājanivesanaṃ pavisitvā dvāraṃ pidahiṃsu. Usīnakaṛājāpi orodhe gahetvā pāsādaṃ abhiruhi. Mahākaṇho sunakho purimaṇḍāde ukkhipitvā vāṭapāṇe ṭhatvā mahābhussitaṃ bhussi. Tassa saddo heṭṭhā Avīciṃ, upari Bhavaggaṃ patvā sakalacakkavāḷaṃ ekaninnādaṃ ahosi. **Vidhuraḷātake**³ hi Puṇṇakayakkharaṇṇo, **Kusajātake**⁴ Kusaraṇṇo, **Bhūridattaḷātake**⁵ Sudassanaṇāgaraṇṇo, imasmiṃ Mahākaṇhaḷātake ayaṃ saddoti ime cattāro saddā jambudīpe mahāsaddā nāma ahesuṃ.

Nagaravāsino bhīttasitā hutvā ekapurisopi Sakkena saddhiṃ kathetuṃ nāsakkhi, rājāyeva satim upaṭṭhāpetvā vāṭapāṇaṃ nissāya Sakkaṃ āmantetvā “ambho luddaka kasmā te sunakhobhussati”ti āha. Chātabhāvena mahārājāti. “Tena hi tassa bhattaṃ dāpessāmi”ti antojanassa ca attano ca pakkabhattaṃ sabbaṃ dāpesi. Taṃ sabbaṃ sunakho ekakabaḷaṃ viya katvā puna saddamakāsi. Puna rājā pucchitvā “idānipi me

1. Parivattanto (Syā)

2. Dvāraṃ (Ka)

3. Khu 6. 275 piṭṭhe.

4. Khu 6. 66 piṭṭhe.

5. Khu 6. 221 piṭṭhe.

sunakho chātoyevā”ti sutvā hatthi-assādīnaṃ pakkabhattaṃ sabbaṃ āharāpetvā dāpesi. Tasmīṃ ekappahāreneva niṭṭhāpīte sakalanagarassa pakkabhattaṃ dāpesi. Tampiso tatheva bhuñjitvā puna saddamakāsi. Rājā “na esa sunakho, nissamsayaṃ esa yakkho bhavissati, āgamanakāraṇaṃ pucchissāmī”ti bhītatasito hutvā pucchanto paṭhamāṃ gāthamāha—

61. “Kaṇho kaṇho ca ghero ca, sukkadāṭho pabhāsavā.

Baddho pañcahi rajjūhi, kiṃ ravi sunakho tavā”ti.

Tattha **kaṇho kaṇhoti** bhayavasena dalhīvasena vā āmeditaṃ. **Ghoroti** passantānaṃ bhayajanako. **Pabhāsavāti** dāṭhā nikkhantaramsipabhāsena pabhāsavā¹. **Kiṃ ravīti** kiṃ viravi². Tavesa evarūpo kakkhaḷo sunakho kiṃ karoti, kiṃ mige gaṇhāti, udāhu te amitte, kiṃ te iminā, vissajjehi nanti adhippāyenevamāha.

Taṃ sutvā Sakko dutiyaṃ gāthamāha—

62. “Nāyaṃ migānamatthāya, Usīnaka bhavissati.

Manussānaṃ anayo hutvā, tadā kaṇho pamokkhati”ti.

Tassattho—ayañhi “migamaṃsaṃ khādissāmī”ti idha nāgato, tasmā migānaṃ attho na bhavissati, manussamaṃsaṃ pana khādituṃ āgato, tasmā tesāṃ anayo mahāvināsakārako hutvā yadā anena manussā vināsaṃ pāpitā bhavissanti, tadā ayaṃ kaṇho pamokkhati, mama hatthato muccissatīti.

Atha naṃ rājā “kiṃ pana te bho luddaka sunakho sabbesaṃmyeva manussānaṃ maṃsaṃ khādissati, udāhu tava amittānaññevā”ti pucchitvā “amittānaññeva me mahārājā”ti vutte “ke pana idha te amittā”ti pucchitvā “adhammābhiratā visamacārino mahārājā”ti vutte “kathehi tāva ne amhākaṃ”ti pucchi. Athassa kathento devarājā dasa gāthā abhāsi—

1. Patāpavāti dāṭhehi nikkhantena raṃsipatāpena patāpavā (Sī, Syā, I)

2. Kiṃ dhīrāti dhīra viriyavanta (Sī, I), kiṃ vīrāti viriyavanta (Syā)

63. “Pattahatthā samaṇakā, muṇḍā saṅghāṭipārutā.
Naṅgalehi kasissanti, tadā kaṇho pamokkhati.
64. Tapassiniyo¹ pabbajitā, muṇḍā saṅghāṭipārutā.
Yadā loke gamissanti, tadā kaṇho pamokkhati.
65. Dīghottaroṭṭhā jaṭilā, paṅkadantā rajassirā.
Iṇaṃ codāya gacchanti, tadā kaṇho pamokkhati.
66. Adhicca vede² sāvittim, yaññatantañca³ brāhmaṇā.
Bhatikāya yajissanti, tadā kaṇho pamokkhati.
67. Mātaraṃ pitaraṃ cāpi, jīṇṇakaṃ gatayobbanāṃ.
Pahū santo na bharanti, tadā kaṇho pamokkhati.
68. Mātaraṃ pitaraṃ cāpi, jīṇṇakaṃ gatayobbanāṃ.
Bālā tumheti vakkhanti, tadā kaṇho pamokkhati.
69. Ācariyabhariyaṃ sakhiṃ⁴, mātulāniṃ pitucchakiṃ⁵.
Yadā loke gamissanti, tadā kaṇho pamokkhati.
70. Asicammaṃ gahetvāna, khaggaṃ paggayha brāhmaṇā.
Panthaghātaṃ karissanti, tadā kaṇho pamokkhati.
71. Sukkacchavī vedhaverā, thūlabāhū apātubhā
Mittabhedaṃ karissanti, tadā kaṇho pamokkhati.
72. Māyāvino nekatikā, asappurisasintakā.
Yadā loke bhavissanti, tadā kaṇho pamokkhati”ti.

Tattha **samaṇakā**ti “mayāṃ samaṇāmhā”ti paṭiññāmatkena
hīlitavohārenevamāha⁶. **Kasissantī**ti te tadāpi kasantiyeva. Ayaṃ

1. Tapanīyā (Ka)

2. Vedaṃ (Ka)

3. Yaññatantrañca (Sī)

4. Sakhābhariyaṃ (Sī, I)

5. Pitucchayaṃ (Sī), pitucchasaṃ (Syā)

6. Mayāṃ samitāmhāti paṭiññātā, tadā hi lokavohārenevamāha (Ka)

pana ajānanto viya evamāha. Ayañhissa adhippāyo—ete evarūpā dussilā mama amittā, yadā mama sunakhena ete māretvā maṁsaṁ khāditam bhavissati, tadā esa kaṇho ito pañcarajjubandhanā pamokkhatīti. Iminā upāyena sabbagāthāsu adhippāyayojanā veditabbā.

Pabbajitāti Buddhasāsane pabbajitā. **Gamissantī**ti agāramajjhe pañca kāmaguṇe paribhuñjantiyo vicarissanti. **Dīghottaroṭṭhā**ti dāṭhikānaṁ vaḍḍhitattā dīghuttaroṭṭhā. **Paṅkadantā**ti paṅkena malena samannāgatadantā. **Ṇaṁ codāyā**ti bhikkhācariyāya dhanam saṁharitvā vaḍḍhiyā ṇaṁ payojetvā taṁ codetvā tato laddhena jīvikaṁ kappentā yadā gacchantīti attho.

Sāvittinti sāvittiṇca¹ adhiyitvā. **Yaññatantañcā**ti yaññavidhāyakatantaṁ, yaññaṁ² adhiyitvāti attho. **Bhatikāyā**ti te te rājarājamahāmatte upasaṅkamitvā “tumhākaṁ yaññaṁ yajissāma, dhanam dethā”ti evaṁ bhati-atthāya yadā yaññaṁ yajissanti. **Pahū santoti**³ bharitum posetum samatthā samānā. **Bālā tumheti** tumhe bālā na kiñci jānāthāti yadā vakkhanti. **Gamissantī**ti lokadhammasevanavasena gamissantī. **Panthaghātanti** panthe thatvā manusse māretvā tesam bhaṇḍaggahaṇam.

Sukkacchavīti kasāvacuṇṇādighaṁsanena⁴ samuṭṭhāpitasukkacchavivaṇṇā. **Vedhaverā**ti vidhavā apatikā, tāhi vidhavāhi veraṁ carantīti vedhaverā⁵. **Thūlabāhū**ti pādaparimaddanādīhi samuṭṭhāpitamaṁsatāya mahābāhū. **Apātubhā**ti apātubhāvā, dhanuppādarahitāti attho. **Mittabhedanti** mithubhedam⁶, ayameva vā pāṭho. Idam vuttaṁ hoti—yadā evarūpā itthidhuttā “imā amhe na jahissantī”ti sahiraññā vidhavā upagantvā saṁvāsam kappetvā tāsam santakam khāditvā tāhi saddhim mittabhedam

1. Sāvittim nāma pakaraṇam (Ka)

2. Yaññatantrañcāti yaññavidhāyakam tantram, yaññasuttam (Sī, I), yaññaṁ tatrañcāti Yaññavidhāyakam tatra, yaññasuttam (Syā)

3. Santāti (Sī, Ka)

4. Kasāvacuṇṇanighaṁsanena (Ka)

5. Tehi vidhavā carantīti tividhaverā ca vedhaverā (I), tehi vidhavāraṇti te vedhaverā, Vidhavā itthiyo vuccanti (Ka)

6. Mithubhedanti mittabhedam (Sī, I), mittabhedanti mittabhedanam (Syā)

karissanti, vissāsaṃ bhinditvā aññaṃ sahirāññaṃ¹ gamissanti, tadā esa te core sabbeva khāditvā muccissati. **Asappurisacintakā**ti asappurisacittehi² paradukkhacintanasilā. **Tadā**ti tadā sabbe pime ghātetvā khāditamaṃso³ kaṇho pamokkhatīti.

Evañca pana vatvā “ime mayhaṃ mahārāja amittā”ti te te adhammakārake pakkhanditvā khāditukāmataṃ viya katvā dasseti. So tato mahājanassa utrastakāle sunakhaṃ rajjuyā ākaḍḍhitvā ṭhapitaṃ viya katvā luddakavesaṃ vijahitvā attano ānubhāvena ākāse jalamāno ṭhatvā “mahārāja ahaṃ Sakko devarājā, ‘ayaṃ loko vinassatī’ti āgato, pamattā hi mahājanā, adhammaṃ vattitvā matamatā sampati apāye pūrenti, devaloko tuccho viya jāto, ito paṭṭhāya adhammikesu kattabbaṃ ahaṃ jānissāmi, tvaṃ appamatto hohi mahārāja”ti catūhi satārahagāthāhi dhammaṃ desetvā manussānaṃ dānasīlesu patiṭṭhapetvā osakkitasāsaṇaṃ aññaṃ vassasahassaṃ pavattanasamatthaṃ katvā Mātaliṃ ādāya sakaṭṭhānameva gato. Mahājanā dānasīlādīni puññāni katvā devaloke nibbattiṃsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ bhikkhave pubbepāhaṃ lokassa atthameva carāmi”ti vatvā jātaṃ samodhānesi “tadā Mātali Ānando ahosi, Sakko pana ahameva ahosi”ti.

Mahākaṇhajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Kosiyaajātakavaṇṇanā (470)

Kosiyaajātaṃ **Sudhābhojanaajātake**⁴ āvi bhavissati.

Kosiyaajātakavaṇṇanā sattamā.

1. Aññāsaṃ hiraññaṃkoṭṭhaṃ (Sī, I), aññaṃ ṭhānaṃ (Ka)

3. Khādati, tato (Ka)

2. Asappurisacintehi (Syā)

4. Khu 6. 99 piṭṭhe.

8. Meṇḍakapañhajātakavaṇṇanā (471)

Meṇḍakapañhajātakam **Umaṅgajātake**¹ āvi bhavissati.

Meṇḍakapañhajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Mahāpadumajātakavaṇṇanā (472)

Nā'datṭhā parato dosanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Ciñcamāṇavikaṃ ārabba kathesi. Paṭhamabodhiyañhi Dasabalassa puthubhūtesu sāvakesu aparimāṇesu devamanussesu ariyabhūmiṃ okkantesu patthaṭesu guṇasamudayesu mahālābhasakkāro udapādi. Titthiyā sūriyuggamane khajjopanakasadisā ahesuṃ hatalābhasakkārā. Te antaravīthiyaṃ ṭhatvā “kiṃ samaṇo Gotamova Buddho, mayampi Buddhā, kiṃ tasseva dinnam mahapphalaṃ, amhākampi dinnam mahapphalameva, amhākampi detha karoṭhā”ti evaṃ manusse viññāpentāpi lābhasakkāraṃ alabhantā raho sannipatitvā “kena nu kho upāyena samaṇassa Gotamassa manussānaṃ antare avaṇṇaṃ uppādetvā lābhasakkāraṃ nāseyyāmā”ti² mantayimṃsu. Tadā Sāvattiyaṃ Ciñcamāṇavikā nāmekā paribbājikā uttamarūpadharā sobhaggappattā devaccharā viya. Tassā sarīrato rasmiyo niccharanti. Atheko kharamantī evamāha “Ciñcamāṇavikaṃ paṭicca samaṇassa Gotamassa avaṇṇaṃ uppādetvā lābhasakkāraṃ nāsessāmā”ti. Te “attheso upāyo”ti sampaṭicchimṃsu. Atha sā titthiyārāmaṃ gantvā vanditvā aṭṭhāsi, titthiyā tāya saddhiṃ na kathesuṃ. Sā “ko nu kho me doso”ti yāvatatiyaṃ “vandāmi ayyā”ti vatvā “ayyā ko nu kho me doso, kiṃ mayā saddhiṃ na kathethā”ti āha. Bhagini samaṇaṃ Gotamaṃ amhe viheṭṭhentaṃ hatalābhasakkāre katvā vicarantaṃ na jānāsīti. Nāhaṃ jānāmi ayyā, mayā kiṃ panettha kattabbanti. Sace tvaṃ bhagini amhākaṃ sukhamicchasi, attānaṃ paṭicca samaṇassa Gotamassa avaṇṇaṃ uppādetvā lābhasakkāraṃ nāsehīti.

1. Khu 6. 204 piṭṭhe.

2. Nāsessāmāti (Sī)

Sā “sādhu ayyā, mayhameveso bhāro, mā cintayitthā”ti vatvā pakkamitvā itthimāyāsu kusalatāya tato paṭṭhāya Sāvattvivāsīnaṃ dhammakathaṃ sutvā Jetavanā nikkhamanasamaye indagopakavaṇṇaṃ paṭaṃ pārupitvā gandhamālādihatthā Jetavanābhimukhī gacchantī “imāya velāya kuhiṃ gacchasi”ti vutte “kiṃ tumhākaṃ mama gamanaṭṭhānenā”ti vatvā Jetavanasamīpe titthiyārāme vasitvā pātova “aggavandanaṃ¹ vandissāmā”ti nagarā nikkhamante upāsakajane Jetavane vutthā viya² hutvā nagaraṃ pavisati. “Kuhiṃ vutthasi”ti vutte “kiṃ tumhākaṃ mama vutthaṭṭhānenā”ti vatvā māsaḍḍhamāsaccayena³ pucchiamānā “Jetavane samaṇena Gotamena saddhiṃ ekagandhakuṭiyā vutthāmhī”ti āha. Puthujjanānaṃ “saccaṃ nu kho etaṃ, no”ti kaṅkhaṃ uppādetvā temāsacatumāsaccayena pilotikāhi udaraṃ veṭhetvā gabbhinivaṇṇaṃ dassetvā upari rattapaṭaṃ pārupitvā “samaṇaṃ Gotamaṃ paṭicca gabbho me laddho”ti andhabāle gāhāpetvā⁴ aṭṭhanavamāsaccayena udare dārumaṇḍalikaṃ bandhitvā upari rattapaṭaṃ pārupitvā hatthapādapiṭṭhiyo gohanukena koṭṭāpetvā ussade dassetvā kilantindriyā hutvā sāyanhasamaye Tathāgate alaṅkatadhammāsane nisīditvā dhammaṃ desente dhammasabhaṃ gantvā Tathāgatassa purato ṭhatvā “mahāsamaṇa mahājanassa tāva dhammaṃ desesi, madhuro te saddo, suphusitaṃ dantāvaraṇaṃ, ahaṃ pana taṃ paṭicca gabbhaṃ labhitvā paripuṇṇagabbhā jātā, neva me sūtigharaṃ jānāsi, na sappitelādīni, sayāṃ akaronto upaṭṭhākānampi aññataraṃ Kosalarājānaṃ vā Anāthapiṇḍikaṃ vā Visākhaṃ upāsikaṃ vā ‘imissā Ciṅcamāṇavikāya kattabbayuttaṃ karohī’ti na vadasi, abhiramituṃyeva jānāsi, gabbhaparihāraṃ na jānāsi”ti gūthapiṇḍaṃ gahetvā candamaṇḍalaṃ dūsetuṃ vāyamantī viya parisamajjhe Tathāgataṃ akkosi. Tathāgato dhammakathaṃ ṭhapetvā siho viya abhinadanto⁵ “bhagini tayā kathitassa tathabhāvaṃ vā atathabhāvaṃ vā ahañceva tvañca jānāmā”ti āha. Āma samaṇa tayā ca mayā ca ñātabhāvenetaṃ jātanti.

1. Bhagavantaṃ (Sī, Syā)

2. Jetavanāgamanasadisā viya (Ka)

3. Ekamāsadvimāsaccayena (Syā), catumāsaccayena (Ka)

4. Saddahāpetvā (Dhammapada-Ṭṭha 2. 117 piṭṭhe)

5. Vijambhiyamāno (Ka)

Tasmim̐ khaṇe Sakkassa bhavanam̐ uṇhākāram̐ dassesi. So āvajjamāno “Ciñcamāṇavikā Tathāgataṃ abhūtena akkosati”ti ñatvā “imaṃ vatthum̐ sodhessāmi”ti catūhi devaputtehi saddhim̐ āgami. Devaputtā mūsikapotakā hutvā dārumaṇḍalikassa bandhanarajjūke ekappahāreneva chindim̐su, pārutapaṭam̐ vāto ukkhipi, dārumaṇḍalikaṃ patamānam̐ tassā pādapiṭṭhiyam̐ pati, ubho aggapādā chijjim̐su. Manussā uṭṭhāya “kāḷakaṇṇi¹ Sammāsambuddham̐ akkosasi”ti sīse kheḷam̐ pātetvā leḍḍadaṇḍadihatthā Jetavanā nīharim̐su. Athassā Tathāgatassa cakkhupatham̐ atikkantakāle mahāpathavī bhijjitvā vivaramadāsi, Avīcito aggijālā uṭṭhahi. Sā kuladattiyam̐ kambalam̐ pārupamānā viya gantvā Avīcimhi nibbatti. Aññatitthiyānam̐ lābhasakkāro parihāyi, Dasabalassa bhiyyoso mattāya vaḍḍhi. Punadivase dhammasabhāyam̐ katham̐ samuṭṭhāpesum̐ “āvuso Ciñcamāṇavikā evam̐ uḷāraguṇam̐ aggaḍakkhiṇeyyam̐ sammāsambuddham̐ abhūtena akkositvā mahāvināsam̐ pattā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepi esā maṃ abhūtena akkositvā mahāvināsam̐ pattā”ti vatvā atītam̐ āhari.

Atīte Bārāṇasiyam̐ Brahmadaṭṭe rajjam̐ kārente bodhisatto tassa aggamahesiyā kucchimhi nibbatti, phullapadumasassirikamukhattā² panassa “Padumakumāro” tveva nāmam̐ karim̐su. So vayappatto Takkasilāyam̐ gantvā sabbasippāni uggaṇhitvā āgami. Athassa mātā kālamakāsi. Rājā aññam̐ aggamahesim̐ katvā puttassa uparajjam̐ adāsi. Aparabhāge rājā paccantam̐ kupitam̐ vūpasametum̐ aggamahesim̐ āha “bhadde idheva vasa aham̐ paccantam̐ kupitam̐ vūpasametum̐ gacchāmī”ti vatvā “nāham̐ idheva vasissāmi³, ahampi gamissāmī”ti vutte yuddhabhūmiyā ādīnavam̐ dassetvā “yāva mamāgamanā anukkaṇṭhamānā vasa, aham̐ Padumakumāram̐ yathā tava kattabbakiccesu appamatto hoti, evam̐ āṇāpetvā gamissāmī”ti vatvā tathā katvā gantvā paccāmitte palāpetvā⁴ janapadam̐ santappetvā paccāgantvā bahinagare khandhāvāram̐ nivāsesi. Bodhisatto pitu āgatabhāvam̐

1. Kim̐ tvaṃ kāḷakaṇṇi (Ka) dhī kāḷakaṇṇi (Dhammapada-Ṭṭha 2. 117 piṭṭhe.)

2. Phullapadumasarikhamukhattā (Syā)

3. Nāham̐ deva nivattissāmi (Sī, I)

4. Anusāsetvā (Ka)

ñatvā nagaraṃ alaṅkārapetvā rājagehaṃ paṭijaggāpetvā ekakova tassā santikaṃ agamāsi.

Sā tassa rūpasampattiṃ¹ disvā paṭibaddhacittā ahosi. Bodhisatto taṃ vanditvā “amma kiṃ amhākaṃ² kattabban”ti pucchi. Atha naṃ “ammāti maṃ vadasī”ti³ uṭṭhāya hatthe gahetvā “sayanaṃ abhiruhā”ti āha. Kiṃ kāraṇāti. Yāva rājā na āgacchati, tāva ubhopi kilesaratiyā ramissāmāti. Amma tvaṃ mama mātā ca sasāmikā ca, mayā sapariggaho mātugāmo nāma kilesavasena indriyāni bhinditvā na olokitapubbo, kathaṃ tayā saddhiṃ evarūpaṃ kiliṭṭhakammaṃ karissāmīti. Sā dve tayo vāre kathetvā tasmiṃ anicchamāne “mama vacanaṃ na karosī”ti āha. Āma na karomīti. Tena hi rañño kathetvā sīsaṃ te chindāpessāmīti. Mahāsatto “tava ruciṃ⁴ karohī”ti vatvā taṃ lajjāpetvā pakkāmi.

Sā bhītatasitā cintesi “sace ayaṃ paṭhamam pitu ārocessati, jīvitam me natthi, ahameva puretaram kathessāmī”ti bhattam abhuñjitvā kiliṭṭhalomavattham nivāsetvā sarīre nakharājiyo dassetvā “kuhiṃ devīti rañño pucchanakāle ‘gilānā’ti katheyyāthā”ti paricārikānaṃ saññaṃ datvā gilānālayam katvā nipajji. Rājāpi nagaram padakkhiṇam katvā nivesanaṃ āruya taṃ apassanto “kuhiṃ devī”ti pucchitvā “gilānā”ti sutvā sirigabbham pavisitvā “kiṃ te devi aphāsukan”ti pucchi. Sā tassa vacanaṃ asuṇantī viya hutvā dve tayo vāre pucchitā “mahārāja kasmā kathesi, tuṇhī hohi, sasāmika-itthiyo nāma mādisā na hontī”ti⁵ vatvā “kena tvaṃ viheṭhitāsi, sīgham me kathehi, sīsamassa chindissāmī”ti vutte “kaṃsi tvaṃ mahārāja nagare ṭhapetvā gato”ti vatvā “Padumakumāran”ti vutte “so mayham vasanaṭṭhānaṃ āgantvā ‘tāta mā evaṃ karohi, ahaṃ tava mātā’ti vuccamānopi ‘ṭhapetvā maṃ añño rājā natthi, ahaṃ taṃ gehe karitvā kilesaratiyā ramissāmī’ti maṃ

1. Rūpasobham (I), rūpasobhaggappattam (Ka)

2. Tumhākaṃ (Sī, I)

3. Ammāti mā vadesīti (Syā), kiṃ maṃ vadasīti (Ka)

4. Ruciya (Syā)

5. Mādisā hontīti (Sī, I)

kesesu gahetvā aparāparam luñcivā attano vacanaṃ akarontiṃ maṃ pātetvā koṭṭetvā gato”ti āha.

Rājā anupaparikkhitvāva āsiviso viya kuddho purise ānāpesi “gacchatha bhaṇe Padumakumāraṃ bandhitvā ānethā”ti. Te nagaraṃ avattharantā viya tassa gehaṃ gantvā taṃ bandhitvā paharivā pacchābāhaṃ gāḷhabandhanaṃ bandhitvā rattakaṇaveramālaṃ¹ gīvāyaṃ paṭimuñcivā vajjhaṃ katvā ānayimsu. So “deviyā idaṃ kamman”ti ñatvā “bho purisā nāhaṃ rañño dosakārako, nipparādhohamasmi”ti vilapanto āgacchati. Sakalanagaraṃ saṃkhubbhitvā “rājā kira mātugāmassa vacanaṃ gahetvā Mahāpadumakumāraṃ ghātāpesi”ti sannipatitvā rājakumārassa pādamūle nipatitvā “idaṃ te sāmi ananucchavikaṃ”ti mahāsaddena paridevi. Atha naṃ netvā rañño dassetuṃ. Rājā disvāva cittaṃ niggaṇhituṃ asakkonto “ayaṃ arājāva rājalīlaṃ karoti, mama putto hutvā aggamahesiyā aparajjhati, gacchatha naṃ corapapāte pātetvā vināsaṃ pāpethā”ti āha. Mahāsatto “na mayhaṃ tāta evarūpo aparādhō atthi, mātugāmassa vacanaṃ gahetvā mā maṃ nāsehi”ti pitaraṃ yāci. So tassa kathaṃ na gaṇhi.

Tato soḷasasahassā antepurikā “tāta Mahāpadumakumāra attano ananucchavikaṃ idaṃ laddhan”ti mahāviravaṃ viravimsu. Sabbe khattiyamahāsālādayopi amaccaparijanāpi “deva kumāro sīlācāraguṇasampanno vaṃsānurakkhito rajjadāyādo, mā naṃ mātugāmassa vacanaṃ gahetvā anupaparikkhitvāva vināsehi, raññā nāma nisammakārinā bhavitabban”ti vatvā satta gāthā abhāsimsu—

106. “Nā’daṭṭhā parato dosaṃ, aṇuṃ thūlāni sabbaso.

Issaro paṇaye daṇḍaṃ, sāmaṃ appaṭivekkhiya.

107. Yo ca appaṭivekkhitvā, daṇḍaṃ kubbatī khattiyo.

Sakaṇṭakaṃ so gilati, jaccandhova samakkhikaṃ.

1. Rattaṅkuramālaṃ (Ka)

108. Adaṇḍiyaṃ daṇḍayati, daṇḍiyañca adaṇḍiyaṃ.
Andhova visamaṃ maggaṃ, na jānāti samāsamaṃ.

109. Yo ca etāni ṭhānāni, aṇuṃ thūlāni sabbaso.
Sudiṭṭhamanusāseyya, sa ve voharitu¹ marahati.

110. Nekantamudunā sakkā, ekantatikhiṇena vā.
Attam mahante² ṭhapetum, tasmā ubhayamācare.

111. Paribhūto mudu hoti, atitikkho ca veravā.
Etañca ubhayaṃ ñatvā, anumajjhaṃ samācare.

112. Bahumpi ratto bhāseyya, duṭṭhopi bahu bhāsati.
Na itthikāraṇā rāja, puttaṃ ghātetumarahasī³ti.

Tattha **nā'daṭṭhāti**³ na adisvā. **Paratoti** parassa. **Sabbasoti** sabbāni. **Aṇuṃ thūlānī**ti khuddakamahantāni vajjāni. **Sāmaṃ appaṭivekkhiyāti** parassa vacanaṃ gahetvā⁴ attano paccakkhaṃ akatvā Pathavissaro rājā daṇḍaṃ na paṇaye na paṭṭhapeyya. Mahāsammatarājakālasmiñhi satato uttari daṇḍo nāma natthi, tāḷanagaraṇapabbājanato uddhaṃ hatthapādacchedanaghātanaṃ nāma natthi, pacchā kakkhaḷarājūnaṃyeva kāle etaṃ uppannaṃ, taṃ sandhāya te amaccā “ekanteneva parassa dosaṃ sāmaṃ adisvā kātuṃ na yuttan”ti kathentā evamāhaṃsu.

Yo ca appaṭivekkhitvāti mahārājā evaṃ appaṭivekkhitvā dosānucchavike daṇḍe paṇetabbe yo rājā agatigamane ṭhito taṃ dosaṃ appaṭivekkhitvā hatthacchedādidandaṃ karoti, so attano dukkhakāraṇaṃ karonto sakaṇṭakaṃ bhojanaṃ gilati nāma, jaccandho viya ca samakkhikaṃ bhuñjati nāma. **Adaṇḍiyanti** yo adaṇḍiyaṃ adaṇḍapaṇetabbañca daṇḍetvā daṇḍiyañca daṇḍapaṇetabbaṃ adaṇḍetvā⁵ attano rucimeva karoti, so andho viya visamaṃ maggaṃ paṭipanno, na jānāti samāsamaṃ, tato pāsāṇādīsu pakkhalanto andho viya catūsu apāyesu mahādukkhaṃ

1. Kāritu (Ka)

2. Mahatte (Syā, Ka)

3. Nādiṭṭhāti (Sī, Syā, Ka)

4. Paravacanaṃ pahāya (Sī, Syā, I)

5. Yo adaṇḍitabbaṃ daṇḍaṃ deti, daṇḍitabbañca adaṇḍitvā (Ka)

pāpuṇātīti attho. **Etāni ṭhānānī**ti etāni daṇḍiyādaṇḍiyakāraṇāni ceva daṇḍiyakāraṇesupi aṇumthūlāni ca sabbāni sudiṭṭhaṃ disvā anusāseyya, sa ve voharituṃ rajjamanusāsituṃ arahatīti attho.

Attam mahante ṭhapetunti evarūpo anuppanne bhoge uppādetvā uppanne thāvare katvā attānaṃ mahante uḷāre issariye ṭhapetuṃ na sakkotīti attho. **Mudūti** Mudurājā raṭṭhavāsīnaṃ paribhūto hoti avaññāto, so rajjaṃ niccoraṃ kātuṃ na sakkoti. **Veravāti** atitikkhassa pana sabbepi raṭṭhavāsino verino hontīti so veravā nāma hoti. **Anumajjhanti** anubhūtaṃ mudutikhiṇabhāvānaṃ majjhaṃ samācare, amudu atikkho hutvā rajjaṃ kāreyyāti attho. **Na itthikāraṇāti** pāpaṃ lāmaṃ mātugāmaṃ nissāya vaṃsānurakkhakaṃ chattadāyādaṃ puttam¹ ghātetuṃ nārahasi mahārājāti.

Evam nānākāraṇehi kathentāpi amaccā attano kathaṃ gāhāpetuṃ nāsakkhimsu. Bodhisattopi yācanto attano kathaṃ gāhāpetuṃ nāsakkhi. Andhabālo pana rājā “gacchatha naṃ corapapāte khipathā”ti āṇāpento aṭṭhamāṃ gāthamāha—

113. “Sabbova loko ekato², itthī ca ayamekikā.

Tenāhaṃ paṭipajjissāṃ, gacchatha pakkhipatheva³ tan”ti.

Tattha **tenāhanti** yena kāraṇena sabbo loko ekato kumārasseva pakkho hutvā ṭhito, ayañca itthī ekikāva, tena kāraṇena ahaṃ imissā vacanaṃ paṭipajjissāṃ, gacchatha taṃ pabbataṃ āropetvā papāte khipathevāti.

Evam vutte soḷasasahassāsu rāja-itthīsu ekāpi sakabhāvena saṇṭhātuṃ nāsakkhi, sakalanagaravāsino bāhā paggayha kanditvā kese vikirayamānā⁴ vilapimsu. Rājā “ime imassa papāte khipanaṃ paṭibāheyyun”ti saparivāro gantvā mahājanassa paridevantasseva naṃ uddhamāpādaṃ avāṃsiraṃ katvā gāhāpetvā papāte khipāpesi. Athassa mettānubhāvena pabbate adhivatthā devatā “mā bhāyi Mahāpadumā”ti taṃ

1. Attano dāyādaputtam (Ka)

3. Pakkhipetha (Syā)

2. Ekanto (Sī, I)

4. Vikiriya (Sī), vikiriyamānā (Syā)

samassāsetvā ubhohi hatthehi gahetvā hadaye ṭhapetvā dibbasamphassaṃ pharāpetvā¹
 otaritvā pabbatapāde patitṭhitanāgarājassa phaṇagabbhe ṭhapesi. Nāgarājā
 bodhisattaṃ Nāgabhavanaṃ netvā attano yasaṃ majjhe bhinditvā adāsi. So
 tattha ekasaṃvaccharaṃ vasitvā “manussapathaṃ gamissāmi”ti vatvā
 “katarāṃ ṭhānaṃ”ti vutte “Himavantaṃ gantvā pabbajissāmi”ti āha.
 Nāgarājā ‘sādhū’ti taṃ gahetvā manussapathe patitṭhāpetvā
 pabbajitaparikkhāre datvā sakaṭṭhānameva gato. Sopi Himavantaṃ pavisitvā
 isipabbajjaṃ pabbajitvā jhānābhiññaṃ nibbattetvā vanamūlaphalāhāro tattha
 paṭivasati.

Atheko Bārāṇasivāsī vanacarako taṃ ṭhānaṃ patto mahāsattaṃ
 sañjānitvā “nanu tvaṃ deva Mahāpadumakumāro”ti vatvā “āma sammā”ti
 vutte taṃ vanditvā katipāhaṃ tattha vasitvā Bārāṇasiṃ gantvā rañño ārocesi
 “deva putto te Himavantapadese isipabbajjaṃ pabbajitvā paṇṇasālāyaṃ
 vasati, ahaṃ tassa santike vasitvā āgato”ti. Paccakkhato te diṭṭhoti. Āma
 devāti. Rājā mahābalakāyaparivuto tattha gatvā vanapariyante
 khandhāvāraṃ bandhitvā amaccagaṇaparivuto paṇṇasālaṃ gantvā
 kañcanarūpasadisā² paṇṇasāladvāre nisinnaṃ mahāsattaṃ disvā vanditvā
 ekamantaṃ nisīdi. Amaccāpi vanditvā paṭisanthāraṃ katvā nisīdimasu.
 Bodhisattopi rājānaṃ paṭipucchitvā paṭisanthāramakāsi. Atha naṃ rājā “tāta
 mayā tvaṃ gambhīre papāte khipāpito³, kathaṃ sajīvitosi”ti pucchanto
 navamaṃ gāthamāha—

114. “Anekatāle narake, gambhīre ca suduttare.

Pātito giriduggasmiṃ, kena tvaṃ tattha nā’marī”ti.

Tattha **anekatāle**ti anekatālappamāṇe. **Nā’marī**ti na amari⁴.

Tatoparam—

115. “Nāgo jātaphaṇo tattha, thāmaṇvā girisānujo,

Paccaggahi maṃ bhogehi, tenāhaṃ tattha nā’marim.

1. Paṇāmetvā (Ka)

2. Kañcanarūpasiriyā (Sī, I), kañcanarūpakam viya pajjalantaṃ siriyā (Syā)

3. Khipāpetvā (Ka)

4. Nāmarīti na mari (I)

116. Ehi taṃ paṭinessāmi, rājaputta sakaṃ gharaṃ.
Rajjaṃ kārehi bhaddante, kiṃ araṇṇe karissasi.

117. Yathā gilitvā baḷisaṃ, uddhareyya salohitaṃ.
Uddharitvā sukhī assa, evaṃ passāmi attanaṃ.

118. Kiṃ nu tvaṃ baḷisaṃ brūsi, kiṃ tvaṃ brūsi salohitaṃ.
Kiṃ nu tvaṃ ubbhataṃ brūsi, taṃ me akkhāhi pucchito.

119. Kāmā'haṃ baḷisaṃ brūmi, hatthi-assaṃ salohitaṃ.
Cattā'haṃ ubbhataṃ brūmi, evaṃ jānāhi khattiyā'ti—

imāsu pañcasu ekantarikā tisso gāthā bodhisattassa, dve raṇṇo.

Tattha **paccaggahi manti** pabbatapatanakāle devatāya pariggahetvā dibbasamphassena samassāsetvā upanītaṃ maṃ paṭiggaṇhi, gahetvā ca pana Nāgabhavanaṃ ānetvā mahantaṃ yasaṃ datvā “manussapathaṃ maṃ nehi”ti vutto maṃ manussapathaṃ ānesi, ahaṃ idhāgantvā pabbajito, iti tena devatāya ca nāgarājassa ca ānubhāvena ahaṃ tattha nāmarinti sabbaṃ ārocesi.

Ehiti rājā tassa vacanaṃ sutvā somanassappatto hutvā “tāta ahaṃ bālabhāvena itthiyā vacanaṃ gahetvā evaṃ sīlācārasampanne tayi aparajjhiṃ, khamāhi me dosan”ti pādesu nipatitvā “utthehi mahārāja, khamāma te dosaṃ, ito paraṃ puna mā evaṃ anisammakārī bhaveyyāsi”ti vutte “tāta tvaṃ attano kulasantakaṃ setacchattaṃ ussāpetvā rajjaṃ anusāsanto mayhaṃ khamasi nāmā”ti evamāha.

Uddharitvāti hadayavakkādīni asampattameva taṃ uddharitvā sukhī assa. **Evaṃ passāmi attananti** attānaṃ mahārāja evaṃ ahampi puna sotthibhāvappattaṃ gilitabaḷisaṃ purisamiva attānaṃ passāmīti. “**Kiṃ nu tvaṃ**”ti idaṃ rājā tamatthaṃ vitthārato sotuṃ pucchati. **Kāmā'hanti** pañca kāmaguṇe ahaṃ. **Hatthi-assaṃ salohitanti** evaṃ hatthi-assarathavāhanaṃ sattaratanādivibhavaṃ “salohitaṃ”ti brūmi. **Cattāhanti** cattāṃ ahaṃ, yadā taṃ sabbampi cattāṃ hoti pariccattaṃ, taṃ dānāhaṃ “ubbhataṃ”ti brūmi.

“Iti kho mahārāja mayhaṃ rajjena kiccaṃ natthi, tvaṃ pana dasa rājadhamme akopetvā agatigamaṇaṃ pahāya dhammena rajjaṃ kārehi”ti mahāsatto pitu ovādaṃ adāsi. So rājā roditvā paridevitvā nagaraṃ gacchanto antarāmagge amacce pucchi “ahaṃ kaṃ nissāya evarūpena ācāraguṇasampannaṃ puttana viyogaṃ patto”ti. Aggamahesiṃ devāti. Rājā taṃ uddhaṃpādaṃ gāhāpetvā corapapāte khiṇāpetvā nagaraṃ pavisitvā dhammena rajjaṃ kāresi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ bhikkhave pubbepeṣā maṃ akkositvā mahāvināsaṃ pattā”ti vatvā—

120. “Ciñcamāṇavikā mātā, Devadatto ca me pitā.

Ānando paṇḍito nāgo, Sāriputto ca devatā.

Rājaputto ahaṃ āsiṃ, evaṃ dhāretha jātakaṃ”ti—

osānagāthāya jātakaṃ samodhānesi.

Mahāpadumajātakavaṇṇanā navamā.

10. Mittāmittajātakavaṇṇanā (473)

Kāni kammānīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Kosalarañño atthacarakam¹ amaccaṃ ārabba kathesi. So kira rañño bahūpakāro ahosi. Athassa rājā atirekasammānaṃ kāresi. Avasesā naṃ asahamānā “deva asuko nāma amacco tumhākaṃ anattakārako”ti paribhindiṃsu. Rājā taṃ pariggaṇhanto kiñci dosaṃ adisvā “ahaṃ imassa kiñci dosaṃ na passāmi, kathaṃ nu kho sakkā mayā imassa mittabhāvaṃ vā amittabhāvaṃ vā jānitun”ti cintetvā “imaṃ pañhaṃ ṭhapetvā Tathāgataṃ aṇño jānitun na sakkhissati, gantvā pucchissāmi”ti bhuttaṭṭarāso Satthāraṃ upasaṅkamitvā “bhante kathaṃ nu kho sakkā purisena attano mittabhāvaṃ vā amittabhāvaṃ vā jānitun”ti pucchi. Atha naṃ Satthā “pubbepi mahārāja paṇḍitā imaṃ pañhaṃ cintetvā paṇḍite pucchitvā tehi

1. Atthacaram (Sī, I), atthacariyam (Ka)

kathitavasena ñatvā amitte vajjetvā mitte sevimsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa atthadhammānusāsako amacco ahosi. Tadā Bārāṇasirañño ekaṃ atthacarakaṃ amaccaṃ sesā paribhindiṃsu. Rājā tassa dosaṃ apassanto “kathaṃ nu kho sakkā mittam vā amittam vā ñātun”ti mahāsattaṃ pucchanto paṭhamam gāthamāha—

121. “Kāni kammāni kubbānaṃ, kathaṃ viññū parakkame.

Amittam jāneyya medhāvī, disvā sutvā ca paṇḍito”ti.

Tassattho—kāni kammāni karontaṃ medhāvī paṇḍito puriso cakkhunā disvā vā sotena sutvā vā “ayaṃ mayhaṃ amitto”ti jāneyya, tassa jānanatthāya kathaṃ viññū parakkameyyāti.

Athassa amittalakkhaṇaṃ kathento āha—

122. “Na naṃ umhayate disvā, na ca naṃ paṇinandati.

Cakkhūni cassa¹ na dadāti, paṭilomañca vattati.

123. Amitte tassa bhajati, mitte tassa na sevati.

Vaṇṇakāme nivāreti, akkosante pasaṃsati.

124. Guyhañca tassa na’kkhāti, tassa guyhaṃ na gūhati.

Kammaṃ tassa na vaṇṇeti, pañña’ssa nappasaṃsati.

125. Abhave nandati tassa, bhave tassa na nandati.

Accheraṃ² bhojanaṃ laddhā, tassa nu’ppajjate sati.

Tato naṃ nānukampati, aho sopi labheyyito.

126. Iccete soḷasākārā, amittasmim patiṭṭhitā.

Yehi amittam jāneyya, disvā sutvā ca paṇḍito”ti.

1. Cakkhūnissa (Ka)

2. Acchariyaṃ (Sī, Syā, I)

Mahāsatto imā pañca gāthā vatvāna puna—

127. “Kāni kammāni kubbānaṃ, kathaṃ viññū parakkame.

Mittāṃ jāneyya medhāvī, disvā sutvā ca paṇḍito”ti—

Imāya gāthāya mittalakkhaṇaṃ puṭṭho sesagāthā abhāsi—

128. “Pavutthaṃ tassa sarati, āgataṃ abhinandati.

Tato kelāyito hoti, vācāya paṭinandati.

129. Mitte tasseva bhajati, amitte tassa na sevati.

Akkosante nivāreti, vaṇṇakāme pasaṃsati.

130. Guyhañca tassa akkhāti, tassa guyhañca gūhati.

Kammañca tassa vaṇṇeti, paññaṃ tassa pasaṃsati.

131. Bhave ca nandati tassa, abhave tassa na nandati.

Accheraṃ bhojanaṃ laddhā, tassa uppajjate sati.

Tato naṃ anukampati, aho sopi labheyyito.

132. Iccete soḷasākārā, mittasmiṃ suppatiṭṭhitā.

Yehi mittañca jāneyya¹, disvā sutvā ca paṇḍito”ti.

Tattha **na naṃ umhayate disvāti** taṃ mittāṃ mittapaṭirūpako² disvā sitaṃ na karoti, paḥaṭṭhākāraṃ na dasseti. **Na ca naṃ paṭinandatīti** tassa kathaṃ paggaṇhanto³ na paṭinandati na tussati⁴. **Cakkhūni cassa na dadātīti** olokentaṃ na oloketi. **Paṭilomañcāti** tassa kathaṃ paṭippharati paṭisattu hoti. **Vaṇṇakāmeti** tassa vaṇṇaṃ bhaṇante. **Na’kkhātīti** attano guyhaṃ tassa na ācikkhati. **Kammaṃ tassāti** tena katakammaṃ na vaṇṇayati. Pañña’ssāti assa paññaṃ nappasaṃsati, ñāṇasampadaṃ na pasaṃsati⁵. **Abhaveti** avaḍḍhiyaṃ. **Tassa nu’ppajjate satīti** tassa mittapaṭirūpakassa “mama mittassapi ito dassāmī”ti sati na uppajjati. **Nānukampātīti** muducittena na cinteti. **Labheyyitoti** labheyya ito. **Ākārāti** kāraṇāni. **Pavutthanti**

1. Mittāṃ sujāneyya (I, Ka)

2. Taṃ mittapaṭirūpakaṃ (Syā, Ka)

3. Paṭiggaṇhanto (Syā), pariggaṇhanto (Ka)

4. Dussati (Ka)

5. Na sahati (I), na bhāsati (Ka)

videsagataṃ. **Kelāyitoti** kelāyati mamāyati pattheti piheti icchatīti attho. **Vācāyāti** madhuravacanena taṃ samudācaranto paṇinandati tussati. Sesam vuttapaṭipakkhanayena veditabbaṃ. Rājā mahāsattassa kathāya attamano hutvā tassa mahantaṃ yasaṃ adāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ mahārāja pubbepesa pañho samuṭṭhahi, paṇḍitāva naṃ kathayimsu, imehi dvattimsāya ākārehi¹ mittāmitto jānitabbo”ti vatvā jātakam samodhānesi “tadā rājā Ānando ahosi, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosin”ti.

Mittāmittajātakavaṇṇanā dasamā.

Jātakuddānaṃ

Kuṇālaṃ Bhaddasālaṇca, Samuddavāṇija paṇḍitaṃ.
Janasandhaṃ Mahākaṇhaṃ, Kosiyaṃ Sirimantakaṃ.
Padumaṃ Mittāmittaṇca, iccete dasa jātake.
Saṅgāyimsu mahātherā, dvādasamhi nipātake.

Dvādasakanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Dvīhi kāraṇehi (Ka)

13. Terasakanipāta

1. Ambajātakavaṇṇanā (474)

Ahāsi me ambaphalāni pubbeti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Devadattaṃ ārabha kathesi. Devadatto hi “ahaṃ Buddho bhavissāmi, mayhaṃ samaṇo Gotamo neva ācariyo na upajjhāyo”ti ācariyaṃ paccakkhāya jhānaparihīno saṅghaṃ bhinditvā anupubbena Sāvattthiṃ āgacchanto bahijetavane pathaviyā vivare dinne Avīciṃ pāvisi. Tadā bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Devadatto ācariyaṃ paccakkhāya mahāvināsaṃ patto, Avīcimahāniraye nibbatto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāyanāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepi Devadatto ācariyaṃ paccakkhāya mahāvināsaṃ pattoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brāhmadatte rajjaṃ kārente tassa purohitakulaṃ ahivātarena vinassi, ekova putto bhittiṃ bhinditvā palāto. So Takkasilāṃ gantvā disāpāmomokkhassācariyassa santike tayo vede ca avasesasippāni ca uggahetvā ācariyaṃ vanditvā nikkhanto “desacārittaṃ jānissāmi”ti caranto ekaṃ paccantanagaraṃ pāpuṇi. Taṃ nissāya Mahācaṇḍālagāmaṃ ahosi. Tadā bodhisatto tasmim gāme paṭivasati, paṇḍito byatto akāle phalaṃ gaṇhāpanamantaṃ jānāti. So pātova vuṭṭhāya kājaṃ ādāya tato gāma nikkhamitvā araṇṇe ekaṃ ambarukkhaṃ upasaṅkamitvā sattapadamatthake ṭhito taṃ mantāṃ parivattetvā¹ ambarukkhaṃ ekena udakapasatena paharati. Rukkhato taṅkhaṇaṇṇeva purāṇapaṇṇāni patanti, navāni uṭṭhahanti, pupphāni pupphitvā patanti, ambaphalāni uṭṭhāya muhutteneva paccitvā madhurāni ojavantāni dibbarasasadisāni hutvā rukkhato patanti. Mahāsatto tāni uccinitvā yāvadatthaṃ khādītva kājaṃ pūrāpetvā gehaṃ gantvā tāni vikkiṇitvā puttadāraṃ posesi.

1. Parijappitvā (Ka)

So brāhmaṇakumāro mahāsattaṃ akāle ambapakkāni āharitvā vikkiṇantaṃ disvā “nissamsayena tehi mantabalena uppannehi bhavitabbaṃ, imaṃ purisaṃ nissāya idaṃ anagghamantaṃ labhissāmi”ti cintetvā mahāsattassa ambāni āharaṇaniyāmaṃ pariggaṇhanto tathato ñatvā tasmiṃ araṇṇato anāgateyeva tassa gehaṃ gantvā ajānanto viya hutvā tassa bhariyaṃ “kuhiṃ ayye ācariyo”ti pucchitvā “araṇṇaṃ gato”ti vutte taṃ āgataṃ āgamayamānova ṭhatvā āgacchantaṃ disvā hatthato pacchiṃ gahetvā āharitvā gehe ṭhapesi. Mahāsatto taṃ oloketvā bhariyaṃ āha “bhadde ayaṃ māṇavo mantatthāya āgato, tassa hatthe manto nassati, asappuriso eso”ti. Māṇavopi “ahaṃ imaṃ mantaṃ ācariyassa upakārako hutvā labhissāmi”ti cintetvā tato paṭṭhāya tassa gehe sabbakiccāni karoti, dārūni āharati, vīhiṃ koṭṭeti, bhattaṃ pacati, dantakaṭṭhamukhadhovanādīni deti, pādaṃ dhovati.

Ekadivasaṃ mahāsattena “tāta māṇava mañcapādānaṃ me upadhānaṃ dehi”ti vutte aññaṃ apassitvā sabbarattiṃ ūrumhi ṭhapetvā nisīdi. Aparabhāge mahāsattassa bhariyā puttaṃ vijāyi. Tassā pasūtikāle parikammaṃ¹ sabbamakāsi. Sā ekadivasaṃ mahāsattaṃ āha “sāmi ayaṃ māṇavo jātisampanno hutvā mantatthāya amhākaṃ veyyāvaccāṃ karoti, etassa hatthe manto tiṭṭhatu vā māva, detha tassa mantaṃ”ti. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā tassa mantaṃ datvā evamāha “tāta anagghoyaṃ manto, tava imaṃ nissāya mahālābhasakkāro bhavissati, rañña vā rājamahāmattena imaṃ nissāya mahālābhasakkāro bhavissati, rañña vā rājamahāmattena vā ‘ko te ācariyo’ti puṭṭhakāle mā maṃ nigūhittho, sace hi ‘caṇḍālassa me santikā manto gahito’ti lajjanto ‘brāhmaṇamahāsālo me ācariyo’ti kathessasi, imassa mantassa phalaṃ na labhissasi”ti². So “kiṃ kāraṇā taṃ nigūhissāmi, kenaci puṭṭhakāle tumheyyeva kathessāmi”ti vatvā taṃ vanditvā Caṇḍālagāmato nikkhamitvā mantaṃ vīmaṃsitvā anupubbena Bārāṇasīṃ vatvā ambāni vikkiṇitvā bahuṃ dhanāṃ labhi.

Athekadivasaṃ uyyānapālo tassa hatthato ambaṃ kiṇitvā rañño adāsi. Rājā taṃ paribhuñjitvā “kuto samma tayā evarūpaṃ

1. Pasūtikāparikammampi (Sī, Syā, I)

2. Phalaṃ na bhavissatīti (Syā, Ka)

ambam laddhan”ti pucchi. Deva eko māṇavo akāla-ambaphalāni ānetvā vikkiṇāti, tato me gahitanti. Tena hi “ito paṭṭhāya idheva ambāni āharatū”ti nam vadehīti. So tathā akāsi. Māṇavopi tato paṭṭhāya ambāni rājakulam harati. Atha rañṇā “upaṭṭhaha man”ti vutte rājānam upaṭṭhahanto bahum dhanam labhivā anukkamena vissāsiko jāto. Atha nam ekadivasam rājā pucchi “māṇava kuto akāle evam vaṇṇagandharasasampannāni ambāni labhasi¹, kim te nāgo vā supaṇṇo vā devo vā koci deti, udāhu mantabalam etan”ti. Na me mahārāja koci deti, anaggho pana me manto atthi, tasseva balanti. Tena hi mayampi te ekadivasam mantabalam daṭṭhukāmāti. Sādhu deva dassessāmīti. Rājā punadivase tena saddhim uyyānam gantvā “dassehi”ti āha. So “sādhū”ti ambarukkham upagantvā sattapadamatthake ṭhito mantam parivattetvā rukkham udakena pahari. Taṅkhaṇaṇṇeva ambarukkho heṭṭhā vuttaniyāmeneva phalam gahetvā mahāmegho viya ambavassam vassi. Mahājano sādhu-kāram adāsi, celukkhepā pavattiṃsu.

Rājā ambaphalāni khāditvā tassa bahum dhanam datvā “māṇavaka evarūpo te acchariyamanto kassa santike gahito”ti pucchi. Māṇavo “sacāham ‘Caṇḍālassa santike’ti vakkhāmi, lajjitabbakam bhavissati, mañca garahissanti, manto kho pana me paguṇo, idāni na nassissati², disāpāmokkham ācariyam apadisāmī”ti cintetvā musāvadam katvā “Takkasilāyam disāpāmokkhācariyassa santike gahito me”ti vadanto ācariyam paccakkhāsi. Taṅkhaṇaṇṇeva manto antaradhāyi. Rājā somanassajāto tam ādāya nagaram pavisitvā punadivase “ambāni khādissāmī”ti uyyānam gantvā maṅgalasilāpaṭṭe nisīditvā māṇava ambāni āharāti āha. So “sādhū”ti ambam upagantvā sattapadamatthake ṭhito “mantam parivattessāmī”ti mante anupaṭṭhahante³ antarahitabhāvam ñatvā lajjito aṭṭhāsi. Rājā “ayam pubbe parisamajjheyeva ambāni āharitvā amhākam deti, ghanameghavassam viya ambavassam vassāpeti, idāni thaddho viya ṭhito, kim nu kho kāraṇan”ti cintetvā tam pucchanto paṭhamam gāthamāha—

1. Āharasi (Syā)

2. Na nassati (Sī, Ka)

3. Anuṭṭhahante (Ka)

1. “Ahāsi me ambaphalāni pubbe,
Aṇūni thūlāni ca brahmacāri.
Teheva mantehi na dāni tuyhaṃ,
Dumapphalā pātubhavanti brahme”ti.

Tattha **ahāsi**ti āhari. **Dumapphalā**ti rukkhaphalāni.

Taṃ sutvā māṇavo “sace ‘ajja ambaphalaṃ na gaṇhāmī’ti vakkhāmi,
rājā me kujjhissati, musāvādena naṃ vañcessāmī”ti dutiyaṃ gāthamāha—

2. “Nakkhattayogaṃ paṭimānayaṃ,
Khaṇaṃ muhuttaṇca mante na passaṃ¹.
Nakkhattayogaṇca khaṇaṇca laddhā,
Addhā harissa’mbaphalaṃ pahūtaṃ”ti.

Tattha **addhāharissa’mbaphalanti**² addhā ambaphalaṃ āharissāmi.

Rājā “ayaṃ aññadā nakkhattayogaṃ na vadati, kiṃ nu kho etan”ti
pucchanto dve gāthā abhāsi—

3. “Nakkhattayogaṃ na pure abhāṇi,
Khaṇaṃ muhuttaṃ na pure asaṃsi.
Sayāṃ harī ambaphalaṃ pahūtaṃ,
Vaṇṇena gandhena rasenupeṭaṃ.

4. Mantābhijappena pure hi³ tuyhaṃ,
Dumapphalā pātubhavanti brahme.
Svā’jja na pāresi jappampi mantaṃ,
Ayaṃ so ko nāma tava’jja dhammo”ti.

Tattha **na pāresi**ti na sakkosi. **Jappampī**ti jappantopi parivattentopi.
Ayaṃ soti ayaṃeva so tava sabhāvo ajja ko nāma jātoti.

Taṃ sutvā māṇavo “na sakkā rājānaṃ musāvādena vañcetum, sacepi
me sabhāve kathite āṇaṃ kareyya, karotu, sabhāvameva kathessāmī”ti
cintetvā dve gāthā abhāsi—

1. Muhuttaṃ na maṃ tosayanti (Sī, I)

3. Purassa (Sī, I), purepi (Syā)

2. Athāharissambaphalanti (Sī, Syā)

5. “Caṇḍālaputto mama sampadāsi,
Dhammena mante pakatiṃ ca saṃsi.
Mā cassu¹ me pucchito nāmagottaṃ,
Guyhittho atthaṃ² vijaheyya manto.

6. Sohaṃ janindena janamhi puṭṭho,
Makkhābhibhūto alikaṃ abhaṇiṃ.
‘Mantā ime brāhmaṇassā’ti micchā,
Pahīnamanto kapaṇo rudāmī”ti.

Tattha **dhammenā**ti samena kāraṇena appaṭicchādetvāva adāsi. **Pakatiṃ ca saṃsī**ti “mā me pucchito nāmagottaṃ guyhittho, sace gūhasi, mantā te nassissantī”ti tesāṃ nassanapakatiṃca mayhaṃ saṃsi. **Brāhmaṇassāti micchā**ti “brāhmaṇassa santike mayā ime mantā gahitā”ti micchāya abhaṇiṃ, tena me te mantā naṭṭhā, svāhaṃ pahīnamanto idāni kapaṇo rudāmīti.

Taṃ sutvā rājā “ayaṃ pāpadhammo evarūpaṃ ratanamantaṃ na olokesi, evarūpasmiñhi uttamaratanamante laddhe jāti kiṃ karissatī”ti kujjhitvā tassa garahanto—

7. “Eraṇḍā pucimandā vā, atha vā pālibhaddakā.
Madhuṃ madhutthiko vinde, so hi tassa dumuttamo.
8. Khattiyā brāhmaṇā vessā, suddā caṇḍālapukkusā.
Yamhā dhammaṃ vijāneyya, so hi tassa naruttamo.
9. Imassa daṇḍañca vadhañca datvā,
Gale gahetvā khalayātha jammaṃ.
Yo uttamatthaṃ kasirena laddhaṃ,
Mānātimānena vināsayitthā”ti—

imā gāthā āha.

1. Cassa (Ka)

2. Mā taṃ (Sī, Syā, I)

Tattha **madhutthikoti** madhu-atthiko puriso araṇṇe madhum olokeno etesaṃ rukkhānaṃ yato madhum labhati, sova dumo tassa dumuttamo nāma. Tattheva khattiyādisu yamhā purisā dhammaṃ kāraṇaṃ yuttaṃ atthaṃ vijāneyya, sova tassa uttamo naro nāma. **Imassa daṇḍaṇcāti** imassa pāpadhammassa sabbasaharaṇadaṇḍaṇca¹ veḷupesikādihi piṭṭhicammaṃ uppāṭetvā vadhaṇca datvā imaṃ jammaṃ gale gahetvā khalayāthā², khalikārattaṃ³ pāpetvā niddhamatha nikkadḍhatha, kiṃ iminā idha vasantenāti.

Rājapurisā tathā katvā “tavācariyassa santikaṃ gantvā taṃ ārādhettvā sace puna mante labhissasi, idha āgaccheyyāsi, no ce, imaṃ disaṃ mā olokeyyāsi”ti taṃ nibbisayamakaṃsu. so anātho hutvā “īhapetvā ācariyaṃ na me aññaṃ paṭisaraṇaṃ atthi, tasseva santikaṃ gantvā taṃ ārādhettvā puna mantāṃ yācissāmī”ti rodanto taṃ gāmaṃ agamāsi. Atha naṃ āgacchantāṃ disvā mahāsatto bhariyaṃ āmantetvā “bhaddhe passa taṃ pāpadhammaṃ parihīnamantaṃ puna āgacchantā”ti āha. So mahāsattaṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisinno “kiṃ kāraṇā āgatosi”ti puṭṭho “ācariya musāvādaṃ katvā ācariyaṃ paccakkhitvā mahāvināsaṃ pattomhī”ti vatvā accayaṃ dassetvā puna mante yācanto—

10. “Yathā samaṃ maññaṃāno pateyya,
Sobbhaṃ guhaṃ narakāṃ pūtipādaṃ.
Rajjūti vā akkame kaṇhasappaṃ,
Andho yathā jotimadhiṭṭhaheyya.
Evampi maṃ taṃ khalitaṃ sapañña,
Pahīnamantassa punappadāhī”ti⁴—

gāthamāha.

Tattha **yathā samanti** yathā puriso idaṃ samaṃ ṭhānanti maññaṃāno sobbhaṃ vā guhaṃ vā bhūmiyā phaliṭṭhānasaṅkhātāṃ⁵ narakāṃ vā pūtipādaṃ vā pateyya. **Pūtipādoti**⁶ Himavantapadese mahārukkhe sussitvā mate⁷

1. Sabbapaharaṇadaṇḍaṇca (Ka)

2. Balayātha (Syā)

4. Punappasīdāti (Sī, I), puna sampadāhīti (Syā)

5. Khalitaṭṭhānasaṅkhātāṃ (Ka)

7. Mahārukkhesu sussitvā matesu (I, Ka)

3. Khalikāraṃ (Sī, I), balakārattaṃ (Syā)

6. Pūtipādanti (Syā)

tassa mūlesu pūtikesu jātesu tasmim̐ ṭhāne mahā-āvāṭo hoti, tassa nāmaṃ. **Jotimadhiṭṭhaheyyā**ti aggiṃ akkameyya. **Evampī**ti evaṃ ahampi paññācakkhuno abhāvā andho tumhākaṃ visesaṃ ajānanto tumhesu khalito, taṃ maṃ khalitaṃ viditvā **sapañña** nāṇasampanna pahīnamantassa mama punapi dethāti¹.

Atha naṃ ācariyo “tāta kiṃ kathesi, andho hi saññāya dinnāya sobbhādini pariharati, mayā paṭhamameva tava kathitaṃ, idāni kimatthaṃ mama santikaṃ āgatosī”ti vatvā—

11. “Dhammena mantaṃ tava sampadāsīṃ,
Tuvampi dhammena² paṭiggahesi³.
Pakatimpi te attamaṇo asaṃsiṃ,
Dhamme ṭhitaṃ taṃ na jaheyya manto.
12. Yo bāla mantaṃ kasirena laddhaṃ,
Yaṃ dullabhaṃ ajja manussaloke.
Kiñcāpi laddhā jīvituṃ appapañño,
Vināsayī alikaṃ bhāsamāno.
13. Bālassa mūḷhassa akataññuno ca.
Musā bhaṇantassa asaññatassa.
Mante mayaṃ tādīsake na dema,
Kuto mantā gaccha na mayhaṃ ruccasī”ti—

imā gāthā āha.

Tattha **dhammenā**ti ahampi tava ācariyabhāgaṃ hiraññaṃ vā suvaṇṇaṃ vā aggahetvā dhammeneva mantaṃ sampadāsīṃ, tvampi kiñci adatvā dhammena sameneva paṭiggahesi. **Dhamme ṭhitanti** ācariyapūjakadhamme ṭhitaṃ⁴. **Tādīsake**ti tathārūpe akālaphalagaṇhāpake mante na dema, gaccha na me ruccasīti.

So evaṃ ācariyena uyyojito “kiṃ mayhaṃ jīvitenā”ti araññaṃ pavisitvā anāthamaraṇaṃ mari.

1. Pasīdāti (Sī), pasīdathāhi (I)

3. Pariggahesi (Ka)

2. Tvampi dhammeneva (Ka)

4. Ācariyapūritadhamme patiṭṭhaṃ (Ka)

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na bhikkhave idāneva, pubbepi Devadatto ācariyaṃ paccakkhāya mahāvināsaṃ patto”ti vatvā jātakam samodhānesi “tadā akataññū māṇavo Devadatto ahosi, rājā Ānando, Caṇḍālaputto pana ahameva ahosin”ti.

Ambajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Phandanajātakavaṇṇanā (475)

Kuṭṭhārihattho purisoti idaṃ Satthā Rohiṇīnadītīre viharanto nātakānaṃ kalaham ārabha kathesi. Vatthu pana **Kuṇḍalajātake**¹ āvi bhavissati. Tadā pana Satthā nātake āmantetvā—Mahārājā atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bahinagare vaḍḍhakigāmo ahosi. Tatreko brāhmaṇavaḍḍhakī araṇṇato dārūni āharitvā ratham katvā jīvikaṃ kappesi. Tadā Himavantapadese mahāphandanarukkho ahosi. Eko kāḷasiho gocaraṃ pariyesitvā āgantvā tassa mūle nipajji. Athassa ekadivasam vāte paharante eko sukkhadaṇḍako patitvā khandhe avatthāsi. So thokaṃ khandhena rujantena bhītatasito utthāya pakkhanditvā puna nivatto āgatamaggaṃ olokento kiñci adisvā “añño maṃ siho vā byaggho vā anubandhanto natthi, imasmim pana rukkhe nibbattadevatā maṃ ettha nipajjantaṃ na sahati maññe, hotu jānissāmī”ti atthāne kopam² bandhitvā rukkham paharitvā “neva tava rukkhassa pattam khādāmi, na sākham bhañjāmi, idha aññe mige vasante sahasi, maṃ na sahasi, ko mayham doso atthi, katipāham āgamehi, samūlam te rukkham uppāṭetvā khaṇḍākhaṇḍikaṃ chedāpessāmī”ti rukkhadevataṃ tajjetvā ekaṃ purisaṃ upadhārento vicari. Tadā so brāhmaṇavaḍḍhakī dve tayo manusse ādāya rathadārūnaṃ atthāya yānakena taṃ padesam gantvā ekasmim thāne yānakaṃ thapetvā vāsipharasuhattho rukkhe upadhārento phandanasamīpaṃ agamāsi. Kāḷasiho taṃ disvā “ajja mayā paccāmittassa piṭṭhim daṭṭhum vaṭṭatī”ti gantvā rukkhamaṃle atthāsi. Vaḍḍhakī ca ito cito

1. Khu 6. 113 piṭṭhe.

2. Kodham (Ka)

oloketvā phandanasamīpena pāyāsi. So “yāva eso nātikkamati, tāvadevassa kathessāmi”¹ti cintetvā paṭhamam gāthamāha—

14. “Kuṭhārihattho puriso, vanamogayha tiṭṭhasi.

Puṭṭho me samma akkhāhi, kiṃ dāruṃ chetumicchasi”²ti.

Tattha **purisoti** tvam kuṭhārihattho eko puriso imam vanam ogayha tiṭṭhasi.

So tassa vacanam sutvā “acchariyam vata bho, na vata me ito pubbe migo manussavācam bhāsanto diṭṭhapubbo, esa rathānucchavikam dāruṃ jānissati, pucchissāmi nan”³ti cintetvā dutiyam gāthamāha—

15. “Isso vanāni carasi, samāni visamāni ca.

Puṭṭho me samma akkhāhi, kiṃ dāruṃ nemiyā daḥhan”⁴ti.

Tattha **issoti**¹ tvampi eko kāḷasiho vanāni carasi, tvam rathānucchavikam dāruṃ jānissasi.

Tam sutvā kāḷasiho “idāni me manoratho matthakam pāpuṇissati”²ti cintetvā tatiyam gāthamāha—

16. “Neva sālo na khadiro, nā’ssakaṇṇo kuto dhavo.

Rukkho ca phandano nāma, tam dāruṃ nemiyā daḥhan”³ti.

So tam sutvā somanassajāto “sudivasena vatamhi² ajja araṇṇam pavitṭho, tiracchānagato me rathānucchavikam dāruṃ ācikkhati, aho sādhu”⁴ti pucchanto catuttham gāthamāha—

17. “Kīdisāni’ssa pattāni, khandho vā pana kīdiso.

Puṭṭho me samma akkhāhi, yathā jānemu phandanan”⁵ti.

Athassa so ācikkhanto dve gāthā abhāsi—

18. “Yassa sākā palambanti, namanti na ca bhaṇjare.

So rukkho phandano nāma, yassa mūle aham ṭhito.

1. Isoti (Si, I)

2. Sudivaso vatamhi (Syā)

19. Arānaṃ cakkanābhīnaṃ, īsānemirathassa ca.

Sabbassa te kammaniyo, ayaṃ hessati phandano”ti.

Tattha “**arānan**”ti idaṃ so “kadācesa imaṃ rukkhaṃ na gaṇheyya, guṇampissa kathessāmi”ti cintetvā evamāha. Tattha **īsānemirathassa cāti** īsāya ca nemiya ca sesassa ca rathassa sabbassa te esa kammaniyo kammakkhamo bhavissatīti.

So evaṃ ācikkhitvā tuṭṭhamānaso ekamante¹ vicari, vaḍḍhakīpi rukkhaṃ chindituṃ ārabhi. Rukkhadevatā cintesi “mayā etassa upari na kiñci pātitaṃ, ayaṃ aṭṭhāne āghātaṃ bandhitvā mama vimānaṃ nāseti, ahañca vinassissāmi, ekenupāyena imañca issaṃ vināsessāmi”ti. Sā vanakammikapuriso viya hutvā tassa santikaṃ āgantvā pucchi “bho purisa manāpo te rukkho laddho, imaṃ chinditvā kiṃ karissasī”ti. Rathanemiṃ karissāmīti. “Iminā rukkhena ratho bhavissatī”ti kena te akkhātanti. Ekena kālasīhenāti. Sādhu suṭṭhu tena akkhātaṃ, iminā rukkhena ratho sundaro bhavissati, kālasīhassa galacammaṃ uppāṭetvā caturaṅgulamatte ṭhāne ayapaṭṭena viya nemimaṇḍale parikkhitte nemi ca thirā bhavissati, bahuñca dhanāṃ labhissasīti. Kālasīhacammaṃ kuto lacchāmīti. “Tvaṃ bālakosi, ayaṃ tava rukkho vane ṭhito na palāyati, tvaṃ yena te rukkho akkhāto, tassa santikaṃ gantvā ‘sāmi tayā dassitarukkhaṃ kataratṭhāne chindāmi’ti vañcetvā ānehi, atha naṃ nirāsaṅkaṃ ‘idha ca ettha ca chindā’ti mukhatuṇḍaṃ pasāretvā ācikkhantaṃ tikiṇṇena mahāpharasunā koṭṭetvā jīvitakkhayaṃ pāpetvā cammaṃ ādāya varamaṃsaṃ khādītva rukkhaṃ chindā”ti veraṃ appesi. Tamatthaṃ pakāśento Satthā imā gāthā āha—

20. “Iti phandanarukkhopi, tāvade ajjhabhāsatha.

Mayhampi vacanaṃ atthi, Bhāradvāja suṇohi me.

21. Issassa upakkhandhamhā, ukkacca caturaṅgulaṃ.

Tena nemim pasāresi², evaṃ dalhataraṃ siyā.

22. Iti phandanarukkhopi, veraṃ appesi tāvade.

Jātānaṃ ca ajātānaṃ, issānaṃ dukkha’ māvahī”ti.

1. Ekapanthena (Ka)

2. Pariharesī (Sī, Syā, I), pasārehi (Ka)

Tattha **Bhāradvājā**ti taṃ gottena ālapati. **Upakkhandhamhā**ti khandhato. **Ukkaccā**ti ukkantitvā.

Vaḍḍhakī rukkhadevatāya vacanaṃ sutvā “aho ajja mayhaṃ maṅgaladivaso”ti kālasīhaṃ ghātetvā rukkhaṃ chetvā pakkāmi. Tamatthaṃ pakāsento Satthā āha—

23. “Iccevaṃ¹ phandano issaṃ, isso ca pana phandanaṃ.
Aññamaññaṃ vivādena, aññamañña’maghātayum.

24. Evameva manussānaṃ, vivādo yattha jāyati.
Mayūranaccaṃ naccanti, yathā te issaphandanā.

25. Taṃ vo vadāmi bhaddaṃ vo, yāvantettha samāgatā.
Sammodatha mā vivadatha, mā hotha issaphandanā.

26. Sāmaggimeva sikkhetha, Buddhehe’taṃ pasaṃsitaṃ.
Sāmaggirato dhammaṭṭho, yogakkhemā na dhamsatī”ti.

Tattha **aghātayunti** ghātāpesuṃ. **Mayūranaccaṃ naccantī**ti mahārājā yattha hi manussānaṃ vivādo hoti, tattha yathā nāma mayūrā naccantā paṭicchādetabbaṃ rahassaṅgaṃ pākaṭaṃ karonti, evaṃ manussā aññamaññaṃ randhaṃ pakāsentaṃ mayūranaccaṃ naccanti nāma. Yathā te issaphandanā aññamaññaṃ randhaṃ pakāsentaṃ naccimṣu nāma. **Taṃ voti** tena kāraṇena tumhe vadāmi. **Bhaddaṃ voti** bhaddaṃ tumhākaṃ hotu. **Yāvantetthā**ti yāvanto ettha issaphandanasadisā mā ahuvattha. **Sāmaggimeva**² **sikkhethā**ti samaggabhāvameva tumhe sikkhatha, idaṃ paññāvuddhehi paṇḍitehi pasaṃsitaṃ. **Dhammaṭṭho**ti sucaritadhamme ṭhito. **Yogakkhemā na dhamsatī**ti yogehi khemā nibbānā na parihāyatīti nibbānena desanākūṭaṃ gaṇhi. Sakyarājāno dhammakathaṃ sutvā samaggā jātā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā taṃ kāraṇaṃ viditvā tasmim vanasaṇḍe nivutthadevatā ahameva ahosin”ti.

Phandana-jātakavaṇṇanā dutiyā.

1. Icceva (Sī, Syā, I)

2. Sāmagyameva (Syā, Ka)

3. Javanahaṃsajātakavaṇṇanā (476)

Idheva haṃsa nipatāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto
Daḷhadhammadhanuggahasuttantadesanaṃ¹ ārabba kathesi. Bhagavatā
 hi—

“Seyyathāpi bhikkhave cattāro daḷhadhammā dhanuggahā
 susikkhitā katahatthā katūpāsana catuddisā ʈhitā assu, atha puriso
 āgaccheyya ‘ahaṃ imesaṃ catunnaṃ daḷhadhammānaṃ
 dhanuggahānaṃ susikkhitānaṃ katahatthānaṃ katūpāsānaṃ catuddisā
 kaṇḍe khitte apatiṭṭhite pathaviyaṃ gahetvā āharissāmī’ ti. Taṃ kiṃ
 maññatha bhikkhave, ‘javano puriso paramena javena samannāgato’ ti
 alaṃ vacanāyāti. Evaṃ bhanteti. Yathā ca bhikkhave tassa purisassa
 javo, yathā ca candimasūriyānaṃ javo, tato sīghataro. Yathā ca
 bhikkhave tassa purisassa javo, yathā ca candimasūriyānaṃ javo, yathā
 ca yā devatā candimasūriyānaṃ purato dhāvanti, tāsāṃ devatānaṃ javo,
 tato sīghataraṃ āyusaṅkhārā khīyanti. Tasmātiha bhikkhave evaṃ
 sikkhitabbaṃ ‘appamattā viharissāmā’ ti. Evañhi vo bhikkhave
 sikkhitabbaṃ” ti—

imassa suttassa kathitadivasato dutiyadivase bhikkhū dhammasabhāyaṃ
 kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Satthā attano Buddhavisaye ʈhatvā imesaṃ
 sattānaṃ āyusaṅkhāre ittare dubbale katvā paridīpento puthujjanabhikkhū
 ativiya santāsaṃ pāpesi, aho Buddhabalaṃ nāmā” ti. Satthā āgantvā “kāya
 nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā” ti pucchitvā “imāya nāmā” ti
 vutte “anacchariyaṃ bhikkhave svāhaṃ idāni sabbaññutaṃ patto
 āyusaṅkhārānaṃ ittarabhāvaṃ dassetvā bhikkhū saṃvejetvā dhammaṃ
 desemi, mayā hi pubbe ahetukahaṃsayoniyaṃ nibbattenapi āyusaṅkhārānaṃ
 ittarabhāvaṃ dassetvā Bārāṇasirājānaṃ ādiṃ katvā sakalarājapariṣaṃ
 saṃvejetvā dhammo desito” ti vatvā atītaṃ āhari.

1. Saṃ 1. 456 piṭṭhe.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto
 javanahaṃsayoniyaṃ nibbattitvā navutihan̄sasahassaparivuto Cittakūṭe
 paṭivasati. So ekadivasaṃ jambudīpatale ekasmiṃ sare saparivāro
 sayañjātasāliṃ khāditvā ākāse suvaṇṇakilaṇjaṃ pattharanto viya mahantena
 parivārena Bārāṇasinagarassa matthakena mandamandāya vilāsagatiyā
 Cittakūṭaṃ gacchati. Atha naṃ Bārāṇasirājā disvā “imināpi mādisena rañña
 bhavitabban”ti amaccānaṃ vatvā tasmīṃ sinehaṃ uppādetvā
 mālāgandhavilepanaṃ gahetvā mahāsattaṃ oloketvā sabbatūriyāni
 paggaṇhāpesi. Mahāsatto attano sakkāraṃ karontaṃ disvā haṃse pucchi
 “rājā mama evarūpaṃ sakkāraṃ karonto kiṃ paccāsīsatī”ti. Tumhehi
 saddhiṃ mittabhāvaṃ devāti. “Tena hi rañño amhehi saddhiṃ mittabhāvo
 hotū”ti rañña saddhiṃ mittabhāvaṃ katvā pakkāmi. Athekadivasaṃ rañño
 uyyānaṃ gatakāle Anotattadahaṃ gantvā ekena pakkhena udakaṃ, ekena
 candanacuṇṇaṃ ādāya āgantvā rājānaṃ tena udakena nhāpetvā
 candanacuṇṇena okiritvā mahājanassa passantasseva saparivāro Cittakūṭaṃ
 agamāsi. Tato paṭṭhāya rājā mahāsattaṃ daṭṭhukāmo hutvā “sahāyo me ajja
 āgamissati, sahāyo me ajja āgamissati”ti āgamanamaggaṃ olovento acchati.

Tadā mahāsattassa kaniṭṭhā dve haṃsapotakā “sūriyena saddhiṃ
 javissāmā”ti mantetvā mahāsattassa ārocesuṃ “mayāṃ sūriyena saddhiṃ
 javissāmā”ti. Tātā sūriyajavo nāma siḡho, sūriyena saddhiṃ javituṃ na
 sakkhissatha, antarāva vinassissatha, mā gamitthāti. Te dutiyampi tatiyampi
 yāciṃsu, bodhisattopi te yāvatatiyaṃ vāresiyeva. Te mānathaddhā attano
 balāṃ ajānantā mahāsattassa anācikkhitvāva “sūriyena saddhiṃ javissāmā”ti
 sūriye anuggateyeva gantvā Yugandharamatthake nisīdiṃsu. Mahāsatto te
 adisvā “kahaṃ nu kho gatā”ti pucchitvā taṃ pavattiṃ sutvā cintesi “te
 sūriyena saddhiṃ javituṃ na sakkhissanti, antarāva vinassissanti, jīvitaṃ
 tesāṃ dassāmi”ti. Sopi gantvā Yugandharamatthakeyeva nisīdi. Atha uggate
 sūriyamaṇḍale haṃsapotakā uppatitvā sūriyena saddhiṃ pakkhandiṃsu,
 mahāsattopi tehi saddhiṃ pakkhandi.

Kaniṭṭhabhātiko yāva pubbaṇhasamayā javitvā kilami, pakkhasandhīsu aggi-
 uṭṭhānakālo viya ahosi. So bodhisattassa saññaṃ adāsi “bhātika na
 sakkomī”ti. Atha naṃ mahāsatto “mā bhāyi, jīvitam te dassāmi”ti
 pakkhapañjarena parikkhipitvā assāsetvā Cittakūṭapabbataṃ netvā
 haṃsānaṃ majjhe ṭhapetvā puna pakkhanditvā sūriyaṃ patvā itarena
 saddhiṃ pāyāsi. Sopi yāva upakaṭṭhamajjhanhikā sūriyena saddhiṃ javitvā
 kilami, pakkhasandhīsu aggi-uṭṭhānakālo viya ahosi. Tadā¹ bodhisattassa
 saññaṃ adāsi “bhātika na sakkomī”ti. Tampi mahāsatto tatheva
 samassāsetvā pakkhapañjarenādāya Cittakūṭameva agamāsi. Tasmīṃ khaṇe
 sūriyo nabhamajjhaṃ pāpuṇi.

Atha mahāsatto “mama ajja sarīrabalaṃ vīmaṃsissāmi”ti cintetvā
 ekavegena pakkhanditvā Yugandharamatthake nisīditvā tato uppatitvā
 ekavegena sūriyaṃ pāpuṇitvā kālena purato, kālena pacchato javitvā cintesi
 “mayhaṃ suriyena saddhiṃ javanaṃ nāma niratthakaṃ
 ayonisomanasikārasambhūtaṃ, kiṃ me iminā, Bārāṇasīṃ gantvā mama
 sahāyakassa rañño atthayuttaṃ dhammayuttaṃ kathaṃ kathessāmi”ti. So
 nivattitvā sūriye nabhamajjhaṃ anatikkanteyeva sakalacakkavāḷagabbhaṃ
 antantena anusarīyāyitvā vegaṃ parihāpento sakalajambudīpaṃ antantena
 anusarīyāyitvā Bārāṇasīṃ pāpuṇi. Dvādasayojanikaṃ sakalanagaraṃ
 haṃsacchannaṃ viya ahosi, chiddaṃ nāma na paññāyi, anukkamena vege
 parihāyante² ākāse chiddāni paññāyimsu. Mahāsatto vegaṃ parihāpetvā
 ākāso otaritvā sīhapañjarassa abhimukhaṭṭhāne aṭṭhāsi. Rājā “āgato me
 sahāyo”ti somanassappatto tassa nisīdanatthāya kañcanapīṭhaṃ paññāpetvā
 “samma pavisa, idha nisīdā”ti vatvā paṭhamam gāthamāha—

27. “Idheva haṃsa nipata, piyaṃ me tava dassanaṃ.

Issaro’si anupatto, yamidhatthi pavedayā”ti.

Tattha “**idhā**”ti kañcanapīṭhaṃ sandhāyāha. **Nipatā**ti nisīda. **Issaro’sī**ti
 tvaṃ imassa ṭhānassa issaro sāmi hutvā āgatosīti vadati. **Yamidhatthi**

1. Tato (Sī, Syā, I)

2. Parihāpente (Syā)

pavedayāti yaṃ imasmim̐ nivesane atthi, taṃ aparisaṅkanto amhākaṃ kathehīti.

Mahāsatto kañcanapīṭhe nisīdi. Rājā satapākasahassapākehi telehi tassa pakkhantarāni makkhetvā kañcanataṭṭake madhulāje ca madhurodakañca sakkarodakañca dāpetvā madhuraṭṭaṣaṇṭhāraṃ katvā “samma tvaṃ ekakova āgatosi, kuhiṃ agamitthā”ti pucchi. So taṃ pavattim̐ vitthārena kathesi. Atha naṃ rājā āha “samma mamapi sūriyena saddhim̐ javitavegaṃ dassēhī”ti. Mahārāja na sakkā so vego dassetunti. Tena hi me sarikkhakamattaṃ dassēhīti. Sādhu mahārāja sarikkhakamattaṃ dassessāmi, akkhaṇavedhī dhanuggahe sannipāṭehīti. Rājā sannipātesi. Mahāsatto cattāro dhanuggahe gahetvā nivesanā oruyha rājaṅgaṇe silāthambhaṃ nikhaṇāpetvā attano gīvāyaṃ ghaṇṭaṃ¹ bandhāpetvā silāthambhamatthake nisīditvā cattāro dhanuggahe thambhaṃ nissāya catuddisābhimukhe ṭhapetvā “mahārāja ime cattāro janā ekappahāreṇeva catuddisābhimukhā cattāri kaṇḍāni khipantu, tāni ahaṃ pathaviṃ appattāṇeva āharitvā etesaṃ pādamūle pātesāmi, mama kaṇḍagahaṇatthāya gatabhāvaṃ ghaṇṭasaddasaññāya jāneyyāsi, maṃ pana na passissasī”ti² vatvā tehi ekappahāreṇeva khittakaṇḍāni āharitvā tesāṃ pādamūle pāṭetvā silāthambhamatthake nisinnaṇeva attānaṃ dassetvā “diṭṭho te mahārāja mayhaṃ vego”ti vatvā “mahārāja ayaṃ vego mayhaṃ neva uttamo, majjhimo, paritto lāmakavego esa, evaṃsīggho mahārāja amhākaṃ vego”ti āha.

Atha naṃ rājā pucchi “samma atthi pana tumhākaṃ vegato añño sīgghatāro vego”ti. “Āma mahārāja amhākaṃ uttamavegatopi sataguṇena sahasaguṇena satahasaguṇena imesaṃ sattānaṃ āyusaṅkhārā sīgghatāraṃ khīyanti bhijjanti, khayaṃ gacchantī”ti khaṇikanirodhavasena rūpadhammānaṃ nirodhaṃ dasseti, tato nāmadhammānaṃ³. Rājā mahāsattassa kathaṃ sutvā maraṇabhayaabhīto satim̐ paccupaṭṭhāpetum asakkonto bhūmiyaṃ pati, mahājano utrāsaṃ patto ahosi. Rañño mukhaṃ udakena

1. Kaṇḍaṃ (Syā) ghaṇṭikaṃ (Ka)

2. Ahaṃ pana na paññāyissāmīti (Sī, Syā, I)

3. Khaṇikanirodhavasena arūpadhammānaṃ bhedaṃ dasseti (Sī, Syā)

siñcivā satim labhāpesi. Atha nam mahāsatto “mahārāja mā bhāyi, maraṇassatim bhāvehi, dhammam carāhi, dānādīni puññāni karohi, appamatto hohi devā”ti ovadi. Atha rājā “sāmi mayam tumhādisena ñāṇabalasampannena ācariyena vinā vasitum¹ na sakkhissāma, Cittakūṭam agantvā mayham dhammam desento mayham ovādācariyo hutvā idheva vasāhi”ti yācanto dve gāthā abhāsi—

28. “Savanena ekassa piyā bhavanti,
Disvā pane’kassa viyeti chando².
Disvā ca sutvā ca piyā bhavanti,
Kaccinnu me pīyasi dassanena.

29. Savanena piyo mesi, bhiyyo cāgamma dassanam.
Evaṃ piyadassano me, vasa haṃsa mamantike”ti.

Tāsam attho—samma haṃsarāja savanena ekassa ekacce piyā honti, “evaṃ guṇo nāmā”ti sutvā savanena piyāyati, ekassa pana ekacce disvāva chando vigacchati, pemaṃ antaradhāyati, khāditum āgatā yakkhā viya upaṭṭhahanti, ekassa ekacce disvā ca sutvā cāti ubhayathāpi piyā honti, tena tam pucchāmi. **Kaccinnu me pīyasi dassanenāti** kacci nu tvaṃ maṃ piyāyasi, mayham pana tvaṃ savanena piyova, dassanam panāgamma atipiyova. Evaṃ mama piyadassano samāno Cittakūṭam agantvā idha mama santike vasāti.

Bodhisatto āha—

30. “Vaseyyāma tavā’gāre, niccam sakkatapūjitā.
Matto ca ekadā vajje, haṃsarājaṃ pacantu me”ti.

Tattha **matto ca ekadāti** mahārāja mayam tava ghare niccam pūjitā vaseyyāma, tvaṃ pana kadāci surāmadamatto maṃsakhādanattham “haṃsarājaṃ pacantu me”ti vadeyyāsi, atha evaṃ tava anujīvinō maṃ māretvā paceyyum, tadāham kiṃ karissāmīti.

1. Vattitum (Ka)

2. Viyogachando (Syā), viheti chando (I)

Athassa rājā “tena hi majjameva na pivissāmī”¹ti paṭiññāṃ dātum imaṃ gāthamāha—

31. “Dhiratthu taṃ majjapānaṃ, yaṃ me piyataṃ tayā.
Na cāpi majjaṃ pissāmi, yāva me vacchasī ghare”²ti.

Tato paraṃ bodhisatto cha gāthā āha—

32. “Suvijānaṃ siṅgālānaṃ, sakuṇānañca¹ vassitaṃ.
Manussavassitaṃ rāja, dubbijānataṃ tato.

33. Api ce maññatī poso, ñāti mitto sakhāti vā.
Yo pubbe sumano hutvā, pacchā sampajjate diso.

34. Yasmiṃ mano nivisati, avidūre sahāpi so.
Santikepi hi so dūre, yasmīṃ nāvisate² mano.

35. Antopi so hoti pasannacitto,
Pāraṃ samuddassa pasannacitto.
Antopi so hoti paduṭṭhacitto,
Pāraṃ samuddassa paduṭṭhacitto.

36. Saṃvasantā vivasanti, ye disā te rathesabha.
Ārā santo³ saṃvasanti, manasā raṭṭhavaḍḍhana.

37. Aticiraṃ nivāsena, piyo bhavati appiyo.
Āmanta kho taṃ gacchāma, purā te homa appiyā”³ti.

Tattha **vassitanti** mahārāja tiracchānagatā ujuhadayā, tena tesāṃ vassitaṃ suvijānaṃ, manussā pana kakkhaḷā, tasmā tesāṃ vacanaṃ dubbijānataranti attho. **Yo pubbeti** yo puggalo paṭhamameva attamano hutvā “tvam mayham ñātako mitto pāṇasamo sakhā”³ti api evaṃ maññati, sveva pacchā diso verī sampajjati, evaṃ dubbijānaṃ nāma manussahadayanti. **Nivisatīti** mahārāja yasmiṃ puggale pemavasena mano nivisati, so

1. Sakuntānañca (Sī, Syā, I) 2. Yasmā vivasate (Sī, Syā, I) 3. Ārā ṭhitā (Syā, Ka)

dūre vasantopi avidūre sahāpi vasatiyeve nāma. Yasmiṃ pana puggale mano na nivisati apeti, so santike vasantopi dūreyeva.

Antopi so hotīti mahārāja yo sahāyo pasannacitto, so cittena allīnattā¹ pāraṃ samuddassa vasantopi antoyeva hoti. Yo pana paduṭṭhacitto, so cittena anallīnattā anto vasantopi pāraṃ samuddassa nāma. **Ye disā teti** ye verino paccatthikā, te ekato vasantāpi dūre vasantiyeve nāma. Santo pana paṇḍitā āra ṭhitāpi mettābhāvitena manasā āvajjentā saṃvasantiyeve. **Purā te homāti** yāva tava appiyā na homa, tāvadeva taṃ āmantetvā gacchāmāti vadati.

Atha naṃ rāja āha—

38. “Evaṃ ce yācamānānaṃ, añjaliṃ nāvabujjhasi.
Paricārakānaṃ sataṃ², vacanaṃ na karosi no.
Evaṃ taṃ abhiyācāma, puna kayirāsi pariyāyan”ti.

Tattha **evaṃ ceti** sace haṃsarāja evaṃ añjaliṃ paggayha yācamānānaṃ amhākaṃ imaṃ añjaliṃ nāvabujjhasi, tava paricārakānaṃ samānānaṃ vacanaṃ na karosi, atha naṃ evaṃ yācāma. **Puna kayirāsi pariyāyanti** kālena kālaṃ idha āgamanāya vāraṃ kareyyāsīti attho.

Tato bodhisatto āha—

39. “Evaṃ ce no viharataṃ, antarāyo na hessati.
Tuyhaṃ cāpi³ mahārāja, mayhaṃ ca⁴ raṭṭhavaḍḍhana.
Appeva nāma passemu, ahorattānamaccaye”ti.

Tattha **evaṃ ce noti** mahārāja mā cintayittha, sace amhākampi evaṃ viharantānaṃ jīvitantarāyo na bhavissati, appeva nāma ubho aññamaññaṃ passissāma, apica tvaṃ dinnāṃ ovādameva mama ṭhāne ṭhapetvā evaṃ ittarajīvite lokasannivāse appamatto hutvā dānādīni puññaṇi karonto dasa rājadhamme akopetvā dhammena rajjaṃ kārehi,

1. Allīyitattā (Syā), allīyattā (Ka)

3. Vāpi (Syā, I)

2. Santānaṃ (Sī, Syā)

4. Vā (Syā, I)

evañhi me ovādaṃ karonto maṃ passissatiyevāti. Evaṃ mahāsatto rājānaṃ ovaditvā Cittakūṭapabbatameva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ bhikkhave pubbe tiracchānayaniyaṃ nibbattenapi mayā āyusaṅkhārānaṃ dubbalabhāvaṃ dassetvā dhammo desito”ti vatvā jātaṃ samodhānesi “tadā rājā Ānando ahosi, kaniṭṭho Moggallāno, majjhimo Sāriputto, sesaṃsagaṇā Buddhaparisā, javanaṃsagaṇaṃ pana ahameva ahosi”ti.

Javanahaṃsajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Cūlanāradajātakavaṇṇanā (477)

Na te kaṭṭhāni bhinnānīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto thullakumārikāpalobhanaṃ ārabha kathesi. Sāvattvivāsino kirekassa kulassa pannarasasoḷasavassuddesikā dhītā ahosi sobhaggappattā, na ca naṃ koci vāresi. Athassā mātā cintesi “mama dhītā vayappattā, na ca naṃ koci vāreti, āmisena macchaṃ viya etāya ekaṃ sākiyabhikkhuṃ palobhetvā uppabbājetvā taṃ nissāya jīvissāmi”ti. Tadā ca Sāvattvivāsī eko kulaputto sāsane uraṃ datvā pabbajitvā upasampannakālato paṭṭhāya sikkhākāmetaṃ pahāya ālasiyo sarīramaṇḍanamanuyutto vihāsi. Mahā-upāsikā gehe yāgukhādanīyabhojanīyāni sampādetvā dvāre ṭhatvā antaravīthiyā gacchantesu bhikkhūsu ekaṃ bhikkhuṃ rasatāṇhāya bandhitvā gahetuṃ sakuṇeyyarūpaṃ upadhārentī tepiṭaka-ābhidhammikavinayadharānaṃ mahantena parivārena gacchantānaṃ antare kañci gayhupagaṃ adisvā tesāṃ pacchato gacchantānaṃ madhuradhammakathikānaṃ acchinnavalāhakaśādisānaṃ¹ piṇḍapātikānampi antare kañci adisvāva ekaṃ yāva bahi apaṅgā² akkhīni añjetvā kese oṣaṇhetvā dukūlantaravāsakaṃ nivāsetvā ghaṭitamaṭṭhaṃ cīvaraṃ pārupitvā maṇivaṇṇapattaṃ ādāya manoramaṃ chattaṃ dhārayamānaṃ viṣaṭṭhindriyaṃ kāyadaḷhibahulaṃ āgacchantāṃ disvā “imaṃ sakkā gaṇhitu”ti gantvā vanditvā pattaṃ gahetvā

1. Channavalāhakaśādisānaṃ (St), chinnavalāhakaśādisānaṃ (Syā, I)

2. Aṅgapaccaṅgāni (Ka)

“etha bhante”ti gharaṃ ānetvā nisīdāpetvā yāgu-ādīhi parivisitvā katabhattakiccaṃ taṃ bhikkhuṃ “bhante ito paṭṭhāya idhevāgaccheyyāthā”ti āha. Sopi tato paṭṭhāya tattheva gantvā aparabhāge vissāsiko ahoṣi.

Athekadivasam mahā-upāsikā tassa savanapathe ṭhatvā “imasmiṃ gehe upabhogaparibhogamattā atthi, tathārūpo pana me putto vā jāmātā vā geḥaṃ vicārituṃ samattho natthi”ti āha. So tassā vacanaṃ sutvā “kimattham nu kho katheti”ti thokaṃ hadaye viddho viya ahoṣi. Sā dhītaraṃ āha “imaṃ palobhetvā tava vase vattāpehi”ti. Sā tato paṭṭhāya maṇḍitapasādhitā itthikuttavilāsehi taṃ palobhesi. Thullakumārikāti na ca thūlasarīrā daṭṭhabbā, thūlā vā hotu kisā vā, pañcakāmaguṇikarāgena pana thūlatāya “thullakumārikā”ti vuccati. So daharo kilesavasiko hutvā “na dānāhaṃ Buddhasāsane patiṭṭhātuṃ sakkhissāmi”ti cintetvā “vihāraṃ gantvā pattacīvaraṃ niyyādetvā asukaṭṭhānaṃ nāma gamissāmi, tatra me vatthāni pesethā”ti vatvā vihāraṃ gantvā pattacīvaraṃ niyyādetvā “ukkaṇṭhitosmi”ti ācariyupajjhāye āha. Te taṃ ādāya Satthu santikaṃ netvā “ayaṃ bhikkhu ukkaṇṭhito”ti ārocesuṃ. Satthā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhitosi”ti pucchitvā “saccaṃ bhante”ti vutte “kena ukkaṇṭhāpitosi”ti vatvā “thullakumārikāya bhante”ti vutte “bhikkhu pubbepesā tava araṇṇe vasantassa brahmacariyantarāyaṃ katvā mahantaṃ anattamakāsi, puna tvaṃ etameva nissāya kasmā ukkaṇṭhitosi”ti vatvā bhikkhūhi yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto Kāsiraṭṭhe mahābhoge brāhmaṇakule nibbattitvā uggahitasippo kuṭumbaṃ saṇṭhapesi, athassa bhariyā ekaṃ puttaṃ vijāyitvā kālamakāsi. So “yatheva me piyabhariyāya, evaṃ mayipi maraṇaṃ āgamissati¹, kiṃ me gharāvāsena, pabbajissāmi”ti cintetvā kāme pahāya puttaṃ ādāya himavantaṃ pavisitvā tena saddhiṃ isipabbajjaṃ pabbajitvā jhānābhiññā nibbattetvā vanamūlaphalāhāro araṇṇe vihāsi. Tadā paccantavāsino corā janapadaṃ

1. Mayhampi maraṇaṃ na lajjissati (I, Ka)

pavisitvā gāmaṃ paharitvā karamare gahetvā bhaṇḍikaṃ ukkhipāpetvā puna paccantaṃ pāpayimsu. Tesam antare ekā abhirūpā kumārikā kerāṭikapaññāya samannāgatā cintesi “ime amhe gahetvā dāsibhogena paribhuñjissanti, ekena upāyena palāyituṃ vaṭṭatī”ti. Sā “sāmi sarīrakiccaṃ kātukāmāmi, thokaṃ paṭikkamitvā tiṭṭhathā”ti vatvā core vañcetvā palāyitvā araññaṃ pavisantī bodhisattassa puttaṃ assame ṭhapetvā phalāphalathāya gatakāle pubbaṇhasamaye taṃ assamaṃ pāpuṇitvā taṃ Tāpasakumāraṃ kāmaratiyā palobhetvā sīlamassa bhinditvā attano vase vattetvā “kiṃ te araññaṃvāse, ehi gāmaṃ gantvā vasissāma, tatra hi rūpādayokāmaguṇā sulabhā”ti āha. Sopi “sādhū”ti sampatiṇṇhitvā “pitā tāva me araññato phalāphalaṃ āharituṃ gato, taṃ disvā ubhopi ekatova gamissāmā”ti āha.

Sā cintesi “ayaṃ taruṇadārako na kiñci jānāti, pitarā panassa mahallakakāle pabbajitena bhavitabbaṃ, so āgantvā ‘idha kiṃ karosī’ti maṃ pothetvā pāde gahetvā kaḍḍhetvā araññaṃ khupissati, tasmim anāgateyeva palāyissāmi”ti. Atha naṃ “ahaṃ purato gacchāmi, tvaṃ pacchā āgaccheyyāsī”ti vatvā maggasaññaṃ ācikkhitvā pakkāmi. So tassā gatakālato paṭṭhāya uppannadomanasso yathā pure kiñci vattaṃ akatvā sasīsaṃ pārupitvā antopaṇṇasālāya pajjhāyanto nipajji. Mahāsatto phalāphalaṃ ādāya āgantvā tassā padavalaññaṃ disvā “ayaṃ mātugāmassa padavalañño, ‘puttassa mama sīlaṃ bhinnaṃ bhavissatī’ti cintento paṇṇasālaṃ pavisitvā phalāphalaṃ otāretvā puttaṃ pucchanto paṭhamam gāthamāha—

40. “Na te kaṭṭhāni bhinnāni, na te udakamābhataṃ.

Aggīpi te na hāpito, kinnu mandova jhāyāsī”ti.

Tattha **aggīpi te na hāpitoti**¹ aggipi te na jālito. **Mandovāti** nippaṇño andhabālo viya.

So pitu kathaṃ sutvā utṭhāya pitaraṃ vanditvā gāraveneva araññaṃvāse anussāhaṃ pavedento gāthādvayamāha—

1. Na hāsītōti (Sī, Syā)

41. “Na ussahe vane vatthum, Kassapā’mantayāmi taṃ.
Dukkho vāso araṇṇamhi, raṭṭhaṃ icchāmi gantave.

42. Yathā ahaṃ ito gantvā, yasmim janapade vasaṃ.
Ācāraṃ brahme¹ sikkheyyaṃ, taṃ dhammaṃ anusāsa man”ti.

Tattha **Kassapā’mantayāmi tanti** Kassapa āmantayāmi taṃ. **Gantaveti** gantum. **Ācāranti** yasmim janapade vasāmi, tattha vasanto yathā ācāraṃ janapadacārittaṃ sikkheyyaṃ jāneyyaṃ, taṃ dhammaṃ anusāsa ovaḍāhīti vadati.

Mahāsatto “sādhū tāta desacārittaṃ te kathessāmi”ti vatvā gāthādvayamāha—

43. “Sace araṇṇaṃ hitvāna, vanamūlaphalāni ca.
Raṭṭhe rocayase vasaṃ, taṃ dhammaṃ nisāmehi me.

44. Visaṃ mā paṭisevittho², papātaṃ parivajjaya.
Paṅke ca mā visīdittho, yatto cāsīvise care”ti.

Tattha **dhammanti** sace raṭṭhavāsaṃ rocesi, tena hi tvaṃ janapadacārittaṃ dhammaṃ nisāmehi. **Yatto cāsīviseti** āsīvisassa santike yatto paṭiyatto careyyāsi, sakkonto āsīvisaṃ parivajjeyyāsīti attho.

Tāpasakumāro saṃkhittena bhāsitassa atthaṃ ajānanto pucchi—

45. “Kinu visaṃ papāto vā, paṅko vā brahmacāriṇaṃ.
Kaṃ tvaṃ āsīvisaṃ brūsi, taṃ me akkhāhi pucchito”ti.

Itaropissa byākāsi—

46. Āsavo tāta lokasmim, surā nāma pavuccati.
Manuṇṇo³ surabhī vaggu, sādu khuddarasūpamo⁴.
Visaṃ tadāhu ariyā se, brahmacariyassa Nārada.

1. Brahmaṃ (Ka)

3. Manuṇṇā (Sī, Syā, I)

2. Paṭisevittha (Syā, Ka)

4. Madhukhuddarasūpamā (Sī, Syā)

47. Itthiyo tāta lokasmim, pamattam pamathenti tā.
Haranti yuvino¹ cittam, tūlam bhaṭṭhamva māluto.
Papāto eso akkhāto, brahmacariyassa Nārada.
48. Lābho siloko sakkāro, pūjā parakulesu ca.
Paṅko eso ca akkhāto, brahmacariyassa Nārada.
49. Sasatthā² tāta rājāno, āvasanti mahim imam.
Te tādise manussinde, mahante tāta Nārada.
50. Issarānam adhipatīnam, na tesam pādato care.
Āsivisoti³ akkhāto, brahmacariyassa Nārada.
51. Bhattattho bhattakāle ca, yaṁ gehamupasaṅkame.
Yadettha kusalam jaññā, tattha ghāsesanam care.
52. Pavisitvā parakulam, pānattham⁴ bhojanāya vā.
Mitam khāde mitam bhuñje, na ca rūpe manam kare.
53. Goṭṭham majjam kirāṭaṇca⁵, sabhā nikiraṇāni ca.
Ārakā parivajjehi, yānī’va visamam pathan”ti.

Tattha **āsavoti** pupphāsavādi. **Visam tadāhūti** tam āsavaṇṇakātam suram ariyā “brahmacariyassa visan”ti vadanti. **Pamattanti** muṭṭhassatim. **Tūlam bhaṭṭhamvāti** rukkhā bhassitvā patitatūlam viya. **Akkhātoti** Buddhādīhi kathito. **Silokoti** kittivaṇṇo. **Sakkāroti** añjalikammādi. **Pūjāti** gandhamālādīhi pūjā. **Paṅkoti** esa osīdāpanaṭṭhena “paṅko”ti akkhāto. **Mahanteti** mahantabhāvappatte. **Na tesam pādato careti** tesam santike na care, rājakulūpako na bhavyeysīti attho. Rājāno hi āsivisā viya muhutteneva kujjhivā anayabyasanam pāpenti. Apica antepurappavesane vuttādīnavavasenapettha attho veditabbo.

1. Munino (Ka)

2. Mahantā (Syā, Ka)

3. Āsiviso so (Sī, I)

4. Pānattho (I), pānassa (Syā)

5. Kirāsaṇca (Sī, Syā), kirāsam vā (I)

Bhattatthoti bhattena atthiko hutvā. **Yadettha kusalanti** yaṃ tesu upasaṅkamitabbesu gehesu kusalaṃ anavajjaṃ pañca-agocararahitaṃ jāneyyāsi, tattha ghāsesanaṃ careyyāsīti attho. **Na ca rūpe manaññā** kareti parakule mattaññū hutvā bhojanaṃ bhuñjantopi tattha itthirūpe manaññā mā kareyyāsi, mā cakkhuṃ ummiletvā itthirūpe nimittaṃ gaṇheyyāsīti vadati. **Goṭṭhaṃ majjaṃ kirāṇanti** ayaṃ potthakesu pāṭho, Aṭṭhakathāyaṃ pana “goṭṭhaṃ majjaṃ kirāsaṇcā”ti vatvā “**goṭṭhanti** gunnaṃ ṭhitaṭṭhānaṃ. **Majjanti** pāṇāgāraṃ. **Kirāsaṇanti** dhuttakerāṭṭikajanaṃ”ti vuttaṃ. **Sabhā nikiraṇāni cāti**¹ sabhāyo ca hiraṇṇasuvapaṇṇānaṃ nikiraṇaṭṭhānāni ca². **Ārakāti** etāni sabbāni dūrato parivajjeyyāsi. **Yāni’vāti** sappitelayānena gacchanto visamaṃ maggaṃ viya.

Māṇavo pitu kathentasseva satim paṭilabhivā “tāta alaṃ me manussapathena”ti āha. Athassa pitā mettādibhāvanaṃ ācikkhi. So tassovāde ṭhatvā na cirasseva jhānābhīṇṇā nibbattesi. Ubhopi pitāputtā aparihīnājjhānā kālāṃ katvā brahmaloke nibbattiṃsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā sā kumārīkā ayaṃ kumārīkā ahosi, Tāpasakumāro ukkaṇṭhitabhikkhu, pitā pana ahameva ahosin”ti.

Cūḷanāradajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Dūtajātakavaṇṇanā (478)

Dūte te brahme pāhesinti idaṃ Satthā Jetavane viharanto attano paññāpasamsanaṃ ārabba kathesi. Dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “passatha āvuso Dasabalassa upāyakosallaṃ, Nandassa Sakyaputtassa accharāgaṇaṃ dassetvā arahattaṃ adāsi, Cūḷapanthakassa pilotikaṃ datvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ adāsi, kammāraputtassa padumaṃ dassetvā arahattaṃ adāsi, evaṃ nānā-upāyehi satte

1. Sabhādhikaraṇāni cāti (Syā)

2. Karaṇaṭṭhānaṇca (Sī), nidhiṭṭhānaṃ (Syā), karaṇaṭṭhānāni ca (I)

vinetī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave Tathāgato idāneva ‘iminā idam hotī’ti upāyakusalo, pubbepi upāyakusaloyevā”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente janapado ahiraṇṇo ahosi. So hi janapadaṃ piḷetvā dhanameva saṃkaḍḍhi. Tadā bodhisatto Kāsīgāme brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkaṣilaṃ gantvā “pacchā dhammena bhikkhaṃ caritvā ācariyadhanaṃ āharissāmī”ti vatvā sippaṃ paṭṭhapetvā niṭṭhitasippo anuyogaṃ datvā “ācariya tumhākaṃ dhanam āharissāmī”ti āpucchitvā nikkhamma janapade caranto dhammena samena pariyesitvā satta nikkhe labhitvā “ācariyassa dassāmī”ti gacchanto antarāmagge gaṅgaṃ otarituṃ nāvaṃ abhiruhi. Tassa tattha nāvāya viparivattamānāya taṃ suvaṇṇaṃ uḍake pati. So cintesi “dullabhaṃ hiraṇṇaṃ, janapade puna ācariyadhane pariyesiyamāne papaṅco bhavissati, yannūnāhaṃ Gaṅgātīreyeva nirāhāro nisīdeyyaṃ, tassa me nisinnabhāvaṃ anupubbena rājā jānissati, tato amacce pesessati, ahaṃ tehi saddhiṃ na mantessāmī, tato rājā sayaṃ āgamissati, iminā upāyena tassa santike ācariyadhanaṃ labhissāmī”ti. So Gaṅgātīre uttarisāṭakaṃ pārupitvā yaññasuttaṃ bahi ṭhapetvā rajatapaṭṭavaṇṇe vālukatale suvaṇṇapaṭimā viya nisīdi. Taṃ nirāhāraṃ nisinnaṃ disvā mahājano “kasmā nisinnosi”ti pucchi, kassaci na kathesi. Punadivase dvāragāmaṃ vāsino tassa tattha nisinnabhāvaṃ sutvā āgantvā pucchimsu, tesampi na kathesi. Te tassa kilamathaṃ¹ disvā paridevantā pakkamimsu. Tatiyadivase nagaravāsino āgamimsu, catutthadivase nagarato issarajanā, pañcamadivase rājapurisā. Chaṭṭhadivase rājā amacce pesesi, tehipi saddhiṃ na kathesi. Sattamadivase rājā bhayaṭṭito hutvā tassa santikaṃ gantvā pucchanto paṭhamam gāthamāha—

54. “Dūte te brahme² pāhesiṃ, Gaṅgārasmi jhāyato.

Tesaṃ puṭṭho na byākāsi, dukkhaṃ guyhamataṃ nu te”ti.

1. Kilamantattaṃ (Ka)

2. Dūte brāhmaṇa (Ka)

Tattha **dukkhaṃ guyhamataṃ**¹ nu teti kiṃ nu kho brāhmaṇa yaṃ tava dukkhaṃ uppannaṃ, taṃ te guyhameva mataṃ², na aññassa ācikkhitabbanti.

Taṃ sutvā mahāsatto “mahārāja dukkhaṃ nāma harituṃ samatthasseva ācikkhitabbaṃ, na aññassā”ti vatvā satta gāthā abhāsi—

55. “Sace te dukkhamuppajje, Kāsīnaṃ raṭṭhavaḍḍhana.
Mā kho naṃ tassa akkhāhi, yo taṃ dukkhā na mocaye.
56. Yo tassa dukkhajātassa, ekaṅgamapi bhāgaso³.
Vippamoceyya dhammena, kāmaṃ tassa pavedaya⁴.
57. Suvijānaṃ siṅgālānaṃ, sakuṇānañca vassitaṃ.
Manussavassitaṃ rāja, dubbijānataraṃ tato.
58. Api ce maññatī poso, ñāti mitto sakhāti vā.
Yo pubbe sumano hutvā, pacchā sampajjate diso.
59. Yo attano dukkha’manānupuṭṭho,
Pavedaye jantu akālarūpe.
Ānandino tassa bhavanti’mittā,
Hitesino tassa dukhī bhavanti.
60. Kālañca ñatvāna tathāvidhassa,
Medhāvināṃ ekamanaṃ viditvā.
Akkheyya tībāni parassa dhīro,
Saṇhaṃ giraṃ atthavatiṃ pamuñce.
61. Sace ca jaññā avisayha’mattano,
Na te hi⁵ mayhaṃ sukhāgamāya.
Ekova tībāni saheyya dhīro,
Saccaṃ hirottappa’mapekkhamāno”ti.

1. Tuyhaṃ mataṃ (Syā, Ka) 2. Tuyhameva mataṃ (Syā, Ka), guyhanti mataṃ (I)

3. Ekantaṃ api bhāsato (Sī, Syā, I)

4. Pavedaye (Sī, Syā)

5. Nāyaṃ nīti (Sī, Syā, I)

Tattha **uppajjeti** sace tava uppajjeyya. **Mā akkhāhīti** mā kathehi. **Dubbijānataram** tatoti tato tiracchānagatavassitatopi dubbijānataram, tasmā tathato ajānitvā haritum asamatthassa attano dukkham na kathetabbamevāti¹. **Api ceti** gāthā vuttatthāva. **Anānupuṭṭhoti** punappunam puṭṭho. **Pavedayeti** katheti. **Akālarūpeti** akāle. **Kālanti** attano guyhassa kathanakālam. **Tathāvidhassāti** paṇḍitapurisam attanā saddhim ekamanam viditvā tathāvidhassa ācikkheyya. **Tibbānīti** dukkhāni².

Saceti yadi attano dukkham avisayham³ attano vā paresam vā purisakārena atekiccham jāneyya. **Te hīti** te eva lokapaveṇikā⁴, aṭṭhalokadhammāti attho. Idam vuttam hoti—atha ayam lokapaveṇī na mayham eva sukhāgamāya uppannā, aṭṭhahi⁵ lokadhammehi parimutto nāma natthi, evam sante sukhameva patthentena parassa dukkhāropanam nāma na yuttam, netam hirottappasampannena kattabham, atthi ca me hirī ottappanti saccam samvijjamānam attani⁶ hirottappam apekkhamānova aññassa anārocetvā ekova tibbāni saheyya dhīroti.

Evam mahāsatto sattahi gāthāhi rañño dhammam desetvā attano ācariyadhanassa pariyesitabhāvam dassento catasso gāthā abhāsi—

62. “Aham raṭṭhe vicaranto, nigame rājadhāniyo.

Bhikkhamāno mahārāja, ācariyassa dhanatthiko.

63. Gahapatī rājapurise, mahāsāle ca brāhmaṇe.

Alattham satta nikkhāni, suvaṇṇassa janādhipa.

Te me natṭhā mahārāja, tasmā socāmaham bhusam.

64. Purisā te mahārāja, manasā’nuvicintitā.

Nālam dukkhā pamocetum, tasmā tesam na byāharim.

1. Na kathetabham devāti (I, Ka)

2. Tippānīti kharāni (I)

3. Pasayha (Ka)

4. Nīṭīti lokapaveṇi (Sī, Syā, I)

5. Uppannehi (Sī, Syā, Ka)

6. Attano (Ka)

65. Tvañca kho me mahārāja, manasā’nuvicintito.

Alaṃ dukkhā pamocetuṃ, tasmā tuyhaṃ pavedayin”ti.

Tattha **bhikkhamānoti** ete gahapati-ādayo yācamāno. **Te meti** te satta nikkhā mama gaṅgaṃ tarantassa naṭṭhā, Gaṅgāyaṃ patitā. **Purisā teti** mahārāja tava dūtapurisā. **Anuvicintitāti** “nālaṃ ime maṃ dukkhā mocetuṃ”ti mayā ñātā. **Tasmāti** tena kāraṇena tesaṃ attano dukkhaṃ nācikkhiṃ. **Pavedayinti** kathesiṃ.

Rājā tassa dhammakathaṃ sutvā “mā cintayi brāhmaṇa, ahaṃ te ācariyadhaṇaṃ dassāmi”ti dviguṇadhaṇamadāsi. Tamatthaṃ pakāsento Satthā osānagāthamāha—

66. “Tassā’ dāsi pasannatto¹, Kāsīnaṃ raṭṭhavaddhano.

Jātarūpamaye nikkhe, suvaṇṇassa catuddasā”ti.

Tattha **jātarūpamayeti** te suvaṇṇassa catuddassa nikkhe jātarūpamayeveva adāsi, na yassa vā tassa vā suvaṇṇassāti attho.

Mahāsatto rañño ovādaṃ datvā ācariyassa dhaṇaṃ datvā dānādīni puññāni katvā rājāpi tassovāde ṭhito dhammena rajjaṃ kāretvā ubhopi yathākammaṃ gatā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na bhikkhave idāneva, pubbepi Tathāgato upāyakusaloyevā”ti vatvā jātaṃ samodhānesi “tadā rājā Ānando ahosi, ācariyo Sāriputto, brāhmaṇamāṇavo pana ahameva ahosiṃ”ti.

Dūtajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Kālīṅgabodhi-jātakavaṇṇanā (479)

Rājā kālīṅgo cakkavattīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Ānandattherena kataṃ mahābodhipūjaṃ ārabba kathesi. Veneyyaśaṅghatthāya hi Tathāgate janapadacārikaṃ pakkante Sāvattivāsino gandhamālādihatthā Jetavanaṃ gantvā aññaṃ pūjanīyaṭṭhānaṃ alabhitvā Gandhakuṭṭidvāre

1. Pasannacitto (Syā, Ka)

pātetvā gacchanti, te uḷārapāmojjā na honti. Taṃ kāraṇaṃ ñatvā Anāthapiṇḍiko Tathāgatassa Jetavanaṃ āgatakāle Ānandattherassa santikaṃ gantvā “bhante ayaṃ vihāro Tathāgate cārikaṃ pakkante nipaccayo hoti, manussānaṃ gandhamālādīhi pūjanīyaṭṭhānaṃ na hoti, sādhu bhante Tathāgatassa imamattamaṃ ārocetvā ekassa pūjanīyaṭṭhānassa sakkuṇeyyabhāvaṃ jānāthā”ti āha. So ‘sādhū’ti sampañicchitvā Tathāgataṃ pucchi “kati nu kho bhante cetiyāni”ti. Tiṇi Ānandāti. Katamāni bhante tīṇi. Sārīrikaṃ paribhogikaṃ¹ uddissakanti. Sakkā pana bhante tumhesu dharantesueva cetiyaṃ kātunti. Ānanda sārīrikaṃ na sakkā kātum. Tañhi Buddhānaṃ parinibbānakāle hoti, uddissakaṃ avatthukaṃ mamāyanamattameva² hoti, Buddhehi paribhutto Mahābodhirukkho Buddhesu dharantesupi cetiyamevāti. Bhante tumhesu pakkantesu Jetavanavihāro appaṭisaraṇo hoti, mahājano pūjanīyaṭṭhānaṃ na labhati, mahābhodhito bijaṃ āharitvā Jetavanadvāre ropessāmi bhanteti. Sādhu Ānanda ropehi, evaṃ sante Jetavane mama nibaddhavāso viya bhavissatīti.

Thero Kosalanarindassa Anāthapiṇḍikassa Visākhādīnaṃ ārocetvā Jetavanadvāre bodhiropanaṭṭhāne āvātaṃ khaṇāpetvā Mahāmoggallānattheraṃ āha “bhante ahaṃ Jetavanadvāre bodhiṃ ropessāmi, mahābodhito me bodhipakkaṃ āharathā”ti. Thero “sādhū”ti sampañicchitvā ākāseṇa Bodhimaṇḍaṃ gantvā vaṇṭā parigalantaṃ pakkaṃ bhūmiṃ asampattameva cīvarena sampañicchitvā gahetvā Ānandattherassa adāsi. Ānandatthero “ajja bodhiṃ ropessāmi”ti Kosalarājādīnaṃ ārocesi. Rājā sāyanhasamaye mahantena parivārena sabbūpakaraṇāni gāhāpetvā āgami, tathā Anāthapiṇḍiko Visākhā ca añño ca saddho jano. Thero mahābodhiropanaṭṭhāne mahantaṃ suvaṇṇakaṭāhaṃ ṭhapetvā heṭṭhā chiddaṃ kāretvā gandhakalalassa pūretvā “idaṃ bodhipakkaṃ ropehi mahārājā”ti rañño adāsi. So cintesi “rajjāṃ nāma na sabbakālaṃ amhākaṃ hatthe tiṭṭhati, idaṃ mayā Anāthapiṇḍikena ropāpetum

1. Paribhogiyaṃ (Ka)

2. Uddissakaṃ paribhogiyaṃ sakkā (Ka)

vaṭṭatī”ti. Sotaṃ bodhipakkaṃ mahāseṭṭhiṃ hatthe ṭhapesi. Anāthapiṇḍiko gandhakalalaṃ vihūhitvā tattha pātesi. Tasmiṃ tassa hatthato muttamatteyeva sabbesaṃ passantānaññeva naṅgalasīsapamāṇo bodhikhandho paṇṇāsahatthubbedho uṭṭhahi, catūsu disāsu uddhañcāti pañca mahāsākhā paṇṇāsahatthāva nikkhamiṃsu. Iti so taṅkhaṇaṇñeva vanappatiṇṇeha hutvā aṭṭhāsi. Rājā aṭṭhārasamatte suvaṇṇarajataghaṭe gandhodakena pūretvā nīluppalahatthakādipaṭimaṇḍite mahābodhiṃ parikkhipitvā puṇṇaghaṭe paṭipāṭiyā ṭhapesi, sattaratanamayaṃ vedikaṃ kāresi, suvaṇṇamissakaṃ vālukaṃ okiri, pākāraparikkhepaṃ kāresi, sattaratanamayaṃ dvārakoṭṭhakaṃ kāresi, sakkāro mahā ahoṣi.

Thero Tathāgataṃ upasaṅkamitvā “bhante tumhehi mahābodhimūle samāpannasamāpattiṃ mayā ropitabodhimūle nisīditvā mahājanassa hitatthāya samāpajjathā”ti āha. Ānanda kiṃ kathesi, mayi mahābodhimūle samāpannasamāpattiṃ samāpajjitvā nisinne añño padeso dhāretuṃ na sakkotīti. Bhante mahājanassa hitatthāya¹ imassa bhūmippadesassa dhuvaniyāmena² samāpattisukhena taṃ bodhimūlaṃ paribhuñjathāti. Satthā ekarattiṃ samāpattisukhena paribhuñji. Thero Kosalarājādīnaṃ kathetvā bodhimahaṃ nāma kāresi. Sopi kho Bodhirukkho Ānandattherena ropitattā **Ānandabodhi**yevāti paññāyittha. Tadā bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso āyasmā Ānando dharanteyeveva Tathāgate bodhiṃ ropetvā mahāpūjaṃ kāresi, aho mahāguṇo thero”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepi Ānando saparivāresu catūsu mahādīpesu manusse gahetvā bahugandhamālādīni āharitvā Mahābodhimaṇḍe bodhimahaṃ kāresiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Kalīṅgaraṭṭhe Dantapuranagare Kālīṅgo nāma rāja rajjaṃ kāresi. Tassa Mahākālīṅgo Cūlakālīṅgoti dve puttā ahesuṃ. Nemittakā “jeṭṭhaputto pitu accayena rajjaṃ kāressati, kaniṭṭho pana

1. Hitasukhāya (Ka)

2. Vahananiyāmena (Sī, I) Dhūraniyāmena (Syā)

isipabbajjam pabbajitvā bhikkhāya carissati, putto panassa cakkavattī bhavissatī”ti byākarimsu. Aparabhāge jeṭṭhaputto pitu accayena rājā ahosi, kaniṭṭho pana uparājā. So “putto kira me cakkavattī bhavissatī”ti puttam nissāya mānam akāsi. Rājā asahanto “Cūḷakālīṅgam gaṇhā”ti ekaṁ atthacarakaṁ āṇāpesi. So gantvā “kumāra rājā taṁ gaṇhāpetukāmo, tava jīvitam rakkhāhī”ti āha. So attano lañjanamuddikañca sukhumakambalañca khaggañcāti imāni tiṇi atthacarakāmacassa dassetvā “imāya saññāya mama puttassa rajjam dadeyyāthā”ti vatvā araññaṁ pavisitvā ramaṇīye bhūmibhāge assamaṁ katvā isipabbajjam pabbajitvā nadītīre vāsam kappesi.

Maddaraṭṭhepi Sāgalanagare Maddarañño aggamaheṣī dhītaram vijāyi. Taṁ nemittakā “ayaṁ bhikkham caritvā jīvikam kappessati, putto panassā cakkavattī bhavissatī”ti byākarimsu. Sakalajambudīpe rājāno taṁ pavattim sutvā ekappahāreneva āgantvā sāgalanagaraṁ rundhimsu. Maddarājā cintesi “sacāham imaṁ ekassa dassāmi, sesarājāno kujjhissanti, mama dhītaram rakkhissāmi”ti dhītarañca bhariyañca gahetvā aññātakavesena palāyitvā araññaṁ pavisitvā Cūḷakālīṅgakumārassa assamapadato uparibhāge assamaṁ katvā pabbajitvā uñchācariyāya jīvikam kappento tattha paṭivasati. Mātāpitaro “dhītaram rakkhissāmā”ti taṁ assamapade katvā phalāphalattāya gacchanti. Sā tesam gatakāle nānāpupphāni gahetvā pupphacumbaṭakaṁ katvā Gaṅgātīre ṭhapitasopānapanti viya jāto eko supupphito ambarukkho atthi, taṁ abhiruhitvā kilītvā pupphacumbaṭakaṁ udake khipi. Taṁ ekadivasam Gaṅgāyaṁ nhāyantassa Cūḷakālīṅgakumārassa sīse laggi. So taṁ oloketvā “idaṁ ekāya itthiyā kataṁ, no ca kho mahallikāya, taruṇakumārikāya katakammaṁ, vīmaṁsissāmi tāva nan”ti kilesavasena uparigaṇgam gantvā tassā ambarukkhe nisīditvā madhurena sarena gāyantiyā saddaṁ sutvā rukkhamūlaṁ gantvā taṁ disvā “bhadde kā nāma tvan”ti āha. Manussitthīhamasmi sāmīti. Tena hi otarāhīti. Na sakkā sāmi ahaṁ khattiyāti. Bhadde ahampi khattiyoyeva, otarāhīti. Sāmi na vacanamatteneva khattiyo hoti, yadisi khattiyo,

khattiyamāyaṃ kathehīti. Te ubhopi aññamaññaṃ khattiyamāyaṃ kathayimṃsu. Rājadhītā otari.

Te aññamaññaṃ ajjhācāraṃ carimṃsu. Sā mātāpitūsu āgatesu tassa Kālīngarājaputtabhāvañceva araññaṃ pavittakāraṇaṃ vitthārena tesam kathesi. Te “sādhū”ti sampañicchitvā taṃ tassa adamṃsu. Tesam piyasamvāsena vasantānaṃ rājadhītā gabbhaṃ labhitvā dasamāsaccayena dhaññapuññalakkhaṇasampannaṃ puttaṃ vijāyi, “Kālīngo”tissa nāmaṃ akaṃsu. So vayappatto pitu ceva ayyakassa ca santike sabbasippānaṃ nipphattiṃ pāpuṇi. Athassa pitā nakkhattayogavasena bhātu matabhāvaṃ ñatvā “tāta mā tvaṃ arañhe vasa, petteyyo te Mahākālīngo kālakato, tvaṃ Dantapuranaḡaraṃ gantvā kulasantakaṃ sakalarajjaṃ gaṇhāhi”ti vatvā attanā ānītaṃ muddikaṇca kambalaṇca khaggaṇca datvā “tāta Dantapuranaḡare asukavīthiyaṃ amhākaṃ atthacarako amacco atthi, tassa gehe sayanamajjhe otaritvā imāni tīṇi ratanāni tassa dassetvā mama puttabhāvaṃ ācikkha, so taṃ rajje patiṭṭhāpessatī”ti uyyojesi. So mātāpitāro ca ayyakāyyike ca vanditvā puñña mahiddhiyā ākāseṇa gantvā amaccassa sayanapiṭṭheyeva otaritvā “kosi tvaṃ”ti puttṭho “Cūlakālīṅgassa puttomhī”ti ācikkhitvā tāni ratanāni dassesi. Amacco rājaparisāya ārocesi. Amaccā naḡaraṃ alaṅkārapetvā tassa setacchattaṃ ussāpayimṃsu.

Athassa Kālīṅgabhāradvājo nāma purohito tassa dasa cakkavattivattāni ācikkhi. So taṃ vattaṃ pūresi. Athassa pannarasa-uposathadivase Cakkadahato cakkaratanaṃ, Uposathakulato hatthiratanāṃ, Valāhakakulato assaratanaṃ, Vepullapabbatato maṇiratanāṃ āgami, itthiratanagaḡapatiratanapariṇāyakaratanāni pātubhavanti. So sakalacakkavāḡagabbhe rajjaṃ gaṇhitvā ekadivasaṇca chaṭṭimsayojanāya parisāya parivuto sabbasetam Kelāsakūṭapaṭibhāgaṃ hatthiṃ āruya mahantena sirivilāseṇa mātāpitūnaṃ santikaṃ pāyāsi. Athassa sabbabuddhānaṃ jayapallaṅkassa pathavīnābhībhūtaṃ Mahābodhimaṇḡassa uparibhāge nāgo gantuṃ nāsakkhi. Rājā punappunaṃ codesi, so nāsakkhiyeva. Tamatthaṃ pakāseṇa Satthā paṭṭhamaṃ gāthamāha—

67. “Rājā Kālīṅgo cakkavatti, dhammena pathavimanusāsam.
Agamā¹ bodhisamīpaṃ, nāgena mahānubhāvenā”ti.

Atha rañño purohito raññā saddhiṃ gacchanto “ākāse āvaraṇaṃ nāma natthi, kiṃ nu kho rājā hatthiṃ pesetuṃ na sakkoti, vīmaṃsissāmī”ti ākāśato oruyha sabbabuddhānaṃyeva jayapallaṅkaṃ pathavīnābhimaṇḍalabhūtaṃ bhūmibhāgaṃ passi. Tadā kira tattha aṭṭharājakarīsamatte ṭhāne kesamassumattampi² tiṇaṃ nāma natthi, rajatapattāvaṇṇavālukā vippakiṇṇā honti, samantā tiṇalatāvanappatiyo Bodhimaṇḍaṃ padakkhiṇaṃ katvā āvaṭṭetvā Bodhimaṇḍābhimukhāva aṭṭhaṃsu. Brāhmaṇo taṃ bhūmibhāgaṃ oloketvā “idaṃhi sabbabuddhānaṃ sabbakilesaviddhaṃsanaṭṭhānaṃ, imassa uparibhāge sakkādīhipi na sakkā gantun”ti cintetvā Kālīṅgarañño santikaṃ gantvā Bodhimaṇḍassa vaṇṇaṃ kathetvā rājānaṃ “otarā”ti āha. Tamatthaṃ pakāśento Satthā imā gāthā āha—

68. “Kālīṅgo Bhāradvājo ca, rājānaṃ Kālīṅgaṃ samaṇakolaññaṃ.
Cakkaṃ vattayato pariggahetvā, pañjali idamavoca.

69. Paccoroha mahārāja, bhūmibhāgo yathā samaṇuggato³.
Idha anadhivarā Buddhā, abhisambuddhā virocanti.

70. Padakkhiṇato āvaṭṭā, tiṇalatā asmim bhūmibhāgasmiṃ.
Pathaviyā nābhiyaṃ maṇḍo, iti no sutaṃ mante mahārāja.

71. Sāgarapariyantāya, mediniyā sabbabhūtadharāṇiyā.
Pathaviyā ayaṃ maṇḍo, orohitvā namo karoḥi.

72. Ye te bhavanti nāgā ca, abhijātā ca kuñjarā.
Ettāvatā padesaṃ te, nāgā neva mupayanti.

73. Abhijāto nāgo kāmāṃ, peschi kuñjaraṃ dantiṃ.
Ettāvatā padeso, sakkā⁴ nāgena mupagantum.

1. Agamāsi (Syā, Ka)

2. Sasakamassumattampi (Sī, Syā, I)

3. Samanugito (Sī, Syā, I)

4. Padesā ca, na sakkā (Syā, Ka)

74. Tam sutvā rājā Kālīṅgo, veyyañjanikavaco nisāmetvā.

Sampesesi nāgaṃ ñassāma, mayaṃ yathimassidaṃ vacanaṃ.

75. Sampesito ca raññā, nāgo koñcova abhinaditvāna.

Paṭisakkitvā nisīdi, garuṃva bhāraṃ asahamāno”ti.

Tattha **samaṇakolaññanti** tāpasānaṃ puttāṃ. **Cakkaṃ vattayatoti** cakkaṃ vattayamānaṃ, cakkavattinti attho. **Pariggahetvāti** bhūmibhāgaṃ vīmaṃsitvā. **Samaṇuggatoti**¹ sabbabuddhehi vaṇṇito. **Anadhivarāti** atulyā appameyyā. **Virocantīti** vihatasabbakilesandhakārā taruṇasūriyā viya idha nisinnā virocanti. **Tiṇalatāti** tiṇāni ca latāyo ca. **Maṇḍoti** catunahutādhikadviyojanasatasahassabahalāya pathaviyā maṇḍo sāro nābhībhūto acalaṭṭhānaṃ, kappe saṇṭhahante paṭhamāṃ saṇṭhahati, vinassante pacchā vinassati. **Iti no sutanti** evaṃ amhehi lakkhaṇamantavasena sutāṃ. **Orohitvāti** ākāśato otaritvā imassa sabbabuddhānaṃ kilesaviddhamānaṭṭhānaṃ **namo karoḥi**, pūjāsakkāraṃ karoḥi².

Ye teti ye cakkavattirañño hatthiratanasaṅkhātā uposathakule nibbattanāgā. **Ettāvatāti** sabbepi te ettakaṃ padesaṃ neva upayanti, koṭṭiyamānāpi na upagacchantiyeva. **Abhijātoti** gocariyādīni aṭṭha hatthikulāni abhībhavitvā atikkamitvā uposathakule jāto. **Kuñjaranti** uttamaṃ. **Ettāvatāti** ettako padeso sakkā etena nāgena upagantuṃ, ito uttari na sakkā, abhikaṅkhanto³ vajiraṅkusena saññaṃ datvā pesehīti. **Veyyañjanikavaco nisāmetvāti** bhikkhave so rājā tassa lakkhaṇapāṭhakassa veyyañjanikassa Kālīṅgabhāradvājassa vaco nisāmetvā upadhāretvā ‘ñassāma mayaṃ yathā imassa vacanaṃ yadi vā saccaṃ yadi vā alikaṃ”ti vīmaṃsanto nāgaṃ pesesīti attho. **Koñcova abhinaditvānāti** bhikkhave so nāgo tena raññā vajiraṅkusena codetvā pesito koñcasakuṇo viya naditvā paṭisakkitvā soṇḍaṃ ukkhipitvā gīvaṃ unnāmetvā garuṃ bhāraṃ vahituṃ asakkonto viya ākāseyeva nisīdi.

1. Samanugitoti (Sī, Syā, I)

2. Anuvidhehi (Sī, I), anuvadhehi (Syā)

3. Aticaṇḍena (Ka)

So tena punappunam vijjhiyamāno vedanam sahitum asakkonto kalamakāsi. Rājā panassa matabhāvam ajānanto piṭṭhe¹ nisinnova ahosi. Kāliṅgabhāradvājo “mahārāja tava nāgo niruddho, aññaṃ hatthiṃ saṅkamā”ti āha. Tamattham pakāsento Satthā dasamam gāthamāha—

76. “Kāliṅgabhāradvājo, nāgam khīṇāyukam viditvāna.
Rājānam Kāliṅgam, taramāno ajjhabhāsitta.
Aññaṃ saṅkama nāgam, nāgo khīṇāyuko mahārāja”ti.

Tattha **nāgo khīṇāyukoti** nāgo te jīvitakkhayaṃ patto, yaṃ kiñci karontena na sakkā piṭṭhe² nisinnena Bodhimaṇḍamatthakena gantum. **Aññaṃ nāgam saṅkamāti** rañño puññiddhibalena añño nāgo uposathakulato āgantvā piṭṭhiṃ upanāmesi.

Rājā tassa piṭṭhiyaṃ nisīdi. Tasmiṃ khaṇe matahatthī bhūmiyaṃ pati. Tamattham pakāsento Satthā itaram gāthamāha—

77. “Taṃ sutvā Kāliṅgo, taramāno saṅkamī nāgam.
Saṅkanteva raññe, nāgo tattheva pati bhumyā.
Veyyañjanikavaco, yathā tathā ahu nāgo”ti.

Atha rājā ākāśato oruyha Bodhimaṇḍam oloketvā pāṭihāriyaṃ disvā Bhāradvājassa thutiṃ karonto āha—

78. “Kāliṅgo rājā Kāliṅgam, brāhmaṇam etadavoca³.
Tvameva asi Sambuddho, sabbaññū sabbadassāvī”ti.

Brāhmaṇo taṃ anadhivāsento attānam nīcaṭṭhāne ṭhapetvā Buddheyeva ukkhipitvā vaṇṇesi. Tamattham pakāsento Satthā imā gāthā abhāsi—

79. “Taṃ anadhivāsento Kāliṅgam⁴, brāhmaṇo idamavoca.
Veyyañjanikā hi mayaṃ, Buddhā sabbaññuno mahārāja.

1. Tathā (Sī, Syā, I)

2. Hatthipiṭṭhe (Sī, Syā, I)

3. Kāliṅgabhāradvājāṃ, kāliṅgo brāhmaṇam idamavoca (Sī, I)

4. Kāliṅgo (Syā)

80. “Sabbaññū sabbavidū ca, Buddhā na lakkhaṇena jānanti.

Āgamabalasā hi mayam, Buddhā sabbam pajānanti”ti.

Tattha **veyyañjanikā**ti mahārāja mayam byañjanam disvā byākaraṇasamattā sutabuddhā nāma, Buddhā pana sabbaññū sabbavidū. Buddhā hi atītādibhedam sabbam jānanti ceva passanti ca¹, sabbaññutaññāṇena te sabbam jānanti, na lakkhaṇena. Mayam pana āgamabalasā attano sippabaleneva jānāma, tañca ekadesameva, Buddhā pana sabbam pajānanti.

Rājā Buddhaguṇe sutvā somanassappatto hutvā sakalacakkavāḷavāsikehi bahugandhamālam āharāpetvā Mahābodhimaṇḍe sattāham vasitvā mahābodhipūjam kāresi. Tamattham pakāsento Satthā imam gāthādvayamāha—

81. “Mahayitvā sambodhim², nānāturiyehi vajjamānehi.

Mālāvilēpanam³ abhiharitvā, atha rājā manupāyāsi⁴.

82. Saṭṭhi vāhasahassāni, pupphānam sannipātayi.

Pūjesi rājā Kālīṅgo, Bodhimaṇḍamanuttaran”ti.

Tattha **manupāyāsi**ti⁵ mātāpitūnam santikam agamāsi. So Mahābodhimaṇḍe aṭṭhārasaṭṭham suvaṇṇatthambham ussāpesi, tassa sattaratanamayā vedikā kāresi, ratanamissakam vālukam okirāpetvā pākāraparikkhittam kāresi, sattaratanamayam dvārakoṭṭhakam kāresi, devasikam pupphānam saṭṭhi vāhasahassāni sannipātayi, evam Bodhimaṇḍam pūjesi. Pāliyam pana “saṭṭhi vāhasahassāni pupphānan”ti ettakameva āgataṃ.

Evam mahābodhipūjam katvā mātāpitaro ayyakāyyike ca ādāya dantapurameva ānetvā dānādini puññāni katvā Tāvatisabhavane nibbatti.

1. Vadanti ca (Sī, I), vidiyanti ca (Syā)

2. Mahāyitvāna sambodhim (Sī, Syā, I), mahāyitvāna tam bodhim (Ka)

3. Mālāgandhavilepanam (Sī, I)

4. Pākāraparikkhepam kāresi, atha rājā pāyāsi (Sī, Syā, I)

5. Pāyāsīti (Sī, Syā, I)

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na bhikkhave idāneva, pubbepi Ānando bodhipūjaṃ kāresiyeva”ti vatvā jātakam samodhānesi “tadā Māṇavakakālīṅgo Ānando ahosi, Kālīṅgabhāradvājo pana ahameva ahosin”ti.

Kālīṅgajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Akittijātakavaṇṇanā (480)

Akittim disvā sammantanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ Sāvattvivāsiṃ dānapatiṃ upāsakaṃ ārabba kathesi. So kira Satthāraṃ nimantetvā sattāhaṃ Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa mahādānaṃ datvā pariyosānadivase ariyasaṃghassa sabbaparikkhāre adāsi. athassa Satthā parisamajjheyeva anumodanaṃ karonto “upāsaka mahā te pariccāgo, aho dukkaraṃ tayā kataṃ, ayañhi dānavamso nāma porāṇakapaṇḍitānaṃ vamso, dānaṃ nāma gihināpi pabbajitenāpi dātabbameva. Porāṇakapaṇḍitā pana pabbajitvā arañhe vasantāpi aloṇakaṃ vidhūpanaṃ udakamattasittāṃ kārapaṇṇaṃ khādamānāpi sampattayācakānaṃ yāvadatthaṃ datvā sayam pītisukhena yāpayimsū”ti vatvā “bhante idaṃ tāva sabbaparikkhāradānaṃ mahājanassa pākaṭaṃ, tumhehi vuttaṃ apākaṭaṃ, taṃ no kathethā”ti tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto asītikoṭivibhavassa brāhmaṇamahāsālassa kule nibbatti, “Akittī”tissa nāmaṃ karimsu. Tassa padasā gamanakāle bhaginīpi jāyi, “Yasavatī”tissā nāmaṃ karimsu. Mahāsatto soḷasavassakāle Takkasilaṃ gantvā sabbasippāni uggaṇhitvā paccāgami. Athassa mātāpitaro kalamakaṃsu. So tesam petakiccāni kāretvā dhanavilokanaṃ karonto “asuko nāma ettakaṃ dhanam saṇṭhapetvā atīto, asuko ettakan”ti vacanaṃ sutvā samviggamānaso hutvā “idaṃ dhanameva paññāyati, na dhanassa saṃhārakā, sabbe imaṃ dhanam pahāyeva gatā, ahaṃ pana taṃ ādāya gamissāmī”ti bhaginiṃ pakkosāpetvā “tvaṃ imaṃ dhanam paṭipajjāhī”ti

āha. Tumhākaṃ pana ko ajjhāsayoti. Pabbajitukāmomhīti. Bhātika ahaṃ tumhehi chaḍḍitaṃ kheḷaṃ na sirasā sampaṭicchāmi, na me iminā attho, ahampi pabbajissāmīti. So rājānaṃ āpucchitvā bheriṃ carāpesi “dhanena atthikā Akittipaṇḍitassa gehaṃ āgacchantū”ti.

So sattāhaṃ mahādānaṃ pavattetvā dhane akhīyamāne cintesi “ime saṅkhārā khīyanti, kiṃ me dhanakīḷāya, atthikā taṃ gaṇhissantī”ti nivedanadvāraṃ vivaritvā “dinnaññeva harantū”ti sahiraññasuvaṇṇaṃ gehaṃ pahāya nātimaṇḍalassa paridevantassa bhaginiṃ gahetvā Bārāṇasito nikkhami. Yena dvārena nikkhami, taṃ Akittidvāraṃ nāma jātaṃ, yena titthena nadiṃ otiṇṇo, tampi Akittititthaṃ nāma jātaṃ. So dve tīṇi yojanāni gantvā ramaṇīye thāne paṇṇasālaṃ katvā bhaginiyā saddhiṃ pabbaji. Tassa pabbajitakālato paṭṭhāya bahugāmanigamarājadhānivāsino pabbajimsu. Mahāparivāro ahosi, mahālābhasakkāro nibbatti, Buddhuppādakālo viya pavatti. Atha mahāsatto “ayaṃ lābhasakkāro mahā, parivāropi mahanto, mayā ekakeneva viharitum vaṭṭatī”ti cintetvā avelāya antamaso bhaginimpi ajānāpetvā ekakova nikkhamitvā anupubbena Damiḷaraṭṭhaṃ patvā Kāvīrapaṭṭanasamīpe¹ uyyāne viharanto jhānābhiññāyo nibbattesi. Tatrāpissa mahālābhasakkāro uppajji. So taṃ jigucchitvā chaḍḍetvā ākāseṇa gantvā Nāgadīpasamīpe Kāradīpe² otari. Tadā Kāradīpo Ahidīpo nāma ahosi. So tattha mahantaṃ kārarukkhaṃ upanissāya paṇṇasālaṃ māpetvā vāsaṃ kappesi. Tattha tassa vasanabhāvaṃ na koci jānāti. Athassa bhaginī bhātaraṃ gavesamānā anupubbena damiḷaraṭṭhaṃ patvā taṃ adisvā tena vasitaṭṭhāneyeva vasi, jhānaṃ pana nibbattetum nāsakkhi.

Mahāsatto appicchatāya katthaci agantvā tassa rukkhassa phalakāle phalāni khādati, pattakāle pattāni udakasittāni khādati. Tassa sīlatejena Sakkassa Paṇḍukambalasilāsaṇaṃ uṇhākāraṃ dassesi. Sakko “ko nu kho maṃ thānā cāvetukāmo”ti āvajjento Akittipaṇḍitaṃ disvā “kimatthaṃ esa tāpaso sīlāni rakkhati, Sakkattaṃ nu kho pattheti, udāhu aññaṃ, vīmaṃsissāmi naṃ. Ayañhi dukkhena jīvikaṃ kappesi, udakasittāni

1. Kāvīrapaṭṭanasamīpe (Sī, I), kācīrapaṭṭanasamīpe (Syā)

2. Kāradīpaṃ (Syā)

kārapaṇṇāni khādati, sace Sakkattaṃ pattheti, attano sittapattāni mayhaṃ dassati, no ce, na dassatī”ti brāhmaṇavaṇṇena tassa santikaṃ agamāsi. Bodhisatto kārapaṇṇāni sedetvā otāretvā “sītalabhūtāni khādissāmī”ti paṇṇasāladvāre nisīdi. Athassa purato Sakko bhikkhāya aṭṭhāsi. Mahāsatto taṃ disvā somanassappatto hutvā “lābhā vata me, yohaṃ yācakaṃ passāmi, ajja me manorathaṃ matthakaṃ pāpetvā dānaṃ dassāmī”ti pakkabhājaneneva ādāya gantvā “idaṃ me dānaṃ sabbaññutaññāṇassa paccayo hotū”ti attano asesetvāva tassa bhājane pakkhipi. Brāhmaṇo taṃ gahetvā thokaṃ gantvā antaradhāyi. Mahāsattopi tassa datvā puna apacitvā pītisukheneva vītināmetvā punadivase pacitvā tattheva paṇṇasāladvāre nisīdi.

Sakko puna brāhmaṇavesena agamāsi. Punapissa datvā mahāsatto tattheva vītināmesi. Tatiyadivasepi tattheva datvā “aho me lābhā vata, kārapaṇṇāni nissāya mahantaṃ puññaṃ pasutan”ti somanassappatto tayo divase anāhārātāya dubbalopi samāno majjhanhikasamaye paṇṇasālato nikkhamitvā dānaṃ āvajjento paṇṇasāladvāre nisīdi. Sakkopi cintesi “ayaṃ brāhmaṇo tayo divase nirāhāro hutvā evaṃ dubbalopi dānaṃ dento tuṭṭhacittova deti, cittassa aññathattampi natthi, ahaṃ imaṃ ‘idaṃ nāma patthetvā deti’ti na jānāmi, pucchitvā ajjhāsayamassa sutvā dānakāraṇaṃ jānissāmī”ti. So majjhanhike vītivatte mahantena sirisobhaggena gaganatale taruṇasūriyo viya jalamāno āgantvā mahāsattassa puratova ṭhatvā “ambho tāpasa evaṃ uṇhavāte paharante evarūpe loṇajalaparikkhitte¹ araṇṇe kimatthaṃ tapokammaṃ karosī”ti pucchi. Tamatthaṃ pakāsento Satthā paṭhamāṃ gāthamāha—

83. “Akittim disvā sammantaṃ, Sakko bhūtapatī bravi.

Kim patthayaṃ mahābrahme, eko sammasi ghammanī”ti.

Tattha **kim patthayanti** kim manussasampattiṃ patthento, udāhu Sakkasampatti-ādīnaṃ aññataranti.

1. Tāpasa evarūpe uṇhavātapaharitaṃ kararukkhaparikkhitte (Ka)

Mahāsatto taṃ sutvā Sakkabhāvañcassa ñatvā “nāhaṃ etā sampattiyo patthemi, sabbaññutaṃ pana patthento tapokammaṃ karomī”ti pakāsetuṃ dutiyaṃ gāthamāha—

84. “Dukkho punabbhavo Sakka, sarīrassa ca bhedanāṃ.
Sammohamaraṇaṃ dukkhaṃ, tasmā sammāmi vāsavā”ti.

Tattha **tasmāti** yasmā punappunaṃ jāti khandhānaṃ bhedanāṃ sammohamaraṇaṃ dukkhaṃ, tasmā yatthetāni natthi, taṃ nibbānaṃ patthento idha sammāmīti evaṃ attano nibbānajjhāsayataṃ dīpeti.

Taṃ sutvā Sakko tuṭṭhamānaso “sabbabhavesu kirāyaṃ ukkaṇṭhito nibbānatthāya araṇṇe viharati, varamassa dassāmī”ti varena nimantento tatiyaṃ gāthamāha—

85. “Etasmim te sulapite, patirūpe subhāsīte.
Varam Kassapa te dammi, yaṃ kiñci manasicchasi”ti.

Tattha **yaṃ kiñci manasicchasi**ti yaṃ manasā icchasi, taṃ dammi, varam gaṇhāhīti.

Mahāsatto varam gaṇhanto catutthaṃ gāthamāha—

86. “Varaṇce me ado Sakka, sabbabhūtānamissara.
Yena putte ca dāre ca, dhanadhaññaṃ piyāni ca.
Laddhā narā na tappanti¹, so lobho na mayī vase”ti.

Tattha **varaṇce me adoti** sace varam mayhaṃ desi. **Piyāni cāti** aññāni ca yāni piyabhaṇḍāni. **Na tappantīti**² punappunaṃ puttādayo patthentiyeva, na tittim upagacchanti. **Na mayī vaseti** mayi mā vasatu mā uppajjatu.

Athassa Sakko tussitvā uttarimpi varam dento mahāsatto ca varam gaṇhanto imā gāthā abhāsimsu—

87. “Etasmim te sulapite, patirūpe subhāsīte.
Varam Kassapa te dammi, yaṃ kiñci manasicchasi.

1. Laddhā na anutappenti (Syā), laddhā naññāni tappenti (Ka)

2. Na anutappentīti (Syā)

88. Varañce me ado Sakka, sabbabhūtānamissara.
 Khettaṃ vatthum hiraññañca, gavāssaṃ dāsaporisaṃ.
 Yena jātena jīyanti, so doso na mayī vase.
89. Etasmim te sulapite, patirūpe subhāsīte.
 Varaṃ Kassapa te dammi, yaṃ kiñci manasicchasi.
90. Varañce me ado Sakka, sabbabhūtānamissara.
 Bālaṃ na passe na suṇe, na ca bālena saṃvase.
 Bālena'llāpasallāpaṃ, na kare na ca rocade.
91. Kiṃ nu te akaraṃ bālo, vada Kassapa kāraṇaṃ.
 Kena Kassapa bālassa, dassanaṃ nābhikaṅkhasi.
92. Anayaṃ nayati dummedho, adhurāyaṃ niyuñjati.
 Dunnayo seyyaso hoti, sammā vutto pakuppati.
 Vinayaṃ so na jānāti, sādhu tassa adassanaṃ.
93. Etasmim te sulapite, patirūpe subhāsīte.
 Varaṃ Kassapa te dammi, yaṃ kiñci manasicchasi.
94. Varañce me ado Sakka, sabbabhūtānamissara.
 Dhīraṃ passe suṇe dhīraṃ, dhīrena saha saṃvase.
 Dhīrena'llāpasallāpaṃ, taṃ kare taṃ ca rocade.
95. Kiṃ nu te akaraṃ dhīro, vada Kassapa kāraṇaṃ.
 Kena Kassapa dhīrassa, dassanaṃ abhikaṅkhasi.
96. Nayaṃ nayati medhāvī, adhurāyaṃ na yuñjati.
 Sunayo seyyaso hoti, sammā vutto na kuppati.
 Vinayaṃ so pajānāti, sādhu tena samāgamo.
97. Etasmim te sulapite, patirūpe subhāsīte.
 Varaṃ Kassapa te dammi, yaṃ kiñci manasicchasi.

98. Varañce me ado Sakka, sabbabhūtānamissara.
Tato ratyā vivasāne¹, sūriyuggamanam² pati.
Dibbā bhakkhā pātubhaveyyum, sīlavanto ca yācakā.
99. Dadato me na khīyetha, datvā nānutapeyyaham.
Dadam cittaṃ pasādeyyam, etaṃ Sakka varaṃ vare.
100. Etasmiṃ te sulapite, patirūpe subhāsate.
Varaṃ Kassapa te dammi, yaṃ kiñci manasicchasi.
101. Varañce me ado Sakka, sabbabhūtānamissara.
Na maṃ puna upeyyāsi, etaṃ Sakka varaṃ vare.
102. Bahūhi vatacariyāhi, narā ca atha nāriyo.
Dassanam abhikaṅkhanti, kiṃ nu me dassane bhayaṃ.
103. Taṃ tādisaṃ devavaṇṇaṃ, sabbakāmasamiddhinaṃ.
Disvā tapo pamajjeyyaṃ, etaṃ te dassane bhayaṃ”ti.

Tattha **yena jātenā**ti yena cittaṃ jātena kuddhā sattā paṇavadhādīnaṃ katattā rājadandaṇḍavasena visakhādanādīhi vā attano maraṇavasena³ etāni khettādāni jīyanti, so doso mayi na vaseyyāti yācati. **Na suṇeti** asukaṭṭhāne nāma vasatītipi imehi kāraṇehi⁴ na suṇeyyaṃ. **Kiṃ nu te akaranti** kiṃ nu tava bālena mātā mārītā⁵, udāhu tava pitā, aññaṃ vā pana te kiṃ nāma anattaṃ bālo akaraṃ⁶.

Anayaṃ nayatīti akāraṇaṃ “kāraṇaṃ”ti gaṇhāti, paṇātipātādāni katvā jīvikaṃ kappessāmīti evarūpāni anattaṃ kammāni⁷ cinteti. **Adhurāyanti** saddhādhurasīladhurapaññādhuresu ayojetvā ayoge⁸ niyuñjati. **Dunnayo seyyaso hotī**ti dunnayova tassa seyyo hoti. Pañca dussīlakammāni samādāya vattanameva seyyoti gaṇhāti, hitapaṭipattiyā vā dunnayo hoti netum asakkuṇeyyo. **Sammā vuttoti**

1. Vivasane (Sī, Syā, I)

3. Māraṇavasena (Syā), mānavasena (Ka)

5. Nīhatā (Ka)

7. Dāruṇakammāni (Syā), akaraṇāni kammāni (Ka)

2. Sūriyassuggamanam (Syā, I)

4. Kaṇṇehi (Sī, I)

6. Akari (Sī)

8. Adhurāyaṃ (Ka)

hetunā kāraṇena vutto kuppati. **Vinayanti** “evaṃ abhikkamitabban”ti-ādikaṃ ācāravinayaṃ na jānāti, ovādañca na sampañicchatī. **Sādhu tassāti** etehi kāraṇehi tassa adassanameva sādhu.

Sūriyuggamanam patīti¹ sūriyuggamanavelāya. **Dibbā bhakkhāti** dibbabhojanam² **yācakāti** tassa dibbabhojanassa paṭiggāhakā. **Vatacariyāhīti** dānasīla-uposathakammehi. **Dassanam abhikaṅkhaṇti** tassa nama mama abhikaṅkhaṇti. **Tam tādīsanti** evarūpaṃ dibbalaṅkāravibhūsitam. **Pamajjeyyanti** pamādam āpajjeyyam. Tava sirisampattiṃ vattheyyam, evaṃ nibbānatthāya pavattite tapokamme sakkaṭṭhānam patthento pamatto nāma bhavēyyam, etaṃ tava dassane mayham bhayanti.

Sakko “sādhu bhante ito paṭṭhāya na te santikaṃ āgamissāmā”ti tam vanditvā khamāpetvā sakkāmi. Mahāsatto yāvajīvaṃ tattheva vasanto brahmavihāre bhāvetvā brahmaloke nibbatti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā Sakko Anuruddho ahosi, Akittipaṇḍito pana ahameva ahosin”ti.

Akittijātakavaṇṇanā sattamā.

8. Takkāriyajātakavaṇṇanā (481)

Ahameva dubbhāsitaṃ bhāsi bāloti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Kokālikaṃ ārabha katesi. Ekasmiñhi antovasse dve aggasāvaka gāṇaṃ pahāya vivittāvāsaṃ vasitukāmā Satthāraṃ āpucchitvā Kokālikaraṭṭhe Kokālikassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā tam evamāhaṃsu “āvuso Kokālika tam nissāya amhākaṃ, amhe ca nissāya tava phāsuvihāro bhavissati, imaṃ temāsaṃ idha vaseyyāmā”ti. Ko paṇāvuso maṃ nissāya tumhākaṃ phāsuvihāroti. Sace tvaṃ āvuso “dve aggasāvaka idha viharanti”ti kassaci nāroceyyāsi, mayam sukham vihareyyāma, ayaṃ tam nissāya amhākaṃ phāsuvihāroti.

1. Sūriyassuggamanam patīti (Syā)

2. Dibbabhojanā (Ka)

Atha tumhe nissāya mayhaṃ ko phāsuviḥāroti. Mayaṃ tuyhaṃ antotemāsaṃ dhammaṃ vācessāma, dhammakathaṃ kathessāma, esa tuyhaṃ amhe nissāya phāsuviḥāroti. Vasathāvuso yathājjhāsayenāti. So tesaṃ patirūpaṃ senāsaṇaṃ adāsi. Te phalasamāpattisukhena sukhaṃ vasiṃsu. Koci nesaṃ tattha vasanabhāvaṃ na jānāti.

Te vutthavassā pavāretvā “āvuso taṃ nissāya sukhaṃ vutthāma, Satthāraṃ vandituṃ gacchāma”ti taṃ āpucchiṃsu. So “sādhū”ti sampañcchitvā te ādāya dhuragāme piṇḍāya cari. Therā katabhattakiccā gāmato nikkhamiṃsu. Kokāliko te uyyojetvā nivattitvā manussānaṃ ārocesi “upāsakā tumhe tiracchānasadisā, dve aggasāvake temāsaṃ dhuraviḥāre vasante na jānittha, idāni te gatā”ti. Manussā “kasmā pana bhante amhākaṃ nārocitthā”ti vatvā bahuṃ sappitelādiḥhesajjañceva vatthacchādanañca gahetvā there upasaṅkamitvā vanditvā “khamatha no bhante, mayaṃ tumhākaṃ aggasāvakabhāvaṃ na jānāma, ajja no Kokālikabhadantassa vacanena ñātā, amhākaṃ anukampāya imāni bhesajjavatthacchādanāni gaṇhathā”ti āhaṃsu.

Kokāliko “therā appicchā santuṭṭhā, imāni vatthāni attanā aggahetvā mayhaṃ dassanti”ti cintetvā upāsakehi saddhiṃyeva therānaṃ santikaṃ gato. Therā bhikkhuparipācitattā tato¹ kiñci neva attanā gaṇhiṃsu, na Kokālikassa dāpesuṃ. Upāsakā “bhante idāni agaṇhantā puna amhākaṃ anukampāya idha āgaccheyyāthā”ti yāciṃsu. Therā anadhivāsetvā Satthu santikaṃ agamiṃsu. Kokāliko “ime therā attanā agaṇhantā mayhaṃ na dāpesuṃ”ti āghātaṃ bandhi. Therāpi Satthu santike thokaṃ vasitvā attano parivāre pañcabhikkhusate ca ādāya bhikkhusahassena saddhiṃ cārikaṃ caramānā Kokālikaraṭṭhaṃ patthā. Te upāsakā paccuggamaṇaṃ katvā there ādāya tameva viḥāraṃ netvā devasikaṃ mahāsakkāraṃ kariṃsu. Pahūtaṃ bhesajjavatthacchādanaṃ uppajji, therehi saddhiṃ āgatabhikkhū cīvarāni vicārentā saddhiṃ āgatānaṃ bhikkhūnaññeva

1. Therā imaṃ bhikkhuṃ paṭicca dinnattā (Ka)

denti, Kokālikassa na denti, therāpi tassa na dāpenti. Kokāliko cīvaram alabhitvā “pāpicchā Sāriputtamoggallānā, pubbe dīyamānam lābham aggahetvā idāni gaṇhanti, pūretum na sakkā, aññe na oloketi”ti there akkosati paribhāsati. Therā”ayam amhe nissāya akusalam pasavatī”ti saparivārā nikkhamitvā “aññam bhante katipāham vasathā”ti manussehi yāciyamānāpi nivattitum na icchimsu.

Atheko daharo bhikkhu āha “upāsakā katham therā vasissanti, tumhākam kulūpako thero idha imesam vāsam na sahatī”ti. Te tassa santikam gantvā “bhante tumhe kira therānam idha vāsam na sahatha, gacchatha ne khamāpetvā nivattetha, sace na nivattetha, palāyitvā aññattha vasathā”ti āhamsu. So upāsakānam bhayena gantvā there yāci. Therā “gacchāvuso, na mayam nivattāmā”ti pakkamimsu. So there nivattitum asakkonto vihārameva paccāgato. Atha nam upāsakā pucchimsu “nivattitā te bhante therā”ti. Nivattitum nāsakkhim āvusoti. Atha nam “imasmim pāpadhamme vasante idha pesalā bhikkhū na vasissanti, nikkaḍḍhāma nan”ti cintetvā “bhante mā tvaṃ idha vasi, amhe nissāya tuyham kiñci natthī”ti āhamsu. So tehi nikkaḍḍhito¹ pattacīvaramādāya Jetavanam gantvā Satthāram upasaṅkamtivā “pāpicchā bhante Sāriputtamoggallānā, pāpikānam icchānam vasam gatā”ti āha. Atha nam Satthā “mā hevaṃ Kokālika avaca, mā hevaṃ Kokālika avaca, pasādehi Kokālika Sāriputtamoggallānesu cittam, te pesalā bhikkhū”ti vāreti. Vāritopi Kokāliko “tumhe bhante tumhākam aggasāvakānam saddahatha, aham paccakkhato addasam, pāpicchā ete paṭicchannakammantā dussilā”ti vatvā yāvatatiyam Satthārā vāritopi tatheva vatvā uṭṭhāyāsanā pakkāmi. Tassa pakkantamattasseva sakalasarīre sāsapamattā piḷakā uṭṭhahitvā anupubbena vaḍḍhitvā beḷuvapakkamattā hutvā bhijjivā pubbalohitāni paggharimsu. So nitthunanto vedanāppatto Jetavanadvārakoṭṭhake nipajji. “Kokālikena dve aggasāvakā akkuṭṭhā”ti yāva brahmalokā ekakoḷāharam ahosi.

1. Abahumānikato (Sī), abahumānakato (Syā, I)

Athassa upajjhāyo Turū¹ nāma brahmā taṃ kāraṇaṃ ñatvā “there khamāpessāmī”ti āgantvā ākāse ṭhatvā “Kokālika pharusāṃ te kammaṃ kataṃ, aggasāvake pasādehi”ti āha. Ko pana tvaṃ āvusoti. Turū brahmā nāmāhanti. “Nanu tvaṃ āvuso Bhagavatā anāgāmīti byākato, anāgāmī ca² anāvattidhammo asmā lokāti vuttaṃ, tvaṃ saṅkāraṭṭhāne yakkho bhavissasī”ti mahābrahmaṃ apasādesi. So taṃ attano vacanaṃ gāhāpetuṃ asakkonto “tava vācāya tvaññeva paññāyissasī”ti vatvā Suddhāvāsameva gato. Kokālikopi kālaṃ katvā Padumaniraye uppajji. Tassa tattha nibbattaḥbhāvaṃ ñatvā Sahaṃpatibrahmā Tathāgatassa ārocesi, Satthā bhikkhūnaṃ ārocesi. Bhikkhū tassa aḡuṇaṃ kathentā dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Kokāliko kira Sāriputtamoggallāne akkositvā attano mukhaṃ nissāya Padumaniraye uppanno”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāma”ti vutte “na bhikkhave idāneva Kokāliko vacanena hato attano mukhaṃ nissāya dukkhaṃ anubhoti, pubbepe esa attano mukhaṃ nissāya dukkhaṃ anubhosiye vā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmaḡatte rajjaṃ kārente tassa purohito Piṅgalo nikkhantaḡaṭho ahosi. Tassa brāhmaṇī aññena brāhmaṇena saddhiṃ aticari, sopi tādisova. Purohito brāhmaṇiṃ punappunaṃ vārentopi vāretuṃ asakkonto cintesi “imaṃ mama veriṃ sahatthā māretuṃ na sakkā, upāyena naṃ māressāmī”ti. So rājānaṃ upasaṅkamitvā āha “mahārāja tava nagaraṃ sakalajambudīpe agganagaraṃ, tvaṃ aggarājā, evaṃ aggarañño nāma tava dakkhiṇadvāraṃ duyuttaṃ avamaṅgalaṃ”ti. Ācariya idāni kiṃ kātābanti. Maṅgalaṃ katvā yojetābanti. Kiṃ laddhuṃ vaṭṭatīti. Purāṇadvāraṃ hāretvā maṅgalayuttāni dārūni gaḡetvā nagarapariggāhakānaṃ bhūtānaṃ balim datvā maṅgalaṃ akkhattena paṭiṭṭhāpetuṃ vaṭṭatīti. Tena hi evaṃ karoṭhāti. Tadā bodhisatto Takkāriyo nāma

1. Tudī (Sī, Syā), tudu (I), tūrisa (Ka) Saṃ 1. 151 piṭṭhe pana passitabbaṃ.

2 Anāgāmīti ca (Sī), anāgāmīti (I)

māṇavo hutvā tassa santike sippaṃ uggaṇhāti. Purohito purāṇadvāraṃ hāretvā navaṃ niṭṭhāpetvā rājānaṃ āha “niṭṭhitaṃ deva dvāraṃ, sve bhaddakaṃ nakkhattaṃ, taṃ anatikkaṃitvā baliṃ katvā dvāraṃ patiṭṭhāpetuṃ vaṭṭatī”ti. Ācariya balikammatthāya kiṃ laddhuṃ vaṭṭatīti. Deva mahesakkhāṃ dvāraṃ mahesakkhāhi devatāhi pariggahitaṃ, ekaṃ Piṅgalaṃ nikkhantadāṭhaṃ ubhatovissuddhaṃ brāhmaṇaṃ māretvā tassa maṃsalohitena baliṃ katvā sarīraṃ heṭṭhā khipitvā dvāraṃ patiṭṭhāpetabbaṃ, evaṃ tumhākañca nagarassa ca vuḍḍhi bhavissatīti. Sādhu ācariya evarūpaṃ brāhmaṇaṃ māretvā dvāraṃ patiṭṭhāpehīti.

So tuṭṭhamānaso “sve paccāmittassa piṭṭhiṃ passissāmī”ti ussāhajāto attano gehaṃ gantvā mukhaṃ rakkhituṃ asakkonto turitaturito bhariyaṃ āha “pāpe caṇḍālī ito paṭṭhāya kena saddhiṃ abhiramissasi, sve te jāraṃ māretvā balikammaṃ karissāmī”ti. Niraparādhaṃ kiṃ kāraṇā māressasīti. Rājā “Kaḷārapiṅgalaṃ brāhmaṇassa maṃsalohitena balikammaṃ katvā nagaradvāraṃ patiṭṭhāpehi”ti āha, jāro ca te Kaḷārapiṅgalo, taṃ māretvā balikammaṃ karissāmīti. Sā jārassa santikaṃ sāsaṇaṃ pāhesi “rājā kira Kaḷārapiṅgalaṃ brāhmaṇaṃ māretvā baliṃ kātukāmo, sace jīvutukāmo, aññepi tayā sadisebrāhmaṇe gahetvā kālasseva palāyassū”ti. So tathā akāsi. Taṃ nagare pākaṭaṃ ahosi, sakalanagarato sabbe Kaḷārapiṅgalā palāyimsu.

Purohito paccāmittassa palātabhāvaṃ ajānitvā pātova rājānaṃ upasaṅkamitvā “deva asukaṭṭhāne Kaḷārapiṅgalo brāhmaṇo atthi, taṃ gaṇhāpethā”ti āha. Rājā amacce pesesi. Te taṃ apassantā āgantvā “palāto kirā”ti ārocesuṃ. “Aññattha upadhārethā”ti sakalanagaraṃ upadhārentāpi na passimsu. Tato “aññaṃ upadhārethā”ti vutte “deva ṭhapetvā purohitaṃ añño evarūpo natthi”ti vadimsu. Purohitaṃ na sakkā māretunti. Deva kiṃ kathetha, purohitassa kāraṇā ajja dvāre appatiṭṭhāpīte nagaraṃ aguttaṃ bhavissati, ācariyo kathento “ajja nakkhattaṃ atikkamitvā ito saṃvaccharaccayena nakkhattaṃ labhissatī”ti kathesi, saṃvaccharaṃ nagare advārake paccatthikānaṃ okāso bhavissati, imaṃ māretvā aññaṃ

byattena brāhmaṇena balikammaṃ kāretvā dvāraṃ patiṭṭhāpessāmāti. Atthi pana añño ācariyasadiso paṇḍito brāhmaṇoti. Atthi deva tassa antevāsī Takkāriyamāṇavo nāma, tassa purohitaṭṭhānaṃ datvā maṅgalaṃ karoṭhāti.

Rājā taṃ pakkosāpetvā sammānaṃ kāretvā purohitaṭṭhānaṃ datvā tathā kātuṃ āṇāpesi. So mahantena parivārena nagaradvāraṃ agamāsi. Purohitaṃ rājānubhāvena bandhitvā ānayimsu. Mahāsatto dvāraṭṭhapanatṭhāne āvātaṃ khaṇāpetvā sāṇiṃ parikkhipāpetvā ācariyena saddhiṃ antosāṇiyaṃ atṭhāsi. Ācariyo āvātaṃ oloketvā attano patiṭṭhaṃ alabhanto “attho¹ tāva me nipphādito ahoṣi, bālattā pana mukhaṃ rakkhituṃ asakkonto vegena pāpitthiyā kathesiṃ, attanāva attano vadho ābhato”ti mahāsattaṃ ālapanto paṭhamam gāthamāha—

104. “Ahameva dubbhāsitaṃ bhāsi bālo,
Bhekova’raññe ahimavhāyamāno².
Takkāriye sobbha’mimaṃ³ patāmi,
Na kireva sādhu ativelabhāṇī”ti.

Tattha **dubbhāsitaṃ bhāsi**ti dubbhāsitaṃ bhāsiṃ. **Bhekovā**ti yathā araṇñe maṇḍūko vassanto attano khādakaṃ ahiṃ avhāyamāno⁴ dubbhāsitaṃ bhāsatī nāma, evaṃ ahameva dubbhāsitaṃ bhāsiṃ. **Takkāriyeti** tassa nāmaṃ, Takkāriyāti itthiliṅgaṃ nāma, teneva taṃ ālapanto⁵ evamāha.

Taṃ sutvā mahāsatto dutiyaṃ gāthamāha—

105. “Pappoti macco ativelabhāṇī,
Bandhaṃ vadhaṃ sokapariddavañca.
Attānameva garahāsi ettha,
Ācera yaṃ taṃ nikhaṇanti sobbhe”ti.

1. Anattho (Syā)

2. Ahimavhayāno (Sī, I)

3. Sobbhamhi ahaṃ (Ka)

4. Ahiṃ avheti, so taṃ avhāyamāno (Sī, Syā)

5. Takkāriyeti tassa nāmaṃ itthiliṅgaṃ, taṃ ālapanto (Syā)

Tattha **ativelabhāṇī**ti velātikkaṇṭhaṃ pamāṇātikkaṇṭhaṃ katvā kathanāṃ nāma na sādhu, ativelabhāṇī puriso na sādhuṭi attho. **Sokapariddavañcā**ti ācariya evameva ativelabhāṇī puriso vadhaṃ bandhaṇca¹ sokaṇca mahantena saddena paridevaṇca pappoti. **Garahāsī**ti paraṃ agarahitvā attānaṃyeva garaheyyāsi. **Etthā**ti etasmim kāraṇe. **Ācera yaṃ tanti** ācariya yena kāraṇena taṃ nikhaṇanti sobbhe, taṃ tayāva kataṃ, tasmā attānameva garaheyyāsi vadati.

Evaṇca pana vatvā “ācariya vācaṃ arakkhitvā na kevalaṃ tvameva dukkhappatto, aññopi dukkhappattoyevā”ti vatvā atītaṃ āharitvā dassesi.

Pubbe kira Bārāṇasiyaṃ Kālī nāma gaṇikā ahosi, tassā Tuṇḍilo nāma bhātā. Kālī ekadivasaṃ sahaṣsaṃ gaṇhāti. Tuṇḍilo pana itthidhutto surādhutto akkhadhutto ahosi. Sā tassa dhanāṃ deti, so laddhaṃ laddhaṃ vināseti. Sā taṃ vārentīpi vāretuṃ nāsakkhi. So ekadivasaṃ jūtaparājito nivatthavatthāni datvā kaṭasāraṇakhaṇḍaṃ nivāsetvā tassā gehaṃ āgami. Tāya ca dāsiyo āṇattā honti “Tuṇḍilassa āgatakāle kiñci adatvā gīvāyaṃ naṃ gahetvā nīhareyyāthā”ti. Tā tathā karimsu. So dvāramūle rodanto aṭṭhāsi.

Atheko seṭṭhiputto niccakālaṃ kālīyā sahaṣsaṃ āharāpento disvā “kasmā Tuṇḍila rodasī”ti pucchi. Sāmi jūtaparājito mama bhaginiyā santikaṃ āgatomhi, taṃ maṃ dāsiyo gīvāyaṃ gahetvā nīharimsūti. “Tena hi tiṭṭha, bhaginiyā te kathessāmi”ti so gantvā “bhātā te kaṭasāraṇakhaṇḍaṃ nivāsetvā dvāramūle ṭhito, vatthāniṣsa kimatthaṃ na desī”ti āha. Ahaṃ tāva na demi, sace pana te sineho atthi, tvaṃ dehīti. Tasmim pana gaṇikāya ghare idaṃcārittaṃ—ābhatasahaṣsato² pañcasatāni gaṇikāya honti, pañcasatāni vatthagandhamālamūlāni honti. Āgatapurisā tasmim ghare laddhavatthāni nivāsetvā rattim vasitvā punadivase gacchantā ābhatavatthāneva nivāsetvā gacchanti. Tasmā so seṭṭhiputto tāya dinnavatthāni nivāsetvā attano sātake Tuṇḍilassa dāpesi. So nivāsetvā

1. Vadhabandhanaṇca (Sī, Syā, I)

2. Ābhatā sahaṣsato (Sī, Syā, I)

nadanto gajjanto gantvā surāgehaṃ pāvisi. Kālīpi dāsiyo āṇāpesi “sve etassa gamanakāle vatthāni acchindeyyāthā”ti. Tā tassa nikkhamanakāle ito cito ca upadhāvitvā vilumpamānā¹ sātake gahetvā “idāni yāhi kumārā”ti naggam katvā vissajjesum. So naggova nikkhami. Jano parihāsaṃ karoti. So lajjitvā “mayāvetam kataṃ, ahameva attano mukhaṃ rakkhituṃ nāsakkhin”ti paridevi. Idam tāvadassetuṃ tatiyaṃ gāthamāha—

106. “Kimeva’haṃ tuṇḍilamanupucchim,
Kareyya saṃ bhātaraṃ kālīk’yaṃ.
Naggovahaṃ vatthayugañca jīno,
Ayampi attho bahutādisovā”ti.

Tattha **bahutādisovā**ti seṭṭhiputto hi attanā katena dukkhaṃ patto,
tvampi tasmā ayampi tuyhaṃ dukkhappatti attho bahūhi kāraṇehi tādisova.

Aparopi Bārāṇasiyaṃ ajapālānaṃ pamādena gocarabhūmiyaṃ dvīsu meṇḍesu yujjhantesu eko kuliṅgasakuṇo “ime dāni bhinnehi sīsehi marissanti, vāressāmi teti mātulā mā yujjhathā”ti vāretvā tesam katham aggahetvā yujjhantānaññeva piṭṭhiyampi sīsepi nisīditvā yācitvā vāretuṃ asakkonto “tena hi maṃ māretvā yujjhathā”ti ubhinnampi sīsantaraṃ pāvisi. Te aññamaññaṃ yujjhimsueva. So saṇhakaraṇiyaṃ pisito viya attanā kateneva vināsaṃ patto. Idampi aparaṃ kāraṇaṃ dassetuṃ catuttham gāthamāha—

107. “Yo yujjhamānāna’mayujjhamāno,
Meṇḍantaraṃ accupatī kuliṅgo.
So pimsito meṇḍasirehi tattha,
Ayampi attho bahutādisovā”ti.

Tattha **meṇḍantaranti** meṇḍānaṃ antaraṃ. **Accupatī**ti atigantvā uppati,
ākāse sīsānaṃ vemajjhe aṭṭhāsīti attho. **Pimsitoti** pīlito.

1. Vilumpamānā viya (Sī, Syā), vilumpamānā viyassa (I)

Aparepi Bārāṇasivāsino Gopālakā phalitaṃ tālarukkhaṃ disvā ekaṃ tālaphalatthāya rukkhaṃ āropesuṃ. Tasmim phalāni pāte eko kaṇhasappo vammikā nikkhamitvā tālarukkhaṃ āruhi. Heṭṭhā patiṭṭhitā daṇḍehi paharantā nivāretuṃ nāsakkhimsu. Te “sappo tālaṃ abhiruhatī”ti itarassa ācikkhimsu. So bhīto mahāviraṇaṃ viravi. Heṭṭhā ṭhitā ekaṃ thirasāṭakaṃ catūsu kaṇṇesu gahetvā “imasmiṃ sāṭake patā”ti āhaṃsu. So patanto catunnampi antare sāṭakamajjhe pati. Tassa pana pātanavegena te sandhāretuṃ asakkontā aññamaññaṃ sīsehi paharitvā bhinnehi sīsehi jīvitaṃ khamayāṃ pattā. Idampi kāraṇaṃ dassento pañcamāṃ gāthamāha—

108. “Caturō janā potthaka’ maggaheṣuṃ,
Ekaṇca posāṃ anurakkhamānā.
Sabbeva te bhinnasirā sayimsu,
Ayampi attho bahutādisovā”ti.

Tattha **potthakanti** sāṇasāṭakaṃ¹. **Sabbeva teti** tepi cattāro janā attanā kateneva bhinnasirā sayimsu.

Aparepi Bārāṇasivāsino eḷakacorā rattiṃ ekaṃ ajaṃ thenetvā “divā-araññe khādissāmā”ti tassā avassanattāya mukhaṃ bandhitvā veḷugumbe ṭhapesuṃ. Punadivase taṃ khādituṃ gacchantā āvudhaṃ pamussitvā agamaṃsu. Te “ajaṃ māretvā maṃsaṃ pacitvā khādissāma, āharathāvudhaṃ”ti ekassapi hatthe āvudhaṃ adisvā “vinā āvudhena etaṃ māretvāpi maṃsaṃ gahetuṃ na sakkā, vissajjetha naṃ, puññaṃ massa atthī”ti vissajjesuṃ. Tadā eko naḷakāro veḷuṃ gahetvā “punapi āgantvā gahessāmī”ti naḷakārasatthaṃ veḷugumbantare ṭhapetvā pakkāmi. Ajā “muttāmhi”ti tussitvā veḷumūle kīḷamānā pacchimapādehi paharitvā taṃ satthaṃ pātesi. Corā satthasaddaṃ sutvā upadhārentā taṃ disvā tuṭṭhamānasā ajaṃ māretvā maṃsaṃ khādimsu. Iti “sāpi ajā attanā kateneva matā”ti dassetuṃ chaṭṭhaṃ gāthamāha—

1. Ghanasāṭakaṃ (Sī, I)

109. “Ajā yathā veḷugumbasmiṃ baddhā¹,
 Avakkhipantī asi’majjhagacchi.
 Teneva tassā galakā’vakantam²,
 Ayampi attho bahutādisovā”ti.

Tattha **avakkhipantī**ti kīlamānā pacchimapāde khipantī.

Evañca pana vatvā “attano vacanaṃ rakkhivā mitabhāṇino nāma maraṇadukkhā muccantī”ti dassetvā **Kinnaravatthum** āhari.

Bārāṇasivāsī kireko luddako Himavantam gantvā ekenupāyena Jayampatike dve kinnare gahetvā ānetvā rañño adāsi. Rājā adiṭṭhapubbe kinnare disvā tussitvā “ludda imesaṃ ko guṇo”ti pucchi. Deva ete madhurena saddena gāyanti, manuññaṃ naccanti, manussā evaṃ gāyituñca niccituñca na jānantīti. Rājā luddassa bahum dhanam datvā kinnare “gāyatha naccathā”ti āha. Kinnarā “sace mayaṃ gāyantā byañjanaṃ paripuṇṇam kātum na sakkhissāma, duggītaṃ hoti, amhe garahissanti vadhissanti, bahum kathentānañca pana musāvādopi hoti”ti musāvādabhayaena raññā punappunam vuttāpi na gāyimsu na naccimsu. Rājā kujjhivā “ime māretvā maṃsaṃ pacitvā āharathā”ti āṇāpento sattamaṃ gāthamāha—

110. “Ime na devā na gandhabbaputtā,
 Migā ime atthavasam gatā me.
 Ekañca naṃ sāyamāse pacantu,
 Ekaṃ punappātarāse pacantū”ti.

Tattha **migā imeti** ime sace devā gandhabbā vā bhaveyyum, nacceyyum ceva gāyeyyuñca, ime pana migā tiracchānagatā. **Atthavasam gatā meti**³ attham paccāsīsentena luddena ānītattā atthavasena mama hattham gatā⁴. Etesu ekaṃ sāyamāse, ekaṃ pātarāse pacantūti.

Kinnarī cintesi “rājā kuddho nissamsayaṃ māressati, idāni kathetum kālo”ti aṭṭhamam gāthamāha—

1. Bandhā (Syā)

2. Galakam vikantā (Syā), galayā vikantum (Ka)

3. Attavasābhatā imeti (Sī, Syā, I)

4. Mama-ābhatā (Sī, Syā, I)

111. “Sataṃ sahaṣṣāni dubhāsitāni,
 Kalampi nāgghanti subhāsitassa.
 Dubbhāsitāṃ saṅkamāno kilesa,
 Tasmā tuṇhī kimpurisā¹ na bālyā”ti.

Tattha **saṅkamāno kilesoti** kadāci ahaṃ bhāsamāno dubbhāsitāṃ bhāseyyaṃ, evaṃ dubbhāsitāṃ saṅkamāno kilissati kilamati. **Tasmāti** tena kāraṇena tumhākaṃ na gāyiṃ, na bālabhāvenāti.

Rājā kinnariyā tussitvā anantaraṃ gāthamāha—

112. “Yā me’sā byāhāsi² pamuñcathe’ taṃ,
 Giriṇca naṃ³ Himavantaṃ nayantu.
 Imaṇca kho dentu mahānasāya,
 Pātova naṃ pātarāse pacantū”ti.

Tattha **yā me’sāti** yā me esā. **Dentūti** mahānasatthāya dentu.

Kinnaro rañño vacanaṃ sutvā” ayaṃ maṃ akathentaṃ avassaṃ māressati, idāni kathetuṃ vaṭṭati”ti itaraṃ gāthamāha—

113. “Pajjunnānāthā pasavo, pasunāthā ayaṃ pajā.
 Tvaṃ nāthosi mahārāja, nāthohaṃ bhariyāya me.
 Dvinnamaññataraṃ ñatvā, mutto gaccheyya pabbatan”ti.

Tattha **pajjunnānāthā pasavoti** tiṇabhakkhā pasavo meghanāthā nāma. **Pasunāthā ayaṃ pajāti** ayaṃ pana manussapajā pañcagorasena upajīvantī pasunāthā pasupatiṭṭhā. **Tvaṃ nāthosīti**⁴ tvaṃ mama patiṭṭhā asi. **Nāthohanti** mama bhariyāya ahaṃ nātho, ahamassā patiṭṭhā. **Dvinnamaññataraṃ ñatvā, mutto gaccheyya pabbatanti** amhākaṃ dvinnaṃ antare eko ekaṃ mataṃ ñatvā sayāṃ maraṇato mutto Himavantaṃ gaccheyya, jīvamānā pana mayāṃ aññamaññaṃ na jahāma, tasmā sacepi imaṃ Himavantaṃ pesetukāmo, maṃ paṭhamāṃ māretvā pacchā pesehīti.

1. Kim puriso (Sī, Syā)

3. Giriṃ varaṃ (Ka)

2. Byākāsi (Sī, Syā, Ka)

4. Tvaṃ nāthosmīti (Sī, I)

Evañca pana vatvā” mahārāja na mayaṃ tava vacanaṃ akātukāmatāya tuṇhī ahumha, mayaṃ kathāya pana dosaṃ disvā na kathayimhā”ti dīpento imaṃ gāthādvayamāha—

114. “Na ve nindā suparivajjayetha,
Nānā janā sevitabbā janinda.
Yeneva eko labhate pasaṃsaṃ,
Teneva añño labhate ninditāraṃ.

115. Sabbo loko paricitto aticitto,
Sabbo loko cittavā samhi citte.
Paccekkacittā puthu sabbasattā,
Kassīdha cittassa vasena vatte”ti.

Tattha **suparivajjayethā**ti mahārāja nindā nāma sukhena parivajjetuṃ na sakkā. **Nānā janā**ti nānāchandā janā. **Yenevā**ti yena sīlādiguṇena eko pasaṃsaṃ labhati, teneva añño ninditāraṃ labhati. Amhākañhi kinnarānaṃ antare kathanena pasaṃsaṃ labhati, manussānaṃ antare nindaṃ, iti nindā nāma dupparivajjiyā, svāhaṃ kathaṃ tava santikā pasaṃsaṃ labhissāmīti.

Sabbo loko paricittoti¹ mahārāja asappuriso nāma pāṇātipātādicittena, sappuriso pāṇātipātā veramaṇi ādicittena aticittoti², evaṃ sabbo loko paricitto aticittoti³ attho. **Cittavā samhi citteti** sabbo pana loko attano hīnena vā paṇītena vā cittena cittavā nāma⁴. **Paccekkacittā**ti pāṭiyekkekacittā puthuppabhedā sabbe sattā. Tesu kasse kassa tava vā aññassa vā cittena⁵ kinnarī vā mādiso vā añño vā vatteyya, tasmā” ayaṃ mama cittavasena na vattatī”ti, mā mayhaṃ kujjhi.

1. Sabbo loko paracitto acittoti (Sī, I), sabbo loko paracittena aticittoti (Syā)

2. Acittoti (I)

3. Paracittena aticittoti (Sī, Syā), paracittena acittoti (I)

4. Cittaṃ jānāti eva (Ka)

5. Cittena (Syā, I)

Sabbasattā hi attano cittavasena¹ gacchanti devāti. Kimpuriso rañño dhammaṃ desesi.

Rājā “sabhāvameva katheti paṇḍito kinnaro”ti somanassappatto hutvā osānagāthamāha—

116. “Tuṇhī ahū kimpuriso sabhariyo,
Yo dāni byāhāsi bhayassa bhīto.
So dāni mutto sukhito arogo,
Vācākireva’tthavatī narānan”ti.

Tattha **vācākireva’tthavatī**² **narānanti** vācāgirā eva³ imesaṃ sattānaṃ atthavatī hitāvahā hotīti attho.

Rājā kinnare suvaṇṇapañjare nisīdāpetvā tameva luddaṃ pakkosāpetvā “gaccha bhaṇe, gahitaṭṭhāneyeva vissajjehī”ti vissajjāpesi. Mahāsattopi” ācariya evaṃ kinnarā vācaṃ rakkhitvā pattakāle kathitena subhāsiteneva muttā, tvaṃ pana dukkathitena mahādukkhaṃ patto”ti idaṃ udāharaṇaṃ dassetvā “ ācariya mā bhāyi, jīvitam te ahaṃ dassāmī”ti assāsesi, “apica kho pana tumhe maṃ rakkheyyāthā”ti vutte “na tāva nakkhattayogo labbhatī”ti divasaṃ vītināmetvā majjhimayāma samanantare mataṃ eḷakaṃ āharāpetvā “brāhmaṇa yattha katthaci gantvā jīvāhī”ti kañci ajānāpetvā uyyojetvā eḷakamaṃsena baliṃ katvā dvāraṃ patiṭṭhāpesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na bhikkhave idāneva, pubbepi ko kāliko vācāya hatoyevā”ti vatvā jātakaṃ samodhānesi “tadā Kaḷārapīṇḍalo Kokālīko ahosi, Takkāriyapaṇḍito pana ahameva ahosin”ti.

Takkāriyajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

1. Cittavase na (Syā, I)

2. Vācā girevatthavatī(Syā)

3. Vācā girā (Syā)

9. Rurumigarājajātakavaṇṇanā (482)

Tassa gāmvaram dammīti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattaṃ ārabbhā kathesi. So kira bhikkhūhi” bahūpakāro te āvuso Devadatta Satthā, tvaṃ Tathāgataṃ nissāya pabbajjaṃ labhi, tīṇi piṭakāni uggaṇhi, lābhasakkāraṃ pāpuṇī”ti vutto “āvuso Satthārā mama tiṇaggamattopi upakāro na kato, ahaṃ sayameva pabbajim, sayam tīṇipiṭakāni uggaṇhim, sayam lābhasakkāraṃ pāpuṇin”ti kathesi. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “akataññū āvuso Devadatto akatavedī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave Devadatto idāneva akataññū, pubbepe akataññūyeva, pubbepesa mayā jīvite dinnepi mama guṇamattaṃ na jānāti”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente eko asītikoṭivibhavo seṭṭhi puttaṃ labhitvā “ Mahādhanako”tissa nāmaṃ katvā “sippaṃ uggaṇhanto mama putto kilamissatī”ti na kiñci sippaṃ uggaṇhāpesi. So gītanaccavāditakhādanabhojanato uddhaṃ na kiñci aññāsi. Taṃ vayappattaṃ patirūpena dārena saṃyojetvā mātāpitara kālamakaṃsu. So tesaṃ accayena itthidhuttasurādhattādīhi parivuto nānābyasanamukhehi sabbaṃ dhaṇaṃ viddhaṃ setvā iṇaṃ ādāya taṃ dātuṃ asakkonto iṇāyikehi codiyamāno cintesi” kiṃ mayhaṃ jīvitenā, ekenamhi¹ attabhāvena añño viya jāto, mataṃ me seyyo”ti. So iṇāyike āha” tumhākaṃ iṇapaṇṇāni gahetvā āgacchatha, gaṅgātīre me nidahitaṃ kulasantakaṃ dhaṇaṃ atthi, taṃ vo dassāmī”ti. Te tena saddhiṃ agamaṃsu. So “idha dhaṇaṃ”ti nidhiṭṭhānaṃ ācikkhanto viya “gaṅgāyaṃ patitvā marissāmī”ti palāyitvā gaṅgāyaṃ pati. So caṇḍasotena vuyhanto kāruṇṇaravaṃ viravi.

Tadā mahāsatto rurumigayoniyaṃ nibbattitvā parivāraṃ chaḍḍetvā ekakova gaṅgānivattane ramaṇīye sālamiṣṣake supupphita-ambavane vasati uposathaṃ upavutthāya. Tassa sarīracchavi sumajjitakañcanapaṭṭavaṇṇā ahosi

1. Tenevamhi (Sī, I)

hatthapādā lākhārasaparikkammakatā viya, naṅguṭṭhaṃ cāmarīnaṅguṭṭhaṃ viya, siṅgāni rajatadāmasadisāni, akkhīni sumajjitamanigulīkā viya, mukhaṃ odahitvā ṭhapitarattakambalagenḍukaṃ viya. Evarūpaṃ tassa rūpaṃ ahosi. So aḍḍharattasamaye tassa kāruṇṇasaddaṃ sutvā “manussasaddo sūyati, mā mayi dharante maratu, jīvitamassa dassāmi”ti cintetvā sayanagumbā¹ uṭṭhāya nadītīraṃ gantvā “ambho purisa mā bhāyi, jīvitaṃ te dassāmi”ti assāsetvā sotaṃ chindanto gantvā taṃ piṭṭhiyaṃ āropetvā tīraṃ pāpetvā attano vasaṇatṭhānaṃ netvā phalāphalāni datvā dvīhatihaccayena “bho purisa ahaṃ taṃ ito araṇṇato nīharitvā Bārāṇasimagge ṭhappessāmi, tvaṃ sotthinā gamissasi, apica kho pana tvaṃ ‘asukaṭṭhāne nāma kañcanamigo vasatī’ti dhanakāraṇā maṃ raṇṇo ceva rājamahāmattassa ca mā ācikkhāhi”ti āha. So “sādhu sāmī”ti sampañcchi.

Mahāsatto tassa paṭiññaṃ gahetvā taṃ attano piṭṭhiyaṃ āropetvā Bārāṇasimagge otāretvā nivatti. Tassa Bārāṇasipavisanadivaseyeva Khemā nāma raṇṇo aggamaheśi paccusakāle supinante suvaṇṇavaṇṇaṃ migam attano dhammaṃ desentaṃ disvā cintesi “sace evarūpo migo na bhaveyya, nāhaṃ supine passeyyaṃ, addhā bhavissati, raṇṇo ārocessāmi”ti. Sā rājānaṃ upasaṅkamitvā “mahārāja ahaṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ migam passitum icchāmi, suvaṇṇavaṇṇamigassa dhammaṃ sotukāmāmihi, labhissāmi ce, jīveyyaṃ, no ce, natthi me jīvitaṃ”ti āha. Rājā taṃ assāsetvā “sace manussaloke atthi, labhissasi”ti vatvā brāhmaṇe pakkosāpetvā “suvaṇṇavaṇṇā migā nāma hontī”ti pucchitvā “āma deva hontī”ti sutvā alaṅkatahatthikkhandhe suvaṇṇacaṅkoṭake saḥassathavikaṃ ṭhapetvā yo suvaṇṇavaṇṇaṃ migam ācikkhissati, tassa saddhiṃ saḥassathavikasuvaṇṇacaṅkoṭakena taṅca hatthiṃ tato ca uttari dātukāmo hutvā suvaṇṇapaṭṭe gāthaṃ likhāpetvā ekaṃ amaccaṃ pakkosāpetvā “chi tāta, mama vacanena imaṃ gāthaṃ nagaravāsīnaṃ kathehi”ti imasmim jātake paṭhamaṃ gāthamāha—

1. Sayanato (Syā), sayanaguhā (Ka)

117. “Tassa¹ gā mavaram dammi, nāriyo ca alaṅkatā.

Yo² me taṃ migamakkhāti³, migānaṃ migamuttaman”ti.

Amacco suvaṇṇapaṭṭaṃ gahetvā sakalanagare vācāpesi. Atha so seṭṭhiputto Bārāṇasīṃ pavisantova taṃ kathaṃ sutvā amaccassa santikaṃ gantvā “ ahaṃ rañño evarūpaṃ migam migam ācikkhissāmi, maṃ rañño dassēhi”ti āha. Amacco hatthikkhandhato otarivā taṃ rañño santikaṃ netvā “ ayaṃ kira deva taṃ migam ācikkhissatī”ti dassesi. Rājā “saccaṃ ambho purisā”ti pucchi. So “saccaṃ mahārāja, tvaṃ etaṃ yasaṃ mayhaṃ dehi”ti vadanto dutiyaṃ gāthamāha—

118. “Mayhaṃ gā mavaram dehi, nāriyo ca alaṅkatā.

Ahaṃ te migamakkhissaṃ, migānaṃ migamuttaman”ti.

Taṃ sutvā rājā tassa mittadubbhissa tussitvā” ambho kuhiṃ so migo vasatī”ti puchitvā” asukaṭṭhāne nāma devā”ti vutte tameva maggadesakaṃ katvā mahantena parivārena taṃ ṭhānaṃ agamāsi. Atha naṃ so mittadubbhī”senāṃ deva sannisīdāpehi”ti vatvā sannisinnāya senāya eso deva suvaṇṇamigo etasmiṃ vane vasatī”ti hatthaṃ pasāretvā ācikkhanto tatiyaṃ gāthamāha—

119. “Etasmiṃ vanasaṇḍasmiṃ, ambā sālā ca pupphitā.

Indagopakasañchannā, ettheso tiṭṭhate migo”ti.

Tattha **indagopakasañchannā**ti etassa vanasaṇḍassa bhūmi indagopakavaṇṇāya rattāya sukhasamphassāya tiṇajātiyā sañchannā, sasakucchi⁴ viya mudukā, ettha etasmiṃ ramaṇīye vanasaṇḍe eso tiṭṭhatīti dasseti.

Rājā tassa vacanaṃ sutvā amacce āṇāpesi “tassa migassa palāyitum adatvā khippaṃ āvudhahatthehi purisehi saddhiṃ vanasaṇḍaṃ parivārethā”ti. Te tathā katvā unnadimsu. Rājā katipayehi janehi saddhiṃ ekamantaṃ aṭṭhāsi, sopissa avidūre aṭṭhāsi. Mahāsatto taṃ saddaṃ sutvā cintesi “mahanto balakāyasaddo, tamhā me

1. Kassa (Sī, I)

3. Migamakkhāsi (Syā, Ka)

2. Ko (Sī, Syā, I)

4. Tivassikakasakassa kucchi (Sī, I)

purisā bhayena uppannena bhavitabban”ti. So utṭhāya sakalaparisam oloketvā rañño ṭhitatṭhānam disvā “rañño ṭhitatṭhāneyeva me sotthi bhavissati, ettheva mayā gantum vaṭṭati”ti cintetvā rājābhimukho pāyāsi. Rājā tam āgacchantam disvā “nāgabalo migo avattharanto viya āgaccheyya, saram sannayhitvā imam migam santāsetvā sace palāyati, vijjhitvā dubbalam katvā gaṇhissāmī”ti dhanum āropetvā bodhisattābhimukho ahosi. Tamattham pakāsento Satthā imam gāthādvayamāha—

120. “Dhanum advejjham katvāna, usum sannayhupāgami¹.
Migo ca disvā rājānam, dūrato ajjhabhāsatha.

121. Āgamehi mahārāja, mā mam vijjhi² rathesabha.
Ko nu te idamakkhāsi, ettheso tiṭṭhate migo”ti.

Tattha **advejjham katvānā**ti jiyāya ca sarena ca saddhim ekameva katvā. **Sannayhā**ti sannayhitvā³. **Āgamehī**ti “tiṭṭha mahārāja, mā mam vijjhi, jīvaggāhameva gaṇhāhī”ti madhurāya manussavācāya abhāsi.

Rājā tassa madhurakathāya bandhitvā dhanum otāretvā gāravena atṭhāsi. Mahāsattopi rājānam upasaṅkamitvā madhurapaṭisanthāram katvā ekamantaṃ atṭhāsi. Mahājanopi sabbāvudhāni chaḍḍetvā āgantvā rājānam parivāresi. Tasmim khaṇe mahāsatto suvaṇṇakiṇṇikam cālento viya madhurena sarena rājānam pucchi “ko nu te idamakkhāsi, ettheso tiṭṭhate migo”ti. Tasmim khaṇe pāpapuriso thokam paṭikkamitvā sotapatheva atṭhāsi. Rājā “iminā me dassito”ti kathento chaṭṭham gāthamāha—

122. “Esa pāpacaro poso, samma tiṭṭhati ārakā.
So’yam⁴ me idamakkhāsi, ettheso tiṭṭhate migo”ti.

Tattha **pāpacaroti** vissatṭhācāro.

Tam sutvā mahāsatto tam mittadubbhim garahitvā raññā saddhim sallapanto sattamam gāthamāha—

1. Sandhāyupāgami (Sī, I)

3. Sandhāyāti sandahitvā (Sī, I)

2. Vijjha (Syā, Ka)

4. So hi (Sī, Syā, I)

123. “Saccaṃ kireva māhaṃsu, narā ekacchīyā idha.

Kaṭṭhaṃ niplavitaṃ seyyo, na tveve’kacciyo naro”ti.

Tattha **niplavitaṃ**¹ uttāritaṃ. **Ekacchīyoti** ekacco pana mittadubbhī pāpapuggalo udaye patantopi² uttārito na tveva seyyo. Kaṭṭhañhi nānappakārena upakārāya saṃvattati, mittadubbhī pana pāpapuggalo vināsāya, tasmā tato kaṭṭhameva varatananti porāṇakapaṇḍitā kathayimṃsu, mayā pana tesāṃ vacanaṃ na katanti.

Taṃ sutvā rājā itaraṃ gāthamāha—

124. “Kinu ruru garahasi migānaṃ,

Kiṃ pakkhīnaṃ kiṃ pana mānusaṇaṃ.

Bhayaṃ hi maṃ vindati’napparūpaṃ,

Sutvāna taṃ mānusiṃ bhāsamānaṃ”ti.

Tattha **migānanti** migānamaññataraṃ garahasi, udāhu pakkhīnaṃ, mānusaṇanti pucchi. **Bhayaṃ hi maṃ vindatī**ti bhayaṃ maṃ paṭilabhati, ahaṃ attani anissaro bhayasantako viya homi. **Anapparūpanti** mahantaṃ.

Tato mahāsatto “mahārāja na migānaṃ, na pakkhīnaṃ garahāmi, manussaṃ pana garahāmi”ti dassento navamaṃ gāthamāha—

125. “Yamuddharinṃ vāhane vuyhamānaṃ,

Mahodake salile sīghasote.

Tatonidānaṃ bhayaṃ āgataṃ mama,

Dukkho have rāja asabbhi saṅgamo”ti.

Tattha **vāhaneti**³ patitapatite vahitum samatthe gaṅgāvahe. **Mahodake salileti** mahā-udake mahāsalileti attho. Ubhayenāpi gaṅgāvahasseeva bahu-udakataṃ dasseti. **Tatonidānanti** mahārāja yo mayhaṃ tayā dassito puriso, eso mayā Gaṅgāya vuyhamāno aḍḍharattasamaye kārūññaravaṃ viravanto uddharito, tatonidānaṃ me idamajja bhayaṃ āgataṃ, asappurisehi samāgamo nāma dukkho mahārājāti.

1. Viplavitaṃ (Sī, I)

2. Marantopi (Sī, Syā)

3. Vahaneti (Sī, Syā, I)

Taṃ sutvā rājā tassa kujjhitvā “evaṃ bahūpakārassa nāma guṇaṃ na jānāti, vijjhitvā naṃ jīvitakkhayaṃ pāpessāmī”ti dasamaṃ gāthamāha—

126. “Sohaṃ catuppattamimaṃ vihaṅgamaṃ,
Tanucchidaṃ hadaye ossajāmi.
Hanāmi taṃ mittadubbhiraṃ akiccakāriṃ,
Yo tādisaṃ kammakataṃ na jāne”ti.

Tattha **catuppattanti** catūhi vājapattehi samannāgataṃ. **Vihaṅgamanti** ākāśagāmiṃ. **Tanucchidanti** sarīrachindanaṃ. **Ossajāmīti** etassa hadaye vissajjemi.

Tato mahāsatto “mā esa maṃ nissāya nassatū”ti cintetvā ekādasamaṃ gāthamāha—

127. “Dhīra’ssa bālassa have janinda,
Santo vadhaṃ nappasaṃsanti jātu.
Kāmaṃ gharaṃ gacchatu pāpadhammo,
Yañcassa bhaṭṭhaṃ tadetassa dehi.
Ahaṃ ca te kāmakaro bhavāmī”ti.

Tattha **kāmanti** kāmena yathāruciyaṃ attano gharaṃ gacchatu. **Yañcassa bhaṭṭhaṃ tadetassa dehīti** yañca tassa “idaṃ nāma te dassāmī”ti tayā kathitaṃ, taṃ tasa dehi. **Kāmakaroti** icchākaro, yaṃ icchasi, taṃ karohi, maṃsaṃ vā me khāda, kīlāmiḡaṃ vā karohi, sabbattha te anukūlavattī bhavissāmīti attho.

Taṃ sutvā rājā tuṭṭhamānaso mahāsattassa thutiṃ karonto anantaraṃ gāthamāha—

128. “Addho rurū aññataro sataṃ so,
Yo dubbhato mānusassa na dubbhi.
Kāmaṃ gharaṃ gacchatu pāpadhammo,
Yañcassa bhaṭṭhaṃ tadetassa dammi.
Ahaṃ ca te kāmācāraṃ dadāmī”ti.

Tattha **sataṃ** **soti**¹ addhā tvaṃ sataṃ paṇḍitānaṃ aññataro.
Kāmacāranti ahaṃ tava dhammakathāya pasīditvā tuyhaṃ kāmacāraṃ
 abhayaṃ dadāmi, ito paṭṭhāya tumhe nibbhayā yathāruciya viharathāti
 mahāsattassa varaṃ adāsi.

Atha naṃ mahāsatto “mahārāja manussā nāma aññaṃ mukhena
 bhāsanti, aññaṃ kāyena karonti”ti pariggaṇhanto dve gāthā abhāsi—

129. “Suvijānaṃ siṅgālānaṃ, sakuṇānaṃ vassitaṃ.
 Manussavassitaṃ rāja, dubbijānataraṃ tato.

130. Api ce maññaṭi poso, ñāti mitto sakhāti vā.
 Yo pubbe sumano hutvā, pacchā sampajjate diso”ti.

Taṃ sutvā rājā “migārāja mā maṃ evaṃ mañña, ahañhi rajjaṃ
 jahantopi na tuyhaṃ dinnavaraṃ jahissaṃ, saddahatha mayhan”ti varaṃ
 adāsi. Mahāsatto tassa santike varaṃ gaṇhanto attānaṃ ādiṃ katvā
 sabbasattānaṃ abhayadānaṃ varaṃ gaṇhi. Rājāpi taṃ varaṃ datvā
 bodhisattaṃ nagaraṃ netvā mahāsattahaṃca nagaraṃca alaṅkārapetvā deviyā
 dhammaṃ desāpesi. Mahāsatto devīṃ ādiṃ katvā rañño ca rājaparisāya ca
 madhurāya manussabhāsāya dhammaṃ desetvā rājānaṃ dasahi
 rājadhammehi ovaditvā mahājanaṃ anusāsivā araṇñaṃ pavisitvā
 migagaṇaparivuto vāsaṃ kappesi. Rājā “sabbesaṃ sattānaṃ abhayaṃ
 dammi”ti nagare bheriṃ carāpesi. Tato paṭṭhāya migapakkhīnaṃ koci
 hatthaṃ pasāretuṃ samatto nāma nāhosi. Migagaṇo manussānaṃ sassāni
 khādanti, koci vāretuṃ na sakkoti. Mahājano rājaṅgaṇaṃ gantvā upakkosi.
 Tamatthaṃ pakāsento Satthā imaṃ gāthamāha—

131. “Samāgatā jānapadā, negamā ca samāgatā.
 Migā sassāni khādanti, taṃ devo paṭisedhatū”ti.

Tattha **taṃ** **devoti** taṃ migagaṇaṃ devo paṭisedhatūti.

Taṃ sutvā rājā gāthādvayamāha—

132. “Kāmaṃ janapado mā’si, raṭṭhañcāpi vinassatu.
 Na tvevāhaṃ ruruṃ dubbhe, datvā abhayadakkhiṇaṃ.

133. Mā me janapado āsi, raṭṭhañcāpi vinassatu¹.

Na tvevāhaṃ migarājassa, varam datvā musā bhaṇe”ti.

Tattha **mā’sīti** kāmam mayhaṃ janapado mā hotu. **Rurunti** na tveva ahaṃ suvaṇṇavaṇṇassa Rurumigarājassa abhayadakkhiṇam datvā dubbhissāmīti.

Mahājano rañño vacanam sutvā kiñci vattum avisahanto paṭikkami. Sā kathā vitthārikā ahosi. Tam sutvā mahāsatto migagaṇam sannipātāpetvā “ito paṭṭhāya manussānam sassāni mā khādathā”ti ovaḍitvā “attano khettesu paṇṇasaññaṃ bandhantū”ti² manussānam ghosāpesi³. Te tathā bandhimsu, tāya saññāya migā yāvajjatanā sassāni na khādanti.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā “na bhikkhave idāneva, pubbepi Devadatto akataññūyevā”ti vatvā jātakam samodhānesi “tadā seṭṭhiputto Devadatto ahosi, rājā Ānando, Rurumigarājā pana ahameva ahoṣin”ti.

Rurumigarājajātakavaṇṇanā navamā.

10. Sarabhamigajātakavaṇṇanā (483)

Āsīsetheva purisoti idam Satthā Jetavane viharanto attanā saṃkhittena pucchitapañhassa Dhammasenāpatino vitthārena byākaraṇam ārabha kathesi. Kadā pana Satthā theram saṃkhittena pañham pucchī ti? Devorohane. Tatrāyam saṃkhepato anupubbikathā. Rājagahaseṭṭhino hi santake candanapatte āyasmatā Piṇḍolabhāradvājena iddhiyā gahite Satthā bhikkhūnam iddhipāṭihāriyakaraṇam paṭikkhipi. Tadā titthiyā “paṭikkhittam samaṇena Gotamena iddhipāṭihāriyakaraṇam, idāni sayampi na karissatī”ti cintetvā maṅkubhūtehi attano sāvakehi “kim bhante iddhiyā pattam na gaṇhathā”ti vuccamānā “netam āvuso amhākam dukkaram, chavassa pana dārupattassatthāya attano saṇhasukhumagaṇam ko gihīnam pakāsessatīti na gaṇhimha, samaṇā pana Sakyaputtiyā lolatāya iddhiṃ

1. Mā mam janapado ahu (Syā)

2. Bandhāpentūti (Syā)

3. Pesesi (Sī, Syā, I)

dassetvā gaṇhimsu. Mā ‘amhākaṃ iddhikaraṇaṃ bhāro’ti cintayittha, mayaṇhi tiṭṭhantu samaṇassa Gotamassa sāvakā, ākaṅkhamānā pana samaṇena Gotamena saddhiṃ iddhiṃ dassessāma, sace hi samaṇo Gotamo ekaṃ pāṭihāriyaṃ karissati, mayaṃ dviguṇaṃ karissāmā”ti kathayimsu.

Taṃ sutvā bhikkhū Bhagavato ārocesuṃ “bhante titthiyā kira pāṭihāriyaṃ karissanti”ti. Satthā “bhikkhave karontu¹, ahampi karissāmī”ti āha. Taṃ sutvā Bimbisāro āgantvā Bhagavantaṃ pucchi “bhante pāṭihāriyaṃ kira karissathā”ti. Āma mahārājāti. Nanu bhante sikkhāpadaṃ paññattanti. Mahārāja taṃ mayā sāvakānaṃ paññattaṃ, Buddhānaṃ pana sikkhāpadaṃ nāma natthi. Yathā hi mahārāja tava uyyāne pupphaphalaṃ aññesaṃ vāritaṃ, na tava, evaṃsampadamidaṃ daṭṭhabbanti. Kattha pana bhante pāṭihāriyaṃ karissathāti. Sāvattthinagaradvāre Kaṇḍambarukkkhamūleti. Amhehi tattha kiṃ kattabbanti. Natthi kiñci mahārājāti. Punadivase Satthā katabhattakicco cārikaṃ pakkāmi. Manussā “kuhiṃ bhante Satthā gacchatī”ti pucchanti. “Sāvattthinagaradvāre Kaṇḍambarukkkhamūle titthiyamaddanaṃ yamakapāṭihāriyaṃ kātun”ti tesaṃ bhikkhū kathayanti. Mahājano “acchariyarūpaṃ kira² pāṭihāriyaṃ bhavissati, passissāma nan”ti gharadvārāni chaḍḍetvā³ Satthārā saddhiṃ yeve agamāsi.

Aññatitthiyā “mayampi samaṇassa Gotamassa pāṭihāriyakaraṇaṭṭhāne pāṭihāriyaṃ karissāmā”ti upaṭṭhākehi saddhiṃ Satthārameva anubandhimsu. Satthā anupubbena Sāvattiṃ gantvā raññā “pāṭihāriyaṃ kira bhante karissathā”ti pucchito “karissāmī”ti vatvā “kadā bhante”ti vutte “ito sattame divase āsālhipuṇṇamāsiyan”ti āha. Maṇḍapaṃ karomi bhanteti. Alaṃ mahārāja, mama pāṭihāriyakaraṇaṭṭhāne Sakko devarājā dvādasayojanikaṃ ratanamaṇḍapaṃ karissatīti. Etaṃ kāraṇaṃ nagare ugghosāpemi bhanteti. Ugghosāpehi mahārājāti. Rājā Dhammaghosakaṃ alaṅkatahatthipiṭṭhiṃ āropetvā “Bhagavā kira Sāvattthinagaradvāre Kaṇḍambarukkkhamūle titthiyamaddanaṃ pāṭihāriyaṃ karissati ito sattame divase”ti yāva chaṭṭhadivasā devasikaṃ⁴ ghosanaṃ kāresi. Titthiyā “Kaṇḍambarukkkhamūle kira karissati”ti sāmikānaṃ

1. Sace karonti (Ka)

2. Kiṃ (Syā)

3. Nikkaḍḍhetvā (Syā)

4. Kuto sattame divase, chaṭṭhe divase, pañcame divaseti devasikaṃ (Ka)

dhanam datvā Sāvattthisāmante ambarukkhe chindāpayimsu.

Dhammaghosako puṇṇamīdivase pātova “ajja Bhagavato pāṭihāriyam bhavissatī”ti ugghosesi. Devatānubhāvena sakalajambudīpe dvāreṭhatvā ugghositaṃ viya ahosi. Ye ye gantum cittam uppādentī, te te Sāvattthim pattameva attānam passimsu, dvādasayojanikā parisā ahosi.

Satthā pātova Sāvattthim piṇḍāya pavisitum nikkhami. Kaṇḍo¹ nāma uyyānapālo piṇḍipakkameva kumbhapamāṇam² mahantaṃ ambapakkaṃ rañño haranto Satthāraṃ nagaradvāre disvā “idaṃ Tathāgatasseva anucchavikaṇ”ti adāsi. Satthā paṭiggahetvā tattheva ekamantaṃ nisinno paribhuñjitvā “Ānanda imaṃ ambaṭṭhim uyyānapālakassa imasmim ṭhāne ropanatthāya dehi, esa kaṇḍambo nāma bhavissatī”ti āha. Thero tathā akāsi. Uyyānapālo paṃsum viyūhitvā ropesi. Taṅkhaṇaṇṇeva aṭṭhim bhinditvā mūlāni otarimsu, naṅgalasīsapamāṇo rattaṅkuro uṭṭhahi, mahājanassa olokontasseva paṇṇāsahatthakkhandho paṇṇāsahatthasākho ubbedhato ca hatthasatiko ambarukkho sampajji, tāvadevassa pupphāni ca phālāni ca uṭṭhahimsu, so madhukaraparivuto³ suvaṇṇavaṇṇaphalabharito nabham pūretvā aṭṭhāsi, vātappaharaṇakāle madhurapakkāni patimsu. Pacchā āgacchantā bhikkhū paribhuñjitvāva āgamiṃsu.

Sāyanhasamaye Sakko devarājā āvajjento “Satthu ratanamaṇḍapakaraṇam⁴ amhākaṃ bhāro”ti ñatvā Vissakammadevaputtaṃ pesetvā dvādasayojanikaṃ nīluppalasañchannaṃ sattaratanaṃḍapaṇam kāresi. Evaṃ dasasahassacakkavāḷadevatā sannipatiṃsu. Satthā titthiyamaddanaṃ asādhāraṇaṃ sāvakehi yamakapāṭihāriyam katvā bahujanassa pasannabhāvaṃ ñatvā oruyha Buddhāsane nisinno dhammaṃ desesi. Vīsati pāṇakoṭṭiyo amatapānaṃ pivimsu. Tato “purimabuddhā pana pāṭihāriyam katvā kattha gacchantī”ti āvajjento “Tāvatimsabhavanaṃ”ti ñatvā Buddhāsanā uṭṭhāya dakkhiṇapādaṃ Yugandharamuddhani ṭhapetvā vāmapādena Sinerumatthakaṃ⁵ akkamitvā pāricchattakamūle Paṇḍukambalasilāyaṃ vassaṃ upagantvā antotemāsaṃ devānaṃ Abhidhammapiṭakaṃ kathesi. Parisā Satthu gataṭṭhānaṃ

1. Gaṇḍo (Sī, Syā, I)

2. Kumbhaṇḍappamāṇam (Sī)

3. Madhurapakkaparipuṇṇo (Ka)

4. Sattaratanaṃḍapakaraṇam (I)

5. Vāmapādaṃ sinerumatthake (Ka)

ajānantī “disvāva gamissāmā”ti tattheva temāsaṃ vasi. Upakaṭṭhāya pavāraṇāya Mahāmoggallānatthero gantvā Bhagavato ārocesi. Atha naṃ Satthā pucchi “kahaṃ pana etarahi Sāriputto”ti. Eso bhante pāṭihāriye pasīditvā pabbajitehi pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ Saṅkassanagaradvāre vasīti. Moggallāna ahaṃ ito sattame divase Saṅkassanagaradvāre otarissāmi, Tathāgataṃ daṭṭhukāmā Saṅkassanagare ekato sannipatantūti. Thero “sādhū”ti paṭissuṇitvā āgantvā parisāya ārocetvā sakalaparisāṃ Sāvattitho timsayojanaṃ Saṅkassanagaraṃ ekamuhutteneva pāpesi.

Satthā vutthavasso pavāretvā “mahārāja manussalokaṃ gamissāmī”ti Sakkassārocesi. Sakko Vissakammaṃ āmantetvā “Dasabalassa manussalokagamanatthāya tīṇi sopānāni karohī”ti āha. So Sinerumatthake sopānasīsaṃ Saṅkassanagaradvāre dhurasopānaṃ katvā majjhe maṇimayaṃ, ekasmiṃ passe rajatamayaṃ, ekasmiṃ passe suvaṇṇamayanti tīṇi sopānāni māpesi, sattaratanamayaṃ vedikāparikkhepā. Satthā lokavivaraṇaṃ pāṭihāriyaṃ katvā majjhe maṇimayena sopānena otari. Sakko pattacīvaraṃ aggahesi, Suyāmo vālabījanaṃ, Sahampati mahābrahmā chatthaṃ dhāresi, dasasahassacakkavāḷadevatā dibbagandhamālādīhi pūjayimsu. Satthāraṃ dhurasopāne patiṭṭhitaṃ paṭhamameva Sāriputtatthero vandi, pacchā sesaparisā. Tasmīṃ samāgame Satthā cintesi “Moggallāno ‘iddhimā’ti pākaṭo, Upāli ‘vinayadharo’ ti, Sāriputtassa pana mahāpañṇaguṇo apākaṭo, ṭhapetvā maṃ añño etena sadiso samapañño nāma natthi, pañṇaguṇamassa pākaṭaṃ karissāmī”ti paṭhamaṃ tāva puthujjanānaṃ visaye pañhaṃ pucchi, taṃ puthujjanāva kathayimsu. Tato sotāpannānaṃ visaye pañhaṃ pucchi, tampi sotāpannāva kathayimsu, puthujjanā na jānimsu. Evaṃ sakadāgāmiyavisaye anāgāmiyavisaye khīṇāsavavisaye mahāsāvakaṃ visaye ca pañhaṃ pucchi, tampi heṭṭhimā heṭṭhimā na jānimsu, uparimā uparimāva kathayimsu. Aggasāvakaṃ visaye puṭṭhapañhampi aggasāvakaṃ kathayimsu, aññe na jānimsu. Tato Sāriputtattherassa visaye pañhaṃ pucchi, taṃ therova kathesi, aññe na jānimsu.

Manussā “ko nāma esa thero Satthārā saddhiṃ kathesī”ti pucchitvā
 “Dhammasenāpati Sāriputtatthero nāmā”ti sutvā “aho mahāpañño”ti
 vadimsu. Tato paṭṭhāya devamanussānaṃ antare therassa mahāpaññaṃ
 pākaṭo jāto. Atha naṃ Satthā—

“Ye ca saṅkhātadhammāse, ye ca sekhā puthū idha.

Tesaṃ me nipako iriyaṃ, puṭṭho pabrūhi mārisā”ti¹—

Buddhavisaye pañhaṃ pucchitvā “imassa nu kho Sāriputta saṅkhittena
 bhāsitaṃ kathāṃ vitthārena attho daṭṭhabbo”ti āha. Thero pañhaṃ oloketvā
 “Satthā maṃ sekhāsekhānaṃ bhikkhūnaṃ āgamanapaṭipadaṃ pucchati”ti
 pañhe nikkāṅkho hutvā “āgamanapaṭipadā nāma khandhādivasena bahūhi
 mukhehi sakkā kathetuṃ, kathāṃ nu kho kathento Satthu ajjhāsayāṃ
 gaṇhituṃ sakkhissāmi”ti ajjhāsayaṃ kaṅkhi. Satthā “Sāriputto pañhe
 nikkāṅkho, ajjhāsayaṃ pana me kaṅkhati, mayā naye adinne kathetuṃ na
 sakkhissati, nayamassa dassāmi”ti nayaṃ dadanto “bhūtamidaṃ Sāriputta
 samanupassā”ti āha. Evaṃ kirassa ahosi “Sāriputto mama ajjhāsayāṃ
 gahetvā kathento khandhavasena kathessati”ti. Therassa saha nayadānena so
 pañho nayasatena nayasahassena upaṭṭhāsi. So Satthārā dinnanaye ṭhatvā
 Buddhavisaye pañhaṃ kathesi.

Satthā dvādasayojanikāya parisāya dhammaṃ desesi. Timsa pāṇakoṭiyo
 amatapānaṃ pivimsu. Satthā parisāṃ uyyojetvā cārikaṃ caranto
 anupubbena Sāvattthiṃ gantvā punadivase Sāvattthiyaṃ piṇḍāya caritvā
 piṇḍapātaṭikkanto bhikkhūhi vatte dassite Gandhakuṭiṃ pāvīsi.
 Sāyanhasamaye bhikkhū therassa guṇakathāṃ kathentā dhammasabhāyaṃ
 nisīdimsu “mahāpañño āvuso Sāriputto puthupañño javanapañño
 tikkhapañño nibbedhikapañño Dasabalena saṅkhittena pucchitapañhaṃ
 vitthārena kathesī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya
 sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva,
 pubbepi esa saṅkhittena bhāsitaṃ vitthārena atthaṃ kathesiyevā”ti vatvā
 atītaṃ āhari.

1. Khu 1. 434; Khu 8. 6; Khu 10. 16 piṭṭhesu.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto sarabhamigayoniyaṃ nibbattitvā araṇṇe vasati. Rājā migavittako ahosi thāmasampanno, aññaṃ manussaṃ “manusso”tipi na gaṇeti. So ekadivasaṃ migavaṃ gantvā amacce āha “yassa passena migo palāyati, tena so daṇḍo dātabbo”ti¹. Te cintayimṣu “kadāci vemajjhe ṭhitamigaṃ vijjhanti, kadāci uṭṭhitaṃ, kadāci palāyantampi, ajja pana yena kenaci upāyena² raṇṇo ṭhitaṭṭhānaññeva āropessāmā”ti. Cintetvā ca pana katikaṃ katvā raṇṇo dhuramaggaṃ adamsu. Te mahantaṃ gumbaṃ parikkhipitvā muggarādīhi bhūmiṃ pothayimṣu. Paṭhamameva sarabhamigo uṭṭhāya tikkhattuṃ gumbaṃ anuparigantvā³ palāyanokāsaṃ olokento sesadisāsu manusse bāhāya bāhaṃ dhanunā dhanuṃ āhacca nirantare ṭhite disvā raṇṇo ṭhitaṭṭhāneyeva okāsaṃ addasa. So ummīlitesu akkhīsu vālukaṃ khipamāno viya rājānaṃ abhimukho agamāsi. Rājā taṃ lahusampattaṃ⁴ disvā saraṃ ukkhipitvā vijjhi. Sarabhamigā nāma saraṃ vañcetuṃ chekā honti, sare abhimukhaṃ āgacchante vegaṃ hāpetvā tiṭṭhanti, pacchato āgacchante vegena purato javanti, uparibhāgenāgacchante piṭṭhiṃ nāmenti, passenāgacchante thokaṃ apagacchanti, kucchiṃ sandhāyāgacchante parivattitvā patanti, sare atikkante vātacchinnavalāhakavegena palāyanti.

Sopi rājā tasmiṃ parivattitvā patite “Sarabhamigo me viddho”ti nādaṃ muñci. Sarabho uṭṭhāya vātavegena palāyi. Balamaṇḍalaṃ bhijjitvā ubhosu passesu ṭhita-amaccā Sarabhaṃ palāyamānaṃ disvā ekato hutvā pucchimṣu “migo kassa ṭhitaṭṭhānaṃ abhiruhi”ti. Raṇṇo ṭhitaṭṭhānanti. “Rājā ‘viddho me’ti vadati, konena viddho, nibbiraṇṇo bho amhākaṃ rājā, bhūminena viddhā”ti te nānappakārena raṇṇā saddhiṃ keḷiṃ karimṣu. Rājā cintesi “ime maṃ parihasanti, na mama pamāṇaṃ jānanti”ti gālhaṃ nivāsetvā pattikova khaggaṃ ādāya “Sarabhaṃ gaṇhissāmī”ti vegena pakkhandi. Atha naṃ disvā tīpi yojanāni anubandhi. Sarabho araṇṇaṃ pāvisi, rājāpi pāvisi. Tattha Sarabhamigassa gamanamagge saṭṭhihatthamatto

1. Teneva so dātabboti (Sī), tenevassa āṇa dātabbāti (Syā)

2. Kadāci gehamajjhe ṭhitāpi koṭṭhakaṃ virajjhanti, uṭṭhitamigaṃ yena kenaci upāyena (Sī, Syā, I)

3. Anuvicaranto (Ka)

4. Balasampannaṃ (Syā, Ka)

mahāpūtipādanarakāvāto atthi, so tiṃsahatthamattam udakena puṇṇo tiṇehi ca paṭicchanno. Sarabho udakagandham ghāyitvā āvāṭabhāvaṃ ñatvā thokaṃ osakkitvā gato, rājā pana ujukameva gacchanto tasmim pati.

Sarabho tassa padasaddam asuṇanto nivattitvā tam apassanto “narakāvāṭe patito bhavissatī”ti ñatvā āgantvā olokeno tam gambhīra-udake apatiṭṭham kilamantaṃ disvā tena kataṃ aparādham hadaye akatvā sañjātakāruṇṇo “mā mayi passanteva rājā nassatu, imamah dukkhā naṃ mocessāmi”ti āvāṭatīre thito “mā bhāyi mahārāja, mahantā dukkhā tam mocessāmi”ti vatvā attano piyaputtaṃ uddharituṃ ussāham karonto viya tassuddharaṇatthāya silāya yoggaṃ katvāva “vijjhissāmi”ti āgataṃ rājānaṃ saṭṭhihatthā narakā uddharitvā assāsetvā piṭṭhiṃ āropetvā araṇṇā nīharitvā senāya avidūre otāretvā ovādamassa datvā pañcasu sīlesu patiṭṭhāpesi. Rājā mahāsattaṃ vinā vasituṃ asakkonto āha “sāmi Sarabhamigarāja mayā saddhiṃ Bārāṇasim ehi, dvādasayojanikāya te Bārāṇasiyaṃ rajjaṃ dammi, tam kārehī”ti. “Mahārāja mayam tiracchānagatā, na me rajjenattho, sace te mayi sineho atthi, mayā dinnāni sīlāni rakkhanto raṭṭhavāsinopi sīlaṃ rakkhāpehi”ti tam ovaditvā araṇṇameva pavāsi.

So assupuṇṇehi nettehi tassa guṇaṃ sarantova senaṃ pāpuṇitvā senaṅgaparivuto nagaraṃ gantvā “ito paṭṭhāya sakalanagaravāsino pañca sīlāni rakkhantū”ti dhammabherim carāpesi. Mahāsattena pana attano kataguṇaṃ kassaci akathetvā sāyanhe nānaggarasabhojanaṃ bhuñjitvā alaṅkatasayane sayitvā paccūsakāle mahāsattassa guṇaṃ saritvā uṭṭhāya sayanapiṭṭhe pallaṅkena nisīditvā pītipuṇṇena hadayena chahi gāthāhi udānesi—

134. “Āsīsetheva¹ puriso, na nibbindeyya paṇḍito.

Passāmi vohaṃ attānaṃ, yathā icchim tathā ahu.

135. Āsīsetheva puriso, na nibbindeyya paṇḍito.

Passāmi vohaṃ attānaṃ, udakā thalamubbhataṃ.

1. Āsīsetheva (Sī, Syā, I)

136. Vāyametheva puriso, na nibbindeyya paṇḍito.

Passāmi vohaṃ attānaṃ, yathā icchiṃ tathā ahu.

137. Vāyametheva puriso, na nibbindeyya paṇḍito.

Passāmi vohaṃ attānaṃ, udakā thalamubbhataṃ.

138. Dukkūpanītopi naro sapañño,

Āsaṃ na chindeyya sukhāgamāya.

Bahū hi phassā ahitā hitā ca,

Avitakkitā maccumupabbajanti.

139. Acintitampi bhavati, cintitampi vinassati.

Na hi cintāmayā bhogā, itthiyā purisassa vā”ti.

Tattha **āsīsetheva purisoti** āsacchedakakammaṃ akatvā attano kammesu āsaṃ karotheva na ukkaṇṭheyya. **Yathā icchinti** ahaṃ hi saṭṭhihatthā narakā uṭṭhānaṃ icchiṃ, somhi tatheva jāto, tato uṭṭhitoyevāti dīpeti. **Ahitā hitā cāti** dukkhaphassā ca sukhaphassā ca, “maraṇaphassā jīvitaphassā cā”tipi attho, sattānañhi maraṇaphasso ahito jīvitaphasso hito, tesāṃ avitakkito acintitopi maraṇaphasso āgacchatīti dasseti. **Acintitampīti** mayā “āvāṇe patissāmī”ti na cintitaṃ, “Sarabhaṃ māressāmī”ti cintitaṃ, idāni pana me cintitaṃ naṭṭhaṃ, acintitameva jātaṃ. **Bhogāti** yasaparivārā. Ete cintāmayā na honti, tasmā nāṇavatā vīriyameva kātabbhaṃ. Vīriyavato hi acintitampi hotiyeva.

Tassevaṃ udānaṃ udānentasseva aruṇaṃ uṭṭhahi. Purohito ca pātova sukhaseyyapucchanatthaṃ āgantvā rājadvāre ṭhito tassa udānagītasaddhaṃ sutvā cintesi “rājā hiyyo migavaṃ agamāsi, tattha Sarabhamigaṃ viraddho bhavissati, tato amaccehi avahasīyamāno ‘māretvā naṃ āharissāmī’ti khattiyamānena taṃ anubandhanto saṭṭhihatthe narake patito bhavissati, dayālunā Sarabharājena rañño dosaṃ acintetvā rājā uddharito bhavissati, tena maññe udānaṃ udānetī”ti. Evaṃ brāhmaṇassa

rañño paripuṇṇabyañjanam udānam sutvā sumajjite ādāse mukhaṃ
 olokontassa chāyā viya raññā ca Sarabhena ca katakāraṇam pākaṭam ahosi.
 So nakhaggena dvāram ākoṭesi. Rājā “ko eso”ti pucchi. Ahaṃ deva
 purohitoti. Athassa dvāram vivaritvā “ito ehācariyā”ti āha. So pavisitvā
 rājānam jayāpetvā ekamantaṃ ṭhito “ahaṃ mahārāja tayā araṇṇe
 katakāraṇam jānāmi, tvaṃ ekaṃ Sarabhamigaṃ anubandhanto narake patito,
 atha naṃ so Sarabho silāya yoggaṃ katvā narakato uddhari, so tvaṃ tassa
 guṇam anussaritvā udānam udānesi”ti vatvā dve gāthā abhāsi—

140. “Sarabham giriduggasmiṃ, yaṃ tvaṃ anusarī pure.
 Alīnacittassa tvaṃ, vikkanta’manujīvasi¹.”

141. Yo taṃ viduggā narakā samuddhari,
 Silāya yoggaṃ Sarabho karitvā.
 Dukkūpanītaṃ paccumukhā pamocayi,
 Alīnacittaṃ ta migam vadesi”ti.

Tattha **anudarīti** anubandhi. **Vikkantanti** uddharaṇatthāya
 kataparakkamaṃ. **Anujīvasīti** upajīvasi, tassānubhāvena tayā jīvitam
 laddhanti attho. **Samuddharīti** uddhari². **Ta migam vadesīti** taṃ
 suvaṇṇasarabhamigaṃ idha sirisayane nisinnō vaṇṇesi.

Taṃ sutvā rājā “ayaṃ mayā saddhiṃ na migavaṃ gato, sabbaṃ
 pavattiṃ jānāti, kathaṃ nu kho jānāti, pucchissāmi naṃ”ti cintetvā navamaṃ
 gāthamāha—

142. “Kiṃ tvaṃ nu³ tattheva tadā ahosi,
 Udāhu te koci naṃ etadakkhā.
 Vipaṭchaddo nu’si sabbadassī,
 Ñāṇam nu te brāhmaṇa bhimsarūpan”ti.

Tattha **bhimsarūpanti** kinnu⁴ te ñāṇam balavajātikaṃ, tenetaṃ jānāsīti.

1. Alīnacittassa tava, vikkantaṃ jīvitam labhi (Ka)

3. Tuvannu (Sī)

2. Uttāresi (Ka)

4. Bhimsarūpaṃ (Ka)

Brāhmaṇo “nāhaṃ Sabbaññubuddho, byañcanaṃ amakkhetvā¹ tayā kathitagāthānaṃ² pana mayhaṃ attho upaṭṭhātī”ti dīpento dasamaṃ gāthamāha—

143. “Na cevahaṃ tattha tadā ahosiṃ,
Na cāpi me koci naṃ etadakkhā.
Gāthāpadānañca subhāsītānaṃ,
Atthaṃ tadā’nenti janinda dhīrā”ti.

Tattha **subhāsītānanti** byañjanaṃ amakkhetvā suṭṭhu bhāsītānaṃ.
Atthaṃ tadā’nentīti yo tesaṃ attho, taṃ ānenti upadhārentīti.

Rājā tassa tussitvā bahuṃ dhanam adāsi. Tato paṭṭhāya dānādipuññābhirato ahosi, manussāpi puññābhiratā hutvā matamatā saggameva pūrayimsu. Athekadivasam rājā “lakkhaṃ vijjhissāmī”ti purohitamādāya uyyānaṃ gato. Tadā Sakko devarājā bahū nave deve ca devakaññāyo ca disvā “kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti āvajjento Sarabhamigena narakā uddharitvā rañño sīlesu patiṭṭhāpitabhāvaṃ ñatvā “rañño ānubhāvena mahājano puññāni karoti, tena devaloko paripūrati, idāni kho pana rājā lakkhaṃ vijjhituṃ uyyānaṃ gato, taṃ vīmaṃsitvā sīhanādaṃ nadāpetvā Sarabhamigassa guṇam kathāpetvā attano ca Sakkabhāvaṃ jānāpetvā ākāse ṭhito dhammaṃ desetvā mettāya ceva pañcannaṃ sīlānañca guṇam kathetvā āgamissāmī”ti cintetvā uyyānaṃ agamāsi. Rājāpi “lakkhaṃ vijjhissāmī”ti dhanuṃ āropetvā saraṃ sannayhi. Tasmaṃ khaṇe Sakko rañño ca lakkhassa ca antare attano ānubhāvena Sarabham dassesī. Rājā taṃ disvā saraṃ na muñci. Atha naṃ Sakko purohitassa sarīre adhimuccitvā gātham abhāsi—

144. “Ādāya pattim³ paraviriyaghātīm,
Cāpe saraṃ kiṃ vicikicchase tuvaṃ.
Nunno⁴ saro Sarabham hantu khippaṃ,
Annaṃ hi etaṃ varapañña rañño”ti.

1. Samekkhitvā (Sī), samekkhatvā (Ka)

2. Pattam (Syā), paṭṭim (Ka)

2. Kathitagāthānayena (Sī)

4. Nunno (Sī, Syā), tunno (Ka)

Tattha **pattinti** vājapattehi samannāgataṃ. **Paraviriyaḡhātinti** paresaṃ vīriyaḡhātaṃ. **Cāpe saranti** etaṃ pattasahitaṃ saraṃ cāpe ādāya sannayhitvā idāni tvaṃ kiṃ vicikicchasi. **Hantūti** tayā vissaṭṭho hutvā esa saro khippaṃ imaṃ Sarabhaṃ hanatu. **Annaṃ hi etanti** varapaṇṇa mahārāja Sarabho nāma raṇṇo āhāro bhakkhoti attho.

Tato rāja gāthamāha—

145. “Addhā pajānāmi ahampi etaṃ,
 Annaṃ migo brāhmaṇa khattiyassa.
 Pubbe kataṇca apacāyamāno,
 Tasmā migaṃ Sarabhaṃ no hanāmi”ti.

Tattha **pubbe kataṇcāti** brāhmaṇa ahametaṃ ekaṃsena jānāmi yathā migo khattiyassa annaṃ, pubbe pana iminā mayhaṃ katagunaṃ pūjemi, tasmā taṃ na hanāmi.

Tato Sakko gāthādvayamāha—

146. “Neso migo mahārāja, asure’so disampati.
 Etaṃ hantvā manussinda, bhavassu amarādhipo.
147. Sace ca rāja¹ vicikicchase tuvaṃ,
 Hantuṃ migaṃ Sarabhaṃ sahāyakaṃ.
 Saputtadāro naravīraseṭṭha²,
 Gantā³ tuvaṃ Vetaraṇiṃ yamassā”ti.

Tattha **asure’soti** asuro eso, asurajeṭṭhako Sakko esoti adhippāyena vadati. **Amarādhipoti** tvaṃ etaṃ Sakkaṃ māretvā sayāṃ Sakko devarājā hohīti vadati. **Vetaraṇiṃ yamassāti** “sace etaṃ ‘sahāyo me’ti cintetvā na māressasi, saputtadāro yamassa Vetaraṇinirayaṃ gato⁴ bhavissasi”ti naṃ tāsasi.

1. Rāja (Sī, I)

3. Hantvā no ce (Syā), gantvā (Ka)

2. Naraviriyaṣeṭṭha (Sī, Syā, I)

4. Gantvā (Syā, Ka)

Tato rājā dve gāthā abhāsi—

148. “Kāmaṃ ahaṃ jānapadā ca sabbe,
Puttā ca dārā ca sahāyasaṅghā.
Gacchemu taṃ vetaraṇiṃ yamassa,
Na tveva hañño mama pāṇado yo.

149. Ayaṃ migo kicchagatassa mayhaṃ,
Ekassa kattā vivanasmi ghore.
Taṃ tādisaṃ pubbakiccaṃ saranto,
Jānaṃ mahābrahme kathaṃ haneyyaṃ”ti.

Tattha **mama pāṇado yoti**¹ brāhmaṇa yo mama pāṇadado² yena me piyaṃ jīvitaṃ dinnāṃ, naraṃ pavisantena mayā so na tveva hañño na hanitabbo, avajjho esoti vadati. **Ekassa kattā vivanasmi ghore**ti dāruṇe araṇṇe pavittṭhassa³ sato ekassa asaṅghakassa mama kattā kārako jīvitaṃ dāyako, svāhaṃ taṃ iminā katarā tādisaṃ pubbakiccaṃ sarantoyeva taṃ guṇaṃ jānantoyeva kathaṃ haneyyaṃ.

Atha Sakko purohitassa sarīrato apagantvā Sakkattabhāvaṃ māpetvā ākāse ṭhatvā rañño guṇaṃ pakāseto gāthādvayamāha—

150. “Mittābhirādhi cirameva jīva,
Rajjaṃ imaṃ dhammaguṇa⁴ pasāsa.
Nārīgaṇehi paricāriyanto,
Modassu raṭṭhe tidiveva vāsavo.

151. Akkodhano niccapasannacitto,
Sabbātithi yācayogo bhavitvā⁵.
Datvā ca bhutvā ca yathānubhāvaṃ,
Anindito saggamupehi ṭhānaṃ”ti.

1. Mama pāṇada’ssāti (Sī, Syā, I)

2. Pāṇado assa (Sī, Syā, I)

3. Paccatthikassa (Sī, I)

4. Rajjampi maṃ cassa gaṇe (Ka)

5. Pāhunake katvā (Syā), yācayogo veditvā (Ka)

Tattha **mittābhirādhī**ti mitte ārādhento tosentto tesu adubbhamāno.
Sabbātithīti sabbe dhammikasamaṇabrāhmaṇe atithī pāhunakeyeva katvā
 pariharanto¹ yācitabbayuttako hutvā. **Aninditoti** dānādīni puññāni karaṇena
 pamudito devalokena abhinandito hutvā saggaṭṭhānaṃ upehīti.

Evam vatvā Sakko “aham mahārāja taṃ pariggaṇhituṃ āgato, tvaṃ
 attānaṃ pariggaṇhituṃ nādāsi, appamatto hohi”ti taṃ ovaditvā
 sakaṭṭhānameva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na bhikkhave idāneva, pubbepi
 Sāriputto saṃkhittena bhāsitassa vitthārena atthaṃ jānātiyevā”ti vatvā
 jātakaṃ samodhānesi “tadā rājā Ānando ahosi, purohito Sāriputto,
 Sarabhamigo pana ahameva ahosin”ti.

Sarabhamigajātakavaṇṇanā dasamā.

Jātakuddānaṃ

Amba Phandana Javana, Nārada Dūta Kaliṅgā.
 Akitti Takkāriyaṃ Ruru, Sarabhaṃ dasa terase.

Terasakanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Paricaranto (Syā), paricārayanto (Ka)

14. Pakiṇṇakanipāta

1. Sālikedārajātakavaṇṇanā (484)

Sampannam sālakedāranti idam Satthā Jetavane viharanto mātuposakabhikkhum ārabba kathesi. Paccuppannavatthu **Sāmajātake**¹ āvi bhavissati. Satthā pana tam bhikkhum pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu gihī posesi”²ti pucchitvā “saccaṃ bhante”³ti vutte “kiṃ te hontī”⁴ti vatvā “mātāpitāro me bhante”³ti vutte “sādhu bhikkhu, porāṇakapaṇḍitā tiracchānā hutvā suvayoniyam nibbattitvāpi jiṇṇe mātāpitāro kulāvake nipajjāpetvā mukhatuṇḍakena gocaram āharitvā posesun”³ti vatvā atītam āhari.

Atīte Rājagahe Magadharājā nāma rajjam kāresi. Tadā nagarato pubbuttaradisāya Sālididiyo² nāma brāhmaṇagāmo ahosi. Tassa pubbuttaradisāya Magadhakhettaṃ atthi, tattha Kosiyagotto nāma Sālididiyavāsī brāhmaṇo sahasakārīsamattaṃ khettaṃ gahetvā sālīm vapāpesi. Uṭṭhite ca pana sasse vatim thiram kāretvā kassaci paṇṇāsakarīsamattaṃ, kassaci saṭṭhikarīsamattanti evam pañcasatakarīsamattaṃ khettaṃ attano purisānamyeva ārakkhaṇatthāya datvā sesam pañcasatakarīsamattaṃ khettaṃ bhatim katvā³ ekassa bhatakassa adāsi. So tattha kuṭim katvā rattindivam vasati. Khettaṃ pana pubbuttaradisābhāge ekasmiṃ sānupabbate mahantaṃ Simbalivanam atthi, tattha anekāni suvasatāni vasanti. Tadā bodhisatto tasmim Suvasaṅghe Suvaraṇṇo putto hutvā nibbatti. So vayappatto abhirūpo thāmasampanno sakaṭaṇābhipamāṇasarīro ahosi. Athassa pitā mahallakakāle “aham idāni dūram gantum na sakkomi, tvaṃ imam gaṇam pariharā”⁴ti gaṇam⁴ niyyādesi. So punadivasato paṭṭhāya mātāpitūnam gocarattāya gantum nādāsi, suvagaṇam pariharanto Himavantaṃ gantvā sayamjātasālivane

1. Khu 6. 174 piṭṭhe.

3. Bhatim datvā (Sī), vatim katvā (Syā)

2. Sālididiyo (Sī, Syā, I)

4. Rajjam (Syā, I)

yāvadattham sālim khāditvā āgamanakāle mātāpitūnaṃ pahonakaṃ gocaraṃ āharitvā mātāpitāro posesi.

Athassa ekadivasam suvā ārocesum “pubbe imasmim kāle Magadhakhette sāli paccati, idāni kiṃ nu kho jātan”ti. “Tena hi jānāthā”ti dve suve pahiṇimsu. Te gantvā Magadhakhette otarantā tassa bhatiyā rakkhaṇapurisassa khetto otarivā sālim khāditvā ekaṃ sālisīsaṃ ādāya Simbalivanaṃ gantvā sālisīsaṃ mahāsattassa pādamūle ṭhapetvā “tattha evarūpo sāli”ti vadiṃsu. So punadivase suvagaṇaparivuto tattha gantvā tasmim bhatakassa khetto otari. So pana puriso suve sālim khādante disvā ito cito ca dhāvitvā vārentopi vāretum na sakkoti. Sesā suvā yāvadattham sālim khāditvā tucchamukhāva gacchanti. Suvarājā pana bahūni sālisīsāni ekato katvā tehi parivuto hutvā āharitvā¹ mātāpitūnaṃ deti. Suvā punadivasato paṭṭhāya tattheva sālim khādiṃsu. atha so puriso “sace ime aññaṃ katipāhaṃ evaṃ khādissanti, kiñci na bhavissati, brāhmaṇo sālim agghopetvā mayhaṃ iṇaṃ karissati, gantvā tassa ārocessāmi”ti sālimuṭṭhinā saddhim tathārūpaṃ paṇṇākāraṃ gahetvā sāliddiyagāmaṃ gantvā brāhmaṇaṃ passitvā vanditvā paṇṇākāraṃ datvā ekamantaṃ ṭhito “kiṃ bho purisa sampannaṃ sālikhettaṃ”ti puṭṭho “āma brāhmaṇa sampannaṃ”ti vatvā dve gāthā abhāsi—

1. “Sampannaṃ sālikedāraṃ, suvā bhuñjanti kosiya.
Paṭivedemi te brahme, na ne vāretumussahe.

2. Eko ca tattha sakuṇo, yo² nesaṃ sabbasundaro.
Bhutvā sālim yathākāmaṃ, tuṇḍenā’dāya gacchatī”ti.

Tattha **sampannanti** paripuṇṇaṃ avekallaṃ. **Sālikedāranti** sālikhettaṃ. **Sabbasundaroti** sabbehi koṭṭhāsehi sundaro rattatuṇḍo jiṇjukasannibha-akkhi rattapādo tīhi rattarājīhi parikkhittagīvo mahāmayūrapamāṇo so yāvadattham sālim khāditvā aññaṃ tuṇḍena gahetvā gacchatīti.

1. Ekato katvā haritvā (Sī, I), ekato katvā tuṇḍenādāya purato gantvā āharitvā (Syā)

2. So (Sī, Syā, I)

Brāhmaṇo tassa kathaṃ sutvā Suvarāje sinehaṃ uppādetvā khettapālaṃ pucchi “ambho purisa pāsāṃ oḍḍetum jānāsī”ti. Āma jānāmīti. Atha naṃ gāthāya ajjhabhāsi—

3. “Oḍḍentu vālapāsāni, yathā bajjhetha so dijo.

Jīvañca naṃ gahetvāna, ānayeḥi mamantike”ti.

Tattha oḍḍentūti oḍḍayantu¹. **Vālapāsānī**ti assavālādirajjumayapāsāni. **Jīvañca nanti** jīvantarī eva naṃ. **Ānayahī**ti ānehi.

Taṃ sutvā khettapālo sāliṃ agghāpetvā iṇassa akatabhāvena tuṭṭho gantvā assavāle vattetvā “ajja imasmiṃ ṭhāne otarissatī”ti Suvaraṇṇo otaraṇaṭṭhānaṃ sallakkhetvā punadivase pātova cāṭipamāṇaṃ pañjaraṃ katvā² pāsāñca oḍḍetvā suvānaṃ āgamaṇaṃ olokento kuṭiyaṃ nisīdi. Suvarājāpi suvagaṇaparivuto āgantvā aloluppacāratāya hiyyo khāditaṭṭhāne³ oḍḍitapāse pādaṃ pavesantova otari. So attano baddhabhāvaṃ ñatvā cintesi “sacāhaṃ idāneva baddharavaṃ ravissāmi, ñātakā me bhayatajjitā gocaraṃ aggahetvāva palāyissanti, yāva etesaṃ gocaraggahaṇaṃ, tāva adhivāsessāmi”ti. So tesāṃ suhitabhāvaṃ ñatvā maraṇabhayatajjito hutvā tikkhattum baddharavaṃ ravi. Atha sabbe te suvā palāyimsu. Suvarājā “ettakesu me ñātakesu nivattitvā olokento ekopi natthi, kinnu kho mayā pāpaṃ katan”ti vilapanto gāthamāha—

4. “Ete bhutvā pivitvā ca, pakkamanti vihaṅgamā.

Eko baddhosmi pāsena, kiṃ pāpaṃ pakataṃ mayā”ti.

Khettapālo Suvarājassa baddharavaṃ suvānañca ākāse pakkhandanasaddaṃ sutvā “kiṃ nu kho”ti kuṭiyā oruyha pāsattṭhānaṃ gantvā Suvarājānaṃ disvā “yasseva me pāso oḍḍito, sveva baddho”ti tuṭṭhamānaso Suvarājānaṃ pāsato mocetvā dve pāde ekato bandhitvā daḷhaṃ ādāya

1. Ujjhantūti oḍḍayantu (Syā)

2. Punadivase vātappahārena sañcaraṇakaṃ katvā (Sī), punadivase pātova vātappahārena caraṇakaṃ akatvā (Syā)

3. Khādita-odhiyaṃ (Ka)

Sālididiyagāmaṃ gantvā Suvarājāṃ brāhmaṇassa adāsi. Brāhmaṇo balavasinehena mahāsattaṃ ubhohi hatthehi daḷhaṃ gahetvā aṅke nisīdāpetvā tena saddhiṃ sallapanto dve gāthā abhāsi—

5. “Udaraṃ nūna aññesaṃ, suva accodaraṃ tava.
Bhutvā sālīṃ yathākāmaṃ, tuṇḍenā’dāya gacchasi.

6. Koṭṭhaṃ nu tattha pūresi, suva veraṃ nu te mayā.
Puṭṭho me samma akkhāhi, kuhiṃ sālīṃ nidāhasī”ti.

Tattha **udaraṃ nūnāti** aññesaṃ udaraṃ udameva maññe, tava udaraṃ pana ati-udaraṃ. **Tatthāti** tasmīṃ Simbalivane. **Pūresīti** vassārattatthāya pūresi. **Nidāhasīti** nidhānaṃ katvā ṭhapesi, “nidhīyasi”¹tipi pāṭho¹.

Taṃ sutvā Suvarājā madhurāya manussabhāsāya sattamaṃ gāthamāha—

7. “Na me veraṃ tayā saddhiṃ, koṭṭho mayhaṃ na vijjati.
Iṇaṃ muñcāmi’ṇaṃ dammi, sampatto koṭasimbalīṃ.
Nidhimpī tattha nidahāmi, evaṃ jānāhi kosiya”ti.

Tattha **inaṃ muñcāmi’ṇaṃ dammīti** tava sālīṃ haritvā iṇaṃ muñcāmi ceva dammi cāti vadati. **Nidhimpīti** ekaṃ tattha Simbalivane anugāmikanidhimpī nidahāmi.

Atha naṃ brāhmaṇo pucchi—

8. “Kīdisaṃ te iṇadānaṃ, iṇamokkho ca kīdiso.
Nidhinidhāna’makkhāhi, atha pāsā pamokkhasī”ti.

Tattha **iṇadānanti** iṇassa dānaṃ. **Nidhinidhānanti** nidhino nidhānaṃ.

Evaṃ brāhmaṇena puṭṭho Suvarājā tassa byākaronto catasso gāthā abhāsi—

9. “Ajātapakkhā taruṇā, puttakā mayha kosiya.
Te maṃ bhatā bharissanti, tasmā tesāṃ iṇaṃ dade.

10. Mātā pitā ca me vuddhā, jīṇṇakā gatayobbanā.
Tesāṃ tuṇḍena hātūna, muñce pubbakataṃ iṇaṃ.

1. Nidhīyasīti nidhesi, nidhānaṃ katvā ṭhapesīti (Sī, Syā)

11. Aññepi tattha sakuṇā, khīṇapakkhā sudubbalā.

Tesaṃ puññatthiko dammi, taṃ nidhiṃ āhu paṇḍitā.

12. Īdisaṃ¹ me iṇadānaṃ, iṇamokkho ca īdiso.

Nidhinidhāna'makkhāmi², evaṃ jānāhi kosiya"ti.

Tattha **hātūnāti** haritvā. **Taṃ nidhinti** taṃ puññakammaṃ paṇḍitā anugāmikanidhiṃ nāma kathenti. **Nidhinidhānanti** nidhino nidhānaṃ, "nidhānanidhin"tipi pāṭho, ayamevattho.

Brāhmaṇo mahāsattassa dhammakathaṃ sutvā pasannacitto dve gāthā abhāsi—

13. "Bhaddako vata'yaṃ pakkhī, dijo paramadhammiko.

Ekaccesu manussesu, ayaṃ dhammo na vijjati.

14. Bhuñja sālīṃ yathākāmaṃ, saha sabbehi ñātibhi.

Punāpi suva passemu, piyaṃ me tava dassanan"ti.

Tattha **bhuñja sālīnti** ito paṭṭhāya nibbhayo hutvā bhuñjāti karīsasahassampi tasseva niyyādentō evamāha. **Passemūti** attano ruciya āgataṃ aññesupi divasesu taṃ passeyyāmāti.

Evaṃ brāhmaṇo mahāsattaṃ yācitvā piyaputtaṃ viya muducittena olokento pādato bandhanaṃ mocetvā satapākatelena pāde makkhetvā bhaddapīṭhe nisīdāpetvā kañcanataṭṭake madhulāje khādāpetvā sakkharodakaṃ pāyesi. Athassa Suvarājā "appamatto hohi brāhmaṇā"ti vatvā ovādaṃ dento āha—

15. "Bhuttañca pītañca tava'ssamamhi,

Ratī ca³ no kosiya te sakāse.

Nikkhattadaṇḍesu dadāhi dānaṃ,

Jiṇṇe ca mātāpitaro bharassū"ti.

Tattha **tava'ssamamhīti**⁴ tava nivesane. **Ratīti** abhirati.

1. Edisaṃ (Sī, I)

3. Rattiñca Syā, Ka)

2. Nidhiṃ nidhānaṃ akkhātaṃ (Sī, I)

4. Tavassabyamhīti (Ka)

Taṃ sutvā brāhmaṇo tuṭṭhamānaso udānaṃ udānento gāthamāha—

16. “Lakkhī vata me udapādi ajja,
Yo addasāsīm pavaram¹ dijānaṃ.
Suvassa sutvāna subhāsītāni,
Kāhāmi puññāni anappakānī”ti.

Tattha **lakkhī**ti sirīpi puññampi paññāpi.

Mahāsatto brāhmaṇena attano dinnam karīsasahassamattam paṭikkhipitvā aṭṭhakarīsameva gaṇhi. Brāhmaṇo thambhe nikhanitvā tassa khettam niyyādetvā gandhamālādīhi pūjetvā khamāpetvā “gaccha sāmi, assumukhe rodamāne mātāpitaro assāsehi”ti vatvā taṃ uyyojesi. So tuṭṭhamānaso sālisīsaṃ ādāya gantvā mātāpitūnaṃ purato nikkhipitvā “ammatātā uṭṭhethā”ti āha. Te assumukhā rodamānā² uṭṭhahimsu, tāvadeva suvagaṇā sannipatitvā “katham muttosi devā”ti pucchimsu. So tesam sabbam vitthārato kathesi. Kosiyopi Suvaraṇṇo ovādam sutvā tato paṭṭhāya dhammikasamaṇabrāhmaṇānaṃ mahādānaṃ paṭṭhapesi. Tamattham pakāsento Satthā osānagāthamāha—

17. “So kosiyo attamano udaggo,
Annañca pānañca’bhisankharitvā³,
Annena pānena pasannacitto,
Santappayi samaṇabrāhmaṇe cā”ti.

Tattha **santappayī**ti gahitagahitāni bhājanāni pūrento santappesīti.

Satthā imam dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ bhikkhu mātāpitūnaṃ posanaṃ nāma paṇḍitānaṃ vaṃso”ti vatvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne so bhikkhu sotāpattiphale paṭiṭṭhahi. Tadā suvagaṇā Buddhaparisā ahesuṃ, mātāpitaro mahārājakulāni, khettpālo Channo, brāhmaṇo Ānando, Suvarājā pana ahameva ahosinti.

Bhālikedārajātakavaṇṇanā paṭhamā.

1. Yohaṃ adassam paramam (Ka)

2. Assumukhāva hasamānā (Sī, Syā), assumukhāva bhāsamānā (I)

3. Annañca pānaṃ abhisankharitvā (Ka)

2. Candakinnarijākatavaṇṇanā (485)

Upanīyatidaṃ maññeti idaṃ Satthā Kapilavatthupuraṃ upanissāya Nigrodharāme viharanto Rājanivesane rāhulamātaraṃ ārabba kathesi. Idaṃ pana jātakam Dūrenidānato paṭṭhāya kathetabbam. Sā panesā nidānakathā yāva Laṭṭhivane Uruvelakassapasīhanādā **Apaṇṇakajātake**¹ kathitā, tato param yāva Kapilavatthugamanā **Vessantarajātake** āvi bhavissati. Satthā pana pitu nivesane nisīditvā antarabhattachasamaye **Mahādhammapālaajātakam**² kathetvā katabhattakicco “Rāhulamātu nivesane nisīditvā tassā guṇam vaṇṇento **candakinnarijātakam**³ kathessāmī”ti rājānam pattam gāhāpetvā dvīhi aggasāvakehi saddhim rāhulamātu nivesanaṭṭhānam pāyāsi. Tadā tassā sammukhā⁴ cattālīsasahassanāṭakittiyo vasanti tāsū khattiyakaññānamyeva navuti-adhikasahassam. Sā Tathāgatassa āgamanam ñatvā “sabbā kāsāvāneva nivāsentū”ti tāsam ārocāpesi. Tā tathā karimsu. Satthā āgantvā paññattāsane nisīdi. Atha tā sabbāpi ekappahāreneva viravimsu, mahāparidevasaddo ahosi. Rāhulamātāpi paridevitvā sokaṃ vinodetvā Satthāraṃ vanditvā rājagatena⁵ bahumānena sagāravena nisīdi. Rājā tassā guṇakatham ārabhi, “bhante mama suṇhā ‘tumhehi kāsāvāni nivatthānī’ti sutvā kāsāvāneva nivāsesi, ‘mālādīni pariccattānī’ti sutvā mālādīni pariccaji, ‘bhūmiyaṃ sayatī’ ti⁶ sutvā bhūmisayanāva jātā, tumhākaṃ pabbajitakāle vidhavā hutvā aññehi rājūhi pesitaṃ paṇṇākāraṃ na gaṇhi, evaṃ tumhesu asamhīracittā esā”ti nānappakārehi tassā guṇakatham kathesi. Satthā “anacchariyaṃ mahārāja, yaṃ esā idāni mama pacchime attabhāve mayi sasinehā asamhīracittā anaññaneyyā bhaveyya. Esā tiracchānayaniyaṃ nibbattāpi mayi asamhīracittā anaññaneyyā ahosī”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

1. Jātaka-Ṭṭha 1. 111 piṭṭhe.

3. Khu 5. 277 piṭṭhe.

5. Rājagehe (Ka)

2. Khu 5. 214 piṭṭhe.

4. Pamukhe (Sī, I)

6. Uccāsayanamahāsayanāni, pariccattānīti (Syā)

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente mahāsatto
Himavantapadese kinnarayoniyaṃ nibbatti, Candā nāmassa bhariyā. Te
ubhopi Candanāmake Rajatapabbate vasiṃsu. Tadā Bārāṇasirājā amaccānaṃ
rajjaṃ niyyādetvā dve kāsāyāni nivāsetvā sannaddhapañcāvudho ekakova
Himavantaṃ pāvisi. So migamaṃsaṃ khādanto ekaṃ khuddakanadiṃ
anusañcaranto uddhaṃ abhiruhi. Candapabbatavāsino kinnarā
vassārattasamaye anotaritvā pabbateyeva vasanti, nidāghasamaye otaranti.
Tadā ca so Candakinnaro attano bhariyāya saddhiṃ otaritvā tesu tesu
ṭhānesu gandhe vilimpanto pupphareṇuṃ khātanto pupphapaṭe¹ nivāsento
pārupanto latādolāhi kīlanto madhurassarena gāyanto taṃ khuddakanadiṃ
patvā ekasmiṃ nivattanaṭṭhāne otaritvā uduke pupphāni vikiritvā
udakakīlaṃ kīlitvā pupphapaṭe nivāsetvā pārupitvā rajatapattavaṇṇāya
vālukāya pupphāsaṇaṃ paññāpetvā ekaṃ veḷu daṇḍakaṃ gahetvā sayane
nisīdi. Tato Candakinnaro veḷuṃ vādento madhurasaddena² gāyi.
Candakinnarī muduhatthe nāmetvā tassa avidūre ṭhitā nacci ceva gāyi ca. So
rājā tesāṃ saddaṃ sutvā padasaddaṃ asāvento saṇikaṃ gantvā paṭicchanne
ṭhatvā te kinnare disvā kinnariyā paṭibaddhacitto hutvā “taṃ kinnaraṃ
vijjhitvā jīvitakkhayaṃ pāpetvā imāya saddhiṃ saṃvāsaṃ kappessāmi”ti
ṭhatvā Candakinnaraṃ vijjhi. So vedanāppatto paridevamāno catasso gāthā
abhāsi—

18. “Upanīyatidaṃ maññe, cande lohitaṃ maddane.

Ajja jahāmi jīvitaṃ³, pāṇā me cande nirujjhanti.

19. Osīdi me dukkhaṃ hadayaṃ, me ḍayhate nitammāmi.

Tava candiyā socantiyā, na naṃ aññehi sokehi.

20. Tiṇamiva vanamiva milāyāmi, nadī aparipuṇṇāva sussāmi.

Tava candiyā socantiyā, na naṃ aññehi sokehi.

21. Vassa’ miva sare pāde, imāni assūni vattare mayhaṃ.

Tava candiyā socantiyā, na naṃ aññehi sokehi”ti.

1. Pupphapaṭakena (Syā, Ka)

2. Manuññasaddena (Ka)

3. Lohitamadena majjāmi, vijahāmi jīvitaṃ pāṇā (Sī, Syā, I)

Tattha **upanīyatī**ti santativicchedaṃ upanīyati. **Idanti** jīvitam. **Pāṇā meti** bhadde cande mama jīvitapāṇā nirujjhanti. **Osīdi meti**¹ jīvitam me osīdati. **Nitammāmīti** atikilamāmi. **Tava candiyā**ti idaṃ mama dukkham, na naṃ aṇṇehi sokehi, atha kho tava candiyā socantiyā sokahetu yasmā tvaṃ mama viyogena socissasi, tasmāti attho. **Tiṇamiva vana miva milāyāmīti** tattapāsāṇe khittatiṇamiva mūlachinnavanamiva milāyāmīti vadati. **Sare pādeti** yathā nāma pabbatapāde patitavassaṃ saritvā acchinnadhāraṃ vattati.

Mahāsatto imāhi catūhi gāthāhi paridevītvā pupphasayane nipannova satim vissajjetvā parivatti. Rājā paṭiṭṭhitova. Itarā mahāsatte paridevante attano ratiyā mattā hutvā tassa viddhabhāvaṃ na jānāti, visaṇṇaṃ pana naṃ parivattitvā nipannaṃ disvā “kiṃ nu kho me piyasāmikassa dukkhan”ti upadhārentī pahāramukhato paggharantaṃ lohitaṃ disvā piyasāmike uppannaṃ balavasokaṃ sandhāretuṃ asakkontī mahāsaddena paridevī. Rājā “kinnaro mato bhavissati”ti nikkhamitvā attānaṃ dassesi. Candā taṃ disvā “iminā me corena piyasāmiko viddho bhavissati”ti kampamānā palāyitvā pabbatamatthake ṭhatvā rājānaṃ paribhāsanti pañca gāthā abhāsi—

22. Pāpo khosi rājaputta, yo me icchitaṃ patim varākiyā.
Vijjhasi vanamūlasmiṃ, soyaṃ viddho chamā seti.
23. Imaṃ mayhaṃ hadayasokaṃ, paṭimuñcatu rājaputta tava mātā.
Yo mayhaṃ hadayasoko, kimpurisaṃ avekkhamānāya.
24. Imaṃ mayhaṃ hadayasokaṃ, paṭimuñcatu rājaputta tava jāyā.
Yo mayhaṃ hadayasoko, kimpurisaṃ avekkhamānāya.
25. Mā ca puttaṃ mā ca patim, addakkhi rājaputta tava mātā.
Yo kimpurisaṃ avadhi, adūsakaṃ mayha kāmā hi.
26. Mā ca puttaṃ mā ca patim, addakkhi rājaputta tava jāyā.
Yo kimpurisaṃ avadhi, adūsakaṃ mayha kāmā hī”ti.

1. Osadhī meti (Sī, Syā, I), oṣaṭṭhi meti (Ka)

Tattha **varākiyā**ti kapaṇāya. **Paṭimuṇcatū**ti paṭilabhatu phusatu pāpuṇātu. **Mayha kāmā hī**ti mayhaṃ¹ kāmēna.

Rājā naṃ pañcahi gāthāhi paribhāsivā pabbatamatthake ṭhitamyeva assāsento gāthamāha—

27. “Mā tvaṃ Cande rodi mā soci, vanatimiramattakkhi.

Mama tvaṃ hehisi bhariyā, rājakule pūjitā nārībhi”ti².

Tattha **Candeti** mahāsattassa paridevanakāle nāmassa³ sutattā evamāha. **Vanatimiramattakkhi**ti vanatimirapupphasamāna-akkhi. **Pūjitā nārībhi**ti soḷasannaṃ itthisahassānaṃ jeṭṭhikā aggamaheṣi hessasi.

Candā tassa vacanaṃ sutvā “tvaṃ kiṃ maṃ vadesi”ti sīhanādaṃ nadantī anantaragāthamāha—

28. “Api nūna’haṃ marissaṃ, nāhaṃ rājaputta tava hessaṃ.

Yo kimpurisaṃ avadhi, adūsakaṃ mayha kāmā hī”ti.

Tattha **api nūna’hanti** api ekaṃseneva ahaṃ marissaṃ.

So tassā vacanaṃ sutvā nicchandarāgo hutvā itaraṃ gāthamāha—

29. “Api bhīruke api jīvitukāmike, kimpurisi gaccha Himavantam.

Tālīsatarabhojanā, aññe⁴ taṃ migā ramissanti”ti.

Tattha **api bhīruketi** bhīrujātike. **Tālīsatarabhojanā**ti tvaṃ tālīsapattataraparattabhojanā migi, tasmā aññe⁴ taṃ migā ramissanti, na tvaṃ rājakulārahā, gacchāti naṃ avaca, vatvā ca pana nirapekkho hutvā pakkāmi.

Sā tassa gatabhāvaṃ ṇatvā oruyha mahāsattaṃ āliṅgitvā pabbatamatthakaṃ āropetvā pabbatatale nipajjāpetvā sīsamassa attano ūrūsu katvā balavaparidevaṃ paridevamānā dvādasa gāthā abhāsi—

1. Mayhaṃ kāmā hīti mayi (Syā, Ka)

3. Nāmamassā (Ka)

2. Nārīti (Sī, I)

4. Araññe (Sī, I)

30. “Te pabbatā tā ca kandarā,
Tā ca giriguhāyo tatheva tiṭṭhanti.
Tattheva¹ taṃ apassantī,
Kimpurisa kathaṃ ahaṃ kassaṃ.
31. Te paṇṇasanthatā ramaṇīyā, vāḷamigehi anuciṇṇā.
Tattheva taṃ apassantī, kimpurisa kathaṃ ahaṃ kassaṃ.
32. Te pupphasanthatā ramaṇīyā, vāḷamigehi anuciṇṇā.
Tattheva taṃ apassantī, kimpurisa kathaṃ ahaṃ kassaṃ.
33. Acchā savanti girivananadiyo, kusumābhikiṇṇasotāyo.
Tattheva taṃ apassantī, kimpurisa kathaṃ ahaṃ kassaṃ.
34. Nīlāni Himavato pabbatassa, kūṭāni dassanīyāni.
Tattheva taṃ apassantī, kimpurisa kathaṃ ahaṃ kassaṃ.
35. Pītāni Himavato pabbatassa, kūṭāni dassanīyāni.
Tattheva taṃ apassantī, kimpurisa kathaṃ ahaṃ kassaṃ.
36. Tambāni Himavato pabbatassa, kūṭāni dassanīyāni.
Tattheva taṃ apassantī, kimpurisa kathaṃ ahaṃ kassaṃ.
37. Tuṅgāni Himavato pabbatassa, kūṭāni dassanīyāni.
Tattheva taṃ apassantī, kimpurisa kathaṃ ahaṃ kassaṃ.
38. Setāni Himavato pabbatassa, kūṭāni dassanīyāni.
Tattheva taṃ apassantī, kimpurisa kathaṃ ahaṃ kassaṃ.
39. Citrāni Himavato pabbatassa, kūṭāni dassanīyāni.
Tattheva taṃ apassantī, kimpurisa kathaṃ ahaṃ kassaṃ.
40. Yakkhaṇasevite Gandhamādane, osadhebhi sañchanne.
Tattheva taṃ apassantī, kimpurisa kathaṃ ahaṃ kassaṃ.

1. Tattha (Sī, Syā, I)

41. Kimpurisasevite Gandhamādane, osadhebbhi sañchanne.

Tattheva taṃ apassantī, kimpurisa kathaṃ ahaṃ kassan”ti.

Tattha **te pabbatā**ti yesu mayaṃ ekatova abhiramimha¹, ime te pabbatā tā ca kandarā tā ca giriguhāyo tatheva ṭhitā. Tesu ahaṃ idāni **taṃ apassantī kathaṃ kassan**, kiṃ karissāmi, tesu pupphaphalapallavādisobhaṃ taṃ apassantī kathaṃ adhivāsetuṃ sakkhissāmīti paridevati. **Paṇṇasanthatā**ti tālisapattādigandhapaṇṇasantharā. **Acchā**ti vippasannodakā. **Nīlānī**ti nīlamaṇimayāni. **Pītānī**ti sovaṇṇamayāni. **Tambānī**ti manosilamayāni. **Tuṅgānī**ti uccāni tikhiṇaggāni. **Setānī**ti rajatamayāni. **Citrānī**ti sattaratanamissakāni. **Yakkhagaṇasevite**ti bhummadevatāhi sevite.

Iti sā dvādasahi gāthāhi paridevitvā mahāsattassa ure hatthaṃ ṭhapetvā santāpabhāvaṃ ṇātvā “Cando jīvatiyeva, devujjhānakammaṃ² katvā jīvitamassa dassāmī”ti cintetvā “kinu kho lokapālā nāma natthi, udāhu vippavutthā, adu³ matā, te me piyasāmikaṃ na rakkhantī”ti devujjhānakammaṃ akāsi. Tassā sokavegena Sakkassa āsanaṃ uṇhaṃ ahosi. Sakko āvajjento taṃ kāraṇaṃ ṇātvā brāhmaṇavaṇṇena vegeneva āgantvā kuṇḍikato udakaṃ gahetvā mahāsattaṃ āsiñci. Tāvadeva visaṃ antaradhāyi, vaṇo ruhi⁴, imasmiṃ ṭhāne viddhotipi na paññāyi. Mahāsatto sukhito uṭṭhāsi. Candā piyasāmikaṃ arogaṃ disvā somanassappattā Sakkassa pāde vandantī anantaragāthamāha—

42. “Vande te ayirabrahme, yo me icchitaṃ patim varākiyā.

Amatena abhisiñci, samāgatāsmi piyatamenā”ti.

Tattha **amatenā**ti udakaṃ “amatan”ti maññamānā evamāha.

Piyatamenāti piyatarena, ayameva vā pāṭṭho.

Sakko tesam ovādamadāsi “ito paṭṭhāya Candapabbatato oruyha manussapathaṃ mā gamittha, idheva vasathā”ti. Evañca pana vatvā te ovaditvā

1. Abhiruhimha (Syā, Ka)

2. Tāvadeva ujjhānakammaṃ (Sī, I), devatā-ujjhānakammaṃ (Syā)

3. Ādu (Sī, Syā, I)

4. Virahi (Ka)

sakaṭṭhānameva gato. Candāpi “kiṃ no sāmi iminā paripanthaṭṭhānena, ehi Candapabbatameva gacchāmā”ti vatvā osānagāthamāha—

43. “Vicarāma dāni girivananadiyo, kusumābhikiṇṇasotāyo.
Nānādumavasanāyo, piyaṃvadā aññaṃaṇṇassā”ti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na idāneva, pubbepesā mayi asaṃhīracittā anaññaneyyā evā”ti vatvā jātakam samodhānesi “tadā rājā Devadatto ahosi, Sakko Anuruddho, Candā Rāhulamātā, Candakinnaro pana ahameva ahosin”ti.

Candakinnarījātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Mahā-ukkusajātakavaṇṇanā (486)

Ukkā cilācā bandhantīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Mittabandhaka-upāsakam¹ ārabha kathesi. So kira Sāvattiyaṃ parijjṇassa kulassa putto sahāyaṃ pesetvā aññataraṃ kuladhītaraṃ vārāpetvā “atthi panassa uppannakiccaṃ nittharaṇasamattho mitto vā sahāyo vā”ti vutte “natthī”ti vatvā “tena hi mitte tāva bandhatū”ti² vutte tasmim ovāde ṭhatvā paṭhamam tāva catūhi dovārikehi saddhim mettīm³ akāsi, athānupubbena nagaraguttika gaṇakamahāmattādīhi saddhim mettīmkatvā senāpatināpi uparājenāpi saddhim mettīm akāsi. Tehi pana saddhim ekato hutvā raññā saddhim mettīm akāsi. Tato asītiyā mahātherehi saddhim Ānandattherenapi saddhim ekato hutvā Tathāgatena saddhim mettīm akāsi. Atha naṃ Satthā saraṇesu ca sīlesu ca patiṭṭhāpesi, rājāpissa issariyamadāsi. So Mittabandhakoyevāti⁴ pākaṭo jāto. Athassa rājā mahantaṃ gehaṃ datvā āvāhamaṅgalaṃ kāresi. Rājānaṃ ādim katvā mahājano paṇṇākāre pahiṇi. Athassa bhariyā raññā pahitaṃ paṇṇākāraṃ uparājassa, uparājena pahitaṃ paṇṇākāraṃ senāpatissāti etena upāyena sakalanagaravāsino ābandhitvā gaṇhi. Sattame

1. Mittaganthaka-upāsakam (Sī, Syā, I)

3. Mittam (Ka), evamuparipi.

2. Ganthetūti (Sī, Syā, I)

4. Mittaganthakoyevāti (Sī, Syā, I)

divase mahāsakkāraṃ katvā Dasabalaṃ nimantetvā pañcasatassa
 Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa mahādānaṃ datvā
 bhattakiccāvasāne Satthārā kathitaṃ anumodanaṃ sutvā ubhopi jayampatikā
 sotāpattiphale paṭiṭṭhahimsu.

Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso
 Mittabandhaka-upāsako attano bhariyaṃ nissāya tassāvacanaṃ katvā
 sabbehi mettiṃ katvā rañño santikā mahantaṃ sakkāraṃ labhi, Tathāgatena
 pana saddhiṃ mettiṃ katvā ubhopi jayampatikā sotāpattiphale paṭiṭṭhitā”ti.
 Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti
 pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva so etaṃ mātugāmaṃ
 nissāya mahantaṃ yasaṃ sampatto, pubbe tiracchānayoniyaṃ nibbattopi
 panesa etissā vacanena bahūhi saddhiṃ mettiṃ katvā puttasokato
 muttoyevā”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente ekacce paccantavāsino
 yattha yattha bahuṃ maṃsaṃ labhanti, tattha tattha gāmaṃ nivāsetvā
 araññe caritvā migādayo māretvā maṃsaṃ āharitvā puttadāre posenti.
 Tesāṃ gāmato avidūre mahājātassaro atthi. Tassa dakkhiṇapasse eko
 senasakuṇo, pacchimapasse ekā senasakuṇī, uttarapasse sīho migarājā,
 pācīnapasse Ukkusasakuṇarājā vasati. Jātassaramajjhe pana unnataṭṭhāne
 kacchapo vasati. Tadā seno seniṃ “bhariyā me hohī”ti vadati. Atha naṃ sā
 āha “atthi pana te koci mitto”ti. Natthi bhaddeti. Amhākaṃ uppannaṃ
 bhayaṃ vā dukkhaṃ vā haraṇasamatthaṃ¹ mittam vā sahāyaṃ vā laddhum
 vaṭṭati, mitte tāva gaṇhāhīti. Kahi saddhiṃ mettiṃ karomi bhaddeti.
 Pācīnapasse vasantena Ukkusarājena, uttarapasse sīhena, jātassaramajjhe
 kacchapena saddhiṃ mettiṃ karohīti. So tassā vacanaṃ sampañcchitvā tathā
 akāsi. Tadā te ubhopi saṃvāsaṃ kappetvā tasmimīeva sare ekasmiṃ dīpake
 Kadambarukkho atthi samantā udakena parikkhitto, tasmim kulāvakaṃ
 katvā paṭivasimsu

1. Nittharaṇasamatthaṃ (Syā, Ka)

Tesaṃ aparabhāge dve sakuṇapotakā jāyimsu. Tesaṃ pakkhesu asaṇḍesuyeva ekadivasam te jānapadā divasam araṇṇe caritvā kiñci alabhivā “na sakkā tucchahatthena gharāṃ gantum, macche vā kacchape vā gaṇhissāmā”ti saraṃ otarivā taṃ dīpakam gantvā tassa kadambassa mūle nipajjitvā makasādīhi khajjamānā tesaṃ palāpanatthāya araṇiṃ manthetvā aggim nibbattetvā dhūmaṃ karimsu. Dhūmo uggantvā sakuṇe pahari, sakuṇapotakā viravimsu. Jānapadā taṃ sutvā “ambho sakuṇapotakānaṃ sūyati saddo, uṭṭhetha ukkā bandhatha, chatā sayitum na sakkoma, sakuṇamaṃsaṃ khāditvāva sayissāmā”ti vatvā aggim jāletvā ukkā bandhimsu. Sakuṇikā tesaṃ saddaṃ sutvā “ime amhākaṃ potake khāditukāmā, mayaṃ evarūpassa bhayassa haraṇatthāya mitte gaṇhimha, sāmikaṃ Ukkusarājassa santikaṃ pesessāmī”ti cintetvā “gaccha sāmi, puttānaṃ no uppannabhayaṃ Ukkusarājassa ārocehi”ti vatvā paṭhamam gāthamāha—

44. “Ukkā cilācā bandhanti dīpe¹,
Pajā mamaṃ khāditum patthayanti.
Mittaṃ sahāyaṇca vadehi senaka,
Ācikkha ñātibyaśanaṃ dijānaṃ”ti.

Tattha **cilācā**² jānapadā. **Dīpeti** dīpakamhi. **Pajā mamanti** mama puttake. **Senakā**ti senakasakuṇaṃ nāmenālapati. **Ñātibyaśananti** puttānaṃ byasanaṃ. **Dijānanti** amhākaṃ ñātīnaṃ dijānaṃ idaṃ byasanaṃ Ukkusarājassa santikaṃ gantvā ācikkhāhīti vadati.

So vegena tassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā vassitvā attano āgatabhāvaṃ jānāpetvā katokāso upasaṅkamitvā vanditvā “kiṃ kāraṇā āgatosī”ti puttāho āgatakāraṇaṃ dassento dutiyaṃ gāthamāha—

45. “Dijo dijānaṃ pavarosi pakkhima,
Ukkusarāja saraṇaṃ taṃ upema.
Pajā mamaṃ khāditum patthayanti,
Luddā cilācā bhava me sukhāyā”ti.

Tattha **dijoti** tvaṃ dijo ceva dijānaṃ pavaro ca.

1. Bandhanti luddā (Ka)

2. Milācāti (Sī, Syā, I)

Ukkusarājā “senaka mā bhāyī”ti taṃ assāsetvā tatiyaṃ gāthamāha—

46. “Mittaṃ sahāyañca karonti paṇḍitā,
Kāle akāle sukhamesamānā.
Karomi te senaka etamatthaṃ,
Ariyo hi ariyassa karoti kiccaṃ”ti.

Tattha **kāle akāle**ti divā ca rattim ca. **Ariyoti** idha ācāra-ariyo adhippeto. Ācārasampanno hi ācārasampannassa kiccaṃ karoteva, kimettha karaṇīyanti vadati.

Atha naṃ pucchi “kiṃ samma rukkhaṃ abhiruḷhā cilācā”ti. Na tāva abhiruḷhā, ukkāyeva bandhantīti. Tena hi tvaṃ sīghaṃ gantvā mama sahāyikaṃ assāsetvā mamāgamanabhāvaṃ ācikkhāhīti. So tathā akāsi. Ukkusarājāpi gantvā kadambassa avidūre cilācānaṃ abhiruhanāṃ olokento ekasmiṃ rukkhagge nisīditvā ekassa cilācassa abhiruhanakāle tasmiṃ kulāvakassa avidūraṃ abhiruḷhe sare nimujjitvā pakkhehi ca mukhena ca udakaṃ āharitvā ukkāya upari āsiñci, sā nibbāyi. Cilācā “imañca senakasakuṇapotaḥ cassa khādissāmi”ti otaritvā puna ukkaṃ jālāpetvā abhiruhimsu. Puna so ukkaṃ vijjhāpesi. Etenupāyena baddhaṃ baddhaṃ vijjhāpentassevassa aḍḍharatto jāto. So ativiya kilami, heṭṭhā-udare kilomakam¹ tanutaṃ gataṃ, akkhīni rattāni jātāni. Taṃ disvā sakuṇī sāmikaṃ āha “sāmi ativiya kilanto Ukkusarājā, etassa thokaṃ vissamanatthāya gantvā kacchaparājassa katthehī”ti. So tassā vacanaṃ sutvā Ukkusaṃ upasaṅkamitvā gāthāya ajjhabhāsi—

47. “Yaṃ hoti kiccaṃ anukampakena,
Ariyassa ariyena kataṃ tayīdaṃ.
Attānurakkhī bhava mā aḍayhi,
Lacchāma putte tayi jīvamāne”ti.

Tattha **tayīdanti** tayā idaṃ, ayameva vā pāṭho.

1. Kira lomaṃ (Ka)

So tassa vacanaṃ sutvā sīhanādaṃ nadanto pañcamam gāthamāha—

48. “Taveva rakkhāvaraṇaṃ karonto,
Sarīrabhedāpi na santasāmi.
Karonti heke sakhinaṃ sakhāro,
Pāṇaṃ cajantā sata’mesa dhammo”ti.

Chaṭṭhaṃ pana Satthā abhisambuddho hutvā tassa guṇaṃ vaṇṇanto
āha—

49. “Sudukkaraṃ kammamakāsi, aṇḍajā’yaṃ vihaṅgamo.
Atthāya kuraro putte, aḍḍharatte anāgate”ti.

Tattha **Kuraroti** Ukkusarājā. **Putteti** senakassa putte rakkhanto tesam
atthāya **aḍḍharatte anāgate** yāva diyaḍḍhayāmā vāyāmaṃ karonto dukkaraṃ
akāsi.

Senopi Ukkusaṃ “thokaṃ vissamāhi sammā”ti vatvā kacchapassa
santikaṃ gantvā taṃ utthāpetvā “kiṃ samma āgatosī”ti vutto “evarūpaṃ
nāma bhayaṃ uppannaṃ, Ukkusarājā paṭhamayāmato paṭṭhāya vāyamanto
kilami, tenamhi tava santikaṃ āgato”ti vatvā sattamaṃ gāthamāha—

50. “Cutāpi heke khalitā sakammunā,
Mittānukampāya patiṭṭhahanti.
Puttā mama’ṭṭā gati’māgatosmi,
Atthaṃ caretho mama vāricarā”ti.

Tassattho—sāmi ekacce hi yasato vā dhanato vā cutāpi sakammunā
khalitāpi mittānaṃ anukampāya patiṭṭhahanti, mama ca puttā aṭṭā āturā,
tenāhaṃ taṃ gatiṃ paṭisaraṇaṃ katvā āgatosmi, puttānaṃ jīvitadānaṃ
dadanto atthaṃ me carāhi vāricarāti.

Taṃ sutvā kacchapo itaraṃ gāthamāha—

51. “Dhanena dhaññaṇa ca attanā ca,
Mittaṃ sahāyaṃ ca karonti paṇḍitā.
Karomi te senaka etamatthaṃ,
Ariyo hi ariyassa karoti kiccaṇ”ti.

Athassa putto avidūre nipanno pitu vacanaṃ sutvā “mā me pitā kilamatu, ahaṃ pitu kiccaṃ karissāmi”ti cintetvā navamaṃ gāthamāha—

52. “Appossukko tāta tuvaṃ nisīda,
Putto pitu carati atthacariyaṃ.
Ahaṃ carissāmi taveta’matthaṃ,
Senassa putte paritāyamāno”ti.

Atha naṃ pitā gāthāya ajjhabhāsi—

53. “Addhā hi tāta sata’mesa dhammo,
Putto pitu yaṃ care atthacariyaṃ.
Appeva maṃ disvāna pavaḍḍhakāyaṃ,
Senassa puttā na viheṭṭhayeyyun”ti.

Tattha **sata’mesa dhammoti** paṇḍitānaṃ esa dhammo. **Puttāti** senassa putte cilācā na heṭṭhayeyyunti.

Evam vatvā mahākacchapo “samma mā bhāyi, tvaṃ purato gaccha, idānāhaṃ āgamissāmi”ti taṃ uyyojetvā udaye patitvā kalalaṇca sevālaṇca saṃkaḍḍhitvā ādāya dīpakaṃ gantvā aggim vijjhāpetvā nipajji. Cilācā “kiṃ no senapotakehi, imaṃ kālākacchapaṃ¹ parivattetvā māressāma, ayaṃ no sabbesaṃ pahossati”ti valliyo uddharitvā jiyā² gahetvā nivatthapilotikāpi mocetvā³ tesu tesu ṭhānesu bandhitvā kacchapaṃ parivattetuṃ na sakkonti. Kacchapo te ākaḍḍhanto gantvā gambhīraṭṭhāne udaye pati. Tepi kacchapalobhena saddhim yeva patitvā udakapuṇṇāya kucchiyā kilantā nikkhamitvā “bho ekena no Ukkusena yāva aḍḍharattā ukkā vijjhāpitā, idāni iminā kacchapena udaye pātetvā udakaṃ pāyetvā mahodarā katamha, puna aggim karitvā aruṇe uggatepi ime senakapotake khādissāmā”ti aggim kātuṃ ārabhimsu. Sakuṇi tesam kathaṃ sutvā “sāmi ime yāya kāyaci velāya amhākaṃ puttake khādītva gamissanti, sahāyassa no sīhassa santikaṃ gacchāhi”ti āha. So taṅkhaṇaṇṇeva sīhassa santikaṃ gantvā “kiṃ avelāya

1. Kāṇakacchapa (Sī, Syā, I)

2. Vallikoṭṭiyo (Ka)

3. Nivatthapilotikāhi veṭhetvā (Ka)

āgatosi”ti vutte ādito paṭṭhāya taṃ pavattiṃ ārocetvā ekādasamaṃ gāthamāha—

54. “Pasū manussā migavīraseṭṭha,
Bhayaṭṭitā seṭṭhamupabbajanti.
Puttā mama’ṭṭā gati’ māgatosmi,
Tvaṃ nosi rājā bhava me sukhāyā”ti.

Tattha **pasū**ti sabbatiracchāne āha. Idaṃ vuttaṃ hoti—sāmi migesu vīriyena seṭṭha, sabbalokasmiṃhi sabbe tiracchānāpi manussāpi bhayaṭṭitā hutvā seṭṭhaṃ upagacchanti, mama ca puttā aṭṭā āturā, tasmāhaṃ taṃ gatiṃ katvā āgatomhi, tvaṃ amhākaṃ rājā sukhāya me bhavāhīti.

Taṃ sutvā sīho gāthamāha—

55. “Karomi te senaka etamatthaṃ,
Āyāmi te taṃ disataṃ vadhāya.
Kathaṃ hi viññū pahu sampajāno,
Na vāyame attajanassa guttiyā”ti.

Tattha **taṃ disatanti** taṃ disasamūhaṃ¹, taṃ tava paccatthikagaṇanti attho. **Pahū**ti amitte hantuṃ samattho. **Sampajānoti** mittassa bhayuppattiṃ jānanto. **Attajanassāti** attasamassa aṅgasamānassa janassa, mittassāti attho.

Evañca pana vatvā “gaccha tvaṃ putte samassāsehi”ti taṃ uyyojetvā maṇivaṇṇaṃ udakaṃ maddamāno pāyāsi. Cilācā taṃ āgacchantam disvā “Kurarena tāva amhākaṃ ukkā vijjhāpitā, tathā kacchapena amhe² nivatthapilotikānampi assāmikā katā, idāni pana naṭṭhamhā, sīho no jīvitakkhayameva pāpessatī”ti maraṇabhayatajjitā yena vā tena vā palāyimsu. Sīho āgantvā rukkhamaṇe na kiñci addasa. Atha naṃ Kuraro ca kacchapo ca seno ca upasaṅkamitvā vandimsu. So tesaṃ mittānisamsaṃ kathetvā “ito paṭṭhāya mittadhammaṃ abhinditvā appamattā hothā”ti ovaditvā pakkāmi, tepi sakaṭṭhānāni gatā.

1. Verasamūhaṃ (Ka)

2. Amhākaṃ (Syā, I, Ka)

Senasakuṇī attano putte oloketvā “mitte nissāya amhehi dārakā laddhā”ti
sukhanisinnasamaye senena saddhiṃ sallapantī mittadhammaṃ
pakāsamānā¹ cha gāthā abhāsi—

56. “Mittañca kayirātha suhadayañca,
Ayirañca kayirātha sukhāgamāya.
Nivatthakocova sare’bhihantvā,
Modāma puttehi samaṅgibhūtā.

57. Sakamittassa kammena, sahāyassā’palāyino.
Kūjanta’mupakūjanti, lomasā hadayaṅgamaṃ.

58. Mittaṃ sahāyaṃ adhigamma paṇḍito,
So bhuñjatī putta pasuṃ dhanam vā.
Ahañca puttā ca patī ca mayham,
Mittānukampāya samaṅgibhūtā.

59. Rājavatā sūravatā ca attho,
Sampannasakhissa bhavanti hete.
So mittavā yasavā uggaṭatto,
Asmiṃ’dhaloke modati kāmakāmī.

60. Karaṇīyāni mittāni, daliddenāpi senaka.
Passa mittānukampāya, samaggamhā sañātake.

61. Sūrena balavantena, yo mitte kurute dijo.
Evaṃ so sukhito hoti, yathāhaṃ tvaṃ ca senakā”ti.

Tattha **mittaṇcā**ti yaṃkiñci attano mittañca **suhadayañca**
suhadayasahāyañca sāmikasaṅkhātāṃ² **ayirañca** karotheva. **Nivatthakocova**³
sare’bhihantvāti ettha **kocoti** kavaco⁴. Yathā nāma paṭimukkakavaco sare
abhihanati nivāreti, evaṃ mayampi mittabalena paccatthike

1. Mittadhammapakāsanā nāma (Syā, Ka)

2. Sāmitṭhānikam (Sī, I), sāmikatṭhānam (Syā)

3. Nivatthakojova (Sī, Syā, I)

4. Kojoti kavacam (Sī, I)

abhihantvā puttehi saddhiṃ modāmāti vadati. **Sakamittassa kammenāti** sakassa mittassa parakkamena. **Sahāyassā’palāyino**ti sahāyassa apalāyino migarājassa. **Lomasāti** pakkhino amhākaṃ puttakā mañca tañca¹ kūjantaṃ hadayaṅgamaṃ madhurassaraṃ nicchāretvā upakūjanti. **Samaṅgibhūtāti** ekaṭṭhāne ṭhitā.

Rājavatā sūravatā ca atthoti yassa sīhasadiso rājā ukkusakacchapasadisā ca sūrā mittā honti, tena rājavatā sūravatā ca attho sakkā pāpuṇitum.

Bhavanti heteti yo ca sampannasakho paripuṇṇamittadhammo, tassa ete sahāyā bhavanti. **Uggatattoti** sirisobhaggena uggatasabhāvo.

Asmiṃ’ dhaloketi² idhalokasaṅkhāte asmiṃ loke³ modati. **Kāmakāmīti** sāmikaṃ ālapati. So hi kāme kāmanato kāmakāmī nāma. **Samaggambhāti** samaggā jātamaṃ. **Sañātake**ti nātakehi puttehi saddhiṃ.

Evam sā chahi gāthāhi mittadhammassa guṇakathaṃ kathesi. Te sabbehi sahāyakā mittadhammaṃ abhinditvā yāvatāyukaṃ ṭhatvā yathākammaṃ gatā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na bhikkhave idāneva so bhariyaṃ nissāya sukhappatto, pubbehi sukhappattoyevā”ti vatvā jātaṃ samodhānesi “tadā seno ca senī ca jayampatikā ahesum, puttakacchapo Rāhulo, pitā Mahāmoggallāno, Ukkuso Sāriputto, sīho pana ahomeva ahosin”ti.

Mahā-ukkusajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Uddālakaajātakavaṇṇanā (487)

Kharājina jātilā paṇkadantāti idam Satthā Jetavane viharanto ekaṃ kuhakabhikkhum ārabha kathesi. So hi niyyānikasāsane pabbajitvāpi catupaccayatthāya tividham kuhakavatthum pūresi. Athassa aḡuṇaṃ pakāsenta bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesum “āvuso asuko nāma bhikkhu evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā kuhanam

1. Puttakānañca tava (Ka) 2. Asmiñca loketi (Sī, Syā, I) 3. Asmiṃ ca loke (Sī, I)

nissāya jīvikam kappeti”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepesa kuhakoyevā”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto tassa purohito ahosi paṇḍito byatto. So ekadivasam uyyānakīlaṃ gato ekam abhirūpaṃ gaṇikam disvā paṭibaddhacitto tāya saddhim saṃvāsaṃ kappesi. Sā taṃ paṭicca gabbhaṃ paṭilabhi, gabbhassa paṭiṭṭhitabhāvaṃ ñatvā taṃ āha “sāmi gabbho me paṭiṭṭhito, jātakāle nāmaṃ karontī assa kiṃ nāmaṃ¹ karomī”ti. So “vaṇṇadāsiyā kucchimhi nibbattattā² na sakkā kulanāmaṃ kātun”ti cintetvā “bhadde ayaṃ vātaghātarukkho uddālo nāma, idha paṭiladdhattā ‘Uddālako’ tissa nāmaṃ kareyyāsī”ti vatvā aṅgulimuddikam adāsi. “Sace dhītā hoti, imāya naṃ poseyyāsī, sace putto, atha naṃ vayappattam mayhaṃ dasseyyāsī”ti āha. Sā aparabhāge puttam vijāyitvā “Uddālako”tissa nāmaṃ akāsi.

So vayappatto mātaram pucchi “amma ko me pitā”ti. Purohito tātāti. “Yadi evaṃ vede uggaṇhissāmī”ti mātu hatthato muddikañca ācariyabhāgañca gahetvā Takkasilaṃ gantvā disāpāmomkkhācariyassa santike sippam uggaṇhanto ekam tāpasagaṇam disvā “imesaṃ santike varasippam bhavissati, taṃ uggaṇhissāmī”ti sippalobhena pabbajitvā tesam vattapaṭivattam katvā “ācariyā maṃ tumhākaṃ jānanaṃ sippam sikkhāpethā”ti āha. Te attano attano jānananiyāmeneva taṃ sikkhāpesuṃ. Pañcannaṃ tāpasasatānaṃ ekopi tena atirekapaṇṇo nāhosi, sveva tesam paññāya aggo. Athassa te sannipatitvā ācariyaṭṭhānaṃ adamsu. Atha ne so āha “mārisā tumhe niccaṃ vanamūlaphalāhārā araṇṇeva vasatha, manussapathaṃ kasmā na gacchathā”ti. Mārisa manussā nāma mahādānaṃ datvā anumodanaṃ kārāpentī, dhammiṃ kathaṃ bhaṇāpentī, paṇhaṃ pucchanti, mayaṃ tena bhayena tattha na gacchāmāti. “Mārisā sacepi cakkavattirājā bhavissati, manam gahetvā kathanam nāma mayhaṃ bhāro, tumhe mā bhāyathā”ti vatvā tehi saddhim cārikaṃ

1. Ayyakassa nāmaṃ (Sī, I)

2. Nibbattassa (Sī, I)

caramāno anupubbena Bārāṇasim patvā rājuyyāne vasitvā punadivase sabbehi saddhim dvāragāme bhikkhāya cari, manussā mahādānaṃ adaṃsu. Tāpasā punadivase nagaraṃ pavisiṃsu, manussā mahādānaṃ adaṃsu. Uddālakatāpaso dānānumodanaṃ karoti, maṅgalaṃ vadati, pañhaṃ vissajjeti, manussā pasīditvā bahupaccaye adaṃsu. Sakalanagaraṃ “paṇḍito gaṇasatthā dhammikatāpaso āgato”ti saṅkhubhi, taṃ raññopi kathayimṃsu.

Rājā “kuhim vasatī”ti pucchitvā “uyyāne”ti sutvā “sādhū ajja tesam dassanāya gamissāmī”ti āha. Eko puriso gantvā “rājā kira vo passitum āgacchissatī”ti Uddālakassa kathesi. Sopi isigaṇaṃ āmantetvā “mārisā rājā kira āgamissati, issare nāma ekadivasaṃ ārādhettvā yāvajīvaṃ alaṃ hotī”ti. Kim pana kātabbaṃ ācariyāti. So evamāha “tumhesu ekacce vaggulivataṃ carantu, ekacce ukkuṭṭikappadhānamanuyuñjantu, ekacce kaṇṭakāpassayikā¹ bhavantu, ekacce pañcātapaṃ tapantu, ekacce udakorohanakammaṃ karontu, ekacce tattha tattha mante sajjhāyāntū”ti. Te tathā karimṃsu. Sayam pana aṭṭha vā dasa vā paṇḍitavādino gahetvā manorame² ādhārake ramaṇīyaṃ potthakaṃ ṭhapetvā antevāsikaparivuto supaññatte sāpassaye āsane nisīdi. Tasmim khaṇe rājā purohitaṃ ādāya mahantena parivārena uyyānaṃ gantvā te micchātapaṃ carante disvā “apāyabhayaṃhā muttā”ti pasīditvā Uddālakassa santikaṃ gantvā paṭisanthāraṃ katvā ekamantaṃ nisinno tuṭṭhamānaso purohitena saddhim sallapanto paṭhamāṃ gāthamāha—

62. “Kharājīnā jaṭilā paṅkadantā,
Dummakkharūpā ye mantaṃ jappanti.
Kaccinnu te mānusaḥ payoge,
Idaṃ vidū parimuttā apāyā”ti.

Tattha **kharājīnā**ti sakhurehi ajinacammehi samannāgatā. **Paṅkadantā**ti dantakaṭṭhassa akhādanena malaggahitadantā. **Dummakkharūpā**ti³ anañjitakkhā

1. Kaṇṭake sayikā (Ka)

2. Manohare (Sī, I)

3. Dummukharūpāti (Sī, I, Ka)

amaṇḍitarūpā lūkhasaṅghāṭidharā. **Mānusa**ke payogeti manussehi kattabbavīriye. **Idaṃ vidū**ti idaṃ tapacaraṇaṇca mantasajjhāyanaṇca jānantā. **Apāyā**ti kacci ācariya ime catūhi apāyehi muttāti pucchati.

Taṃ sutvā purohito “ayaṃ rājā aṭṭhāne pasanno¹, tuṇhī bhavituṃ na vaṭṭati”ti cintetvā dutiyaṃ gāthamāha—

63. “Pāpāni kammāni karetha rāja,
Bahussuto ce na careyya dhammaṃ.
Sahassavedopi na taṃ paṭicca,
Dukkhā pamucce caraṇaṃ apatvā”ti.

Tattha **bahussuto ceti** sace mahārāja “ahaṃ bahussutomhī”ti paṇḍitavedopi² dasakusalakammāpathadhammaṃ na careyya, tīhi dvārehi pāpāneva kareyya, tiṭṭhantu tayo vedā, sahassavedopi samāno taṃ bāhusaccaṃ paṭicca aṭṭhasamāpattisaṅkhātāṃ caraṇaṃ appatvā apāyadukkhato na mucceyyāti.

Tassa vacanaṃ sutvā Uddālako cintesi “rājā yathā vā tathā vā isigaṇassa pasīdi, ayaṃ pana brāhmaṇo carantaṃ goṇaṃ daṇḍena paharanto viya vaḍḍhitabhatte kacavaraṃ khipanto viya kathesi, tena saddhiṃ kathessāmī”ti. So tena saddhiṃ kathento tatiyaṃ gāthamāha—

64. “Sahassavedopi na taṃ paṭicca,
Dukkhā pamucce caraṇaṃ apatvā.
Maññāmi vedā aphalā bhavanti,
Sasaṃyamaṃ caraṇaṇṇeva saccan”ti.

Tattha **aphalā**ti tava vāde vedā ca sesasippāni ca aphalāni āpajjanti, tāni kasmā uggaṇhanti, sīlasaṃyamena saddhiṃ caraṇaṇṇeva ekaṃ saccan āpajjatīti.

1. Pakkhando (Ka)

2. Sace mahārāja bahussuto paṇḍitavedo (Sī, I)

Tato purohito catuttham gāthamāha—

65. “Na heva vedā aphalā bhavanti,
Sasaṃyamam caraṇaññeva saccam.
Kittim hi pappoti adhicca vede,
Santim puṇāti caraṇena danto”ti.

Tattha **na hevāti** nāham “vedā aphalā”ti vadāmi, apica kho pana sasaṃyamam caraṇam saccameva sabhāvabhūtam uttamam. Tena hi sakkā dukkhā muccitum. **Santim puṇātīti** samāpattisaṅkhātena caraṇena danto bhayasantikaram¹ nibbānam pāpuṇātīti.

Tam sutvā Uddālako “na sakkā iminā saddhim paṭipakkhavasena ṭhātum² ‘putto tavāha’ nti vutte sineham akaronto nāma natthi, puttabhāvamassa kathessāmī”ti cintetvā pañcamam gāthamāha—

66. “Bhaccā mātā pitā bandhū,
Yena jāto sayeva so.
Uddālako aham bhoto,
Sottiyākulavaṃsako”ti.

Tattha **bhaccāti** mātā ca pitā ca sesabandhū ca bharitabbā nāma. Yena pana jāto, soyeva so hoti. Attāyeva hi attano jāyati, ahañca tayāva Uddālakarukkkhamūle janito³, tayā vuttameva nāmam kataṃ, Uddālako aham bhoti.

So “ekaṃsena tvaṃ Uddālakosī”ti vutte “āmā”ti vatvā “mayā te mātusaññāṇam dinnam, tam kuhin”ti vutte “idaṃ brāhmaṇā”ti muddikam tassa hatthe ṭhapesi. Brāhmaṇo muddikam sañjānitvā nicchayena “tvam brāhmaṇadhammam pajānāsī”ti vatvā brāhmaṇadhammam pucchanto chaṭṭham gāthamāha—

67. “Katham bho brāhmaṇo hoti, katham bhavati kevalī.
Kathaṇca parinibbānam, dhammaṭṭho kinti vuccatī”ti.

1. Hadayasantikaram (Syā, I, Ka) 2. Vāditum (Syā), vāretum (Ka) 3. Jāto (Sī, Syā)

Uddālakopi tassa ācikkhanto sattamaṃ gāthamāha—

68. “Niraṃkatvā aggimādāya brāhmaṇo,
 Āpo siñcaṃ yajaṃ usseti yūpaṃ.
 Evaṃkaro brāhmaṇo hoti khemī,
 Dhamme ṭhitaṃ tena amāpayimsū”ti.

Tattha **niraṃkatvā aggimādāyā**ti niraṇṭaraṃ katvā aggim¹ gahetvā paricarati. **Āpo siñcaṃ yajaṃ usseti yūpanti** abhisecanakakammaṃ karonto sammāpāsaṃ vā vājapeyyaṃ vā niraggaḷaṃ vā yajanto suvaṇṇayūpaṃ ussāpeti. **Khemī**ti khemappatto. **Amāpayimsū**ti teneva kāraṇena dhamme ṭhitaṃ kathayimsu.

Taṃ sutvā purohito tena kathitaṃ brāhmaṇadhammaṃ garahanto aṭṭhamāṃ gāthamāha—

69. “Na suddhi secanena’tthi, nāpi kevalī brāhmaṇo.
 Na khantī nāpi soraccaṃ, nāpi so parinibbuto”ti.

Tattha **secanenā**ti tena vuttesu brāhmaṇadhammesu ekaṃ dassetvā sabbaṃ paṭikkhipati. Idaṃ vuttaṃ hoti—aggiparicaraṇena vā udakasecanena vā pasughātayaññaṇa vā suddhi nāma natthi, nāpi ettakena brāhmaṇo kevalaparipuṇṇo hoti, na adhivāsanakhanti, na sīlasoraccaṃ, nāpi kilesaparinibbānena parinibbuto nāma hotīti.

Tato naṃ Uddālako “yadi evaṃ brāhmaṇo na hoti, atha kathaṃ hotī”ti pucchanto navamaṃ gāthamāha—

70. “Kathaṃ so brāhmaṇo hoti, kathaṃ bhavati kevalī.
 Kathaṇca parinibbānaṃ, dhammaṭṭho kinti vuccatī”ti.

Purohitopissa kathento itaraṃ gāthamāha—

71. “Akhettabandhū amamo nirāso,
Nillobhapāpo bhavalobhakhīṇo.
Evaṃkaro brāhmaṇo hoti khemī,
Dhamme ʔhitaṃ tena amāpayimsū”ti.

Tattha **akhettabandhū**ti akkhetto abandhu,
khettavatthugāmanigamapariggahena ceva
ñātibandhavagottabandhavamittabandhavasahāyabandhavasippabandhavapar
iggahena ca rahito. **Amamoti** sattasaṅkhāresu taṇhādiṭṭhimamāyanarahito.
Nirāsoti lābhadhanaputtajīvitāsāya rahito. **Nillobhapāpoti**
pāpalobhavisamalobhena rahito. **Bhavalobhakhīṇoti** khīṇabhavarāgo.

Tato Uddālako gāthamāha—

72. “Khattiyā brāhmaṇā vessā, suddā caṇḍālapukkusā.
Sabbeva soratā dantā, sabbeva parinibbutā.
Sabbesaṃ sītibhūtānaṃ, atthi seyyoṭha pāpiyo”ti.

Tattha **atthi seyyoṭha**¹ **pāpiyoti** ete khattiyādayo sabbepi soraccādīhi
samannāgatā honti, evaṃ bhūtānaṃ pana tesāṃ ayaṃ seyyo, ayaṃ pāpiyoti
evaṃ hīnukkaṭṭhatā atthi, natthīti pucchati.

Athassa “arahattuppattito paṭṭhāya hīnukkaṭṭhatā nāma natthī”ti
dassetuṃ brāhmaṇo gāthamāha—

73. “Khattiyā brāhmaṇā vessā, suddā caṇḍālapukkusā.
Sabbeva soratā dantā, sabbeva parinibbutā.
Sabbesaṃ sītibhūtānaṃ, natthi seyyoṭha pāpiyo”ti.

Atha naṃ garahanto Uddālako gāthādvayamāha—

74. “Khatthiyā brāhmaṇā vessā, suddā caṇḍālapukkusā.
Sabbeva soratā dantā, sabbeva parinibbutā.

1. Seyyova (Sī, Syā, I)

75. Sabbesaṃ sītibhūtānaṃ, natthi seyyoṭṭha pāpiyo.

Panaṭṭhaṃ¹ carasi brahmaññaṃ, sottiyaikulavaṃsatan”ti.

Tassattho—yadi etehi guṇehi samannāgatānaṃ viśeso natthi, eko vaṇṇova hoti, evaṃ sante tvaṃ² ubhato sujātabhāvaṃ nāsento panaṭṭhaṃ carasi brahmaññaṃ, caṇḍālasamo hosi, sottiyakulavaṃsatan nāsesīti.

Atha naṃ purohito upamāya saññāpento gāthādvayamāha—

76. “Nānārattehi vatthehi, vimānaṃ bhavati chāditaṃ.

Na tesaṃ chāyā vatthānaṃ, so rāgo anupajjatha.

77. Evameva manussesu, yadā sujjhanti māṇavā.

Te sajātiṃ pamuñcanti, dhammamaññāya subbatā”ti.

Tattha **vimānanti** gehaṃ vā maṇḍapaṃ vā. **Chāyā**ti tesaṃ vatthānaṃ chāyā so nānāvidho rāgo na upeti³, sabbā chāyā ekavaṇṇavā⁴ honti.

Evamevāti manussesupi evameva ekacce aññāṇabrāhmaṇā akāraṇeneva cātuvaṇṇe⁵ suddhiṃ paññāpenti, eṣā atthīti mā gaṇhi. Yadā ariyamaggena māṇavā sujjhanti, tadā tehi paṭividdhaṃ nibbānadhammaṃ jānitvā subbatā sīlavantā paṇḍitapurisā te sajātiṃ muñcanti. Nibbānappattito paṭṭhāya hi jāti nāma niratthakāti.

Uddālako pana paccāharitum asakkonto appaṭibhānova nisīdi. Atha brāhmaṇo rājānaṃ āha “sabbe ete mahārāja kuhakā sakalajambudīpe kohaññeneva nāsenti, Uddālakaṃ uppabbājetvā upapurohitaṃ karoṭṭha, sese uppabbājetvā phalakāvudhāni datvā sevake karoṭṭhā”ti. “Sādhu ācariyā”ti rājā tathā kāresi. Te rājānaṃ upaṭṭhahantāva yathākammaṃ gatā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na bhikkhave idāneva, pubbepesa kuhakoyevā”ti vatvā jātaṃ samodhānesi “tadā

1. Pasaṭṭhaṃ (Syā)

2. Tam (Sī, I)

3. Nānāvidho citro rāgopi na hoti (Ka)

4. Sabbachāyāvatthānaṃ ekavaṇṇova (Sī)

5. Catuvaṇṇaṃ (Syā), catubbaṇṇā (Ka)

Uddālako kuhakabhikkhu ahosi, rājā Ānando, purohito pana ahameva ahosin”ti.

Uddālakajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Bhisajātakavaṇṇanā (488)

Assaṃ gavaṃ rajataṃ jātārūpanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ukkaṇṭhitabhikkhum ārabba katesi. Vatthu pana **Kusajātake**¹ āvi bhavissati. Tadā pana Satthā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhitosi”ti pucchitvā “saccaṃ bhante”ti vutte “kiṃ paṭicca”ti vatvā “kilesaṃ bhante”ti vutte “bhikkhu evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā kasmā kilesaṃ paṭicca ukkaṇṭhitosi, porāṇakapaṇḍitā anuppanne Buddhhe bāhirakapabbajjāṃ pabbajitvā vatthukāmakilesakāme ārabba uppajjanakasaññaṃ sapatham katvā viharimsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto asītikoṭivibhavassa brāhmaṇamahāsālakulassa putto hutvā nibbatti, “Mahākañcanakumāro”tissa nāmaṃ karimsu. Athassa padasā vicaraṇakāle aparopi putto jāyi, “Upakañcanakumāro”tissa nāmaṃ karimsu. Evaṃ paṭipāṭiyā satta puttā ahesuṃ. Sabbakaniṭṭhā panekā dhītā, tassā “Kañcanadevī”ti nāmaṃ karimsu. Mahākañcanakumāro vayappatto Takkaṣilato sabbasippāni uggaṇhitvā āgacchi, Atha naṃ mātā pitaro gharāvāsena bandhitukāmā “attanā samānajātiyakulato te dārikaṃ ānessāma, gharāvāsaṃ saṇṭhapehī”ti vadiṃsu. “Ammatātā na mayhaṃ gharāvāsenattho, mayhañhi tayo bhavā ādittā viya sappāṭibhayā, bandhanāgāraṃ viya palibuddhā², ukkārabhūmi viya jegucchā hutvā upaṭṭhahanti, mayā supinenapi methunadhammo na diṭṭhapubbo, aññe vo puttā atthi, te gharāvāsenā nimantethā”ti vatvā punappunaṃ yācitopi sahāye pesetvā tehi yācitopi na icchi.

1. Khu 6. 66 piṭṭhe.

2. Palibandhanā (Syā, Ka)

Atha naṃ saḥāyā “samma kiṃ pana tvaṃ patthento kāme paribhuñjitum na icchasi”ti pucchimsu. So tesaṃ nekkhammajjhāsayaṭaṃ ārocesi. ()¹
 Taṃ sutvā mātāpitāro sesaputte nimantesum, tepi na icchimsu.
 Kañcanadevīpi na icchiyeva. Aparabhāge mātāpitāro kalamakaṃsu.
 Mahākañcanapaṇḍito mātāpitūnaṃ kattabbakiccaṃ katvā asītikoṭṭidhanena
 kapaṇaddhikānaṃ mahādānaṃ datvā cha bhātāro bhaginim ekaṃ dāsaṃ
 ekaṃ dāsīm ekaṃ saḥāyakañca ādāya mahābhinnikkhamanaṃ nikkhamitvā
 Himavantaṃ pāvisi. Te tattha ekaṃ padumasaraṃ nissāya ramaṇīye
 bhūmibhāge assamaṃ katvā pabbajitvā vanamūlaphalāhārehi yāpayimsu. Te
 araṇṇaṃ gacchantā ekatova gantvā yattha eko phalaṃ vā pattam vā passati,
 tattha itarepi pakkosivā diṭṭhasutādīni kathentā uccinanti, gāmassa
 kammantaṭṭhānaṃ viya hoti. Atha ācariyo Mahākañcanatāpaso cintesi
 “amhākaṃ asītikoṭṭidhanaṃ chaḍḍetvā pabbajitānaṃ evaṃ
 loluppacāravasena phalāphalattḥāya vicaraṇaṃ nāma appatirūpaṃ, ito
 paṭṭhāya ahameva phalāphalaṃ āharissāmi”ti. So assamaṃ patvā sabbepi te
 sāyanhasamaye sannipātetvā tamatthaṃ ārocetvā “tumhe idheva
 samaṇadhammaṃ karontā acchatha, ahaṃ phalāphalaṃ āharissāmi”ti āha.
 Atha naṃ Upakañcanādayo “mayam ācariya tumhe nissāya pabbajitā, tumhe
 idheva samaṇadhammaṃ karoṭha, bhaginīpi no idheva hotu, dāsīpi tassā
 santike acchatu, mayam aṭṭha janā varena phalāphalaṃ āharissāma, tumhe
 pana tayo vāramuttāva hothā”ti vatvā paṭiññaṃ gaṇhimsu.

Tato paṭṭhāya aṭṭhasupi janesu ekeko vāreneva phalāphalaṃ āharati.
 Sesā attano attano paṇṇasālāyameva honti², akāraṇena ekato bhavitum na
 labhanti. Vārappatto phalāphalaṃ āharitvā eko māḷako atthi, tattha³
 pāsāṇaphalake ekādasa koṭṭhāse katvā ghaṇḍisaññaṃ⁴ katvā attano
 koṭṭhāsaṃ ādāya vasanaṭṭhānaṃ pavisati. Sesā ghaṇḍisaññāya nikkhamitvā
 loluppaṃ⁵

1. (Sādhu samma saḥāyaka bodhisattakathitameva kathesīti.) (Ka)

2. Sesā attano pāpuṇanakoṭṭhāsaṃ ādāya vasanaṭṭhānaṃ gantvā
 attano paṇṇasālāyameva honti (Sī, I)

3. Tassa (Ka) 4. Gaṇḍisaññaṃ (Sī, Syā, I) 5. Ullolaṃ (Sī, I), ullolasaddaṃ (Syā)

akatvā gāravaparihārena gantvā attano pāpuṇanakoṭṭhāsaṃ ādāya
 vasanaṭṭhānaṃ gantvā paribhuñjitvā samaṇadhammaṃ karonti. Te
 aparabhāge bhisāni āharitvā khādantā tattatapā ghoratapā paramājitindriyā¹
 kasiṇaparikammaṃ karontā viharimsu. Atha tesaṃ sīlatejēna Sakkassa
 bhavanaṃ kampi. Sakkopi āvajjento taṃ kāraṇaṃ ñatvā “kāmadhimuttā nu
 kho ime isayo, no”ti āsaṅkaṃ karotiyeva. So “ime tāva isayo
 pariggaṇhissāmi”ti cintetvā attano ānubhāvena mahāsattassa koṭṭhāsaṃ tayo
 divase antaradhāpesi. So paṭhamadivase koṭṭhāsaṃ adisvā “mama koṭṭhāsaṃ
 pamuṭṭho bhavissatī”ti cintesi, dutiyadivase “mama dosena bhavitabbaṃ,
 paṇāmanavasena mama koṭṭhāsaṃ na ṭhapesi maññe”ti cintesi, tatiyadivase
 “kena nu kho kāraṇena mayhaṃ koṭṭhāsaṃ na ṭhapenti, sace me doso atthi,
 khamāpessāmi”ti sāyanhasamaye ghaṇḍisaññaṃ adāsi.

Sabbe sannipatitvā “kena ghaṇḍisaññaṃ dinnā”ti āhaṃsu. Mayā tātāti.
 Kiṃ kāraṇā ācariyāti. Tātā tatiyadivase kena phalāphalaṃ ābhatanti. Tesu
 eko uṭṭhāya “mayā ācariyā”ti vanditvā aṭṭhāsi. Koṭṭhāse karontena te
 mayhaṃ koṭṭhāso katoti. Āma ācariya, jeṭṭhakakoṭṭhāso me katoti. Hiyyo
 kenābhatanti. “Mayā”ti aparo uṭṭhāya vanditvā aṭṭhāsi. Koṭṭhāsaṃ karonto
 maṃ anussarīti. Tumhākaṃ me jeṭṭhakakoṭṭhāso ṭhapitoti. Ajja
 kenābhatanti. “Mayā”ti aparo uṭṭhāya vanditvā aṭṭhāsi. Koṭṭhāsaṃ karonto
 maṃ anussarīti. Tumhākaṃ me jeṭṭhakoṭṭhāso katoti. Tātā ajja mayhaṃ
 koṭṭhāsaṃ alabhantassa tatiyo divaso, paṭhamadivase koṭṭhāsaṃ adisvā
 “koṭṭhāsaṃ karonto maṃ pamuṭṭho bhavissatī”ti cintesiṃ, dutiyadivase
 “mama koci doso bhavissatī”ti cintesiṃ, ajja pana “sace me doso atthi,
 khamāpessāmi”ti cintetvā ghaṇḍisaññaṃ tumhe sannipātesiṃ, etc
 bhisakoṭṭhāse tumhe “karimhā”ti vadatha, ahaṃ na labhāmi, etesaṃ
 thenetvā khādakaṃ ñātuṃ vaṭṭati, kāme pahāya pabbajitānaṃ

1. Parimāritindriyā (Sī, I), paramāritindriyā (Ka)

bhisamattam thenanam nāma appatirūpanti. Te tassa katham sutvā “aho sāhasikakamman”ti sabbeva ubbegappattā¹ ahesum.

Tasmim assamapade vanajettṭhakarukkhe nibbattadevatāpi otarivā āgantvā tesamyeva santike nisīdi. Āneñjakaraṇam kāriyamāno dukkham adhivāsetum asakkonto ālānam bhinditvā palāyitvā araṇṇam pavittṭho eko vāraṇo kālena kālam isigaṇam vandati, sopi āgantvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Sappakīlāpanako eko vānaro ahituṇḍikassa hatthato mucchitvā palāyitvā araṇṇam pavisitvā tattheva assame vasati, sopi taṃ divasaṃ isigaṇam vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Sakko “isigaṇam pariggaṇhissāmī”ti tesam santike adissamānakāyo aṭṭhāsi. Tasmim khaṇeva bodhisattassa kaniṭṭho Upakañcanatāpaso uṭṭhāyāsanaṃ bodhisattaṃ vanditvā sesānam apacitim dassetvā “ācariya ahaṃ añṇe apaṭṭhapetvā attānañṇeva sodhetum labhāmī”ti pucchi. Āma labhasīti. So isigaṇamajjhe ṭhatvā “Sace te mayā bhisāni khāditāni, evarūpo nāma hotū”ti sapatham karonto paṭhamam gāthamāha—

78. “Assaṃ gavaṃ rajataṃ jātarūpaṃ,
Bhariyaṃ ca so idha labhataṃ manāpaṃ.
Puttehi dārehi samaṅgi hotu,
Bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsī”ti.

Tattha “**assaṃ gavaṃ**”ti idaṃ “so ‘yattakāni piyavatthūni honti, tehi vippayoge tattakāni sokadukkhāni uppajjantī”ti vatthukāme garahanto abhāsī”ti veditabbaṃ.

Taṃ sutvā isigaṇo “mārisa mā evaṃ kathetha, atibhāriyo te sapatho”ti kaṇṇe pidahi. Bodhisattopi naṃ “tāta atibhāriyo te sapatho, na tvaṃ khādasi, tava pattāsane nisīdā”ti āha. Tasmim paṭhamam sapatham katvā nisinne dutiyopi bhātā sahasā uṭṭhāya mahāsattaṃ vanditvā sapathena attānam sodhento dutiyaṃ gāthamāha—

1. Ubbiggappattā (Ka)

79. “Mālaṃ ca so kāsikacandanāṃ ca,
Dhāretu putta’ssa bahū bhavantu.
Kāmesu tibbaṃ kurutaṃ apekkaṃ,
Bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsī”ti.

Tattha **tibbanti** vatthukāmakilesakāmesu bahalaṃ apekkaṃ karotūti.
Idaṃ so “yassetesu tibbā apekkaṃ honti, so tehi vippayoge mahantaṃ
dukkhaṃ pāpuṇāti”ti dukkhapaṭikkhepavaseneva āha.

Tasmiṃ nisinne sesāpi attano attano ajjhāsayānurūpena taṃ taṃ gāthaṃ
abhāsimsu—

80. “Pahūtaḍḍhañño kasimā yasassī,
Putte gihī dhanimā sabbakāme.
Vayaṃ apassaṃ ghamaṃ māvasātu,
Bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsi.
81. So khattiyo hotu pasayhakārī,
Rājābhiraṇṇa balavā yasassī.
Sa cāturaṇṇa mahi’ māvasātu,
Bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsi.
82. So brāhmaṇo hotu avītarāgo,
Muhuttaṇṇakhattapathesu yutto.
Pūjetu naṃ raṭṭhapatī yasassī,
Bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsi.
83. Ajjhāyakaṃ sabbasamantavedaṃ,
Tapassinaṃ maññatu sabbaloko.
Pūjetu naṃ jānapadā samecca,
Bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsi.
84. Catussadaṃ gāmaṃ varam samiddhaṃ,
Dinnaṃ hi so bhuñjatu vāsavena.
Avītarāgo maraṇaṃ upetu,
Bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsi.

85. So gāmaṇī hotu sahāyamajjhe,
 Naccehi gītehi pamodamāno.
 So rājato byasana mā'lattha kiñci,
 Bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsi.

86. Yaṃ ekarājā pathaviṃ vijetvā,
 Itthīsaḥassāna ṭhapetu aggaṃ.
 Sīmantiṇīnaṃ pavarā bhavātu,
 Bhisāni te brāhmaṇa yā ahāsi.

87. Isīnaṃ hi sā sabbasamāgatānaṃ,
 Bhuñjeyya sāduṃ avikampamānā.
 Carātu lābhena vikatthamānā,
 Bhisāni te brāhmaṇa yā ahāsi.

88. Āvāsiko hotu mahāvihāre,
 Navakammiko hotu Gajaṅgalāyaṃ.
 Ālokaśandhiṃ divasaṃ karotu,
 Bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsi.

89. So bajjhatū pāsasatehi chabbhi,
 Rammā vanā niyyatu rājadhāniṃ.
 Tuttehi so haññatu pācanehi,
 Bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsi.

90. Alakkamālī tipukaṇṇaviddho,
 Laṭṭhīhato sappamukhaṃ upetu.
 Sakacchabandho visikhaṃ carātu,
 Bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsi”ti.

Tattha tatiyena vuttagāthāya **kasimā**ti sampannakasikammo. **Putte gihi dhanimā sabbakāmeti** putte labhatu, gihi hotu, sattavidhena ratanadhanena dhanimā hotu, rūpādibhede sabbakāme labhatu. **Vayaṃ apassanti** mahallakakāle pabbajjānurūpampi attano vayaṃ apassanto

pañcakāmaguṇasamiddham ghameva āvasatūti. Idam so
 “pañcakāmaguṇagiddho kāmaguṇavippayogena mahāvināsam pāpuṇātī”ti
 dassetum kathesi.

Catutthena vuttagāthāya **rājābhirājāti** rājūnam antare abhirājāti. Idam so
 “issaranam nama issariye parigalite mahantaṃ dukkham uppajjati”ti rajje
 dosam dassento kathesi. Pañcamena vuttagāthāya **avītarāgoti**
 purohitaṭṭhānataṇhāya sataṇhoti. Idam so “purohitassa purohitaṭṭhāne
 parigalite mahantaṃ domanassam uppajjati”ti dassetum kathesi. Chatṭhena
 vuttagāthāya **tapassinanti** tapasīlasampannoti taṃ maññatu. Idam so
 “lābhasakkārāpagamena mahantaṃ domanassam uppajjati”ti
 lābhasakkāragarahavasena kathesi.

Sahāyatāpasena vuttagāthāya **catussadanti** ākiṇṇamanussatāya
 manussehi, pahūtaḍḍhaññatāya dhaññena, sulabhadārutāya dārūhi,
 sampannodakatāya udakenāti catūhi ussannaṃ, catussadasamannāgatanti
 attho. **Vāsavenāti** vāsavena dinnam viya acalam, vāsavato
 laddhavarānubhāvena ekaṃ¹ rājānam ārādheta tena dinnanti attho.
Avītarāgoti kaddame sūkaro viya kāmapaṇke nimuggova hutvā. Iti sopi
 kāmānam ādīnavam kathento evamāha.

Dāsena vuttagāthāya **gāmaṇīti** gāmajetṭhako. Ayampi kāme
 garahantoyeva evamāha. Kañcanadeviyā vuttagāthāya **yanti** yaṃ itthinti
 attho. **Ekarājāti** aggarājā. **Itthisahassānanti** vacanamattṭhatāya vuttaṃ,
 soḷasannaṃ itthisahassānam aggaṭṭhāne ṭhapetūti attho. **Sīmantiṇīnanti**
 sīmantaḍḍharānam itthīnanti attho. Iti sā itthibhāve ṭhatvāpi
 duggandhagūtharāsīm viya kāme garahantīyeva evamāha. Dāsiyā
 vuttagāthāya **sabbasamāgatānanti** sabbesam sannipatitānam majjhe nisīditvā
 avikampamānā anosakkamānā sādurasam bhuñjatūti attho. Dāsīnam kira
 sāmikassa santike nisīditvā bhuñjanaṃ nama appiyaṃ. Iti sā attano
 appiyatāya evamāha. **Caratūti** caratu. **Lābhena vikatthamānāti** lābhahetu
 kuhanakammaṃ karontī lābhasakkāram uppādentī caratūti attho. Iminā sā
 dāsibhāve ṭhitāpi kilesakāmaavatthukāme garahati.

1. Tam (Syā, Ka)

Devatāya vuttagāthāya **āvāsikoti** āvāsajagganako. **Gajaṅgalāyanti** evaṁnāmake nagare. Tattha kira dabbasambhārā sulabhā. **Ālokasandhim divasanti** ekadivaseneva vātapānaṁ karotu. So kira devaputto Kassapabuddhakāle Gajaṅgalanagaraṁ nissāya yojanike jiṇṇamahāvihāre āvāsikasamghatthero hutvā jiṇṇavivihāre navakammaṁ karontoyeva mahādukkhaṁ anubhavi, tasmā tadeva dukkhaṁ ārabha evamāha. Hatthinā vuttagāthāya **pāsasatehīti** bahūhi pāsehi. **Chabbhīti** catūsu pādesu gīvāya kaṭibhāge cāti chasu ṭhānesu. **Tuttehīti** dvikaṇḍakāhi dīghalaṭṭhīhi. **Pācanehīti** dasapācanehi aṅkusehi vā. So kira attano anubhūta dukkhaññeva ārabha evamāha.

Vānarena vuttagāthāya **alakkamālīti** ahituṇḍikena kaṇṭhe parikkhipitvā ṭhapitāya alakkamālāya samannāgato. **Tipukaṇṇavidhhoti** tipupīlandhanena pīlandhakaṇṇo. **Laṭṭhīhatoti** sappakīlaṁ sikkhāpayamāno laṭṭhiyā hato hutvā. Esopi ahituṇḍikassa hatthe attano anubhūta dukkhameva sandhāya evamāha.

Evam tehi terasahi janchi sapathe kate mahāsatto cintesi “kadāci ime ‘ayaṁ anaṭṭhameva naṭṭhanti kathetī’ti mayi āsaṅkaṁ¹ kareyyum, ahampi sapathaṁ karomī”ti. Atha naṁ karonto cuddasamaṁ gāthamāha—

91. “Yo ve anaṭṭhaṁva naṭṭhanti cāha,
Kāmeva so labhataṁ bhuñjataṁ ca².
Agāramajjhe maraṇaṁ upetu,
Yo vā bhonto saṅkati kañcidevā”ti.

Tattha **bhontoti** ālapanam. Idaṁ vuttaṁ hoti—bhavanto yo anaṭṭhe koṭṭhāse³ “naṭṭhaṁ me”ti vadati, yo vā tumhesu kañci āsaṅkati, so pañca kāmagaṇe labhatu ceva bhuñjatu ca, ramaṇīyameva pabbajjaṁ alabhitvā agāramajjheyeva maratūti.

1. Āghātaṁ (Sī)

2. Labhatu bhuñjatu ca (Syā)

3. Anaṭṭhaṁva koṭṭhāsaṁ (Ka)

Evam isihi sapathe kate Sakko bhāyitvā “aham ime vīmaṃsanto bhisāni antaradhāpesim, ime ca chaḍḍitakheḷapiṇḍam viya kāme garahantā sapatham karonti, kāme garahakāraṇam te pucchissāmi”ti cintetvā dissāmānarūpo bodhisattam vanditvā pucchanto anantaram gāthamāha—

92. “Yadesamānā vicaranti loke,
 Itṭhañca kantañca bahūnametaṃ.
 Piyaṃ manuññaṃ cidha jīvaloke,
 Kasmā isayo nappasaṃsanti kāme”ti.

Tattha **yadesamānā**ti yaṃ vatthukāmaṃ kilesakāmañca kasigorakkhādīhi samavisamakammehi pariyesamānā sattā loke vicaranti, etaṃ bahūnaṃ devamanussānaṃ itṭhañca kantañca piyañca manuññañca, kasmā isayo nappasaṃsanti kāmeti attho. “**Kāme**”ti iminā taṃ vatthuṃ sarūpato dasseti.

Athassa pañham vīssajjento mahāsatto dve gāthā abhāsi—

93. “Kāmesu ve haññare bajjhare ca,
 Kāmesu dukkhañca bhayañca jātaṃ.
 Kāmesu bhūtādhipatī pamattā,
 Pāpāni kammāni karonti mohā.

94. Te pāpadhammā pasavetva pāpaṃ,
 Kāyassa bhedaṃ nirayaṃ vajanti.
 Ādīnavam kāmaguṇesu disvā,
 Tasmā isayo nappasaṃsanti kāme”ti.

Tattha **kāmesū**ti kāmahetu, kāme nissāya kāyaduccaritādīni karontīti attho. **Haññare**ti daṇḍādīhi haññanti. **Bajjhare**ti rajjubandhanādīhi bajjhanti. **Dukkha**ni kāyikacetasikaṃ asātaṃ dukkhaṃ. **Bhaya**nti attānuvādādikaṃ sabbampi bhayaṃ. **Bhūtādhipatī**ti sakkaṃ ālapati. **Ādīnavanti** evarūpaṃ dosaṃ. So panesa ādīnavo dukkhakkhandhādīhi suttehi¹ dīpetabbo.

1. Ma 1. 118, 126 piṭṭhesu.

Sakko mahāsattassa kathaṃ sutvā saṃviggamānaso anantaraṃ
gāthamāha—

95. “Vīmaṃsamāno isino bhisāni,
Tīre gahetvāna thale nidhesiṃ.
Suddhā apāpā isayo vasanti,
Etāni te brahmacārī bhisānī”ti.

Tattha **vīmaṃsamāno**ti bhante ahaṃ “ime isayo kāmādhimuttā vā, no
vā”ti vīmaṃsanto. **Isino**ti tava mahesino santakāni bhisāni. **Tīre gahetvānā**ti
tīre nikkhattāni gahetvā thale ekamante nidhesiṃ. **Suddhā**ti idāni mayā
tumhākaṃ sapathakiriyāya ñātāṃ “ime isayo suddhā apāpā hutvā vasantī”ti.

Taṃ sutvā bodhisatto gāthamāha—

96. “Na te naṭā no pana kīlaneyyā,
Na bandhavā no pana te sahāyā.
Kismiṃ vu’patthambha¹ sahassanetta,
Isihi tvaṃ kīlasi devarāja”ti.

Tattha **na te naṭā** notī devarāja mayaṃ tava naṭā vā kīlītabbayuttakā vā
keci na homa, nāpi tava ñātakā, na sahāyā, atha tvaṃ kiṃ vā upatthambhaṃ
katvā² kiṃ nissāya isihi saddhiṃ kīlasīti attho.

Atha naṃ Sakko khamāpento vīsatiṃsaṃ gāthamāha—

97. “Ācariyo mesi pitā ca mayhaṃ,
Esā patiṭṭhā khalitassa brahme.
Ekāparādhaṃ khama bhūripañña,
Na paṇḍitā kodhabalā bhavantī”ti.

Tattha **esā patiṭṭhā**ti esā tava pādacchāyā ajja mama khalitassa
aparaddhassa patiṭṭhā hotu. **Kodhabalā**ti paṇḍitā nāma khantibalā bhavanti,
na kodhabalāti.

1. Kismiṃ paratthambha (Sī, I)

2. Kismiṃ paratthambha kiṃ upatthambhaṃ katvā (Sī, I)

Atha mahāsatto Sakkassa devarañño khamitvā sayam isigaṇam
khamāpento itaram gāthamāha—

98. “Suvāsitaṃ isinaṃ ekarattaṃ,
Yam vāsavaṃ bhūtapati’ddasāma.
Sabbeva bhonto sumanā bhavantu,
Yam brāhmaṇo paccupādī bhisāni”ti.

Tattha **suvāsitaṃ isinaṃ ekarattanti** āyasmantānaṃ isīnaṃ ekarattampi
imasmiṃ araṇṇe vasitaṃ suvasitameva. Kiṃ kāraṇā? Yam vāsavaṃ
bhūtapatiṃ addasāma, sace hi mayaṃ nagare avasimha, imaṃ na addasāma.
Bhontoti bhavanto sabbepi sumanā bhavantu, tussantu¹, Sakkassa devarañño
khamantu. Kiṃ kāraṇā? **Yam brāhmaṇo paccupādī bhisāni**, yasmā
tumhākaṃ ācariyo bhisāni paṭilabhīti.

Sakko isigaṇam vanditvā devalokameva gato. Isigaṇopi jhānābhiññāyo
nibbattetvā brahmalokūpago ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ bhikkhu porāṇakapaṇḍitā
sapaṭham katvā kilese pajahimsū”ti vatvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne
ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale paṭiṭṭhahi. Jātakam samodhānento puna
Satthā tisso gāthā abhāsi—

99. “Ahaṃ ca Sāriputto ca, Moggallāno ca Kassapo.
Anuruddho Puṇṇo Ānando, tadāsum satta bhātaro.

100. Bhaginī Uppalavaṇṇā ca, dāsī Khujjuttarā tadā.
Citto gahapati dāso, yakkho Sātāgiro tadā.

101. Pālileygo tadā nāgo, madhudo seṭṭhavānaro.
Kāḷudāyī tadā Sakko, evaṃ dhāretha jātakan”ti.

Bhisajātakavaṇṇanā pañcamā.

1. Somanassā bhavantu, domanassam vinassantu (Syā)

6. Surucijātakavaṇṇanā (489)

Maheśi surucino bhariyāti idaṃ Satthā Sāvattim upanissāya Migāramātupāsāde viharanto Visākhāya mahā-upāsikāya laddhe aṭṭha vare ārabha kathesi. Sā hi ekadivasam Jetavane dhammakatham sutvā Bhagavantam saddhim bhikkhusamghena svātanāya nimantetvā pakkāmi. Tassā pana rattiya accayena cātuddīpiko mahāmegho pāvassi. Bhagavā bhikkhū āmantetvā “yathā bhikkhave Jetavane vassati, evam catūsu dīpesu vassati, ovassāpetha bhikkhave kāyam, ayam pacchimako cātuddīpiko mahāmegho”ti vatvā ovassāpitakāyehi bhikkhūhi saddhim iddhibalena Jetavane antarahito Visākhāya koṭṭhake pāturahosi. Upāsikā “acchariyam vata bho abbhutam vata bho Tathāgatassa mahiddhikatā mahānubhāvatā, yatra hi nāma jāṇukamattesupi oghesu vattamānesu kaṭimattesupi oghesu vattamānesu na hi nāma ekabhikkhussapi pādā vā cīvarāni vā allāni bhavissanti”ti haṭṭhā udaggā Buddhappamukham bhikkhusamgham parivisitvā katabhattakiccam Bhagavantam etadavoca “aṭṭhāham bhante Bhagavantam varāni yācāmi”ti. Atikkantavarā kho Visākhe Tathāgatāti. Yāni ca bhante kappiyāni yāni ca anavajjānīti. Vadehi Visākheti. Icchāmaham bhante bhikkhusamghassa yāvajjivam vassikasāṭikam dātum, āgantukabhattam dātum, gamikabhattam dātum, gilānabhattam dātum, gilānupaṭṭhākabhattam dātum, gilānabhesajjam dātum, dhuvayāgum dātum, bhikkhunīsamghassa yāvajjivam udakasāṭikam dātunti.

Satthā “kam pana tvam Visākhe atthavasam sampassamānā Tathāgataṃ aṭṭha varāni yācasī”ti pucchitvā tāya varānisamse kathite “sādhū sādhū Visākhe, sādhū kho tvam Visākhe imam ānisaṃsam sampassamānā Tathāgataṃ aṭṭha varāni yācasī”ti vatvā “anujānāmi te Visākhe aṭṭha varāni”ti aṭṭha vare datvā anumodanam katvā pakkāmi. Atheskadivasam Satthari Pubbārāme viharante bhikkhū dhammasabhāyam katham samuṭṭhāpesum “āvuso Visākhā mahā-upāsikā mātugāmattabhāve¹ thatvāpi Dasabalassa santike aṭṭha vare labhi, aho mahāguṇā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā

1. Mātugāmabhāve (Sī, I)

“imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave Visākhā idāneva mama santikā vare labhati, pubbepesā labhiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Mithilāyaṃ Suruci nāma rājā rajjaṃ karento puttaṃ paṭilabhitvā tassa “Surucikumāro” tveva nāmaṃ akāsi. So vayappatto “Takkasilāyaṃ sippaṃ uggaṇhissāmī”ti gantvā nagaradvāre sālāyaṃ nisīdi. Bārāṇasiraññoopi putto Brahmādadattakumāro nāma tatheva gantvā Surucikumārassa nisinnaphalakeyeva nisīdi. Te aññamaññaṃ pucchitvā vissāsikā hutvā ekatova ācariyassa santikaṃ gantvā ācariyabhāgaṃ datvā sippaṃ paṭṭhapetvā na cirasseva niṭṭhitasippā ācariyaṃ āpucchitvā thokaṃ maggaṃ ekatova gantvā dvedhāpathe ṭhitā aññamaññaṃ āliṅgitvā mittadhammānurakkhaṇatthaṃ katikaṃ karimsu “sace mama putto jāyati, tava dhītā, tava putto, mama dhītā, tesaṃ āvāhavivāhaṃ karissāmā”ti. Tesu rajjaṃ karentesu Surucimahārājassa putto jāyi, “Surucikumāro” tvevassa nāmaṃ karimsu.

Brahmādadattassa dhītā jāyi, “Sumedhā”tissā nāmaṃ karimsu.

Surucikumāro vayappatto Takkasilāyaṃ gantvā sippaṃ uggaṇhitvā āgacchi. Atha naṃ pitā rajje abhisiñcitukāmo hutvā “sahāyassa kira me Bārāṇasirañño dhītā atthi, tamevassa aggamaheṣiṃ karissāmī”ti tassā atthāya bahuṃ paṇṇākāraṃ datvā amacce pesesi. Tesaṃ anāgatakāleyeva Bārāṇasirājā devīṃ pucchi “bhadde mātugāmassa nāma kiṃ atirekadukkhaṃ”ti. Sapattirosadukkhaṃ¹ devāti. “Tena hi bhadde amhākaṃ ekaṃ dhītaraṃ Sumedhādevīṃ tamhā dukkhā mocetvā yo etaṃ ekikameva gaṇhissati, tassa dassāmā”ti āha. So tehi amaccehi āgantvā tassā nāme gahite “tātā kāmaṃ mayā pubbe mayhaṃ sahāyassa paṭiññā katā, imaṃ pana mayaṃ itthighaṭṭhāya antare na khipitukāmā, yo etaṃ ekikameva gaṇhāti, tassa dātukāmamhā”ti āha. Te rañño santikaṃ paṇiṃsu. Rājā pana “amhākaṃ rajjaṃ mahantaṃ, sattayojanikaṃ Mithilānagaraṃ, tīṇi yojanasatāni paṭṭhapaṇicchedo, heṭṭhimantena soḷasa itthisahassāni laddhuṃ vaṭṭatī”ti vatvā na rocesi.

1. Sapativāsaṃ (Ka)

Surucikumāro pana Sumedhāya rūpasampadaṃ sutvā savanasaṃsaggena bajjhivā “ahaṃ taṃ ekikameva gaṇhissāmi, na mayhaṃ itthighaṭṭāya attho, tameva ānentū”ti mātāpitūnaṃ pesesi. Te tassa manāṃ abhinditvā bahuṃ dhanāṃ pesetvā mahantena parivārena taṃ ānetvā kumārassa aggamahesiṃ katvā ekatova abhisiṅciṃsu. So Surucimahārājā nāma hutvā dhammena rajjaṃ kārento tāya saddhiṃ piyasaṃvāsaṃ vasi. Sā pana dasa vassasahassāni tassa gehe vasantī neva puttaṃ, na dhītaraṃ labhi. Atha nāgarā sannipatitvā rājaṅgaṇe upakkositvā “kimetan”ti vutte “rañño doso natthi, vaṃsānupālako pana vo putto na vijjati, tumhākaṃ ekāva devī, rājakule ca nāma heṭṭhimantena soḷasahi itthisahassehi bhavitabbaṃ, itthighaṭṭaṃ gaṇha deva, addhā tāsu puñṇavatī puttaṃ labhissatī”ti vatvā “tātā kiṃ kathetha, ‘ahaṃ aññaṃ na gaṇhissāmī’ti paṭiññaṃ datvā mayā esā ānītā, na sakkā musāvādaṃ kātuṃ, na mayhaṃ itthighaṭṭāya attho”ti rañña paṭikkhittā pakkamiṃsu.

Sumedhā taṃ kathaṃ sutvā “rājā tāva saccavāditāya añña itthiyo na ānesi, ahameva panassa ānessāmī”ti rañño mātusamabhariyaṭṭhāne ṭhatvā attano ruciyāva khattiyakaññānaṃ sahasaṃ, amaccakaññānaṃ sahasaṃ, gahapatikaññānaṃ sahasaṃ, sabbasamayanāṭakitthīnaṃ sahasanti cattāri itthisahassāni ānesi. Tāpi dasa vassasahassāni rājakule vasitvā neva puttaṃ, na dhītaraṃ labhiṃsu. Etenevupāyena aparānipi tikkhattuṃ cattāri cattāri sahasāni ānesi. Tāpi neva puttaṃ, na dhītaraṃ labhiṃsu. Ettāvatā soḷasa itthisahassāni ahesuṃ. Cattālīsa vassasahassāni atikkamiṃsu, tāni tāya ekikāya vutthehi dasahi sahassehi saddhiṃ paññāsa vassasahassāni honti. Atha nāgarā sannipatitvā puna upakkositvā “kimetan”ti vutte “deva tumhākaṃ itthiyo puttaṃ patthetuṃ āṇāpethā”ti vadiṃsu. Rājā “sādhū”ti sampañcchitvā “tumhe puttaṃ patthethā”ti āha. Tā tato paṭṭhāya puttaṃ patthayamānā nānādevatā namassanti, nānāvatāni caranti, putto, nuppajjateva. Atha rājā sumedhaṃ āha “bhadde tvampi puttaṃ patthehi”ti. Sā “sādhū”ti pannarasa-uposathadivase aṭṭhaṅgasamannāgataṃ uposathaṃ samādāya sirigabbhe silāni āvajjamānā kappiyamañcake

nisīdi. Sesā ajavatagovatā hutvā puttāṃ alabhitvā uyyānaṃ agamaṃsu.

Sumedhāya sīlatejena Sakkassa bhavanaṃ kampi. Tadā Sakko āvajjento “Sumedhā puttāṃ pattheti, puttamassā dassāmi, na kho pana sakkā yaṃ vā taṃ vā dātuṃ, anucchavikamassā puttāṃ upadhāressāmi”¹ti upadhārento Naḷakāradevaputtāṃ passi. So hi puññasampanno satto purimattabhāve Bārāṇasiyaṃ vasanto vappakāle¹ khettaṃ gacchanto ekaṃ Paccekabuddhaṃ disvā dāsakammakare “vapathā”²ti pahiṇi², sayāṃ nivattitvā Paccekabuddhaṃ gehaṃ netvā bhojetvā puna Gaṅgātīraṃ ānetvā puttena saddhiṃ ekato hutvā udumbarabhittipādaṃ naḷabhittikaṃ paṇṇasālaṃ katvā dvāraṃ yojetvā caṅkamaṃ katvā Paccekabuddhaṃ tattheva temāsāṃ vasāpetvā vutthavassaṃ dve pitāputtā ticīvarena acchādetvā uyyojesuṃ. Eteneva niyāmena sattaṭṭha³ Paccekabuddhe tāya paṇṇasālāya vasāpetvā ticīvarāṇi adamsu. “Dve pitāputtā naḷakārā hutvā Gaṅgātīre veḷuṃ upadhārentā Paccekabuddhaṃ disvā evamakamsū”⁴tipi vadantiyeva.

Te kālāṃ katvā Tāvatisabhavane nibbattitvā chasu kāmāvacarasaggesu anulomapaṭilomena mahantaṃ devissariyaṃ anubhavantaṃ vicaranti. Te tato cavitvā uparidevaloke nibbattitukāmā honti. Sakko Tathāgatabhāvaṃ⁴ ṇatvā tesu ekassa vimānadvāraṃ gantvā taṃ āgantvā vanditvā ṭhitaṃ āha “mārisa tayā manussalokaṃ gantuṃ vaṭṭati”⁵ti. Mahārāja manussaloko nāma jeguccho paṭikūlo, tattha ṭhitā dānādīni puñṇāni katvā devalokaṃ patthenti, tattha gantvā kiṃ karissāmi. Mārisa devaloke paribhuñjitabbasampattiṃ manussaloke paribhuñjissasi, pañcavīsatiyojanubbedhe navayojana-āyāme aṭṭhayanavithāre ratanapāsāde vasissasi, adhivāsehi. So adhivāsesi. Sakko tassa paṭiññaṃ gahetvā isivesena rājuyyānaṃ gantvā tāsāṃ itthiṇaṃ upari ākāse caṅkamanto attānaṃ dassetvā “kassāhaṃ puttavaraṃ dammi, kā puttavaraṃ gaṇhissati”⁵ti āha. “Bhante mayhaṃ dehi, mayhaṃ dehi”⁵ti soḷasa itthisahassāni hatthe⁵ ukkhipiṃsu. Tato

1. Vayapattakāle (Sī)

2. pahiṇitvā (Sī, I, Ka)

3. Satta (Sī, Syā, I)

4. Tathābhāvaṃ (Syā)

5. Hatthasahassāni (Sī, I)

Sakko āha “ahaṃ sīlavatīnaṃ puttāṃ dammi, tumhākaṃ kiṃ sīlaṃ, ko ācāro”ti. Tā ukkhittahatthe samañchitvā “sace sīlavatīyā dātukāmo, Sumedhāya santikaṃ gacchāhi”ti vadimsu. So ākāseneva gantvā tassā vāsāgāre sīhapañjare aṭṭhāsi.

Athassā tā itthiyo ārocesuṃ “etha devi eko devarājā ‘tumhākaṃ puttavaraṃ dassāmi’ti ākāsenāgantvā sīhapañjare ṭhito”ti. Sā garuparihārenāgantvā sīhapañjaraṃ ugghāṭetvā “saccaṃ kira bhante tumhe sīlavatīyā puttavaraṃ dethā”ti āha. Āma devīti. Tena hi mayhaṃ dethāti. Kiṃ pana te sīlaṃ, kathehi, sace me ruccati, dassāmi te puttavaranti. Sā tassa vacanaṃ sutvā “tena hi suṇāhi”ti vatvā attano sīlaguṇaṃ kathenti pannarasa gāthā abhāsi—

102. “Mahesī Surucino bhariyā, ānītā paṭhamāṃ ahaṃ.

Dasa vassasahassāni, yaṃ maṃ Surucimānayaṃ.

103. Sāhaṃ brāhmaṇa rājānaṃ, vedehaṃ Mithilaggahaṃ.

Nābhijānāmi kāyena, vācāya uda cetasā.

Suruciṃ atimaññittha, āvi vā yadi vā raho.

104. Etena saccavajjena, putto uppajjataṃ ise.

Musā me bhaṇamānāya, muddhā phalatu sattadhā.

105. Bhattu mama sassu mātā, pitā cāpi ca sassuro¹.

Te maṃ brahme vinetāro, yāva aṭṭhaṃsu jīvitaṃ.

106. Sāhaṃ ahimsāratinī, kāmasā dhammacārinī.

Sakkaccaṃ te upaṭṭhāsiṃ, rattindivamatanditā.

107. Etena saccavajjena, putto uppajjataṃ ise.

Musā me bhaṇamānāya, muddhā phalatu sattadhā.

1. Bhattu manāpassa pitā, mātā cāpi suvāmino (Sī, I) bhattu manāpā sassu piyā, mātā pitā ca sassuro (Syā)

108. Soḷasitthisahassāni, sahabhāriyāni brāhmaṇa.
Tāsu issā vā kodho vā, nāhu mayhaṃ kudācanaṃ.
109. Hitena tāsaṃ nandāmi, na ca me kāci appiyā.
Attānaṃvā'nukampāmi, sadā sabbā sapattiyo.
110. Etena saccavajjena, putto uppajjataṃ ise.
Musā me bhaṇamānāya, muddhā phalatu sattadhā.
111. Dāse kammakare pesse, ye caññe anujīvino.
Pesemi sahadhammena, sadā pamuditindriyā.
112. Etena saccavajjena, putto uppajjataṃ ise.
Musā me bhaṇamānāya, muddhā phalatu sattadhā.
113. Samaṇe brāhmaṇe cāpi, aññe cāpi vanibbake.
Tappemi annapānena, sadā payatapāṇinī.
114. Etena saccavajjena, putto uppajjataṃ ise.
Musā me bhaṇamānāya, muddhā phalatu sattadhā.
115. Cātuddasiṃ pañcaddasiṃ, yā ca pakkhassa aṭṭhamī.
Pāṭihāriyapakkhāñca, aṭṭhaṅgasusamāgataṃ.
Upasathaṃ upavasāmi, sadā sīlesu saṃvutā.
116. Etena saccavajjena, putto uppajjataṃ ise.
Musā me bhaṇamānāya, muddhā phalatu sattadhā'ti.

Tattha **mahesī**ti aggamahesī. **Surucinoti**¹ Surucirañño. **Paṭhamanti** soḷasannaṃ itthisahassānaṃ sabbapaṭhamam. **Yam manti** yasmim kāle maṃ Suruci ānayaī, tato paṭṭhāya ahaṃ dasa vassasahassāni ekikāva imasmim gehe vasim. **Atimaññitthāti**² muhuttampi sammukhā vā parammukhā vā atimaññinti idaṃ atikkamitvā maññanaṃ na jānāmi³ na sarāmi. **Iseti** taṃ ālapati.

1. Rucinoti (Sī, Syā, I)

2. Atimaññitthoti (Sī)

3. Parammukhā vā atikkamitvā maññinti na abhijānāmi (Syā)

Te manti sasuro ca sassu cāti te ubhopi maṃ **vinetāro**¹, tehi vinītā amhi, te me yāva jīviṃsu, tāva ovādamadaṃsu. **Ahiṃsāratinīti** ahiṃsāsāṅkhātāya ratiyā samannāgatā. Mayā hi kunthakipillikopi² na hiṃsitapubbo. **Kāmasāti** ekanteneva. **Dhammacārini**ti dasakusalakammappathesu pūremi. **Upaṭṭhāsinti** pādaparikammādīni kiccāni karontī upaṭṭhahim.

Sahabhariyānīti mayā saha ekasāmikassa bhariyabhūtāni. **Nāhūti** kilesaṃ nissāya issādammo vā kodhadhammo vā mayhaṃ na bhūtapubbo. **Hitenāti** yaṃ tāsāṃ hitaṃ, teneva nandāmi, ure vutthadhītaro viya tā disvā tussāmi. **Kācīti** tāsū ekāpi mayhaṃ appiyā nāma natthi, sabbāpi piyakāyeva³. **Anukampāmīti** muducittena sabbā soḷasasahassāpi tā attānaṃ viya anukampāmi.

Sahadhammenāti nayena kāraṇena yo yaṃ kātuṃ sakkoti, taṃ tasmim kamme payojemīti attho. **Pamuditindriyāti** pesentī ca niccaṃ pamuditindriyāva hutvā pesemi, “are duṭṭha dāsa idaṃ nāma karohī”ti evaṃ kujjhivā na me koci katthaci pesitapubbo. **Payatapāṇinīti** dhotahatthā pasāritahatthāva hutvā. **Pāṭihāriyapakkhañcāti** aṭṭhamīcātuddasīpannasāsaṇaṃ paccuggamanānuggamanavasena cattāro divasā. **Sadāti** niccakālaṃ pañcasu sīlesu saṃvutā, tehi pihitagopitattabhāvāva homīti.

Evaṃ tassā gāthāya satenapi sahassenapi vaṇṇiyamānānaṃ guṇānaṃ pamāṇaṃ nāma natthi, tāya pannarasahi gāthāhi attano guṇānaṃ vaṇṇitakāleyeva Sakko attano bahukaraṇīyatāya tassā kathaṃ avicchinditvā “pahūtā abbhutāyeva te guṇā”ti taṃ pasaṃsanto gāthādvayamāha—

117. “Sabbeva te dhammaguṇā, rājaputti yasassini.

Samvijjanti tayi bhadde, ye tvaṃ kittesi attani.

1. Vinetārohi (Syā, I, Ka)

2. Kunthakipillikādi koci (Syā)

3. Dayitāyeva (Sī), piyavāditāyeva (I)

118. Khattiyo jātisampanno, abhijāto yasassimā.

Dhammarājā videhānaṃ, putto uppajjate tava”ti.

Tattha **dhammaguṇā**ti sabhāvaguṇā bhūtaguṇā. **Samvijjantī**ti ye tayā vuttā, te sabbeva tayi upalabbhanti¹. **Abhijātō**ti atijāto suddhajāto².

Yasassimāti yasasampannena parivārasampannena samannāgato. **Uppajjate**ti evarūpo putto tava uppajjissati, mā cintayīti.

Sā tassa vacanaṃ sutvā somanassajātā taṃ pucchantī dve gāthā abhāsi—

119. “Dummī rajojalladharo, aghe vehāyasaṃ ṭhito.

Manuññaṃ bhāsase vācaṃ, yaṃ mayhaṃ hadayaṅgamaṃ.

120. Devatānusi saggamhā, isi vā’si mahiddhiko.

Ko vā’si tvaṃ anuppatto, attānaṃ me pavedaya”ti.

Tattha **dummī**ti³ anañjitāmaṇḍito Sakko āgacchanto ramaṇīyena tāpasavesena āgato, pabbajitavesena āgatattā pana sā evamāha. **Agheti** appaṭighe ṭhāne. **Yaṃ mayhanti** yaṃ etaṃ manuññaṃ vācaṃ mayhaṃ bhāsasi, taṃ bhāsamāno tvaṃ devatānusi saggamhā idhāgato. **Isi vā’si**⁴ **mahiddhikoti** yakkhādīsu ko vā tvaṃ asi idhānuppatto, attānaṃ me pavedaya, yathābhūtaṃ kathehi”ti vadati.

Sakko tassā kathento cha gāthā abhāsi—

121. “Yaṃ devasaṃghā vandanti⁵, sudhammāyaṃ samāgatā.

Sohaṃ Sakko sahasakkho, āgatosmi tavantike.

122. Itthiyo jīvalokasmim, yā hoti⁶ samacārini.

Medhāvinī sīlavatī, sassudevā patibbatā.

1. Upasampajjanti (Syā)

2. Abhijātoti atijāto (Sī, I), abhijātoti ubhato suddhajāto (Syā)

3. Rummīti (Sī, Syā, I)

5. Vadanti (Syā, I)

4. Cāpi (Ka)

6. Honti (Sī, Syā)

123. Tādisāya Sumedhāya, sucikammāya nāriyā.

Devā dassanamāyanti, mānusiya amānusa.

124. Tvañca bhadde suciñṇena, pubbe sucaritena ca.

Idha rājakule jātā, sabbakāmasamiddhinī.

125. Ayañca te rājaṇṇa, ubhayattha kaṭaggaho.

Devalokūpapattī ca, kittī ca idha jīvite.

126. Ciraṇ Sumedhe sukhinī, dhammamattani pālaya.

Esāhaṇ tidivaṇ yāmi, piyaṇ me tava dassanaṇ”ti.

Tattha **sahassakkhoti** atthasahassassa taṇmuhuttaṇ dassanavasena¹ sahasakkho. **Itthiyoti** itthī. **Samacārini**ti tīhi dvārehi samacariyāya samannāgatā. **Tādisāyāti** tathārūpāya. **Sumedhāyāti** supaññāya. **Ubhayattha kaṭaggahoti** ayaṇ tava imasmiñca attabhāve anāgate ca jayaggāho. Tesu² anāgate devalokuppatti ca idhajīvite pavattamāne kitti cāti ayaṇ ubhayattha kaṭaggaho nāma. **Dhammanti** evaṇ sabhāvaguṇaṇ ciraṇ attani pālaya. **Esāhanti** eso ahaṇ. **Piyaṇ meti** mayhaṇ tava dassanaṇ piyaṇ.

Devaloke pana me kiccakaraṇīyaṇ atthi, tasmā gacchāmi, tvaṇ appamattā hohīti tassā ovādaṇ datvā pakkāmi. Naḷakāradēvaputto pana paccūsakāle cavitvā tassā kucchiyaṇ paṭisandhiṇ gaṇhi. Sā gabbhassa patiṭṭhitabhāvaṇ ñatvā rañño ārocesi, rājā gabbhassa parihāraṇ adāsi. Sā dasamāsaccayena puttaṇ vijāyi, “Mahāpanādo”tissa nāmaṇ karimsu. Ubhayaraṭṭhavāsino “sāmiputtassa no khīramūlan”ti ekekaṇ kahāpaṇaṇ rājaṇgaṇe khipimsu, mahādhanaṇ rāsi ahoṇ. Rañña paṭikkhittāpi “sāmiputtassa novaddhitakāle paribbayo bhavissati”ti aggahetvāva pakkamimsu. Kumāro pana mahāparivārena vaḍḍhitvā vayappatto soḷasavassakāleyeva sabbasippesu nipphattiṇ pāpuṇi. Rājā puttassa vayaṇ

1. Atthaṇ purisassa sahassehi cintitaṇ taṇmuhuttadassanavasena (Syā),

Atṭhahi sahassehi cintitatthaṇ muhuttaṇ dassanavasena (Ka)

2. Tesu idhalokaparalokesu (Syā, Ka)

oloketvā devim āha “bhadde puttassa me rajjābhisekakālo, ramaṇīyamassa pāsādaṃ kāretvā abhisekaṃ karissāmī”ti. Sā “sādhu devā”ti sampañicchi. Rājā vatthuvijjācariye pakkosāpetvā “tātā vaḍḍhakiṃ gahetvā amhākaṃ nivesanato avidūre puttassa me pāsādaṃ māpetha, rajjena naṃ abhisināssāmā”ti āha. Te “sādhu devā”ti bhūmippadesaṃ vīmaṃsanti.

Tasmim khaṇe Sakkassa bhavanaṃ uṇhākāraṃ dassesi. So taṃ kāraṇaṃ ñatvā Vissakammaṃ āmantetvā “gaccha tāta Mahāpanādakumārassa āyāmena navayojanikaṃ, vitthārato aṭṭhayojanikaṃ, ubbedhena pañcaviṣatiyojanikaṃ, ratanapāsādaṃ māpehī”ti pesesi. So vaḍḍhakīvesena vaḍḍhakīnaṃ santikaṃ gantvā “tumhe pātarāsaṃ bhuñjitvā ethā”ti te pesetvā daṇḍakena bhūmiṃ pahari, tāvadeva vuttappakāro sattabhūmiko¹ pāsādo uṭṭhahi. Mahāpanādassa pāsādamaṅgalaṃ chattamaṅgalaṃ āvāhamaṅgalanti tīṇi maṅgalāni ekatova ahesuṃ. Maṅgalaṭṭhāne ubhayaṛaṭṭhavāsino sannipatitvā maṅgalacchaṇena satta vassāni vītināmesuṃ. Neva ne rājā uyyojesi, tesam vatthālaṅkārahādānīyabhojanīyādi sabbaṃ rājakulasantakameva ahosi. Te sattaṣaṃvaccharaccayena upakkositvā Surucimahārājena “kimetan”ti puṭṭhā “mahārāja amhākaṃ maṅgalaṃ bhuñjantānaṃ satta vassāni gatāni, kadā maṅgalassa osānaṃ bhavissatī”ti āhaṃsu. Tato rājā “tātā puttena me ettakaṃ kālāṃ na hasitapubbaṃ, yadā so hasissati, tadā gamissathā”ti āha. Atha mahājano bherim carāpetvā naṇe sannipātesi. Cha naṭasahassāni² sannipatitvā satta koṭṭhāsā hutvā naccantā rājānaṃ hasāpetuṃ nāsakkhiṃsu. Tassa kira³ dīgharattaṃ dibbanāṭakānaṃ diṭṭhattā tesam naccaṃ amanuññaṃ ahosi.

Tadā Bhaṇḍukaṇḍo ca Paṇḍukaṇḍo cāti⁴ dve nāṭakajetṭhakā “mayam rājānaṃ hasāpessāmā”ti rājāṅgaṇaṃ pavisiṃsu. Tesu Bhaṇḍukaṇḍo tāva rājadvāre mahantaṃ atulaṃ nāma ambaṃ māpetvā suttaguḷaṃ khipitvā tassa sākhāya laggāpetvā suttena atulambaṃ abhiruhi. Atulamboti

1. Satabhūmiko (Ka)

2. Naṭasahassāni (Sī, I)

3. Hi (Sī, Syā, I)

4. Bhaṇḍukaṇṇapaṇḍukaṇṇā nāma (Sī, I), kaṇḍakaṇṇo ca paṇḍukaṇṇo cāti (Syā)

kira Vessavaṇassa ambo. Atha tampi Vessavaṇassa dāsā gahetvā aṅgapaccaṅgāni chinditvā pātesum, sesanāṭakā tāni samodhānetvā udakena abhisiñciṃsu. So pupphapaṭaṃ nivāsetvā ca pārupitvā ca naccantova uṭṭhahi. Mahāpanādo tampi disvā neva hasi. Paṇḍukaṇḍo naṭo rājaṅgaṇe dārucitakaṃ kāretvā attano parisāya saddhiṃ aggiṃ pāvisi. Tasmim nibbuta citakaṃ udakena abhisiñciṃsu. So sapariso pupphapaṭaṃ nivāsetvā ca pārupitvā ca naccantova uṭṭhahi. Tampi disvā rājā neva hasi. Iti taṃ hasāpetum asakkontā manussā upaddutā ahesum.

Sakko taṃ kāraṇaṃ ñatvā “gaccha tāta Mahāpanādaṃ hasāpetvā ehi”ti devanaṭaṃ pesesi. So āgantvā rājaṅgaṇe ākāse ṭhatvā upaddha-aṅgaṃ nāma dassesi, ekova hattho, ekova pādo, ekaṃ akkhi, ekā dāṭhā naccati calati phandati, sesaṃ niccalamahosi. Taṃ disvā Mahāpanādo thokaṃ hasitaṃ akāsi. Mahājano pana hasanto hasanto hāsaṃ sandhāretum satim paccupaṭṭhāpetum asakkonto aṅgāni vissajjetvā rājaṅgaṇeyeva pati, tasmim kāle maṅgalaṃ niṭṭhitaṃ. Sesamettha “Panādo nāma so rājā, yassa yūpo suvaṇṇayo”ti Mahāpanādaṃ jādakena vaṇṇetabbaṃ. Rājā Mahāpanādo dānādīni puñṇāni katvā āyupariyosāne devalokameva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ bhikkhave Visākhā pubbepe mama santikā varaṃ labhiyevā”ti vatvā jātaṃ samodhānesi “tadā Mahāpanādo Bhaddaji ahoṣi, Sumedhādevī Visākhā, vissakammo Ānando, Sakko pana ahameva ahoṣin”ti.

Suruci jātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Pañcuposathajātakavaṇṇanā (490)

Appossukko dāni tuvaṃ kapotāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto uposathike pañcasate upāsake ārabba kathesi. Tadā hi Satthā dhammasabhāyaṃ catuparisamajjhe alaṅkatabuddhāsane nisīditvā muducittena parisam oloketvā “ajja upāsakānaṃ kathaṃ paṭicca

desanā samuṭṭhahissatī”ti ñatvā upāsake āmantetvā “uposathikattha upāsakā”ti pucchitvā “āma bhante”ti vutte “sādhu vo kataṃ, uposatho nāmesa porāṇakapaṇḍitānaṃ vaṃso, porāṇakapaṇḍitā hi rāgādikilesaniggahatthaṃ uposathavāsaṃ vasimsū”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte Magadharatṭhādīnaṃ tiṇṇaṃ ratṭhānaṃ antare aṭavī ahosi. Bodhisatto Magadharatṭhe brāhmaṇamahāsālakule nibbattitvā vayappatto kāme pahāya nikkhamitvā taṃ aṭaviṃ pavisitvā assamaṃ katvā isipabbajjaṃ pabbajitvā vāsaṃ kappesi. Tassa pana assamassa avidūre ekasmiṃ veḷugahane attano bhariyāya saddhiṃ kapotasakuṇo vasati, ekasmiṃ vammike ahi, ekasmiṃ vanagumbe siṅgālo, ekasmiṃ vanagumbe accho. Te cattāropi kālena kālaṃ isiṃ upasaṅkamitvā dhammaṃ suṇanti.

Athekadivasāṃ kapoto bhariyāya saddhiṃ kulāvakā nikkhamitvā gocarāya pakkāmi. Tassa pacchato gacchantiṃ kapotiṃ eko seno gahetvā palāyi. Tassā viravasaddaṃ sutvā kapoto nivattitvā olokeno taṃ tena hariyamānaṃ passi. Senopi naṃ viravantiṃyeva māretvā khādi. Kapoto tāya viyogena rāgapariḷāhena pariḍayhamāno cintesi “ayaṃ rāgo maṃ ativiya kilameti, na idāni imaṃ aniggahetvā gocarāya pakkamissāmī”ti. So gocarapathaṃ pacchinditvā tāpasassa santikaṃ gantvā rāganiggahāya uposathaṃ samādiyitvā ekamantaṃ nipajji.

Sappopi “gocaraṃ pariyesissāmī”ti vasaṇatṭhānā nikkhamitvā paccantagāme gāvīnaṃ vicaraṇatṭhāne gocaraṃ pariyesati. Tadaṃ gāmabhojakassa sabbaseto maṅgala-usabho gocaraṃ gahetvā ekasmiṃ vammikapāde jaṇṇunā patiṭṭhāya siṅgehi mattikaṃ gaṇhanto kīlati, sappo gāvīnaṃ padasaddena bhīto taṃ vammikaṃ pavisitum pakkanto. Atha naṃ usabho pādena akkami. So taṃ kujjhitvā ḍaṃsi, usabho tattheva jīvitakkhayaṃ patto. Gāmaṃvāsino “usabho kira mato”ti sutvā sabbe ekato āgantvā roditvā kanditvā taṃ gandhamālādīhi pūjetvā āvāṇe nikhaṇitvā pakkamimsu. Sappo tesaṃ gatakāle nikkhamitvā “ahaṃ kodhaṃ nissāya imaṃ jīvitaṃ voropetvā mahājanassa hadaye sokaṃ pavesesiṃ,

na dāni imaṃ kodhaṃ aniggahetvā gocarāya pakkamissāmī”ti cintetvā nivattitvā taṃ assamaṃ gantvā kodhaniggahāya uposathaṃ samādiyitvā ekamantaṃ nipajji.

Siṅgālopi gocaraṃ pariyesanto ekaṃ matahatthim disvā “mahā me gocaro laddho”ti tuṭṭho gantvā soṇḍāyaṃ ḍaṃsi, thambhe daṭṭhakālo viya ahosi. Tattha assādaṃ alabhitvā dante ḍaṃsi, pāsāṇe daṭṭhakālo viya ahosi. Kucchiyaṃ ḍaṃsi, kusule daṭṭhakālo viya ahosi. Naṅguṭṭhe ḍaṃsi, ayasalāke¹ daṭṭhakālo viya ahosi. Vaccamaggeḍaṃsi, ghatapūve² daṭṭhakālo viya ahosi. So lobhavasena khādanto antokucchiyaṃ pāvisi, tattha chātakāle maṃsaṃ khādati, pipāsitaḥāle lohitaṃ pivati, nipajjanakāle antāni ca papphāsaṇa avattharitvā nipajji. So “idheva me annapānaṇa sayanaṇa nipphannaṃ, aññattha kiṃ karissāmī”ti cintetvā tattheva abhirato bahi anikkhamitvā antokucchiyaṃveva vasi. Aparabhāge vātātapena hatthikuṇape sukkhante karīsamaggo pihito, siṅgālo antokucchiyaṃ nipajjamāno³ appamaṃsalohito paṇḍusarīro hutvā nikkhamanamaggaṃ na passi. Athekadivaṣaṃ akālamegho vassi, karīsamaggo temiyamāno mudu hutvā vivaraṃ dassesi. Siṅgālo chiddaṃ disvā “aticiraṃhi kilanto, iminā chiddena palāyissāmī”ti karīsamaggaṃ sīsena pahari. Tassa sambādhaṭṭhānena vegena nikkhantassa sinnasarīrassa sabbāni lomāni karīsamagge laggāni, tālakando⁴ viya nillomasarīro hutvā nikkhami. So “lobhaṃ nissāya mayā idaṃ dukkhaṃ anubhūtaṃ, na dāni imaṃ aniggahetvā gocaraṃ gaṇhissāmī”ti cintetvā taṃ assamaṃ gantvā lobhaniggahatthāya uposathaṃ samādiyitvā ekamantaṃ nipajji.

Acchopi araṇṇānikkhamitvā atricchābhibhūto Mallaraṭṭhe paccantagāmaṃ gato. Gāmaṃvāsino “accho kira āgato”ti dhanudaṇḍādihattā nikkhamitvā tena pavitṭhaṃ gumbaṃ parivāresuṃ. So mahājanena parivāritabhāvaṃ ṇatvā nikkhamitvā palāyi, palāyantameva taṃ dhanūhi ceva daṇḍādihi ca pothesuṃ. So bhinnena sīsena lohiteṇa galanteṇa attano

1. Ayathāle (Sī, I), musale (Syā)

2. Madhukapūve (Syā), ghanapūve (Ka)

3. Upapacciyamāno (Sī, I)

4. Tālakkhandho (Sī, I, Ka)

vasanaṭṭhānaṃ gantvā “idaṃ dukkhaṃ mama atricchālobhavasena uppannaṃ, na dāni imaṃ aniggahetvā gocaraṃ gaṇhissāmi”ti cintetvā taṃ assamaṃ gantvā atricchāniggahāya uposathaṃ samādiyitvā ekamantaṃ nipajji.

Tāpasopi attano jātiṃ nissāya mānavasiko hutvā jhānaṃ uppādetuṃ na sakkoti. Atheko Paccekabuddho tassa mānanissitabhāvaṃ ñatvā “ayaṃ na lāmakasatto, Buddhaṅkuro esa, imasmiṃ yeva Bhaddakappe sabbaññutaṃ pāpuṇissati, imassa mānaniggahaṃ katvā samāpattinibbattanākāraṃ karissāmi”ti tasmiṃ paṇṇasālāya nisinneyeva Uttarahimavantato āgantvā tassa pāsāṇaphalake nisīdi. So nikkhamitvā taṃ attano āsane nisinnaṃ disvā mānanissitabhāvena anattamano hutvā taṃ upasaṅkamitvā accharaṃ paharitvā “nassa vasala kāḷakaṇṇi muṇḍaka samaṇaka kimatthaṃ mama nisinnaphalake nisinnosi”ti āha. Atha naṃ so “sappurisa kasmā mānanissitosi, ahaṃ paṭividdhapaccekabodhiñāṇo, tvaṃ imasmiṃ yeva Bhaddakappe Sabbaññubuddho bhavissasi, Buddhaṅkurosi, pāramiyo pūretvā āgato aññaṃ ettakaṃ nāma kālaṃ atikkamitvā Buddho bhavissasi, Buddhatabhāve ṭhito Siddhattho nāma bhavissasi”ti nāmañca gottañca kulañca aggasāvakaḍḍayo ca sabbe ācikkhitvā “kimatthaṃ tvaṃ mānanissito hutvā pharusō hosi, nayidaṃ tava anucchavikaṇ”ti ovādamadāsi. So tena evaṃ vuttopi neva naṃ vandi, na ca “kadāhaṃ Buddho bhavissāmi”ti-ādīni pucchi. Atha naṃ Paccekabuddho “tava jātiyā mama guṇānaṃ mahantabhāvaṃ jāna¹, sace sakkosi, ahaṃ viya ākāse vicarāhi”ti vatvā ākāse uppatitvā attano pādapaṃsum tassa jaṭāmaṇḍale vikiranto Uttarahimavantameva gato.

Tāpaso tassa gatakāle saṃvegappatto hutvā “ayaṃ samaṇo evaṃ garusaṃvāro vātamukhe khittatūlapicu viya ākāse pakkhando, ahaṃ jātimānena evarūpassa Paccekabuddhassa neva pāde vandim, na ca ‘kadāhaṃ Buddho bhavissāmi’ti pucchim, jāti nāmesā kim karissati, imasmiṃ loke sīlacaraṇameva mahantaṃ, ayaṃ kho pana me māno vaḍḍhanto nirayaṃ upanessati, na idāni imaṃ mānaṃ aniggahetvā phalāphalathāya gamissāmi”ti paṇṇasālaṃ pavisitvā mānaniggahāya uposathaṃ samādāya

1. Tava jātiyā vā mama guṇānaṃ vā mahantabhāvaṃ na jānāsi (Syā)

kaṭṭhattharikāya nisinno mahāñāṇo kulaputto mānaṃ niggahetvā kaṣiṇaṃ
vaḍḍhetvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā nikkhamitvā
caṅkamanakoṭiyaṃ pāsāṇaphalake nisīdi. Atha naṃ kapotādayo
upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisīdimsu. Mahāsatto kapotaṃ pucchi
“tvaṃ aññesu divasesu na imāya velāya āgacchasi, gocaraṃ pariyesasi, kiṃ
nu kho ajja uposathiko jātosi”ti. Āma bhanteti. Atha naṃ “kena kāraṇenā”ti
pucchanto paṭhamam gāthamāha—

127. “Appossukko dāni tuvaṃ kapota,
Vihaṅgama na tava bhojanattho.
Khudaṃ pipāsaṃ adhivāsayaṃto,
Kasmā bhavaṃ’posathiko kapotā”ti.

Tattha **appossukkoti** nirālayo¹. **Na tava bhojanatthoti** kiṃ ajja tava
bhojanena attho natthi.

Taṃ sutvā kapoto dve gāthā abhāsi—

128. “Ahaṃ pure giddhigato kapotiyā,
Asmiṃ padesasmī’ mubho ramāma.
Athaggahī sākuṇiko kapotiṃ,
Akāmako tāya vinā ahosiṃ.

129. Nānābhavā vippayogena tassā,
Manomayaṃ vedana vedayāmi.
Tasmā ahaṃ’posathaṃ pālayāmi,
Rāgo mamaṃ mā puna’rāgamāsi”ti.

Tattha **ramāmāti** imasmīṃ bhūmibhāge kāmaratiyā ramāma. **Sākuṇikoti**
senasakuṇo.

Kapotena attano uposathakamme vaṇṇite mahāsatto sappādīsu ekekaṃ
pucchi. Tepi yathābhūtaṃ byākarīṃsu—

1. Nirālayo nivātavutti (Ka)

130. “Anujjugāmī uragā dujivha,
Dāṭhāvudho ghoravissosi sappa.
Khudaṃ pipāsaṃ adhivāsanto,
Kasmā bhavaṃ’posathiko nu dīgha.
131. Usabho ahū balavā gāmikassa,
Calakkakū vaṇṇabalūpapanno.
So maṃ akkami taṃ kupito aḍamsiṃ,
Dukkhābhituṇṇo maraṇaṃ upāgā.
132. Tato janā nikkhamitvāna gāmā,
Kanditvā roditvā apakkamiṃsu.
Tasmā ahaṃ’posathaṃ pālayāmi,
Kodho mamaṃ mā puna’rāgamāsi.
133. Matāna maṃsāni bahū susāne,
Manuññarūpaṃ tava bhojane taṃ.
Khudaṃ pipāsaṃ adhivāsanto,
Kasmā bhavaṃ’posathiko siṅgāla.
134. Pavisi¹ kucchiṃ mahato gajassa,
Kuṇape rato hatthimaṃsesu giddho.
Uṇho ca vāto tikhiṇā ca rasmiyo,
Te sosayum tassa karīsamaggaṃ.
135. Kiso ca paṇḍū ca ahaṃ bhadante,
Na me ahū nikkhamanāya maggo.
Mahā ca meggho sahasā pavassi,
So temayī tassa karīsamaggaṃ.
136. Tato ahaṃ nikkhamisaṃ bhadante,
Cando yathā rāhumukhā pamutto.
Tasmā ahaṃ’posathaṃ pālayāmi,
Lobho mamaṃ mā puna’rāgamāsi.

1. Pavissaṃ (Sī, Syā, I)

137. Vammikathūpasmim kipillikāni,
Nippothayanto tuvaṃ pure carāsi.
Khudaṃ pipāsaṃ adhivāsayinganto,
Kasmā bhavaṃ'posathiko nu accha.

138. Sakaṃ niketaṃ atihīlayāno,
Atricchatā mallagāmaṃ agacchim.
Tato janā nikkhamitvāna gāmā,
Kodaṇḍakena paripothayimsu maṃ.

139. So bhinnasāso ruhiramakkhitaṅgo,
Paccāgamāsimsakaṃ niketaṃ.
Tasmā ahaṃ'posathaṃ pālayāmi,
Atricchatā mā puna'rāgamāsī'ti.

Tattha **anujjugāmī**ti-ādīhi taṃ ālapati. **Calakkakū**ti calamānakakudho.
Dukkhābhituṇṇoti so usabho dukkhena abhituṇṇo āturo hutvā. **Bahū**ti
bahūni. **Pavisīti**¹ pāvisim. **Rasmiyoti** sūriyarasmiyo. **Nikkhamisanti**²
nikkhamim. **Kipillikānī**ti upacikāyo. **Nippothayingantoti** khādamāno.
Atihīlayānōti atimaññanto nindanto garahanto. **Kodaṇḍakenā**ti
dhanudaṇḍakehi ceva muggarehi ca.

Evam te cattāropi attano uposathakammaṃ vaṇṇetvā utṭhāya
mahāsattaṃ vanditvā “bhante tumhe aññesu divasesu imāya velāya
phalāphalatthāya gacchatha, ajja agantvā kasmā uposathikatthā”ti pucchantā
gāthamāhamasu—

140. “Yaṃ no apucchittha tuvaṃ bhadante,
Sabbeva byākarimha yathāpajānaṃ.
Mayampi pucchāma tuvaṃ bhadante,
Kasmā bhavaṃ'posathiko nu brāhme”ti.

1. Pavissanti (Sī, Syā, I)

2. Nikkhamissanti (Sī, Syā, I)

Sopi nesaṃ byākāsi—

141. “Anūpalitto mama assamamhi,
Paccekabuddho muhuttaṃ nisīdi.
So maṃ avedī gati’ māgatiñca,
Nāmañca gottaṃ caraṇaṇca sabbam.

142. Evampa’haṃ na vandi tassa pāde,
Na cāpi naṃ mānagatena pucchim.
Tasmā ahaṃ’posathaṃ pālayāmi,
Māno mamaṃ mā puna’rāgamāsī”ti.

Tattha **yaṃ noti** yaṃ atthaṃ tvaṃ amhe apucchi. **Yathāpajānanti** attano pajānananiyāmena taṃ mayaṃ byākarimha. **Anūpalittoti** sabbakilesehi alitto. **So maṃ avedīti** so mama idāni gantabbaṭṭhānañca gataṭṭhānañca “anāgate tvaṃ evaṃnāmo Buddho bhavissasi evaṃgotto, evarūpaṃ te sīlacaraṇaṃ bhavissatī”ti evaṃ nāmañca gottañca caraṇaṇca sabbam maṃ avedī jānāpesi, kathesīti attho. **Evampa’haṃ na vandīti** evaṃ kathentassapi tassa ahaṃ attano mānaṃ nissāya pāde na vandinti.

Evaṃ mahāsatto attano uposathakāraṇaṃ kathetvā te ovaditvā uyyojetvā paṇṇasālaṃ pāvīsi, itarepi yathāṭṭhānāni agamaṃsu. Mahāsatto aparihīnajjhāno brahmalokaparāyaṇo ahosi, itare ca tassovāde ṭhatvā saggaparāyaṇā ahesuṃ.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ upāsakā uposatho nāmesa porāṇakapaṇḍitānaṃ vaṃso, upavasitabbo uposathavāso”ti¹ vatvā jātaṃ samodhānesi “tadā kapoto Anuruddho ahosi, accho Kassapo, siṅgālo Moggallāno, sappo Sāriputto, tāpaso pana ahameva ahosin”ti.

Pañcuposathajātakavaṇṇanā sattamā.

1. Vasiṭabbo uposathavāsoti (Sī, I), upavasitabbo uposathoti (Syā)

8. Mahāmorajātakavaṇṇanā (491)

Sace hi tyāhaṃ dhanahetu gāhitoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ ukkaṇṭhitabhikkhuṃ ārabba kathesi. Tañhi bhikkhuṃ Satthā “saccaṃ kira tvaṃ ukkaṇṭhitosī”ti pucchitvā “saccaṃ bhante”ti vutte “bhikkhu ayaṃ nandirāgo tādisaṃ kiṃ nāma nālolessati, na hi sineru-ubbāhanakavāto¹ sāmante purāṇapaṇṇassa lajjati, pubbe satta vassasatāni antokilesasamudācāraṃ vāretvā² viharante visuddhasattepesa ālolesiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto paccantapadese morasakuṇiyā kucchimhi paṭisandhiṃ aggahesi, gabbhe paripākagate mātā gocarabhūmiyaṃ aṇḍaṃ pātetvā pakkāmi. Aṇḍaṃ nāma mātu arogabhāve sati aññasmim dīghajātikādiparipantho ca avijjamāne na nassati. Tasmā taṃ aṇḍaṃ kaṇikāramakulaṃ viya suvaṇṇavaṇṇaṃ hutvā pariṇatakāle attano dhammatāya bhijji, suvaṇṇavaṇṇo moracchāpo nikkhami. Tassa dve akkhini jīṇjukāphalasadisāni, tuṇḍaṃ pavāḷavaṇṇaṃ, tisso rattarājiyo gīvaṃ parikkhipitvā piṭṭhimajjhena agamaṃsu. So vayappatto bhaṇḍasakaṭamattasarīro abhirūpo ahosi. Taṃ sabbe nīlamorā sannipatitvā rājānaṃ katvā parivārayimsu.

So ekadivasaṃ udakasoṇḍiyaṃ pāṇiyaṃ pivanto attano rūpasampattim disvā cintesi “ahaṃ sabbamorehi atirekarūpasobho, sacāhaṃ imehi saddhiṃ manussapathe vasissāmi, paripantho me uppajjissati, Himavantaṃ gantvā ekakova phāsukaṭṭhāne vasissāmī”ti. So rattibhāge moresu paṭisallīnesu kañci ajānāpetvā uppatitvā Himavantaṃ pavisitvā tisso pabbatarājiyo atikkamma catutthāya pabbatarājiyā ekasmim araṇṇe padumasañchanno jātassaro atthi, tassa avidūre ekaṃ pabbataṃ nissāya ṭhito mahānigrodharukkho atthi, tassa avidūre ekaṃ pabbataṃ nissāya ṭhito mahānigrodharukkho atthi, tassa sākāya nilīyi. Tassa pana pabbatassa vemajjhe manāpā guhā atthi. So tattha vasitukāmo hutvā tassā pamukhe pabbatatale nilīyi. Taṃ pana ṭhānaṃ neva

1. Sineruṃ uppāṇanakavāto (Sī, I), sineru-uppāṇitavāto (Syā)

2. Acaritvā (Ka)

heṭṭhābhāgena abhiruhitum, na uparibhāgena otaritum sakkā,
 biḷāladīghajātikamanussabhayehi vimuttam. So “idaṃ me phāsukaṭṭhānan”ti
 taṃ divasaṃ tattheva vasitvā punadivase pabbataguhāto uṭṭhāya
 pabbatamatthake puratthābhimukho nisinno udentam sūriyamaṇḍalam disvā
 attano divārakkhāvaraṇatthāya “udetayam cakkhumā ekarājā”ti parittam
 katvā gocarabhūmiyam otaritvā gocaram gahetvā sāyam āgantvā
 pabbatamatthake pacchābhimukho nisinno atthaṅgataṃ sūriyamaṇḍalam
 disvā attano rattirakkhāvaraṇatthāya “apetayam cakkhumā ekarājā”ti
 parittam katvā etenupāyena vasati.

Atha naṃ ekadivasaṃ eko luddaputto araṇṇe vicaranto
 pabbatamatthake nisinnaṃ moraṃ disvā attano nivesanaṃ āgantvā
 maraṇāsannakāle puttaṃ āha “tāta catutthāya pabbatarājiyā araṇṇe
 suvaṇṇavaṇṇo moro atthi, sace rājā pucchati, ācikkheyyāsi”ti. Athekasmim
 divase Bārāṇasiraṇṇo Khemā nāma aggamahesī paccūsakāle supinaṃ passi.
 Evarūpo supino ahosi—suvaṇṇavaṇṇo moro dhammaṃ deseti, sā
 sādhuḥkāraṃ datvā dhammaṃ suṇāti, moro dhammaṃ desetvā uṭṭhāya
 pakkāmi. Sā “moraṇā rājā gacchati, gaṇhatha naṃ”ti vadantīyeva pabujjhi,
 pabujjhivā ca pana supinabhāvaṃ ṇatvā “supinoti vutte rājā na ādaraṃ
 karissati, ‘dohaḷo me’ti vutte karissati”ti cintetvā dohaḷinī viya hutvā nipajji.
 Atha naṃ rājā upasaṅkamitvā pucchi “bhadde kiṃ te aphāsukan”ti. Dohaḷo
 me uppannoti. Kiṃ icchasi bhaddeti. Suvaṇṇavaṇṇassa morassa dhammaṃ
 sotum devāti. Bhadde kuto evarūpaṃ moraṃ lacchāmīti. Deva sace na
 labhāmi, jīvitaṃ me natthīti. “Bhadde mā cintayi, sace katthaci atthi,
 labhissasi”ti rājā naṃ assāsetvā gantvā rājāsane nisinno amacce pucchi
 “ambho devī suvaṇṇavaṇṇassa morassa dhammaṃ sotukāmā, morā nāma
 suvaṇṇavaṇṇā hontī”ti. Brāhmaṇā jānissanti devāti.

Rājā brāhmaṇe pakkosāpetvā pucchi. Brāhmaṇā evamāhaṃsu
 “mahārāja jalajesu macchakacchapakakkaṭakā, thalajesu migā haṃsā morā
 tittirā ete tiracchānagatā ca manussā ca suvaṇṇavaṇṇā hontīti ambhākaṃ
 lakkhaṇamantesu āgatan”ti. Rājā attano vijjite luddaputte sannipātetvā
 “suvaṇṇavaṇṇo moro vo diṭṭhapubbo”ti pucchi. Sesā

“na diṭṭhapubbo”ti āhaṃsu. Yassa pana pitarā ācikkhitam, so āha “mayāpi na diṭṭhapubbo, pitā pana me ‘asukatṭhāne nāma suvaṇṇavaṇṇo moro atthi”ti kathesi”ti. Atha nam rājā “samma mayhañca deviyā ca jīvitam dinnam bhavissati, gantvā tam bandhitvā ānehi”ti bahum dhanam datvā uyyojesi. So puttadārassa dhanam datvā tattha gantvā mahāsattam disvā pāse oḍḍetvā “ajja bajjhissati, ajja bajjhissati”ti abajjhivāva¹ mato, devīpi patthanam alabhanti matā. Rājā “tam moram nissāya piyabhariyā me matā”ti kujjhivā kodhavasiko hutvā “Himavante catutthāya pabbatarājiyā suvaṇṇavaṇṇo moro carati, tassa maṃsam khāditvā ajarā amarā honti”ti suvaṇṇapaṭṭe likhāpetvā tam paṭṭam sārāmañjūsāyam ṭhapetvā kālamakāsi.

Atha añño rājā ahosi. So suvaṇṇapaṭṭe akkharāni disvā “ajaro amaro bhavissāmi”ti tassa gahaṇatthāya ekaṃ luddaputtam pesesi. Sopi tattheva mato. Evaṃ cha rājaparivaṭṭā gatā, cha luddaputtā Himavanteyeva matā. Sattamena pana raññā pesito sattamo luddo “ajja ajjevā”ti satta samvaccharāni bajjhitaṃ asakkonto cintesi “kim nu kho imassa morarājassa pāde pāsassa asaṇcaraṇakāraṇam”ti. Atha nam pariggaṇhanto sāyamāpātāni parittam karontam disvā “imasmim ṭhāne añño moro natthi, iminā brahmacārinā bhavitabbam, brahmacariyānubhāvena ceva parittānubhāvena cassa pādo pāse² na bajjhati”ti nayato pariggahetvā paccantajanapadam gantvā ekaṃ morim bandhitvā yathā sā accharāya pahaṭāya vassati, pāṇimhi pahaṭe naccati, evaṃ sikkhāpetvā ādāya gantvā bodhisattassa parittakaraṇato puretameva pāsam oḍḍetvā accharam paharivā morim vassāpesi. Moro tassā saddam suṇi, tāvadevassa satta vassasatāni sannisinnakilesa phaṇam karitvā daḍḍena pahaṭāsīviso viya utṭhahi. So kilesāturo hutvā parittam kātuṃ asakkuṇitvāva vegena tassā santikam gantvā pāse pādam pavesentoyeva ākāsa otari. Satta vassasatāni asaṇcaraṇakapāso taṅkhaṇaññeva saṇcaritvā pādam bandhi.

Atha nam luddaputto yaṭṭhi-agge³ olambantam disvā cintesi “imam morarājam cha luddaputtā bandhitaṃ nāsakkhimsu, ahampi satta vassāni nāsakkhim,

1. Abandhitvāva (Sī, Syā, I)

2. Pāde pāso (Syā, Ka)

3. Laṭṭhi-agge (Sī, I)

ajja panesa imaṃ moriṃ nissāya kilesāturo hutvā parittaṃ kātuṃ
 asakkuṇitvā āgama pāse baddho heṭṭhāsīsako olambati, evarūpo me silavā
 kilamito, evarūpaṃ rañño paṇṇākāratthāya netuṃ ayuttaṃ, kiṃ me raññā
 dinnena sakkārena, vissajjessāmi nan”ti. Puna cintesi “ayaṃ nāgabalo
 thāmasampanno mayi upasaṅkamante ‘esa maṃ māretuṃ āgacchatī’ti
 maraṇabhayaatajjito phandamāno pādaṃ vā pakkhaṃ vā bhindeyya,
 anupagantvā pana paṭicchanne ṭhatvā khurappenassa pāsaṃ chindissāmi,
 tato sayameva yathāruciyaṃ gamissatī”ti. So paṭicchanne ṭhatvā dhanuṃ
 āropetvā khurappaṃ sannayhitvā ākaḍḍhi. Moropi “ayaṃ luddako maṃ
 kilesāturaṃ katvā baddhabhāvaṃ ñatvā nirāsaṅko āgacchissati, kahaṃ nu
 kho so”ti cintetvā ito cito ca viloketvā dhanuṃ āropetvā ṭhitaṃ disvā
 “māretvā maṃ ādāya gantukāmo bhavissatī”ti maññamāno
 maraṇabhayaatajjito hutvā jīvitaṃ yācanto paṭhamam gāthamāha—

143. “Sace hi tyāhaṃ dhanahetu gāhito,
 Mā maṃ vadhī jīvagāhaṃ gahetvā.
 Rañño ca maṃ samma upantikaṃ nehi,
 Maññe dhanam lacchasi’napparūpan”ti.

Tattha **sace hi tyāhanti** sace hi te ahaṃ. **Upantikaṃ nehi**ti upasantikaṃ
 nehi. **Lacchasi’napparūpanti** lacchasi anappakarūpaṃ.

Taṃ sutvā luddaputto cintesi “moraṛājā ‘ayaṃ maṃ vijjhitukāmatāya
 khurappaṃ sannayhi’ti maññati, assāsessāmi nan”ti. So assāsento dutiyaṃ
 gāthamāha—

144. “Na me ayaṃ tuyha vadhāya ajja,
 Samāhito cāpadhure khurappo.
 Pāsaṅca tyāhaṃ adhipātayissaṃ,
 Yathāsukhaṃ gacchatu morarājā”ti.

Tattha **adhipātayissanti** chindayissaṃ.

Tato morarājā dve gāthā abhāsi—

145. “Yaṃ satta vassāni mamānubandhi,
Rattindivaṃ khuppiṇāsaṃ sahanto.
Atha kissa maṃ pāsavasūpanītaṃ,
Pamuttave icchasi bandhanasmā.

146. Pāṇātipātā virato nu’sa’jja,
Abhayaṃ nu te sabbabhūtesu dinnam.
Yaṃ maṃ tuvaṃ pāsavasūpanītaṃ,
Pamuttave icchasi bandhanasmā”ti.

Tattha **yanti** yasmā maṃ ettakaṃ kālaṃ tvaṃ anubandhi, tasmā taṃ pucchāmi, atha kissa maṃ pāsavasam¹ upanītaṃ bandhanasmā pamocetum icchasi attho. **Virato nu’sa’jjāti** virato nusi ajja. **Sabbabhūtesūti** sabbasattānaṃ.

Ito param²—

147. “Pāṇātipātā viratassa brūhi,
Abhayaṃca yo sabbabhūtesu deti.
Pucchāmi taṃ morarāje’tamatthaṃ,
Ito cuto kiṃ labhate sukhaṃ so.

148. Pāṇātipātā viratassa brūmi,
Abhayaṃca yo sabbabhūtesu deti.
Diṭṭheva dhamme labhate paṇisaṃ,
Saggaṃca so yāti sarīrabhedā.

149. Na santi devā iti āhu eke,
Idheva jīvo vibhavaṃ upeti.
Tathā phalaṃ sukataḍḍhaṇaṃ,
Dattupaññaṇaṃ vadanti dānaṃ.
Tesaṃ vaco arahataṃ saddahāno,
Tasmā ahaṃ sakuṇe bādhayāmi”ti—

Imā uttānasambandhagāthā Pāḷinayena veditabbā.

1. Pāsavase (Syā, Ka)

2. Ito param vacanapaṭivacanasambandho veditabbo (Sī, Syā, Ka)

Tattha **iti āhu**¹ **eketi** ekacce samaṇabrāhmaṇā evaṃ kathenti. **Tesaṃ vaco arahataṃ saddahā**noti tassa kira kulūpakā ucchedavādino naggasamaṇakā. Te taṃ paccekabodhiñāṇassa upanissayasampannampi sattaṃ² ucchedavādaṃ gaṇhāpesuṃ. So tehi saṃsaggena “kusalākusalaṃ natthī”ti gahetvā sakuṇe māreti. Evaṃ mahāsāvajjā esā asappurisasevanā nāma. Teyeva ayaṃ “arahanto”ti maññamāno evamāha.

Taṃ sutvā mahāsatto “tasseva paralokassa atthibhāvaṃ kathessāmi”ti pāsayaṭṭhiyaṃ adhosirolambamānova imaṃ gāthamāha—

150. “Cando ca suriyo ca ubho sudassanā,
Gacchanti obhāsayamantalikkhe.
Imassa lokassa parassa vā te,
Kathaṃ nu te āhu manussaloke”ti.

Tattha **imassā**ti kinu te imassa lokassa santi³, udāhu paralokassāti. Bhummatthe vā etaṃ sāmivacanaṃ. **Kathaṃ nu teti** etesu vimānesu candimasūriyadevaputte⁴ kathaṃ nu kathenti, kiṃ atthīti kathenti, udāhu natthīti, kiṃ vā devā, udāhu manussāti⁵.

Luddaputto gāthamāha—

151. “Cando ca suriyo ca ubho sudassanā,
Gacchanti obhāsayamantalikkhe.
Parassa lokassa na te imassa,
Devāti te āhu manussaloke”ti.

Atha naṃ mahāsatto āha—

152. “Ettheva te nīhatā hīnavādā,
Ahetukā ye na vadanti kammaṃ.
Tathā phalaṃ sukatadukkaṭṭhaṃ,
Dattupaññattaṃ ye ca vadanti dānaṃ”ti.

1. Iccāhu (Sī, Syā, I)

2. Santaṃ (Sī)

3. Santakā (Sī, I), santikā (Syā)

4. Candimasūriyadevaputtesu (Syā, Ka)

5. Kiṃ vā devāti udāhu manussāti vā (I)

Tattha **ettheva te nīhatā hīnavādā**ti sace candimasūriyā devaloke ʈhitā, na manussaloke, sace ca te devā, na manussā, ettheva ettake byākarāṇe te tava kulūpakā hīnavādā nīhatā honti. **Ahetukā**ti “visuddhiyā vā saṁkilesassa vā hetubhūtaṁ kammaṁ natthī”ti evaṁvādā. **Dattupaññattanti** ye ca dānaṁ “bālakehi¹ paññattan”ti vadanti.

So mahāsatte kathente sallakkhetvā gāthādvayamāha—

153. “Addhā hi saccaṁ vacanaṁ tavedaṁ,
Kathañhi dānaṁ aphalaṁ bhaveyya.
Tathā phalaṁ sukatadukkaṭānaṁ,
Dattupaññattañca kathaṁ bhaveyya.

154. Kathaṁkaro kintikaro ki’ mācamaṁ,
Kiṁ sevamāno kena tapoguṇena.
Akkhāhi me morarāje’ tamatthaṁ,
Yathā ahaṁ no nirayaṁ pateyyaṁ”ti.

Tattha **dattupaññattañcā**ti dānañca dattupaññattaṁ nāma kathaṁ bhaveyyāti attho. **Kathaṁkaroti** katarakammaṁ karonto. **Kintikaroti** kena kāraṇena karonto ahaṁ nirayaṁ na gaccheyyaṁ. Itarāni tasseva vevacanāni.

Taṁ sutvā mahāsatto “sacāhaṁ imaṁ pañhaṁ na kathessāmi², manussaloko tuccho viya kato bhavissati, tathevassa dhammikānaṁ samaṇabrāhmaṇānaṁ atthibhāvaṁ kathessāmi”ti cintetvā dve gāthā abhāsi—

155. “Ye keci atthi samaṇā pathabyā,
Kāsāyavatthā anagāriyā te.
Pātova piṇḍāya caranti kāle,
Vikālacariyā viratā hi santo.

1. Lālakehi (Sī, I), lāmakehi (Ka)

2. Kathessāmi (Sī, I)

156. Te tattha kālenu'pasaṅkamitvā,
 Pucchāhi yaṃ te manaso piyaṃ siyā.
 Te te pavakkhanti yathāpajānaṃ,
 Imassa lokassa parassa ca'tthan'ti.

Tattha **santoti** santapāpā paṇḍitā Paccekabuddhā. **Yathāpajānanti** te tuyhaṃ attano pajānananiyāmena vakkhanti, kaṅkhaṃ te chinditvā kathessanti. **Imassa lokassa parassa ca'tthanti** iminā nāma kammaena manussaloke nibbattanti, iminā devaloke, iminā nirayādisūti evaṃ imassa ca parassa ca lokassa atthaṃ ācikkhissanti, te pucchāti.

Evañca pana vatvā nirayabhayena tajjesi. So pana pūritapāramī paccekabodhisatto sūriyasmisamphassaṃ oloketvā ṭhitam pariṇatapadumaṃ viya paripākagatañño vicarati. So tassa dhammakathaṃ suṇanto ṭhitapadeneva ṭhito saṅkhāre pariggaṇhitvā tilakkhaṇaṃ sammasanto paccekabodhiññaṃ paṭivijjhi. Tassa paṭivedho ca mahāsattassa pāsato makkho ca ekakkhaṇe ya eva aho si. Paccekabuddho sabbakilese padāletvā bhavapariyante ṭhitova udānaṃ udānanto gāthamāha—

157. “Tacaṃva jīṇṇaṃ purāṇaṃ,
 Paṇḍupalāsaṃ harito dumova.
 Esappahīno mama luddabhāvo,
 Jahāmahaṃ luddakabhāva'majjā”ti.

Tassattho—yathā jīṇṇaṃ purāṇaṃ tacaṃ urago jahati, yathā ca harito sampajjamānanīlapatto dumo katthaci ṭhitaṃ paṇḍupalāsaṃ jahati, evaṃ ahampi ajja luddabhāvaṃ dāruṇabhāvaṃ jahitvā ṭhito, so dāni esa pahīno mama luddabhāvo, sādhu vata jahāmahaṃ luddakabhāvamajjāti. **Jahāmahanti**¹ pajahiṃ ahanti attho.

So imaṃ udānaṃ udānetvā “ahaṃ tāva sabbakilesabandhanehi mutto, nivesane pana me bandhitvā ṭhapitā bahū sakuṇā atthi, te kathaṃ mocessāmi”ti cintetvā mahāsattaṃ pucchi “moraṇṇa nivesane me bahū

1. Pajahāmahanti (Sī, I)

sakuṇā baddhā atthi, te kathaṃ mocessāmi”ti. Paccekabuddhatopi sabbaññubodhisattānaññeva upāyapariggahaññaṃ mahantataraṃ hoti, tena naṃ āha “yaṃ vo maggena¹ kilese khaṇḍetvā paccekabodhiññaṃ paṭividdhaṃ, taṃ ārabba saccakiriyaṃ karotha, sakalajambudīpe bandhanagato satto nāma na bhavissati”ti. So bodhisattena dinnanayadvāre² ṭhatvā saccakiriyaṃ karonto gāthamāha—

158. “Ye cāpi me sakuṇā atthi baddhā,
Satāni’nekāni nivesanasmiṃ.
Tesampa’haṃ jīvita’majja dammi,
Mokkhañca te pattā sakaṃ niketan”ti.

Tattha **mokkhañca te pattā**³ svāhaṃ⁴ mokkhaṃ patto paccekabodhiññaṃ paṭivijjhivā ṭhito, te satte jīvitadānena anukampāmi, etena saccena. **Sakaṃ niketanti** sabbepi te sattā attano attano vasanaṭṭhānaṃ gacchantūti vadati.

Athassa saccakiriyaśamakārameva⁵ sabbe bandhanā muccitvā tuṭṭhiravaṃ ravantā sakaṭṭhānameva agamiṃsu. Tasmim̐ khaṇe tesam̐ tesam̐ gehesu biḷāle ādim̐ katvā sakalajambudīpe bandhanagato satto nāma nāhosi. Paccekabuddho hatthaṃ ukkhipitvā sīsaṃ parāmasi. Tāvadeva gihiliṅgaṃ antaradhāyi, pabbajitaliṅgaṃ pāturahosi. So saṭṭhivassikatthero viya ākappasampanno aṭṭhaparikkhāradharo hutvā “tvameva mama patiṭṭhā ahoṣi”ti morarājassa añjalim̐ paggayha padakkhiṇaṃ katvā ākāse uppatitvā Nandamūlakapabbhāraṃ agamāsi. Morarājāpi yaṭṭhi-aggato uppatitvā gocaraṃ gahetvā attano vasanaṭṭhānaṃ gato. Idāni luddassa satta vassāni pāsahatthassa caritvāpi morarājānaṃ nissāya dukkhā muttabhāvaṃ pakāsento Satthā osānagāthamāha—

1. Yena bodhimaggena (Syā, Ka)

2. Dinnaṭṭhāne (Syā, Ka)

3. Pattoti (Sī, Syā, I)

4. Sacāhaṃ (Syā, Ka)

5. Saccakiriyaśamanantarameva (Syā), saccakiriyaśa akārameva (I)

159. “Luddo carī pāsahattho araṇṇe,
 Bādhetu morādhīpatim yasassim.
 Bandhitvā morādhīpatim yasassim,
 Dukkha sa pamucci yathāham pamutto”ti.

Tattha **bādhetū**ti māretum¹, ayameva vā pāṭho. **Bandhitvā**ti bandhitvā
 t̥hitassa² dhammakatham sutvā paṭiladdhasamvego hutvāti attho. **Yathāhanti**
 yathā aham sayambhuṇāṇena mutto, evameva sopi muttoti.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam
 samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu arahattam pāpuṇi. Tada
 morarājā ahameva ahosinti.

Mahāmorajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Tacchasūkarajātakavaṇṇanā (492)

Yadesamānā vicarimhāti idam Satthā Jetavane viharanto dve
 mahallakatthere ārabha kathesi. Mahākosalo kira raṇṇo Bimbisārassa
 dhītaram dento dhītu nhāṇiyamūlatthāya Kāsīgāmam adāsi. Pasenadi rājā
 Ajātasattunā pitari mārīte tam gāmam acchindi. Tesu tassatthāya yujjhantesu
 paṭhamam Ajātasattussa jayo ahosi. Kosalarājā parājayappatto amacce
 pucchi "kena nu kho upāyena Ajātasattum gaṇheyyāmā”ti. Mahārāja
 bhikkhū nāma mantakusalā honti, carapurise pesetvā vihāre bhikkhūnam
 katham pariggaṇhitum vaṭṭatīti. Rājā “sādhū”ti paṭissuṇitvā “etha tumhe
 vihāram gantvā paṭicchannā hutvā bhadantānam katham pariggaṇhathā”ti
 carapurise payojesi. Jetavanepi bahū rājapurisā pabbajitā honti. Tesu dve
 mahallakattherā vihārapaccante paṇṇasālāyam vasanti, eko
 Dhanuggahatissatthero nāma, eko Mantidattatthero³ nāma. Te sabbarattim
 supitvā paccūsakāle pabujjhimsu.

1. Bādhetunti hāretum (Sī, I), bādhetūti bādhetum (Syā)

2. Bandhitvāti tassa (I), bandhitvāti bandhitassa (Ka)

3. Mantadattatthero (Syā)

Tesu Dhanuggahatissatthero aggin jāletvā āha “bhante Mantidattattherā”ti. Kim bhanteti. Niddāyatha tumheti. Na niddāyāmi, kim kātabbanti. Bhante lālako vatāyaṃ Kosalarājā cāṭimattabhojanameva bhuñjitum jānātīti. Atha kim bhanteti. Attano kucchimhi pāṇakamattena Ajātasattunā parājito rājāti. Kinti pana bhante katum vaṭṭatīti. Bhante Mantidattatthera yuddhaṃ nāma sakaṭabyūhacakkabyūhapadumabyūhavasena tividhaṃ. Tesu bhāgineyyaṃ Ajātasattum gaṇhantena sakaṭabyūhaṃ katvā gaṇhitum vaṭṭati, asukasmim nāma pabbatakaṇṇe dvīsu passesu sūrapurise ṭhapetvā purato balam dassetvā anto pavitṭhabhāvaṃ nātvā naditvā vaggitvā kumine pavitṭhamacchaṃ viya antomuṭṭhiyaṃ katvāva naṃ gahetum sakkāti.

Payojitapurisā taṃ kathaṃ sutvā rañño ārocesum. Rājā mahatiyā senāya gantvā tathā katvā Ajātasattum gahetvā saṅkhalikabandhanena bandhitvā katipāhaṃ nimmadaṃ katvā “puna evarūpaṃ mā karī”ti assāsetvā mocetvā dhītaraṃ Vajirakumāriṃ¹ nāma tassa datvā mahantena parivārena vissajjesi. “Kosalarañña Dhanuggahatissattherassa saṃvidhānena Ajātasattu gahito”ti bhikkhūnaṃ antare kathā samuṭṭhahi, dhammasabhāyampi tameva kathaṃ samuṭṭhāpesum. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāma”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepi Dhanuggahatisso yuddhasaṃvidhāne chekoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasinagarassa dvāragāmaṃvāsī eko vaḍḍhakī dāru-atthāya araṇṇaṃ gantvā āvāṇe patitaṃ ekaṃ sūkarapotakaṃ disvā ānetvā “Tacchasūkaro”tissa nāmaṃ katvā posesi. So tassa upakārako ahosi. Tuṇḍena rukkhe parivattetvā deti, dāṭhāya veṭhetvā Kālasuttaṃ kaḍḍhati, mukhena ḍaṃsitvā vāsinikhādanamuggare āharati. So vuḍḍhippatto mahābalo mahāsariro ahosi. Atha vaḍḍhakī tasmim puttapemaṃ paccupaṭṭhāpetvā “imaṃ idha vasantaṃ kocideva himseyyā”ti araṇṇe vissajjesi. So cintesi “ahaṃ imasmim araṇṇe ekakova vasitum na sakkhissāmi, nātake pariyesitvā

1. Vajiraṅkakumāriṃ (Ka)

tehi parivuto vasissāmi”ti. So vanaghaṭṭāya sūkare pariyesanto bahū sūkare disvā tussitvā tisso gāthā abhāsi—

160. “Yadesamānā vicarimha, pabbatāni vanāni ca.
Anvesaṃ vicariṃ ñātī, te’me adhigatā mayā.

161. Bahuñcidaṃ mūlaphalaṃ, bhakkho cāyaṃ anappako.
Rammā cimā girīnājjo, phāsuvāso bhavissati.

162. Idhevāhaṃ vasissāmi, saha sabbehi ñātibhi.
Appossukko nirāsaṅkī, asoko akutobhayo”ti.

Tattha **yadesamānā**ti yaṃ ñātigaṇaṃ pariyesantā mayaṃ vicarimha. **Anvesanti** ciraṃ vata anvesanto vicariṃ. **Te’meti** te ime. **Bhakkhoti** sveva vanamūlaphalasaṅkhāto bhakkho. **Appossukkot**i anussukko hutvā.

Sūkarā tassa vacanaṃ sutvā catutthaṃ gāthamāhaṃsu—

163. “Aññampi leṇaṃ pariyesa, sattu no idha vijjati.
So taccha sūkare hanti, idhāgantvā varaṃ varan”ti.

Tattha **tacchā**ti taṃ nāmenālapanti. **Varaṃ varanti** sūkare hananto thūlamaṃsaṃ varaṃ varaññeva hanati.

Ito paraṃ uttānasambandhagāthā Pāḷinayena veditabbā—

164. “Ko nu’mhākaṃ idha sattu, ko ñātī susamāgate¹.
Duppadhamse² padhamseti, taṃ me akkhātha pucchitā.

165. Uddhaggarājī migarājā, balī dāṭhāvudho migo.
So taccha sūkare hanti, idhāgantvā varaṃ varaṃ.

166. Na no dāṭhā na vijjanti, balaṃ kāye samohitaṃ.
Sabbe samaggā hutvāna, vasaṃ kāhāma ekakaṃ.

1. Susamāgato (Ka)

2. Appadhamse (Sī, I)

167. Hadayaṅgamaṃ kaṇṇasukhaṃ, vācaṃ bhāsasi tacchaka.

Yopi yuddhe palāyeyya, tampi pacchā hanāmase”ti.

Tattha **ko nu’mhākanti**¹ ahaṃ tumhe disvāva “ime sūkarā appamaṃsalohitā, bhayena nesaṃ bhavitabban”ti cintesiṃ, tasmā me ācikkhatha, ko nu amhākaṃ idha sattū. **Uddhaggarājī**ti uddhaggāhi sarīrarājīhi samannāgato. Byagghaṃ sandhāyevamāhaṃsu. **Yopī**ti yo amhākaṃ antare ekopi palāyissati, tampi mayaṃ pacchā hanissāmāti.

Tacchasūkaro sabbe sūkare ekacitte katvā pucchi “kāya velāya byaggho āgamissati”ti. Ajja pātova ekaṃ gahetvā gato, sve pātova āgamissatīti. So yuddhakusalo “imasmim̐ ṭhāne ṭhitena sakkā jetun”ti bhūmisīsāṃ pajānāti, tasmā ekaṃ padesaṃ sallakkhetvā rattimeva sūkare gocaraṃ gāhāpetvā balavapaccūsato paṭṭhāya “yuddhaṃ nāma sakaṭabyūhādivasena tividdhaṃ hoti”ti vatvā padumabyūhaṃ saṃvidahati. Majjhe ṭhāne khīrapivake sūkarapotake ṭhapesi, te parivāretvā tesāṃ mātaro, tā parivāretvā vañjhā sūkariyo, tāsāṃ anantarā sūkarapotake, tesāṃ anantarā makuladāṭhe taruṇasūkare, tesāṃ anantarā mahādāṭhe, tesāṃ anantarā jīṇṇasūkare, tato tattha tattha dasavaggaṃ vīsativaggaṃ tiṃsavaggaṃ katvā balagumbaṃ ṭhapesi. Attano atthāya ekaṃ āvāṭaṃ, byagghassa patanattāya ekaṃ suppasatthānaṃ pabbhāraṃ katvā khaṇāpesi. Dvinnaṃ āvāṭānaṃ antare attano vasanattāya pīṭhakaṃ kāresi. So thāmasampanne yodhasūkare gahetvā tasmiṃ tasmiṃ ṭhāne sūkare assāsento vicari. Tassevaṃ karontasseva sūriyo uggacchati.

Atha byaggharājā Kūṭajaṭilassa assamapadā nikkhamitvā pabbatatale atṭhāsi. Taṃ disvā sūkarā “āgato no bhante verī”ti vadiṃsu. Mā bhāyatha, yaṃ yaṃ esa karoti, taṃ sabbaṃ sarikkhā hutvā karoṭhāti. Byaggho sarīraṃ vidhunitvā osakkanto viya passāvamakāsi, sūkarāpi tatheva karim̐su. Byaggho sūkare oloketvā mahānadaṃ nadi, tepi tatheva karim̐su. So tesāṃ kiriyaṃ disvā cintesi “na ime pubbasadisā,

1. Ko namhākanti (Sī, Syā, I)

ajja mayhaṃ paṭisattuno hutvā vaggavaggā ʔhitā, saṃvidahako nesaṃ
senānāyakopi atthi, ajja mayā etesaṃ santikaṃ gantum na vaṭṭatī”ti
maraṇabhayatajjito nivattitvā kūṭajaṭilassa santikaṃ gato. Atha naṃ so
tucchahatthaṃ disvā navamaṃ gāthamāha—

168. “Pāṇātipātā virato nu ajja,
Abhayaṃ nu te sabbabhūtesu dinnam.
Dāṭhā nu te migavadhāya na santi,
Yo saṅghapatto kapaṇova jhāyasī”ti.

Tattha **saṅghapattoti** yo tvaṃ sūkarasaṅghapatto hutvā kiñci gocaraṃ
alabhitvā kapaṇo viya jhāyasīti.

Atha byaggho tisso gāthā abhāsi—

169. “Na me dāṭhā na vijjanti,
Balaṃ kāye samohitaṃ.
Ñātī ca disvāna sāmaggī ekato,
Tasmā ca jhāyāmi vanamhi ekako.

170. Ima’ssudaṃ yanti disodisaṃ pure,
Bhayaṭṭitā leṇagavesino puthu.
Te dāni saṅgamma vasanti ekato,
Yatthaṭṭhitā duppasaha’jja te mayā.

171. Pariṇāyakasampannā, sahitaṃ ekavādino.
Te maṃ samaggā himseyyumaṃ, tasmā nesaṃ na patthaye”ti.

Tattha **sāmaggī ekatoti** sahitaṃ¹ hutvā ekato ʔhite. **Ima’ssudanti** ime
sudaṃ mayā akkhīni ummīletvā olokitamattāva pubbe disodisaṃ gacchanti.
Puthūti visum visum. **Yatthaṭṭhitāti** yasmaṃ bhūmibhāge ʔhitā.
Pariṇāyakasampannāti senānāyakena sampannā. **Tasmā nesaṃ na patthayeti**
tena kāraṇena etesaṃ na patthemī.

Taṃ sutvā kūṭajaṭilo tassa ussāhaṃ janayanto gāthamāha—

172. “Ekova indo asure jināti,
Ekova seno hanti dije pasayha.
Ekova byaggho migasaṅghapatto,
Varaṃ varaṃ hanti balaṃ hi tādisaṃ”ti.

Tattha **migasaṅghapattoti** migagaṇapatto hutvā varaṃ varaṃ migam hanti. **Balaṃ hi tādisanti** tādisaṃ hi tassa balaṃ.

Atha byaggho gāthamāha—

173. “Na heva indo na seno, napi byaggho migādhipo.
Samagge sahite ñāti, na byagghe kurute vase”ti.

Tattha **byaggheti** byagghasadiṣṭe hutvā sarīraviddhūnanādīni katvā ṭhite vase na kurute, attano vase vattāpetuṃ na sakkotīti attho.

Puna jaṭilo taṃ ussāhento dve gāthā abhāsi—

174. “Kumbhīlakā sakunakā, saṅghino gaṇacārino.
Sammodamānā ekajjhaṃ, uppatanti ḍayanti ca.

175. Tesāṃ ca ḍayamānānaṃ, ekettha apasakkati.
Taṅca seno nitāḷeti, veyyagghiyeva sā gatī”ti.

Tattha **kumbhīlakā**ti evaṃnāmakā khuddakasakuṇā. **Uppatantī**ti gocaraṃ carantā uppatanti. **Ḍayanti cāti** gocaraṃ gahetvā ākāseṇa gacchanti. **Ekettha apasakkatī**ti eko etesu osakkivā vā ekapassena vā visuṃ gacchati. **Nitāḷetī**ti paharivā gaṇhāti. **Veyyagghiyeva sā gatī**ti byagghānaṃ esāti veyyagghi, samaggānaṃ gacchantānampi¹ esā evarūpā gati byagghānaṃ gatiyeva nāma hoti. Na hi sakkā sabbehi ekatova gantuṃ, tasmā yo evaṃ tattha eko gacchati, taṃ gaṇhāti.

Evaṅca pana vatvā “byaggharāja tvaṃ attano balaṃ na jānāsi, mā bhāyi, kevalaṃ tvaṃ naditvā pakkhanda, dve ekato gacchantā nāma na bhavissanti”ti

1. Byagghānaṃ samaggavāsaṃ gacchantānampi (Syā)

ussāhesi. So tathā akāsi. Tamattham pakāsento Satthā āha—

176. “Ussāhito jaṭilena, luddenā’ misacakkhunā.

Dāṭhī dāṭhīsu pakkhandi, maññamāno yathā pure”ti.

Tattha **dāṭhī**ti sayam dāṭhāvudho itaresu dāṭhāvudhesu pakkhandi.

Yathā pureti yathā pubbe maññati, tatheva maññamāno.

So kira gantvā pabbatatale tāva aṭṭhāsi. Sūkarā “punāgato sāmi coro”ti Tacchassa ārocesum. So “mā bhāyathā”ti te assāsetvā uṭṭhāya dvinnam āvāṭanam antare pīṭhakāya aṭṭhāsi. Byaggho vegam janetvā Tacchasūkaram sandhāya pakkhandi. Tacchasūkaro parivattitvā pacchāmukho purima-āvāṭe pati. Byaggho ca vegam sandhāretum asakkonto gantvā suppapabbhāre āvāṭe patitvā puñjakitova¹ aṭṭhāsi. Tacchasūkaro vegena uṭṭhāya tassa antarasatthimhi dāṭham otāretvā yāva hadayā phāletvā maṁsam khāditvā mukhena ḍamsitvā bahi-āvāṭe pātetvā “gaṇhathimam dāsan”ti āha. Paṭhamāgatā ekavārameva tuṇḍotāraṇamattam labhiṁsu, pacchā āgatā alabhitvā “byagghamaṁsam nāma kīdisan”ti vadiṁsu. Tacchasūkaro āvāṭā uttaritvā sūkare oloketvā “kiṁ nu kho na tussathā”ti āha. Sāmi eko tāva byaggho gahito, añño paneko dasabyagghagghanako² atthīti. Ko nāmesoti. Byagghena ābhatābhatamaṁsam khādako kūṭajaṭiloti. “Tena hi etha, gaṇhissāma nan”ti tehi saddhim vegena pakkhandi.

Jaṭilo “byaggho cirāyatī”ti tassa āgamanamaggaṁ olokeno bahū sūkare āgacchante disvā “ime byaggham māretvā mama māraṇatthāya āgacchanti maññe”ti palāyitvā ekaṁ udumbararukkham abhiruhi. Sūkarā “esa rukkham āruḷho”ti vadiṁsu. Kiṁ rukkhanti. Udumbararukkham. “Tena hi mā cintayittha, idāni nam gaṇhissāmā”ti taruṇasūkare pakkositvā

1. Puñjakato (Syā, Jātaka-Ṭīha 2. 366 piṭṭhe ca), pañjalikova (Ka)

2. Byagghanāyako (Syā), dāsabyagghanako (Ka), dasabyagghanāyako (I), Jātaka-Ṭīha 2. 366 piṭṭhepi passitabban.

rukkhamūlato paṁsum apabyūhāpesi, sūkarīhi mukhapūram udakam āharāpesi, mahādāḥasūkarehi samantā mūlāni chindāpesi. Ekam ujukam otiṇṇamūlameva aṭṭhāsi. Tato sesasūkare “tumhe apethā”ti ussāretvā jaṇṇukehi patitṭhahitvā dāṭhāya mūlam pahari, pharasunā pahaṭam viya chijjitvā gataṁ, rukkho parivattitvā pati. Tam Kūṭajaṭilam patantameva sampaṭicchitvā maṁsam bhakkhesuṁ. Tam acchariyam disvā rukkhadevatā gāthamāha—

177. “Sādhu sambahulā ñātī, api rukkhā araṇṇajā.
Sūkarehi samaggehi, byaggho ekāyane hato”ti.

Tattha **ekāyane hatoti** ekagamanasmim yeva¹ hato.

Ubhinnaṁ pana nesam hatabhāvaṁ pakāsento Satthā itaraṁ gāthamāha—

178. “Brāhmaṇaṇceva byagghaṇca, ubho hantvāna sūkarā.
Ānandino pamuditā, mahānādaṁ panādisun”ti.

Puna Tacchasūkaro te pucchi “añṇepi vo amittā attī”ti. Sūkarā “natthi sāmi”ti vatvā “taṁ abhisiṅcitvā rājānaṁ karissāmā”ti udakam pariyesantā jaṭilassa pāṇiyasaṅkham disvā taṁ dakkhiṇāvaṭṭaṁ saṅkharatanam pūretvā udakam abhiharitvā Tacchasūkaraṁ udumbararukkhamūleyeva abhisiṅcimsu. Abhiseka-udakam āsittam, sūkarimevassa aggamaheṣim karimsu. Tato paṭṭhāya udumbarabhaddapīṭhe nisīdāpetvā dakkhiṇāvaṭṭasaṅkhena abhisekakaraṇaṁ pavattaṁ. Tampi atthaṁ pakāsento Satthā osānagāthamāha—

179. “Te su udumbaramūlasmin, sūkarā susamāgatā.
Tacchakaṁ abhisiṅcimsu, tvaṁ no rājāsi issaro”ti.

Tattha **te sūti** te sūkarā, **su-kāro** nipātamattaṁ. **Udumbaramūlasmini** udumbarassa mūle.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā “na bhikkhave idāneva, pubbepi Dhanuggahatissatthero yuddhasaṁvidahane chekoyevā”ti vatvā jātakam

1. Ekamaggasmimyeva (Syā)

samodhānesi “tadā kūṭajaṭilo Devadatto ahosi, Tacchasūkaro Dhanuggahatisso, rukkhadevatā pana ahameva ahosin”ti.

Tacchasūkarajātakavaṇṇanā navamā.

10. Mahāvāṇijajātakavaṇṇanā (493)

Vāṇijā samitiṃ katvāti idam Sathā Jetavane viharanto Sāvattvivāsino vāṇije ārabha katesi. Te kira vohāratthāya gacchantā Satthu mahādānaṃ datvā saraṇesu ca sīlesu ca patiṭṭhāya “bhante sace arogā āgamissāma, puna tumhākaṃ pāde vandissāmā”ti vatvā pañcamattehi sakaṭasatehi nikkhamitvā kantāraṃ patvā maggaṃ asallakkhetvā maggamūlhaṃ nirudake nirāhāre araṇṇe vicarantā ekaṃ nāgapariggahitaṃ nigrodharukkhaṃ disvā sakaṭāni mocetvā rukkhamaṇḍale nisīdimsu. Te tassa udakatintāni viya nīlāni siniddhāni pattāni udakapūṇṇā viya ca sākhaṃ disvā cintayimsu “imasmiṃ rukkhhe udakaṃ sañcarantaṃ viya paññāyati, imassa purimasākhaṃ chindāma, pāṇīyaṃ no dassatī”ti. Atheko rukkhhaṃ abhiruhitvā sākhaṃ chindi, tato tālakkhandhappamaṇṇā udakadhārā pavatti. Te tattha nhatvā pivitvā ca dakkhiṇasākhaṃ chindimsu, tato nānaggarasabhojanaṃ nikkhami. Taṃ bhuñjitvā pacchimasākhaṃ chindimsu, tato alaṅkata-itthiyo nikkhamimsu. Tāhi saddhiṃ abhiramitvā uttarasākhaṃ chindimsu, tato satta ratanāni nikkhamimsu. Tāni gahetvā pañca sakaṭasatāni pūretvā Sāvattthiṃ paccāgantvā dhanam gopetvā gandhamālādihatthā Jetavanaṃ gantvā Sathhāraṃ vanditvā pūjetvā ekamantaṃ nisinnā dhammakathaṃ sutvā nimantetvā punadivase mahādānaṃ datvā “bhante imasmim dāne amhākaṃ dhanadāyikāya rukkhadevatāya pattim demā”ti pattim adāmsu. Sathhā niṭṭhitabhattakicco “katararukkhadevatāya pattim dethā”ti pucchi. Vāṇijā nigrodharukkhe dhanassa laddhākāraṃ¹ Tathāgatassārocesuṃ. Sathhā “tumhe tāva mattaññutāya taṇhāvasikā ahutvā dhanam labhittha, pubbe pana amattaññutāya taṇhāvasikā dhanaṇca jīvitaṇca vijahimsū”ti² vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

1. Laddhakāraṇaṃ (Syā, Ka)

2. Jīyimsūti (Sī, I), jahimsūti (Syā)

Atīte Bārāṇasinagare¹ tadeva pana kantāraṃ sveva nigrodho. Vāṇijā
maggamūlḥā hutvā tameva nigrodhaṃ passiṃsu. Tamatthaṃ Satthā
abhisambuddho hutvā kathento imā gāthā āha—

180. “Vāṇijā samitiṃ katvā, nānāraṭṭhato āgatā.
Dhanāharā pakkamiṃsu, ekaṃ katvāna gāmaṇiṃ.
181. Te taṃ kantāramāgamma, appabhakkhaṃ anodakaṃ.
Mahānigrodhamaddakkhuṃ, sītacchāyaṃ manoramam.
182. Te ca tattha nisīditvā, tassa rukkhassa chāyayā.
Vāṇijā samacintesuṃ, bālā mohena pārutā.
183. Allāyate ayaṃ rukkho, api vārīva sandati.
Ingā’ssa purimaṃ sākhaṃ, mayaṃ chindāma vāṇijā.
184. Sā ca chinnāva pagghari, acchaṃ vāriṃ anāvilaṃ.
Te tattha nhatvā pivitvā, yāvaticchiṃsu vāṇijā.
185. Dutiyaṃ samacintesuṃ, bālā mohena pārutā.
Ingā’ssa dakkhiṇaṃ sākhaṃ, mayaṃ chindāma vāṇijā.
186. Sā ca chinnāva pagghari, sālīmaṃsodanaṃ bahuṃ.
Appodavaṇṇe kummāse, siṅgiṃ vidalasūpiyo.
187. Te tattha bhutvā khāditvā, yāvaticchiṃsu vāṇijā.
Tatiyaṃ samacintesuṃ, bālā mohena pārutā.
Ingā’ssa pacchimaṃ sākhaṃ, mayaṃ chindāma vāṇijā.
188. Sā ca chinnāva pagghari, nāriyo samalaṅkatā.
Vicitravatthābharaṇā, āmuttamaṇikuṇḍalā.
189. Api su vāṇijā ekā, nāriyo paṇṇavīsati.
Samantā parivāriṃsu, tassa rukkhassa chāyayā.
Te tāhi paricāretvā, yāvaticchiṃsu vāṇijā.

1. Bārāṇasinagaraṃ (Sī, Syā, I)

190. Catutthaṃ samacintesuṃ, bālā mohena pārutā.
 Ingha'ssa uttaraṃ sākhaṃ, mayaṃ chindāma vāṇijā.
191. Sā ca chinnāva pagghari, muttā veḷuriyā bahū.
 Rajataṃ jātārūpañca, kuttiyo paṭiyāni ca.
192. Kāsikāni ca vatthāni, uddiyāni ca kambalā.
 Te tattha bhāre bandhitvā, yāvaticchimsu vāṇijā.
193. Pañcamāṃ samacintesuṃ, bālā mohena pārutā.
 Ingha'ssa mūlaṃ chindāma, api bhiyyo labhāmase.
194. Athu'tṭhahi satthavāho, yācamāno katañjali.
 Nigrodho kiṃ parajjhati, vāṇijā bhaddamatthu te.
195. Vāridā purimā sākha, annapānañca dakkhiṇā.
 Nāridā pacchimā sākha, sabbakāme ca uttarā.
 Nigrodho kiṃ parajjhati, vāṇijā bhaddamatthu te.
196. Yassa rukkhassa chāyāya, nisīdeyya sayeyya vā.
 Na tassa sākhaṃ bhañjeyya, mittadubbho hi pāpako.
197. Te ca tassā'nādiyitvā, ekassa vacanaṃ bahū.
 Nisitāhi kuṭhārīhi, mūlato naṃ upakkamun'ti.

Tattha **samitiṃ katvāti** Bārāṇasiyaṃ samāgamaṃ katvā, bahū ekato hutvāti attho. **Pakkamimsūti** pañcahi sakaṭasatehi bārāṇaseyyakaṃ bhaṇḍaṃ ādāya pakkamimsu. **Gāmaṇinti** ekaṃ pañṇavantataraṃ satthavāhaṃ katvā. **Chāyayāti**¹ chāyāya. **Allāyateti** udakabharito viya allo² hutvā pañṇāyati. **Chinnāva paggharīti** eko rukkhārohanakusalo abhiruhitvā taṃ chindi, sā chinnamattāva paggharīti dasseti. Paratopi eseva nayo.

1. Chādiyāti (Sī, Syā, I)

2. Addāyateti udakabharito viya addo (Sī, I)

Appodavaṇṇe kummāseti appodakapāyāsasadise kummāse. **Siṅginti** siṅgiverādikaṃ uttaribhaṅgaṃ. **Vidalasūpiyoti**¹ muggasūpādayo. **Vāṇijā ekāti** ekekassa vāṇijassa yattakā vāṇijā, tesu ekekassa ekekāva, sathavāhassa pana santike pañcavīsatiṭi attho. **Parivārimsūti**² parivāresuṃ. Tāhi pana saddhimyeva nāgānubhāvena sāṇivitānasayanādini paggharimsu.

Kuttiyoti hatthattharādayo. **Paṭiyāni cāti** uṇṇāmayapaccattharaṇāni. “Setakambalāni”tipi vadantiyeva. **Uddiyāni ca kambalāti** uddiyāni nāma³ kambalā atthi. **Te tattha bhāre bandhitvāti** yāvatakaṃ icchimsu, tāvatakaṃ gahetvā pañca sakaṭasatāni pūretvāti attho. **Vāṇijā bhaddamatthu teti** ekekaṃ vāṇijaṃ ālapanto “bhaddaṃ te atthū”ti āha. **Annapānañcāti** annaṇca pānaṇca adāsi. **Sabbakāme cāti** sabbakāme ca adāsi. **Mittadubbho hīti** mittānaṃ dubbhanapuriso hi pāpako lāmako nāma. **Anādiyitvāti**⁴ tassa vacanaṃ aggahetvā. **Upakkamunti** mohāva chindituṃ ārabhimsu.

Atha ne chindanattāya rukkhaṃ upagate disvā nāgarājā cintesi “ahaṃ etesaṃ pipāsītānaṃ pāṇiyaṃ dāpesiṃ, tato dibbabhojanaṃ, tato sayanādini ceva paricārikā ca nāriyo, tato pañcasatasakaṭapūraṃ ratanaṃ, idāni panime ‘rukkhaṃ mūlato chindissāmā’ti vadanti, ativiya luddhā ime, ṭhapetvā sathavāhaṃ avasese māretuṃ vaṭṭati”ti. So “ettakā sannaddhayodhā nikkhamantu, ettakā dhanuggahā, ettakā vammīno”ti senaṃ vicāresi. Tamatthaṃ pakāsento Satthā gāthamāha—

198. “Tato nāgā nikkhamimsu, sannaddhā paṇṇavīsati.

Dhanuggahānaṃ tisatā, chasahassā ca vammīno”ti.

Tattha **sannaddhāti** suvaṇṇarajatādivammakavacikā⁵. **Dhanuggahānaṃ tisatāti** meṇḍavisāṇadhanuggahānaṃ tīṇi satāni. **Vammīnoti** kheṭakaphalakahatthā chasahassā.

1. Bidalasūpiyoti (Sī, I)

2. Parikarimsūti (Sī, Syā, I)

3. Uddiyāne ca kambaleti uddiyānā nāma (Sī, I),
uṭṭiyāneva kambalāti uṭṭiyānaṃ nāma (Syā)

4. Anāditvāti (Sī, Syā)

5. Suvaṇṇarajatādicammikavacitā (Syā)

199. “Ete hanatha bandhatha, mā vo muñcittha jīvitam.

Ṭhapetvā satthavāhamva, sabbe bhasmam karotha ne”ti—

ayam nāgarājena vuttagāthā.

Tattha **mā vo muñcittha jīvanti** kassaci ekassapi jīvitam mā muñcittha.

Nāgā tathā katvā attharaṇādīni pañcasu sakaṭasatesu āropetvā satthavāham gahetvā sayam tāni sakaṭāni pājentā Bārāṇasim gantvā sabbam dhanam tassa gehe paṭisāmetvā tam āpucchitvā attano NāgabHAVANAMEVA gatā. Tamattham viditvā Satthā ovādavasena gāthādvayamāha—

200. “Tasmā hi paṇḍito poso, sampassam atthamattano.

Lobhassa na vasam gacche, haneyyārisakam manam.

201. Evamādīnavam ñatvā, taṇhā dukkhassa sambhavam.

Vītataṇho anādāno, sato bhikkhu paribbaje”ti.

Tattha **tasmāti** yasmā lobhavasikā mahāvināsam pattā, satthavāho uttamasampattim, tasmā. **Haneyyārisakam**¹ **mananti** anto uppajjamānānam nānāvidhānam lobhasattūnam santakam manam, lobhasampayuttacittam haneyyāti attho. **Evamādīnavanti** evam lobhe ādīnavam jānitvā. **Taṇhā dukkhassa sambhavanti** jāti-ādidukkhassa taṇhā sambhavo, tato etam dukkham nibbattati, evam taṇhāva dukkhassa sambhavam ñatvā **vītataṇho** taṇhā-ādānena **anādāno** maggena āgatāya satiyā **sato** hutvā **bhikkhu paribbaje** iriyetha vattethāti arahattena desanāya kūṭam gaṇhi.

Imāṇca pana dhammadesanam āharitvā “evam upāsakā pubbelobhavasikā vāṇijā mahāvināsam pattā, tasmā lobhavasikena na bhavitabban”ti vatvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne te vāṇijā sotāpatti-phale patiṭṭhitā. Tadā nāgarājā Sāriputto ahoṣi, satthavāho pana ahameva ahoṣinti.

Mahāvāṇijajātakavaṇṇanā dasamā.

1. Haneyya disaṁ (Sī), haneyya disakam (Syā)

11. Sādhinajātakavaṇṇanā (494)

Abbhuto vata lokasminti idaṃ Satthā Jetavane viharanto uposathike upāsake ārabba kathesi. Tadā hi Satthā “upāsakā porāṇakapaṇḍitā attano uposathakammaṃ nissāya manussasariṇeva devalokaṃ gantvā ciraṃ vasimsū”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte Mithilāyaṃ Sādhino nāma rājā dhammena rajjaṃ kāresi. So catūsu nagaradvāresu nagaramajjhe nivesanadvāre cāti cha dānasālāyo kāretvā sakalajambudīpaṃ unnaṅgalaṃ katvā mahādānaṃ pavattesi, devasikaṃ cha satasahassāni vayakaraṇaṃ gacchanti¹, pañca sīlāni rakkhati, uposathaṃ upavasati. Raṭṭhavāsinopi tassa ovāde ṭhatvā dānādīni puññāni katvā matamatā devanagareyeva nibbattiṃsu. Sudhammadevasabhaṃ pūretvā nisinnā devā rañño sīlādiguṇameva vaṇṇayanti. Taṃ sutvā sesadevāpi rājānaṃ daṭṭhukāmā ahesuṃ. Sakko devarājā tesāṃ manāṃ viditvā āha “sādhinarājānaṃ daṭṭhukāmatthā”ti. Āma devāti. so Mātaliṃ āṇāpesi “gaccha tvaṃ Vejyantarathaṃ yojetvā Sādhinarājānaṃ ānehi”ti. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā rathaṃ yojetvā Videharaṭṭhaṃ agamāsi, tadā puṇṇamadivaso hoti. Mātali manussānaṃ sāyamāsaṃ bhuñjitvā gharadvāresu sukhakathāya nisinnakāle candamaṇḍalena saddhiṃ rathaṃ pesesi. Manussā “dve candā utṭhitā”ti vadantā puna candamaṇḍalaṃ ohāya rathaṃ āgacchantāṃ disvā “nāyaṃ cando, ratho eso, devaputto paññāyati, kassesa etaṃ manomayasindhavayuttaṃ dibbarathaṃ āneti, na aññassa, amhākaṃ rañño bhavissati, rājā hi no dhammiko dhammarājā”ti somanassajātā hutvā añjaliṃ paggayha ṭhitā paṭhamāṃ gāthamāhaṃsu—

202. “Abbhuto vata lokasmiṃ, uppajji lomahaṃsano.

Dibbo ratho pāturahu, vedehassa yasassino”ti.

Tassattho—abbhuto vatesa amhākaṃ rājā, lokasmiṃ lomahaṃsano uppajji, yassa dibbo ratho pāturahosi vedehassa yassassinoti.

1. Veyakaraṇaṃ gacchanti (Ka), valañjanakaṃ dhanāṃ gacchati (Syā)

Mātalipi taṃ ratham ānetvā manussesu gandhamālādīhi pūjentesu
 tikkhattum nagaram padakkhiṇaṃ katvā rañño nivesanadvāraṃ gantvā
 ratham nivattetvā pacchābhāgena sīhapañjara-ummāre ṭhapetvā
 ārohaṇasajjaṃ katvā aṭṭhāsi. Taṃ divasaṃ rājāpi dānasālāyo oloketvā
 “iminā niyāmena dānaṃ dethā”ti āṇāpetvā uposathaṃ samādiyitvā divasaṃ
 vītināmetvā amaccagaṇaparivuto alaṅkatamahātale
 pācīnasīhapañjarābhimukho dhammayuttaṃ kathento nisinno hoti. Atha naṃ
 Mātali rathābhiruhanatthaṃ nimantetvā ādāya agamāsi. Tamatthaṃ
 pakāsento Satthā imā gāthā abhāsi—

203. “Devaputto mahiddhiko, Mātali devasārathi.
 Nimantayittha rājānaṃ, Vedehaṃ Mithilaggahaṃ.

204. Ehi’maṃ rathamāruya, rājasetṭha disampati.
 Devā dassanakāmā te, Tāvatiṃsā sa-indakā.
 Saramānā hi te devā, Sudhammāyaṃ samacchare.

205. Tato ca rājā sādhino, Vedehe Mithilaggaho.
 Sahassayuttamāruya, agā devāna santike.
 Taṃ devā paṭinandiṃsu, disvā rājānamāgataṃ.

206. Svāgataṃ te mahārāja, atho te adurāgataṃ.
 Nisīda dāni rājīsi, devarājassa santike.

207. Sakkopi paṭinandittha, Vedehaṃ Mithilaggahaṃ.
 Nimantayittha kāmehi, āsanena ca vāsavo.

208. Sādhu khosi anuppatto, āvāsaṃ vasavattinaṃ.
 Vasa devesu rājīsi, sabbakāmasamiddhisu.
 Tāvatiṃsesu devesu, bhuñja kāme amānuse”ti.

Tattha **samacchareti** acchanti. **Agā devāna santiketi** devānaṃ santikaṃ
 agamāsi. Tasmiñhi ratham abhiruhitvā ṭhite ratho ākāsaṃ pakkhandi, so
 mahājanassa olokontasseva antaradhāyi. Mātali rājānaṃ devalokaṃ nesi.
 Taṃ disvā devatā ca Sakko ca haṭṭhatuṭṭhā paccuggamaṇaṃ

katvā paṭisanthāramkarim̐su. Tamattham̐ dassetum̐ “**taṃ devā**”ti-ādi vuttam̐. Tattha **paṭinandim̐sūti** punappunam̐ nandim̐su. **Āsanena cāti** rājānam̐ āliṅgitvā “idha nisīdā”ti attano paṇḍukambalasilāsanena ca kāmehi ca nimantesi, upaḍḍharajjam̐ datvā ekāsane nisīdāpesīti attho.

Tattha Sakkena devaraññā dasayojanasahassam̐ devanagaram̐ aḍḍhatiyā ca accharākoṭiyo Vejayantapāsādañca majjhe bhinditvā dinnam̐ sampattim̐ anubhavantassa manussagaṇanāya satta vassasatāni atikkantāni. Tenattabhāvena devaloke vasanakaṃ puññam̐ khīṇam̐, anabhirati uppannā, tasmā Sakkena saddhim̐ sallapanto gāthamāha—

209. “Aham̐ pure saggagato ramāmi,
Naccehi gītehi ca vāditehi.
So dāni ajja na ramāmi sagge,
Āyum̐ nu khīṇo maraṇam̐ nu santike.
Udāhu mūlhosmi janindasetṭhā”ti.

Tattha **āyum̐ nu khīṇoti**¹ kim̐ nu mama sarasena jīvitindriyam̐ khīṇam̐, udāhu upacchedakakammavasena maraṇam̐ santike jātanti pucchati. **Janindasetṭhā**ti janindānam̐ devānam̐ setṭha.

Atha nam̐ Sakko āha—

210. “Na tā’yu khīṇam̐ maraṇaṃ dūre,
Na cāpi mūlho naravīrasetṭha.
Tuyhañca puññāni parittakāni,
Yesam̐ vipākam̐ idha vedayittho.

211. Vasa devānubhāvena, rājasetṭha disampati.
Tāvatiṃsesu devesu, bhuñja kāme amānuse”ti.

Tattha “**parittakāni**”ti idam̐ tena attabhāvena devaloke vipākadāyakāni puññāni sandhāya vuttam̐, itarāni panassa puññāni pathaviyam̐ paṃsu viya appamāṇāni. **Vasa devānubhāvenā**ti aham̐ te attano

1. Khīṇanti (Syā)

puññāni majjhe bhinditvā dassāmi, mamānubhāvena vasāti taṃ samassāsento āha.

Atha naṃ paṭikkhipanto mahāsatto āha—

212. “Yathā yācitakaṃ yānaṃ, yathā yācitakaṃ dhanam.
Evaṃsampadameve’taṃ, yaṃ parato dānapaccayā.

213. Na cāha’meta’micchāmi, yaṃ parato dānapaccayā.
Sayamkatāni puññāni, taṃ me āveṇikaṃ dhanam.

214. Sohaṃ gantvā manussesu, kāhāmi kusalaṃ bahum.
Dānena samacariyāya, saṃyamena damena ca.
Yaṃ katvā sukhito hoti, na ca pacchānutappatī’ti.

Tattha **yaṃ parato dānapaccayā**ti yaṃ parena dinnattā labbhati, taṃ yācitakasadisameva hoti. Yācitakaṃhi tuṭṭhakāle denti, atuṭṭhakāle acchinditvā gaṇhantīti vadati. **Samacariyā**ti kāyādīhi pāpassa akaraṇena. **Saṃyamenā**ti sīlasaṃyamena. **Damenā**ti indriyadamanena. **Yaṃ katvā**ti yaṃ karitvā sukhito ceva hoti na ca pacchānutappati, tathārūpameva kammaṃ karissāmīti.

Athassa vacanaṃ sutvā Sakko Mātaliṃ āṇāpesi “gaccha tāta Sādhinarājānaṃ Mithilaṃ netvā uyyāne otārehi”ti. So tathā akāsi. Rājā uyyāne caṅkamati. Atha naṃ uyyānapālo disvā pucchitvā gantvā Nāradaṃ ārocesi. So raṇṇo āgatabhāvaṃ sutvā “tvaṃ purato gantvā uyyānaṃ sajjitvā tassa ca mayhaṅca dve āsanāni paññāpehi”ti uyyānapālaṃ uyyojesi. So tathā akāsi. Atha naṃ rājā pucchi “kassa dve āsanāni paññāpesi”ti. Ekaṃ tumhākaṃ, ekaṃ amhākaṃ raṇṇoti. Atha naṃ rājā “ko aṇṇo satto mama santike āsane nisīdissatī”ti vatvā ekasmiṃ nisīditvā ekasmiṃ pāde ṭhapesi. Nāradaṃ rājā āgantvā tassa pāde vanditvā ekamantaṃ nisīdi. So kirassa sattamo panattā. Tadā kira vassasatāyukakālova hoti. Mahāsatto pana attano puññabalena ettakaṃ kālaṃ vītināmesi. So Nāradaṃ hatthe gahetvā uyyāne vicaranto tisso gāthā abhāsi—

215. “Imāni tāni khattāni, imaṃ nikkhaṃ sukuṇḍalaṃ.
Imā tā haritānūpā, imā najjo savantiyo.

216. Imā tā pokkharāṇi rammā, cakkavākapakūjitā.
Mandālakehi sañchannā, padumuppalakehi ca.
Yassimāni mamāyimsu, kiṃ nu te disataṃ gatā.

217. Tānīdha khattāni so bhūmibhāgo,
Teyeva āramavanūpacārā.
Tameva mayhaṃ janataṃ apassato,
Suññaṃva me nārada khāyate disā”ti.

Tattha **khettāni**ti bhūmibhāge sandhāyāha. **Imaṃ nikkhanti** imaṃ tādīsameva udakaniddhamanaṃ. **Sukuṇḍalanti** sobhanena musalapavesanakuṇḍalena samannāgataṃ. **Haritānūpāti** udakaniddhamanassa ubhosu passesu haritatiṇasañchannā anūpabhūmiyo. **Yassimāni mamāyimsūti** tāta Nārada ye mama upaṭṭhākā ca orodhā ca imasmiṃ uyyāne mahantena yasena mayā saddhiṃ vicarantā imāni ṭhānāni mamāyimsu piyāyimsu, kataraṃ nu te disataṃ gatā, kattha te pesitā. **Tānīdha khattāni**ti imasmiṃ uyyāne tāneva etāni uparopanakaviruhanaṭṭhānāni. **Teyeva āramavanūpacārāti**¹ ime teyeva āramavanūpacārā², viharabhūmiyoti attho.

Atha naṃ Nārado āha “deva tumhākaṃ devalokagatānaṃ idāni satta vassasatāni, ahaṃ vo sattamo panattā, tumhākaṃ upaṭṭhākā ca orodhā ca maraṇamukhaṃ pattā, idaṃ vo attano santakaṃ rajjaṃ, anubhavatha nan”ti. Rājā “tāta Nārada nāhaṃ idhāgacchanto rajjatthāya āgato, puñṇakaraṇatthāyamhi āgato, ahaṃ puñṇameva karissāmi”ti vatvā gāthā āha—

218. “Diṭṭhā mayā vimānāni, obhāsenta catuddisā.
Sammukhā devarājassa, tidasānañca sammukhā.

1. Te vana’me pacarāti (Sī, I)

2. Vanapacārā vane (Sī, I)

219. Vutthaṃ me bhavanaṃ dibyaṃ, bhuttā kāmā amānusa.
Tāvatisesu devesu, sabbakāmasamiddhisu.

220. Sohaṃ etādisaṃ hitvā, puññāya'mhi idhāgato.
Dhammameva carissāmi, nāhaṃ rajjena atthiko.

221. Adaṇḍāvacaraṃ maggaṃ, Sammāsambuddhadesitaṃ.
Taṃ maggaṃ paṭipajjissaṃ, yena gacchanti subbatā”ti.

Tattha **vutthaṃ me bhavanaṃ dibyanti** Vejayantaṃ sandhāya āha.
Sohaṃ etādisanti tāta Nārada sohaṃ Buddhañāṇena aparicchindanīyaṃ
evarūpaṃ kāmaguṇasampattiṃ pahāya puññakaraṇatthāya idhāgato.
Adaṇḍāvacaranti adaṇḍehi nikkhattadaṇḍahatthehi avacaritabbaṃ
sammādiṭṭhipurekkhāraṃ aṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ. **Subbatā**ti yena maggena
subbatā Sabbaññubuddhā gacchanti, ahampi agatapubbaṃ disaṃ gantuṃ
bodhitale nisīditvā tameva maggaṃ paṭipajjissāmīti.

Evam bodhisatto imā gāthāyo sabbaññutaññāṇena saṅkhipitvā kathesi.
Nārado punapi āha “rajjāṃ deva anusāsā”ti. Tāta na me rajjenattho, satta
vassasatāni vigataṃ dānaṃ¹ sattāheneva dātukāmamhīti. Nārado “sādhū”ti
tassa vacanaṃ sampaṭicchitvā mahādānaṃ paṭiyādesi. Rājā sattāhaṃ dānaṃ
datvā sattame divase kālaṃ katvā
Tāvatisabhavaneyeva nibbatti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ vasitabbayuttakaṃ
uposathakammaṃ nāmā”ti dassetvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi,
saccapariyosāne uposathikesu upāsakesu keci sotāpattiphale, keci
sakadāgāmiphale, keci anāgāmiphale paṭiṭṭhahimsu. Tadā Nāradarājā
Sāriputto ahosi, Mātali Ānando, Sakko Anuruddho, Sādhinarājā pana
ahameva ahosinti.

Sādhinajātakavaṇṇanā ekādasamā.

1. Ṭhitadānaṃ (Sī), niṭṭhitadānaṃ (Syā, I)

12. Dasabrāhmaṇajātakavaṇṇanā (495)

Rājā avoca vidhuranti idam Satthā Jetavane viharanto asadisadānaṃ ārabha kathesi. Tam Aṭṭhakanipāte **Ādittajātake**¹ vitthāritameva. Rājā kira tam dānaṃ dadanto Satthāraṃ jeṭṭhakaṃ katvā pañca bhikkhusatāni vicinitvā gaṇhitvā mahākhīṇāsavānaṃyeva adāsi. Athassa guṇakathaṃ kathentā “āvuso rājā asadisadānaṃ dadanto vicinitvā mahapphalaṭṭhāne adāsi”ti dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “anacchariyaṃ bhikkhave, yaṃ Kosalarājā mādisassa Buddhassa upaṭṭhāko hutvā viceyyadānaṃ deti, porāṇakapaṇḍitā anuppanne Buddhepi viceyyadānaṃ adaṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Kururaṭṭhe Indapatthanagare Yudhiṭṭhilagotto Korabyo nāma rājā rajjaṃ kāresi. Tassa Vidhuro nāma amacco atthañca dhammañca anusāsati. Rājā sakalajambudīpaṃ khobhetvā mahādānaṃ deti. Tam gahetvā bhuñjantesu ekopi pañcasīlamattaṃ rakkhanto nāma natthi, sabbe dussīlāva, dānaṃ rājānaṃ na toseti. Rājā “viceyyadānaṃ mahapphalan”ti sīlavantānaṃ dātukāmo hutvā cintesi “Vidhurapaṇḍitena saddhiṃ mantayissāmī”ti. So tam upaṭṭhānaṃ āgataṃ āsane nisīdāpetvā pañhaṃ pucchi. Tamatthaṃ pakāsento Satthā upaḍḍhagāthamāha—

222. “Rājā avoca Vidhuraṃ, dhammakāmo Yudhiṭṭhilo”ti.

Parato rañño ca Vidhurassa ca vacanapaṭivacanaṃ hoti—

“Brāhmaṇe vidhura pariyesa, sīlavante bahussute.

223. Virate methunā dhammā, ye me bhuñjeyyu bhojanaṃ.

Dakkhiṇaṃ samma dassāma, yattha dinnaṃ mahapphalaṃ.

224. Dullabhā brāhmaṇā deva, sīlavanto bahussutā.

Viratā methunā dhammā, ye te bhuñjeyyu bhojanaṃ.

1. Khu 5. 183 piṭṭhe.

225. Dasa khalu mahārāja, yā tā brāhmaṇajātiyo.
Tesaṃ vibhaṅgaṃ vicayaṃ, vitthārena suṇohi me.
226. Pasibbake gahetvāna, puṇṇe mūlassa saṃvute.
Osadhikāyo ganthenti, nhāpayanti japanti ca.
227. Tikicchakasamā rāja, tepi vuccanti brāhmaṇā.
Akkhātā te mahārāja, tādise nipatāmase.
228. Apetā te ca brahmaññā, (Iti rājā¹ Korabyo)
Na te vuccanti brāhmaṇā.
Aññe Vidhura pariyesa, sīlavante bahussute.
229. Virate methunā dhammā, ye me bhuñjeyyu bhojanaṃ.
Dakkhiṇaṃ samma dassāma, yattha dinnāṃ mahapphalaṃ.
230. Kiṅkiṇikāyo gahetvā, ghosenti puratopi te.
Pesanānipi gacchanti, rathacariyāsu sikkhare.
231. Paricārakasamā rāja, tepi vuccanti brāhmaṇā.
Akkhātā te mahārāja, tādise nipatāmase.
232. Apetā te ca brahmaññā, (Iti rājā Korabyo)
Na te vuccanti brāhmaṇā.
Aññe Vidhura pariyesa, sīlavante bahussute.
233. Virate methunā dhammā, ye me bhuñjeyyu bhojanaṃ.
Dakkhiṇaṃ samma dassāma, yattha dinnāṃ mahapphalaṃ.
234. Kamaṇḍaluṃ gahetvāna, vaṅkadaṇḍaṇca brāhmaṇā.
Paccupessanti rājāno, gāmesu nigamesu ca.
Nā'dinne vuṭṭhahissāma, gāmamhi vā vanamhi vā.

1. Rājā ca (Syā, Ka)

235. Niggāhakasamā rāja, tepi vuccanti brāhmaṇā.
Akkhātā te mahārāja, tādise nipatāmase.
236. Apetā te ca brahmaññā, (Iti rājā Korabyo)
Na te vuccanti brāhmaṇā.
Aññe Vidhura pariyesa, sīlavante bahussute.
237. Virate methunā dhammā, ye me bhuñjeyyu bhojanaṃ.
Dakkhiṇaṃ samma dassāma, yattha dinnāṃ mahapphalaṃ.
238. Parūḷhakacchanakhalomā, paṅkadantā rajassirā.
Okīṇṇā rajareṇūhi, yācakā vicaranti te.
239. Khāṇughātasamā rāja, tepi vuccanti brāhmaṇā.
Akkhātā te mahārāja, tādise nipatāmase.
240. Apetā te ca brahmaññā, (Iti rājā Korabyo)
Na te vuccanti brāhmaṇā.
Aññe Vidhura pariyesa, sīlavante bahussute.
241. Virate methunā dhammā, ye me bhuñjeyyu bhojanaṃ.
Dakkhiṇaṃ samma dassāma, yattha dinnāṃ mahapphalaṃ.
242. Harītakāṃ āmalakāṃ, ambaṃ jamburū vibhītakāṃ.
Labujāṃ dantapoṇāni, beluvā badarāni ca.
243. Rājāyatanāṃ ucchupuṭāṃ, dhūmanettaṃ madhu-añjanaṃ.
Uccāvacāni paṇiyāni, vipaṇenti janādhīpa.
244. Vāṇijakasamā rāja, tepi vuccanti brāhmaṇā.
Akkhātā te mahārāja, tādise nipatāmase.
245. Apetā te ca brahmaññā, (Iti rājā Korabyo)
Na te vuccanti brāhmaṇā.
Aññe Vidhura pariyesa, sīlavante bahussute.

246. Virate methunā dhammā, ye me bhuñjeyyu bhojanam.
Dakkhiṇam samma dassāma, yattha dinnam mahapphalam.
247. Kasivāṇijjam kārenti, posayanti ajeḷake.
Kumāriyo paveccanti, vivāhantā'vahanti ca.
248. Samā ambaṭṭhavessehi, tepi vuccanti brāhmaṇā.
Akkhātā te mahārāja, tādise nipatāmase.
249. Apetā te ca brahmaññā, (Iti rājā Korabyo)
Na te vuccanti brāhmaṇā.
Aññe Vidhura pariyesa, sīlavante bahussute.
250. Virate methunā dhammā, ye me bhuñjeyyu bhojanam.
Dakkhiṇam samma dassāma, yattha dinnam mahapphalam.
251. Nikkhattabhikkham bhuñjanti, gāmesve'ke purohitā.
Bahū te paripucchanti, aṇḍacchedā nilañchakā.
252. Pasūpi tattha haññanti, mahimsā sūkarā ajā.
Goghātakasamā rāja, tepi vuccanti brāhmaṇā.
Akkhātā te mahārāja, tādise nipatāmase.
253. Apetā te ca brahmaññā, (Iti rājā Korabyo)
Na te vuccanti brāhmaṇā.
Aññe Vidhura pariyesa, sīlavante bahussute.
254. Virate methunā dhammā, ye me bhuñjeyyu bhojanam.
Dakkhiṇam samma dassāma, yattha dinnam mahapphalam.
255. Asicamman gahetvāna, khaggaṃ paggayha brāhmaṇā.
Vessapathesu tiṭṭhanti, sattham abbāhayantipi.
256. Samā gopanisādehi, tepi vuccanti brāhmaṇā.
Akkhātā te mahārāja, tādise nipatāmase.

257. Apetā te ca brahmaññā, (Iti rājā Korabyo)

Na te vuccanti brāhmaṇā.

Aññe Vidhura pariyesa, sīlavante bahussute.

258. Virate methunā dhammā, ye me bhuñjeyyu bhojanaṃ.

Dakkhiṇaṃ samma dassāma, yattha dinnāṃ mahapphalaṃ.

259. Araññe kuṭikaṃ katvā, kūṭāni kārayanti te.

Sasabīlāre bādheti, āgodhā macchakacchapaṃ.

260. Te luddakasamā rāja, tepi vuccanti brāhmaṇā.

Akkhātā te mahārāja, tādise nipatāmase.

261. Apetā te ca brahmaññā, (Iti rājā Korabyo)

Na te vuccanti brāhmaṇā.

Aññe Vidhura pariyesa, sīlavante bahussute.

262. Virate methunā dhammā, ye me bhuñjeyyu bhojanaṃ.

Dakkhiṇaṃ samma dassāma, yattha dinnāṃ mahapphalaṃ.

263. Aññe dhanassa kāmā hi, heṭṭhāmañce pasakkitā.

Rājāno upari nhāyanti, somayāge upaṭṭhite.

264. Malamajjakasamā rāja, tepi vuccanti brāhmaṇā.

Akkhātā te mahārāja, tādise nipatāmase.

265. Apetā te ca brahmaññā, (Iti rājā Korabyo)

Na te vuccanti brāhmaṇā.

Aññe Vidhura pariyesa, sīlavante bahussute.

266. Virate methunā dhammā, ye me bhuñjeyyu bhojanaṃ.

Dakkhiṇaṃ samma dassāma, yattha dinnāṃ mahapphalaṃ”ti.

Tattha **sīlavanteti** maggenāgatasīle. **Bahussuteti** paṭivedhabahussute.
Dakkhiṇanti dānaṃ. **Ye teti** ye dhammikā samaṇabrāhmaṇā tava

dānaṃ bhuñjeyyurū, te dullabhā. **Brāhmaṇajātiyoti** brāhmaṇakulāni. **Tesaṃ vibhaṅgaṃ vicayanti** tesaṃ brāhmaṇānaṃ vibhaṅgaṃ mama paññāya vicitabhāvaṃ vitthārena suṇohi. **Saṃvuteti** baddhamukhe. **Osadhikāyo ganthentīti** “idaṃ imassa rogassa bhesajjaṃ, idaṃ imassa rogassa bhesajjan”ti evaṃ siloke¹ bandhitvā manussānaṃ denti. **Nhāpayantīti**² nahāpanaṃ nāma karonti. **Japanti cāti** bhūtavijjaṃ parivattenti. **Tikicchakasamāti** vejjasadisā. **Tepi vuccantīti** tepi “brāhmaṇā vā mayam, abrahmaṇā vā”ti ajānitvā vejjakammena jīvikaṃ kappentā vohārena “brāhmaṇā”ti vuccanti. **Akkhātā teti** ime te mayā vejjabrahmaṇā nāma akkhātā. **Nipatāmaseti** vadehi dāni, kiṃ tādise brāhmaṇe nipatāma, nimantanatthāya upasaṅkamāma, atthi te etehi atthoti pucchati. **Brahmaññāti** brāhmaṇadhammato. **Na te vuccantīti** te bāhitapāpatāya brāhmaṇā nāma na vuccanti.

Kiṅkiṇikāyoti mahārāja aparepi brāhmaṇā attano brāhmaṇadhammaṃ chaḍḍetvā jīvikatthāya rājarājamahāmattānaṃ purato kaṃsatāle gahetvā vādentā gāyantā gacchanti. **Pesanānipīti** dāsakammakarā viya pesanānipi gacchanti. **Rathacariyāsūti** rathasippaṃ sikkhanti. **Paricārakasamāti** dāsakammakarasadisā. **Vaṅkadaṇḍanti** vaṅkadaṇḍakattṭhaṃ³. **Paccupessanti rājānoti** rājarājamahāmatte paṭicca āgama sandhāya upasevanti. **Gāmesu nigamesu cāti** tesaṃ nivesanadvāre nisīdanti. **Niggāhakasamāti** niggahakārakehi balisādhakarājapurisehi samā. Yathā te purisā “aggahetvā na gamissāmā”ti niggahaṃ katvā gaṇhantiyeva, tathā “gāme vā vane vā aladdhā marantāpi na vuṭṭhahissāmā”ti upavasanti. **Tepīti** tepi balisādhakasadisā pāpadhammā.

Rajareṇūhīti rajehi ca paṃsūhi ca okiṇṇā. **Yācakāti** dhanayācakā. **Khāṇughātasamāti** malīnasarīratāya jhāmakhette khāṇughātakehi bhūmiṃ khaṇitvā jhāmakhāṇuka-uddharaṇakamanussehi samānā, “aggahetvā na gamissāmā”ti niccalabhāvena ṭhitattā nikhaṇitvā ṭhapitavatikhāṇukā viyātipi attho. **Tepīti** tepi tathā laddhaṃ dhanam vaḍḍhiyā payojetvā puna tatheva ṭhitattā⁴ dussīlā brāhmaṇā.

1. Pilotike (Sī, I), silokena (Ka)

3. Vaṅkadantakattṭhaṃ (Syā, Ka)

2. Nahāpayantīti (Sī, I)

4. Vicarantā (Syā)

Ucchupuṭanti ucchuṃ ceva phāṇitapuṭaṇca. **Madhu-añjananti** madhuñceva añjanaṇca. **Uccāvacānīti** mahaggha-appagghāni¹. **Paṇiyānīti** bhaṇḍāni. **Vipaṇentīti** vikkaṇanti. **Tepīti** tepi imāni ettakāni vikkiṇitvā jīvikakappakā vāṇijakabrāhmaṇā. **Posayantīti** gorasavikkayena jīvikakappanattham posenti. **Paveccchantīti** attano dhītaro hiraññasuvaṇṇam gahetvā paresam denti. Te evam paresam dadamānā vivāhanti nāma, attano puttānam atthāya gaṇhamānā āvāhanti nāma. **Ambatṭhavessehīti**² kuṭumbikehi ceva gahapatīhi ca samā, tepi vohāravasena “brāhmaṇa”ti vuccanti.

Nikkhattabhikkhanti gāmapurohitā hutvā attano atthāya nibaddhabhikkham³. **Bahū teti** bahū janā ete gāmapurohite nakkhattamuhuttamaṅgalāni pucchanti. **Aṇḍacchedā nilaṇchakāti** bhatim gahetvā balibaddānam aṇḍacchedakā ceva tisulādi-aṇkakaraṇena laṇchakā ca, lakkhaṇakārakāti attho. **Tatthāti** tesam gāmapurohitānam gehesu maṇsavikkiṇanattham ete pasu-ādayopi haññanti. **Tepīti** tepi goghātakasamā brāhmaṇāti vuccanti.

Asicammanti asilaṭṭhiñceva kaṇḍavāraṇaṇca⁴. **Vessapathesūti** vāṇijānam gamanamaggesu. **Sattham abbāhayanti** satthavāhānam hatthato satampi sahasampi gahetvā satthe corāṭavim atibāhenti. **Gopanisādehīti** Gopālakehi ceva nisādehi ca gāmaghātakacorehi samāti vuttam. **Tepīti** tepi evarūpā brāhmaṇāti vuccanti. **Kūṭāni kārayanti teti** kūṭapāsādīni ropenti. **Sasabilāreti** sase ceva biḷāre ca. Etena thalacare mige dasseti. **Āgodhā macchakacchapanti** thalajesu tāva āgodhato mahante ca khuddake ca pāṇayo bādhenti mārenti, jalajesu macchakacchape. **Tepīti** tepi luddakasamā brāhmaṇāti vuccanti.

Aññe dhanassa kāmā hīti apare brāhmaṇā dhanam patthentā. **Heṭṭhāmañce pasakkhitāti**⁵ “kalipavāhakammaṃ kāressamā”ti ratanamayaṃ maṇcam kāretvā tassa heṭṭhā nipannā acchanti. Atha nesam somayāge upaṭṭhite rājāno upari nahāyanti, te kira somayāge niṭṭhite

1. Mahagghasamagghāni (I)

3. Nimantabhikkham (Syā)

5. Pasakkhitāti (Sī, Syā, I)

2. Ambatṭhavessehīti (Sī, Syā)

4. Asiñceva cammakāṇḍavāraṇaṇca (Syā)

āgantvā tasmim mañce nisīdanti. Atha ne aññe brāhmaṇā “kalim pavāhessāmā”ti nahāpenti. Ratanamañco ceva rañño rājālaṅkāro ca sabbo heṭṭhāmañce nipannasseva hoti. **Tepīti** tepi malamajjakehi nahāpitehi sadisā brāhmaṇāti vuccanti.

Evañcime vohāramattabrāhmaṇe dassetvā idāni paramatthabrāhmaṇe dassento dve gāthā abhāsi—

267. “Atthi kho brāhmaṇā deva, sīlavanto bahussutā.
Viratā methunā dhammā, ye te bhuñjeyyu bhojanam.

268. Ekañca bhattam bhuñjanti, na ca majjam pivanti te.
Akkhātā te mahārāja, tādise nipatāmase”ti.

Tattha **sīlavantoti** ariyasīlena samannāgatā. **Bahussutāti** paṭivedhabāhusaccena samannāgatā. **Tādiseti** evarūpe bāhitapāpe Paccekabuddhabrāhmaṇe nimantanatthāya upasaṅkamāmāti.

Rājā tassa katham sutvā pucchi “samma Vidhura evarūpā aggadakkhiṇeyyā brāhmaṇā kham vasanti”ti. Uttarahimavante Nandamūlakapabbhāre mahārājāti. “Tena hi paṇḍita tava balena mayham te brāhmaṇe pariyesa”ti tuṭṭhamānaso gāthamāha—

269. “Ete kho brāhmaṇā Vidhura, sīlavanto bahussutā.
Ete Vidhura pariyesa, khippaṇca ne nimantayā”ti.

Mahāsatto “sādhū”ti tassa vacanam sampatiṇchitvā “tena hi mahārāja nagaram alaṅkārapetvā sabbe nagaravāsino dānam datvā uposatham adhiṭṭhāya samādinnaṣilā hontū”ti bherim carāpetvā “tumhepi saddhim parijanena uposatham samādiyathā”ti vatvā sayam pātova bhuñjitvā uposatham samādāya sāyanhasamaye jātipupphapuṇṇam suvaṇṇasamuggam āharāpetvā raññā saddhim pañcapatiṭṭhitam patiṭṭhahitvā Paccekabuddhānam guṇe anussaritvā vanditvā “Uttarahimavante Nandamūlakapabbhāravāsino pañcasatā Paccekabuddhā sve amhākam bhikkham gaṇhantū”ti nimantetvā ākāse aṭṭha pupphamuṭṭhiyo vissajjesi. Tadā tattha pañcasatā Paccekabuddhā vasanti, pupphāni gantvā tesam upari patimsu. Te āvajjentā tam

kāraṇaṃ ñatvā “mārisā Vidhurapaṇḍitena nimantitamha, na kho panesa ittarasatto, Buddhaṅkuro esa, imasmiṃyeva kappe Buddhō bhavissati, karissāmassa saṅgahan”ti nimantanāṃ adhivāsayaṃsu. Mahāsatto pupphānaṃ anāgamanasaññāya adhivāsita bhāvaṃ ñatvā “mahārāja sve Paccekabuddhā āgamissanti, sakkārasammānaṃ karohī”ti āha. Rājā punadivase mahāsakkāraṃ katvā mahātale mahārahāni āsanāni paññapesi. Paccekabuddhā Anotattadahe katasarīrapaṭijagganā velaṃ sallakkhetvā ākāsenāgantvā rājaṅgaṇe otariṃsu. Rājā ca bodhisatto ca pasannamānasā tesāṃ hatthato pattāni gahetvā pāsādaṃ āropetvā nisīdāpetvā dakkhiṇodakaṃ datvā paṇītena khādanīyena bhojanīyena parivisiṃsu. Bhattakiccapariyosāne ca punadivasatthāyāti evaṃ satta divase nimantetvā mahādānaṃ datvā sattame divase sabbaparikkhāre adaṃsu. Te anumodanaṃ katvā ākāseṇa tattheva gatā, parikkhārāpi tehi saddhimīyeva gatā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “anacchariyaṃ bhikkhave Kosalarañño mama upatṭhākassa sato viceyyadānaṃ dātuṃ, porāṇakapaṇḍitā anuppannēpi Buddhē dānaṃ adaṃsuyevā”ti vatvā jātakaṃ samodhānesi “tadā rājā Ānando ahosi, Vidhurapaṇḍito pana ahameva ahosiṃ”ti.

Dasabrāhmaṇajātakavaṇṇanā dvādasamā.

13. Bhikkhāparamparajātakavaṇṇanā (496)

Sukhumālarūpaṃ disvāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto aññataraṃ kuṭumbikaṃ ārabba kathesi. So kira saddho ahosi pasanno, Tathāgatassa ceva saṃghassa ca nibaddhaṃ mahāsakkāraṃ karoti. Athekadivasaṃ cintesi “ahaṃ Buddharatanassa ceva saṃgharatanassa ca paṇītāni khādanīyabhojanīyāni ceva sukhumavatthāni ca dento niccaṃ mahāsakkāraṃ karomi, idāni dhammaratanassapi karissāmi, kathaṃ¹ nu kho tassa sakkāraṃ

1. Kim (Sī, Syā, I)

karontena kattabban”ti. So bahūni gandhamālādīni ādāya Jetavanam gantvā Satthāraṃ vanditvā pucchi “aḥaṃ bhante dhammaratanassa sakkāraṃ kattukāmomhi, kathaṃ¹ nu kho tassa sakkāraṃ karontena kattabban”ti. Atha naṃ Satthā āha “sace dhammaratanassa sakkāraṃ kattukāmo, Dhammabhaṇḍāgārikassa Ānandassa sakkāraṃ karohī”ti. So “sādhū”ti paṭissuṇitvā theram nimantetvā punadivase mahantena sakkārena attano geham netvā mahārahe āsane nisīdāpetvā gandhamālādīhi pūjetvā nānaggarasabhojanam datvā mahagghe ticīvarappahonake sātake adāsi. Theropi “ayam sakkāro dhammaratanassa kato, na mayham anucchaviko, aggasāvakassa Dhammasenāpatissa anucchaviko”ti cintetvā piṇḍapātāṇca vatthāni ca vihāraṃ haritvā Sāriputtattherassa adāsi. Sopi “ayam sakkāro dhammaratanassa kato, ekantena dhammassāmino Sammāsambuddhasseva anucchaviko”ti cintetvā Dasabalassa adāsi. Satthā attano uttaritaram adisvā piṇḍapātam paribhuñji, cīvarasātake aggahesi.

Bhikkhū dhammasabhāyam katham samuṭṭhāpesum “āvuso asuko nāma kuṭumbiko ‘dhammaratanassa sakkāraṃ karomī’ti Dhammabhaṇḍāgārikassa Ānandattherassa adāsi, thero ‘nāyam mayham anucchaviko’ti Dhammasenāpatino adāsi, sopi ‘nāyam mayham anucchaviko’ti Tathāgatassa adāsi. Tathāgato aññaṃ uttaritaram apassanto attano dhammassādhitāya ‘mayhameveso anucchaviko’ti tam piṇḍapātam paribhuñji, cīvarasātakepi gaṇhi, evaṃ so piṇḍapāto yathānucchavikatāya dhammassāminova² pādamūlam gato”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva piṇḍapāto paramparā yathānucchavikam gacchati, pubbepi anuppanne Buddhe agamāsiyevā”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmaddatto agatigamanam pahāya dasa rājadhamme akopento dhammena rajjam kāresi. Evaṃ santepissa vinicchayo suñño viya ahosi. Rājā attano aguṇagavesako hutvā

1. Kim (Sī, Syā, I)

2. Sāminova (Sī, I)

antonivesanādīni pariggaṇhanto antepure ca antonagare ca dvāragāmesu ca attano aguṇaṃ kathentaṃ adisvā “janapade gavesissāmī”ti amaccānaṃ rajjaṃ niyyādetvā purohitena saddhiṃ aññātakaveseneva Kāsiraṭṭhe caranto kañci aguṇaṃ kathentaṃ adisvā paccante ekaṃ nigamaṃ patvā bahidvārasālāyaṃ nisīdi. Tasmim̐ khaṇe nigamavāsī asītikoṭivibhavo kuṭumbiko mahantena parivārena nhānatitthaṃ gacchanto sālāyaṃ nisinnaṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ sukhumālasarīraṃ rājānaṃ disvā uppannasineho sālāṃ pavisitvā paṭisanthāraṃ katvā “idheva hothā”ti vatvā gehaṃ gantvā nānaggarasabhojanaṃ sampādetvā mahantena parivārena bhattachājanāni gāhāpetvā agamāsi. Tasmim̐ khaṇe Himavantavāsī pañjābhiñño tāpaso āgantvā tattheva nisīdi. Nandamūlakapabbhārato Paccekabuddhopi āgantvā tattheva nisīdi.

Kuṭumbiko rañño hatthadhovana-udakaṃ datvā nānaggarasehi sūpabyañjanehi bhattachāpātīm sajjetvā rañño upanesi. Rājā naṃ gahetvā purohitassa brāhmaṇassa adāsi. Brāhmaṇo gahetvā tāpasassa adāsi. Tāpaso Paccekabuddhassa santikaṃ gantvā vāmahatthena bhattachāpātīm, dakkhiṇahatthena kamaṇḍalum̐ gahetvā dakkhiṇodakaṃ datvā patte bhattaṃ pakkhipi. so kañci animantetvā anāpucchitvā paribhuñji. Tassa bhattachakcāpariyosāne kuṭumbiko cintesi “mayā rañño bhattaṃ dinnāṃ, raññā brāhmaṇassa, brāhmaṇena tāpasassa, tāpasena Paccekabuddhassa, Paccekabuddho kañci anāpucchitvā paribhuñji, kiṃ nu kho imesaṃ ettakaṃ dānakāraṇaṃ, kiṃ imassa kañci anāpucchitvāva bhuñjanakāraṇaṃ, anupubbena te pucchissāmī”ti. So ekekaṃ upasaṅkamtvā vanditvā pucchi. Tepissa kathesum—

270. Sukhumālarūpaṃ disvā, raṭṭhā vivanamāgataṃ.

Kūṭāgāravarūpetāṃ, mahāsayana’ mupāsitaṃ.

271. Tassa te pemakenāhaṃ, adāsīm̐ vaḍḍhamodanaṃ.

Sālīnaṃ viciṭaṃ bhattaṃ, sucīm̐ maṃsūpasecanaṃ.

272. Taṃ tvaṃ bhattaṃ paṭiggayha, brāhmaṇassa adāsai.

Attānaṃ anasitvāna, koyaṃ dhammo namatthu te.

273. Ācariyo brāhmaṇo mayhaṃ, kiccākiccesu byāvaṭo.
Garu ca āmantanīyo ca, dātumarahāmi bhojanam.
274. Brāhmaṇam dāni pucchāmi, Gotamam rājapūjitam.
Rājā te bhattam pādāsi, sucim maṃsūpasecanam.
275. Tam tvaṃ bhattam paṭiggayha, isissa bhojanam adā.
Akhettaññūsi dānassa, koyaṃ dhammo namatthu te.
276. Bharāmi puttadāre ca, gharesu gadhito aham.
Bhuñje mānusaḥ kāmē, anusāsāmi rājino.
277. Āraññikassa isino, cirarattam tapassino.
Vuḍḍhassa bhāvitattassa, dātumarahāmi bhojanam.
278. Isiṇca dāni pucchāmi, kisaṃ dhamanisanthataṃ.
Parūḷhakacchanakhalomaṃ, paṇkadantaṃ rajassiraṃ.
279. Eko araṇṇe viharasi, nāvakaṇkhasi jīvitam.
Bhikkhu kena tayā seyyo, yassa tvaṃ bhojanam adā.
280. Khaṇṭā'lukalambāni, bilālitaḥkalāni ca.
Dhunaṃ sāmākanīvāraṃ, saṃghāriyaṃ pasāriyaṃ.
281. Sākaṃ bhisam madhuraṃ maṃsaṃ, badarāmalakāni ca.
Tāni āharitvā bhuñjāmi, atthi me so pariggaho.
282. Pacanto apacantassa, amamassa sakiṇcano.
Anādānassa sādāno, dātumarahāmi bhojanam.
283. Bhikkhuṇca dāni pucchāmi, tuṇhīmāsina subbataṃ.
Isi te bhattam pādāsi, sucim maṃsūpasecanam.
284. Tam tvaṃ bhattam paṭiggayha, tuṇhī bhuñjasi ekako.
Nāññaṃ kañci nimantesi, koyaṃ dhammo namatthu te.
285. Na pacāmi na pācemi, na chindāmi na chedaye.
Tam maṃ akiṇcanaṃ ñatvā, sabbapāpehi ārataṃ.

286. Vāmena bhikkhamādāya, dakkhiṇena kamaṇḍalum.

Isi me bhattam pādasi, suciṃ maṃsūpasecanam.

287. Ete hi dātumarahanti, samamā sapariggahā.

Paccanika'maham maññe, yo dātāram nimantaye'ti.

Tattha **vivananti** nirudakāraññasadisam imam paccantam āgataṃ.

Kūṭāgāravāruṇepanti kūṭāgāravarena¹ upagataṃ, ekaṃ varakūṭāgāravāsiniṃ attho. **Mahāsayaṇa'mupāsanti**² tattheva supaññattaṃ sirisayanam upāsitaṃ. **Tassa teti** evarūpaṃ tam disvā aham pemamakāsim, tassa te pemakena. **Vaḍḍhamodananti** uttamodanam. **Vicitanti** apagatakhandaḍḍakehi vicitataṇḍulehi kataṃ. **Adāsayīti**³ adāsi. **Attānanti** attanā, ayameva vā pāṭho. **Anasitvānāti** abhuñjitvā. **Koyaṃ dhammoti** mahārāja ko esa tumhākaṃ sabhāvo. **Namatthu teti** namo tava atthu, yo tvaṃ attanā abhuñjitvā parassa adāsi.

Ācariyoti kuṭumbika esa mayham ācārasikkhāpako ācariyo. **Byāvaṭoti** ussuko⁴. **Āmantanīyoti** āmantetabbayuttako mayā dinnam bhattam gaḥetum anurūpo. **Dātumarahāmīti** "aham evarūpassa ācariyassa bhojanam dātum arahāmī"ti rājā brāhmaṇassa guṇam vaṇṇesi. **Akhettaññīsīti** nāham dānassa khettaṃ, mayi dinnam mahapphalaṃ na hotīti evaṃ attānam dānassa akhettaṃ jānāsi maññeti. **Anusāsāmīti** attano attham pahāya rañño atthañca dhammañca anusāsāmi.

Evaṃ attano aguṇam kathetvā **āraññikassāti** isino guṇam kathesi. **Isinoti** sīlādiguṇapariyesakassa. **Tapassinoti** tapanissitassa. **Vaḍḍhassāti** paṇḍitassa guṇavuḍḍhassa. **Nāvakaṅkhasīti** sayam dullabhabhojano hutvā evarūpaṃ bhojanam aññassa desi, kiṃ attano jīvitaṃ na kaṅkhasi. **Bhikkhu kenāti** ayaṃ bhikkhu katarena guṇena tayā seṭṭhataro.

1. Kūṭāgāravare (Sī, I)

2. Mahāsayanamupocitanti (I, Ka)

3. Adāpayīti (Syā, I)

4. Uyyutto (Sī, Syā, I)

Khaṇantā'lukalambānīti khaṇanto ālūni ceva tālakandāni ca.

Bilālitakkalāni cāti bilālikandatakkalakandāni ca. **Dhunaṃ sāmākanīvāraṇti** sāmākañca nīvārañca dhunitvā. **Sam̐ghāriyaṃ**¹ pasāriyanti ete sāmākanīvāre dhunanto sam̐ghāretvā² puna sukkhāpite pasāretvā suppena papphoṭetvā koṭṭetvā taṇḍule ādāya pacitvā bhuñjāmīti vadati. **Sākanti** yaṃ kiñci sūpeyyapaṇṇaṃ. **Maṃsanti** sīhabyagghavighāsādimaṃsaṃ³. **Tāni āharitvāti** tāni sākādīni āharitvā. **Amamassāti** taṇhādiṭṭhimamattarahitassa. **Sakiñcanoti** sapalibodho. **Anādānassāti** niggahaṇassa. **Dātumarahāmīti** evarūpassa Paccekabuddhassa attanā laddhabhojanaṃ dātuṃ arahāmi.

Tuṇhīmāsīnanti kiñci avatvā nisinnaṃ. **Akiñcananti** rāgakiñcanādīhi rahitaṃ. **Āratanti** virataṃ sabbapāpāni pahāya ʈhitaṃ. **Kamaṇḍalunti** kuṇḍikaṃ. **Ete hīti** ete rājādayo tayo janāti hatthaṃ pasāretvā te niddisanto evamāha. **Dātumarahantīti** mādisassa dātuṃ arahanti. **Paccanīkanti** paccanīkapaṭipadaṃ. Dāyakassa hi nimantanāṃ ekavīsatiyā anesaṇāsu aññatarāya piṇḍapātapaṇḍāya jīvikakappanasāṅkhātā micchājīvapaṭipatti nāma hoti.

Tassa vacanaṃ sutvā kuṭumbiko attamano dve osānagāthā abhāsi—

288. “Atthāya vata me ajja, idhā’gacchi rathesabho.

Sohaṃ ajja pajānāmi, yattha dinnāṃ mahapphalaṃ.

289. Raṭṭhesu giddhā rājāno, kiccākiccesu brāhmaṇā.

Isī mūlaphale giddhā, vip̐pamuttā ca bhikkhavo”ti.

Tattha **rathesabhoti** rājānaṃ sandhāyāha. **Kiccākiccesūti** rañño kiccakaraṇīyesu. **Bhikkhavoti** Paccekabuddhā bhikkhavo pana sabbabhavēhi vip̐pamuttā.

1. Sasādiyaṃ (Syā) 2. Sasādetvā (Syā), saṃsāretvā (I, Ka)

3. Sīhamigādimaṃsaṃ (Sī), sīhabyagghavighāsādādimaṃsaṃ (Ka)

Paccekabuddho tassa dhammaṃ desetvā sakaṭṭhānameva gato, tathā tāpaso. Rājā pana katipāhaṃ tassa santike vasitvā Bārāṇasimeva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na bhikkhave idāneva piṇḍapāto yathānucchavikaṃ gacchatī, pubbepi gatoyevā”ti vatvā jātakam samodhānesi “tadā kuṭumbiko dhammaratanassa sakkārakārako kuṭumbiko ahosi, rājā Ānando, purohito Sāriputto, Himavantatāpaso pana ahameva ahosin”ti.

Bhikkhāparamparaajātakavaṇṇanā terasamā.

Jātakuddānaṃ

Kedāraṃ Candakinnarī, Ukkusuddālabhisakaṃ.

Suruci Pañcuposathaṃ, Mahāmoraṇca Tacchakaṃ.

Mahāvāṇija Sādhinaṃ, Dasabrāhmaṇajātakam.

Bhikkhāparamparāpi ca, terasāni pakiṇṇake.

Pakiṇṇakanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

15. Vīsatinipāta

1. Mātaṅgajātakavaṇṇanā (497)

Kuto nu āgacchasi dummavāsīti idam Satthā Jetavane viharanto Udenam nāma vaṁsarājānam¹ ārabha kathesi. Tasmiñhi kāle āyasmā Piṇḍolabhāradvājo Jetavanato ākāseṇa gantvā yebhuyyena Kosambiyam Udenassa rañño uyyānam divāvihārāya gacchati. Thero kira purimabhava rajjam kārento dīghamaddhānam tasmim uyyāne mahāparivāro sampattim anubhavi. So tena pubbāciṇṇena yebhuyyena tattheva divāvihāram nisīditvā phalasamāpattisukhena vītināmeti. Tasmim ekadivasam tattha gantvā supupphitasālamūle nisinne Udeno sattāham mahāpānam pivitvā “uyyānakīlam kīlissāmi”ti mahantena parivārena uyyānam gantvā maṅgalasilāpaṭṭe aññatarāya itthiyā anke nipanno surāmadamattatāya niddam okkami. Gāyantā nisinnitthiyo tūriyāni chaḍḍetvā uyyānam pavisitvā pupphaphalādini vicinantiyo theram disvā gantvā vanditvā nisīdimsu. Thero tāsam dhammakatham katham nisīdi. Itarāpi itthi ankam cāletvā rājānam pabodhetvā “kuhim tā vasaliyo gatā”ti vutte “ekam samaṇam parivāretvā nisinnā”ti āha. So kuddho gantvā theram akkositvā paribhāsivā “handāham tam samaṇam tambakipillakehi² khādāpessāmi”ti kodhavasena therassa sarīre tambakipillakapuṭam bhindāpesi. Thero ākāse ṭhatvā tassovādam datvā Jetavane Gandhakuṭīdvāreyeva otarivā Tathāgatena “kuto āgatosī”ti puṭṭho thero tamattham ārocesi. Satthā “na kho Bhāradvāja Udeno idāneva pabbajite viheṭheti, pubbepi viheṭhesiyevā”ti vatvā tena yācito atītam āhari.

Atīte Bārāṇasīyam Brahmadatte rajjam kārente tadā mahāsatto bahinagare caṇḍālayoniyam nibbatti, “Mātaṅgo”tissa nāmam karimsu.

1. Udenavaṁsarājānam (Sī, I)

2. Tambakimilakehi (Ka)

Aparabhāge viññutaṃ patto “Mātaṅgapaṇḍito”ti pākaṭo ahosi. Tadā Bārāṇasiseṭṭhino dhītā Diṭṭhamaṅgalikā nāma ekamāsadvemāsavārena¹ mahāparivārā uyyānaṃ kīlitaṃ gacchati. Athekadivasam mahāsatto kenaci kammena nagaram pavisanto antaradvāre Diṭṭhamaṅgalikaṃ disvā ekamantaṃ apagantvā allīyitvā aṭṭhāsi. Diṭṭhamaṅgalikā sāṇiyā antarena oloketi taṃ disvā “ko eso”ti pucchitvā “caṇḍālo ayye”ti vutte “adiṭṭhapubbayuttakaṃ vata passāmi”ti gandhodakena akkhīni dhovitvā tato nivatti. Tāya saddhiṃ nikkhantajano “are duṭṭha caṇḍāla ajja taṃ nissāya amhākaṃ amūlakaṃ surābhataṃ naṭṭhan”ti kodhābhībhūto Mātaṅgapaṇḍitaṃ hatthehi ca pādehi ca pothetvā visaññiṃ katvā pakkāmi. So muhuttaṃ vītināmetvā paṭiladdhasañño cintesi “Diṭṭhamaṅgalikāya parijano maṃ niddosaṃ akāraṇena pothesi, Diṭṭhamaṅgalikaṃ labhitvāva uṭṭhahissāmi, no alabhitvā”ti adhiṭṭhāya gantvā tassā pitu nivesanadvāre nipajji. So “kena kāraṇena nipannosi”ti vutte “aññaṃ kāraṇaṃ natthi, Diṭṭhamaṅgalikāya me attho”ti āha. Eko divaso atīto, tathā dutiyo, tatiyo, catuttho, pañcama, chaṭṭho ca. Bodhisattānaṃ adhiṭṭhānaṃ nāma samijjhati, tasmā sattame divase Diṭṭhamaṅgalikaṃ nīharitvā tassa adamsu.

Atha naṃ sā “uṭṭhehi sāmi, tumhākaṃ gehaṃ gacchāmā”ti āha. Bhadde tava parijanenamhi supothito dubbalo, maṃ ukkhipitvā piṭṭhiṃ āropetvā ādāya gacchāhi. Sā tathā katvā nagaravāsīnaṃ passantānaññeva nagarā nikkhamitvā caṇḍālagāmaṃ gatā. Atha naṃ mahāsatto jātisambhedavītikkamaṃ akatvāva katipāhaṃ gehe vasāpetvā cintesi “ahametaṃ lābhaggayasaggappattaṃ karonto pabbajitvāva kātuṃ sakkhissāmi, na itarathā”ti. Atha naṃ āmantetvā “bhadde mayi araṇṇato kiñci anāharante amhākaṃ jīvikaṃ nappavattati, yāva mamāgamaṇā mā ukkaṇṭhi, ahaṃ araṇṇaṃ gamissāmi”ti vatvā gehavāsini “imaṃ mā pamajjitthā”ti ovaditvā araṇṇaṃ gantvā samaṇapabbajjaṃ pabbajitvā appamatto sattame divase aṭṭha samāpattiyo ca pañca abhiññāyo ca uppādetvā “idāni

1. Ekamāsa-aḍḍhamāsavārena (Syā)

Diṭṭhamaṅgalikāya avassayo bhavitum sakkhissāmī”ti iddhiyā gantvā caṇḍālagāmadvāre otaritvā Diṭṭhamaṅgalikāya gehadvāraṃ agamāsi. Sā tassāgamaṇaṃ sutvā gehato nikkhamitvā “sāmi kasmā maṃ anāthaṃ katvā pabbajitosī”ti paridevi. Atha naṃ “bhadde mā cintayi, tava porāṇakayasato idāni mahantataraṃ yasaṃ karissāmi, apica kho pana ‘na mayhaṃ Mātāṅgapaṇḍito sāmiko, mahābrahmā me sāmiko’ti ettakaṃ parisamajjhe vattum sakkhissāsī”ti āha. Āma sāmi sakkhissāmīti. “Tena hi ‘idāni te sāmiko kuhi’nti puṭṭhā ‘brahmalokaṃ gato’ti vatvā ‘kadā āgamissatī’ti vutte ‘ito sattame divase puṇṇamāyaṃ candaṃ bhinditvā āgamissatī’ti vadeyyāsī”ti naṃ vatvā mahāsatto Himavantameva gato.

Diṭṭhamaṅgalikāpi Bārāṇasiyaṃ mahājanassa majjhe tesu tesu ṭhānesu tathā kathesi. Mahājano “aho¹ mahābrahmā samāno Diṭṭhamaṅgalikaṃ na gacchati², evametam bhavissatī”ti saddahi. Bodhisattopi puṇṇamadivase candassa gaganamajjhe ṭhitakāle brahmattabhāvaṃ māpetvā sakalaṃ Kāsiraṭṭhaṃ dvādasayojanikaṃ Bārāṇasinagaraṇca ekobhāsaṃ katvā candamaṇḍalaṃ bhinditvā otaritvā Bārāṇasiyā uparūpari tikkhattum paribbha mitvā mahājanena gandhamālādīhi pūjyamāno caṇḍālagāmakābhimukho ahosi. Brahmabhaddā sannipatitvā caṇḍālagāmakam gantvā Diṭṭhamaṅgalikāya geham suddhavatthehi chādetvā bhūmiṃ catujjātiyagandhehi opuñchitvā³ pupphāni vikiritvā dhūmaṃ datvā celavitānaṃ pasāretvā mahāsayaṇaṃ pañṇāpetvā gandhatelehi dīpaṃ jāletvā dvāre rajatapattavaṇṇavālukaṃ okiritvā pupphāni vikiritvā dhaje bandhiṃsu. Evaṃ alaṅkate gehe mahāsatto otaritvā anto pavisitvā thokaṃ sayanapitṭhe nisīdi.

Tadā Diṭṭhamaṅgalikā utunī hoti. Athassā aṅguṭṭhakena nābhim parāmasi, kucchiyaṃ gabbho patiṭṭhāsi. Atha naṃ mahāsatto āmantetvā “bhadde gabbho te patiṭṭhito, tvaṃ puttaṃ vijāyissasi, tvampi puttapi te lābhaggayasaggappattā bhavissatha, tava pādadhovana-udakaṃ sakalajambudīpe rājūnaṃ abhisekodakaṃ bhavissati, nahānodakaṃ pana te amatosadhaṃ bhavissati, ye taṃ sīse āsiṇcissanti, te sabbarogehi muccissanti,

1. Amhākaṃ (Syā)

2. Kiṃ na gacchati (Syā)

3. Upalimpitvā (Syā)

kāḷakaṇṇim parivajjessanti, tava pādapiṭṭhe sīsam ṭhapetvā vandantā sahaṣsam dassanti, sotapathe ṭhatvā vandantā satam dassanti, cakkhupathe ṭhatvā vandantā ekam kahāpaṇam datvā vandissanti, appamattā hohi”ti nam ovaditvā gehā nikkhamitvā mahājanassa passantasseva uppatitvā candamaṇḍalam pāvisi. Brahmabhattā sannipatitvā ṭhitakāva rattim vītinaṃmetvā pātova Diṭṭhamaṅgalikam suvaṇṇasivikam āropetvā sīsena ukkhipitvā nagaram pavisiṃsu. “Mahābrahmabhariyā”ti tam upasaṅkamitvā mahājano gandhamālādīhi pūjesi. Pādapiṭṭhe sīsam ṭhapetvā vanditum labhantā sahaṣsatthavikam denti, sotapathe ṭhatvā vanditum labhantā satam denti, cakkhupathe ṭhatvā vanditum labhantā ekam kahāpaṇam denti. Evaṃ dvādasayojanikam Bārāṇasim tam gahetvā vicarantā atṭhārasakoṭṭidhanam labhiṃsu.

Atha nam nagaram pariharitvā ānetvā nagaramajjhe mahāmaṇḍapam kāretvā sāṇim parikkhipitvā mahāsayanam paññapetvā mahantena sirisobhaggena tattha vasāpesum. Maṇḍapasantikeyeva sattadvārakoṭṭham sattabhūmikam pāsadam katum ārabhiṃsu, mahantam navakammam ahosi. Diṭṭhamaṅgalikā maṇḍapeyeva puttam vijāyi. Athassa nāmaggaṇadivase brāhmaṇā sannipatitvā maṇḍape jātattā “Maṇḍabyakumāro”ti nāmam karimṃsu. Pāsādo pana dasahi māsehi niṭṭhito. Tato paṭṭhāya sā mahantena yasena tasmim vasati, Maṇḍabyakumāropi mahantena parivārena vaḍḍhati. Tassa sattatṭhavassakāleyeva jambudīpatale uttamācariyā sannipatiṃsu. Te tam tayo vede uggaṇhāpesum. So soḷasavassakālato paṭṭhāya brāhmaṇānam bhattam paṭṭhapesi, nibaddham soḷasa brāhmaṇasahassāni bhuñjanti. Catutthe dvārakoṭṭhake brāhmaṇānam dānam deti¹.

Athekasmiṃ mahāmahadivase² gehe bhum pāyāsam paṭiyādesum. Soḷasa brāhmaṇasahassāni catutthe dvārakoṭṭhake nisīditvā suvaṇṇarasavaṇṇena³ navasappinā pakkamadhukhaṇḍasakkharāhi ca abhisāṅkhataṃ pāyāsam paribhuñjanti. Kumāropi sabbālaṅkārapaṭimaṇḍito suvaṇṇapādukā āruyha hatthena kañcanaḍaṇḍam gahetvā “idha sappim detha, idha madhun”ti vicārento carati. Tasmim khaṇe Mātāṅgapaṇḍito Himavante

1. Dīyati (Sī, Syā, I) 2. Mahāsamayadivase (Syā, Ka) 3. Suvaṇṇasarakena (Syā)

assamapade nisinno “kā nu kho Diṭṭhamaṅgalikāya puttassa pavattī”ti olokeno tassa atitthe pakkhandabhāvaṃ disvā “ajjeva gantvā māṇavaṃ dametvā yattha dinnam mahapphalaṃ hoti, tattha dānaṃ dāpetvā āgamiṣṣāmi”ti cintetvā ākāseṇa Anotattadahaṃ gantvā mukhadhovanādīni katvā manosilātaḷe ṭhito rattadupaṭṭam nivāsetvā kāyabandhanaṃ bandhitvā paṃsukūlasaṅghāṭiṃ pārūpitvā mattikāpattam ādāya ākāseṇāgantvā catutthe dvārakoṭṭhake dānaggeyyeva otaritvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Maṇḍabyo kumāro ito cito ca olokeno taṃ disvā “evaṃ virūpo saṅkārayakkhasadiso ayaṃ pabbajito imaṃ ṭhānaṃ āgacchanto kuto nu kho āgacchatī”ti tena saddhiṃ sallapanto paṭhamam gāthamāha—

1. “Kuto nu āgacchasi dummavāsī,
Otallako paṃsupisācakova.
Saṅkāraḷaṃ paṭimuṇca kaṇṭhe,
Ko re tuvaṃ hosi adakkhiṇeyyo”ti.

Tattha **dummavāsī**¹ anañjita-amaṇḍitaghaṭitasāṅghāṭikapilotikavasano. **Otallakoti** lāmako olambavilambanantakadharo vā². **Paṃsupisācakovā**ti saṅkāraṭṭhāne pisācako viya. **Saṅkāraḷanti** saṅkāraṭṭhāne laddhapilotikaṃ. **Paṭimuṇcā**ti paṭimuṇcitvā. **Adakkhiṇeyyoti** tvaṃ adakkhiṇeyyo imesaṃ paramadakkhiṇeyyānaṃ nisinnaṭṭhānaṃ eko hutvā kuto āgato.

Taṃ sutvā mahāsatto muducitteneva tena saddhiṃ sallapanto dutiyaṃ gāthamāha—

2. “Annam tvedaṃ pakataṃ yasassi,
Taṃ khajjare bhuñjare piyyare ca.
Jānāsi maṃ tvaṃ paradattūpajīviṃ,
Uttitṭhapiṇḍaṃ labhataṃ sapāko”ti.

Tattha **pakatanti** paṭiyattaṃ. **Yasassī**ti parivārasampanna. **Taṃ khajjare**ti taṃ khajjanti ca bhuñjanti ca pivanti ca, kimkāraṇā mayhaṃ kujjhasi. **Uttitṭhapiṇḍanti**

1. Rumavāsīti (Sī, I)

2. OLambavilambanantakasuttakadharo (Syā)

upatiṭṭhitvā labhitabbapiṇḍam, utṭhāya ṭhitehi vā diyamānam heṭṭhā ṭhatvā labhitabbapiṇḍam. **Labhataṃ sapākoti** sapāko caṇḍālopi labhatu. Jātisampannā hi yattha katthaci labhanti, sapākacaṇḍālassa pana ko deti, dullabhapiṇḍo ahaṃ, tasmā me jīvitapavattanattham bhojanam dāpehi kumārāti.

Tato Maṇḍabyo gāthamāha—

3. “Annam mamedam pakataṃ brāhmaṇānam,
Attatthāya saddahato mamedam.
Apehi etto kimidhaṭṭhitosi,
Na mādisā tuyham dadanti jammā”ti.

Tattha **attatthāyā**ti attano vaḍḍhi-atthāya. **Apehi ettoti** imamhā ṭhānā apagaccha. **Na mādisā**ti mādisā jātisampannānam udiccabrāhmaṇānam dānam denti, na tuyham caṇḍālassa, gaccha jammāti.

Tato mahāsatto gāthamāha—

4. “Thale ca ninne ca vapanti bījam,
Anūpakhetṭe phalamāsamānā.
Etāya saddhāya dadāhi dānam,
Appeva ārādhaye dakkhiṇeyye”ti.

Tassattho—kumāra sassaphalam āsīsamānā tīsupi khettesu bījam vapanti. Tattha ativuṭṭhikāle thale sassam sampajjati, ninne pūtikam hoti, anūpakhetṭe nadiṇca, taḷākaṇca nissāya kataṃ oghena vuyhati. Mandavuṭṭhikāle thale khetṭe¹ vipajjati, ninne thokam sampajjati, anūpakhetṭe sampajjateva. Samavuṭṭhikāle thale khetṭe¹ thokam sampajjati, itaresu sampajjateva. Tasmā yathā phalamāsīsamānā tīsupi khettesu vapanti, tathā tvampi etāya phalasaddhāya āgatāgatānam sabbesaṃyeva dānam dehi, appeva nāma evaṃ dadanto dakkhiṇeyye ārādheyysī labheyysīti.

Tato Maṇḍabyo gāthamāha—

5. “Khattāni mayhaṃ veditāni loke,
Yesāhaṃ bījāni patitṭhapemi.
Ye brāhmaṇā jātīmantūpapannā,
Tānīdha khettāni supesalānī”ti.

Tattha **yesāhanti** yesu ahaṃ. **Jātīmantūpapannā**ti jātīyā ca mantehi ca upapannā.

Tato mahāsatto dve gāthā abhāsi—

6. “Jātīmado ca atimānītā ca,
Lobho ca doso ca mado ca moho.
Ete aguṇā yesu ca santi¹ sabbe,
Tānīdha khettāni apesalāni.

7. Jātīmado ca atimānītā ca,
Lobho ca doso ca mado ca moho.
Ete aguṇā yesu na santi sabbe,
Tānīdha khettāni supesalānī”ti.

Tattha **jātīmadoti** “ahamasmi jātīsampanno”ti evaṃ uppannamāno². **Atimānītā cāti** “aṅṅo mayā saddhiṃ jātī-ādīhi sadiso natthī”ti atikkamma pavattamāno. Lobhādayo lubbhanadussanamajjanamuyhanamattāva. **Apesalānī**ti evarūpā puggalā āsīvisabharitā viya vammikā appiyasīlā honti, evarūpānaṃ dinnāṃ na mahapphalaṃ hoti, tasmā mā etesaṃ supesalakhettabhāvaṃ maññittha. Na hi jātīmantā saggaḍāyakā. Ye pana jātīmanādirahitā ariyā, tāni khettāni supesalāni, tesu dinnāṃ mahapphalaṃ, te saggaḍāyakā hontīti.

Iti so mahāsatte punappunāṃ kathente kujjhitvā “ayaṃ ativiya bahum vippalapati, kuhiṃ gatā ime dovārikā, nayimaṃ caṇḍālāṃ nīharantī”ti gāthamāha—

1. Yesu vasanti (Sī, Syā, I)

2. Uppannamado (Syā, I)

8. “Kvettha gatā upajotiyo ca,
Upajjhāyo¹ atha vā gaṇḍakucchi².
Imassa daṇḍañca vadhañca datvā,
Gale gahetvā khalayātha jamman”ti.

Tattha **kvettha gatā**ti imesu tīsu dvāresu ṭhapitā upajotiyo ca upajjhāyo ca gaṇḍakucchi cāti tayo dovārikā kuhiṃ gatāti attho.

Tepi tassa vacanaṃ sutvā vegenāgantvā vanditvā “kiṃ karoma devā”ti āhaṃsu. Ayaṃ vo jammo caṇḍālo diṭṭhoti. Na passāma deva, kutoci āgatabhāvaṃ na jānāmāti. Ko cesa māyākāro vā vijjādharo vā bhavissati, idāni kiṃ tiṭṭhathāti. Kiṃ karoma devāti. Imassa mukhameva pothetvā bhindantā daṇḍaveḷupesikāhi piṭṭhicammaṃ uppātentā vadhañca datvā gale gahetvā etaṃ jammaṃ khalayātha, ito nīharathāti.

Mahāsatto tesu attano santikaṃ anāgatesveva uppatitvā ākāse ṭhito gāthamāha—

9. “Giriṃ nakhena khaṇasi, ayo dantehi khādasi.
Jātavedaṃ padahasi, yo isiṃ paribhāsasī”ti.

Tattha **jātavedaṃ padahasī**ti aggim gilituṃ vāyamaṃsi.

Imaṃ pana gāthaṃ vatvā mahāsatto passantasveva māṇavassa ca brāhmaṇānañca ākāse pakkhandi. Tamatthaṃ pakāsento Satthā āha—

10. “Idaṃ vatvāna Mātango, isi saccaparakkamo.
Antalikkhasmiṃ pakkāmi, brāhmaṇānaṃ udikkhatan”ti.

Tattha **saccaparakkamoti** sabhāvaparakkamo.

So pācīnadisābhimukho gantvā ekāya vīthiyā otaritvā “padavaḷaṇṇaṃ paññāyatū”ti adhiṭṭhāya pācīnadvārasamīpe piṇḍāya caranto missakabhattaṃ saṃkaḍḍhitvā ekissaṃ sālāyaṃ nisīditvā missakabhattaṃ

1. Upavajjho (Syā)

2. Bhaṇḍakucchi (Sī, Syā, I)

paribhuñji. Nagaradevatā “ayaṃ amhākaṃ ayyaṃ viheṭhetvā kathetī”ti asahamānā āgamimsu. Athassa jeṭṭhakayakkho Maṇḍabyassa gīvaṃ gahetvā parivattesi, sesadevatā sesabrāhmaṇānaṃ gīvaṃ gaṇhitvā parivattesum. Bodhisatte muducittatāya pana “tassa putto”ti naṃ na mārenti, kevalaṃ kilamentiyeva. Maṇḍabyassa sīsaṃ parivattitvā piṭṭhipassābhimukhaṃ jātaṃ, hatthapādā ujukā thaddhāva aṭṭhaṃsu, akkhīni kālakatasseva parivattimsu. So thaddhasarīrova nipajji, sesabrāhmaṇā mukhena kheḷaṃ vamaṇṭā aparāparaṃ parivattanti. Māṇavā “ayye puttassa te kiṃ jātaṃ”ti Diṭṭhamaṅgalikāya ārocayimsu. Sā vegena gantvā puttaṃ disvā “kimetan”ti vatvā gāthamāha—

11. “Āvellitaṃ piṭṭhito uttamaṅgaṃ,
Bāhuṃ pasāreti akammaneyyaṃ.
Setāni akkhīni yathā matassa,
Ko me imaṃ puttamakāsi evaṃ”ti.

Tattha **āvellitanti**¹ parivattitaṃ.

Athassā tasmim̐ thāne thitajano ārocetuṃ gāthamāha—

12. “Idhāgamā samaṇo dummavāsī,
Otallako paṃsupisācakova.
Saṅkāracoḷaṃ paṭimuñca kaṇṭhe,
So te imaṃ puttamakāsi evaṃ”ti.

Sā taṃ sutvāva cintesi “aññassetāṃ balaṃ natthi, nissamsayaṃ Mātaṅgapaṇḍito bhavissati, sampannamettābhāvano kho pana dhīro na ettakaṃ janaṃ kilametvā gamissati, katarāṃ nu kho disaṃ gato bhavissatī”ti. Tato pucchantī gāthamāha—

13. “Katamaṃ disaṃ agamā bhūripañño,
Akkhātha me māṇavā etamatthaṃ.
Gantvāna taṃ paṭikaremu accayaṃ,
Appeva naṃ putta labhemu jīvitaṃ”ti.

1. Āveṭhitanti (Sī, I)

Tattha **gantvānā**ti tassa santikaṃ gantvā. **Taṃ paṭikaremu accayanti** taṃ accayaṃ paṭikarissāma desessāma, khamāpessāma nanti. **Putta labhemu jīvanti** appeva nāma puttassa jīvitaṃ labheyyāma.

Athassā tattha ṭhitā māṇavā kathentā gāthamāhamsu—

14. “Vehāyasaṃ agamā bhūripaṇṇo,
Pathaddhuno pannaraseva cando.
Api cāpi so purimadisaṃ agacchi,
Saccappaṭiṇṇo isi sādhurūpo”ti.

Tattha **pathaddhunoti** ākāsapathasaṅkhātassa addhuno majjhe ṭhito pannarase cando viya. **Api cāpi soti** apica kho pana so puratthimaṃ disaṃ gato.

Sā tesāṃ vacanaṃ sutvā “mama sāmikaṃ upadhāressāmī”ti suvaṇṇakalasaṃsuvaṇṇasarakāṇi gāhāpetvā dāsigaṇaparivutā tena padavaḷaṇṇassa adhiṭṭhitatṭhānaṃ patvā tenānusārena gacchantī tasmim pīṭhikāya nisīditvā bhuñjamāne tassa santikaṃ gantvā vanditvā aṭṭhāsi. So taṃ disvā thokaṃ odanaṃ patte ṭhapesi. Diṭṭhamaṅgalikā suvaṇṇakalasaṃ tassa udakaṃ adāsi. So tattheva hatthaṃ dhovitvā mukhaṃ vikkhālesi. Atha naṃ sā “kena me puttassa so vipakāro kato”ti pucchantī gāthamāha—

15. “Āvellitaṃ piṭṭhito uttamaṅgaṃ,
Bāhuṃ pasāreti akammaneyyaṃ.
Setāni akkhīni yathā matassa,
Ko me imaṃ puttamakāsi evaṃ”ti.

Tato parā tesāṃ vacanapaṭivacanagāthā honti—

16. “Yakkhā have santi mahānubhāvā,
Anvāgatā isayo sādhurūpā.
Te duṭṭhacittaṃ kupitaṃ viditvā,
Yakkhā hi te puttamakāṃsu evaṃ.

17. Yakkhā ca me puttamaṁsu evaṁ,
Tvaññeva me mā kuddho brahmacāri.
Tumheva pāde saraṇaṁ gatāsmi,
Anvāgatā puttasaṁsena bhikkhu.

18. Tadeva hi etarahi ca mayhaṁ,
Manopadoso na mamaṁhi koci.
Putto ca te vedamadena matto,
Atthaṁ na jānāti adhicca vede.

19. Addhā have bhikkhu muhuttakena,
Sammuyhateva purisassa saññā.
Ekāparādhaṁ khama bhūripaṇṇa,
Na paṇḍitā kodhabalā bhavanti”ti.

Tattha **yakkhā**ti nagarapariggāhakayakkhā. **Anvāgatā**ti anu āgatā, isayo¹ sādhurūpā guṇasampannāti evaṁ jānamānāti attho. **Teti** te isīnaṁ guṇaṁ ñatvā tava puttaṁ duṭṭhacittaṁ kupitacittaṁ veditvā. **Tvaññeva** **meti** sace yakkhā kupitā evamaṁsu, karontu, devatā nāma pāṇīya-uḷuṅkamattena santappetuṁ sakkā, tasmāhaṁ tesaṁ na bhāyāmi, kevalaṁ tvaññeva me puttassa mā kujjhi. **Anvāgatā**ti āgatāsmi. **Bhikkhū**ti mahāsattaṁ ālapantī puttassa jīvitadānaṁ yācati. **Tadeva** **hī**ti Diṭṭhamaṅgalike tadā tava puttassa maṁ akkosanakāle ca mayhaṁ manopadoso natthi, etarahi ca tayi yācamānāyapi mama tasmaṁ manopadoso natthiyeva. **Vedamadenā**ti “tayo vedā me uggahitā”ti madena. **Adhiccā**ti vede uggahetvāpi atthānatthaṁ na jānāti. **Muhuttakenā**ti yaṁ kiñci uggahetvā muhuttakeneva.

Evaṁ tāya khamāpiyamāno mahāsatto “tena hi etesaṁ yakkhānaṁ palāyanatthāya amatosadhaṁ dassāmi”ti vatvā gāthamāha—

1. Anvāgatāti isayo (Sī), anvāgatāti āgantvā isayo (Syā)

20. “Idañca mayhaṃ uttiṭṭhapiṇḍaṃ,
Tava Maṇḍabyo bhuñjatu appapañño.
Yakkhā ca te naṃ na viheṭṭhayeyyūṃ,
Putto ca te hessati so arogo”ti.

Tattha **uttiṭṭhapiṇḍanti** ucchiṭṭhakapiṇḍaṃ, “ucchiṭṭhapiṇḍan”tipi pāṭho.

Sā mahāsattassa vacanaṃ sutvā “detha sāmi amatosadhaṃ”ti
suvaṇṇasarakāṃ upanāmesi. Mahāsatto ucchiṭṭhakakaṇṭhikaṃ tattha āsiñcitvā
“paṭhamaññeva ito upaḍḍhaṃ tava puttassa mukhe osiñcitvā¹ sesaṃ cāṭiyaṃ
udakena missetvā sesabrāhmaṇānaṃ² mukhe osiñcehi³, sabbepi nirogā
bhavissantī”ti vatvā uppatitvā Himavantameva gato. Sāpi taṃ sarakāṃ
sīsenādāya “amatosadhaṃ me laddhaṃ”ti vadantī nivesanaṃ gantvā
paṭhamāṃ puttassa mukhe kaṇṭhikaṃ osiñci, yakkho palāyi. Itaro paṃsum
puñchanta uṭṭhāya “ammakimetaṃ”ti āha. Tayā kataṃ tvameva jānissasi, ehi
tāta tava dakkhiṇeyyānaṃ tesaṃ vippakāraṃ passāti. So te disvā vippaṭṭisārī
ahosi. Atha naṃ mātā “tāta Maṇḍabya tvaṃ bālo dānassa
mahapphalaṭṭhānaṃ na jānāsi, dakkhiṇeyyā nāma evarūpā na honti,
Mātaṅgapaṇḍitasadisāva honti, ito paṭṭhāya mā etesaṃ dussīlānaṃ
dānamadāsi, sīlavantānaṃ dehi”ti vatvā āha—

21. “Maṇḍabya bālosi parittapañño,
Yo puññakkhattānamakovidosi.
Mahakkasāvesu dadāsi dānaṃ,
Kiliṭṭhakammesu asaṇṇatesu.

22. Jaṭā ca kesā ajinā nivatthā,
Jarūdapānaṃva mukhaṃ parūḷhaṃ.
Pajaṃ imaṃ passatha dummarūpaṃ,
Na jaṭājinaṃ tāyati appapaññaṃ.

1. Opitvā (Sī, I), osiñcāpetvā (Syā)

2. Tesaṃ brāhmaṇānaṃ (Sī, I)

3. Opehi (Sī, I), osiñcāpesi (Syā)

23. Yesaṃ rāgo ca doso ca, avijjā ca virājitā.

Khīṇāsavā arahanto, tesu dinnam mahapphalan”ti.

Tattha **mahakkasāvesūti** mahākasāvesu mahantehi rāgakasāvādhi samannāgatesu. **Jaṭā ca kesāti** tāta Maṇḍabya tava dakkhiṇeyyesu ekaccānaṃ kesā jaṭā katvā baddhā. **Ajinā nivatthāti** sakhurāni ajinacammāni nivatthā. **Jarūdapānaṃvāti** tiṇagahanena¹ jīṇṇakūpo viya mukhaṃ dīghamassutāya parūlhaṃ. **Pajam imanti** imaṃ evarūpaṃ anañjitāmaṇḍitalūkhavesaṃ pajam passatha. **Na jaṭajinanti** etaṃ jaṭajinaṃ imaṃ appapaññaṃ pajam tāyitum na sakkoti, silapaññaṇatapokammāneva imesaṃ sattānaṃ patitthā honti. **Yesanti** yasmā² yesaṃ ete rajjanadussanamuyhanasabhāvā rāgādayo aṭṭhavatthukā ca avijjā virājitā vigatā, vigatattāyeva ca etesaṃ kilesānaṃ ye khīṇāsavā arahanto, tesu dinnam mahapphalaṃ, tasmā tvaṃ tāta ito paṭṭhāya evarūpaṇam dussilānaṃ adatvā ye loka aṭṭhasamāpattilābhino pañcābhiñña dhammikasamaṇabrāhmaṇā ca Paccekabuddhā ca santi, tesam dānaṃ dehi, ehi tāta tava kulūpake amatosadham pāyetvā aroge karissāmāti vatvā ucchiṭṭhakañjikaṃ gāhāpetvā udakacāṭiyaṃ pakkhipitvā soḷasannaṃ brāhmaṇasahassānaṃ mukhesu āsiṇcāpesi.

Ekeko paṃsum puñchantova uṭṭhahi. Atha ne brāhmaṇā “imehi caṇḍālucchiṭṭhakaṃ pītan”ti abrāhmaṇe karimsu. Te lajjitā Bārāṇasito nikkhamitvā Majjharaṭṭham³ gantvā Majjharañño santike vasiṃsu, Maṇḍabyo pana tattheva vasi. Tadā Vettavatīnagaraṃ upanissāya Vettavatīnadītīre Jātimanto nāmeko brāhmaṇo pabbajito jātim nissāya mahantaṃ mānamakāsi. Mahāsatto “etassa mānaṃ bhindissāmī”ti taṃ thānaṃ gantvā tassa santike uparisote vasaṃ kappesi. So ekadivasam dantakaṭṭham khāditvā “imaṃ dantakaṭṭham Jātimantassa jaṭāsu laggatū”ti adhiṭṭhāya nadiyaṃ pātesi. Taṃ tassa udakaṃ ācamantassa jaṭāsu laggi. So taṃ disvāva “nassa vasalā”ti vatvā “kuto ayaṃ kālakaṇṇī āgato, upadhāressāmi nan”ti uddhamsotaṃ gacchanto mahāsattaṃ disvā “kiṃ jātikosi”ti pucchi. Caṇḍālosmīti. Tayā nadiyā dantakaṭṭham

1. Tiṇaggaḥaṇena (Sī, I, Ka)

2. Tasmā (Sī, I)

3. Mejjharaṭṭham (Sī, Syā, I)

pātītanti. Āma mayāti. “Nassa vasala caṇḍāla kālakaṇṇi mā idha vasi, heṭṭhāsote vasāhī”ti vatvā heṭṭhāsote vasantenapi tena pātite dantakatṭhe paṭisotaṃ āgantvā jaṭāsu laggante so “nassa vasala, sace idha vasissasi, sattame divase sattadhā muddhā phalissatī”ti āha.

Mahāsatto “sacāhaṃ etassa kujjhissāmi, sīlaṃ me arakkhitaṃ bhavissati, upāyenevassa mānaṃ bhindissāmī”ti sattame divase sūriyuggamaṇaṃ nivāresi. Manussā ubbālha Jātimantaṃ tāpasāṃ upasaṅkamitvā “bhante tumhe sūriyuggamaṇaṃ na dethā”ti pucchimsu. So āha “na me taṃ kammaṃ, naditīre paneko caṇḍālo vasati, tassetāṃ kammaṃ bhavissatī”ti. Manussā mahāsattaṃ upasaṅkamitvā “tumhe bhante sūriyuggamaṇaṃ na dethā”ti pucchimsu. Āmāvusoti. Kimkāraṇāti. Tumhākaṃ kulūpako tāpaso maṃ niraparādhaṃ abhisapi, tasmiṃ āgantvā khamāpanatthāya mama pādesu patite sūriyaṃ vissajjessāmīti. Te gantvā taṃ kaḍḍhantā ānetvā mahāsattassa pādamūle nipajjāpetvā khamāpetvā āhaṃsu “sūriyaṃ vissajjetha bhante”ti. Na sakkā vissajjetuṃ, sacāhaṃ vissajjessāmi, imassa sattadhā muddhā phalissatīti. Atha bhante kiṃ karomāti. So “mattikāpiṇḍaṃ āharathā”ti āharāpetvā “imaṃ tāpasassa sīse ṭhapetvā tāpasāṃ otāretvā uduke ṭhapethā”ti ṭhapāpetvā sūriyaṃ vissajjesi. Sūriyarasmīhi paḥaṭamatte mattikāpiṇḍo sattadhā bhijji, tāpaso uduke nimujji.

Mahāsatto taṃ dametvā “kahaṃ nu kho dāni soḷasa brāhmaṇasahassāni vasantī”ti upadhārento “Majjharaṇṇo santike”ti ñatvā “te damessāmī”ti iddhiyā gantvā nagarasāmaṇte otaritvā pattaṃ ādāya nagare piṇḍāya cari. Brāhmaṇā taṃ disvā “ayaṃ idha ekaṃ dve divase vasantopi amhe appatitṭhe karissatī”ti vegena gantvā “mahārāja māyākāro eko vijjādharo coro āgato, gaṇhāpetha naṃ”ti raṇṇo ārocesuṃ. Rājā “sādhū”ti sampatīcchi. Mahāsattopi missakabhattaṃ ādāya aññataraṃ kuṭṭaṃ nissāya piṭṭhikāya nisinna bhuñjati. Atha naṃ aññavihitakaṃ āhāraṃ paribhuñjamānameva raṇṇā pahitapurisā

asinā gīvaṃ paharitvā jīvitakkhayaṃ pāpesuṃ. So kālaṃ katvā brahmaloke nibbatti. Imasmiṃ kira jātake bodhisatto koṇḍadamako ahosi. So teneva paratantiyuttabhāvena¹ jīvitakkhayaṃ pāpuṇi. Devatā kujjhitvā sakalameva Majjharatṭhaṃ uṇhaṃ kukkuḷavassaṃ² vassāpetvā ratṭhaṃ aratṭhamakaṃsu. Tena vuttaṃ—

“Upahacca manaññam majjho, Mātāṅgasmim yasassine.

Sapārisajjo ucchinno, Majjhāraññaṃ tadā ahū”ti³.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na idāneva, pubbepi Udeno pabbajite viheṭṭhesiyeva”ti vatvā jātakam samodhānesi “tadā Maṇḍabyo Udeno ahosi, Mātāṅgapaṇḍito pana ahameva ahosi”ti.

Mātāṅgajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Cittasambhūtajātakavaṇṇanā (498)

Sabbaṃ narānaṃ saphalaṃ sucinṇanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto āyasmato Mahākassapassa piyasaṃvāse dve saddhivihārike bhikkhū ārabha kathesi. Te kira aññaṃaññaṃ appaṭivibhattabhogā paramavissāsikā ahesuṃ, piṇḍāya carantāpi ekatova gacchanti, ekatova āgacchanti, vinā bhavituṃ na sakkonti. Dhammasabhāyaṃ bhikkhū tesameva vissāsaṃ vaṇṇayamānā nisīdimsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinna”ti pucchitvā “imāya nāma”tim vutte “anacchariyaṃ bhikkhave imesaṃ ekasmiṃ attabhāve vissāsikattaṃ, porāṇakapaṇḍitā tīṇi cattāri bhavantarāni gacchantāpi mittabhāvaṃ na vijahimsu”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Avantiratṭhe Ujjeniyaṃ Avantimahārājā nāma rajjaṃ kāresi. Tadā Ujjeniyā bahi caṇḍalagāmaṃ ahosi. Mahāsatto tattha nibbatti, aparopi satto tasseva mātucchāputto hutvā nibbatti. Tesu eko Citto nāma ahosi, eko Sambhūto nāma. Te

1. Paraniyuttabhāveneva (Syā)

2. Uṇhakalavassaṃ (I)

3. Khu 6. 61 piṭṭhe Saṃkiccājātake.

ubhopi vayappattā caṇḍālavaṃsadhovanam nāma sippam uggaṇhitvā ekadivasam “Ujjenīnagaradvāre sippam dassessāmā”ti eko uttaradvāre sippam dassesi, eko pācīnadvāre. Tasmiṃca nagare dve diṭṭhamaṅgalikāyo ahesum, ekā seṭṭhidhītā, ekā puro hitadhītā. Tā bahukhādanīyabhojanīyamālāgandhādīni gāhāpetvā “uyyānakīlam kīḷissāmā”ti ekā uttaradvārena nikkhami, ekā pācīnadvārena. Tā te caṇḍālaputte sippam dassente disvā “ke ete”ti pucchitvā “caṇḍālaputtā”ti sutvā “apassitabbayuttakam vata passimhā”ti gandhodakena akkhīni dhovivā nivattimsu. Mahājano “are duṭṭhacaṇḍāla tumhe nissāya mayam amūlakāni surābhaddhādīni na labhimhā”ti te ubhopi bhātike pothetvā anayabyasanam pāpesi.

Te paṭiladdhasaññā uṭṭhāya aññamaññassa santikam gacchantā ekasmiṃ ṭhāne samāgantvā aññamaññassa tam dukkhupattim ārocetvā roditvā paridevitvā “kinti karissāmā”ti mantetvā “imam amhākam jātim nissāya dukkham uppannam, caṇḍālakammam kātum na sakkhissāma, jātim paṭicchādetvā brāhmaṇamaṇavaṇṇena Takkasilam gantvā sippam uggaṇhissā mā”ti sannitṭhānam katvā tattha gantvā dhammantevāsikā hutvā disāpāmokkhācariyassa santike sippam paṭṭhapesum. Jambudīpatale “dve kira caṇḍālā jātim paṭicchādetvā sippam uggaṇhantī”ti sūyittha. Tesu Cittapaṇḍitassa sippam niṭṭhitam, Sambhūtaṃ na tāva niṭṭhāti.

Athekadivasam eko gāmaṃvāsī “brāhmaṇavācanakam karissāmī”ti ācariyam nimantesi. Tameva rattiṃ devovassitvā magge kandarādīni pūresi. Ācariyo pātova Cittapaṇḍitam pakkosāpetvā “tāta aham gantum na sakkhissāmi, tvaṃ māṇavehi saddhim gantvā maṅgalam vatvā tumhehi laddham bhuñjitvā amhehi laddham āharā”ti pesesi. So “sādhū”ti māṇavake gahetvā gato. Yāva māṇavā nhāyanti ceva mukhāni ca dhovanti, tāva manussā pāyāsam vaḍḍhetvā nibbātūti ṭhapesum. Māṇavā tasmim anibbuteyeva āgantvā nisīdimsu. Manussā dakkhiṇodakam datvā tesam purato pātiyo ṭhapesum. Sambhūto luddhadhātuko¹ viya hutvā “sītalo”ti saññāya pāyāsapiṇḍam ukkhipitvā mukhe ṭhapesi, so

1. Muddhadhātuko (Sī, Syā)

tassa āditta-ayoguḷo viya mukhaṃ dahi. So kampamāno satim̐ anupaṭṭhāpetvā Cittapaṇḍitaṃ oloketvā caṇḍālabhāsāya eva¹ “khaḷu khaḷū”ti āha. Sopi tatheva satim̐ anupaṭṭhāpetvā caṇḍālabhāsāya eva “niggala niggala”ti āha. Māṇavā aññaṃaññaṃ oloketvā “kiṃ bhāsā nāmesā”ti vadimsu. Cittapaṇḍito maṅgalaṃ abhāsi. Māṇavā bahi nikkhamitvā vaggavaggā hutvā tattha tattha nisīditvā bhāsaṃ sodhentā “caṇḍālabhāsā”ti ñatvā “are duṭṭhacaṇḍalā ettakaṃ kālaṃ ‘brāhmaṇāmhā’ti vatvā vañcayitthā”ti ubhopi te pothayimsu. Atheko sappuriso “apethā”ti vāretvā “ayaṃ tumhākaṃ jātiyā doso, gacchatha katthaci dese va pabbajitvā jīvathā”ti te ubho uyyojesi. Māṇavā tesā caṇḍālabhāvaṃ ācariyassa ārocesuṃ.

Tepi araṇṇaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā na cirasseva tato cavitvā Neraṇjarāya tīre migiyā kucchisim̐ nibbattimsu. Te mātukucchito nikkhantakālato paṭṭhāya ekatova vicaranti, vinā bhavituṃ na sakkonti. Te ekadivasāṃ gocaraṃ gahetvā ekasim̐ rukkhamaḷe sīsena sīsāṃ, siṅgena siṅgaṃ, tuṇḍena tuṇḍāṃ allīyāpetvā romanthayamāne ṭhite disvā ekoluddakosattim̐ khipitvā ekappahāreneva jīvītā voropesi. Tato cavitvā Nammadānadītīre ukkusayoniyaṃ nibbattimsu. Tatrāpi vuddhippatte gocaraṃ gahetvā sīsena sīsāṃ, tuṇḍena tuṇḍāṃ, allīyāpetvā ṭhite disvā eko yaṭṭhiluddako ekappahāreneva bandhitvā vadhi. Tato pana cavitvā Cittapaṇḍito Kosambiyaṃ purohitassa putto hutvā nibbatti. Sambhūtaṇḍito Uttarapañcālāraṇṇo putto hutvā nibbatti. Te nāmaggaḥaṇadivasato paṭṭhāya attano jātim̐ anussarimsu. Tesu Sambhūtaṇḍito nirantaraṃ sarituṃ asakko catutthaṃ caṇḍāla-jātīmeva anussarati, Cittapaṇḍito paṭipāṭiyā catassopi jātiyo. So soḷasavassakāle nikkhamitvā Himavantaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā jhānābhīññaṃ nibbattetvā jhānasukhena vītināmento vasi. Sambhūtaṇḍitopi pitu accayena chattaṃ ussāpetvā chattaṃ maṅgaladivaseyeva mahājanaṃ majjhe maṅgalagītaṃ katvā udānavasena dve

1. Evaṃ (Sī, Syā, I)

gāthā abhāsi. Taṃ sutvā “amhākaṃ rañño maṅgalagītaṃ”ti orodhāpi gandhabbāpi tameva gītaṃ gāyanti. Anukkameneva “raññopiyaḡitaṃ”ti sabbeṃ nagaravāsino manussā tameva gāyanti.

Cittapaṇḍitopi Himavantapadese vasantoyeva “kiṃ nu kho mama bhātikena Sambhūtena chattaṃ laddhaṃ, udāhu na vā”ti¹ upadhārento laddhabhāvaṃ ṇatvā “navarajjaṃ tāva idāni gantvāpi bodhetuṃ na sakkhissāmi, mahallakakāle naṃ upasaṅkamitvā dhammaṃ kathetvā pabbājessāmi”ti cintetvā paṇṇāsa vassāni agantvā rañño puttadhītāhi vaḍḍhitakāle iddhiyā gantvā uyyāne otaritvā maṅgalasilāpatṭe suvaṇṇapaṭimā viya nisīdi. Tasmim̐ khaṇe eko dārako taṃ gītaṃ gāyanto dārūni uddharati, Cittapaṇḍito taṃ pakkosi. So āgantvā vanditvā aṭṭhāsi. Atha naṃ āha “tvaṃ pātova paṭṭhāya imeva gītaṃ gāyasi, kiṃ aññaṃ na jānāsi”ti. Bhante aññānīpi bahūni jānāmi, imāni pana dve rañño viyaḡitāni, tasmā imāneva gāyāmīti. Atthi pana rañño gītassa paṭigītaṃ gāyantoti. Natthi bhanteti. Sakkhissasi pana tvaṃ paṭigītaṃ gāyitunti. Jānanto sakkhissāmīti. “Tena hi tvaṃ raññā dvīsu gītesu gāyitesu idaṃ tatiyaṃ katvā gāyassū”ti gītaṃ datvā “gantvā rañño santike gāyissasi, rājā te pasīditvā mahantaṃ issariyaṃ dassatī”ti uyyojesi.

So sīghaṃ mātu santikaṃ gantvā attānaṃ alaṅkārapetvā rājadvāraṃ gantvā “eko kira dārako tumhehi saddhiṃ paṭigītaṃ gāyissatī”ti rañño ārocāpetvā “āgacchatū”ti vutte gantvā vanditvā “tvaṃ kira tāta paṭigītaṃ gāyissasi”ti puṭṭho “āma deva, sabbaṃ rājapariṣaṃ sannipātethā”ti sannipatitāya pariṣāya rājānaṃ āha “tumhe tāva deva tumhākaṃ gītaṃ gāyatha, athāhaṃ paṭigītaṃ gāyissāmi”ti. Rājā gāthādvayamāha—

24. “Sabbāṃ narānaṃ saphalaṃ suciṇṇaṃ,
Na kammunā kiṇcana moghamatthi.
Passāmi Sambhūtaṃ mahānubhāvaṃ,
Sakammunā puññaphalūpapannaṃ.

1. Na tāvāti (Syā, I)

25. “Sabbaṃ narānaṃ saphalaṃ suciṇṇaṃ,
Na kammunā kiñcana moghamatthi.
Kaccinnu cittassapi evamevaṃ,
Iddho mano tassa yathāpi mayhan”ti.

Tattha **na kammunā kiñcana**¹ **moghamatthi**ti sukatadukkaṭṭesu kammesu kiñcana² ekakammampi moghaṃ nāma natthi, nipphalaṃ na hoti, vipākaṃ datvāva nassatīti aparāpariyavedanīyakammaṃ sandhāyāha. **Sambhūta**nti attānaṃ vadati, passāmaḥaṃ āyasmantaṃ Sambhūtaṃ sakena kammena puññaphalūpapannaṃ, sakammaṃ nissāya puññaphalena upapannaṃ taṃ passāmīti attho. **Kaccinnu cittassapī**ti mayaṇhi dvepi janā ekato hutvā na ciraṃ sīlaṃ rakkhimha, ahaṃ tāva tassa phalena mahantaṃ yasaṃ patto, kacci nu kho me bhātikassa cittassapi evameva mano iddho samiddhoti.

Tassa gītāvasāne dārako gāyanto tatiyaṃ gāthamāha—

26. “Sabbaṃ narānaṃ saphalaṃ suciṇṇaṃ,
Na kammunā kiñcana moghamatthi.
Cittampi jānāhi tatheva deva,
Iddho mano tassa yathāpi tuyhan”ti.

Taṃ sutvā rājā catutthaṃ gāthamāha—

27. “Bhavaṃ nu citto suta’maññato te,
Udāhu te koci naṃ etadakkhā.
Gāthā sugītā na mamatthi kaṅkhā,
Dadāmi te gāmavaraṃ satañcā”ti.

Tattha **suta’maññato teti** ahaṃ Sambhūtaṃ bhātā Citto nāmāti vadantassa cittasseva nu te santikā sutanti attho. **Koci nanti** udāhu mayā Sambhūtaṃ rañño bhātā citto diṭṭhoti koci te etamatthaṃ ācikkhi. **Sugītā**ti sabbathāpi ayaṃ gāthā sugītā, natthettha mama kaṅkhā. **Gāmavaraṃ satañcā**ti gāmavarānaṃ te sataṃ dadāmīti vadati.

1. Kiñci nu (Ka)

2. Kiñcanaṃ (Syā), Kiñci nu (Ka)

Tato dārako pañcamaṃ gāthamāha—

28. “Na cāhaṃ Citto suta’maññato me,
Isī ca me etamatthaṃ asaṃsi.
Gantvāna rañño paṭigāhi gātham,
Api te varaṃ attamano dadeyyā”ti.

Tattha **etamatthanti** tumhākaṃ uyyāne nisinno eko isi mayhaṃ
etamatthaṃ ācikkhi.

Taṃ sutvā rājā “so mama bhātā citto bhavissati, idāneva naṃ gantvā
passissāmī”ti purise āṇāpento gāthādvayamāha—

29. “Yojentu ve rājarathe, sukate cittasibbane.
Kaccaṃ nāgānaṃ bandhatha, gīveyyaṃ paṭimuñcatha.

30. Āhaññantu bherimudiṅgasāṅkhe,
Sīghāni yānāni ca yojayantu.
Ajjevahaṃ assamaṃ taṃ gamissaṃ,
Yattheva dakkhissa’misim nisinnaṃ”ti.

Tattha **āhaññantūti** āhanantu¹. **Assamaṃ tanti** taṃ assamaṃ.

So evaṃ vatvā rathaṃ abhiruyha sīghaṃ gantvā uyyānadvāre rathaṃ
ṭhapetvā Cittapaṇḍitaṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisinno
tuṭṭhamānaso aṭṭhamaṃ gāthamāha—

31. “Suladdhalābho² vata me ahosi,
Gāthā sugītā parisāya majjhe.
Svāhaṃ isim sīlavatūpapannaṃ,
Disvā patīto sumano’ha’masmī”ti.

Tassattho—suladdhalābho vata mayhaṃ chattamaṅgaladivase parisāya
majjhe gītagāthā sugītāva ahosi, svāhaṃ ajja sīlavatasampannaṃ isim disvā
pītisomanassappatto jātoti.

1. Haññantūti āhaññantu (Syā), āhaññarunti āhaññantu (I) 2. Suladdhalābhā (Sī, I)

So Cittapaṇḍitassa diṭṭhakālato paṭṭhāya somanassappatto “bhātikassa me pallaṅkam attharathā”ti-ādīni āṇāpento navamaṃ gāthamāha—

32. “Āsanaṃ udakaṃ pajjaṃ, paṭiggaṇhātu no bhavaṃ.

Agghe bhavantaṃ pucchāma, aggaṃ kurutu no bhavaṃ”ti.

Tattha **agghe**ti atithino dātabbayuttakasmim agghe bhavantaṃ āpucchāma. **Kurutu** noti imaṃ no aggaṃ bhavaṃ paṭiggaṇhātu.

Evaṃ madhurapaṭisanthāraṃ katvā rajjaṃ majjhe bhinditvā dento itaraṃ gāthamāha—

33. “Rammañca te āvasathaṃ karontu,

Nārīgaṇehi paricārayassu.

Karohi okāsamanuggahāya,

Ubhopimaṃ issariyaṃ karomā”ti.

Tattha **imaṃ issariyanti** Kapilaratṭhe Uttarapañcālanagare rajjaṃ majjhe bhinditvā dvepi janā karoma anubhavāma.

Tassa taṃ vacanaṃ sutvā Cittapaṇḍito dhammaṃ desento cha gāthā abhāsi—

34. “Disvā phalaṃ duccharitassa rāja,

Atho suciṇṇassa mahāvīpākaṃ.

Attānameva paṭisaṃyamissaṃ,

Na patthaye putta pasuṃ dhanam vā.

35. Dasevi’ mā vassadasā, maccanaṃ idha jīvitaṃ.

Apattaññeva taṃ odhiṃ, naḷo chinnova sussati.

36. Tattha kā nandi kā khiḍḍā, kā ratī kā dhanesanā.

Kiṃ me puttehi dārehi, rāja muttosmi bandhanā.

37. Sohaṃ evaṃ pajānāmi, maccu me nappamajjati.

Antakenādhīpannassa, kā ratī kā dhanesanā.

38. Jāti narānaṃ adhamā janinda,
 Caṇḍālayoni dvipadākaniṭṭhā.
 Sakehi kammehi supāpakehi,
 Caṇḍālagabbhe avasimha pubbe.

39. Caṇḍālāhumha avantīsu, migā Nerañjaraṃ pati.
 Ukkusā Nammadātīre, tya'jja brāhmaṇakhattiya''ti.

Tattha **duccaritassāti** mahārāja tvaṃ sucaritasseva phalaṃ jānāsi, ahaṃ pana duccaritassapi phalaṃ passāmiyeva. Mayaṃ hi ubho duccaritassa phalena ito catutthe attabhāve caṇḍālayoniyāṃ nibbattā. Tattha na ciraṃ sīlaṃ rakkhitvā tassa phalena tvaṃ khattiyakule nibbatto, ahaṃ brāhmaṇakule, evāhaṃ¹ duccaritassa ca phalaṃ suciṇṇassa ca mahāvīpākāṃ disvā attānameva sīlasaṃyamena paṭisaṃyamissaṃ, puttaṃ vā pasuṃ vā dhanāṃ vā na patthemī.

Dasevi'mā vassadasāti mahārāja mandadasakaṃ khiḍḍādasakaṃ vaṇṇadasakaṃ baladasakaṃ paññādasakaṃ hānidasakaṃ pabbhāradasakaṃ vaṇkadasakaṃ momūhadasakaṃ sayanadasakanti imesañhi dasannaṃ dasakānaṃ vasena daseva vassadasā imesaṃ² maccānaṃ idha manussaloke jīvitaṃ, tayidaṃ na niyameṇa sabbā eva etā dasā pāpuṇāti, atha kho appattaññeva taṃ odhiṃ naḷo chinnova sussati. Yepi sakalaṃ vassasataṃ jīvanti, tesampi mandadasake pavattā rūpārūpadhammā vicchinditvā ātape khittanaḷo viya tattheva sussanti antaradhāyanti, taṃ odhiṃ atikkamitvā khiḍḍādasakaṃ na pāpuṇanti, tathā khiḍḍādasakādīsu pavattā vaṇṇadasakādīni.

Tatthāti tasmim evaṃ sussamāne jīvite kā pañca kāmagaṇe nissāya abhinandī, kā kāyakīḷādivasena khiḍḍā, kā somanassavasena rati, kā dhanesanā, kiṃ me puttehi, kiṃ dārehi, muttosmi tamhā puttadārabandhanāti attho. **Antakenādhīpannassāti** jīvitantakarena maccunā abhibhūtaṃ. **Dvipadākaniṭṭhāti** dvipadānaṃ antare lāmakā. **Avasimhāti** dvepi mayāṃ vasimha.

1. Etañcāhaṃ (Ka)

2. Imaṃ (Sī, Syā)

Caṇḍālāhumhāti mahārāja ito pubbe catutthaṃ jātiṃ Avantiraṭṭhe Ujjeninagare caṇḍālā ahumha, tato cavitvā Nerañjarāya nadiyā tīre ubhopi migā ahumha. Tattha dvepi amhe ekasmiṃ rukkhamaññāṃ nissāya ṭhite eko luddako ekeneva sattipahārena jīvitā voropesi, tato cavitvā Nammadānadītīre kurarā ahumha. Tatrāpi no nissāya ṭhite eko nesādo ekappahāreneva bandhitvā jīvitakkhayaṃ pāpesi, tato cavitvā te mayaṃ ajja brāhmaṇakhattiyā jātā. Ahaṃ Kosambiyaṃ brāhmaṇakule nibbatto, tvaṃ idha rājā jātoti.

Evamassa atīte¹ lāmakajātiyo pakāsetvā idāni imissāpi jātiyā āyusaṅkhārapparittataṃ dassetvā puññesu ussāhaṃ janento catasso gāthā abhāsi—

40. “Upanīyati jīvitamappamāyu,
Jarūpanītassa na santi tāṇā.
Karoḥi pañcāla mameta vākyam,
Mā’kāsi kammāni dukkhudrayāni.

41. Upanīyati jīvitamappamāyu,
Jarūpanītassa na santi tāṇā.
Karoḥi pañcāla mameta vākyam,
Mā’kāsi kammāni dukkhapphalāni.

42. Upanīyati jīvitamappamāyu,
Jarūpanītassa na santi tāṇā.
Karoḥi pañcāla mameta vākyam,
Mā’kāsi kammāni rajassirāni.

43. Upanīyati jīvitamappamāyu,
Vaṇṇaṃ jarā hanti narassa jīyyato.
Karoḥi pañcāla mameta vākyam,
Mā’kāsi kammaṃ nirayūpapattiyā”ti.

1. Atītā (Syā)

Tattha **upanīyatī**ti mahārāja idaṃ jīvitam maraṇam upagacchati. Idañhi imesaṃ sattānaṃ appamāyu sarasaparittatāyapi ṭhitiparittatāyapi parittakam, sūriyuggamane tiṇagge ussāvabindusadisam. **Na santi tāṇāti** na hi jarāya maraṇam¹ upanītassa puttādayo tāṇā nāma honti. **Mameta vākyanti** mama etaṃ vacanam. **Mā’kāsīti** mā rūpādikāmaguṇahetu pamādam āpajjitvā nirayādīsu dukkhavaḍḍhanāni kammāni kari. **Dukkhapphalānīti** dukkhavipākāni. **Rajassirānīti** kilesarajena okiṇṇasīsāni. **Vaṇṇanti** jīramānassa narassa sarīravaṇṇam jarā hanti. **Nirayūpapattiyāti** nirassāde niraye uppajjanatthāya.

Evam mahāsatte kathente rājā tussitvā² tisso gāthā abhāsi—

44. “Addhā hi saccam vacanam tavetaṃ,
Yathā isī bhāsasi evametaṃ.
Kāmā ca me santi anapparūpā,
Te duccajā mādisakena bhikkhu.

45. Nāgo yathā paṅkamajjhe byasanno,
Passam thalam nābhisambhoti gantum.
Evampaham kāmapaṅke byasanno,
Na bhikkhuno maggamanubbajāmi.

46. Yathāpi mātā ca pitā ca puttaṃ,
Anusāsare kinti sukhī bhaveyya.
Evampi maṃ tvaṃ anusāsa bhante,
Yathā ciraṃ³ pecca sukhī bhaveyyan”ti.

Tattha **anapparūpāti** aparittajātikā bahū aparimitā. **Te duccajā mādisakenāti** bhātika tvaṃ kilese pahāya ṭhito, aham pana kāmapaṅke nimuggo, tasmā mādisakena te kāmā duccajā. **“Nāgoyathā”**ti iminā attano kāmapaṅke nimuggabhāvassa upamaṃ dasseti. Tattha **byasannoti** visanno⁴ anupaviṭṭho ayameva vā pāṭho. **Magganti**

1. Jarāmaraṇam (Sī, I)

3. Yamācaram (Sī, I)

2. Pabujjhitvā (Sī, Syā)

4. Visatto (Sī)

tumhākaṃ ovādānusāsānīmaggaṃ **nānubbajāmi** pabbajitum na sakkomi,
idheva pana me ʔhitassa ovādaṃ dethāti. **Anusāsareti** anusāsanti.

Atha naṃ mahāsatto āha—

47. “No ce tuvaṃ ussahase janinda,
Kāme ime mānusake pahātum.
Dhammiṃ balim paṭṭhapayassu rāja,
Adhammakāro tava mā’hu raṭṭhe.

48. Dūtā vidhāvantu disā catasso,
Nimantakā samaṇabrāhmaṇānaṃ.
Te annapānena upaṭṭhahassu,
Vatthena senāsanapaccayena ca.

49. Annena pānena pasannacitto,
Santappaya samaṇabrāhmaṇe ca.
Datvā ca bhutvā ca yathānubhāvaṃ,
Anindito saggamupehi ʔhānaṃ.

50. Sace ca taṃ rāja mado saheyya,
Nārīgaṇehi paricārayantaṃ.
Imameva gāthaṃ manasī karohi,
Bhāsesi ce’naṃ parisāya majjhe.

51. Abbhokāsasayo jantu, vajantyā khīrapāyito.
Parikiṇṇo suvānehi, svājja rājāti vuccatī”ti.

Tattha **ussahaseti** ussahasi. **Dhammiṃ balinti**¹ dhammena samena
anatirittaṃ balim gaṇhāti attho. **Adhammakāro**ti porāṇakarājūhi ʔhapitaṃ
vinicchayadhammaṃ bhinditvā pavattā adhammakiriyā. **Nimantakā**ti
dhammikasamaṇabrāhmaṇe nimantetvā pakkosakā. **Yathānubhāvanti**
yathābalaṃ yathāsattiṃ. **Imameva gāhanti** idāni vattabbaṃ sandhāyāha.
Tatrāyaṃ adhippāyo—mahārāja sace taṃ mado abhibhaveyya, sace te

1. Dhammaṃ balinti (Sī, I), dhammibalinti (Syā)

nārīgaṇaparivutassa rūpādayo vā kāmaguṇe rajjasukhaṃ vā ārabba māno¹
 uppajjeyya, athevaṃ cinteyyāsi “ahaṃ pure caṇḍālayoniyāṃ nibbatto
 Channassa tiṇakuṭimattassapi abhāvā abbhokāsasayo ahoṣiṃ, tadā hi me
 mātā caṇḍālī araṇṇaṃ dārupaṇṇādīnaṃ atthāya gacchantī maṃ
 kukkuragaṇassa majjhe abbhokāse nipajjāpetvā attano khīraṃ pāyetvā
 gacchati, sohaṃ kukkurehi parivārīto tehiyeva saddhiṃ sunakhiyā khīraṃ
 pivitvā vaḍḍhito, evaṃ nīcajacco hutvā ajja rājā nāma jāto”ti. Iti kho tvaṃ
 mahārāja iminā atthena attānaṃ ovadanto yo so pubbe abbhokāsasayo jantu
 araṇṇe vajantiyā caṇḍāliyā ito cito ca anusañcarantiyā sunakhiyā ca khīraṃ
 pāyito sunakhehi parikiṇṇo vaḍḍhito, so ajja rājāti vuccatīti imaṃ gāthaṃ
 bhāseyyāsīti.

Evaṃ mahāsatto tassa ovādaṃ datvā “dinno te mayā ovādo, idāni tvaṃ
 pabbaja vā mā vā, attanāva attano kammaṃ vipākaṃ paṭisevissatī”ti vatvā
 ākāse uppatitvā tassa matthake pādarajaṃ pātento Himavantameva gato.
 Rājāpi taṃ disvā uppannaṃvego jeṭṭhaputtassa rajaṃ datvā balakāyaṃ
 nivattetvā Himavantābhīmukho pāyāsi. Mahāsatto tassāgamaṇaṃ ñatvā
 isigaṇaparivuto āgantvā taṃ ādāya gantvā pabbājetvā kaṣiṇaparikammaṃ
 ācikkhi. So jhānābhīññaṃ nibbattesi. Iti te ubho pi brahmalokūpagā ahesuṃ.

Satthā imaṃ dhammaḍḍesaṇaṃ āharitvā “evaṃ bhikkhave
 porāṇakapaṇḍitā tīṇi cattāri bhavantarāni gacchantāpi daḷhavissāsāva
 ahesuṃ”ti vatvā jātaṃ samodhānesi “tadā Sambhūtaṇḍito Ānando ahoṣi,
 Cittapaṇḍito pana ahaṃeva ahoṣiṃ”ti.

Cittasambhūtajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Sivijātakavaṇṇanā (499)

Dūre apassam therovāti idam Satthā Jetavane viharanto asadisadānam ārabha kathesi. Tam Aṭṭhakanipāte **Sivijātake**¹ vitthāritameva. Tadā pana rājā sattame divase sabbaparikkhāre datvā anumodanam yāci, Satthā akatvāva pakkāmi. Rājā bhuttapātarāso vihāram gantvā “kasmā bhante anumodanam na karitthā”ti āha. Satthā “aparissuddhā mahārāja parisā”ti vatvā “na ve kadariyā devalokam vajantī”ti² gāthāya dhammam desesi. Rājā pasīditvā satasahassagghanakena siveyyakena uttarāsaṅgena Tathāgataṃ pūjetvā nagaram pāvīsi. Punadivase dhammasabhāyaṃ katham samuṭṭhāpesum “āvuso Kosalarājā asadisadānam datvā tādisenapi dānena atitto Dasabalena dhamme desite puna satasahassagghanakam siveyyakavattham adāsi, yāva atitto vata āvuso dānena rājā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “bhikkhave³ bāhirabhaṇḍam nāma sudinam⁴, porāṇakapaṇḍitā sakalajambudīpaṃ unnaṅgalam katvā devasikam chasatasahassapariccāgena dānam dadamānāpi bāhiraḍānena atittā ‘piyassa dātā piyam labhatī’ti sampattayācakānam akkhīni uppāṭetvā adamsuyevā”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Siviraṭṭhe Ariṭṭhapuranagare⁵ Sivimahārāje rajjam kārente mahāsatto tassa putto hutvā nibbatti, “Sivikumāro”tissa nāmaṃ karimsu. So vayappatto Takkasilam gantvā uggahitasippo āgantvā pitu sippam dassetvā uparajjam labhitvā aparabhāge pitu accayena rājā hutvā agatigamanam pahāya dasa rājadhamme akopetvā dhammena rajjam kāretvā catūsu dvāresu nagaramajjhe nivesanadvāre cāti cha dānasālāyo kāretvā devasikam chasatasahassapariccāgena mahādānam pavattesi, aṭṭhamiyam cātuddasiyam pannarasiyaṇca niccam dānasālam gantvā dānam olokesi, so ekadā puṇṇamadivase pātova samussitasetacchatte rājapallanke nisinno attanā dinnadānam āvajjento

1. Sovirajātake (Sī, I), Sivirajātake (Syā), Ādittajātake (?)

2. Khu 1. 40 piṭṭhe Dhammapade.

4. Sudadam (Sī)

3. Na bhikkhave (Syā, Ka)

5. Ariṭṭhapure (Sī)

bāhiravatthum attanā adinnaṃ nāma adisvā “mayā bāhiravatthu adinnaṃ nāma natthi, na maṃ bāhiradānaṃ toseti, ahaṃ ajjhattikadānaṃ dātukāmo, aho vata ajja mama dānasālaṃ gatakāle kocideva yācako bāhiravatthum ayācitvā ajjhattikassa nāmaṃ gaṇheyya, sace hi me koci hadayamaṃsassa nāmaṃ gaṇheyya, kaṇayena uraṃ paharitvā pasanna-udakato sanāḷaṃ padumaṃ uddharanto viya lohitabindūni paggharantaṃ hadayaṃ nīharitvā dassāmi. Sace sarīramaṃsassa nāmaṃ gaṇheyya, avalekhanasatthakena telasiṅgaṃ likhanto viya sarīramaṃsaṃ otāretvā dassāmi. Sace lohitassa nāmaṃ gaṇheyya, yantamukhe pakkhanditvā upanītaṃ bhājanaṃ pūretvā lohitaṃ dassāmi. Sace vā pana koci ‘gehe me kammaṃ nappavattati, gehe me dāsakammaṃ karohi’ ti vadeyya, rājavesaṃ apānetvā bahi ṭhatvā attānaṃ sāvetvā dāsakammaṃ karissāmi. Sace me koci akkhino nāmaṃ gaṇheyya, tālamiñjaṃ nīharanto viya akkhīni uppāṭetvā dassāmi” ti cintesi.

Iti so—

“Yaṃkiñci mānusaṃ dānaṃ, adinnaṃ me na vijjati.

Yopi yāceyya maṃ cakkhum, dadeyyaṃ avikampito” ti¹—

Cintetvā soḷasahi gandhodakaghaṭṭhi nhāyitvā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍito nānaggarasabhojanaṃ bhuñjitvā alaṅkatahatthikkhandhavaragato dānaggaṃ agamāsi. Sakko tassa ajjhāsayaṃ viditvā “Sivirājā ‘ajja sampattayācakānaṃ cakkhūni uppāṭetvā dassāmi’ ti cintesi, sakkhissati nu kho dātuṃ, udāhu no” ti tassa vīmaṃsanatthāya jarāpatto andhabrāhmaṇo viya hutvā rañño dānaggagamanakāle ekasmiṃ unnatappadese hatthaṃ pasāretvā rājānaṃ jayāpetvā aṭṭhāsi. Rājā tadabhimukhaṃ vāraṇaṃ pesetvā “brāhmaṇa kiṃ vadesi” ti pucchi. Atha naṃ Sakko “mahārāja tava dānajjhāsayaṃ nissāya samuggatena kittighosena sakalalokasannivāso nirantaraṃ phuṭo, ahaṃ andho, tvaṃ dvicakkhuko” ti vatvā cakkhum yācanto paṭhamāṃ gāthamāha—

1. Khu 4. 390. piṭṭhe cariyāpiṭake.

52. “Dūre apassaṃ¹ therova, cakkhum yācitumāgato.

Ekanettā bhavissāma, cakkhum me dehi yācito”ti.

Tattha **dūreti** ito dūre vasanto. **Theroti** jarājiṇṇathero². **Ekanettā**ti ekaṃ nettaṃ mayhaṃ dehi, evaṃ dvepi ekekanettā³ bhavissāmāti.

Taṃ sutvā mahāsatto “idānevāhaṃ pāsāde nisinno cintetvā āgato, aho me lābho, ajjeva me manoratho matthakaṃ pāpuṇissati, adinnapubbaṃ dānaṃ dassāmi”ti tuṭṭhamānaso dutiyaṃ gāthamāha—

53. “Kenā’ nusiṭṭho idha māgatosi,

Vanibbaka cakkhupathāni yācitum.

Sduccajaṃ yācasi uttamaṅgaṃ,

Yamāhu nettaṃ purisena “duccajan”ti.

Tattha **vanibbakā**ti taṃ ālapati. **Cakkhupathānī**ti cakkhūnametaṃ nāmaṃ. **Yamāhū**ti yaṃ paṇḍitā “duccajan”ti kathenti.

Ito paraṃ uttānasambandhagāthā Pālinayeneva veditabbā—

54. “Yamāhu devesu sujampatīti,

Maghavāti naṃ āhu manussaloke.

Tenā’ nusiṭṭho idha māgatosmi,

Vanibbako cakkhupathāni yācitum.

55. Vanibbato mayha vaniṃ anuttaraṃ,

Dadāhi te cakkhupathāni yācito.

Dadāhi me cakkhupathaṃ anuttaraṃ,

Yamāhu nettaṃ purisena duccajaṃ.

56. Yena atthena āgacchi, yamattha’ mabhipatthayaṃ.

Te te ijjhantu saṅkappā, labha cakkhūni brāhmaṇa.

1. Dūre ca vasaṃ (Syā) 2. Jarājiṇṇathero viya (Syā, Ka) 3. Ekanettā (Sī, Syā, I)

57. Ekaṃ te yācamānassa, ubhayāni dadāmaham.

Sa cakkhumā gaccha janassa pekkhato,

Yadicchase tvaṃ tadate samijjhatū”ti.

Tattha **vanibbatoti** yācantassa¹. **Vaninti** yācanam. **Te teti** te tava tassa atthassa saṅkappā. **Sa cakkhumāti** so tvaṃ mama cakkhūhi cakkhumā hutvā. **Yadicchase tvaṃ tadate**² **samijjhatūti** yaṃ tvaṃ mama santikā icchasi, taṃ te samijjhatūti.

Rājā ettakaṃ kathetvā “idheva mayā akkhīni uppāṭetvā dātum asāruppan”ti cintetvā brāhmaṇaṃ ādāya antepuraṃ gantvā rājāsane nisīditvā Sīvikaṃ nāma vejjaṃ pakkosāpetvā “akkhiṃ me sodhehi”ti āha. “Amhākaṃ kira rājā akkhīni uppāṭetvā brāhmaṇassa dātukāmo”ti sakalanagare ekakolāhalaṃ ahosi. Atha senāpati-ādayo rājavallabhā ca nāgarā ca orodhā ca sabbe sannipatitvā rājānaṃ vārentā tisso gāthā avocum—

58. “Mā no deva adā cakkhum, mā no sabbe parākari.

Dhanaṃ dehi mahārāja, muttā veḷuriyā bahū.

59. Yutte deva rathe dehi, ājāniye ca’laṅkate.

Nāge dehi mahārāja, hemakappanavāsase.

60. Yathā taṃ sivayo sabbe, sayoggā sarathā sadā.

Samantā parikireyyum, evaṃ dehi rathesabhā”ti.

Tattha **parākarīti**³ pariccaji. Akkhīsu hi dinnesu rajjaṃ tvaṃ na kāressasi, añño rājā bhavissati, evaṃ tayā mayaṃ pariccattā nāma bhavissāmāti adhippāyenevamaṃsu. **Parikireyyunti**⁴ parivāreyyum. **Evaṃ dehīti** yathā taṃ avikalacakkhum sivayo parivāreyyum, evaṃ bāhiradhanamevassa dehi, mā akkhīni. Akkhīsu hi dinnesu na taṃ sivayo parivāressantīti.

1. Vanibbakoti yācako. Yācatoti yācantassa (Syā)

3. Parakkarīti (Syā, Ka)

2. Taṃ te (Syā, I)

4. Parikareyyunti (Syā, I)

Atha rājā tisso gāthā abhāsi—

61. “Yo ve dassanti vatvāna, adāne kurute mano.

Bhūmyaṃ so patitaṃ pāsaṃ, gīvāyaṃ paṭimuñcati.

62. Yo ve dassanti vatvāna, adāne kurute mano.

Pāpā pāpataro hoti, sampatto yamasāadhanam.

63. Yañhi yāce tañhi dade, yaṃ na yāce na taṃ dade.

Svāhaṃ tameva dassāmi, yaṃ maṃ yācati brāhmaṇo”ti.

Tattha **paṭimuñcatī**ti paveseti. **Pāpā pāpataroti** lāmakāpi lāmakataro nāma hoti. **Sampatto yamasāadhananti** yamassa āṇāpavattiṭṭhānaṃ Ussadanirayaṃ esa pattoyeva nāma hoti. **Yañhi yāceti** yaṃ yācako yāceyya, dāyakopi tameva dadeyya, na ayācitaṃ, ayañca brāhmaṇo maṃ cakkhuṃ yācati, na muttādikaṃ dhanam, tadevassāhaṃ dassāmīti vadati.

Atha naṃ amaccā “kiṃ patthetvā cakkhūni desī”ti pucchantā gāthamāhaṃsu—

64. “Āyuṃ nu vaṇṇaṃ nu sukhaṃ balaṃ nu,

Kim patthayāno nu janinda desi.

Kathañhi rājā Sivinaṃ anuttaro,

Cakkhūni dajjā paralokahetū”ti.

Tattha **paralokahetū**ti mahārāja katham nāma tumhādiso paṇḍitapuriso sandiṭṭhikaṃ issariyaṃ pahāya paralokahetu cakkhūni dadeyyāti.

Atha nesaṃ kathento rājā gāthamāha—

65. “Na vāhametaṃ yasaṃ dadāmi,

Na puttamicche na dhanam na raṭṭham.

Satañca dhammo carito purāṇo,

Iceva dāne ramate mano mamā”ti.

Tattha **na vāhanti** na ve ahaṃ. **Yasasāti** dibbassa vā mānusassa vā yasassa kāraṇā. **Na puttamiccheti** imassa cakkhudānassa phalena nevāhaṃ puttā icchāmi, na dhaṇaṃ na raṭṭhaṃ, apica sataṃ paṇḍitānaṃ sabbaññubodhisattānaṃ esa āciṇṇo samāciṇṇo porāṇakamaggo, yadidaṃ pāramipūraṇaṃ nāma. Na hi pāramiyo apūretvā Bodhipallaṅke sabbaññutaṃ pāpuṇituṃ samattho nāma atthi, ahaṅca pāramiyo pūretvā Buddho bhavitukāmo. **Iceva dāne ramate mano mamāti** iminā kāraṇena mama mano dāneyeva niratoti vadati.

Sammāsambuddhopi Dhammasenāpatisāriputtattherassa Cariyāpiṭakaṃ desento “mayhaṃ dvīhi cakkhūhi sabbaññutaññāṇameva piyataran”ti dīpetuṃ āha—

“Na me dessā ubho cakkhū, attānaṃ me na dessiyaṃ.

Sabbaññutaṃ piyaṃ mayhaṃ, tasmā cakkhuṃ adāsahan”ti¹.

Mahāsattassa pana kathaṃ sutvā amaccesu appaṭibhāṇesu ṭhitesu mahāsatto Sīvikaṃ vejjaṃ gāthāya ajjhabhāsi—

66. Sakhā ca mitto ca mamāsi Sīvika,

Susikkhito sādhu karoḥi me vaco.

Uddharitvā cakkhūni mamaṃ jigīsato,

Hatthesu ṭhapehi vanibbakassā”ti.

Tassattho—samma Sīvika tvaṃ mayhaṃ sahāyo ca mitto ca vejjasippe cāsi susikkhito, sādhu me vacanaṃ karoḥi, mama jigīsato upadhārentassa olokontasseva tālamiñjaṃ viya me akkhīni uddharitvā imassa yācakassa hatthesu ṭhapehīti.

Atha naṃ Sīviko āha “cakkhudānaṃ nāma bhāriyaṃ, upadhārehi devā”ti. Sīvika upadhāritaṃ mayā, tvaṃ mā papañcaṃ karoḥi, mā mayā saddhiṃ bahuṃ kathehīti. So cintesi “ayuttaṃ mādisassa susikkhitassa vejjaṃ rañño akkhīsu satthapātanan”ti. So nānābhesajjāni ghaṃsitvā bhesajjacuṇṇena

1. Khu 4. 391 piṭṭhe.

nīluppalam¹ paribhāvetvā dakkhiṇakkhiṃ upasiṅghāpesi, akkhi parivatti, dukkhavedanā uppajji. Sallakkhehi mahārāja paṭipākatikakaraṇaṃ mayhaṃ bhāroti. Alaṇhi² tāta mā papañcaṃ karīti. So paribhāvetvā puna upasiṅghāpesi, akkhi akkhikūpato mucchi, balavatarā vedanā udapādi. Sallakkhehi mahārāja, sakkomahaṃ paṭipākatikaṃ kātunti. Mā papañcaṃ karīti. So tatiyavāre kharataraṃ paribhāvetvā upanāmesi. Akkhi osadhabalena paribbhamitvā akkhikūpato nikkhamitvā nhārusuttakena olambamānaṃ aṭṭhāsi. Sallakkhehi narinda, puna pākatikakaraṇaṃ mayhaṃ balanti. Mā papañcaṃ karīti. Adhimattā vedanā udapādi, lohitaṃ pagghari, nivatthasāṭakā lohiteṇa temiṃsu. Orodhā ca amaccā ca rañño pādamūle patitvā “deva akkhīni mā dehī”ti mahāparidevaṃ parideviṃsu.

Rājā vedanaṃ adhivāsetvā “tāta mā papañcaṃ karī”ti āha. So “sādhu devā”ti vāmahatthena akkhiṃ dhāretvā dakkhiṇahatthena satthakaṃ ādāya akkhisuttakaṃ chinditvā akkhiṃ gahetvā mahāsattassa hatthe ṭhapesi. So vāmakkhinā dakkhiṇakkhiṃ oloketvā vedanaṃ adhivāsetvā “ehi brāhmaṇā”ti brāhmaṇaṃ pakkositvā “mama ito akkhito sataguṇena sahasaguṇena satahasaguṇena sabbaññutaññāṇakkhimeva piyataraṃ, tassa me idaṃ paccayo hotū”ti vatvā brāhmaṇassa akkhiṃ adāsi. So taṃ ukkhipitvā attano akkhiṃhi ṭhapesi. Taṃ tassānubhāvena vikaṣitanīluppalam viya hutvā patiṭṭhāsi. Mahāsatto vāmakkhinā tassa taṃ akkhiṃ disvā “aho sudinnaṃ mayā akkhidānaṃ”ti anto samuggatāya pītiyā nirantaraṃ phuṭo hutvā itarampi akkhiṃ adāsi. Sakko tampi attano akkhiṃhi ṭhapetvā rājanivesanā nikkhamitvā mahājanassa oloketasseva nagarā nikkhamitvā devalokameva gato. Tamatthaṃ pakāsento Satthā diyaḍḍhagāthamāha—

67. “Codito Sivirājena, Sīviko vacanaṃkaro.

Rañño cakkhūnu’ddharitvā, brāhmaṇassū’panāmayi.

Sacakkhu brāhmaṇo āsi, andho rājā upāvisī”ti.

1. Nīluppale (Sī, I)

2. Apehi (Sī, Syā, I)

Rañño na cirasseva akkhīni ruhiṃsu, ruhamānāni ca āvāṭabhāvaṃ
 appatvā kambalageṇḍukena viya uggatena maṃsapiṇḍena pūretvā
 cittakammarūpassa viya akkhīni ahesuṃ, vedanā pacchijji. Atha mahāsatto
 katipāhaṃ pāsāde vasitvā “kiṃ andhassa rajjena, amaccānaṃ rajjaṃ
 niyyādetvā uyyānaṃ gantvā pabbajitvā samaṇadhammaṃ karissāmi”ti
 cintetvā amacce pakkosāpetvā tesaṃ tamatthaṃ ārocetvā “eko
 mukhadhovanādidāyako kappiyakārakova mayhaṃ santike bhavissati,
 sarīrakiccaṭṭhānesupi me rajjukaṃ bandhatha”ti vatvā sārathin āmantetvā
 “rathaṃ yojehi”ti āha. Amaccā panassa rathena gantuṃ adatvā
 suvaṇṇasivikāya naṃ netvā pokkharaṇīṭire nisīdāpetvā ārakkhaṃ
 saṃvidhāya paṭikkamiṃsu. Rājā pallaṅkena nisinno attano dānaṃ āvajjesi.
 Tasmīṃ khaṇe Sakkassa āsanaṃ uṇhaṃ ahosi. So āvajjento taṃ kāraṇaṃ
 disvā “mahārājassa varaṃ datvā cakkhuṃ paṭipākatikaṃ karissāmi”ti
 cintetvā tattha gantvā mahāsattassa avidūre aparāparaṃ caṅkamaṃ.
 Tamatthaṃ pakāsento Satthā imā gāthā āha—

68. “Tato so katipāhassa, uparūḷhesu cakkhusu.
 Sūtaṃ āmantayī rājā, Sivīnaṃ raṭṭhavaḍḍhano.

69. Yojehi sārathi yānaṃ, yuttañca paṭivedaya.
 Uyyānabhūmiṃ gacchāma, pokkharaṇño vanāni ca.

70. So ca pokkharaṇīṭire, pallaṅkena upāvisi.
 Tassa Sakko pāturahu, devarājā sujampatī”ti.

Sakkopi mahāsattena padasaddaṃ sutvā “ko eso”ti puṭṭho¹ gāthamāha—

71. “Sakkohamasmi devindo, āgatosmi tavantike.
 Varaṃ varassu rājīsī, yaṃ kiñci manasicchasi”ti—

Evam vutte rājā gāthamāha—

72. “Pahūtaṃ me dhanam Sakka, balaṃ koso ca’ nappako.
 Andhassa me sato dāni, maraṇaṇṇeva ruccati”ti.

1. Vutte (Sī, I, Ka)

Tattha **maraññaññeva ruccatī**ti devarāja idāni mayhaṃ andhabhāvena marañameva ruccati, taṃ me dehīti.

Atha naṃ Sakko āha “Sivirāja kiṃ pana tvaṃ maritukāmo hutvā marañam rocesi, udāhu andhabhāvenā”ti. Andhabhāvena devāti. Mahārāja dānam nāma na kevalam samparāyatthameva dīyati, diṭṭhadhammatthāyapi paccayo hoti, tvañca ekaṃ cakkhum yācito dve adāsi, tena saccakiriyaṃ karohī”ti katham samuṭṭhāpetvā āha—

73. “Yāni saccāni dvipadinda, tāni bhāsassu khattiya.

Saccam te bhaṇamānassa, puna cakkhu bhavissatī”ti.

Taṃ sutvā mahāsatto “Sakka sacesi mama cakkhum dātukāmo, aññaṃ upāyaṃ mā kari, mama dānanissandeneva me cakkhu uppajjatū”ti vatvā Sakkena “mahārāja ahaṃ Sakko devarājāpi na paresaṃ cakkhum dātum sakkomi, tayā dinnadānassa phaleneva¹ te cakkhu uppajjissatī”ti vutte “tena hi mayā dānam sudinnam”ti vatvā saccakiriyaṃ karonto gāthamāha—

74. “Ye maṃ yācitumāyanti, nānāgottā vanibbakā.

Yopi maṃ yācate tattha, sopi me manaso piyo.

Etena saccavajjena, cakkhu me upapajjathā”ti.

Tattha **ye manti**² ye maṃ yācitum āgacchanti, tesu yācakesu āgacchantesu yopi maṃ yācate, sopi me manaso piyo. **Etenā**ti sace mama sabbepe yācakā piyā, saccamevetam mayā vuttam, etena me saccavacanena ekaṃ me cakkhu upapajjatha upapajjatūti āha.

Athassa vacanānantarameva paṭhamam cakkhu udapādi. Tato dutiyassa uppajjanatthāya gāthādvayamāha—

75. “Yaṃ maṃ so yācitum āgā, dehi cakkhanti brāhmaṇo.

Tassa cakkhūni pādāsim, brāhmaṇassa vanibbato.

76. Bhiyyo maṃ āvisī pīti, somanassañca’nappakam.

Etena saccavajjena, dutiyaṃ me upapajjathā”ti.

1. Baleneva (Ka)

2. Sopi meti (Sī, Syā, I)

Tattha **yaṃ manti** yo maṃ yācati. **Soti** so cakkhuvikalo brāhmaṇo “dehi me cakkhun”ti yācituṃ āgato. **Vanibbatoti** yācantassa. **Bhiyyo maṃ āvisīti** brāhmaṇassa cakkhūni datvā andhakālato paṭṭhāya tasmim andhakāle tathārūpaṃ vedanaṃ agaṇetvā “aho sudinnaṃ me dānaṃ”ti paccavekkhantaṃ maṃ bhiyyo atirekatarā pīti āvisi, mama hadayaṃ pavitṭhā, somanassaṅca mama anantaṃ aparimāṇaṃ uppajji. **Etenāti** sace mama tadā anappakaṃ pītisomanassaṃ uppannaṃ, saccamevetāṃ mayā vuttaṃ, etena me saccavacanena dutiyampi cakkhu upapajjatūti āha.

Taṅkhaṇaññeva dutiyampi cakkhu udapādi. Tāni panassa cakkhūni neva pākatikāni, na dibbāni. Sakkabrāhmaṇassa hi dinnāṃ cakkhuṃ puna pākatikaṃ kātuṃ na sakkā, upahatavatthuno ca dibbacakkhu nāma na uppajjati, tāni panassa saccapāramitānubhāvena sambhūtāni cakkhūnīti vuttāni. Tesaṃ uppattisamakārameva sakkānubhāvena sabbā rājaparisā sannipatitāva ahesuṃ. Athassa Sakko mahājanamajjheyeva thutiṃ karonto gāthādvayamāha—

77. “Dhammena bhāsita gāthā, Sivīnaṃ raṭṭhavaḍḍhana.

Etāni tava nettāni, dibbāni paṭidissare.

78. Tirokuṭṭaṃ tiroselāṃ, samatiggayha pabbataṃ.

Samantā yojanasataṃ, dassanaṃ anubhontu te”ti.

Tattha **dhammena bhāsita**ti mahārāja imā te gāthā dhammena sabhāveneva bhāsita. **Dibbānīti** dibbānubhāvayuttāni. **Paṭidissareti** paṭidissanti. **Tirokuṭṭanti**¹ mahārāja imāni te cakkhūni devatānaṃ cakkhūni viya parakuṭṭaṃ² paraselaṃ yaṃkiñci pabbatampi samatiggayha atikkamitvā samantā dasa disā yojanasataṃ rūpadassanaṃ anubhontu sādhentūti attho.

Iti so ākāse ṭhatvā mahājanamajjhe imā gāthā bhāsivā “appamatto hohi”ti mahāsattaṃ ovaditvā devalokameva gato. Mahāsattopi mahājanaparivuto mahantena sakkārena nagaraṃ pavisitvā sucandakaṃ pāsādaṃ abhiruhi. Tena cakkhūnaṃ paṭiladdhabhāvo sakalasiviraṭṭhe pākaṭo jāto. Athassa dassanatthaṃ sakalaratṭhavāsino bahum

1. Tirokuḍḍanti (Sī, Syā, I)

2. Parakuḍḍaṃ (Sī, Syā, I)

paṇṇākāraṃ gaheṭvā āgamiṃsu. Mahāsatto “imasmiṃ mahājanasannipāte mama dānaṃ vaṇṇayissāmi”ti rājadvāre mahāmaṇḍapaṃ kāretvā samussitasetacchatte rājapallaṅke nisinno nagare bheriṃ carāpetvā sabbaseniyo sannipādetvā “ambho Siviraṭṭhavāsino imāni me dibbacakkhūni disvā ito paṭṭhāya dānaṃ adatvā mā bhuñjathā”ti dhammaṃ desento catasso gāthā abhāsi—

79. “Ko nī’dha vittaṃ na dadeyya yācito,

Api viṣiṭṭhaṃ supiyampi attano.

Tadiṅgha sabbe sivayo samāgatā,

Dibbāni nettāni mama’jja passatha.

80. Tirokuṭṭaṃ tiroselaṃ, samatiggayha pabbataṃ.

Samantā yojanasataṃ, dassanaṃ anubhonti me.

81. Na cāgamattā paramatthi kiñci, maccānaṃ idha jīvite.

Datvāna mānusaṃ cakkhum, laddhaṃ me cakkhum amānusaṃ.

82. Etampi disvā sivayo, detha dānāni bhuñjatha.

Datvā ca bhutvā ca yathānubhāvaṃ,

Aninditā saggamupetha ṭhānaṃ”ti.

Tattha **konī’dhāti** ko nu idha. **Api viṣiṭṭhanti** uttamampi samānaṃ.

Cāgamattāti cāgapamaṇato aññaṃ varam¹ nāma natthi. **Idha jīviteti** imasmiṃ jīvaloke. “Idha jīvatan”tipi pāṭho, imasmiṃ loke jīvamānānanti attho. **Amānusanti** dibbacakkhu mayā laddhaṃ, iminā kāraṇena veditabbametam “cāgato uttamaṃ nāma natthi”ti. **Etampi disvāti** etaṃ mayā laddhaṃ dibbacakkhum disvāpi.

Iti imāhi catūhi gāthāhi dhammaṃ desetvā tato paṭṭhāya anvaddhamāsaṃ pannarasuposathesu mahājanaṃ sannipātāpetvā niccaṃ imāhi gāthāhi dhammaṃ desesi. Tam sutvā mahājano dānādīni puññāni katvā devalokaṃ pūrentova āgamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ bhikkhave porāṇakapaṇḍitā bāhiradānena asantuṭṭhā sampattayācakānaṃ attano cakkhūni uppāṭetvā adaṃsū”ti vatvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā Sīvikavejjo Ānando ahosi, Sakko Anuruddho ahosi, sesaparisā Buddhaparisā, Sivirājā pana ahameva ahosin”ti.

Sivijātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Sirīmantajātakavaṇṇanā (500)

83-103. **Paññāyu**’petam siriya vihinanti ayaṃ sirīmantapaṇho¹ **Mahā-umaṅge**² āvi bhavissati.

Sirīmantajātakavaṇṇanā³ catutthā.

5. Rohaṇamigajātakavaṇṇanā (501)

Ete yūthā patiyantīti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto āyasmato Ānandassa jīvitapariccāgaṃ ārabha kathesi. So panassa jīvitapariccāgo Asītinipāte **Cūlahamsajātake**⁴ dhanapāladamane āvi bhavissati. Evaṃ tenāyasmatā Satthu atthāya jīvite pariccatte dhammasabhāyaṃ katham samuṭṭhāpesuṃ “āvuso āyasmā Ānando sekkhapaṭisambhidappatto hutvā dasabalassatthāya jīvitam pariccajī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepesa mamatthāya jīvitam pariccajiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brāhmadatte rajjaṃ kārente Khemā nāmassa aggamaheṣī ahosi. Tadā bodhisatto Himavantapadese migayoniyaṃ nibbattitvā suvaṇṇavaṇṇo ahosi sobhaggappatto. Kaniṭṭhopissa Cittamigo nāma suvaṇṇavaṇṇova ahosi, kaniṭṭhabhaginīpissa Sutanā

1. Sirīmandapaṇho (Sī, I, Ka), sirīmeṇḍapaṇho (Syā)

2. Khu 6. 204 piṭṭhe.

3. Sirīmandajātakavaṇṇanā (Sī, I), sirīmeṇḍajātakavaṇṇanā (Syā)

4. Khu 6. 83 piṭṭhe.

nāma suvaṇṇavaṇṇāva ahosi. Mahāsatto pana Rohaṇo¹ nāma migarājā ahosi. So Himavante dve pabbatarājiyo atikkamitvā tatiyāya antare Rohaṇam² nāma saram nissāya asītimigasahassaparivāro vāsam kappesi. So andhe jiṇṇe mātāpitaro posesi. Atheko Bārāṇasito avidūre Nesādagāmaṁvāsī Nesādaputto Himavantam paviṭṭho mahāsattam disvā attano gāmaṁ āgantvā aparabhāge kālam karonto puttassārocesi “tāta amhākaṁ kammabhūmiyaṁ asukasmim nāma ṭhāne suvaṇṇavaṇṇo migo vasati, sace rājā puccheyya, katheyyāsī”ti.

Athekadivasam Khemā devī paccūsakāle supinaṁ addasa. Evarūpo supino ahosi—suvaṇṇavaṇṇo migo āgantvā kañcanapīṭhe nisīditvā suvaṇṇakiṇṇikaṁ ākoṭento viya madhurassarena deviyā dhammaṁ deseti, sā sādhuṁkāraṁ datvā dhammaṁ suṇāti. Migo dhammakathāya anīṭṭhitāya eva utṭhāya gacchati, sā “migaṁ gaṇhatha gaṇhathā”ti vadantīyeva pabujjhi. Paricārikāyo tassā saddaṁ sutvā “pihitadvāravātapānaṁ gehaṁ vātassapi³ okāso natthi, ayyā imāya velāya migaṁ gaṇhāpeti”ti avahasimsu. Sā tasmiṁ khaṇe “supino ayan”ti ñatvā cintesi “supinoti vutte rājā anādaro bhavissati, ‘dohaḷo uppanno’ti vutte pana ādarena pariyesissati, suvaṇṇavaṇṇassa migassa dhammakathaṁ suṇissāmī”ti. Sā gilānālayaṁ katvā nipajji. Rājā āgantvā “bhadde kim te aphāsukaṁ”ti pucchi. Deva aññaṁ natthi, dohaḷo pana me uppannoti. Kim icchasi devīti. Suvaṇṇavaṇṇassa dhammikamigassa dhammaṁ sotukāmā devāti. Bhadde yaṁ natthi, tattha te dohaḷo uppanno, suvaṇṇavaṇṇo nāma migoyeva natthīti. Sā “sace na labhāmi, idheva me maraṇaṁ”ti rañño piṭṭhiṁ datvā nipajji.

Rājā “sace atthi, labhissāsī”ti parisamajjhe nisīditvā **Morajātake**⁴ vuttanayeneva amacce ca brāhmaṇe ca pucchitvā “suvaṇṇavaṇṇā migā nāma hontī”ti sutvā luddake sannipātetvā “evarūpo migo kena diṭṭho, kena suto”ti pucchitvā tena Nesādaputtena pitu santikā

1. Rohanto (Sī, I) 2. Rohantaṁ (Sī, I) 3. Janassapi (Syā) 4. Khu 5. 38 piṭṭhe.

sutaniyāmena kathite “samma tassa te migassa ānītakāle mahantaṃ sakkāraṃ karissāmi, gaccha ānehi nan”ti vatvā paribbayaṃ datvā taṃ pesesi. Sopi “sacāhaṃ deva taṃ ānetuṃ na sakkhissāmi, cammamassa ānessāmi, taṃ ānetuṃ asakkonto lomānipissa ānessāmi, tumhe mā cintayitthā”ti vatvā attano nivesanaṃ gantvā puttadārassa paribbayaṃ datvā tattha gantvā taṃ migarājānaṃ disvā “kasmim nu kho ṭhāne pāsāṃ oḍḍetvā imaṃ migarājānaṃ gaṇhituṃ sakkhissāmi”ti vīmaṃsanto pānīyatitthe okāsaṃ passi. So daḷhaṃ cammayottaṃ vaṭṭetvā mahāsattassa pānīyapivanaṭṭhāne yaṭṭhipāsaṃ oḍḍesi.

Punadivase mahāsatto asītiyā migasahasseehi saddhiṃ gocaraṃ¹ caritvā “pakatitittheyeva pānīyaṃ pivissāmi”ti tattha gantvā otarantoyeva pāse² bajjhi. So “sacāhaṃ idāneva baddharavaṃ ravissāmi, nātigaṇā pānīyaṃ apivivāva bhītā palāyissantī”ti cintetvā yaṭṭhiyaṃ allīyitvā attano vase vattetvā pānīyaṃ pivanto viya ahoṣi. Atha asītiyā migasahassānaṃ pānīyaṃ pivitvā uttaritvā ṭhitakāle “pāsāṃ chindissāmi”ti tikkhattuṃ ākaḍḍhi, paṭhamavāre cammaṃ chijji, dutiyavāre maṃsaṃ chijji, tatiyavāre nhāruṃ chinditvā³ pāso aṭṭhiṃ āhacca aṭṭhāsi. So chindituṃ asakkonto baddharavaṃ ravi, migagaṇā bhāyitvā tīhi ghaṭāhi palāyimsu. Cittamigo tiṇṇampi ghaṭānaṃ antare mahāsattaṃ adisvā “idaṃ bhayaṃ uppajjamānaṃ mama bhātu uppannaṃ bhavissati”ti cintetvā tassa santikaṃ gantvā baddhaṃ passi. Atha naṃ mahāsatto disvā “bhātika mā idha tiṭṭha, sāsakaṃ idaṃ ṭhānaṃ”ti vatvā uyyojento paṭhamāṃ gāthamāha—

104. “Ete yūthā patiyanti, bhītā maraṇassa⁴ cittaka.

Gaccha tuvampi mā’kaṅkhi, jīvissantī tayā sahā”ti.

Tattha **eteti** cakkhupathaṃ atikkamitvā dūragate sandhāyāha. **Patīyantīti** patigacchanti, palāyantīti attho. **Cittakāti** taṃ ālapati. **Tayā sahāti** tvaṃ etesaṃ mama ṭhāne ṭhatvā rājā hohi, ete tayā saddhiṃ jīvissantīti.

1. Gocare (Sī, Syā, I) 2. Pāde (Ka) 3. Nahāru chijji (Syā) 4. Maraṇā (Syā, I)

Tato ubhinnampi tisso ekantarikagāthāyo honti—

105. “Nāhaṃ rohaṇa gacchāmi, hadayaṃ me avakassati.

Na taṃ ahaṃ jahissāmi, idha hissāmi jīvitam.

106. Te hi nūna marissanti, andhā aparīṇāyakā.

Gaccha tuvampi mā’kaṅkhi, jīvissanti tayā saha.

107. Nāhaṃ rohaṇa gacchāmi, hadayaṃ me avakassati.

Na taṃ baddhaṃ jahissāmi, idha hissāmi jīvitam”ti.

Tattha **rohaṇā**¹ mahāsattaṃ nāmenālapati. **Avakassatī**ti kaḍḍhayati², sokena vā kaḍḍhīyati. **Te hi nūnā**ti te amhākaṃ mātāpitaro ekaṃseneva dvīsupi amhesu idha matesu aparīṇāyakā hutvā appaṭijaggiyamānā sussitvā marissanti, tasmā bhātika citta kagaccha tuvaṃ, tayā saha te jīvissantīti attho. **Idha hissāmī**ti imasmiṃyeva ṭhāne jīvitam jahissāmīti.

Iti vatvā bodhisattassa dakkhiṇapassaṃ nissāya taṃ sandhāretvā assāsento aṭṭhāsi. Sutanāpi migapotikā palāyitvā migānaṃ antare ubho bhātike apassantī “idaṃ bhayaṃ mama bhātikānaṃ uppannaṃ bhavissatī”ti nivattitvā tesam santikaṃ āgatā. Naṃ āgacchantiṃ disvā mahāsatto pañcamam gāthamāha—

108. “Gaccha bhīru palāyassu, kūṭe baddhosmi āyase.

Gaccha tuvampi mā’kaṅkhi, jīvissanti tayā sahā”ti.

Tattha **bhīrū**ti mātugāmo nāma appamattakenapi bhāyati, tena naṃ evaṃ ālapati. **Kūṭeti** paṭicchannapāse. **Āyaseti** so hi anto-udake ayakkhandhaṃ koṭṭetvā tattha sārādāruṃ yaṭṭhiṃ bandhitvā oḍḍito, tasmā evamāha. **Tayā sahā**ti te asītisahassā migā tayā saddhiṃ jīvissantīti.

1. Rohantāti (Sī, I)

2. Galati (Sī, I)

Tato param¹ purimanayeneva tisso gāthā honti—

109. “Nāhaṃ rohaṇa gacchāmi, hadayaṃ me avakassati.
Na taṃ ahaṃ jahissāmi, idha hissāmi jīvitam.

110. Te hi nūna marissanti, andhā aparīṇāyakā.
Gaccha tuvampi mā’kaṅkhi, jīvissanti tayā saha.

111. Nāhaṃ rohaṇa gacchāmi, hadayaṃ me avakassati.
Na taṃ baddhaṃ jahissāmi, idha hissāmi jīvitam”ti.

Tattha **te hi nūnā**ti idhāpi mātāpitaroyeva sandhāyāha.

Sāpi tatheva paṭikkhipitvā² mahāsattassa vāmapassaṃ nissāya assāsayaṃānā aṭṭhāsi. Luddopi te mige palāyante disvā baddharavaṇṇa sutvā “baddho bhavissati migarājā”ti daḷhaṃ kacchaṃ bandhitvā migamāraṇasattim ādāya vegenāgacchi. Mahāsatto taṃ āgacchantam disvā navamaṃ gāthamāha—

112. “Ayaṃ so luddako eti, luddarūpo sahāvudho.
Yo no vadhissati ajja, usunā sattiya apī”ti.

Tattha **luddarūpo**ti dāruṇajātiko. **Sattiya apī**ti sattiyaṃ no paharitvā vadhissati, tasmā yāva so nāgacchati, tāva palāyathāti.

Taṃ disvāpi Cittamigo na palāyi, Sutanā pana sakabhāvena saṇṭhātum³ asakkonti maraṇabhayaabhītā thokaṃ palāyitvā “ahaṃ dve bhātike pahāya kuhiṃ palāyissāmi”ti attano jīvitam jahitvā nalāṭena⁴ maccum ādāya punāgantvā bhātu vāmapasse aṭṭhāsi. Tamatthaṃ pakāsento Satthā dasamaṃ gāthamāha—

113. “Sā muhuttaṃ palāyitvā, bhayaṭṭā bhayatajjitā.
Sudukkaraṃ akarā bhīru, maraṇāyū’panivattathā”ti.

Tattha **marañāyū’panivattathā**ti maraṇatthāya upanivatti.

1. Parā (Syā, I)

2. Parikkhipitvā (Ka)

3. Sandhāretum (Syā, Ka)

4. Nalāṭe (Syā, Ka)

Luddopi āgantvā te tayo jane ekato ʈhite disvā mettacittam uppadetvā ekakucchiyam nibbatabhātaro viya te maññamāno cintesi “migarājā tava pāse baddho, ime pana dve janā hirottappabandhanena baddhā, kim nu kho ime etassa hontī”ti. Atha nam pucchanto gāthamāha—

114. “Kinnu te’me migā honti, muttā baddham upāsare.
Na tam cajitumicchanti, jīvitassapi kāraṇā”ti.

Tattha **kinnu te’meti** kim nu te ime. **Upāsareti** upāsanti.

Athassa bodhisatto ācikkhi—

115. “Bhātaro honti me ludda, sodariyā ekamātukā.
Na mam cajitumicchanti, jīvitassapi kāraṇā”ti.

So tassa vacanam sutvā bhiyyoso mattāya muducitto ahoṣi. Cittamigarājā tassa muducittabhāvaṃ ñatvā “samma luddaka mā tvaṃ etaṃ migarājānaṃ ‘migamattoyevā’ti maññittha, ayañhi asītiyā migasahassānaṃ rājā sīlācārasampanno sabbasattesu muducitto mahāpaṇṇo andhe jīṇṇe mātāpitaro poseti, sace tvaṃ evarūpaṃ dhammikaṃ migam māresi, etaṃ mārento mātāpitaro ca no mañca bhaginiñca meti amhe pañcapi jane māresiyeva, mayham pana bhātu jīvitam dento pañcannampi janānaṃ¹jīvitadāyakosī”ti vatvā gāthamāha—

116. “Te hi nūna marissanti, andhā aparīṇāyakā.
Pañcannam jīvitam dehi, bhātaram muñca luddakā”ti.

So tassa dhammakatham sutvā pasannacitto “mā bhāyi sāmī”ti vatvā anantaram gāthamāha—

117. “So vo aham pamokkhāmi, mātāpettibharam migam.
Nandantu mātāpitaro, muttam disvā mahāmigan”ti.

Tattha **voti** nipātamattaṃ. **Muttanti**² bandhanā muttam passitvā.

1. No (Sī, Syā, I)

2. Disvāti (Syā, Ka)

Evañca pana vatvā cintesi “raññā dinnayaso mayhaṃ kiṃ karissati, sacāhaṃ imaṃ migarājānaṃ vadhissāmi, ayaṃ vā me pathavī bhijjitvā vivaraṃ dassati, asani vā me matthake patissati, vissajjessāmi naṃ”ti. So mahāsattaṃ upasaṅkamitvā yaṭṭhiṃ pātetvā cammayottaṃ chinditvā migarājānaṃ ālingitvā udakapariyante nipajjāpetvā muducittena saṅikaṃ pāsā mocetvā nhārūhi nhāruṃ, maṃsena maṃsaṃ, cammena cammaṃ samodhānetvā udakena lohitaṃ dhovitvā mettacittena punappunaṃ parimajji. Tassa mettānubhāveneva mahāsattassa pāramitānubhāvena ca sabbāni nhārumaṃsacammāni sandhīyimsu, pādo saṅchannachavi saṅchannalomo ahosi, asukaṭṭhāne baddho ahosīti na paññāyi. Mahāsatto sukhappatto hutvā atṭhāsi. Taṃ disvā Cittamigo somanassajāto luddassa anumodanaṃ karonto gāthamāha—

118. Evaṃ luddaka nandassu, saha sabbehi ñātibhi.

Yathāha’majja nandāmi, muttaṃ disvā mahāmigaṇ”ti.

Atha mahāsatto “kiṃ nu kho esa luddo maṃ gaṇhanto attano kāmena¹ gaṇhi, udāhu aññassa āṇattiyā”ti cintetvā gahitakāraṇaṃ pucchi. Luddaputto āha “sāmi na mayhaṃ tumhehi kammaṃ atthi, rañño pana aggamaheṣi Khemā nāma tumhākaṃ dhammakathaṃ sotukāmā, tadatthāya rañño āṇattiyā tvaṃ mayā gahito”ti. Samma evaṃ sante maṃ vissajjento atidukkaraṃ karosi, ehi maṃ netvā rañño dassehi, deviyā dhammaṃ kathessāmīti. Sāmi rājāno nāma kakkhaḷā, ko jānāti, kiṃ bhavissati, mayhaṃ raññā dinnayasena kammaṃ natthi, gaccha tvaṃ yathāsukhanti. Puna mahāsatto “iminā maṃ vissajjentena atidukkaraṃ kataṃ, yasapaṭilābhassa upāyassa karissāmī”ti cintetvā “samma piṭṭhiṃ tāva me hatthena parimajjā”ti āha. So parimajji, hattho suvaṇṇavaṇṇehi lomehi pūri. Sāmi imehi lomehi kiṃ karomīti. Samma imāni haritvā rañño ca deviyā ca dassetvā “imāni tassa suvaṇṇavaṇṇamigassa lomāni”ti vatvā mama ṭhāne ṭhatvā imāhi gāthāhi deviyā dhammaṃ deschi, taṃ sutvāyeva cassā dohaḷo

1. Kammena (Sī, Syā, I)

paṭippassambhissatīti. “Dhammaṃ cara mahārājā”ti dasa dhammacariyagāthā uggaṇhāpetvā pañca sīlāni datvā appamādena ovaditvā uyyojesi. Luddaputto mahāsattaṃ ācariyaṭṭhāne ṭhapetvā tikkhattuṃ padakkhiṇaṃ katvā catūsu ṭhānesu vanditvā lomāni paduminipattena gahetvā pakkāmi. Tepi tayo janā thokaṃ anugantvā mukhena gocaraṇca pānīyaṇca gahetvā mātāpitūnaṃ santikaṃ gamiṃsu. Mātāpitāro “tāta Rohaṇa tvaṃ kira pāse baddho kathaṃ muttosī”ti pucchantā gāthamāhaṃsu—

119. “Kathaṃ tvaṃ pamokkho āsi, upanītasmi jīvite.
Kathaṃ putta amocesi, kūṭapāsamha luddako”ti.

Tattha **upanītasmi**ti tava jīvite maraṇasantikaṃ upanīte kathaṃ pamokkho āsi.

Taṃ sutvā bodhisatto tisso gāthā abhāsi—

120. “Baṇaṃ kaṇṇasukhaṃ vācaṃ, hadayaṅgaṃ hadayassitaṃ.
Subhāsitaṃhi vācāhi, Cittako maṃ amocayi.

121. Bhaṇaṃ kaṇṇasukhaṃ vācaṃ, hadayaṅgaṃ hadayassitaṃ.
Subhāsitaṃhi vācāhi, Sutaṇā maṃ amocayi.

122. Suttvā kaṇṇasukhaṃ vācaṃ, hadayaṅgaṃ hadayassitaṃ.
Subhāsitaṇi suttvāna, luddako maṃ amocayī”ti.

Tattha **bhaṇanti** bhaṇanto. **Hadayaṅganti** hadayaṅgamaṃ. Dutiyagāthāya **bhaṇanti** bhaṇamānā. **Suttvā**ti so imesaṃ ubhinnaṃ vācaṃ suttvā.

Athassa mātāpitāro anumodantā āhaṃsu—

123. “Evaṃ Ānandito hotu, saha dārehi luddako.
Yathā maya’jja nandāma, disvā Rohaṇa’ māgatan”ti.

Luddopi araṇṇā nikkhamitvā rājakulaṃ gantvā rājānaṃ vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Taṃ disvā rājā gāthamāha—

124. “Nanu tvaṃ avaca ludda, ‘migacammāni āhariṃ’.
Atha kena nu vaṇṇena, migacammāni nāhari”ti.

Tattha **migacammānī**ti migam̐ vā cammam̐ vā. **Āharinti** āharissāmi. Idam̐ vuttam̐ hoti—ambho ludda nanu tvaṃ evaṃ avaca “migam̐ ānetum̐ asakkonto cammam̐ āharissāmi, taṃ asakkonto lomānī”ti, so tvaṃ kena kāraṇena neva migam̐, na migacammam̐ āharīti.

Taṃ sutvā luddo gāthamāha—

125. “Āgamā ceva hatthattham̐, kūṭapāsaṇca so migo.
Abajjhi taṃ migarājam̐, taṇca muttā upāsare.

126. Tassa me ahu samvego, abbhuto lomahaṃsano.
Imaṇcāham̐ migam̐ haññe, ajja hissāmi jīvitam̐”ti.

Tattha **āgamā**ti mahārāja so migo mama hatthattham̐ hatthapāsaṇceva¹ mayā oḍḍitam̐ kūṭapāsaṇca āgato, tasmiṇca kūṭapāse abajjhi. **Taṇca muttā upāsare**ti taṇca baddham̐ apare muttā abaddhāva dve migā assāsantā taṃ nissāya aṭṭham̐su. **Abbhutoti** pubbe abhūtapubbo. **Imaṇcāhanti** atha me samviggassa etadahosi “sace aham̐ imam̐ migam̐ hanissāmi, ajjeva imasmiṃyeva ṭhāne jīvitam̐ jahissāmī”ti.

Taṃ sutvā rājā āha—

127. “Kīdisā te migā ludda, kīdisā dhammikā migā.
Katham̐vaṇṇā katham̐sīlā, bālham̐ kho ne pasaṃsasi”ti.

Idam̐ so rājā vimhayavasena punappunam̐ pucchati. Taṃ sutvā luddo gāthamāha—

128. Odātaṇḍā sucivālā, jātarūpatacūpamā.
Pādā lohitaḍā tesam̐, añjitaḍkhā manoramā”ti.

Tattha **odātaṇḍā**ti rajatadāmasadisasiṇḍā. **Sucivālā**ti cāmarivālasadisena sucinā vālena samannāgatā. **Lohitaḍā**ti rattanakhā pavālasadisā. **Pādā**ti khurapariyantā. **Añjitaḍkhā**ti añjitehi viya visuddhapaṇcapasādehi akkhīhi samannāgatā.

1. Hatthapassaṇceva (Sī, I), hatthavasaṇceva (Syā)

Iti so kathentova mahāsattassa suvaṇṇavaṇṇāni lomāni rañño hatthe
ṭhapetvā tesam migānam sarīravaṇṇam pakāsento gāthamāha—

129. “Edisā te migā deva, edisā dhammikā migā.

Mātāpettibharā deva, na te so abhihāritun”ti.

Tattha **mātāpettibharā**ti jīṇṇe andhe mātāpitāro posenti, etādisā nesam
dhammikā¹. **Na te so abhihāritun**ti so migarājā na sakkā kenaci tava
paṇṇākārattāya abhiharitunti attho. “Abhihārayin”tipi pāṭho, so aham tam
te paṇṇākārattāya nābhihārayim na āharinti attho.

Iti so mahāsattassa ca Cittamigassa ca Sutanāya migapotikāya ca guṇam
kathetvā “mahārāja aham tena migaraññā ‘attano lomāni dassetvā mama
ṭhāne ṭhatvā dasahi rājadhammacariyagāthāhi deviyā dhammam
katheyyāsi”ti uggaṇhāpito āṇatto”ti āha. Tam sutvā rājā nam nhāpetvā
ahatavattāni nivāsetvā sattaratanakhacite pallaṅke nisīdāpetvā sayam
deviyā saddhim nīcāsane ekamantaṃ nisīditvā tam añjalim paggayha yācati.
So dhammam desento āha—

“Dhammam cara mahārāja, mātāpitūsu khattiya.

Idha dhammam caritvāna, rāja saggaṃ gamissasi.

Dhammam cara mahārāja, puttadāresu khattiya.

Idha dhammam caritvāna, rāja saggaṃ gamissasi.

Dhammam cara mahārāja, mittāmaccesu khattiya.

Idha dhammam caritvāna, rāja saggaṃ gamissasi.

Dhammam cara mahārāja, vāhanesu balesu ca.

Idha dhammam caritvāna, rāja saggaṃ gamissasi.

Dhammam cara mahārāja, gāmesu nigamesu ca.

Idha dhammam caritvāna, rāja saggaṃ gimissasi.

1. Etādisā dhammikā (Syā)

Dhammaṃ cara mahārāja, raṭṭhesu janapadesu ca.
Idha dhammaṃ caritvāna, rāja saggaṃ gamissasi.

Dhammaṃ cara mahārāja, samaṇabrāhmaṇesu ca.
Idha dhammaṃ caritvāna, rāja saggaṃ gamissasi.

Dhammaṃ cara mahārāja, migapakkhīsu khattiya.
Idha dhammaṃ caritvāna, rāja saggaṃ gamissasi.

Dhammaṃ cara mahārāja, dhammo ciṇṇo sukhāvaho.
Idha dhammaṃ caritvāna, rāja saggaṃ gamissasi.

Dhammaṃ cara mahārāja, sa-indā devā sabrahmakā.
Suciṇṇena divaṃ pattā, mā dhammaṃ rāja pāmado”ti¹.

Iti Nesādaputto mahāsattena desitaniyāmena ākāsaṅgaṅgaṃ otārento viya
Buddhalīlāya dhammaṃ desesi. Mahājano sādhu-kārasahassāni pavattesi.
Dhammakathaṃ sutvāyeva deviyā dohaḷo paṭippassambhi. Rājā tussitvā
luddaputtaṃ mahantena yasena santappento tisso gāthā abhāsi—

130. “Dammi nikkhasataṃ ludda, thūlañca maṇikuṇḍalaṃ.
Catussadañca pallaṅkaṃ, umāpupphasarinnibhaṃ².

131. Dve ca sādisiyo bhariyā, usabhañca gavaṃ sataṃ.
Dhammena rajjaṃ kāressaṃ, bahukāro mesi luddaka.

132. Kasivāṇijjā iṇadānaṃ, uñchācariyā ca luddaka.
Etena dāraṃ posehi, mā pāpaṃ akarī punā”ti.

Tattha **thūlanti** mahagghaṃ maṇikuṇḍalapasādhanañca te dammi.
Catussadanti caturussadaṃ³, catu-ussāsakanti attho.
Umāpupphasarinnibhanti nīlapaccattharaṇattā umāpupphasadisāya nibhāya
obhāseṇa samannāgataṃ, kāḷavaṇṇadārusāramayaṃ vā. **Sādisiyoti**
aññaṃaññaṃ rūpeṇa ca bhogena ca sadisā. **Usabhañca gavaṃ satanti**
usataṃ jeṭṭhakaṃ katvā gavaṃ satañca te dammi.

1. Khu 6. 46 piṭṭhe.

2. Umāpupphasarinnibhaṃ (Sī, Syā), ummāpupphasarinnibhaṃ (I, Ka)

3. Caturassanti catutthussadaṃ (Syā)

Kāressanti dasa rājadhamme akopento dhammeneva rajjam kāressāmi.
Bahukāro mesīti suvaṇṇavaṇṇassa migarañño ṭhāne ṭhatvā dhammassa
desitattā tvaṃ mama bahupakāro, migarājena vuttaniyāmeneva te ahaṃ
pañcasu sīlesu paṭiṭṭhāpito. **Kasivāṇijjāti** samma luddaka ahampi
migarājānaṃ adisvā tassa vacanameva sutvā pañcasu sīlesu paṭiṭṭhito,
tvampi ito paṭṭhāya sīlavā hohi, yāni tāni kasivāṇijjāni iṇadānaṃ
uñchācariyāti ājīvamukhāni, eteneva sammā-ājīvena tava puttadāraṃ posehi,
mā puna pāpaṃ karīti.

So rañño kathaṃ sutvā “na me gharavāsenattho, pabbajjam me
anujānātha devā”ti anujānāpetvā raññā dinnadhaṇaṃ puttadārassa datvā
Himavantam pavisitvā isipabbajjam pabbajitvā aṭṭha samāpattiyo nibbatttvā
brahmalokaparāyaṇo ahosi. Rājāpi mahāsattassa ovāde ṭhatvā saggapuraṃ
pūresi, tassa ovādo vassasahassaṃ pavatti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ bhikkhave pubbepi
mamattthāya Ānandena jīvitam pariccattamevā”ti vatvā jātakam samodhānesi
“tadā luddo Channo ahosi, rājā Sāriputto, devī Khemā bhikkhunī, mātāpitaro
mahārājakulāni, Sutanā Uppalavaṇṇā, Cittamigo Ānando, asīti
migasahassāni sākiyagaṇo, Rohaṇo migarājā pana ahameva ahosin”ti.

Rohaṇamigajātakavaṇṇanā¹ pañcamā.

6. Cūlahamsajātakavaṇṇanā (502)

Ete haṃsā pakkamantīti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto
Ānandatherassa jīvitapariccāgameva ārabha kathesi. Tadāpi hi
dhammasabhāyaṃ therassa guṇakathaṃ kathentesu bhikkhūsu Satthā
āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā
“imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepi Ānandena
mamattthāya jīvitam pariccattamevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

1. Rohantamigajātakavaṇṇanā (Sī, I)

Atīte Bārāṇasiyaṃ Bahuputtako nāma rājā rajjaṃ kāresi. Khemā nāmassa aggamaheṣī ahosi. Tadā mahāsatto suvaṇṇaḥamsayoniyaṃ nibbattitvā navutihaṃsasahassaparivuto Cittakūṭe vasi. Tadāpi devī vuttanayeneva supinaṃ disvā rañño suvaṇṇavaṇṇaḥamsassa dhammadesanāsavanadolaṃ ārocesi. Rājāpi amacce pucchitvā “suvaṇṇavaṇṇaḥamsā nāma Cittakūṭapabbate vasantī”ti ca sutvā Khemaṃ nāma saraṃ kāretvā nānappakārāni nivāpadhaññāni ropāpetvā catūsu kaṇṇesu devasikaṃ abhayaghosanaṃ ghosāpesi, ekaṃca luddaputtaṃ haṃsānaṃ gahaṇatthāya payojesi. Tassa payojitākāro ca, tena tattha sakuṇānaṃ upaparikkhitabhāvo ca, suvaṇṇaḥamsānaṃ āgatakāle rañño ārocetvā pāsānaṃ oḍḍitanīyāmo ca, mahāsattassa pāse baddhaniyāmo ca, sumukhassa haṃsasenāpatino tīsu taṃsaghaṭṭasu taṃ adisvā nivattanañca sabbaṃ **Mahāhaṃsajātake**¹ āvi bhavissati. Idhāpi mahāsatto yaṭṭhipāse bajjhitvā pāsayaṭṭhiyaṃ olambantoyeva gīvaṃ pasāretvā haṃsānaṃ gatamaggaṃ olovento sumukhaṃ āgacchantaṃ disvā “āgatakāle naṃ vīmaṃsissāmi”ti cintetvā tasmim āgate tisso gāthā abhāsi—

133. “Ete haṃsā pakkamanti, vakkaṅgā bhayameritā.

Harittaca hemavaṇṇa, kāmaṃ Sumukha pakkama.

134. Ohāya maṃ ñātigaṇā, ekaṃ pāsavaṣaṃ gataṃ.

Anapekkhamānā gacchanti, kiṃ eko avahiyyasi.

135. Pateva patataṃ seṭṭha, natthi baddhe sahāyatā.

Mā anīghāya hāpesi, kāmaṃ Sumukha pakkamā”ti.

Tattha **bhayameritā**ti bhayeritā bhayatajjitā bhayacalitā. **Harittaca hemavaṇṇā**ti dvīhipi vacanehi tamevālapati. **Kāmanti** suvaṇṇattaca suvaṇṇavaṇṇa sundaramukha ekaṃsena pakkamāhiyeva, kiṃ te idhāgamanenāti vadati. **Ohāyā**ti maṃ jahitvā uppatitā. **Anapekkhamānā**ti te mama ñātakā mayi anapekkhāva gacchanti. **Patevā**ti uppateva. **Mā**

1. Khu 6. 90 piṭṭhe.

anīghāyāti ito gantvā pattabbāya niddukkhabhāvāya vīriyaṃ mā hāpesi.

Tato Sumukho paṅkapiṭṭhe nisīditvā gāthamāha—

136. “Nāhaṃ dukkhapareto’ ti, Dhataṛaṭṭha tuvaṃ jahe.

Jīvitam maraṇam vā me, tayā saddhiṃ bhavissatī”ti.

Tattha **dukkhaparetoti** mahārāja “tvam maraṇadukkhapareto”ti ettakeneva nāhaṃ taṃ jahāmi.

Evam Sumukhena sīhanāde kathite Dhataṛaṭṭho gāthamāha—

137. “Etadariyassa kalyāṇam, yaṃ tvam Sumukha bhāsasi.

Taṅca vīmaṃsamānohaṃ, ‘patate’tam’avassajin”ti.

Tattha **etadariyassā**ti yaṃ tvam “nāhaṃ taṃ jahe”ti bhāsasi, etaṃ ācārasampannassa ariyassa kalyāṇam uttamavacanam. **Patate’tanti** ahaṅca na taṃ vissajjetukāmo va evaṃ avacaṃ, atha kho taṃ vīmaṃsamāno “patatū”ti¹ etaṃ vacanam avassajim, gacchāti taṃ avocanti attho.

Evam tesaṃ kathentānaññeva luddaputto daṇḍamādāya vegenāgato. Sumukho Dhataṛaṭṭham assāsetvā tassābhimukho gantvā apacitiṃ dassetvā haṃsaraṇṇo guṇe kathesi. Tāvadeva luddo muducitto ahosi. So tassa muducittataṃ ñatvā puna gantvā haṃsarājameva assāsento aṭṭhāsi. Luddopi haṃsarājānam upasaṅkamitvā chaṭṭham gāthamāha—

138. “Apadena padaṃ yāti, antalikkhacaro dijo.

Ārā pāsam na bujjhi tvam, haṃsānam pavaruttamā”ti.

Tattha **apadena padanti** mahārāja tumhādiso antalikkhacaro dijo apade ākāse padaṃ katvā yāti. **Na bujjhi tvanti** so tvam evarūpo dūratova imaṃ pāsam na bujjhi na jānīti pucchati.

1. Patevāti (Syā)

Mahāsatto āha—

139. “Yadā parābhavo hoti, poso jīvitasāṅkhaye.
Atha jālaṅca pāsaṅca, āsajjāpi na bujjhatī”ti.

Tattha **yadā parābhavoti** samma luddaputta yadā parābhavo avuḍḍhi vināso sampatto hoti, atha poso jīvitasāṅkhaye patte jālaṅca pāsaṅca patvāpi na jānātīti attho.

Luddo haṁsaraṅṇo kathaṁ abhinanditvā Sumukhena saddhiṁ sallapanto tisso gāthā abhāsi—

140. “Ete haṁsā pakkamanti, vakkaṅgā bhayameritā.
Harittaca hemavaṇṇa, tvaṅṇeva avahiyyasi.

141. Ete bhutvā ca pivitvā ca, pakkamanti vihaṅgamā.
Anapekkhamānā vakkaṅgā, tvaṅṇeveko upāsasi.

142. Kinu tyāyaṁ dijo hoti, mutto baddhaṁ upāsasi.
Ohāya sakuṇā yanti, kiṁ eko avahiyyasi”ti.

Tattha **tvaṅṇevāti**¹ tvameva ohiyyasīti pucchati. **Upāsasīti** payirupāsasi.
Sumukho āha—

143. “Rājā me so dijo mitto, sakhā pāṇasamo ca me.
Neva naṁ vijahissāmi, yāva kālassa pariyāyan”ti.

Tattha **yāva kālassa pariyāyanti** luddaputta yāva jīvitakālassa pariyosānaṁ ahaṁ etaṁ na vijahissāmiyeva.

Taṁ sutvā luddo pasannacitto hutvā “sacāhaṁ evaṁ sīlasampannesu imesu aparajjhissāmi, pathavīpi me vivaraṁ dadeyya, kiṁ me raṅṇo santikā laddhena dhanena, vissajjessāmi nan”ti cintetvā gāthamāha—

1. Tvaṅca tanti (Sī), tvaṅca nanti (I)

144. “Yo ca tvaṃ sakhino hetu, pāṇaṃ cajitumicchasi.

So te sahāyaṃ muñcāmi, hotu rājā tavānugo”ti.

Tattha **yo ca tvanti** yo nāma tvaṃ. **Soti** so ahaṃ. **Tavānugoti** esa haṃsarājā tava vasaṃ anugato hotu, tayā saddhiṃ ekaṭṭhāne vasatu.

Evañca pana vatvā Dhataratṭhaṃ yaṭṭhipāsato otāretvā saratīraṃ netvā pāsāṃ muñcivā muducittena lohitaṃ dhovivā nhāru-ādīni paṭipādesi. Tassa muducittatāya mahāsattassa pāramitānubhāvena ca tāvadeva pādo sacchavi ahosi, baddhaṭṭhānampi na paññāyi. Sumukho bodhisattaṃ oloketvā tuṭṭhacitto anumodanaṃ karonto gāthamāha—

145. “Evaṃ luddaka nandassu, saha sabbehi ñātibhi.

Yathāha’majja nandāmi, muttaṃ disvā dijādhipan”ti.

Taṃ sutvā luddo “gacchatha sāmī”ti āha. Atha naṃ mahāsatto “kiṃ pana tvaṃ samma maṃ attano atthāya bandhi, udāhu aññassa āṇattiyā”ti pucchitvā tena tasmīṃ kāraṇe ārocite “kiṃ nu kho me itova Cittakūṭaṃ gantuṃ seyyo, udāhu nagaran”ti vīmaṃsanto “mayi nagaraṃ gate luddaputto dhanāṃ labhissati, deviyā dohaḷo paṭippassambhissati, Sumukhassa mittadhammo pākaṭo bhavissati, tathā mama ñāṇabalaṃ¹, khemañca saraṃ abhayadakkhiṇaṃ katvā labhissāmi, tasmā nagarameva gantuṃ seyyo”ti sanniṭṭhānaṃ katvā “ludda tvaṃ amhe kājenādāya rañño santikaṃ nehi, sace no rājā vissajjetukāmo bhavissati, vissajjessatī”ti āha. Rājāno nāma sāmī kakkhaḷā, gacchatha tumheti. Mayaṃ tādisaṃ luddampi mudukaṃ karimha, rañño ārādhane amhākaṃ bhāro, nehiyeva no sammāti. So tathā akāsi. Rājā haṃse disvāva somanassajāto hutvā dvepi haṃse kañcanapīṭhe nisīdāpetvā madhulāje khādāpetvā madhurodakaṃ pāyetvā añjaliṃ paggayha dhammakathaṃ āyāci. Haṃsarājā tassa sotukāmatāṃ viditvā paṭhamāṃ tāva paṭi-

1. Ñāṇabalaṃ (I, Ka)

santhāramakāsi. Tatrimā haṁsassa ca rañño ca vacanapaṭivacanagāthāyo honti—

146. “Kaccinnu bhoto kusalaṁ, kacci bhoto anāmayāṁ.
Kacci raṭṭhamidaṁ phītaṁ, dhammena manusāsasi.

147. Kusalaṁ ceva me haṁsa, atho haṁsa anāmayāṁ.
Atho raṭṭhamidaṁ phītaṁ, dhammena manusāsa’ haṁ.

148. Kacci bhoto amaccesu, doso koci na vijjati.
Kacci ārā amittā te, chāyā dakkhiṇatoriva.

149. Athopi me amaccesu, doso koci na vijjati.
Atho ārā amittā me, chāyā dakkhiṇatoriva.

150. Kacci te sādisī bhariyā, assavā piyabhāṇinī.
Puttarūpayasūpetā, tava chandavasānugā.

151. Atho me sādisī bhariyā, assavā piyabhāṇinī.
Puttarūpayasūpetā, mama chandavasānugā.

152. Kacci te bahavo puttā, sujātā raṭṭhavaḍḍhana.
Paññājavena sampannā, sammodanti tato tato.

153. Satameko ca me puttā, Dhataratṭha mayā sutā.
Tesaṁ tvaṁ kiccamakkhāhi, nāvarujjhanti te vaco”ti.

Tattha **kusalanti** ārogyaṁ, itaraṁ¹ tasseva vevacanaṁ. **Phītanti** kacci te idaṁ raṭṭhaṁ phītaṁ subhikkhaṁ, dhammena ca naṁ anusāsasīti pucchati. **Dosoti** aparādhō. **Chāyā dakkhiṇatorivāti** yathā nāma dakkhiṇadisābhimukhā chāyā na vaḍḍhati, evaṁ te kacci amittā na vaḍḍhantīti vadati. **Sādisīti** jātigottakulapadeschi² samānā. Evarūpā hi aticārini na hoti. **Assavāti** vacanapaṭiggāhikā. **Puttarūpayasūpetāti** puttehi ca

1. Anāmayanti idaṁ (Syā)

2. Jātibhogagottakulapadeschi (Ka)

rūpena ca yasena ca upetā. **Paññājavenāti** paññāvegena paññam javāpetvā tāni tāni kiccāni paricchinditum samatthāti pucchati. **Sammodanti tato tatoti** yattha yattha niyuttā honti, tato tato sammodanteva, na virujjhantīti pucchati. **Mayā sutāti** mayā vissutā. Maṃ hi loko “Bahuputtarājā”ti¹ vadati, iti te maṃ nissāya vissutā pākaṭā jātāti mayā sutā nāma hontīti vadati. **Tesaṃ tvaṃ kiccamakkhāhi**ti tesaṃ mama puttānaṃ “idaṃ nāma karontū”ti tvaṃ kiccamakkhāhi, na te vacanaṃ avarujjhanti², ovādaṃ nesaṃ dehīti adhippāyenevamāha.

Taṃ sutvā mahāsatto tassa ovādaṃ dento pañca gāthā abhāsi—

154. “Upapannopi ce hoti, jātiyā vinayena vā.

Atha pacchā kurute yogaṃ, kicche āpāsu sīdati.

155. Tassa saṃhīrapaññassa, vivaro jāyate mahā.

Rattimandhova rūpāni, thūlāni manupassati.

156. Asāre sārayogaññū, matim na tveva vindati.

Sarabhova giriduggasmiṃ, antarāyeva sīdati.

157. Hīnajaccopi ce hoti, uṭṭhātā dhitimā naro.

Ācārasīlasampanno, nise aggīva bhāsati.

158. Etaṃ me upamaṃ katvā, putte vijjāsu vācaya.

Samvirūḷhetha medhāvī, khette bījaṃva vuṭṭhiyā”ti.

Tattha **vinayenāti** ācārena. **Pacchā kurute yoganti** yo ce sikkhitabbasikkhāsu daharakāle yogaṃ vīriyaṃ akatvā pacchā mahallakakāle karoti, evarūpo pacchā tathārūpe dukkhe vā āpadāsu vā uppannāsu sīdati, attānaṃ uddharitum na sakkoti. **Tassa saṃhīrapaññassāti** tassa asikkhitattā tato tato haritabbapaññassa niccaṃ calabuddhino³. **Vivaroti** bhogādīnaṃ chiddaṃ, parihaṇīti attho. **Rattimandhoti** rattandho⁴.

1. Bahupakāro rājāti (Sī)

2. Avarajjhissanti (Sī, I)

3. Saṃharitabbapaññassa aniccalabuddhino (Sī, Syā, I)

4. Nattamandhoti nattandho (Sī, I)

Idaṃ vuttaṃ hoti—yathā rattandho rattikāṇo rattim candobhāsādīhi thūlarūpāneva passati, sukhumāni passitum na sakkoti, evaṃ asikkhito saṃhīrapañño kismiñciveva bhaye uppanne sukhumāni kiccāni passitum na sakkoti, olārikeyeva passati, tasmā tava putte daharakāleyeva sikkhāpetum vaṭṭatīti.

Asāreti nissāre lokāyatavedasamaye. **Sārayogaññūti** sārayutto esa samayoti maññamāno. **Matim na tveva vindatīti** bahuṃ sikkhitvāpi paññaṃ na labhatiyeva. **Giriduggasminti** so evarūpo yathā nāma sarabho attano vasanaṭṭhānaṃ āgacchanto antarāmagge visamampi samanti maññamāno giridugge vegenāgacchanto narakapapātaṃ patitvā antarāyeva sīdati, āvāsaṃ na pāpuṇāti, evameva asāraṃ lokāyatavedasamayaṃ sārasaññāya uggahetvā mahāvināsaṃ pāpuṇāti, tasmā tava putte atthanissitesu vaḍḍhi-āvaheṣu kicesu yojetvā sikkhāpehīti. **Nise aggīvāti** mahārāja hīna-jātikopi uṭṭhānadiguṇasampanno rattim aggikkhandho viya obhāsati. **Etaṃ meti** etaṃ mayā vuttaṃ rattandhaṅca aggikkhandhaṅca upamaṃ katvā tava putte vijjāsu vācaya, sikkhitabbayuttāsu sikkhāsu yojehi. Evaṃ yutto hi yathā sukhette suvuṭṭhiyā bījaṃ saṃvirūhati, tatheva medhāvī saṃvirūhati, yasena ca bhogehi ca vaḍḍhatīti.

Evaṃ mahāsatto sabbarattim rañño dhammaṃ desesi, deviyā dohaḷo paṭippassambhi. Mahāsatto aruṇuggamanavelāyameva rājānaṃ pañcasu sīlesu patiṭṭhapetvā appamādena ovaditvā saddhim Sumukhena uttarasīhapañjarena nikkhamitvā Cittakūṭameva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ bhikkhave pubbepi iminā mamatthāya jīvitaṃ pariccattamevā”ti vatvā jātaṃ samodhānesi “tadā luddo Channo ahosi, rājā Sāriputto, devī Khemābhikkhunī, haṃsapaṇḍitaṃ sākiyagaṇo, Sumukho Ānando, haṃsarājā pana ahameva ahosi”ti.

Cūḷahaṃsajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Sattigumbajātakavaṇṇanā (503)

Migaluddo mahārājāti idaṃ Satthā maddakucchismiṃ Migadāye viharanto Devadattaṃ ārabbhā kathesi. Devadattena hi silāya paviddhāya Bhagavato pāde sakalikāya khate¹ balavavedanā uppajji. Tathāgatassa dassanattāya bahū bhikkhū sannipatiṃsu. Atha Bhagavā parisāṃ sannipatitaṃ disvā “bhikkhave idaṃ senāsanāṃ atisambādham, sannipāto mahā bhavissati, maṃ mañcasivikāya maddakucchiṃ nethā”ti āha. Bhikkhū tathā karīṃsu. Jīvako Tathāgatassa pādaṃ phāsukaṃ akāsi. Bhikkhū Satthu santike nisinnāva kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Devadatto sayampi pāpo, parisāpissa pāpā, iti so pāpo pāpaparivārova viharatī”ti. Satthā “kiṃ kathetha bhikkhave”ti pucchitvā “idaṃ nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepi Devadatto pāpo pāpaparivāroyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Uttarapañcālanagare Pañcālo nāma rājā rajjaṃ kāresi. Mahāsatto araṇṇāyatane ekasmiṃ Sānupabbate Simbalivane ekassa Suvaraṇṇo putto hutvā nibbatti, dve bhātaro ahesuṃ. Tassa pana pabbatassa uparivāte coragāmake ahosi pañcannaṃ corasātānaṃ nivāso, adhovāte assamo pañcannaṃ isisātānaṃ nivāso. Tesāṃ suvapotaṃ kānaṃ pakkhanikkhamanakāle vātamaṇḍalikā udapādi. Tāya pahaṭo eko suvapotako coragāmake corānaṃ āvudhantare patito, tassa tattha patitattā “Sattigumbo” tveva nāmaṃ karīṃsu. Eko assame vālukatale pupphantare pati, tassa tattha patitattā “Pupphako” tveva nāmaṃ karīṃsu. Sattigumbo corānaṃ antare vaḍḍhito, Pupphako isīnaṃ.

Athekadivasāṃ rājā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍito rathavaraṃ abhiruhitvā mahantena parivārena migavadhāya nagarato nātidūre supupphitaphalitaṃ ramaṇīyaṃ Upagumbavanaṃ gantvā “yassa passena migo palāyati, tasseva gīvā”ti vatvā rathā oruyha paṭicchādetvā dinne koṭṭhake dhanuṃ ādāya atṭhāsi. Purisehi migānaṃ utthāpanattāya vanagumbesu pothiyamānesu eko eṇimigo utthāya gamanamaggaṃ olokento raṇṇo ṭhitaṭṭhānasseva

1. Ghaṭe (Syā), khitte (Ka)

vivittataṃ disvā tadabhimukho pakkhanditvā palāyi. Amaccā “kassa passena migo palāyito”ti pucchantā “rañño passenā”ti ñatvā raññā saddhiṃ keḷim karimsu. Rājā asmiṃnena tesāṃ keḷim asahanto “idāni taṃ migam gahessāmi”ti ratham āruyha “sīghaṃ pesehi”ti sārathim āṇāpetvā migena gatamaggaṃ paṭipajji. Ratham vegena gacchantam parisā anubandhitum nāsakkhi. Rājā sārathidutiyo yāva majjhanhikā gantvā taṃ migam adisvā nivattanto tassa coragāmassa santike ramaṇīyaṃ kandaram disvā rathā oruyha nhatvā ca pivitvā ca paccuttari. Athassa sārathi rathassa uttarattharaṇam otāretvā sayanam rukkhacchāyāya paññapesi, so tattha nipajji. Sārathipi tassa pāde sambāhanto nisīdi. Rājā antaranarā niddāyati ceva pabujjhati ca.

Coragāmaṃvāsino corāpi rañño ārakkhāṇatthāya araṇṇameva pavisiṃsu. Coragāmake Sattigumbo ceva Bhattarandhako Patikolambo nāmeko puriso cāti dveva ohīyimsu. Tasmim khaṇe Sattigumbogāmakā nikkhamitvā rājānam disvā “imaṃ niddāyamānameva māretvā ābharaṇāni gahessāmā”ti cintetvā Patikolambassa santikaṃ gantvā taṃ kāraṇam ārocesi. Tamattham pakāsento Satthā pañca gāthā abhāsi—

159. “Migaluddo mahārājā, pañcālānam rathesabho.

Nikkhanto saha senāya, ogaṇo vanamāgamā.

160. Tattha’ddasā araṇṇasmim, takkarānam kuṭim kataṃ.

Tassā kuṭiyā nikkhamma, suvo luddāni bhāsati.

161. Sampannavāhano poso, yuvā sammatṭhakuṇḍalo.

Sobhati lohituṇhiso, divā sūriyova bhāsati.

162. Majjhanhike sampatike, sutto rājā sasārathi.

Handassābharaṇam sabbaṃ, gaṇhāma sāhasā mayam.

163. Nisīthepe rahodāni, sutto rājā sasārathi.

Ādāya vattham maṇikuṇḍalañca, hantvāna sākhaṃhi avattharāmā”ti.

Tattha **migaluddoti** luddo viya migānaṃ gavesanato “migaluddo”ti vutto. **Ogaṇoti** gaṇā ohīno parihīno hutvā. **Takkarānaṃ kuṭim katanti** so rājā tattha araṇṇe corānaṃ vasanattāya kataṃ gāmakam addasa. **Tassāti** tato corakuṭito. **Luddāni bhāsatīti** Patikolambena saddhim dāruṇāni vacanāni katheti. **Sampannavāhanoti** sampanna-assavāhano. **Lohitunhīsoti** rattena unhīsapaṭṭena samannāgato. **Sampatiketī** sampatī idāni, evarūpe ṭhitamajjhanhikakāletī attho. **Sāhasāti** sāhasena pasayhākāraṃ katvā gaṇhāmāti vadati. **Nīsīthepe rahodānīti** nīsīthepe idānīpi raho. Idam vadati— yathā nīsīthe aḍḍharattasamaye manussā kilantā sayanti, raho nāma hoti, idāni ṭhitamajjhanhikepe kāle tathevāti. **Hantvānāti** rājānaṃ māretvā vatthābharaṇānissa gahetvā atha naṃ pāde gahetvā kaḍḍhitvā ekamante sākhaṃ paṭicchādemāti.

Iti so vegena sakim nikkhamati, sakim Patikolambassa santikaṃ gacchati. So tassa vacanaṃ sutvā nikkhamitvā olokento rājabhāvaṃ ñatvā bhīto gāthamāha—

164. “Kinu ummattarūpova, sattigumba pabhāsasi.
Durāsada hi rājāno, aggi pajjalito yathā”ti.

Atha naṃ suvo gāthāya ajjhabhāsi—

165. “Atha tvaṃ Patikolamba, matto thullāni gajjasi.
Mātari mayha naggāya, kinu tvaṃ vijigucchase”ti.

Tattha **atha tvanti** nanu tvaṃ. **Mattoti** corānaṃ ucchiṭṭhasuraṃ labhitvā tāya matto hutvā pubbe mahāgajjitāni gajjasi. **Mātari**ti corajeṭṭhakassa bhariyaṃ sandhāyāha. Sā kira tadā sākhabhaṅgaṃ nivāsetvā carati. **Vijigucchaseti** mama mātari naggāya kinu tvaṃ idāni corakammaṃ jigucchasi, kātuṃ na icchasīti.

Rājā pabujjhivā tassa tena saddhim manussabhāsāya kathentassa vacanaṃ sutvā “sappaṭibhayaṃ idam ṭhānaṃ”ti sārathim utthāpentō gāthamāha—

166. “Uṭṭhehi samma taramāno, ratham yojehi sārathi.
Sakuṇo me na ruccati, aññaṃ gacchāma assaman”ti.

Sopi sīghaṃ uṭṭhahitvā ratham yojetvā gāthamāha—

167. “Yutto ratho mahārāja, yutto ca balavāhano.
Adhitiṭṭha mahārāja, aññaṃ gacchāma assaman”ti.

Tattha **balavāhanoti** balavavāhano, mahāthāma-assasampannoti attho.
Adhitiṭṭhāti abhiruha.

Abhiruḷhamattheyeva ca tasmim̐ sindhavā vātavegena pakkhandim̐su.
Sattigumbo ratham gacchantam̐ disvā saṃvegappatto¹ dve gāthā abhāsi—

168. “Ko nu’meva gatā sabbe, ye asmim̐ paricārakā.
Esa gacchati pañcālo, mutto tesaṃ adassanā.

169. Kodaṇḍakāni gaṇhatha, sattiyo tomarāni ca.
Esa gacchati pañcālo, mā vo muñcittha jīvatan”ti.

Tattha **ko nu’meti** kuhim̐ nu ime. **Asminti** imasmim̐ assame.
Paricārakāti corā. **Adassanāti** etesaṃ corānaṃ adassanena mutto esa
gacchatīti, etesaṃ hatthato mutto hutvā esa adassanaṃ gacchatītipi attho.
Kodaṇḍakānīti dhanūni. **Jīvanti** tumhākaṃ jīvantānaṃ mā muñcittha,
āvudhahatthā dhāvitvā gaṇhatha nanti.

Evam̐ tassa viravitvā aparāparaṃ dhāvantageva rājā isīnaṃ assamaṃ
patto. Tasmim̐ khaṇe isayo phalāphalatthāya gatā. Eko pupphakasuvova
assamapade ṭhito hoti. So rājānaṃ disvā paccuggamaṃ katvā
paṭisanthāramakāsi. Tamatthaṃ pakāsento Satthā catasso gāthā abhāsi—

170. “Athā’paro paṭinandittha, suvo lohitaṇḍako.
Svāgataṃ te mahārāja, atho te adurāgataṃ.
Issarosi anuppatto, yaṃ idhatthi pavedaya.

1. Sambhamappatto (Si, Syā)

171. Tiṇḍukāni piyālāni, madhuke kāsūmāriyo.
Phalāni khuddakappāni, bhuñja rāja varam varam.

172. Idampi pāṇīyaṃ sītaṃ, ābhataṃ girigabbharā.
Tato piva mahārāja, sace tvaṃ abhikaṅkhasi.

173. Araññaṃ uñchāya gatā, ye asmiṃ paricārakā.
Sayāṃ uṭṭhāya gaṇhavho, hatthā me natthi dātave”ti.

Tattha **paṭinanditthā**ti rājānaṃ disvāva tussi. **Lohitatuṇḍakoti** rattatuṇḍo sobhaggappatto. **Madhuketi** madhukaphalāni. **Kāsūmāriyoti** evaṃnāmakāni phalāni, kāraphalāni vā. **Tato pivāti** tato pāṇīyamāḷato gahetvā pāṇīyaṃ piva. **Ye asmiṃ paricārakā**ti mahārāja ye imasmiṃ assame vicaraṇakā isayo, te araññaṃ uñchāya gatā. **Gaṇhavhoti** phalāphalāni gaṇhatha. **Dātaveti** dātum.

Rājā tassa paṭisanthāre pasīditvā gāthādvayamāha—

174. “Bhaddako vata’yaṃ pakkhī, dijo paramadhammiko.
Atheso itaro pakkhī, suvo luddāni bhāsati.

175. ‘Etaṃ hanatha bandhatha, mā vo muñcitha jīvataṃ’.
Icevaṃ vilapantassa, sotthiṃ pattosmi assaman”ti.

Tattha **itaroti** corakuṭiyaṃ suvako. **Icevanti** ahaṃ pana tassa evaṃ vilapantasseva imaṃ assamaṃ sotthinā patto.

Rañño kathaṃ sutvā pupphako dve gāthā abhāsi—

176. “Bhātaro’sma mahārāja, sodariyā ekamātukā.
Ekarukkkhasmiṃ saṃvaḍḍhā, nānākhettagatā ubho.

177. Sattigumbo ca corānaṃ, ahañca isinaṃ idha.
Asataṃ so, sataṃ ahaṃ, tena dhammena no vinā”ti.

Tattha **bhātaro’smāti** mahārāja so ca ahañca ubho bhātaro homa. **Corānanti** so corānaṃ santike saṃvaḍḍho, ahaṃ isīnaṃ

santike. **Asataṃ so, sataṃ ahanti** so asādhūnaṃ dussilānaṃ santikaṃ upagato, ahaṃ sādhūnaṃ sīlavantānaṃ. **Tena dhammena no vināti** mahārāja taṃ Sattigumbaṃ corā coradhammena corakiriyāya vinesuṃ, maṃ isayo isidhammena isisīlācārena, tasmā sopi tena coradhammena no vinā hoti, ahampi isidhammena no vinā homīti.

Idāni taṃ dhammaṃ vibhajanto gāthādvayamāha—

178. “Tattha vadho ca bandho ca, nikatī vañcanāni ca.
Ālopā sāhasākārā, tāni so tattha sikkhati.

179. Idha saccañca dhammo ca, ahimsā saṃyamo damo.
Āsanūdakadāyīnaṃ, aṅke vaddhosmi bhāradhā”ti.

Tattha **nikatī**ti patirūpakena vañcanā. **Vañcanānī**ti ujukavañcanāneva. **Ālopā**ti divā gāmaghātā. **Sāhasākārā**ti gehaṃ pavisitvā maraṇena tajjetvā sāhasikakammakaraṇāni. **Saccanti** sabhāvo. **Dhammoti** sucaritadhammo. **Ahimsāti** mettāpubbabbhāgo¹. **Saṃyamoti** sīlasaṃyamo. **Damoti** indriyadamaṇaṃ. **Āsanūdakadāyīnanti** abbhāgatānaṃ āsanañca udakañca dānasīlānaṃ. **Bhāradhāti**² rājānaṃ ālapati.

Idāni rañño dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi—

180. “Yaṃ yaṃ hi rāja bhajati, santaṃ vā yadi vā asaṃ.
Sīlavantaṃ sīlaṃ vā, vasaṃ tasseva gacchati.

181. Yādisaṃ kurute mittāṃ, yādisaṃ cūpasevati.
Sopi tādisako hoti, sahavāso hi tādiso.

182. Sevaṃāno sevamānaṃ, samphuṭṭho samphusaṃ paraṃ.
Saro diddho kalāpaṃva, alitta’ mupalimpati.
Upalepabhayā dhīro, neva pāpasakhā siyā.

183. Pūtimacchaṃ kusaggena, yo naro upanayhati.
Kusāpi pūti vāyanti, evaṃ bālūpasevanā.

1. Mettacittapubbabbhāvo (Sī, I)

2. Bhāratāti (Sī, Syā, I)

184. Tagarañca palāsenā, yo naro upanayhati.

Pattāpi surabhi vāyanti, evaṃ dhīrūpasevanā.

185. Tasmā pattapuṭasseva, ñatvā sampāka'mattano.

Asante nopaseveyya, sante seveyya paṇḍito.

Asanto nirayaṃ nenti, santo pāpenti suggatin'ti.

Tattha **santaṃ vā yadi vā asanti** sappurisaṃ vā asappurisaṃ vā.

Sevamāno sevamānanti seviyamāno¹ ācariyo sevamānaṃ antevāsikaṃ.

Samphuṭṭho antevāsinaṃ vā phuṭṭho ācariyo. **Samphusaṃ paranti** paraṃ

ācariyaṃ samphusanto antevāsī vā. **Alittanti** taṃ antevāsikaṃ

pāpadhammena alittaṃ so ācariyo visadiddho saro sesaṃ sarakalāpaṃ viya

limpati. **Evaṃ bālūpasevanā**ti bālūpasevī hi pūtimacchaṃ

upanayhanakusaggaṃ viya hoti, pāpakammaṃ akarontopi avaṇṇaṃ akittiṃ

labhati. **Dhīrūpasevanā**ti dhīrūpasevī puggalo

tagarādigandhajātīpaliveṭhanapattaṃ viya hoti, paṇḍito bhavituṃ

asakkontopi kalyāṇamittasevī² guṇakittiṃ labhati. **Pattapuṭassevā**ti

duggandhasugandhapaliveṭhanapaṇṇasseva³. **Sampāka'mattanoti**

kalyāṇamittasaṃsaggavasena attano paripākaṃ paribhāvanaṃ⁴ ñatvāti attho.

Pāpenti suggatinti santo sammādiṭṭhikā attānaṃ nissite satte saggameva

pāpentiṭi desanaṃ yathānusandhimeva pāpesi.

Rājā tassa dhammakathāya pasīdi, isigaṇopi āgato. Rājā isayo vanditvā

“bhante maṃ anukampamānā mama vasanaṭṭhāne vasathā”ti vatvā tesam

paṭiññaṃ gahetvā nagaraṃ gantvā suvānaṃ abhayaṃ adāsi. Isayopi tattha

agamaṃsu. Rājā isigaṇaṃ uyyāne vasāpento yāvajīvaṃ upaṭṭhahitvā

saggapuraṃ pūresi. Athassa puttapi chattaṃ ussāpento isigaṇaṃ

paṭijaggiyevāti tasmim kulaparivaṭṭe satta rājāno isigaṇassa dānaṃ

pavattayimṃsu. Mahāsatto araṇṇe vasantoyeva yathākammaṃ gato.

1. Sevamāno (Syā)

2. Kalyāṇamittasevīti (Syā)

3. Phalapuṭassevāti gandhapuṭassa gandhapaliveṭhanapattasseva (Sī, I)

4. Paripākaññabhāvaṃ (Syā), paripākabhāvaṃ (Ka), Itivuttaka-Ṭṭha 230 piṭṭhepi passitabbaṃ.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ bhikkhave pubbepi Devadatto pāpo pāparivāroyevā”ti vatvā jātakaṃ samodhānesi “tadā Sattigumbo Devadatto ahosi, corā Devadattaparisā, rājā Ānando, isigaṇā Buddhaparisā, Pupphakasuvo pana ahameva ahosin”ti.

Sattigumbajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Bhallātiyajātakavaṇṇanā (504)

Bhallātiyo nāma ahosi rājāti idarṃ Satthā Jetavane viharanto Mallikaṃ devim̐ ārabha kathesi. Tassā kira ekadivasam̐ raññā saddhim̐ sayanam̐ nissāya kalaho ahosi. Rājā kujjhivā nam̐ na olokesi. Sā cintesi “nanu Tathāgato rañño mayi kuddhabhāvaṃ na jānātī”ti. Satthā taṃ kāraṇam̐ ñatvā punadivase bhikkhusam̐ghaparivuto Sāvattim̐ piṇḍāya pavisitvā rañño gehadvāram̐ gato. Rājā paccuggantvā pattam̐ gahetvā Satthāram̐ pāsadam̐ āropetvā paṭipāṭiyā bhikkhusam̐gham̐ nisīdāpetvā dakkhiṇodakam̐ datvā paṇītenāhārena parivisitvā bhattakiccāvasāne ekamantaṃ nisīdi. Satthā “kim nu kho mahārāja Mallikā na paññāyati”ti pucchitvā “attano sukhamadamattatāyā”ti¹ vutte “nanu mahārāja tvaṃ pubbe kinnarayoniyam̐ nibbattitvā ekarattim̐ kinnariyā vinā hutvā satta vassasatāni paridevamāno vicari”ti vatvā tena yācito atītam̐ āhari.

Atīte Bārāṇasiyam̐ Bhallātiyo nāma rājā rajjam̐ kārento “aṅgārapakkamigamaṃsam̐ khādissāmī”ti rajjam̐ amaccānam̐ niyyādetvā sannaddhapañcāvudho susikkhitakoleyyakasunakhagaṇaparivuto nagarā nikkhamitvā Himavantam̐ pavisitvā anugaṅgam̐ gantvā upari abhiruhituṃ asakkonto ekaṃ gaṅgam̐ otiṇṇanadiṃ disvā tadanusārena gacchanto migasūkarādayo vadhitvā aṅgārapakkamaṃsam̐ khādanto uccaṭṭhānam̐ abhiruhi. Tattha ramaṇīyā nadikā paripuṇṇakāle thanapamāṇodakā hutvā sandati, aññadā jaṇṇukapamāṇodakā hoti. Tattha nānappakārakā macchakacchapā vicaranti.

1. Sukhamadamattāyāti (Syā, I, Ka)

Udakapariyante rajatapaṭṭavaṇṇavālukā ubhosu tīresu
 nānāpupphaphalabharitavinamitā rukkhā pupphaphalarasamattehi
 nānāvihaṅgamabhamaragaṇehi samparikiṇṇā vividhamigasamghanisevitā
 sītacchāyā. Evaṃ ramaṇīyāya Hemavatanadiyā tīre dve kinnarā
 aññaṃaññaṃ ālīngitvā paricumbitvā nānappakārehi paridevantā rodanti.

Rājā tassā nadiyā tīrena Gandhamādanam abhiruhanto te kinnare disvā
 “kim nu kho ete evaṃ paridevanti, pucchissāmi ne”ti cintetvā sunakhe
 oloketvā accharaṃ pahari. Susikkhitakoleyyakasunakhā tāya saññāya
 gumbaṃ pavisitvā urena nipajjimsu. So tesam paṭisallīnabhāvaṃ utvā
 dhanukalāpaṇceva sesāvudhāni ca rukkham nissāya ṭhapetvā padasaddam
 akaronto saṇikam tesam santikam gantvā “kim kāraṇaṃ tumhe rodathā”ti
 kinnare pucchi. Tamattham pakāsento Satthā tissogāthā abhāsi—

186. “Bhallātiyo nāma ahosi rājā,
 Raṭṭham pahāya migavaṃ acāri so.
 Agamā girivaram Gandhamādanam,
 Supupphitam kimpurisānuciṇṇam.

187. Sālūrasamghaṇca nisedhayitvā,
 Dhanum kalāpaṇca so nikkhipitvā.
 Upāgami vacanam vattukāmo,
 Yatthaṭṭhitā kimpurisā ahesum.

188. Himaccaye Hemavatāya tīre,
 Kimidhaṭṭhitā mantayavho abhiṇham.
 Pucchāmi vo mānusedhavaṇṇe,
 Katham vo jānanti manussaloke”ti.

Tattha **sālūrasamghanti** sunakhagaṇam. **Himaccayeti** catunnam
 hemantamāsānam atikkame. **Hemavatāyāti** imissā Hemavatāya nadiyā tīre.

Rañño vacanaṃ sutvā kinnaro tuṇhī ahosi, kinnarī pana raññā saddhiṃ
sallapi—

189. “Mallaṃ girim paṇḍarakaṃ tikūṭaṃ,
Sītodakā anuvicarāma najjo.
Migā manussāva nibhāsavaṇṇā,
Jānanti no kimpurisāti luddā”ti.

Tattha **Mallaṃ girinti** samma luddaka mayaṃ imaṃ mallagiriṇca
Paṇḍarakaṇca Tikūṭaṇca imā ca najjo anuvicarāma. “Mālāgiriṇ”tipi pāṭho.
Nibhāsavaṇṇāti nibhāsamānavāṇṇā, dissamānasarīrāti attho.

Tato rājā tisso gāthā abhāsi—

190. “Sukiccharūpaṃ paridevayavho,
Āliṅgito cāsi piyo piyāya.
Pucchāmi vo mānusadehavaṇṇe,
Kimidha vane rodatha appatītā.

191. Sukiccharūpaṃ paridevayavho,
Āliṅgito cāsi piyo piyāya.
Pucchāmi vo mānusadehavaṇṇe,
Kimidha vane vilapatha appatītā.

192. Sukiccharūpaṃ paridevayavho,
Āliṅgito cāsi piyo piyāya.
Pucchāmi vo mānusadehavaṇṇe,
Kimidha vane socatha appatītā”ti.

Tattha **sukiccharūpanti** suṭṭhu dukkhappattā viya hutvā. **Āliṅgito cāsi piyo piyāyāti** tayā piyāya tava piyo āliṅgito ca āsi. “Āliṅgiyo cāsi”tipi pāṭho, ayamevattho. **Kimidha vaneti** kiṃ kārāṇā idha vane antarantarā āliṅgitvā paricumbitvā piyakathaṃ kathetvā puna appatītā rodathāti.

Tato parā ubhinnampi ālāpasallāpagāthā honti—

193. “Maye’karattaṃ vippavasimha ludda,
Akāmakā aññamaññaṃ sarantā.
Tamekarattaṃ anutappamānā,
Socāma ‘sā ratti punaṃ na hessati’.

194. Yamekarattaṃ anutappathe’taṃ,
Dhanaṃ va naṭṭhaṃ pitaraṃ va petāṃ.
Pucchāmi vo mānusadehavaṇṇe,
Kathaṃ vinā vāsa’makappayittha.

195. Yamimaṃ nadiṃ passasi sīghasotaṃ,
Nānādumacchādanaṃ selakūlaṃ.
Taṃ me piyo uttari vassakāle,
Mamañca maññaṃ anubandhatīti.

196. Ahañca aṅkolaka’mocināmi,
Atimuttakaṃ sattaliyothikañca.
‘Piyo ca me hehiti mālabhārī,
Ahañca naṃ mālinī ajjhupessaṃ’.

197. Ahañcidaṃ kuravaka’mocināmi,
Uddālakā pāṭalisindhuvārakā.
‘Piyo ca me hehiti mālabhārī,
Ahañca naṃ mālinī ajjhupessaṃ’.

198. Ahañca sālassa supupphitassa,
Oceyya pupphāni karomi mālaṃ.
‘Piyo ca me hehiti mālabhārī,
Ahañca naṃ mālinī ajjhupessaṃ’.

199. Ahañca sālassa supupphitassa,
Oceyya pupphāni karomi bhāraṃ.
Idaṃ no hehiti santharatthaṃ,
Yatthajjimaṃ viharissāma rattim.

200. Ahañca kho agaḷuṃ candanañca,
 Silāya pimsāmi pamattarūpā.
 ‘Piyo ca me hehiti rositaṅgo,
 Ahañca naṃ rositā ajjhupessaṃ’.
201. Athāgamā salilaraṃ sīghasotaṃ,
 Nudaṃ sāle salaḷe kaṇṇikāre.
 Āpūratha tena muhuttakena,
 Sā’yam nadī āsi mayā suduttarā.
202. Ubhosu tīresu mayam tadā ṭhitā,
 Sampassantā ubhayo aññamaññaṃ.
 Sakimpi rodāma sakiṃ hasāma,
 Kicchena no āgamā saṃvarī sā.
203. Pātova kho uggate sūriyamhi,
 Catukkaṃ nadiṃ uttariyāna ludda.
 Āliṅgiyā aññamaññaṃ mayam ubho,
 Sakimpi rodāma sakiṃ hasāma.
204. Tīhū’nakam satta satāni ludda,
 Yamidha mayam vippavasimha pubbe.
 Vasse’ki’maṃ jīvitam bhūmipāla,
 Ko nī’dha kantāya vinā vaseyya.
205. Āyuñca vo kīvatako nu samma,
 Sacepi jānātha vadetha āyuraṃ.
 Anussavā vuḍḍhato āgamā vā,
 Akkhātha metaṃ avikampamānā.
206. Āyuñca no vassasahassaṃ ludda,
 Na cantarā pāpako atthi rogo.
 Appaṇca dukkhaṃ sukhameva bhiyyo,
 Avītarāgā vijahāma jīvitan’ti.

Tattha **maye'karattanti** mayaṃ ekarattaṃ. **Vippavasimhāti** vippayuttā hutvā vasimha. **Anutappamānāti** “anicchamānānaṃ no ekaratto atīto”ti taṃ ekarattaṃ anucintayamānā. **Punaṃ na hessatīti** puna na bhavissati nāgamissatīti socāma. **Dhanaṃ va naṭṭhaṃ pitaraṃ va petanti** dhanam vā naṭṭham pitaram vā mātaram vā petam kālakataṃ kiṃ nu kho tumhe cintayamānā kena kāraṇena taṃ ekarattaṃ vinā vasaṃ akappayittha, idaṃ me ācikkhathāti pucchati. **Yamimanti** yaṃ imaṃ. **Selakūlanti** dvinnam selānaṃ antare sandamānaṃ. **Vassakāleti** ekassa meghassa uṭṭhāya vassanakāle. Amhākañhi imasmim vanasaṇḍe rativasena carantānaṃ eko megho uṭṭhahi, atha me piyasāmiko kinnaro maṃ “pacchato āgacchatī”ti maññamāno etaṃ nadim uttarīti āha.

Ahañcāti ahaṃ panetassa paratīraṃ gatabhāvaṃ ajānantī supupphitāni aṅkolakādīni pupphāni ocināmi. Tattha **sattaliyothikañcāti** kundālapupphaṇca¹ suvaṇṇayothikaṇca ocinantī pana “piyo ca me mālabhārī bhavissati, ahaṇca naṃ mālinī hutvā ajjhupessan”ti iminā kāraṇena ocināmi. **Uddālakā pāṭalisindhuvārakāti** tepi mayā ocitāyevāti vadati. **Oceyyāti** ocinitvā. **Agalūṃ candanañcāti** kāḷāgaḷuṇca rattacandanaṇca. **Rositaṅgoti** vilittasariro. **Rositāti** vilittā hutvā. **Ajjhupessanti** sayane upagamissāmi. **Nudaṃ sāle salaḷe kaṇṇikāreti** etāni mayā ocinitvā tīre ṭhapitāni pupphāni nudantaṃ harantaṃ. **Suduttarāti** tassā hi orimatīre ṭhitakāleyeva nadiyā udakaṃ āgataṃ, taṅkhaṇaṇṇeva sūriyo atthaṅgato, vijjulatā niccharanti, kinnarā nāma udakabhīrukā honti, iti sā otaritum na visahi. Tenāha “**sā'yaṃ nadī āsi mayā suduttarā**”ti.

Sampassantāti vijjulatāniccharaṇakāle passantā. **Rodāmāti** andhakārakāle apassantā rodāma, vijjulatāniccharaṇakāle passantā hasāma. **Sarivarīti** ratti. **Catukkanti** tucchaṃ. **Uttariyānāti** uttaritvā. **Tīhū'nakanti** tīhi ūnāni satta vassasatāni. **Yamidha mayanti** yaṃ kalam idha mayaṃ vippavasimha, so ito tīhi ūnakāni satta vassasatāni hontīti vadati. **Vasse'ki'manti** vassaṃ ekaṃ imaṃ, tumhākaṃ ekameva vassasataṃ imaṃ jīvitanti vadati. **Ko nī'dhāti** evaṃ parittake jīvite

1. Kandalapupphaṇca (Sī, I), kuṇḍalapupphaṇca (Syā)

ko nu idha kantāya vinā bhaveyya¹, ayuttam tava piyabhariyāya vinā bhavitunti dīpeti.

Kīvatako nūti rājā kinnariyā vacanam sutvā “imesam āyupparamānam pucchissāmī”ti cintetvā “tumhākam kittako āyū”ti pucchati. **Anussavā**ti sace vo kassaci vadantassa vā sutam, mātāpitūnam vā vuḍḍhānam mahallakānam santikā āgamo atthi, atha me tato anussavā vuḍḍhato āgamā vā etam avikampamānā akkhātha. **Na cantarā**ti amhākam vassasahassam āyu, antarā ca no pāpako jīvitantarāyakaro rogopi natthi. **Avītarāgā**ti aññamaññam avigatapemāva hutvā.

Tam sutvā rājā “ime hi nāma tiracchānagatā hutvā ekarattim vippayogena satta vassasatāni rodantā vicaranti, aham pana tiyojanasatike rajje mahāsampattim pahāya araññe vicarāmi, aho akiccakārimhī”ti tatova nivatto Bārāṇasim gantvā “kiṁ te mahārāja Himavante acchariyam dīṭṭhan”ti amaccehi puṭṭho sabbam ārocetvā tato paṭṭhāya dānāni dadanto bhoge bhuñji. Tamattham pakāsento Satthā—

207. “Idaṁca sutvāna amānusānam,
Bhallātiyo ittaram jīvanti.
Nivattatha na migavam acari,
Adāsi dānāni abhuñji bhoge”ti—

imaṁ gātham vatvā puna ovadanto dve gāthā abhāsi—

208. “Idaṁca sutvāna amānusānam,
Sammodatha mā kalaham akattha.
Mā vo tapī attakammāparādhō,
Yathāpi te kimpurisekarattam.

209. Idaṁca sutvāna amānusānam,
Sammodatha mā vivādam akattha.
Mā vo tapī attakammāparādhō,
Yathāpi te kimpurisekarattan”ti.

Tattha **amānusānanti** kinnarānaṃ. **Attakammāparādhoti** attano kammadoso. **Kimpurisekarattanti** yathā te kimpurise ekarattiṃ kato attano kammadoso tapi, tathā tumhepi mā tapīti attho.

Mallikā devī Tathāgatassa dhammadesanaṃ sutvā uṭṭhāyāsanaṃ añjalim paggayha Dasabalassa thutiṃ karonti osānagāthamāha—

210. “Vividhaṃ adhimānā suṇomahaṃ,
Vacanapathaṃ tava atthasaṃhitā.
Muñcaṃ giraṃ nudaseva me daram,
Samaṇa sukhāvaha jīva me ciraṇ”ti.

Tattha **vividhaṃ adhimānā suṇomahanti** bhante tumhehi vividhehi nānākāraṇehi alaṅkaritvā desitaṃ dhammadesanaṃ ahaṃ adhimānā pasannacittā hutvā suṇomi. **Vacanapathanti** taṃ tumhehi vuttaṃ vividhavacanaṃ. **Muñcaṃ giraṃ nudaseva me daranti** kaṇṇasukhaṃ madhuraṃ giraṃ muñcanto mama hadaye sokadarathaṃ nudasiyeva harasiyeva. **Samaṇa sukhāvaha jīva me ciranti** bhante Buddhasamaṇa dibbamānusalokiyalokuttarasukhāvaha mama sāmi dhammarāja ciraṃ jīvāti.

Kosalarājā tato paṭṭhāya tāya saddhiṃ samaggavāsaṃ vasi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakāṃ samodhānesi “tadā kinnaro Kosalarājā ahosi, kinnarī Mallikā devī, Bhallātiyarājā ahameva ahosiṇ”ti.

Bhallātiyajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Somanassajātakavaṇṇanā (505)

Ko taṃ himsati heṭhetīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Devadattassa vadhāya parisakkanāṃ ārabba kathesi. Tadā hi Satthā “na bhikkhave idāneva, pubbepeṣa mama vadhāya parisakkiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Kururaṭṭhe Uttarapañcālanagare Reṇu nāma rājā rajjaṃ kāresi.
 Tadā Mahārakkhito nāma tāpaso pañcasatatāpasaparivāro Himavante ciraṃ
 vasitvā loṇambilasevanatthāya cārikaṃ caranto Uttarapañcālanagaraṃ patvā
 rājuyyāne vasitvā sapaṇiso piṇḍāya caranto rājadvāraṃ pāpuṇi. Rājā
 isigaṇaṃ disvā iriyāpathe pasanno alaṅkatamahātale nisīdāpetvā
 paṇītenāhārena parivisitvā “bhante imaṃ vassārattaṃ mama uyyāneyeva
 vasathā”ti vatvā tehi saddhiṃ uyyānaṃ gantvā vasanaṭṭhānāni kāretvā
 pabbajitaparikkhāre datvā vanditvā nikkhami. Tato paṭṭhāya sabbe pi te
 rājanivesane bhuñjanti. Rājā pana aputtako puttaṃ pattheti, puttā
 nuppajjanti. Vassārattaccayena mahārakkhito “idāni Himavanto ramaṇīyo,
 tattheva gamissāmā”ti rājānaṃ āpucchitvā raññaṃ katasakkārasammāno
 nikkhamitvā antarāmagge majjhanhikasamaye maggā okkamma ekassa
 sandacchāyassa rukkhassa heṭṭhā taruṇaṭṭhiṇiṭṭhe sapaṇivāro nisīdi.

Tāpasā kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “rājagehe vaṃsānurakkhito putto natthi,
 sādhu vatassa sace rājā puttaṃ labheyya, paveṇi ghaṭṭiyethā”ti.
 Mahārakkhito tesaṃ kathaṃ sutvā “bhavissati nu kho rañño putto, udāhu
 no”ti upadhārento “bhavissati”ti ñatvā evamāha “mā bhonto cintayittha, aṇṇa
 paccūsakāle eko devaputto cavitvā rañño aggamahesiyā kucchimhi
 paṭisandhiṃ gaṇhissati”ti. Taṃ sutvā eko kūṭajaṭilo “idāni rājakulūpako
 bhavissāmī”ti cintetvā tāpasānaṃ gamanakāle gilānālayaṃ katvā nipajjitvā
 “ehi gacchāmā”ti vutto “na sakkomī”tim āha. Mahārakkhito tassa
 nipannakāraṇaṃ ñatvā “yadā sakkosi, tadā āgaccheyyāsi”ti vatvā isigaṇaṃ
 ādāya Himavantameva gato. Kuhakopi nivattitvā vegenāgantvā rājadvāre
 ṭhatvā “Mahārakkhitassa upaṭṭhākatāpasasā āgato”ti rañño ārocāpetvā raññaṃ
 vegena pakkosāpito pāsādaṃ abhiruyha paññattāsane nisīdi. Rājā kuhakaṃ
 tāpasānaṃ vanditvā ekamantaṃ nisinna isīnaṃ ārogyaṃ pucchitvā “bhante
 atikhippaṃ nivattittha, vegena kenatthenāgatattā”ti āha. Āma mahārāja
 isigaṇo sukhanisinnasā “sādhu vatassa, sace rañño pavenipālako putto
 uppajjeyyā”ti

kathaṃ samuṭṭhāpesi, ahaṃ kathaṃ sutvā “bhavissati nu kho rañño putto, udāhu no”ti dibbacakkhunā olokeno “mahiddhiko devaputto cavitvā aggamahesiyā sudhammāya kucchimhi nibbattissatī”ti disvā “ajānantā gabbhaṃ nāseyyum, ācikkhissāmi nesan”ti tumhākaṃ kathanatthāya āgato, kathitaṃ te mayā, gacchāmaham mahārājāti. Rājā “bhante na sakkā gantun”ti haṭṭhatuṭṭho pasannacitto kuhakatāpasam uyyānam netvā vasanaṭṭhānam saṃvidahitvā adāsi. So tato paṭṭhāya rājakule bhuñjanto vasati, “Dibbacakkhuko”tvevassa nāmaṃ ahosi.

Tadā bodhisatto Tāvatisabhavanā cavitvā tattha paṭisandhim gaṇhi, jātassa cassa nāmaggaṇadivase “Somanassakumāro” tveva nāmaṃ karimsu. So kumārāparihārena vaḍḍhati. Kuhakatāpasopi uyyānassa ekasmiṃ passe nānappakāraṃ sūpeyyasākañca valliphalāni ca ropetvā paṇṇikānam hatthe vikkiṇanto dhanam saṇṭhapesi. Bodhisattassa sattavassikakāle rañño paccanto kuppi. So “Dibbacakkhutāpasam mā pamajjī”ti kumāraṃ paṭicchāpetvā “paccantaṃ vūpasameśsamī”ti gato. Athekadivasam kumāro “jaṭilaṃ passissamī”ti uyyānam gantvā kūṭajaṭilaṃ ekaṃ gaṇṭhikakāsāvaṃ nivāsetvā ekaṃ pārūpitvā ubhohi hatthehi dve udakaghaṭe gahetvā sākavatthusmiṃ udakaṃ āsiñcantaṃ disvā “ayaṃ kūṭajaṭilo attano samaṇadhammaṃ akatvā paṇṇikakammaṃ karotī”ti ñatvā “kiṃ karosi paṇṇikagahapatikā”ti taṃ lajjāpetvā avanditvāva nikkhami. Kūṭajaṭilo “ayaṃ idāneva evarūpo paccāmitto, ko¹ jānāti kiṃ karissati, idāneva naṃ nāsetum vaṭṭatī”ti cintetvā rañño āgamanakāle pāsāṇaphalakaṃ ekamantaṃ khipitvā pāṇiyaghaṭaṃ bhinditvā paṇṇasālāya tiṇāni vikiritvā sarīraṃ telena makkhetvā paṇṇasālaṃ pavisitvā sasīsaṃ pārūpitvā mahādukkhappatto viya mañce nipajjī. Rājā āgantvā nagaraṃ padakkhiṇaṃ katvā nivesanaṃ apavisitvāva “mama sāmikaṃ Dibbacakkhukam passissamī”ti paṇṇasāladvāraṃ gantvā taṃ vipakāraṃ disvā “kiṃ nu kho etan”ti anto pavisitvā taṃ nipannaṃ disvā pāde parimajjanto paṭhamam gāthamāha—

1. Evarūpo, pacchā ko (Sī)

211. “Ko taṃ hiṃsati heṭheti,
 Kiṃ dummano socasi appatīto.
 Kassajja mātāpitaro rudantu,
 Kvajja setu nihato pathabyā”ti.

Tattha **hiṃsatī**ti paharati. **Heṭhetī**ti akkosati. **Kvajja setū**ti ko ajja sayatu.

Taṃ sutvā kūṭajaṭilo nitthunanto uṭṭhāya dutiyaṃ gāthamāha—

212. “Tuṭṭhosmi deva tava dassanena,
 Cirassaṃ passāmi taṃ bhūmipāla.
 Ahimsako reṇumanuppavissa,
 Puttena te heṭhayitosmi devā”ti.

Ito parā uttānasambandhagāthā Pāḷinayeneva veditabbā—

213. “Āyantu dovārikā khaggabandhā¹,
 Kāsāviyā yantu antepurantaṃ.
 Hantvāna taṃ somanassaṃ kumāraṃ,
 Chetvāna sīsaṃ varamāharantu.

214. Pesitā rājino dūtā, kumāraṃ etadabravuṃ.
 Issarena vitiṇṇosi, vadhaṃ pattosi khattiya.

215. Sa rājaputto paridevayanto,
 Dasaṅgulim āñjalim paggahetvā.
 Ahampi icchāmi janinda daṭṭhum,
 Jīvaṃ maṃ netvā paṭidassayetha.

216. Tassa taṃ vacanaṃ sutvā, rañño puttaṃ adassayum.
 Putto ca pitaraṃ disvā, dūratova’jjhabhāsatha.

1. Khaggabaddhā (Sī, I), khaggahatthā (Syā)

217. Āgacchum dovārikā khaggabandhā,
 Kāsāviyā hantu mamañ janinda.
 Akkhāhi me pucchito etamattham,
 Aparādho ko nī'dha mama'jja atthi'ti.

Tattha **ahimsakoti** aham kassaci ahimsako sīlācārasampanno.

Reṇumanuppavissāti mahārāja reṇu aham tava puttena mahāparivārena
 anupavisitvā “are kūṭatāpasa kasmā tvaṃ idha vasasī”ti vatvā
 pāsāṇaphalakam khipitvā ghaṭam bhinditvā hatthehi ca pādehi ca koṭṭentena
 viheṭṭitosmīti evaṃ so abhūtameva bhūtam viya katvā rājānam saddahāpesi.
Āyantūti gacchantu. “Mama sāmimhi vippaṭipannakālato paṭṭhāya mayipi so
 na lajjissatī”ti kujjhitvā tassa vadham āṇāpento evamāha. **Kāsāviyāti**
 coraghātakā. Tepi pharasuhatthā attano vidhānena gacchantūti vadati.
Varanti varam sīsam uttamasīsam chinditvā āharantu.

Rājīnoti bhikkhave rañño santikā dūtā raññā pesitā vegena gantvā
 mātārā alaṅkaritvā attano anke nisīdāpitaṃ kumāram parivāretvā
 etadavocum. **Issarenāti** raññā. **Vitīṇṇosīti** pariccattosi. **Sa rājaputtoti**
 bhikkhave tesam vacanam sutvā maraṇabhayatajjito mātu-aṅkato utṭhāya so
 rājaputto. **Paṭidassayethāti** dassetha. **Tassāti** bhikkhave te dūtā kumārassa
 tam vacanam sutvā māretum avisahantā goṇam viya nam rajjuyā
 parikaḍḍhantā netvā rañño dassayum. Kumāre pana nīyamāne
 dāsigaṇaparivutā saddhim orodhehi Sudhammāpi devī nāgarāpi “mayam
 niraparādham kumāram māretum na dassāmā”ti tena saddhim yeva
 agamaṃsu. **Āgacchunti** tumhākam āṇāya mama santikam āgamaṃsu.
Hantum mamanti mam māretum. **Ko nī'dhāti** ko nu idha mama aparādho,
 yena mam tvaṃ māresīti pucchi.

Rājā “bhavaggaṃ atinīcam, tava doso atimahanto”ti tassa dosam
 kathento gāthamāha—

218. “Sāyaṃ ca pāto udakaṃ sajāti,
 Aggiṃ sadā pāricarata’ppamatto.
 Taṃ tādisaṃ saṃyataṃ brahmacāriṃ,
 Kasmā tuvaṃ brūsi gahappatī”ti.

Tattha **udakaṃ sajāti**ti udakorohaṇakammaṃ karoti. **Taṃ tādisaṃ** taṃ tathārūpaṃ mama sāmīṃ dibbacakkhutāpasāṃ kasmā tvaṃ gahapativādena samudācarasīti vadati.

Tato kumāro “deva mayhaṃ gahapatiññeva ‘gahapatī’ti vadantassa ko doso”ti vatvā gāthamāha—

219. “Tālā ca mūlā ca phalā ca deva,
 Pariggahā vividhā santi’massa.
 Te rakkhati gopayata’ppamatto,
 Tasmā ahaṃ brūmi gahappatī”ti.

Tattha **mūlā**ti mūlakādimūlāni. **Phalā**ti nānāvidhāni valliphalāni. **Te rakkhati gopayata’ppamattoti** te esa tava kulūpakatāpaso paṇṇikakammaṃ karonto nisīditvā rakkhati, vatīṃ katvā gopayati appamatto, tena kāraṇena so tava brāhmaṇo gahapati nāma hoti.

Iti naṃ ahampi “gahapatī”ti kathesiṃ. Sace na saddahasi, catūsu dvāresu paṇṇike pucchāpehīti. Rājā pucchāpesi. Te “āma mayaṃ imassa hatthato paṇṇaṅca phalāphalāni ca kiṇāmā”ti āhaṃsu. Paṇṇavatthumpi upadhārāpetvā paccakkhamakāsi. Paṇṇasālampissa pavisitvā kumārassa purisā paṇṇavikkayaladdhaṃ kahāpaṇamāsakabhaṇḍikaṃ nīharitvā rañño dassesuṃ. Rājā mahāsattassa niddosabhāvaṃ ñatvā gāthamāha—

220. “Saccaṃ kho etaṃ vadasi kumāra,
 Pariggahā vividhā santi’massa.
 Te rakkhati gopayata’ppamatto,
 Sa brāhmaṇo gahapati tena hotī”ti.

Tato mahāsatto cintesi “evarūpassa bālassa rañño santike vāsato Himavantāṃ pavisitvā pabbajitum varaṃ, parisamajjheyevassa dosaṃ

āvikatvā āpucchitvā ajjeva nikkhamitvā pabbajissāmī”ti. So parisāya namakkāraṃ¹ katvā gāthamāha—

221. “Suṇantu mayhaṃ parisā samāgatā,
Sanegamā jānapadā ca sabbe.
Bālā’yaṃ bālassa vaco nisamma,
Ahetunā ghātayate maṃ janindo”ti.

Tattha **bālā’yaṃ bālassāti** ayaṃ rājā sayam bālo imassa bālassa kūṭajaṭilassa vacanaṃ sutvā ahetunāva maṃ ghātayateti.

Evañca pana vatvā pitaraṃ vanditvā attānaṃ pabbajjāya anujānāpento itaraṃ gāthamāha—

222. “Daḥhasmi mūle viṣaṭe virūḷhe,
Dunnikkayo veḷu pasākhajāto.
Vandāmi pādāni tava janinda,
Anujāna maṃ pabbajissāmi devā”ti.

Tattha **viṣaṭeti** viṣāle mahante jāte. **Dunnikkayoti**² dunnikkaḍḍhiyo.

Tato parā rañño ca puttassa ca vacanapaṭivacanagāthā honti—

223. “Bhuñjassu bhoge vipule kumāra,
Sabbāñca te issariyaṃ dadāmi.
Ajjeva tvaṃ kurūnaṃ hohi rājā,
Mā pabbajī pabbajjā hi dukkhā.

224. Kinnū’ dha deva tava’matthi bhogā,
Pubbe’vahaṃ devaloke ramissaṃ.
Rūpehi saddehi atho rasehi,
Gandhehi phassehi manoramehi.

1. Sakkāraṃ (Syā)

2. Dunnikkhayoti (Sī, Syā, I)

225. Bhuttā ca me bhogā tidivasmiṃ deva,
 Parivārito accharānaṃ gaṇena.
 Tuvañca bālaṃ paraneyyaṃ viditvā,
 Na tādise rājakule vaseyyaṃ.

226. Sacāhaṃ bālo paraneyyo asmi,
 Ekāparādhaṃ khama putta mayhaṃ.
 Punapi ce edisakaṃ bhaveyya,
 Yathāmatim somanassa karohī”ti.

Tattha **dukkhā**ti tāta pabbajjā nāma parapaṭibaddhajīvikattā dukkhā, mā pabbaji, rājā hohīti taṃ yāci. **Kinnū’dha devā**ti deva¹ ye tava bhogā, tesu kiṃ nāma bhuñjitabbaṃ atthi. **Parivāritoti** paricārito², ayameva vā pāṭho. Tassa kira jātissaraññaṃ uppajji, tasmā evamāha. **Paraneyyanti** andhaṃ viya yaṭṭhiyā parena netabbaṃ. **Tādiseti** tādisassa rañño santike na paṇḍitena vasitabbaṃ, mayā attano ñāṇabalena ajja jīvitam laddhaṃ, nāhaṃ tava santike vasissāmīti ñāpetum evamāha. **Yathāmatinti** sace puna mayhaṃ evarūpo doso hoti, atha tvaṃ yathā-ajjhāsayaṃ karohīti puttam khamāpesi.

Mahāsatto rājānaṃ ovaḍanto aṭṭha gāthā abhāsi—

227. “Anisamma kataṃ kammaṃ, anavatthāya cintitaṃ.
 Bhesajjasseva vebhaṅgo, vipāko hoti pāpako.

228. Nisamma ca kataṃ kammaṃ, sammā’vatthāya cintitaṃ.
 Bhesajjasseva sampatti, vipāko hoti bhadrako.

229. Alaso gihī kāmabhogī na sādhu,
 Asaññato pabbajito na sādhu.
 Rājā na sādhu anisammakārī,
 Yo paṇḍito kodhano taṃ na sādhu.

1. Kinnu deva (Syā, Ka) 2. Parivāritāti parivārito (Sī), parivāritāti paricāritā (I, Ka)

230. Nisamma khattiyo kayirā, nānisamma disampati.
Nisammakārino rāja, yaso kitti ca vaḍḍhati.

231. Nisamma daṇḍaṃ paṇayeyya issaro,
Vegā kataṃ tappati bhūmipāla.
Sammāpaṇīdhī ca narassa atthā,
Anānutappā te bhavanti pacchā.

232. Anānutappāni hi ye karonti,
Vibhajja kammāyatanāni loke.
Viññuppasatthāni sukhudrayāni,
Bhavanti Buddhānumatāni tāni.

233. Āgacchum dovārikā khaggabandhā,
Kāsāviyā hantu mamaṃ janinda.
Mātuñca añkasmimahaṃ nisinno,
Ākaḍḍhito sahasā tehi deva.

234. Kaṭukaṃ hi sambādham sukicchaṃ patto,
Madhurampi yaṃ jīvitam laddha rāja.
Kicchenaham ajja vadhā pamutto,
Pabbajjamevābhimanohamasmī”ti.

Tattha **anisammā**ti anoloketvā anupadhāretvā. **Anavatthāya** cintitanti anavatthapetvā atuletva atīretvā cintitaṃ. **Vipāko** hoti **pāpakoti** tassa hi yathā nāma bhesajjassa vebhaṅgo vipatti, evamevaṃ vipāko hoti pāpako. **Asaññatoti** kāyādīhi asaññato dussīlo. **Taṃ na sādhu**ti taṃ tassa kodhanaṃ na sādhu. **Nānisammā**ti anisāmetvā kiñci kammaṃ na kareyya. **Paṇayeyyā**ti paṭṭhapeyya pavatteyya. **Vegā**ti vegena sahasā. **Sammāpaṇīdhī cāti** yoniso ṭhapitena cittaṇa katā narassa atthā pacchā anānutappā bhavantīti attho. **Vibhajjāti** “imāni kātuṃ yuttāni, imāni ayuttāni”ti evaṃ paññāya vibhajitvā. **Kammāyatanāni**ti kammāni. **Buddhānumatāni**ti paṇḍitehi anumatāni anavajjāni honti. **Kaṭukanti**

deva kaṭukaṃ sambādhaṃ sukicchaṃ maraṇabhayaṃ pattomhi. **Laddhāti**
attano ñāṇabalena labhitvā. **Pabbajjamevābhimanohamasmīti**
pabbajjābhimukhacittoyevasmi.

Evam mahāsattena dhamme desite rājā devīm āmantetvā gāthamāha—

235. “Putto tavāyaṃ taruṇo sudhamme,
Anukampako somanasso kumāro
Taṃ yācamāno na labhāmi svajja,
Arahasi naṃ yācitave tuvampī”ti.

Tattha **yācitaveti** yācituṃ.

Sā pabbajjāyameva uyyojentī gāthamāha—

236. “Ramassu bhikkhācariyāya putta,
Nisamma dhammesu paribbajassu.
Sabbesu bhūtesu nidhāya daṇḍaṃ,
Anindito brahmamupehi ṭhānaṃ”ti.

Tattha **nisammāti** pabbajanto ca nisāmetvā micchādiṭṭhikānaṃ
pabbajjaṃ pahāya sammādiṭṭhiyuttaṃ niyyānikapabbajjaṃ pabbaja.

Atha rājā gāthamāha—

237. “Accherarūpaṃ vata yādisaṇca,
Dukkhitaṃ maṃ dukkhāpayase sudhamme.
Yācassu puttaṃ iti vuccamānā,
Bhiyyova ussāhayase kumāraṃ”ti.

Tattha **yādisaṇcāti** yādisaṃ idaṃ tvaṃ vadesi, taṃ acchariyarūpaṃ
vata. **Dukkhitanti** pakatiyāpi maṃ dukkhitaṃ bhiyyo dukkhāpayasi.

Puna devī gāthamāha—

238. “Ye vippamuttā anavajjabhogino,
 Parinibbutā lokamimaṃ caranti.
 Tamariyamaggaṃ paṭipajjamānaṃ,
 Na ussahe vārayitum kumāraṃ”ti.

Tattha **vippamuttā**ti rāgādihi vippamuttā. **Parinibbutā**ti
 kilesaparinibbānena nibbutā. **Tamariyamagganti** taṃ tesāṃ Buddhādīnaṃ
 ariyānaṃ santakaṃ maggaṃ paṭipajjamānaṃ mama puttaṃ vāretum na
 ussahāmi devāti.

Tassā vacanaṃ sutvā rājā osānagāthamāha—

239. “Addhā have sevitaḍḍhā sapañña,
 Bahussutā ye bahuṭṭhānacintino.
 Yesāyaṃ sutvāna subhāsitaṇi,
 Appossukkā vītasokā sudhammā”ti.

Tattha **bahuṭṭhānacintinoti** bahukāraṇacintino. **Yesāyanti** yesāṃ ayaṃ.
 Somanassakumārasseva hi sā subhāsitaṃ sutvā appossukkā jātā, rājāpi
 tadeva sandhāyāha.

Mahāsatto mātāpitāro vanditvā “sace mayhaṃ doso atthi, khamathā”ti
 mahājanassa añjaliṃ katvā Himavantābhimukho gantvā manussesu nivattesu
 manussavaṇṇenāgantvā devatāhi satta pabbatarājiyo atikkamitvā
 Himavantaṃ nīto Vissakammunā nimmitāya paṇṇasālāya isipabbajjaṃ
 pabbaji. Taṃ tattha yāva soḷasavassakālā rājakulapariṇāmanāya
 devatāyeva upaṭṭhahimsu. Kūṭajaṭilampi mahājano pothetvā jīvitakkhayaṃ
 pāpesi. Mahāsatto jhānābhīṇṇaṃ nibbattetvā brahmalokūpago ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ bhikkhave pubbepeṣa
 mayhaṃ vadhāya parisakkiyevā”ti vatvā jātaṃ samodhānesi “tadā kuhako
 Devadatto ahoṣi, mātā Mahāmāyā, Mahārakkhito Sāriputto,
 Somanassakumāro pana ahameva ahoṣin”ti.

Somanassajātakavaṇṇanā navamā.

10. Campeyyajātakavaṇṇanā (506)

Kā nu vijjurivābhāsīti idam Satthā Jetavane viharanto uposathakammaṃ ārabba kathesi. Tadā hi Satthā “sādhu vo kataṃ upāsakā uposathavāsaṃ vasantehi, porāṇakapaṇḍitā nāgasampattiṃ pahāya uposathavāsaṃ vasiṃsuyevā”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte Aṅgaraṭṭhe Aṅge ca Magadharatṭhe Magadhe ca rajjaṃ kārente Aṅgamagadharatṭhānaṃ antare Campā nāma nadi, tattha Nāgabhavanaṃ ahosi. Campeyyo nāma nāgarājā rajjaṃ kāresi. Kadāci Magadharājā aṅgaratṭhaṃ gaṇhāti, kadāci aṅgarājā Magadharatṭhaṃ. Athekadivasam Magadharājā Aṅgena saddhiṃ yujjhivā yuddhaparājito assaṃ āruya palāyanto Aṅgaraṇṇo yodhehi anubaddho puṇṇaṃ Campānadiṃ patvā “parahatthe maraṇato nadiṃ pavisitvā mataṃ seyyo”ti asseneva saddhiṃ nadiṃ otari. Tadā Campeyyo nāgarājā antodake ratanamaṇḍapaṃ nimminivā mahāparivāro mahāpānaṃ pivati. Asso raṇṇā saddhiṃ uduke nimujjivā nāgaraṇṇo purato otari. Nāgarājā alaṅkatapaṭiyattaṃ rājānaṃ disvā sinehaṃ uppādetvā āsanā uṭṭhāya “mā bhāyi mahārājā”ti rājānaṃ attano pallaṅke nisīdāpetvā uduke nimuggakāraṇaṃ pucchi. Rājā yathābhūtaṃ kathesi. Atha naṃ “mā bhāyi mahārāja, ahaṃ taṃ dvinnāṃ ratṭhānaṃ sāmikaṃ karissāmi”ti assāsetvā sattāhaṃ mahantaṃ yasaṃ anubhavitvā sattame divase Magadharājena saddhiṃ Nāgabhavanā nikkhami. Magadharājā nāgarājassānubhāvena aṅgarājānaṃ gahetvā jīvita voropetvā dvīsu ratṭhesu rajjaṃ kāresi. Tato paṭṭhāya raṇṇo ca nāgarājassa ca vissāso thiro ahosi. Rājā anusaṃvacchamaṃ Campānadītīre ratanamaṇḍapaṃ kāretvā mahantena pariccāgena nāgaraṇṇo balikammaṃ karoti. Sopi mahantena parivārena Nāgabhavanā nikkhamivā balikammaṃ sampatichhati. Mahājano nāgaraṇṇo sampattiṃ oloketi.

Tadā bodhisatto daliddakule nibbatta rājaparisāya saddhiṃ nadītīraṃ gantvā taṃ nāgarājassa sampattiṃ disvā lobhaṃ uppādetvā taṃ patthayamāno dānaṃ datvā sīlaṃ rakkhivā Campeyyanāgarājassa kālakiriyato sattame divase cavitvā tassa vasanapāsāde sirigabbhe sirisayanapiṭṭhe

nibbatti. Sarīraṃ sumanadāmavaṇṇaṃ mahantaṃ ahosi. So taṃ disvā vipphaṇṇasārī hutvā “mayā katakusalanissandena chasu kāmasaggesu issariyaṃ koṭṭhe paṭisaṃmitaṃ dhaññaṃ viya ahosi, svāhaṃ imissā tiracchānayaṇiyā paṭisaṃdhiṃ gaṇhiṃ, kiṃ me jīvitenā”ti maraṇāya cittaṃ uppādesi. Atha naṃ Sumanā nāma nāgamāṇavikā disvā “mahānubhāvo satto nibbatto bhavissatī”ti sesanāgamāṇavikānaṃ saññaṃ adāsi, sabbā nānātūriyahatthā āgantvā tassa upahāraṃ karimsu. Tassa taṃ Nāgabhavanaṃ Sakkabhavanaṃ viya ahosi, maraṇacittaṃ paṭippassambhi, sappasarīraṃ vijahitvā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍito sayanapiṭṭhe nisīdi. Athassa tato paṭṭhāya yaso mahā ahosi.

So tattha nāgarajjaṃ kārento aparabhāge vipphaṇṇasārī hutvā “kiṃ me imāya tiracchānayaṇiyā, uposathavāsaṃ vasitvā ito mucchitvā manussapathaṃ gantvā saccāni paṭivijjhitvā dukkhassantaṃ karissāmi”ti cintetvā tato paṭṭhāya tasmiṃ yeva pāsāde uposathakammaṃ karoti. Alaṅkatanāgamāṇavikā tassa santikaṃ gacchanti, yebhuyyenassa sīlaṃ bhijjati. So tato paṭṭhāya pāsādā nikkhamitvā uyyānaṃ gacchati. Tā tatrāpi gacchanti, uposatho bhijjateva. So cintesi “mayā ito Nāgabhavanā nikkhamitvā manussalokaṃ gantvā uposathavāsaṃ vasitum vaṭṭatī” ti. So tato paṭṭhāya uposathadivasesu Nāgabhavanā nikkhamitvā ekassa paccantagāmassa avidūre mahāmaggasamīpe vammikamatthake “mama cammādīhi atthikā gaṇhantu, maṃ kilāsappaṃ vā kātukāmā karontū”ti sarīraṃ dānamukhe vissajjetvā bhoge ābhujitvā nipanno uposathavāsaṃ vasati. Mahāmaggena gacchantā ca āgacchantā ca taṃ disvā gandhādīhi pūjetvā pakkamanti. Paccantagāmaṃvāsino gantvā “mahānubhāvo nāgarājā”ti tassa upari maṇḍapaṃ karitvā samantā vālukaṃ okiritvā gandhādīhi pūjayimsu. Tato paṭṭhāya manussā mahāsatte pasīditvā pūjaṃ katvā puttaṃ patthenti, dhīraṃ patthenti.

Mahāsattopi uposathakammaṃ karonto cātuddasīpannarasīsu vammikamatthake nipajjitvā pāṭipade Nāgabhavanaṃ gacchati. Tassevaṃ uposathaṃ karontassa addhā vītivatto. Ekadivasaṃ Sumanā aggamahesī āha

“deva tvaṃ manussalokaṃ gantvā uposathaṃ upavasasi, manussaloko ca sāsāṅko sappāṭibhayo, sace te bhayaṃ uppajjeyya, atha mayaṃ yena nimittena jāneyyāma, taṃ no ācikkhāhi”ti. Atha naṃ mahāsatto maṅgalapokkharāṇiyā tīraṃ netvā “sace maṃ bhadde koci paharitvā kilamessati, imissā pokkharāṇiyā udakaṃ āvilaraṃ bhavissati, sace supaṇṇo gahessati, udakaṃ pakkuthissati¹, sace ahituṇḍiko gaṇhissati, udakaṃ lohitavaṇṇaṃ bhavissati”ti āha. Evaṃ tassā tīṇi nimittāni ācikkhitvā cātuddasī-uposathaṃ adhiṭṭhāya Nāgabhavanā nikkhamitvā tattha gantvā vammikamatthake nipajji sarīrasobhāya vammikaṃ sobhayamāno. Sarīraṇhissa rajatadāmaṃ viya setaṃ ahosi matthako rattakambalageṇḍuko viya. Imasmiṃ pana jātake bodhisattassa sarīraṃ naṅgalasīsapamāṇaṃ ahosi, **Bhūridattajātake**² ūruppamāṇaṃ, **Saṅkhapālaajātake**³ ekadoṇikaṇāvapamāṇaṃ.

Tadā eko Bārāṇasivāsī māṇavo Takkasilaraṃ gantvā disāpāmokkhassa ācariyassa santike alambāyanamantaṃ⁴ uggaṇhitvā tena maggena attano gehaṃ gacchanto mahāsattaṃ disvā “imaṃ sapparaṃ gahetvā gāmanigamarājadhānīsu kīlāpento dhanam upādessāmī”ti cintetvā dibbosadhāni gahetvā dibbamantaṃ parivattetvā tassa santikaṃ agamāsi. Dibbamantasutakālato paṭṭhāya mahāsattassa kaṇṇesu ayasalākāpavesanakālo viya jāto, matthako⁵ sikharena abhimatthiyamāno⁶ viya jāto. So “ko nu kho eso”ti bhogantarato sīsaṃ ukkhipitvā olokento ahituṇḍikaṃ disvā cintesi “mama visaṃ mahantaṃ, sacāhaṃ kujjhitvā nāsavātaṃ vissajjessāmi, etassa sarīraṃ bhasmamutṭhi⁷ viya vippakirissati, atha me sīlaṃ khaṇḍaṃ bhavissati, na dāni taṃ olokessāmī”ti. So akkhīni nimmīletvā sīsaṃ bhogantare ṭhapesi.

1. Pakkaṭṭhissati (Sī), pakuṭṭhissati (Syā), pakkamissati (I)

2. Khu 6. 221 piṭṭhe.

3. Khu 6. 16 piṭṭhe.

4. Ālambāyanamantaṃ (Sī), ālambhāyanamantaṃ (Syā), ālambanamantaṃ (I)

5. Matthake (Ka)

6. Abhimanthiyamāno (Sī), abhimaddiyamāno (Ka)

7. Bhusamutṭhi (Sī, I)

Ahituṇḍiko brāhmaṇo osadham khāditvā mantam parivattetvā kheḷam mahāsattassa sarīre opī¹, osadhānañca mantassa cānubhāvena kheḷena phuṭṭhaphuṭṭhatṭhāne phoṭānam uṭṭhānakālo viya jāto. Atha nam so naṅguṭṭhe gahetvā kaḍḍhitvā dīghaso nipajjāpetvā ajapadena daṇḍena uppīlento dubbalaṃ katvā sīsaṃ daḷham gahetvā nippīli, mahāsattassa² mukham vivari. Athassa mukhe kheḷam opitvā osadhamantaṃ katvā dante bhindi, mukham lohitassa pūri. Mahāsatto attano sīlabhedabhayena evarūpaṃ dukkham adhivāsento akkhīni ummīletvā olokanamattampi nākari. Sopi “nāgarājānam dubbalaṃ karissāmī”ti naṅguṭṭhato paṭṭhāyassa aṭṭhīni cuṇṇayamāno viya sakalasarīraṃ madditvā paṭṭakaveṭṭhanaṃ nāma veṭṭhesi, tantamajjitaṃ nāma majji, naṅguṭṭhaṃ gahetvā dussapothimaṃ nāma pothesi. Mahāsattassa sakalasarīraṃ lohitaṃ makkhitaṃ ahosi, so mahāvedanaṃ adhivāsesi.

Athassa dubbalabhāvaṃ ñatvā vallīhi peḷam karitvā tattha nam pakkhipitvā paccantagāmaṃ netvā mahājanamajjhe kīḷāpesi. Nīlādīsu vaṇṇesu vaṭṭacaturassādīsu saṇṭhānesu aṇumthulādīsu pamāṇesu yaṃ yaṃ brāhmaṇo icchati, mahāsatto taṃtadeva katvā naccati, phaṇasataṃ phaṇasahassampi karotiyeva. Mahājano pasīditvā bahuṃ dhanam adāsi. Ekadivasameva kahāphaṇasahassañceva saḥassagghanake ca parikkhāre labhi. Brāhmaṇo āditova saḥsaṃ labhitvā “vissajjessāmī”ti cintesi, taṃ pana dhanam labhitvā “paccantagāmeveva tāva me ettakaṃ dhanam laddham, rājarājamahāmaccānaṃ santike bahuṃ dhanam labhissāmī”ti sakaṭaṃca sukhayānakaṃca gahetvā sakaṭe parikkhāre ṭhapetvā sukhayānake nisinno mahantena parivārena mahāsattaṃ gāmanigamādīsu kīḷāpento “Bārāṇasiyaṃ Uggasenarañño santike kīḷāpetvā vissajjessāmī”ti agamāsi. So maṇḍūke māretvā nāgarañño deti. Nāgarājā “punappunaṃ esa maṃ nissāya māressatī”ti na khādati. Athassa madhulāje adāsi. Mahāsatto “sacāham bhojanaṃ gaṇhissāmi, antopeḷāya eva maraṇam bhavissatī”ti tepi na khādati. Brāhmaṇo māsamattena Bārāṇasim patvā dvāragāmesu kīḷāpento bahuṃ dhanam labhi.

1. Okkhipi (Syā), ukkhipi (Ka)

2. Mahāsatto (Sī, Syā)

Rājāpi naṃ pakkosāpetvā “amhākaṃ kīlāpehi”ti āha. Sādhū deva, sve pannarase tumhākaṃ kīlāpessāmīti. Rājā “sve nāgarājā rājaṅgaṇe naccissati, mahājano sannipatitvā passatū”ti bherim carāpetvā punadivase rājaṅgaṇaṃ alaṅkārapetvā brāhmaṇaṃ pakkosāpesi. So ratanapeḷāya mahāsattaṃ netvā vicittatthare peḷaṃ ṭhapetvā nisīdi. Rājāpi pāsādā oruyha mahājanaparivuto rājāsane nisīdi. Brāhmaṇo mahāsattaṃ nīharitvā naccāpesi. Mahājano sakabhāvena saṅṭhātuṃ asakkonto celukkhepasahassaṃ pavatteti. Bodhisattassa upari sattaratanavassaṃ vassati. Tassa gahitassa māso sampūri. Ettakaṃ kālaṃ nirāhārova ahosi. Sumanā “aticirāyati me piyasāmiko, idāni idha anāgacchantassa māso sampuṇṇo, kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti gantvā pokkharaṇiṃ oloketi lohitavaṇṇaṃ udakaṃ disvā “ahituṇḍikena gahito bhavissati”ti ñatvā Nāgabhavanā nikkhamitvā vammikasantikaṃ gantvā mahāsattassa gahitaṭṭhānaṃ kilamitaṭṭhānaṃ disvā roditvā kanditvā paccantagāmaṃ gantvā pucchitvā taṃ pavattiṃ sutvā Bārāṇasiṃ gantvā rājaṅgaṇe parisamajjhe ākāse rodamānā aṭṭhāsi. Mahāsatto naccantova ākāsaṃ oloketvā taṃ disvā lajjito peḷaṃ pavisitvā nipajji. Rājā tassa peḷaṃ pavitṭhakāle “kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti ito cito ca olokeno taṃ ākāse ṭhitaṃ disvā paṭhamāṃ gāthamāha—

240. “Kā nu vijjurivābhāsi, osadhī viya tārakā.

Devatā nusi gandhabbī, na taṃ maññāmi mānusiṃ”ti.

Tattha **na taṃ maññāmi mānusiṃ** ahaṃ taṃ mānusiṃ na maññāmi, tayā ekāya devatāya gandhabbiyā vā bhavituṃ vaṭṭatīti vadati.

Idāni tesāṃ vacanapaṭivacanagāthā honti—

241. “Namhi devī na gandhabbī, na mahārāja mānusiṃ.

Nāgakaññāsmi bhaddante, atthenamhi idhāgatā.

242. Vibbhantacittā kupitindriyāsi,
 Nettehi te vārigaṇā savanti.
 Kiṃ te naṭṭhaṃ kiṃ pana patthayānā,
 Idhāgatā nāri tadingha brūhi.

243. Yamuggatejo uragoti cāhu,
 Nāgoti naṃ āhu janā janinda.
 Tamaggahī puriso jīvikattho,
 Taṃ bandhanā muñca patī mameso.

244. Kathaṃ nva'yaṃ balaviriyūpapanno,
 Hatthattamāgacchi vanibbakassa.
 Akkhāhi me nāgakaññe tamatthaṃ,
 Kathaṃ vijānemu gahītanāgaṃ.

245. Nagarampi nāgo bhasmaṃ kareyya,
 Tathā hi so balaviriyūpapanno.
 Dhammañca nāgo apacāyamāno,
 Tasmā parakkamma tapo karotī"ti.

Tattha **atthenamhīti** ahaṃ ekaṃ kāraṇaṃ paṭicca idhāgatā.

Kupitindriyāti kilantindriyā. **Vārigaṇāti** assubindughaṭā. **Uragoti cāhūti** uragoti cāyaṃ mahājano kathesi. **Tamaggahī purisoti** ayaṃ puriso taṃ nāgarājānaṃ jīvikatthāya aggahesi. **Vanibbakassāti** imassa vanibbakassa kathaṃ nu esa mahānubhāvo samāno hatthattaṃ āgatoti pucchati.

Dhammañcāti pañcasīladhammaṃ uposathavāsadhammañca garuṃ karonto viharati, tasmā iminā purisena gahitopi “sacāhaṃ imassa upari nāsavātaṃ vissajjessāmi, bhasmamuttṭhi viya vikirissati, evaṃ me sīlaṃ bhijjissati”ti sīlabhedabhayā parakkamma taṃ dukkhaṃ adhivāsetvā tapo karoti, vīriyameva karotīti āha.

Rājā “kahaṃ paneso iminā gahito”ti pucchi. Athassa sā ācikkhantī gāthamāha—

246. “Cātuddasim pañcadasim ca rāja,
 Catuppathe sammati nāgarājā.
 Tamaggahī puriso jivikattho,
 Tam bandhanā muñca patī mameso”ti.

Tattha **catuppattheti** catukkamaggassa āsannaṭṭhāne ekasmiṃ vammike caturaṅgasamannāgataṃ adhiṭṭhānaṃ adhiṭṭhahitvā uposathavāsaṃ vasanto nipajjatīti attho. **Tam bandhanā**ti taṃ evaṃ dhammikaṃ guṇavantam nāgarājānaṃ etassa dhanam datvā peḷabandhanā pamuñca.

Evañca pana vatvā punapi taṃ yācantī dve gāthā abhāsi—

247. “Soḷasitthisahassāni, āmuttamaṇikuṇḍalā.
 Vārigehasayā nārī, tāpi taṃ saraṇaṃ gatā.

248. Dhammena mocehi asāhasena,
 Gāmena nikkhena gavaṃ satena.
 Ossaṭṭhakāyo urago carātu,
 Puññatthiko muñcatu¹ bandhanasmā”ti.

Tattha **soḷasitthisahassānī**ti mā tvaṃ esa yo vā so vā daliddanāgoti maññittha, etassa hi ettakā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitā itthiyova, sesā sampatti aparimāṇāti dasseti. **Vārigehasayā**ti udakacchadanam udakagabbhaṃ katvā tattha sayanasilā. **Ossaṭṭhakāyoti** nissaṭṭhakāyo hutvā. **Carātū**ti caratu.

Atha naṃ rājā tisso gāthā abhāsi—

249. “Dhammena mocemi asāhasena,
 Gāmena nikkhena gavaṃ satena.
 Ossaṭṭhakāyo urago carātu,
 Puññatthiko muñcatu bandhanasmā.

250. Dammi nakkhisataṃ ludda, thūlañca maṇikuṇḍalam.
 Catussadañca pallaṅkaṃ, umāpupphasarinnibhaṃ.

251. Dve ca sādisiyo bhariyā,
 Usabhañca gavañ satañ.
 Ossatṭhakāyo urago carātu,
 Puññatthiko muñcatu bandhanasmā”ti.

Tattha **luddā**ti rājā uragañ mocetuñ ahituṇḍikañ āmantetvā tassa dātabbañ deyyadhammañ dassento evamāha. Gāthā pana heṭṭhā vuttatthāyeva.

Atha nañ luddo āha—

252. “Vināpi dānā tava vacanañ janinda,
 Muñcemu nañ uragañ bandhanasmā.
 Ossatṭhakāyo urago carātu,
 Puññatthiko muñcatu bandhanasmā”ti.

Tattha **tava vacananti** mahārāja vināpi dānena tava vacanameva amhākañ garu. **Muñcemu nanti** muñcissāmi etanti vadati.

Evañca pana vatvā mahāsattañ peḷato nīhari. Nāgarājā nikkhamitvā pupphantarañ pavisitvā tañ attabhāvañ vijahitvā māṇavakavaṇṇena alaṅkatasarīro hutvā pathaviñ bhindanto viya nikkhanto aṭṭhāsi. Sumanā ākāśato otaritvā tassa santike ṭhitā, nāgarājā añjaliñ paggayha rājānañ namassamāno aṭṭhāsi. Tamatthañ pakāsento Satthā dve gāthā abhāsi—

253. “Mutto Campeyyako nāgo, rājānañ etadabravi.
 Namo te kāsirājatthu, namo te kāsivaḍḍhana.
 Añjaliñ te paggaṇhāmi, passeyyañ me nivesanañ.

254. Addhā hi dubbissasa’meta’māhu,
 Yañ mānuso vissase amānusamhi.
 Sace ca mañ yācasi etamatthañ,
 Dakkhemu te nāga nivesanānī”ti.

Tattha **passeyyaṃ me nivesananti** mama nivesanaṃ
 Campeyyanāgabhavanaṃ ramaṇīyaṃ passitabbayuttakaṃ, taṃ te ahaṃ
 dassetukāmo, taṃ sabalavāhano tvaṃ āgantvā passa nārindāti vadati.
Dubbissasanti duvissāsanīyaṃ. **Sace cāti** sace maṃ yācasi, passeyyāma te
 nivesanāni, api ca kho pana taṃ na saddahāmīti vadati.

Atha naṃ saddahāpetuṃ sapathaṃ karonto mahāsatto dve gāthā
 abhāsi—

255. “Sacepi vāto giri’ māvaheyya,
 Cando ca suriyo ca chamā pateyyuṃ.
 Sabbā ca najjo paṭisotaṃ vajeyyuṃ,
 Na tveva’haṃ rāja musā bhaṇeyyaṃ.

256. Nabhaṃ phaleyya udadhīpi susse,
 Saṃvaṭṭaye bhūtadharā vasundharā.
 Siluccayo meru samūla’ muppate,
 Na tveva’haṃ rāja musā bhaṇeyyaṃ”ti.

Tattha **saṃvaṭṭaye bhūtadharā vasundharāti** ayaṃ bhūtadharāti ca
 vasundharāti ca saṅkhaṃ gatā mahāpathavī kilañjaṃ viya saṃvaṭṭeyya.
Samūla’ muppate¹ evaṃ Mahāsinerupabbato samūlo utṭhāya purāṇapaṇṇaṃ
 viya ākāse pakkhandeyya.

So mahāsattena evaṃ vuttepi asaddahanto—

257. “Addhā hi dubbissasa’ meta’ māhu,
 Yaṃ mānuso vissase amānusamhi.
 Sace ca maṃ yācasi etamatthaṃ,
 Dakkhemu te nāga nivesanāni”ti—

punapi tameva gāthaṃ vatvā “tvaṃ mayā kataguṇaṃ jānituṃ arahasi,
 saddahituṃ pana yuttabhāvaṃ vā ayuttabhāvaṃ vā ahaṃ jānissāmī”ti
 pakāsento itaraṃ gāthamāha—

1. Samūlamubbaheti (Sī, Syā, I), samūlamuṭṭhaheti (Ka)

258. “Tumhe khottha ghoravisā uḷārā,
 Mahātejā khippakopī ca hotha.
 Maṅkāraṇā bandhanasmā pamutto,
 Arahasi no jānituye katānī”ti.

Tattha **uḷārā**ti uḷāravisā. **Jānituyeti**¹ jānitum.

Atha naṃ saddahāpetum puna sapatham karonto mahāsatto
 gāthamāha—

259. “So paccataṃ niraye ghorarūpe,
 Mā kāyikaṃ sāta’ malattha kiñci.
 Peḷāya baddho maraṇaṃ upetu,
 Yo tādisaṃ kammakataṃ na jāne”ti.

Tattha **paccatanti** paccatu. **Kammakatanti** katakammaṃ evaṃ
 guṇakāraṇaṃ tumhādisaṃ yo na jānāti, so evarūpo hotūti vadati.

Athassa rājā saddahitvā thutim karonto gāthamāha—

260. “Saccappaṭiñṇā tava mesa hotu,
 Akkodhano hohi anupanāhi.
 Sabbaṃ ca te nāgakulaṃ supaṇṇā,
 Aggimva gimhesu vivajjayantū”ti.

Tattha **tava mesa hotūti** tava esā paṭiñṇā saccā hotu. **Aggimva gimhesu
 vivajjayantūti** yathā manussā gimhakāle santāpaṃ anicchantā jalamānaṃ
 aggim vivajjenti, evaṃ vivajjentu dūratova pariharantu.

Mahāsattopi rañño thutim karonto itaraṃ gāthamāha—

261. “Anukampasī nāgakulaṃ janinda,
 Mātā yathā suppiyaṃ ekaputtaṃ.
 Ahañca te nāgakulena saddhim,
 Kāhāmi veyyāvaṭikaṃ uḷāraṇ”ti.

1. Jānitāyeti (Sī), jānitayeti (I), jānitaveti (Syā)

Taṃ sutvā rājā Nāgabhavanam gantukāmo senam gamanasajjam kātum
āṇāpento gāthamāha—

262. “Yojentu ve rājarathe sucitte,
Kambojake assatare sudante.
Nāge ca yojentu suvaṇṇakappane,
Dakkhemu nāgassa nivesanānī”ti.

Tattha **Kambojake assatare sudanteti** susikkhite
Kambojaraṭṭhasambhave assatare yojentu.

Itarā abhisambuddhagāthā—

263. “Bherī mudiṅgā paṇavā ca saṅkhā,
Avajjayimsu Uggasenassa rañño.
Pāyāsi rājā bahu sobhamāno,
Purakkhato nārīgaṇassa majjhe”ti.

Tattha **bahu sobhamānoti** bhikkhave Bārāṇasirājā soḷasahi nārīsaḥassehi
purakkhato parivārīto tassa nārīgaṇassa majjhe Bārāṇasito Nāgabhavanam
gacchanto ativiya sobhamāno pāyāsi.

Tassa nagarā nikkhantakāleyeva mahāsatto attano ānubhāvena
Nāgabhavanam¹
sabbaratanamayam pākāraṇca dvāraṭṭālake ca dissamānarūpe katvā
Nāgabhavanagāmiṃ maggaṃ alaṅkatapaṭiyattaṃ māpesi. Rājā sapariso tena
maggena Nāgabhavanam pavisitvā ramaṇīyam bhūmibhāgaṇca pāsāde ca
addasa. Tamatthaṃ pakāsento Satthā āha—

264. “Suvaṇṇacitakaṃ bhūmiṃ, addakkhi kāsivaḍḍhano.
Sovaṇṇamayapāsāde, veḷuriyaphalakatthate.

265. Sa rājā pāvīsi byamhaṃ, Campeyyassa nivesanam.
Ādiccavaṇṇasannibhaṃ, kaṃsavijjupabhassaram.

1. Nāgabhavane (Sī, I)

266. Nānārukkhehi sañchannaṃ, nānāgandhasamīritaṃ.
So pāvekkhi Kāsirājā, Campeyyassa nivesanaṃ.

267. Paviṭṭhasmiṃ Kāsiraññe, Campeyyassa nivesanaṃ.
Dibbā tūriyā pavajjimsu, nāgakaññā ca naccisum.

268. Taṃ nāgakaññā caritaṃ gaṇena,
Anvāruhī Kāsirājā pasanno.
Nisīdi sovaṇṇamayamhi pīṭhe,
Sāpassaye candanasāralitte”ti.

Tattha **suvaṇṇacitakanti** suvaṇṇavālukāya santha taṃ. **Byamhanti** alaṅkatanāgabhavanaṃ. **Campeyyassāti** Nāgabhavanaṃ pavisitvā Campeyyanāgarājassa nivesanaṃ pāvisi. **Kaṃsavijjupabhassaranti** meghamukhe sañcaraṇasuvaṇṇavijju¹ viya obhāsamaṇaṃ. **Nānāgandhasamīritanti** nānāvidhehi dibbagandhehi anusañcaritaṃ. **Caritaṃ gaṇenāti** taṃ nivesanaṃ nāgakaññāgaṇena caritaṃ anusañcaritaṃ. **Candanasāralitteti** dibbasāracandanena anulitte.

Tattha nisinnamattassevassa nānaggarasaṃ dibbabhojanaṃ upanāmesum, tathā soḷasannaṃ itthisahassānaṃ sesarājaparisāya ca. So sattāhamattaṃ sapariso dibbannapānādīni paribhuñjitvā dibbehi kāmagaṇehi abhiramitvā sukhasayane nisinno mahāsattassa yasaṃ vaṇṇetvā “nāgarāja tvaṃ evarūpaṃ sampattiṃ pahāya manussaloke vammikamatthake nipajjitvā kasmā uposathavāsaṃ vasi”ti pucchi. Sopissa kathesi. Tamatthaṃ pakāsentō Satthā āha—

269. So tattha bhutvā ca atho ramitvā,
Campeyyakaṃ Kāsirājā avoca.
Vimānaseṭṭhāni imāni tuyhaṃ,
Ādiccavaṇṇāni pabhassarāni.
Ne’tādisaṃ atthi manussaloke,
Kiṃ patthayaṃ² nāga tapo karosi.

1. Suvaṇṇasataraṃsivijju (Syā), suvaṇṇavaṇṇasañcaraṇavijju (I, Ka)

2. Kimatthiyaṃ (Sī, Syā, I)

270. Tā kambukāyūradharā suvatthā,
 Vaṭṭaṅgulī tambatalūpapannā.
 Paggayha pāyenti anomavaṇṇā,
 Ne'tādisaṃ atthi manussaloke.
 Kiṃ patthayaṃ nāga tapo karosi.
271. Najjo ca te'mā puthulomamacchā,
 Āṭṣakuntābhirudā sutitthā.
 Ne'tādisaṃ atthi manussaloke,
 Kiṃ patthayaṃ nāga tapo karosi.
272. Koṇcā mayūrā diviyā ca haṃsā,
 Vaggussarā kokilā sampatanti.
 Ne'tādisaṃ atthi manussaloke,
 Kiṃ patthayaṃ nāga tapo karosi.
273. Ambā ca sālā tilakā ca jambuyo,
 Uddālakā pāṭaliyo ca phullā.
 Ne' tādisaṃ atthi manussaloke,
 Kiṃ patthayaṃ nāga tapo karosi.
274. Imā ca te pokkharaṇṇo samantato,
 Dibbā ca gandhā satataṃ pavāyanti.
 Ne'tādisaṃ atthi manussaloke,
 Kiṃ patthayaṃ nāga tapo karosi.
275. Na puttahetu na dhanassa hetu,
 Na āyuno cāpi janinda hetu.
 Manussayoniṃ abhipatthayaṇo,
 Tasmā parakkamma tapo karomī'ti.

Tattha **tāti** soḷasasahassanāgakaṇṇāyo sandhāyāha. **Kambukāyūradharāti** suvaṇṇābharaṇadharā. **Vaṭṭaṅgulīti** pavāḷaṅkurasadisavaṭṭaṅgulī. **Tambatalūpapannāti** abhirattehi hatthapādātalehi samannāgatā.

Pāyentīti dibbapānaṃ ukkhipitvā taṃ pāyenti. **Puthulomamacchā**ti puthulapattehi nānāmacchehi samannāgatā. **Āṭāsakuntābhirudā**ti āṭāsasāṅkhātehi¹ sakuṇehi abhirudā. **Sutitthā**ti sundaratitthā. **Diviyā ca haṃsā**ti dibbahaṃsā ca. **Sampatantī**ti manuññaravaṃ ravantā rukkhato rukkhaṃ sampatanti. **Dibbā ca gandhā**ti tāsū pokkharāṇīsu satataṃ dibbagandhā vāyanti. **Abhipatthayā**noti patthayanto vicarāmi. **Tasmā**ti tena kāraṇena parakkamma vīriyaṃ paggaheṭvā tapo karomi, uposathaṃ upavasāmīti.

Evam vutte rājā āha—

276. “Tvam lohitakkho vihatantaramso,
Alaṅkato kappitakesamassu.
Surosito lohitacandanena,
Gandhabbarājāva disā pabhāsasi.

277. Deviddhipattosi mahānubhāvo,
Sabbhehi kāmehi samaṅgibhūto.
Pucchāmi taṃ nāgarāje’tamatthaṃ,
Seyyo ito kena manussaloko’ti.

Tattha **surositoti** suvilitto.

Athassa ācikkhanto nāgarājā āha—

278. “Janinda nāññatra manussalokā,
Suddhī va saṃvijjati saṃyamo vā.
Ahañca laddhāna manussayoniṃ,
Kāhāmi jātimaṇassa antan’ti.

Tattha **suddhī vā**ti mahārāja aññatra manussalokā amatamahānibbānasāṅkhātā suddhi vā sīlasaṃyamo vā natthi. **Antanti** manussayoniṃ laddhā jātimaṇassa antaṃ karissāmīti tapo karomīti.

Taṃ sutvā rājā āha—

1. Adāsakuntābhurudāti adāsasāṅkhātehi (I), ādāsasakuntābhirudāti ādāsasāṅkhātehi (Syā)

279. “Addhā have sevitabbā sapaññā,
Bahussutā ye bahuṭṭhānacintino.
Nāriyo ca disvāna tuvañca nāga,
Kāhāmi puññāni anappakānī”ti.

Tattha **nāriyo cāti** imā tava nāgakaññāyo ca tuvañca disvā bahūni puññāni karissāmīti vadati.

Atha nam nāgarājā āha—

280. “Addhā have sevitabbā sapaññā,
Bahussutā ye bahuṭṭhānacintino.
Nāriyo ca disvāna mamañca rāja,
Karoḥi puññāni anappakānī”ti.

Tattha **karohīti** kareyyāsi mahārājāti.

Evam vutte Uggaseno gantukāmo hutvā “nāgarāja ciraṃ vasimha, gamissāmā”ti āpucchi. Atha nam mahāsatto “tena hi mahārāja yāvadicchakaṃ dhanam gaṇhāhī”ti dhanam dassento āha—

281. “Idaṃca me jātarūpaṃ pahūtaṃ,
Rāsī suvaṇṇassa ca tālamattā.
Ito haritvāna suvaṇṇagharāni,
Karassu rūpiyapākāraṃ karontu.

282. Muttā ca vāhasahassāni pañca,
Veḷuriyamissāni ito haritvā.
Antepure bhūmiyaṃ santharantu,
Nikkaddamā hehiti nīrajā ca.

283. Etādisaṃ āvasa rājasetṭha,
Vimānasetṭhaṃ bahu sobhamānaṃ.
Bārāṇasim nagaraṃ iddhaṃ phītaṃ,
Rajjañca kārehi anomapaññā”ti.

Tattha **rāsī**ti tesu tesu ṭhānesu tālapamāṇā rāsiyo. **Suvaṇṇagharānī**ti suvaṇṇagehāni. **Nikkaddamā**ti evaṃ te antepure bhūmi nikkaddamā ca nirajā ca bhavissati. **Etādisanti** evarūpaṃ suvaṇṇamayam rajatapākāram muttāveḷuriyasanthatabhūmibhāgam. **Phītanti** phītaṃ Bārāṇasinagaraṇca āvasa. **Anomapaññā**ti alāmakapañña.

Rājā tassa katham sutvā adhivāsesi. Atha mahāsatto Nāgabhavane bherim carāpesi “sabbā rājaparisā yāvadicchakaṃ hiraññasuvaṇṇādikaṃ dhanam gaṇhantū”ti. Rañño ca anekehi sakaṭasatehi dhanam pesesi. Rājā mahantena yasena Nāgabhavanā nikkhamitvā Bārāṇasimeva gato. Tato paṭṭhāya kira jambudīpatalam sahirāññaṃ jātam.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā “evaṃ porāṇakapaṇḍitā nāgasampattiṃ pahāya uposathavāsam vasimsū”ti vatvā jātakaṃ samodhānesi “tadā ahituṇḍiko Devadatto ahosi, Sumanā Rāhulamātā, Uggaseno Sāriputto, Campeyyanāgarājā pana ahameva ahosin”ti.

Campeyyajātakavaṇṇanā dasamā.

11. Mahāpalobhanajātakavaṇṇanā (507)

Brahmalokā cavitvānāti idam Satthā Jetavane viharanto visuddhasaṃkilesam ārabba katesi. Vatthu heṭṭhā vitthāritameva. Idha pana Satthā “bhikkhu mātugāmo nāmesa visuddhasattepi saṃkiliṭṭhe karotī”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyanti **Cūḷapalobhane**¹ vuttanayeneva atītavatthu vitthāritabbaṃ. Tadā pana mahāsatto brahmalokā cavitvā Kāsirañño putto hutvā nibbatti, Anitthigandhakumāro nāma ahosi. Itthīnam hatthe na saṇṭhāti, purisavesena nam thaññaṃ pāyenti, jhānāgāre vasati, itthiyo na passati. Tamattham pakāsento Satthā catasso gāthā abhāsi—

1. Khu 5. 76 piṭṭhe.

284. “Brahmalokā cavitvāna, devaputto mahiddhiko.
Rañño putto udapādi, sabbakāmasamiddhisu.

285. Kāmā vā kāmasaññā vā, brahmaloke na vijjati.
Svāssu tāyeva saññāya, kāmehi vijjigucchatha.

286. Tassa cantepure āsi, jhānāgāraṃ sumāpitaṃ.
So tattha paṭisallīno, eko rahasi jhāyatha.

287. Sa rājā paridevesi, puttasokena aṭṭito.
Ekaputto ca’yaṃ mayhaṃ, na ca kāmāni bhuñjati”ti.

Tattha **sabbakāmasamiddhisūti** sabbakāmānaṃ samiddhīsu sampattīsu
ṭhitassa¹ rañño putto hutvā eko devaputto nibbatti. **Svāssūti** so² kumāro.
Tāyevāti tāya brahmaloke nibbattitāya jhānasaññāya eva. **Sumāpitaṃ** pitarā
suṭṭhu manāpaṃ katvā māpitaṃ. **Rahasi jhāyathāti** mātugāmaṃ apassanto
vasi. **Paridevesīti** vilapi.

Pañcamā rañño paridevanagāthā—

288. “Ko nu khvettha upāyo so,
Ko vā jānāti kiñcanaṃ.
Yo me puttaṃ palobheyya,
Yathā kāmāni patthaye”ti.

Tattha **ko nu khvettha**³ **upāyoti** ko nu kho ettha etassa kāmānaṃ
bhuñjana-upāyo. “Ko nu kho idhupāyo so”tipi pāṭho, Aṭṭhakathāyaṃ pana
“ko nu kho etaṃ upavasitvā upalāpanakāraṇaṃ jānāti”ti vuttaṃ. **Ko vā**
jānāti kiñcantaṃ ko vā etassa palibodhakāraṇaṃ jānātīti attho.

Tato paraṃ diyaḍḍhagāthā abhisambuddhagāthā—

289. “Ahu kumārī tattheva, vaṇṇarūpasamāhitā.
Kusalā naccagītassa, vādite ca padakkhiṇā.

1. Sampattiyuttassa ṭhitassa (Sī, I)

2. Yvāssūti yo (Sī)

3. Khettha (Sī, I)

290. Sā tattha upasaṅkamma, rājānaṃ etadabravī”ti.

Tattha **ahūti** bhikkhave tattheva antepure cūḷanāṭakānaṃ antare ekā taruṇakumārīkā ahosi. **Padakkhiṇāti** susikkhitā.

“Ahaṃ kho naṃ palobheyyaṃ, sace bhattā bhavissatī”ti—
upaḍḍhagāthā kumārīkāya vuttā.

Tattha **Sace bhattāti** sace esa mayhaṃ pati bhavissatīti.

291. Taṃ tathāvādinīṃ rājā, kumārīṃ etadabravi.

Tvaññeva naṃ palobhehi, tava bhattā bhavissatīti.

Tattha **tava bhattāti** tavesa pati bhavissati, tvaññeva tassa aggamahesī bhavissasi, gaccha naṃ palobhehi, kāmarasaṃ jānāpēhīti.

Evam vatvā rājā “imissā kira okāsaṃ karontū”ti kumārassa upaṭṭhākānaṃ pesesi. Sā paccūsakāle vīṇaṃ ādāya gantvā kumārassa sayanagabbhassa bahi avidūre thatvā agganakhehi vīṇaṃ vādentī madhurasarena gāyitvā taṃ palobhesi. Tamatthaṃ pakāśento Satthā āha—

292. “Sā ca antepuraṃ gantvā, bahuṃ kāmupasaṃhitam.

Hadayaṅgamā pemaṇīyā, citrā gāthā abhāsatha.

293. Tassā ca gāyamānāya, saddaṃ sutvāna nāriyā.

Kāmacchanda’ssa uppajji, janaṃ so paripucchatha.

294. Kasse’so saddo ko vā so, bhaṇati uccāvacaṃ bahuṃ.

Hadayaṅgamaṃ pemaṇīyaṃ, aho kaṇṇasukhaṃ mama.

295. Esā kho pamadā deva, khiḍḍā esā anappikā.

Sace tvaṃ kāme bhuñjeyya, bhiyyo bhiyyo chādeyyu taṃ.

296. Ingha āgacchato’reṇa, avidūramhi gāyatu.

Assamassa samīpamhi, santike mayha gāyatu.

297. Tirokuṭṭamhi gāyitvā, jhānāgāramhi pāvisi.

Bandhi naṃ anupubbena, āraññaṃiva kuñjaram.

298. Tassa kāmarasaṃ ñatvā, issādammo ajāyatha.
‘Ahameva kāme bhuñjeyyaṃ, mā añño puriso ahu’.
299. Tato asim̐ gahetvāna, purise hantum upakkami.
Ahameveko bhuñjissam̐, mā añño puriso siyā.
300. Tato jānapadā sabbe, vikkandimsu samāgatā.
Putto tyāyam̐ mahārāja, janam̐ heṭhetya’ dūsakam̐.
301. Tañca rājā vivāhesi, samhā raṭṭhā ca khattiyo.
Yāvata vijitam̐ mayham̐, na te vatthabba tāvade.
302. Tato so bhariyamādāya, samuddam̐ upasaṅkami.
Paṇṇasālam̐ karitvāna, vanamuñchāya pāvisi.
303. Athe’ttha isi māgacchi, samuddam̐ uparūpari.
So tassa geham̐ pāvekkhi, bhattakāle upaṭṭhite.
304. Tañca bhariyā palobhesi, passa yāva sudāruṇam̐.
Cuto so brahmacariyamhā, iddhiyā parihāyatha.
305. Rājaputto ca uñchāto, vanamūlaphalam̐ bahum̐.
Sāyam̐ kājena ādāya, assamam̐ upasaṅkami.
306. Isī ca khattiyam̐ disvā, samuddam̐ upasaṅkami.
‘Vehāyasam̐ gamissa’nti, sīdate so mahaṇṇave.
307. Khattiyo ca isim̐ disvā, sīdamānam̐ mahaṇṇave.
Tasseva anukampāya, imā gāthā abhāsatha.
308. Abhiijamāne vārisim̐, sayam̐ āgamma iddhiyā.
Missībhāvi’tthiyā gantvā, saṃsīdasi mahaṇṇave.
309. Āvaṭṭanī mahāmāyā, brahmacariyavikopana.
Sīdanti nam̐ viditvāna, ārakā parivajjaye.
310. Analā mudusambhāsā, duppūrā tā nadīsamā.
Sīdanti nam̐ viditvāna, ārakā parivajjaye.

311. Yaṃ etā upasevanti, chandasā vā dhanena vā.
Jāta vedova saṃ ṭhānaṃ, khippaṃ anudahanti taṃ.

312. Khattiyassa vaco sutvā, isissa nibbidā ahu.
Laddhā porāṇakaṃ maggaṃ, gacchate so viḥāyasaṃ.

313. Khattiyo ca isiṃ disvā, gacchamānaṃ viḥāyasaṃ.
Saṃvegaṃ alabhī dhīro, pabbajjaṃ samarocayi.

314. Tato so pabbajitvāna, kāmarāgaṃ virājayi.
Kāmarāgaṃ virājetvā, brahmalokūpago ahū”ti.

Tattha **antepuranti** kumārassa vasanaṭṭhānaṃ. **Bahunti** bahuṃ nānappakāraṃ. **Kāmupasaṃhitanti** kāmanissitaṃ gītaṃ pavattayamānā. **Kāmacchanda’ssāti** assa Anitthigandhakumārassa kāmacchando uppajji. **Jananti** attano santikāvacaraṃ paricārikajanaṃ. **Uccāvacanti** uggatañca anuggatañca. **Bhuñjeyyāti** sace bhuñjeyyāsi. **Chādeyyu tanti** ete kāmā nāma tava rucceyyuṃ. So “pamadā”ti vacanaṃ sutvā tuṇhī ahosi. Itarā punadivasepi gāyi. Evaṃ kumāro paṭibaddhacitto hutvā tassā āgamaṇaṃ rocento paricārike āmantetvā “**inḡhā**”ti gāthamāha.

Tirokuṭṭamhīti sayanagabbhakuṭṭassa bahi. **Mā aññoti** añño kāme paribhuñjanto puriso nāma mā siyā. **Hantuṃ upakkamīti** antaravīthiṃ otarivā māretuṃ ārabhi. **Vikandimsūti** kumārena katipayesu purisesu pahatesu purisā palāyivā gehāni pavisimsu. So purise alabhanto thokaṃ vissami. Tasmim̐ khaṇe rājaṅgaṇe sannipatitvā upakkosimsu. **Janam̐ heṭhetya’dūsakanti** niraparādhaṃ janam̐ heṭheti, taṃ gaṇhāpethāti vadiṃsu. Rājā upāyena kumāraṃ gaṇhāpetvā “imassa kiṃ kattabban”ti pucchi. “Deva aññaṃ natthi, imaṃ pana kumāraṃ tāya kumārikāya saddhiṃ raṭṭhā pabbājetuṃ vaṭṭati”ti vutte tathā akāsi. Tamatthaṃ pakāsento Satthā “**tañcā**”ti-ādimāha. Tattha **vivāhesīti**¹ pabbājesi. **Na te vatthabba tāvadeti** yattakaṃ mayhaṃ vijitaṃ, tattake tayā na vatthabbaṃ. **Uñchāyāti** phalāphalattāya.

1. Viḥāhesīti (I), vipāhesīti (Syā)

Tasmiṃ pana vanam pavitthe itarā yaṃ tattha pacitabbayuttakam atthi, tam pacitvā tassāgamanam oloketi paṇṇasāladvāre nisīdati. Evaṃ kāle gacchante ekadivasam antaradīpakavāsī eko iddhimantatāpaso assamapadato nikkhamitvā maṇiphalakam viya udakam maddamānova ākāse uppatitvā bhikkhācāram gacchanto paṇṇasālāya uparibhāgam patvā dhūmam disvā “imasmiṃ thāne manussā vasanti maññe”ti paṇṇasāladvāre otari. Sā tam disvā nisīdāpetvā paṭibaddhacittā hutvā itthikuttam dassetvā tena saddhim anācāram acari. Tamattham pakāseto Satthā **“athe’tthā”**ti-ādimāha. Tattha **isi māgacchīti** isi āgacchi. **Samuddam uparūparīti** samuddassa matthakamatthakena. **Passa yāva sudāruṇanti** passatha bhikkhave tāya kumārīkāya yāva sudāruṇam kammam katanti attho.

Sāyanti sāyanhasamaye. **Disvāti** tam vijahitum asakkonto sakaladivasam tattheva hutvā sāyanhasamaye rājaputtam āgataṃ disvā palāyitum “vehāyasam gamissan”ti uppatanākāram karonto patitvā mahaṇṇave sīdati. **Isim disvāti** anubandhamāno gantvā passitvā. **Anukampāyāti** sacāyam bhūmiyā āgato abhavissa, palāyitvā araṇṇam paviseyya, ākāse āgato bhavissati, tasmā samudde patitopi uppatanākārameva karotīti anukampam uppādetvā tasseeva anukampāya abhāsatha. Tāsam pana gāthānam attho Tikanipāte vuttoyeva. **Nibbidā ahūti** kāmesu nibbedo jāto. **Porāṇakam magganti** pubbe adhigataṃ jhānavisesam. **Pabbajitvānāti** tam itthim manussāvāsam netvā nivattitvā araṇṇe isipabbajjam pabbajitvā kāmarāgam virājayi, virājetvā brahmalokūpago ahosīti.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā “evam bhikkhave mātugāmam paṭicca visuddhasattāpi saṃkilissanti”ti vatvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu arahattam patto. Tadā Anitthigandhakumāro ahameva ahosinti.

Mahāpalobhanajātakavaṇṇanā ekādasamā.

12. Pañcapaṇḍitajātakavaṇṇanā (508)

315-336. Pañcapaṇḍitajātakam Mahā-umaṅge āvi bhavissati.

Pañcapaṇḍitajātakavaṇṇanā dvādasamā.

13. Hatthipālajātakavaṇṇanā (509)

Cīrassam vata passāmāti idam Satthā Jetavane viharanto mahābhinikkhamanam ārabba kathesi. Tadā hi Satthā “na bhikkhave idāneva, pubbepi Tathāgato mahābhinikkhamanam nikkhantoyevā”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Esukārī nāma rājā ahosi. Tassa purohito daharakālato paṭṭhāya piyasahāyo, te ubhopi aputtakā ahesum. Te ekadivasam sukhasayane nisinnā mantayimsu “amhākaṃ issariyam mahantam, putto vā dhītā vā natthi, kiṃ nu kho kattabban”ti. Tato rājā purohitam āha “samma sace tava gehe putto jāyissati, mama rajjassa sāmiko bhavissati, sace mama putto jāyissati, tava gehe bhogānam sāmiko bhavissati”ti. Evaṃ ubhopi aññamaññam saṅkarimsu.

Athekadivasam purohito bhogagāmaṃ gantvā āgamanakāle dakkhiṇadvārena nagaram pavisanto bahinagare ekaṃ Bahuputtikaṃ nāma duggatitthim passi. Tassā satta puttā sabbeva arogā, eko pacanabhājanakapallam gaṇhi, eko sayanakaṭasārakam, eko purato gacchati, eko pacchato, eko aṅgulim gaṇhi, eko aṅke nisinno, eko khandhe. Atha nam purohito pucchi “bhaddhe imesam dārakānam pitā kuhin”ti. Sāmi imesam pitā nāma nibaddho natthīti. Evarūpe satta putte kinti katvā alatthāti. Sā aññam gahaṇam apassantī nagaradvāre ṭhitam nigrodharukkham dassetvā “sāmi etasmim nigrodhe adhivatthāya devatāya santike patthetvā labhim, etāya me puttā dinnā”ti āha. Purohito “tena hi gaccha tvan”ti

rathā oruyha nigrodhamūlaṃ gantvā sākhāya gahetvā cāletvā “ambho devate tvaṃ rañño santikā kiṃ nāma na labhasi, rājā te anusaṃvaccharaṃ sahaṣsaṃ vissajjetvā balikammaṃ karoti, tassa puttaṃ na desi, etāya duggatitthiyā tava ko upakāro kato, yenassā satta putte adāsi, sace amhākaṃ rañño puttaṃ na desi, ito taṃ sattame divase samūlaṃ chindāpetvā khaṇḍākhaṇḍikaṃ kāressāmī”ti rukkhadevataṃ tajjetvā pakkāmi. So etena niyāmeneva punadivasepīti paṭipāṭiyā cha divase kathesi. Chaṭṭhe pana divase sākhāya gahetvā “rukkhadevate ajjekarattimattakameva sesaṃ, sace me rañño puttaṃ na desi, sve taṃ niṭṭhāpessāmī”ti āha.

Rukkhadevatā āvajjetvā taṃ kāraṇaṃ tathato ñatvā “ayaṃ brāhmaṇo puttaṃ alabhanto mama vimānaṃ nāsessati, kena nu kho upāyena tassa puttaṃ dātuṃ vaṭṭatī”ti catunnaṃ mahārājānaṃ santikaṃ gantvā tamatthaṃ ārocesi. Te “mayāṃ tassa puttaṃ dātuṃ na sakkhissāmā”ti vadiṃsu. Aṭṭhavīsatiyakkhasenāpatīnaṃ santikaṃ agamāsi, tepi tathevāhaṃsu. Sakkassa devaraṇño santikaṃ gantvā kathesi. Sopi “labhissati nu kho rājā anucchavike putte, udāhu no”ti upadhārento puññavante cattāro devaputte passi. Te kira purimabhava Bārāṇasiyaṃ pesakārā hutvā tena kammena laddhakaṃ pañcakoṭṭhāsaṃ katvā cattāro koṭṭhāse paribhuñjīṃsu, pañcamaṃ gahetvā ekatova dānaṃ adaṃsu. Te tato cutā Tāvatiṃsabhavane nibbattiṃsu, tato Yāmabhavaneti evaṃ anulomapaṭilomaṃ chasu devalokesu sampattiṃ anubhavantā vicaranti. Tadā pana nesaṃ Tāvatiṃsabhavanato cavitvā Yāmabhavanaṃ gamanavāro hoti. Sakko tesāṃ santikaṃ gantvā pakkosivā “mārisā tumhehi manussalokaṃ gantuṃ vaṭṭati, Esukārīraṇño aggamaheṣiyā kucchimhi nibbattathā”ti āha. Te tassa vacanaṃ sutvā “sādhu deva gamissāma, na panamhākaṃ rājakulenattho, purohitassa gehe nibbattitvā daharakāleyeva kāme pahāya pabbajissāmā”ti vadiṃsu. Sakko “sādhu”ti tesāṃ paṭiññaṃ gahetvā āgantvā rukkhadevatāya tamatthaṃ ārocesi. Sā tuṭṭhamānasā sakkaṃ vanditvā attano vimānameva gatā.

Purohitopi punadivase balavapurise sannipātāpetvā vāsipharasu-ādīni gāhāpetvā rukkkhamūlaṃ gantvā rukkkhasākhāya gahetvā “ambho devate ajja mayhaṃ taṃ yācantassa sattamo divasso, idāni te tiṭṭhānakālo”ti āha. Tato rukkhadevatā mahantenānubhāvena khandhavivarato nikkhamitvā madhurasarena taṃ āmantetvā “brāhmaṇa tiṭṭhatu eko putto, cattāro te putte dassāmī”ti āha. Mama puttenattho natthi, amhākaṃ rañño puttaṃ dehīti. Tuyhaṃyeva demīti. Tena hi mama dve, rañño dve dehīti. Rañño na demi, cattāropi tuyhameva dammi, tayā ca laddhamattāva bhavissanti, agāre pana aṭṭhatvā daharakāleyeva pabbajjissanti. Tvaṃ me kevalaṃ putte dehi, apabbajanakāraṇaṃ pana amhākaṃ bhāroti. Sā tassa puttavaraṃ datvā attano bhavanaṃ pāvisi. Tato paṭṭhāya devatāya sakkāro mahā ahosi.

Jeṭṭhakadevaputto cavitvā purohitassa brāhmaṇiyā kucchimhi nibbatti, tassa nāmaggaṇadivase “Hatthipālo”ti nāmaṃ katvā apabbajanatthāya hatthigopake paṭicchāpesuṃ. So tesāṃ santike vaḍḍhati. Tassa padasā gamanakāle dutiyo cavitvā assā kucchimhi nibbatti, tassapi jātakāle “Assapālo”ti nāmaṃ karīṃsu. So assagopakānaṃ santike vaḍḍhati. Tatiyassa jātakāle “Gopālo”ti nāmaṃ karīṃsu. So Gopālehi saddhiṃ vaḍḍhati. Catutthassa jātakāle “Ajapālo”ti nāmaṃ karīṃsu. So Ajapālehi saddhiṃ vaḍḍhati. Te vuḍḍhimanvāya sobhaggappattā ahesuṃ.

Atha nesāṃ pabbajitabhayena rañño vijitā pabbajite nīharīṃsu. Sakalakāsiraṭṭhe ekapabbajitopi nāhosi. Te kumārā atipharusā ahesuṃ, yāya disāya gacchanti, tāya āhariyamānaṃ paṇṇākāraṃ vilumpanti. Hatthipālassa soḷasavassakāle kāyasampattiṃ disvā rājā ca purohito ca “kumārā mahallakā jātā, chattussāpanasamayo, tesāṃ kiṃ nu kho kātabban”ti mantetvā “ete abhisittakālato paṭṭhāya atissarā bhavissanti, tato tato pabbajitā āgamissanti, te disvā pabbajissanti, etesaṃ pabbajitakāle janapado ulloḷo bhavissati, vīmaṃsissāma tāva ne, pacchā abhisiñcissāmā”ti cintetvā ubhopi isivesaṃ gahetvā bhikkhaṃ carantā

Hatthipālassa kumārassa nivesanadvāraṃ agamaṃsu. Kumāro te disvāva
tuṭṭho pasanno upasaṅkamtivā vanditvā tisso gāthā abhāsi—

337. “Cirassaṃ vata passāma, brāhmaṇaṃ devavaṇṇinaṃ.
Mahājaṭaṃ khāridharaṃ, paṅkadantaṃ rajassiraṃ.

338. Cirassaṃ vata passāma, isiṃ dhammaguṇe rataṃ.
Kāsāyavatthavasanaṃ, vākacīraṃ paṭicchadaṃ.

339. Āsanaṃ udakaṃ pajjaṃ, paṭigaṇhātu no bhavaṃ.
Agghe bhavantaṃ pucchāma, agghaṃ kurutu no bhavaṃ”ti.

Tattha **brāhmaṇanti** bāhitapāpabrāhmaṇaṃ. **Devavaṇṇinanti**
seṭṭhavaṇṇinaṃ ghoratapaṃ paramatikkhindriyaṃ¹ pabbajitabhāvaṃ
upagatanti attho. **Khāridharanti**² khāribhāradharaṃ. **Isinti** sīlakkhandhādayo
pariyesitvā ṭhitaṃ. **Dhammaguṇe ratanti** sucaritakoṭṭhāse abhirataṃ.
“**Āsanaṃ**”ti idaṃ tesāṃ nisīdanatthāya āsanaṃ paññāpetvā gandhodakaṇṇa
pādabbhaṇṇaṇṇa upanetvā āha. **Agghe**ti ime sabbepi āsanādayo agghe
bhavantaṃ pucchāma. **Kurutu noti** ime no agghe bhavaṃ paṭiggaṇhatūti.

Evam so tesu ekekaṃ vārenāha. Atha naṃ purohito āha “tāta Hatthipāla
tvaṃ amhe ‘ke ime’ti maññamāno evaṃ kathesi”ti. Hemavantakā³ isayoti.
Na mayaṃ tāta isayo, esa rājā Esukārī, ahaṃ te pitā purohitoti. Atha kasmā
isivesaṃ gaṇhitthāti. Tava vīmaṃsanatthāyāti. Mama kiṃ vīmaṃsathāti.
Sace amhe disvā na pabbajissasi, atha taṃ rajje abhisiñcituṃ āgatāmhāti.
Tāta na me rajjenattho, pabbajissāmahanti. Atha naṃ pitā “tāta Hatthipāla
nāyaṃ kālo pabbajjāyā”ti vatvā yathājjhāsayaṃ anusāsanto
catutthagāthamāha—

1. Parivāritindriyaṃ (Sī), parimāritindriyaṃ (I), paramānitindriyaṃ (Syā)

2. Bhāradharanti (I)

3. Hemavatakā (Sī, I)

340. “Adhicca vede pariyesa vittaṃ,
Putte gehe tāta paṭiṭṭhapetvā.
Gandhe rase paccanubhuyya sabbaṃ,
Araññaṃ sādhu Muni so pasattho”ti.

Tattha **adhiccā**ti sajjhāyitvā. **Putteti** chattaṃ ussāpetvā nāṭake vārena upaṭṭhāpetvā puttadhītāhi vaḍḍhitvā te putte gehe paṭiṭṭhapetvāti attho. **Sabbanti** ete ca gandharase sesaṇca sabbaṃ vatthukāmaṃ anubhavitvā. **Araññaṃ sādhu muni so pasattho**ti pacchā mahallakakāle pabbajitassa araññaṃ sādhu laddhakaṃ hoti, yo evarūpe kāle pabbajati, so Muni Buddhādīhi ariyehi pasatthoti vadati.

Tato Hatthipālo gāthamāha—

341. “Vedā na saccā na ca vittalābho,
Na puttalābhena jaraṃ vihanti.
Gandhe rase muccanamāhu santo,
Sakammunā hoti phalūpapatti”ti.

Tattha **na saccā**ti yaṃ saggaṇca maggaṇca vadanti, na taṃ sādhehi, tucchā nissārā nipphalā. **Na ca vittalābho**ti dhanalābhopi pañcasādhāraṇattā sabbo ekasabhāvo na hoti. **Jaranti** tāta jaraṃ vā byādhimaraṇaṃ vā na koci puttalābhena paṭibāhitaṃ samattho nāma atthi. Dukkhamulā hete upadhayo. **Gandhe raseti** gandhe ca rase ca sesesu ārammaṇesu ca muccanaṃ muttimeva Buddhādayo paṇḍitā kathenti. **Sakammunā**ti attanā katakammeneva sattānaṃ phalūpapatti phalanipphatti hoti. Kammassakā hi tāta sattāti.

Kumārassa vacanaṃ sutvā rājā gāthamāha—

342. “Addhā hi saccaṃ vacanaṃ tavetaṃ,
Sakammunā hoti phalūpapatti.
Jiṇṇā ca mātāpitaro tavīme,
Passeyyuraṃ taṃ vassasataṃ arogaṇ”ti.

Tattha **vassasataṃ aroganti** ete vassasataṃ arogaṃ taṃ passeyyuṃ, tvampi vassasataṃ jīvanto mātāpitaro posassūti vadati.

Taṃ sutvā kumāro “deva tvaṃ kiṃ nāmetaṃ vadasī”ti vatvā dve gāthā abhāsi—

343. “Yassa’ssa sakkhī maraṇena rāja,
Jarāya mettī naravīraseṭṭha.
Yo cāpi jaññā na marissaṃ kadāci,
Passeyyuṃ taṃ vassasataṃ arogaṃ.

344. Yathāpi nāvaṃ puriso dakamhi,
Ereti ce naṃ upaneti tīraṃ.
Evampi byādhī satataṃ jarā ca,
Upaneti maccaṃ vasamantakassā”ti.

Tattha **sakkhī**ti mittadhammo. **Maraṇenā**ti datto mato mitto¹ matoti sammutimaraṇena. **Jarāyā**ti pākaṭajārāya vā² saddhiṃ yassa mettī bhaveyya, yassettaṃ maraṇaṇca jarā ca mittabhāvena nāgaccheyyāti³ attho. **Ereti ce nanti** mahārāja yathā nāma puriso nadītutte udakamhi nāvaṃ ṭhapetvā paratīragāmiṃ janāṃ āropetvā sace arittena uppīlento phiyena kaḍḍhanto cāleti ghaṭṭeti, atha naṃ paratīraṃ neti, evaṃ byādhi jarā ca niccaṃ antakassa maccuno vasaṃ upanetiyevevāti.

Evaṃ imesaṃ sattānaṃ jīvitasāṅkhārassa parittabhāvaṃ dassetvā “mahārāja tumhe tiṭṭhatha, tumhehi saddhiṃ kathayantameva maṃ byādhijarāmarāṇāni upagacchanti, appamattā hothā”ti ovādaṃ datvā rājānaṇca pitaraṇca vanditvā attano paricārake gahetvā Bārāṇasiyaṃ rajjaṃ pahāya “pabbajissāmi”ti nagarato nikkhami, “pabbajjā nāmesā sobhanā bhavissati”ti Hatthipālakumāreṇa saddhiṃ mahājano nikkhami. Yojanikā parisā ahosi. So tāya parisāya saddhiṃ Gaṅgāya tīraṃ patvā Gaṅgāya udakaṃ oloketvā kasiṇaparikkammaṃ katvā jhānāni nibbattetvā

1. Citto (Ka)

2. Pākaṭajārāya ca (Sī), pākaṭā jarāyeve (I), pākaṭajārāya hi (Syā)

3. Nādhigaccheyyāti (Syā, I, Ka)

cintesi “ayaṃ samāgamo mahā bhavissati, mama tayo kaniṭṭhabhātaro mātāpitaro rājā devīti sabbe sapaṇisā pabbajissanti, Bārāṇasī suññā bhavissati, yāva etesaṃ āgamanā idheva bhavissāmī”ti. So tattheva mahājanassa ovādaṃ dento nisīdi.

Punadivase rājā ca purohito ca cintayīmsu “Hatthipālakumāro tāva ‘rajjam pahāya mahājanam ādāya pabbajissāmī’ti gantvā Gaṅgātīre nisinno, Assapālaṃ vīmaṇsitvā abhisiñcissāmā”ti. Te isiveseneva tassapi gehadvāraṃ agamaṃsu. Sopi te disvā pasannamānaso upasaṅkamtivā “cirassaṃ vata passāmā”ti-ādīni vadanto tattheva paṭipajji. Tepi taṃ tattheva vatvā attano āgatakāraṇaṃ kathayīmsu. So “mama bhātike Hatthipālakumāre sante kathaṃ paṭhamataraṃ mayhameva setacchattaṃ pāpuṇāti”ti pucchitvā “tāta bhātā te ‘na mayhaṃ rajjenattho, pabbajissāmī’ti vatvā nikkhanto”ti vutte “kaḥaṃ paneso idāni”ti vatvā “Gaṅgātīre nisinno”ti vutte “tāta mama bhātara chadditakheḷena kammaṃ natthi, bālā hi parittakapaññā sattā etaṃ kilesaṃ jahitum na sakkonti, ahaṃ pana jahissāmī”ti rañño ca pitu ca dhammaṃ desento dve gāthā abhāsi—

345. “Paṅko ca kāmā palipo ca kāmā,
Manoharā duttarā maccudheyyā.
Etasmiṃ paṅke palipe byasannā,
Hīnattarūpā na taranti pāraṃ.

346. Ayaṃ pure luddamakāsi kammaṃ,
Svāyaṃ gahīto na hi mokkhi’to me.
Orundhiyā naṃ parirakkhissāmi,
Mā’yaṃ puna luddamakāsi kamman”ti.

Tattha **paṅkoti** yo koci kaddamo. **Palipoti** sukhumavālukamisso saṇhakaddamo. Tattha kāmā laggāpanavasena paṅko nāma, osīdāpanavasena palipo nāmāti vuttā. **Duttarāti** duratikkamā. **Maccudheyyāti** maccuno adhiṭṭhānā. Etesu hi laggā ceva anupaviṭṭhā ca sattā uttaritum asakkontā dukkhakkhandhapariyāye vuttappakāraṃ dukkhañceva

marañāṇca pāpuṇanti. Tenāha “**etasmim paṅke palipe byasannā hīnattarūpā na taranti pāraṇ**”ti. Tattha **byasannā**ti sannā. “Visannā”tipi pāṭho, ayamevattho. **Hīnattarūpā**ti hīnacittasabhāvā. **Na taranti pāraṇti** nibbānapāraṇ gantuṃ na sakkonti.

Ayanti mahārāja ayaṃ mamattabhāvo pubbe assagopakehi saddhim vaddhanto mahājanassa vilumpanaviheṭhanādivasena bahuṃ luddaṃ sāhasikakammaṃ akāsi. **Svāyaṃ gahīto** so ayaṃ tassa kammaṃ vipāko mayā gahito. **Na hi makkhi’to meti** saṃsāraṇṇe sati na hi makkho ito akusalaphalato mama atthi. **Orundhiyā naṃ parirakkhissāmī**ti idāni naṃ kāyavacīmanodvārāni pidahanto orundhitvā parirakkhissāmi. Kiṃ kārāṇā? **Mā’yaṃ puna luddamakāsi kammaṃ**. Ahañhi ito paṭṭhāya pāpaṃ akatvā kalyāṇameva karissāmi.

Evam Assapālakumāro dvīhi gāthāhi dhammaṃ desetvā “tiṭṭhatha tumhe, tumhehi saddhim kathentameva maṃ byādhijarāmarāṇāni upagacchanti”ti ovādaṃ datvā yojanikaṃ parisāṃ gahetvā nikkhamitvā Hatthipālakumārāsseva santikaṃ gato. So tassa ākāse nisīditvā dhammaṃ desetvā “bhātika ayaṃ samāgamo mahā bhavissati, idheva tāva homā”ti āha. Itaropi “sādhū”ti sampatīcchi. Punadivase rājā ca purohito ca tenevupāyena Gopālakumārassa nivesanaṃ gantvā tenapi tatheva paṭinanditvā¹ attano āgamanakārāṇaṃ ācikkhimsu. Sopi Assapālakumāro viya paṭikkhipitvā “ahaṃ cirato paṭṭhāya pabbajitukāmo vane naṭṭhagoṇaṃ viya pabbajjaṃ upadhārento vicarāmi, tena me naṭṭhagoṇassa padaṃ viya bhātikānaṃ gatamaggo diṭṭho, svāhaṃ teneva maggena gamissāmī”ti vatvā gāthamāha—

347. “Gavaṃva naṭṭhaṃ puriso yathā vane,
Anvesatī rāja apassamāno.
Evam naṭṭho Esukārī mamatto,
Sohaṃ kathaṃ na gaveseyyaṃ rājā”ti.

1. Paṭinanditā (Syā, I)

Tattha **Esukārī**ti rājānaṃ ālapati. **Mamatthoti** vane goṇo viya mama pabbajjāsāṅkhāto attho nattho. **Sohanti** so ahaṃ ajja pabbajitānaṃ maggaṃ disvā kathaṃ pabbajjaṃ na gaveseyyaṃ, mama bhātikānaṃ gatamaggameva gamissāmi narindāti.

Atha naṃ “tāta Gopāla ekāhaṃ dvīhaṃ āgamehi, amhe samassāsetvā pacchā pabbajissasi”ti vadiṃsu. So “mahārāja ajja kattabbakammaṃ ‘sve karissāmi’ti na vattabbaṃ, kalyāṇakammaṃ nāma ajjeva kattabbaṃ”ti vatvā itaraṃ gāthamāha—

348. “Hiyyoti hiyyati poso,
Pareti parihāyati.
Anāgataṃ neta’matthīti ñatvā,
Uppannachandaṃ ko panudeyya dhīro”ti.

Tattha **hiyyoti** sveti attho. **Pareti** punadivase. Idaṃ vuttaṃ hoti—Yo mahārāja ajja kattabbaṃ kammaṃ “sve”ti, sve kattabbaṃ kammaṃ “pare”ti vatvā na karoti, so tato parihāyati, na taṃ kammaṃ kātuṃ sakkotīti. Evaṃ Gopālo **Bhaddakarattasuttaṃ**¹ nāma kathesi. Svāyamattho Bhaddekarattasuttena kathetabbo. **Anāgataṃ neta’matthīti** yaṃ anāgataṃ, taṃ “netarṃ atthī”ti ñatvā uppannaṃ kusalaacchandaṃ ko paṇḍito panudeyya hareyya.

Evaṃ Gopālakumāro dvīhi gāthāhi dhammaṃ desetvā “tiṭṭhatha tumhe, tumhehi saddhiṃ kathentameva maṃ byādhijarāmarāṇāni upagacchantī”ti yojanikaṃ parisāṃ gahetvā nikkhamitvā dvinnaṃ bhātikānaṃ santikaṃ gato. Hatthipālo tassapi dhammaṃ desesi. Punadivase rājā ca purohito ca tenevupāyena Ajapālakumārassa nivesanaṃ gantvā tenapi tatheva paṭinanditvā² attano āgamanakāraṇaṃ ācikkhitvā “chattaṃ te ussāpessāmā”ti vadiṃsu. Kumāro āha “mayhaṃ bhātikā kuhin”ti. Te “amhākaṃ rajjenattho natthī”ti setacchattaṃ pahāya tiyojanikaṃ parisāṃ gahetvā nikkhamitvā Gaṅgātīre nisinnāti. Nāhaṃ mama bhāतिकेहि chaḍḍitakheḷaṃ sisenādāya vicarissāmi, ahampi pabbajissāmīti. Tāta tvaṃ tāva

1. Ma 3. 226 piṭṭhe.

2. Paṭinanditā (Syā, I)

daharo, amhākaṃ hatthabhāro, vayappattakāle pabbajissasīti. Atha ne kumāro “kiṃ tumhe kathetha, nanu ime sattā daharakālepi mahallakakālepi marantiyeva, ‘ayaṃ daharakāle marissati, ayaṃ mahallakakāle’ti kassaci hatthe vā pāde vā nimittaṃ natthi, ahaṃ mama maraṇakālaṃ na jānāmi, tasmā idāneva pabbajissāmi”ti vatvā dve gāthā abhāsi—

349. “Passāmi vohaṃ daharaṃ kumāriṃ,
Mattūpamaṃ ketakapupphanettaṃ.
Abhuttabhoge paṭhame vayasmim,
Ādāya maccu vajate kumāriṃ.

350. Yuvā sujāto sumukho sudassano,
Sāmo kusumbhaparikiṇṇamassu.
Hitvāna kāme paṭikacca gehaṃ,
Anujāna maṃ pabbajissāmi devā”ti.

Tattha **voti** nipātamattaṃ, passāmiccevāti attho. **Mattūpamanti** hāsabhāsavilāsehi¹ mattaṃ viya carantiṃ. **Ketakapupphanettanti** ketakapupphapattaṃ viya puthulāyatanettaṃ. **Abhuttabhogeti** evaṃ² uttamarūpadharaṃ kumāriṃ paṭhamavaye vattamānaṃ abhuttabhogameva mātāpitūnaṃ uparimahantaṃ sokaṃ pādetvā maccu gahetvāva gacchati. **Sujātoti** susaṇṭhito. **Sumukhoti** kañcanādāsapuṇṇacandasadisamukho. **Sudassanoti** uttamarūpadhāritāya sampannadassano. **Sāmoti** suvaṇṇasāmo. **Kusumbhaparikiṇṇamassūti** sannisinnaṭṭhena sukhumaṭṭhena ca taruṇakusumbhakesarasadisaparikiṇṇamassu. Iminā evarūpopi kumāro maccuvasaṃ gacchati. Tathāvidhampi hi sineruṃ uppātento viya nikkaruṇo maccu ādāya gacchatīti dasseti. **Hitvāna kāme paṭikacca³ gehaṃ, anujāna maṃ pabbajissāmi devāti** deva puttadārabandhanasmiṃhi uppanne taṃ bandhanaṃ ducchedanīyaṃ hoti, tenāhaṃ puretaraññeva kāme ca gehaṃ hitvā idāneva pabbajissāmi, anujāna manti.

1. Hāvabhāvalilāvilāsehi (Sī), hāsabhāsalilāvilāsehi (I)

2. Abhutvā bhogeti abhutvāva bhoge. Vajateti evaṃ (Syā, Ka), abhutva bhogeti abhutvā bhoge. Vajateti evaṃ (I)

3. Paṭigacca (Sī), paṭigaccha (Syā, I, Ka)

Evañca pana vatvā “tiṭṭhatha tumhe, tumhe hi saddhiṃ kathentameva maṃ byādhijarāmarañāni upagacchanti”ti te ubhopi vanditvā yojanikaṃ parisarṃ gahetvā nikkhamitvā Gaṅgātīrameva agamāsi. Hatthipālo tassapi ākāse nisīditvā dhammaṃ desetvā ‘samāgamo mahā bhavissatī’ti tattheva nisīdi. Punadivase purohito pallaṅkavaramajjhagato nisīditvā cintesi “mama puttā pabbajitā, idānāhaṃ ekakova manussakhāṇuko jātomhi, ahampi pabbajissāmī”ti. So brāhmaṇiyā saddhiṃ mantento gāthamāha—

351. “Sākhāhi rukkho labhate samaññaṃ,
Pahīnasākhaṃ pana khāṇu’ māhu.
Pahīnaputtassa mama’jja bhoti,
Vāseṭṭhi bhikkhācariyāya kālo”ti.

Tattha **labhate samaññaṃ**ti rukkhoti vohāraṃ labhati. **Vāseṭṭhi**ti brāhmaṇiṃ ālapati. **Bhikkhācariyāyā**ti mayhampi pabbajjāya kālo, puttānaṃ santikameva gamissāmīti.

So evaṃ vatvā brāhmaṇe pakkosāpesi, saṭṭhi brāhmaṇasahassāni sannipatiṃsu. Atha ne āha “tumhe kiṃ karissathā”ti. Tumhe pana ācariyāti. Ahaṃ mama puttassa santike pabbajissāmīti. Na tumhākameva nirayo uṇho, mayampi pabbajissāmīti. So asītikoṭṭidhanaṃ brāhmaṇiyā niyyādetvā yojanikaṃ brāhmaṇaparisarṃ ādāya nikkhamitvā puttānaṃ santikaññaeva gato. Hatthipālo tāyapi parisāya ākāse ṭhatvā dhammaṃ desesi. Punadivase brāhmaṇi cintesi “mama cattāro puttā setacchattaṃ pahāya ‘pabbajissāmā’ti gatā, brāhmaṇopi purohitaṭṭhānena saddhiṃ asītikoṭṭidhanaṃ chaḍḍetvā puttānaññaeva santikaṃ gato, ahameva ekā¹ kiṃ karissāmi, puttānaṃ gatamaggeneva gamissāmī”ti. Sā atītaṃ udāharaṇaṃ āharantī udānagāthamāha—

352. “Aghasmi koñcāva yathā himaccaye,
Katāni jālāni padāliya haṃsā.
Gacchanti puttā ca patī ca mayhaṃ,
Sāhaṃ kathaṃ nānuvaje pajānaṃ”ti.

Tattha **aghasmi koñcāva yathā**ti yatheva ākāse koñcasakuṇā asajjamānā gacchanti. **Himaccayeti** vassānaccaye. **Katāni**¹ **jālāni padāliya haṁsā**ti atīte kira channavutisahassā suvaṇṇahaṁsā vassārattapahonakaṁ sālīm Kañcanaguhāyaṁ nikkhipitvā vassabhayena bahi anikkhamitvā catumāsam tattha vasanti. Atha nesaṁ Uṇṇanābhi nāma makkaṭako guhādvāre jālāṁ bandhati. Haṁsā dvinnam taruṇahaṁsānaṁ dviguṇam vaṭṭam² denti. Te thāmasampannatāya taṁ jālāṁ chinditvā purato gacchanti, sesā tesāṁ gatamaggena gacchanti. Sā tamatthaṁ pakāsentī evamāha. Idaṁ vuttam hoti—yatheva ākāse koñcasakuṇā asajjamānā gacchanti, tathā himaccaye vassānātikame dve taruṇahaṁsā katāni³ jālāni padāletvā gacchanti, atha nesaṁ gatamaggena itare haṁsā. Idāni pana mama puttā taruṇahaṁsā jālāṁ viya kāmajālāṁ chinditvā gatā, mayāpi tesāṁ gatamaggena gantabbanti iminādhippāyena **“gacchanti puttā ca patī ca mayhaṁ, sāhaṁ kathaṁ nānuvaje pajānan”**ti āha.

Iti sā “kathaṁ ahaṁ evaṁ pajānantī na pabbajissāmi, pabbajissāmi yevā”ti sannitṭhānaṁ katvā brāhmaṇiyo pakkosāpetvā evamāha “tumhe kiṁ karissathā”ti. Tumhe pana ayyeti. Ahaṁ pabbajissāmīti. Mayampi pabbajissāmāti. Sā taṁ vibhavaṁ chaḍḍetvā yojanikaṁ parisāṁ gahetvā puttānaṁ santikameva gatā. Hatthipālo tāyapi parisāya ākāse nisīditvā dhammaṁ desesi. Punadivase rājā “kuhiṁ purohito”ti pucchi. Deva purohito ca brāhmaṇi ca sabbaṁ dhanam chaḍḍetvā dviyojanikaṁ parisāṁ gahetvā puttānaṁ santikaṁ gatāti. Rājā “asāmikaṁ dhanam amhākaṁ pāpuṇāti”ti tassa gehato dhanam āharāpesi. Athassa aggamaheśi “rājā kiṁ karotī”ti pucchitvā “purohitassa gehato dhanam āharāpeti”ti vutte “purohito kuhin”ti vatvā “sapajāpatiko pabbajjathāya nikkhanto”ti sutvā “ayaṁ rājā brāhmaṇena ca brāhmaṇiyā ca catūhi puttehi ca jahitaṁ ukkāraṁ mohena mūlho attano gharaṁ āharāpeti, upamāya naṁ bodhessāmi”ti⁴ sūnato maṁsaṁ āharāpetvā rājaṅgaṇe rāsiṁ kāretvā ujumaggaṁ

1. Tantāni (Sī, I)

3. Tantāni (Sī, I)

2. Vetanaṁ (Ka)

4. Chaḍḍāpessāmīti (Syā, Ka)

vissajjetvā jālaṃ parikkhipāpesi. Gijjhā dūratova disvā tassatthāya otariṃsu. Tattha sappañña jālaṃ pasāritaṃ ñatvā atibhārikā hutvā “ujukaṃ uppatituṃ na sakkhissāmā”ti attanā khāditamaṃsaṃ chaḍḍetvā vāmitvā jālaṃ analliyitvā ujukameva uppatitvā gamiṃsu. Andhabālā pana tehi chaḍḍitaṃ vāmitaṃ khāditvā bhāriyā hutvā ujukaṃ uppatituṃ asakkontā āgantvā jāle bajjhiṃsu. Athekaṃ gijjhaṃ ānetvā deviyā dassayiṃsu. Sā taṃ ādāya rañño santikaṃ gantvā “etha tava mahārāja, rājaṅgaṇe ekaṃ kiriyaṃ passissāmā”ti sīhapañjaraṃ vivaritvā “ime gijjhe olokehi mahārājā”ti vatvā dve gāthā abhāsi—

353. “Ete bhutvā vāmitvā ca, pakkamanti vihaṅgamā.
Ye ca bhutvā na vamiṃsu, te me hatthattamāgatā.

354. Avamī brāhmaṇo kāme, so tvaṃ paccāvamissasi.
Vantādo puriso rāja, na so hoti pasamsiyo”ti.

Tattha **bhutvā vāmitvā cāti** maṃsaṃ khāditvā vāmitvā ca.
Paccāvamissasīti paṭibhuñjissasi. **Vantādoti** parassa vāmitakhādako. **Na pasamsiyoti** so taṇhāvasiko bālo Buddhādīhi paṇḍitehi pasamsitabbo na hoti.

Taṃ sutvā rājā vipphaṇṇasārī ahosi, tayo bhavā ādittā viya upaṭṭhahimṃsu. So “ajjeva rajjaṃ pahāya mama pabbajituṃ vaṭṭatī”ti uppannasamvego deviyā thutiṃ karonto gāthamāha—

355. “Paṅke ca posaṃ palipe byasannaṃ,
Balī yathā dubbalamuddhareyya.
Evampi maṃ tvaṃ udatāri bhoti,
Pañcālī gāthāhi subhāsītāhī”ti.

Tattha **byasannanti** nimuggaṃ, “visannaṃ”tipi pāṭho. **Uddhareyyāti** kesesu vā hatthesu vā gahetvā ukkhipitvā thale ṭhapeyya. **Udatārīti** kāmapaṅkato uttārayi. “Udatāsī”tipi pāṭho, ayamevattho. “Uddhaṭāsī”tipi pāṭho, uddharīti attho. **Pañcālīti** Pañcālarājadhīte.

Evañca pana vatvā tañkhaṇaṇṇeva pabbajitukāmo hutvā amacce pakkosāpetvā āha “tumhe kiṃ karissathā”ti. Tumhe pana devāti. Ahaṃ Hatthipālassa santike pabbajissāmīti. Mayampi pabbajissāma devāti. Rājā dvādasayojanike Bārāṇasīnagare rajjaṃ chaḍḍetvā “atthikā setacchattaṃ ussāpentū”ti amaccaparivuto tiyojanikaṃ parisāṃ gahetvā kumārasseva santikaṃ gato. Hatthipālo tassāpi parisāya ākāse nisinno dhammaṃ desesi. Satthā rañño pabbajitabhāvaṃ pakāsento gāthamāha—

356. “Idaṃ vatvā mahārājā, Esukārī disampati.

Ratṭhaṃ hitvāna pabbaji, nāgo chetvāva bandhanan”ti.

Punadivase nagare ohīnājano sannipatitvā rājadvāraṃ gantvā deviyā ārocetvā nivesanaṃ pavisitvā devīṃ vanditvā ekamantaṃ tṭhito gāthamāha.

357. “Rājā ca pabbajja’marocayittha,

Ratṭhaṃ pahāya naravīraseṭṭho.

Tuvampi no hohi yatheva rājā,

Amhehi guttā anusāsa rajjan”ti.

Tattha **anusāsā**ti amhehi guttā hutvā dhammena rajjaṃ kārehi.

Sā mahājanassa kathaṃ sutvā sesagāthā abhāsi—

358. “Rājā ca pabbajja’marocayittha,

Ratṭhaṃ pahāya naravīraseṭṭho.

Ahampi ekā carissāmi loke,

Hitvāna kāmāni manoramāni.

359. Rājā ca pabbajja’marocayittha,

Ratṭhaṃ pahāya naravīraseṭṭho.

Ahampi ekā carissāmi loke,

Hitvāna kāmāni yathodhikāni.

360. Accenti kālā tarayanti rattiyo,
 Vayoguṇā anupubbaṃ jahanti.
 Ahampi ekā carissāmi loke,
 Hitvāna kāmāni manoramāni.

361. Accenti kālā tarayanti rattiyo,
 Vayoguṇā anupubbaṃ jahanti.
 Ahampi ekā carissāmi loke,
 Hitvāna kāmāni yathodhikāni.

362. Accenti kālā tarayanti rattiyo,
 Vayoguṇā anupubbaṃ jahanti.
 Ahampi ekā carissāmi loke,
 Sītibhūtā sabba'maticca saṅgan'ti.

Tattha **ekā**ti puttadhītukilesasambādhehi muccitvā imasmim loke ekikāva carissāmi. **Kāmānī**ti rūpādayo kāmaguṇe. **Yatodhikānī**ti yena yena odhinā ñhitāni, tena tena ñhitāneva jahissāmi, na kiñci āmasissāmīti attho. **Accenti kālā**ti pubbaṇhādayo kālā atikkamanti. **Tarayantī**ti atucchā hutvā āyusaṅkhāraṃ khepayamānā khādayamānā gacchanti. **Vayoguṇā**ti paṭhamavayādayo tayo, mandadasakādayo vā dasa koṭṭhāsā. **Anupubbaṃ jahantī**ti uparūparikoṭṭhāsāṃ appatvā tattha tattheva nirujjhanti. **Sītibhūtā**ti uṇhakārake uṇhasabhāve kilese pahāya sītalā hutvā. **Sabba'maticca saṅgati** rāgasāṅgādikaṃ sabbasaṅgaṃ atikkamitvā ekā carissāmi, Hatthipālakumārassa santikaṃ gantvā pabbajissāmīti.

Iti sā imāhi gāthāhi mahājanassa dhammaṃ desetvā amaccabhariyāyo pakkosāpetvā āha “tumhe kiṃ karissathā”ti. Tumhe pana ayyeti. Ahaṃ pabbajissāmīti. Mayampi pabbajissāmāti. Sā “sādhū”ti rājanivesane suvaṇṇakoṭṭhāgārādīni vivarāpetvā “asukaṭṭhāne ca asukaṭṭhāne ca mahānidhi nidahitaṃ”ti suvaṇṇapaṭṭe likhāpetvā “dinnaññeva, atthikā harantū”ti vatvā suvaṇṇapaṭṭaṃ mahātale thambhe bandhāpetvā nagare bherim carāpetvā mahāsampattiṃ chaḍḍetvā nagarā nikkhami.

Tasmim̐ khaṇe sakalanagaram̐ saṅkhubhi. “Rājā ca kira devī ca rajjam̐ pahāya ‘pabbajissāmā’ti nikkhamanti, mayam̐ idha kim̐ karissāmā”ti tato tato manussā yathāpūritāneva gehāni chaḍḍetvā putte hatthesu gahetvā nikkhamim̐su. Sabbāpaṇā pasāritaniyāmeneva ṭhitā, nivattitvā olokeno nāma nāhosi, sakalanagaram̐ tuccham̐ ahosi, devīpi tiyojanikam̐ parisam̐ gahetvā tattheva gatā. Hatthipālo tassāpi parisāya ākāse nisinno dhammam̐ desetvā dvādasayojanikam̐ parisam̐ gahetvā Himavantābhimukho pāyāsi. “Hatthipālakumāro kira dvādasayojanikam̐ Bārāṇasim̐ tuccham̐ katvā ‘pabbajissāmī’ti mahājanam̐ ādāya Himavantam̐ gacchati, kimaṅgam̐ pana mayan”ti sakalakāsiraṭṭham̐ saṅkhubhi. Aparabhāge parisā tiṃsayojanikā ahesum̐, so tāya parisāya saddhim̐ Himavantam̐ pāvisi.

Sakko āvajjento tam̐ pavattim̐ ñatvā “Hatthipālakumāro mahābhinikkhamanam̐ nikkhanto, samāgamo mahā bhavissati, vasanaṭṭhānam̐ laddhum̐ vaṭṭati”ti Vissakammam̐ āṇāpesi “gaccha āyāmato chattim̐sayojanam̐, vitthārato pannarasayojanam̐ assamam̐ māpetvā pabbajitaparikkhāre sampādehi”ti. So “sādhū”ti paṭissuṇitvā Gaṅgātīre ramaṇīye bhūmibhāge vuttappamāṇam̐ assamapadam̐ māpetvā paṇṇasālāsu kaṭṭhattharaṇapaṇṇattharaṇa-āsanādīni paññāpetvā sabbe pabbajitaparikkhāre māpesi. ekekissā paṇṇasālāya dvāre ekeko caṅkamo rattitṭhānadivāṭṭhānaparicchinno katasudhāparikammo ālambanaphalako, tesu tesu ṭhānesu nānāvaṇṇasurabhikusumasañchannā pupphagacchā, ekekassa caṅkamassa koṭiyam̐ ekeko udakabharito kūpo, tassa santike ekeko phalarukkho, so ekova sabbaphalāni phalati. Idam̐ sabbam̐ devatānubhāvena ahosi. Vissakammo assamapadam̐ māpetvā paṇṇasālāsu pabbajitaparikkhāre ṭhapetvā “ye keci pabbajitukāmā ime parikkhāre gaṇhantū”ti jātihiṅgulakena bhittiyā akkharāni likhitvā attano ānubhāvena bheravasadde migapakkhī duddasike amanusse ca paṭikkamāpetvā sakaṭṭhānameva gato.

Hatthipālakumāro ekapadikamaggena sakkadattiyam̐ assamam̐ pavisitvā akkharāni disvā “Sakkena mama mahābhinikkhamanam̐ nikkhantabhāvo ñāto

bhavissatī”ti dvāraṃ vivaritvā paṇṇasālaṃ pavisitvā isipabbajjaliṅgaṃ gahetvā nikkhamitvā caṅkamaṃ otaritvā katipaye vāre aparāparaṃ caṅkamitvā sesajanakāyaṃ pabbājetvā assamapadaṃ vicārento taruṇaputtānaṃ itthīnaṃ majjhaṭṭhāne paṇṇasālaṃ adāsi, tato anantaraṃ mahallakittihīnaṃ, tato anantaraṃ majjhimittihīnaṃ¹, samantā parikkhipitvā pana purisānaṃ adāsi. Atheko rājā “Bārāṇasiyaṃ kira rājā natthī”ti āgantvā alaṅkatapaṭiyattaṃ nagaraṃ oloketvā rājanivesanaṃ āruya tattha tattha ratanarāsiṃ disvā “evarūpaṃ nagaraṃ pahāya pabbajitakālato paṭṭhāya pabbajjā nāmesā uḷārā bhavissatī”ti surāsoṇḍe maggaṃ pucchitvā Hatthipālassa santikaṃ pāyāsi. Hatthipālo tassa vanantaraṃ² āgatabhāvaṃ ñatvā paṭimaggāṃ gantvā ākāse nisinno parisāya dhammaṃ desetvā assamapadaṃ netvā sabbaparisaṃ pabbājesi. Etenupāyena aññepi cha rājāno pabbajimsu. Satta rājāno bhoge chaḍḍayimsu, chattimsa yojaniko assamo nirantaro paripūri. Yo kāmavitakkādīsu aññataraṃ vitakketi, mahāpuriso tassa dhammaṃ desetvā brahmavihārabhāvanañceva kaṣiṇabhāvanañca ācikkhati. Te yebhuyyena jhānābhiññā nibbattetvā tīsu koṭṭhāsesu dve koṭṭhāsā brahmaloke nibbattimsu. Tatiyakoṭṭhāsaṃ tidhā katvā eko koṭṭhāso brahmaloke nibbatti, eko chasu kāmasaggesu, eko isīnaṃ pāricariyaṃ katvā manussaloke tīsu kulasampattīsu nibbatti. Evaṃ Hatthipālassa sāsaṇaṃ apagatanirayatiracchānayanipettivisayāsuraṅkāyaṃ ahoṣi.

Imasmiṃ Tambapaṇṇidīpe Pathavicālakadhammaguttatthero,
Kaṭakandhakāravāsī³ Phussadevatthero, Uparimaṇḍalavāsī⁴
Mahāsaṃgharakkhitatthero, Malayamahādevatthero⁵, Abhayagirivāsī⁶
Mahādevatthero, Gāmantapabbhāravāsī Mahāsivatthero,
Kālavallimaṇḍapavāsī Mahānāgathero Kuddālasamāgame
Mūgapakkhasamāgame Cūlasutasomasamāgame Ayogharapaṇḍitasamāgame
Hatthipālasamāgame ca sabbapaccā nikkhantapurisā⁷ ahesuṃ. Tenevāha
Bhagavā—

1. Vañjhitthīnaṃ (Sī, I) 2. Vanantaṃ (Sī, I) 3. Katakandhakāravāsī (Syā)
4. Uparimaṇḍalāyakaṃalayavāsī (Sī, I), uparikaṇḍakamālakavāsī (Syā)
5. Maliyamahādevatthero (Sī), malimahādevatthero (I), mālayamahādevatthero (Syā)
6. Bhaggirivāsī (Sī, Syā, I) 7. Nikkantasadisā (Syā), nikkhantapurisā (Ka)

“Abhittharetha kalyāṇe, pāpā cittaṃ nivāraye.
Dandhañhi karoto puññaṃ, pāpasmiṃ ramate mano”¹.

tasmā kalyāṇaṃ turitaturiteneva kātabbanti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ bhikkhave pubbepi Tathāgato mahābhinikkhamanaṃ nikkhantoyevā”²ti vatvā jātakam samodhānesi “tadā Esukārī rājā Suddhodanamahārājā ahosi, devī Mahāmāyā, purohito Kassapo, brāhmaṇī Bhaddakāpilānī, Ajapālo Anuruddho, Gopālo Moggallāno, Assapālo Sāriputto, sesaparisa Buddhaparisa Hatthipālo pana ahameva ahosin”³ti.

Hatthipāla-jātakavaṇṇanā terasamā.

14. Ayogharajātakavaṇṇanā (510)

Yamekarattiṃ paṭhamanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto mahābhinikkhamanaññeva ārabha kathesi. Tadāpi hi so “na bhikkhave idāneva, pubbepi Tathāgato mahābhinikkhamanaṃ nikkhantoyevā”²ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente Brahmadattassa rañño aggamaheṣī gabbhaṃ paṭilabhitvā laddhagabbhaparihārā pariṇatagabbhā paccūsasamanantare puttaṃ vijāyi. Tassā purimattabhāve ekā sapattikā² “tava jātaṃ jātaṃ pajam khādituṃ labhissāmi”²ti patthanaṃ paṭṭhapesi. Sā kira sayam vañjhā hutvā puttamātukodhena taṃ patthanaṃ katvā yakkhayoniyaṃ nibbatti. Itarā rañño aggamaheṣī hutvā imaṃ puttaṃ vijāyi. Sā yakkhinī tadā okāsaṃ labhitvā deviyā passantiyāva bībhaccharūpā³ hutvā āgantvā taṃ dārakaṃ gahetvā palāyi. Devī “yakkhinī me puttaṃ gahetvā palāyi”²ti mahāsaddena viravi. Itarāpi dārakaṃ mūlakandaṃ viya muruṃ muruṃ karonti khāditvā deviyā hatthavikārādīhi bheravaṃ pakāsetvā tajjetvā pakkāmi. Rājā taṃ vacanaṃ sutvā “kiṃ sakkā yakkhiniyā kātun”²ti tuṇhī ahosi. Puna deviyā vijāyanakāle daḷhaṃ ārakkhamakāsi, devī puttaṃ puna vijāyi. Yakkhinī āgantvā tampi khāditvā gatā.

1. Khu 1. 30 piṭṭhe Dhammapade. 2. Sapatikā (Syā, Ka) 3. Vigaccharūpā (Ka)

Tatīyavāre tassā kucchiyaṃ mahāsatto paṭisandhiṃ gaṇhi. Rājā mahājanāṃ sannipādetvā “deviyā jātāṃ jātāṃ pajāṃ ekā yakkhinī khādāti, kiṃ nu kho kātabban”ti pucchi. Atheko “yakkhā nāma tālapaṇṇassa bhāyanti, deviyā hatthapādesu tālapaṇṇāṃ bandhituṃ vaṭṭatī”ti āha. Atheko “ayogharassa bhāyanti, ayogharāṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti āha. Rājā “sādhū”ti attano vijite kammāre sannipādetvā “ayogharāṃ karothā”ti āṇāpetvā āyuttake adāsī. Antonagareyeva ramaṇīye bhūmibhāge gehaṃ paṭṭhapesuṃ, thambhe ādiṃ katvā sabbagehasambhārā ayomayāva ahesuṃ, navahi māsehi ayomayaṃ mahantaṃ caturassasālaṃ niṭṭhānaṃ agamāsī. Taṃ niccaṃ pajjalitapadīpameva hoti.

Rājā deviyā gabbhaparipākāṃ ṇatvā ayogharāṃ alaṅkārapetvā taṃ ādāya ayogharāṃ pāvīsi. Sā tattha dhañṇapuñṇalakkhaṇasampannaṃ puttāṃ vijāyi, “Ayogharakumāro” tvevassa nāmaṃ karīṃsu. Taṃ dhātīnaṃ datvā mahantaṃ ārakkhaṃ saṃvidahitvā rājā devīṃ ādāya nagaraṃ padakkhiṇaṃ katvā alaṅkatapāsādatalemeva abhiruhi. Yakkhinīpi udakavāraṃ gantvā Vessavaṇassa udakaṃ vahanāti jīvitaṃ kkhayaṃ pattā. Mahāsatto ayoghareyeva vadḍhitvā viññutaṃ patto tattheva sabbasippāni uggaṇhi. Rājā “ko me puttassa vayappadeso”ti amacce pucchitvā “soḷasavasso deva sūro thāmasampanno yakkhasahassampi paṭibāhituṃ samattho”ti sutvā “rajjamassa dassāmi, sakalanagaraṃ alaṅkaritvā ayogharato taṃ nīharitvā ānethā”ti āha. Amaccā “sādhū devā”ti dvādasayojanikaṃ Bārāṇasīṃ alaṅkaritvā sabbālaṅkāravibhūsitāṃ maṅgalavāraṇaṃ ādāya tattha gantvā kumāraṃ alaṅkārapetvā hatthikkhandhe nisīdāpetvā “deva kulasantakaṃ alaṅkatanagaraṃ padakkhiṇaṃ katvā pitaraṃ Kāsirājānaṃ vandatha, ajjeva setacchattaṃ labhissathā”ti āhaṃsu.

Mahāsatto nagaraṃ padakkhiṇaṃ karonto ārāmarāmaṇeyyakavanapokkharāṇibhūmirāmaṇeyyakapāsādarāmaṇeyyakādī ni disvā cintesi “mama pitā maṃ ettakaṃ kālāṃ bandhanāgāre vasāpesi, evarūpaṃ alaṅkatanagaraṃ datṭhuṃ nādāsī, ko nu kho mayhaṃ doso”ti amacce pucchi. Deva natthi tumhākaṃ doso, tumhākaṃ pana dvebhātike ekā yakkhinī khādī, tena

vo pitā ayoghare vasāpesi, ayogharena jīvitam tumhākaṃ laddhanti. So tesaṃ vacanaṃ sutvā cintesi “ahaṃ dasa māse Lohakumbhiniraye viya ca Gūthaniraye viya ca mātukucchimhi vasitvā mātukucchito nikkhantakālate paṭṭhāya soḷasa vassāni etasmiṃ bandhanāgāre vasiṃ, bahi oloketumpi na labhiṃ, Ussadaniraye khitto viya ahosiṃ, yakkhiniyā hatthato muttopi panāhaṃ neva ajaro, na amaro homi, kiṃ me rajjena, rajje ṭhitakālate paṭṭhāya dunnikkhamanaṃ hoti, ajjeva mama pitaraṃ pabbajjāṃ anujānāpetvā Himavantaṃ pavisitvā pabbajissāmi”ti. So nagaraṃ padakkhiṇaṃ katvā rājākulaṃ pavisitvā rājānaṃ vanditvā aṭṭhāsi.

Rājā tassa sarīrasobhaṃ oloketvā balavasinehena amacce olokesi. Te “kiṃ karoma devā”ti vadiṃsu. Puttaṃ me ratanarāsimiṃ ṭhapetvā tīhi saṅkhehi abhisiñcitvā kañcanaṃmālaṃ setacchattaṃ ussāpethāti. Mahāsatto pitaraṃ vanditvā “na mayhaṃ rajjenattho, ahaṃ pabbajissāmi, pabbajjāṃ me anujānātha”ti āha. Tāta rajjaṃ paṭikkhipitvā kiṃ kārāṇā pabbajissasīti. “Deva ahaṃ mātukucchimhi dasa māse Gūthaniraye viya vasitvā mātukucchito nikkhanto yakkhinibhayena soḷasa vassāni bandhanāgāre vasanto bahi oloketumpi na alabhiṃ, Ussadaniraye khitto viya ahosiṃ, yakkhiniyā hatthato muttomhītipi ajaro amaro na homi. Maccu nāmesa na sakkā kenaci jinituṃ, bhava ukkaṇṭhitomhi, yāva me byādhijarāmarañāni nāgacchanti, tāvadeva pabbajitvā dhammaṃ carissāmi, alaṃ me rajjena, anujānātha maṃ devā”ti vatvā pitu dhammaṃ desento āha—

363. “Yamekarattim paṭhamam, gabbhe vasati māṇavo.
Abbhutṭhitova so yāti, sa gacchaṃ na nivattati.

364. Na yujjhamānā na balena’vassitā,
Narā na jīranti na cāpi mīyare.
Sabbam hidaṃ jātijarāyupaddutaṃ,
Tam me matī hoti carāmi dhammaṃ.

365. Caturaṅginim senam subhim sarūpaṃ,
Jayanti raṭṭhādhipatī pasayha.
Na maccuno jayitu'mussahanti,
Taṃ me matī hoti carāmi dhammaṃ.
366. Hatthīhi assehi rathehi pattibhi,
Parivāritā muccare ekacceyyā.
Na maccuno muccitu'mussahanti,
Taṃ me matī hoti carāmi dhammaṃ.
367. Hatthīhi assehi rathehi pattibhi,
Sūrā pabhañjanti padhamsayanti.
Na maccuno bhañjitu'mussahanti,
Taṃ me matī hoti carāmi dhammaṃ.
368. Mattā gajā bhinnagaḷā pabhinnā,
Nagarāni maddanti janaṃ hananti.
Na maccuno madditu'mussahanti,
Taṃ me matī hoti carāmi dhammaṃ.
369. Issāsino katahatthāpi vīrā,
Dūrepātī akkhaṇavedhinopi.
Na maccuno vijjhitu'mussahanti,
Taṃ me matī hoti carāmi dhammaṃ.
370. Sarāni khīyanti sasalakānanā,
Sabbam hidam khīyati dīghamantaram.
Sabbam hidam bhañjare kālapariyāyam,
Taṃ me matī hoti carāmi dhammaṃ.
371. Sabbesamevaṃ hi narāna nārīnaṃ,
Calācalaṃ paṇabhuno'dha jīvitam.
Paṭova dhuttassa, dumova kūlajo,
Taṃ me matī hoti carāmi dhammaṃ.

372. Dumapphalāne'va patanti māṇavā,
 Daharā ca vuddhā ca sarīrabhedā.
 Nāriyo narā majjhimaporisā ca,
 Taṃ me matī hoti carāmi dhammaṃ.
373. Nāyaṃ vayo tāraṇarājasannibho,
 Yadabbhatītaṃ gatameva dāni taṃ.
 Jiṇṇassa hī natthi ratī kuto sukhaṃ,
 Taṃ me matī hoti carāmi dhammaṃ.
374. Yakkhā pisācā athavāpi petā,
 Kupitā te assasanti manusse.
 Na maccuno assasitu'ssahanti,
 Taṃ me matī hoti carāmi dhammaṃ.
375. Yakkhe pisāce athavāpi pete,
 Kupitepi te nijjhapanāṃ karonti.
 Na maccuno nijjhapanāṃ karonti,
 Taṃ me matī hoti carāmi dhammaṃ.
376. Aparādhake dūsake heṭhake ca,
 Rājāno daṇḍenti viditvāna dosaṃ.
 Namaccuno daṇḍayitu'ssahanti,
 Taṃ me matī hoti carāmi dhammaṃ.
377. Aparādhakā dūsakā heṭhakā ca,
 Labhanti te rājino nijjhapetuṃ.
 Na maccuno nijjhapanāṃ karonti,
 Taṃ me matī hoti carāmi dhammaṃ.
378. Na khattiyoti na ca brāhmaṇoti,
 Na aḍḍhakā balavā tejavāpi.
 Na maccurājassa apekkhamatthi,
 Taṃ me matī hoti carāmi dhammaṃ.

379. Sīhā ca byagghā ca athopi dīpiyo,
 Pasayha khādanti vipphandamānaṃ.
 Na maccuno khāditu'mussahanti,
 Taṃ me matī hoti carāmi dhammaṃ.
380. Māyākārā raṅgamajjhe karontā,
 Mohenti cakkhūni janassa tāvade.
 Na maccuno mohayitu'ssahanti,
 Taṃ me matī hoti carāmi dhammaṃ.
381. Āsīvisā kupitā uggatejā,
 Ḍaṃsanti mārentipi te manusse.
 Na maccuno ḍaṃsitu'mussahanti,
 Taṃ me matī hoti carāmi dhammaṃ.
382. Āsīvisā kupitā yaṃ ḍaṃsanti,
 Tikicchakā tesa visaṃ hananti.
 Na maccuno daṭṭhavisāṃ hananti,
 Taṃ me matī hoti carāmi dhammaṃ.
383. Dhammantarī vettaraṇī ca bhojo,
 Visāni hantvāna bhujaṅgamānaṃ.
 Suyyanti te kālakatā tatheva,
 Taṃ me matī hoti carāmi dhammaṃ.
384. Vijjādhara ghora'madhīyamānā,
 Adassanaṃ osadhehi vajanti.
 Na maccurājassa vajanta'dassanaṃ,
 Taṃ me matī hoti carāmi dhammaṃ.
385. Dhammo have rakkhati dhammacāriṃ,
 Dhammo suciṇṇo sukhamāvahāti.
 Esānisaṃso dhamme suciṇṇe,
 Na duggatīṃ gacchati dhammacārī.

386. Na hi dhammo adhammo ca, ubho samavipākino.

Adhammo nirayaṃ neti, dhammo pāpeti suggatin”ti.

Tattha **yamekarattinti** yebhuyyena sattā mātukucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhantā rattiyaṃyeva gaṇhanti, tasmā evamāha. Ayaṃ panettha attho—
yaṃ ekarattim vā divā vā paṭhamameva paṭisandhiṃ gaṇhitvā
mātukucchisaṅkhāte gabbhe vasati. **Māṇavoti** satto kalalabhāvena paṭiṭṭhāti.
Abbhutṭhitova so yāṭīti so māṇavo yathā nāma valāhakasaṅkhāto abbho
uṭṭhito nibbatto vāyuvegāhato¹ paṭigacchati, tatheva—

Paṭhamam kalalam hoti, kalalā hoti abbudam.

Abbudā jāyate pesi, pesi nibbattatī² ghano.

Ghanā pasākhā jāyanti, kesā lomā nakhāpi ca.

Yañcassa bhuñjati mātā, annam pānañca bhojanam.

Tena so tattha yāpeti, mātukucchigato narotī³.

imaṃ mātukucchiyaṃ kalalādibhāvaṃ, mātukucchito ca nikkhanto
mandadasakādibhāvaṃ āpajjamāno satataṃ samitaṃ gacchati. **Sa gacchari
na nivattatīti** sacāyaṃ evaṃ gacchanto puna abbudato kalalabhāvaṃ, pesi-
ādito vā abbudādibhāvaṃ, khiḍḍādasakato mandadasakabhāvaṃ,
vaṇṇadasakādito vā khiḍḍādasakādibhāvaṃ pāpuṇitum na nivattati. Yathā
pana so valāhako vātavegena saṃcuṇṇiyamāno “aham asukaṭṭhāne nāma
uṭṭhito puna nivattitvā tattheva gantvā pakatibhāvena ṭhassāmī”ti na labhati,
yaṃ disaṃ gataṃ, taṃ gatameva, yaṃ antarahitaṃ, taṃ antarahitameva
hoti, tathā sopi kalalādibhāvena gacchamāno gacchateva, tasmim tasmim
koṭṭhāse saṅkhārā purimānaṃ purimānaṃ paccayā hutvā pacchato
anivattitvā tattha tattheva bhijjanti, jarākāle saṅkhārā “amhehi esa pubbe
yuvā thāmasampanno kato, puna naṃ nivattitvā tattheva karissāmā”ti na
labhanti, tattha tattheva antaradhāyantīti dasseti.

1. Vāyuvegena hato (Syā, I) 2. Pesiya jāyate (Syā, I, Ka) 3. Sam 1. 208 piṭṭhe.

Na yujjhamānāti ubhato byūlhe saṅgāme yujjhantā. **Na balena'vassitāti** na kāyabalena vā yodhabalena vā upagatā samannāgatā. **Na jīrantīti** purimana-kāraṇaṃ āharitvā evarūpāpi narā na jīranti na cāpi na mīyareti attho veditabbo. **Sabbaṃ hidanti** mahārāja sabbameva idaṃ paṇamaṇḍalaṃ mahāyante¹ pīḷiyamānā ucchughaṭikā viya jātiyā ca jarāya ca upaddutaṃ niccaṃ pīḷitaṃ. **Taṃ me matī hotīti** tena kāraṇena mama “pabbajitvā dhammaṃ carāmi”ti mati hoti cittaṃ uppajjati.

Caturaṅgininti hatthi-ādīhi caturaṅgehi samannāgataṃ. **Senāṃ su bhimsarūpanti** suṭṭhu bhimsanakajātikaṃ senāṃ. **Jayantīti** kadāci ekacce rājāno attano senāya jayanti. **Na maccunoti** tepi rājāno mahāsenassa maccuno senāṃ jayitum na ussahanti, na byādhijarāmaraṇāni madditum sakkonti. **Muccare ekacceyyāti** etehi hatthi-ādīhi parivāritā ekacce paccāmittānaṃ hatthato muccanti, maccuno pana santikā muccitum na sakkonti. **Pabhañjantīti** etehi hatthi-ādīhi paccatthikarājūnaṃ nagaraṇi pabhañjanti. **Padhaṃsayantīti** mahājanaṃ dhaṃsentā padhaṃsentā jīvitaṃ khayam pāpentī. **Na maccunoti** tepi maraṇakāle patte maccuno bhañjitum na sakkonti.

Bhinnagaḷā pabhinnāti tīsu ṭhānesu pabhinnā hutvā² madaṃ gaḷantā, paggharitamadāti attho. **Na maccunoti** tepi mahāmaccum madditum na sakkonti. **Issāsinoti** issāsā dhanuggahā. **Katahatthāti** susikkhitā. **Dūrepātīti** saraṃ dūre pātetum samatthā. **Akkhaṇavedhinoti** aviraddhavedhino, vijjū-ālokena vijjhanasamatthā vā. **Sarānīti** anotattādīni mahāsarāni khīyantiyeva. **Saselakānanāti** sapabbatavanasanḍā mahāpathavīpi khīyati. **Sabbaṃ hidanti** sabbamidaṃ saṅkhāragataṃ dīghamantaraṃ ṭhatvā khīyateva, kappuṭṭhānaggaṃ patvā mahāsinerupi aggimukhe madhusitthakaṃ viya vīliyateva, aṇumattopi saṅkhāro ṭhātum na sakkoti. **Kālapariyāyanti** kālapariyāyaṃ nassanakālavāraṃ patvā **sabbaṃ bhañjare**, sabbaṃ saṅkhāragataṃ bhijjateva. Tassa pakāsanattham **Sattasūriyasuttaṃ**³ āharitabbaṃ.

Calācalanti cañcalaṃ sakabhāvena ṭhātum asamattham nānābhāvavinābhāvasabhāvameva. **Pāṇabhuno'dha jīvanti** idha loke imesaṃ pāṇabhūtānaṃ

1. Mahāyante (Sī, I) 2. Pabhinnā evaṃ bhinnā hutvā (I, Ka) 3. Am 2. 473 piṭṭhe.

jīvitam. **Paṭova dhuttassa,,dumova kūlajoti** suradhutto hi suram disvāva udare baddham sātakaṃ datvā pivāva, nadikūle jātadumova kūle lujjamāne lujjati, yathā esa paṭo ca dumo ca cañcalo, evam sattānam jīvitam devāti. **Dumapphalāne’vāti** yathā pakkāni phalāni vātāhatāni dumaggato bhūmiyam patanti, tathevime māṇavā jarāvātāhatā jīvitā gaḷitvā maraṇapathaviyam patanti. **Daharāti** antamaso kalalabhāve ṭhitāpi. **Majjhimaporisāti** nārīnarānam majjhe ṭhitā ubhatobyañjanakanapumsakā.

Tārakarājasannibhoti yathā tārarājā kāḷapakkhe khīṇo, puna juṇhapakkhe pūراتي, na evam sattānam vayo. Sattānam hi yaṃ abbhatītam, gatameva dāni tam, na tassa punāgamanam atthi. **Kuto sukhanti** jarājīṇassa kāmaguṇesu ratipi natthi, te paṭicca uppajjanakasukham kutoyeva. **Yakkhāti** mahiddhikā yakkhā. **Pisācāti** paṃsupisācakā. **Petāti** pettivisayikā. **Assasantīti** assāsavātena upahananti¹, āvisantīti vā attho. **Na maccunoti** maccum pana tepi assāsena upahanitum² vā āvisitum vā na sakkonti. **Nijjhapanam karontīti** balikammavasena khamāpenti pasādentī. **Aparādhaketi** rājāparādhakārake. **Dūsaketi** rajjadūsake. **Heṭhaketi** sandhicchedādīhi lokaviheṭhake. **Rājānoti** rājāno. **Viditvāna dosanti** dosam jānitvā yāthānurūpena daṇḍena daṇḍentīti attho. **Na maccunoti** tepi maccum daṇḍayitum na sakkonti.

Nijjhapetunti sakkhīhi attano niraparādhabhāvaṃ pakāsetvā pasādetum³. **Na aḍḍhakā balavā tejavāpīti** “ime aḍḍhā, ayaṃ kāyabalañāṇabalādīhi balavā, ayaṃ tejavā”ti evampi na maccurājassa apekkham atthi, ekasmimpi satte apekkham pemaṃ sineho natthi, sabbameva abhimaddatīti dasseti. **Pasayhāti** balakkārena abhibhavitvā. **Na maccunoti** tepi maccum khādītum na sakkonti. **Karontāti** māyam karontā. **Mohentīti** abhūtam bhūtam katvā dassentā mohenti. **Uggatejāti** uggatena visatejena samannāgatā. **Tikicchakāti** visavejjā. **Dhammantarī vettaraṇī ca bhojoti** ete evamnāmakā vejjā. **Ghora’madhiyamānāti** ghoram nāma vijjam adhiyantā. **Osadhehīti** ghoram vā gandhārim vā vijjam sāvetvā osadham ādāya tehi osadhehi paccatthikānam adassanam vajanti.

1. Upaharanti (Ka)

2. Upaharitum (Ka)

3. Pasādetvā (I, Ka)

Dhammoti sucaritadhammo. **Rakkhatī** yena rakkhito, taṃ paṭirakkhati. **Sukhanti** chasu kāmasaggesu sukhaṃ āvahati. **Pāpetī** paṭisandhivasena upaneti.

Evam mahāsatto catuvīsatiyā gāthāhi pitu dhammaṃ desetvā “mahārāja tumhākaṃ rajjaṃ tumhākameva hotu, na mayhaṃ iminā attho, tumhehi pana saddhiṃ kathentameva maṃ byādhijarāmarañāni upagacchanti, tiṭṭhatha tumhe”ti vatvā ayadāmaṃ chinditvā mattahatthī viya kañcanapañjaraṃ chinditvā sīhapotako viya kāme pahāya mātāpitāro vanditvā nikkhami. Athassa pitā “mamapi rajjenattho natthī”ti rajjaṃ pahāya tena saddhiññeva nikkhami, tasmīṃ nikkhante devīpi amaccāpi brāhmaṇagahapatikādayopīti sakalanagaravāsino gehāni chaḍḍetvā nikkhamiṃsu. Samāgamo mahā ahosi, parisā dvādasayojanikā jātā. Taṃ ādāya mahāsatto Himavantam pāvisi. Sakko tassa nikkhantabhāvaṃ ñatvā Vissakammaṃ pesetvā dvādasayojanāyāmaṃ sattayojanavittthāraṃ assamapadam kāresi, sabbe pabbajitaparikkhāre paṭiyādāpesi. Ito param mahāsattassa pabbajjā ca ovādadānañca brahmalokaparāyaṇatā ca parisāya anapāyagamanīyatā ca sabbā heṭṭhā vuttanayeneva veditabbā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evam bhikkhave pubbepi Tathāgato mahābhiniikkhamanaṃ nikkhantoyevā”ti vatvā jātakam samodhānesi “tadā mātāpitāro mahārājakulāni ahesuṃ, sesaparisā Buddhaparisā, Ayogharapaṇḍito pana ahameva ahosin”ti.

Ayogharajātakavaṇṇanā cuddasamā.

Jātakuddānaṃ

Mātaṅgo Cittasambhūto, Sivi Sirī ca Rohaṇaṃ.
Haṃso Sattigumbo Bhallā, Somanassaṃ Campeyyakam.
Palobham Pañcapaṇḍitaṃ, Hatthipālaṃ Ayogharaṃ.
Vīsatiyamhi jātakā, catuddaseva saṅgitā.

Vīsatinipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

(Catuttho bhāgo niṭṭhito)

Jātakatṭhakathāya catutthabhāge

Saṁvaṇṇitapadānaṃ anukkamaṇikā

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Akataññurūpā	101	Acintitampi	270
Akaram	119	Acetasā	58
Akari	5	Accupati	250
Akāmakō	31	Accenti	492
Akālarūpe	227	Acceti	131
Akāle	291	Acchā	287
Akāsi	399, 485	Ajinā	388
Akiñcanam	374	Añjittakkhā	421
Akkhaṇavedhino	502	Aññaññacittānaṃ	57
Akkhaṇe	18	Aññatra	54
Akkhāti	199	Aññassa	55
Akkhāto	223	Aññāya	131
Akkhāhi	227	Aññe	367
Akhantijo	11	Aḍḍhakā	503
Akhettanñūsi	373	Aṇḍacchedā	367
Akhettabandhu	302	Atikkamāma	54
Aganhu	119	Aticca	492
Agalum	444	Aticchaṃ	5
Agā	356	Atithi	275
Agāre	157	Atipatati	114
Aggaḥi	462	Atimaññittha	320
Aggiṃ	301	Atimaññissaṃ	180
Aggīva	431	Atimānitā	382
Agghe	481	Atirekāni	4
Aghātayum	211	Ativattanti	137
Aghe	156, 322	Ativatteyya	6

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Ativelabhāṇi	249	Adhiṭṭhaheyya	207
Atisante	57	Adhitiṭṭha	435
Atisaro	6	Adhipannassa	397
Atihīlayāno	331	Adhipātayissaṃ	336
Attam	194	Adhimanā	446
Attakammāparādhō	446	Adhivāsanaṃ	77
Attajanassa	294	Adhīyamānā	503
Attatthāya	381	Adhurāyaṃ	242
Attanaṃ	196	Anadhivarā	234
Attānaṃ	373	Anapekkhamānā	425
Atthaṃ	272	Anapparūpaṃ	260
Atthakāle	78	Anapparūpā	399
Atthavatī	255	Anayaṃ	242
Atthavasam	252	Anariyaṃ	53
Atthi	302	Anariyakammaṃ	57
Atthenamhi	462	Anavatthāya	454
Attho	296, 486	Anasitvāna	373
Atrajo	95	Anāgataṃ	486
Adaṇḍāvacaraṃ	360	Anādānassa	374
Adaṇḍiyaṃ	193	Anādāno	353
Adāsaya	373	Anādiyitvā	353
Adūsakaṃ	476	Anānupuṭṭho	227
Ado	10, 240	Anāpādāsu	180
Addhāharissa	204	Anāriyo	180
Addhike	98	Anindito	275
Advejjhaṃ	259	Anisamma	454
Advejjhatā	78	Anīkaṭṭhā	138
Adhammakāro	400	Anīghāya	426
Adhikaraṇaṃ	4	Anukampati	199
Adhicca	386, 482	Anukampāya	477

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Anukubbanti	65	Antosāro	9
Anugijjhanti	5	Annaṁ	273
Anujāna	487	Annapānañca	353
Anujīvasi	271	Anvagū	124
Anutappati	179	Anvāgatā	386
Anutappamānā	444	Anvesaṁ	344
Anupāyāsi	236	Apacinetheva	175
Anupubbaṁ	492	Apatthiyaṁ	61
Anuppavissa	450	Apadena	426
Anubbajāmi	400	Aparaṁ	174
Anubbatā	78	Aparādhake	503
Anumajjhaṁ	194	Apalāyino	296
Anuvaje	489	Apasakkati	347
Anuvicintitā	228	Apassaṁ	309
Anuvisaṭo	104	Apātubhā	186
Anusatthāraṁ	180	Apāyā	299
Anusarī	271	Apihitā	4
Anusāsa	491	Apesalāni	382
Anusāsare	400	Apehi	381
Anussaraṁ	175	Appakasmim	66
Anussavā	445	Appaṭivekkhitvā	193
Anūpalitto	332	Appaṭivekkhiya	193
Anekatāle	195	Appamatto	451
Anedho	27	Appasiddhikaṁ	5
Anomapañña	472	Appasmeke	66
Antaṁ	470	Appiyataṁ	31
Antakena	397	Appodavaṇṇe	353
Antarā	445	Appossukko	329, 344
Antarāyakaṛā	14	Aphalā	299
Antepuraṁ	476	Abbāhayanti	367

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Abbhutṭhito	501	Allāyate	352
Abbhuto	421	Avakassati	416
Abhave	199	Avakkipanti	252
Abhikaṅkhāmi	10	Avasimhā	397
Abhijāto	234, 322	Avijānato	27
Abhiṭṭhasi	137	Avītarāgā	445
Abhidhāvatha	125	Avītarāgo	114, 310
Abhinaditvāna	234	Avedi	332
Abhipatthayāno	470	Aveduṃ	31
Abhihārituṃ	422	Asaṃ	438
Abhihesati	93	Asaññato	454
Abhuttabhoge	487	Asataṃ	437
Amamassa	374	Asanto	65
Amamo	302	Asappurisacintakā	187
Amarādhipo	273	Asamatthapaññaṃ	35
Amānusāṃ	412	Asamudānitaṃ	179
Amānusānaṃ	446	Asammānitā	105
Amāpayimsu	301	Asāre	431
Ambaṭṭhavessehi	367	Asicammaṃ	367
Ambaphalaṃ	204	Asurādhipo	139
Ayirañca	295	Asma	436
Arahantamajjhe	79	Asmase	57
Ariyamaggaṃ	456	Assatare	467
Ariyassa	426	Assamamhi	280
Ariyo	291	Assavā	429
Arogaṃ	483	Ahāsi	204
Alakkamālī	311	Ahiṃsaṃ	72
Alaṅkato	60	Ahiṃsako	450
Alikavādine	57	Ahiṃsā	437
Alittaṃ	438	Ahiṃsāya	72

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A - Ā]		[Ā]	
Ahiṃsāratinī	321	Ālukalambāni	374
Ahitā	270	Āluvāni	45
Ahum	34	Ālokasandhim	311
Ahumha	398	Ālopasāhasākārā	12
Ākāra	199	Ālopā	437
Āgacchum	450	Āvāsiko	311
Āgamā	421	Āvisi	411
Āgamehi	259	Āvellitaṃ	384
Āgodhā	367	Āsaṅgī	11
Ācariyaṃ	180	Āsajja	46
Ācariyo	373	Āsanūdakadāyīnaṃ	437
Ācāraṃ	222	Āsanena	357
Ācera	249	Āsavo	223
Āṭṭasakuntābhirudā	470	Āsim	180
Ādīnavam	318	Āsi	263
Ānubhāvaṃ	72	Āsisāno	19
Ānenti	272	Āsīde	57
Āpadatthā	166	Āsīsetheva	270
Āputtaputtehi	164	Āsum	34
Āpo	301	Āsu	119
Āmantanīyo	373	Āhaññantu	395
Āmiṣaṃ	58	Āhariṃ	421
Āyantu	450	Āhu	338
Āyase	416		
Āyum	357	[I]	
Ārakā	224	Īṅha	98
Ārataṃ	374	Icchase	405
Ārādūre	35	Icchim	270
Ārāmaṇapacārā	359	Icche	407
Āliṅgito	441	Īṇaṃ	186

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[I]		[U]	
Ṇadānaṃ	279	Uda	19
Iti	180	Udakaṃ	451
Ittaravāso	114	Udatāri	490
Itthikāraṇā	194	Udicca	32
Itthiyo	323	Udumbaramūlasmiṃ	349
Indagopakasaṇṇannā	258	Uddiyāni	353
Ime	252	Uddālakā	444
Isayo	79	Uddhaggarājī	345
Isiṃ	481	Uddharitvā	196
Isinaṃ	314	Uddhareyya	490
Isino	313	Upakkami	476
Ise	320	Upakkamuṃ	353
Issariyaṃ	396	Upakkhandhamhā	211
Issarena	450	Upaṭṭhāsiṃ	321
Issaro	214	Upaṭṭhite	180
Issāsino	502	Upatāpenti	13
Isso	209	Upanivattatha	417
[U]		Upanītasmi	420
Ukkacca	211	Upanīyati	399
Uggatatto	296	Upantikaṃ	336
Uggatejā	503	Upapannaṃ	166
Ugghaṭṭapādaṃ	20	Uparūpari	477
Uccāvacaraṃ	476	Upahaññetha	14
Uccāvacāni	367	Upāyo	473
Ucchupuṭaṃ	367	Upāsare	418
Uñchāya	476	Upāsasi	427
Uṭṭhehi	19	Upeti	166
Uttiṭṭhapiṇḍaṃ	387	Uppajjate	199
Utrasto	72	Uppajje	227

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[U - Ū]		[E - O]	
Uppatanti	347	Esino	26
Uppatte	465	Ehi	196
Uplavissaṃ	164	Okiṇṇantaraparikhaṃ	107
Ubhayattha	323	Okkantaṃ	57
Umāpupphasarinnibhaṃ	423	Ogaṇo	434
Umhayate	199	Ocitaṃ	139
Uragoti	462	Oceyya	444
Usabhaṃ	423	Oḍḍentu	278
Ussahate	400	Otallako	380
Usseti	301	Odātasiṅgā	421
Uḷārā	466	Opānabhūtaṃ	34
Ūnakaṃ	444	Oraṃ	175
[E]		Oruddhapaṭiruddho	4
Ekacceyya	502	Orohitvā	234
Ekanettā	404	Osadhikāyo	366
Ekabhikkhuṃ	20	Osadhehi	87, 503
Ekarattaṃ	314, 444	Osīdi	284
Ekarattim	501	Ossajāmi	261
Ekasseeva	114	Ossaṭṭhakāyo	463
Ekarājā	310	Ohara	86
Ekāyane	349	Ohāya	425
Eke	338	[Ka]	
Etādisaṃ	472	Kaṃsavijjupabhassaraṃ	468
Ettha	249	Kaṅkhasi	373
Ereti	483	Kaṭaggaho	323
Evaṃ	70	Kaṭukaṃ	454
Evameva	303	Kaṇṇikāre	444
Esamānā	312	Kaṇho	9
Esā	313	Katahatthā	502

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ka]		[Ka]	
Kate	14	Kāmakaro	261
Kattaṃ	100	Kāmakāmī	296
Kattā	274	Kāmacāraṃ	262
Katvāna	259	Kāmacchando	476
Kathaṃkaro	339	Kāmaduhā	20
Kaniṭṭhaṃ	166	Kāmayamānassa	174
Kapaṇikā	93	Kāmasā	321
Kamaṇḍalaṃ	374	Kāmupasaṃhitāṃ	476
Kambalā	353	Kāmesu	312
Kambu	18	Kāyena	157
Kambukāyūradharā	469	Kārayanti	367
Kambugīvo	133	Kāressaṃ	424
Kambojake	467	Kālaṃ	227
Kammaṃ	5	Kālapariyāyaṃ	502
Kammakataṃ	466	Kālassa	427
Kammaphalūpajīvino	162	Kālā	492
Kammāyatanāni	454	Kāle	75
Kammunā	394	Kāsaviyā	450
Kayirāsi	218	Kāsumāriyo	436
Karassu	72	Kiṅkiṇikāyo	366
Kareṇūva	49	Kiccaṃ	430
Karontā	503	Kiccākiccesu	374
Karonti	503	Kicchā	180
Kasiṇā	114	Kiṇcanaṃ	473
Kasimā	309	Kintikaro	339
Kasissanti	185	Kipillikāni	331
Kaḷambāni	45	Kimpurise	446
Kāci	321	Kirāsaṃ	224
Kāmaṃ	174	Kilesa	253

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ka]		[Kha]	
Kīvatako	445	Khaṇo	114
Kuñjaraṃ	234	Khantā	77
Kuṭṭiṃ	434	Khamataṃ	42
Kuttiyo	353	Khamyataṃ	36
Kupitindriyā	462	Kharājina	298
Kumbhīlakā	347	Khāṇughātasamā	366
Kummāse	353	Khāridharaṃ	481
Kuraro	292	Khīṇāyuko	235
Kurutu	396, 481	Khīṇo	357
Kurute	430	Khettāni	359
Kuruvindakaravīrā	93	Khemī	301
Kullavattaṃ	34, 35	[Ga]	
Kusalaṃ	224	Gacchaṃ	501
Kusumbhaparikiṇṇaṃ	487	Gaccheyya	253
Kūṭavedī	180	Gajaṅgalāya	311
Kūṭāgāraṇarūpetāṃ	373	Gaṇena	468
Kūṭāni	367	Gaṇhavho	436
Kūṭe	416	Gatā	252
Kūlajo	503	Gantave	222
Keṭakapupphaṇettaṃ	487	Gantvāna	385
Kelāyito	200	Ganthā	13
Ko attho	85	Ganthenti	366
Koco	295	Gandhe	482
Koñcāva	489	Gamanāgamaṇaṃ	61
Kodaṇḍakāni	435	Gamissanti	186
Kodhabalā	313	Garahāsi	249
Kodhasamuṭṭhāno	12	Galavinītena	41
[Kha]		Gahīto	485
Khaggahatthehi	107		
Khajjare	380		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ga]		[Ca]	
Gahetvāna	313	Catuppattam	261
Gāmaṇī	310	Catuppathe	463
Gānavaram	394	Caturaṅginim	502
Gimhesu	466	Catussadam	310, 423
Gini	27	Cattāham	196
Giram	446	Candanam	444
Girim	441	Candanasāralitte	468
Giriduggasmim	431	Campeyyassa	468
Gihi	309	Carātu	310, 463
Geham	487	Caritam	31, 468
Goṭṭham	224	Care	223
Gopanisādehi	367	Calakkakū	331
Gopayati	451	Calācalam	502
Gopipāsikajātikā	57	Cittaka	415
[Gha]		Cittavā	254
Ghaṭṭeti	93	Citte	254
Ghano	70	Citrāni	287
Ghamme	174	Cintitam	454
Ghasasi	72	Cilācā	290
Ghoram	503	Ceteyyarūpaṁ	159
Ghoro	184	Codāya	186
[Ca]		[Cha]	
Cakkadhārino	5	Chando	119
Cakkamāsado	5	Chabbhi	311
Cakkābhinihato	4	Chādeyyu	476
Cakkhupathāni	404	Chāyā	303, 429
Cakkhūni	199	Chinnāva	352
Caṇḍālā	398	Chetvā	67

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ja]		[Jha - Ña - Tha - Da]	
Janam	476	Jhāyatha	473
Janindaseṭṭha	357	Ñātibyaśanam	290
Japanti	366	Ñātipariḃyūḥam	139
Jappati	85	Ñatvā	253
Jappampi	204	Ñātīnam	139
Jammam	42	Ṭhapetum	194
Jayanti	502	Ṭhānam	114
Jarūdapaṇamva	388	Ṭhānāni	179, 194
Jahati	114	Ḍayanti	347
Jahanti	492	[Ta]	
Jahāmi	340	Tam	262
Jahe	58	Tam tādisam	243
Jātarūpamaye	228	Takkarānam	434
Jātavedam	383	Takkalā	45
Jātimado	382	Tacasā	9
Jātimantūpapannā	382	Taṇham	174
Jātena	242	Taṇhā	354
Jānam	119	Tatonidānam	260
Jānanto	137	Tathāvidhassa	66
Jānituye	466	Tadetassa	261
Jāpaye	72	Tanucchidam	261
Jāraye	54	Tapassinam	310
Jālāni	489	Tapassino	373
Jināti	72	Tapo	180
Jīvam	6, 278	Tappanti	240
Jīvitam	435, 502	Tambatalūpapannā	469
Jīvite	412	Tambāni	872
Jīranti	502		
Jotiṃ	207		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ta]		[Tha]	
Taranti	485	Thūlaṃ	423
Tarayanti	492	Thūlabāhū	186
Taremu	166	Thūlāni	193
Tasitaṃ	20	Thero	404
Tā	469	[Da]	
Tāṇā	399	Dakkhiṇaṃ	365
Tāta	32	Dakkhiṇatoriva	429
Tādisake	207	Dakkhiṇā	66
Tādisāya	323	Dajjaṃ	103
Tārakarājasannibho	503	Daṇḍaṇca	206
Tārakānaṃ	101	Dattupaññattaṃ	339
Tikicchakasamā	366	Dadaṃ	66
Tikicchakā	503	Damena	358
Tiṭṭhato	157	Damo	437
Tiṇalatā	234	Daraṃ	446
Tipukaṇṇaviddho	311	Dassanaṃ	243
Tibbaṃ	308	Dassayase	18
Tibbāni	227	Daseva	397
Timīsikāyaṃ	100	Daharā	503
Tirokuṭṭaṃ	411	Daḷhapākāraṃ	4
Tirokuṭṭamhi	476	Dātave	436
Tisatā	353	Dānapaccayā	358
Tīre	313	Dāsyo	54
Tuṅgāni	287	Dicchare	66
Tuṇhikato	25	Dijānaṃ	290
Tuttehi	311	Dijo	4, 290
Tulyavayā	78	Diṭṭhā	18
Tejavā	503	Dinnassa	67

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Da]		[Da]	
Dibbā	243, 470	Dummedhagocarō	26
Divasaṃ	311	Duruttānaṃ	77
Diviyā	470	Dūre	404
Disataṃ	294	Dūrepātī	502
Disampati	157	Dūsake	503
Disvā	199	Dentu	253
Dīghottaroṭṭhā	186	Devavaṇṇinaṃ	481
Dīpe	290	Devā	76
Dukkhaṃ	312	Devāna	356
Dukkhajanaṃ	176	Devo	123
Dukkhatarā	121	Dehi	261
Dukkhapareto	426	Doṇiṃ	166
Dukkhapphalāni	399	Doso	429
Dukkhābhituṇṇo	331	Dvipadākaniṭṭhā	397
Dukkhitāṃ	455	[Dha]	
Duggatiṃ	55	Dhaṃsati	211
Duccaritassa	397	Dhanaṃ	58
Duccajā	399	Dhanassa	367
Duṭṭhassa	12	Dhanimā	309
Duttarā	484	Dhanuggahānaṃ	353
Duddadaṃ	65	Dhanesinaṃ	142
Dunnikkayo	452	Dhammaṃ	54
Dubbissasaṃ	465	Dhammakāmā	78
Dubbiṃ	58	Dhammaguṇā	322
Dubbhinā	41	Dhammaguṇe	481
Dumapphalā	204	Dhammacārinī	321
Dumapphalāni	503	Dhammaṭṭho	211
Dumo	503	Dhammantarī	503
Dummakkharūpā	298	Dhammiṃ	400
Dummavāsī	380		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Dha]		[Na]	
Dhammūpasamhitam	15	Nijjhapanam	503
Dhammena	437	Nijjhapetum	503
Dhammo	65	Nitāleti	347
Dhuttassa	503	Nidāhasi	279
Dhunam	374	Nipata	214
[Na]		Nipatāmase	366
Nagarāni	157	Nipāletum	130
Naccanti	211	Nippothayanto	331
Naṭā	313	Nibbidā	477
Naṭṭham	444	Nibhāsavaṇṇā	441
Natthi	114	Nimantakā	400
Namo	234	Niram	301
Nayati	242	Niratthā	131
Narānam	255	Nirayūpapattiyā	399
Naḷo	144	Nirāso	302
Nātho	253	Nilañchakā	367
Nānāgandhasamīritam	468	Nillobham	10
Nānāvikatvā	57	Nillobhapāpo	302
Nāriyo	471	Nivattati	501
Nārībhi	285	Nivātavutti	77
Nikatī	12, 437	Nivāte	93
Nikiraṇāni	224	Niviṭṭham	138
Niketam	341	Nivisati	217
Nikkaddamā	472	Nivesanam	465
Nikkham	359	Nisamma	455
Nikkhamisam	331	Nisāmetvā	234
Nikkhittabhikkham	367	Nisīthepe	434
Niggāhakasamā	366	Nise	431
Niccavidhamsakārinam	58	Nisneham	10
		Nihīyati	110

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Na]		[Pa]	
Nudaṃ	444	Paññassa	199
Nudasi	446	Paññājavena	430
Nekatikam	42	Paṭikacca	487
Nettimso	121	Paṭikatakiccakārim	168
No	25	Paṭikayirātha	168
Nhāpayanti	366	Paṭikaremu	385
[Pa]		Paṭigaṇha	176
Paṃsupisācakova	380	Paṭidassayetha	450
Pakataṃ	4, 380	Paṭidissare	411
Pakatim	205	Paṭinandati	199
Pakubbamāno	46	Paṭinandimsu	357
Pakkhandī	5	Paṭinandittha	436
Paggayha	18	Paṭipādayāmi	61
Paṅkadantā	186, 298	Paṭipādayī	20
Paccagahi	196	Paṭimuñca	380
Paccataṃ	466	Paṭimuñcati	406
Paccanīkam	374	Paṭimuñcatu	285
Paccāvamissasi	490	Paṭimantako	18
Paccupādi	314	Paṭiyāni	353
Paccupessanti	366	Paṭilomañca	199
Paccekacittā	254	Paṭo	503
Pacchā	180	Paṭhamam	119
Pajam	388	Paṇayeyya	454
Pajā	253	Paṇiyāni	367
Pajātā	78	Paṇṇasanthatā	287
Pajānam	489	Patatu	426
Pajjunanāthā	253	Pati	243
Pañcāli	490	Paṭiṭṭhā	313

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]		[Pa]	
Patiyanti	415	Payātānaṃ	142
Patī	489	Payoge	299
Pateva	425	Parakkare	27
Pattapuṭasseva	438	Parato	193
Pattim	273	Paraneyyaṃ	453
Pattikārakā	138	Paramparā	35
Patthayaṃ	239	Paraviriyaghātim	273
Patthaye	346	Parākari	405
Pathaddhuno	385	Parābhavo	427
Padakkhiṇā	474	Parikantaṃ	175
Padahasi	383	Parikireyyuṃ	405
Padāliya	489	Pariggahetvā	234
Padhamsayanti	502	Paricāraśamā	366
Panthaghātaṃ	186	Paricārakā	435, 436
Pabbajitā	186	Paricitto	254
Pabbajitvāna	477	Parijānāti	176
Pabbajjamevābhimaṇo	455	Pariṇāyakaśampannā	346
Pabbataṃ	253	Paridevesi	473
Pabhañjanti	502	Parinibbutā	456
Pabhāvena	129	Paribyūḷhaṃ	123
Pabhāsavā	184	Pariyāyaṃ	218, 427
Pabhinnā	502	Parirakkhissāmi	485
Pamajjeyyaṃ	243	Parivāriṃsu	353
Pamattaṃ	223	Parivārīto	453
Pamaddī	27	Paliguṇṭhitā	57
Pamādaṃ	114	Palipo	484
Pamuditindriyā	321	Pavisi	331
Pamokkhasi	6	Pavutthaṃ	199
Payatapāṇinī	321	Paveccanti	66, 367

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]		[Pa]	
Pavedaya	215	Pāpiyo	302
Pavedayim	228	Pāpeti	504
Pavedaye	227	Pāpenti	438
Pasaṃsiyo	490	Pāyenti	470
Pasakkitā	367	Pāraṃ	485
Pasattho	482	Pāresi	204
Pasayha	503	Pāvada	61
Pasavo	253	Pācanehi	311
Pasāriyaṃ	374	Pāvusaṃ	70
Pasunāthā	253	Pāsasatehi	311
Passāmi	196	Piṃsito	250
Passemu	280	Piṭṭhimaṃsiko	180
Passeyyaṃ	465	Piṇḍo	72
Pahusanto	180	Pitaraṃ	32, 444
Pahūtatejo	32	Pitaro	76
Pahū santo	186	Piyatamena	287
Pāṭalisindhuvārakā	444	Piyāya	441
Pāṭihāriyapakkhaṃ	321	Piyo	441
Pāṭhīnaṃ	70	Piva	436
Pāṇado	274	Pisācā	503
Pāṇabhuno	502	Pisuṇo	180
Pāṇā	284	Pītāni	287
Pādato	223	Puṇāti	300
Pādā	421	Puttarūpayasūpetā	429
Pāpaṃ	4	Puttā	293
Pāpako	454	Putte	292, 309
Pāpacaro	259	Puthulomamacchā	470
Pāpataro	406	Puthuso	158
Pāpā	406	Puthu	346
Pāpāni	53	Puthū	13

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]		[Ba]	
Punanti	79	Bahukāro	424
Pubbe	179	Bahuṭhānacintino	456
Puriso	270	Bahutādisova	250
Pure	180	Bahubhaṇḍaṃ	5
Pūjitā	285	Bahupāyāso	12
Pūjento	137	Bahumpi	100
Pūtipādo	206	Bahussutā	79, 368
Petaṃ	444	Bahussute	365
Petā	503	Bahussuto	299
Peto	61	Bahūnaṃ	119
Potthakaṃ	251	Bālassa	174
Porāṇakaṃ	477	Bālā	186
Posayanti	367	Bālūpasevanā	438
[Pha - Ba]		Bilarā	32
Phalā	451	Bilālitakkaḷāni	374
Phītaṃ	429, 472	Biḷāliyo	45
Phītā	138	Bujjhi	426
Bajjhare	312	Buddhānumatāni	454
Bandhanā	463	Byadhesi	168
Bandhitvā	353	Byamhaṃ	468
Balajaṃ	70	Byasannaṃ	490
Balamhiva	25	Byasannā	485
Balavā	503	Byasanno	399
Balavāhano	435	Byāvaṭo	373
Balā	24	Brahmacariyaṃ	25
Balīyanti	85	Brahmaññā	366
Balena	502	Brāhmaṇaṃ	481
Bahuṃ	476	Brāhmaṇajātiyo	366
Bahukaṇṭake	120	Brāhmaṇassa	205
		Brāhmaṇe	54

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Bha]		[Bha]	
Bhakkhā	243	Bhiyyo	411
Bhakkho	344	Bhisāni	314
Bhaccā	300	Bhīru	416
Bhañjare	502	Bhuñjasi	70
Bhaṭṭhaṃ	261	Bhūtadharā	465
Bhaṭṭhaṃva	223	Bhūtādhipati	312
Bhaṇaṃ	420	Bhūtesu	76
Bhatikāya	186	Bhekova	248
Bhattattho	224	Bhetha	164
Bhattā	474	Bhogaṃ	6
Bhaddante	125	Bhogā	270
Bhamati	5	Bhojanaṃ	9
Bhayaṃ	312	Bhojanattho	329
Bhayameritā	425	Bhojo	503
Bharanti	93	Bhoti	35
Bhavanti	296	Bhonto	314
Bhavalobhakhīṇo	302	[Ma]	
Bhātaro	436	Maggam	399, 477
Bhāyati	65	Maccudheyyā	484
Bhāre	353	Maccuno	126
Bhāsati	434	Macchakacchapaṃ	367
Bhāsi	248	Majjaṃ	224
Bhimsarūpaṃ	271	Majjhimaporisā	503
Bhimsarūpo	100	Maññāmi	461
Bhikkhaṃ	34	Maṭṭhakunḍalī	60
Bhikkhamāno	228	Maṇḍo	234
Bhikkhavo	374	Matim	431
Bhikkhācariyāya	488	Matī	502
Bhinnagaḷā	502	Mattūpamaṃ	487
Bhiyyataro	111	Matto	434

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ma]		[Ma]	
Madhu-añjanam	367	Migacammāni	421
Madhuke	436	Migaluddo	434
Madhutthiko	206	Migasaṅgapatto	347
Manussapheggū	57	Migā	252
Mano	14	Migānam	260
Manomayā	13	Micchā	205
Mantā	87	Mittañca	295
Mandova	221	Mittadubbho	353
Mamam	290	Mittabhedam	186
Mamāyimsu	359	Mittassa	119
Mayūranaccam	211	Mittābhirādhi	275
Maraṇāya	417	Mittesu	78
Maraṇena	483	Mitto	119
Malābhibhū	65	Muccare	502
Mallam	441	Muñcam	446
Mahakkasāvesu	388	Muñcemu	464
Mahantatam	42	Muñjarohitam	70
Mahante	194	Muttā	421
Mahāsayanam	373	Mūlā	451
Mahesī	320	Me	10
Mahodake	260	Meṇḍantaram	250
Māṇavo	501	Mettamso	72
Mātari	434	Mettāya	76
Mātāpettibharā	422	Mokkham	341
Mādisakena	399	Mokkho	485
Mānusake	299	Modathavho	164
Mānusiṃ	461	Mohenti	503
Māladhārī	60	[Ya]	
Māviddham	6	Yam	19
Migam	271	Yakkhagaṇasevite	287

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ya]		[Ra]	
Yakkhā	386, 503	Rathikā	138
Yajam	301	Rathesabho	374
Yaññatantaṇca	186	Ramate	407
Yatodhikāni	492	Ramāma	329
Yatto	222	Rase	482
Yathānubhāvaṃ	400	Ravi	184
Yathāpajānaṃ	332	Rasmiyo	331
Yathāmatim	453	Rahasi	473
Yamasādhanam	406	Raho	434
Yasasā	407	Rājavatā	296
Yasassi	380	Rājāno	366
Yasassimā	322	Rājābhirājā	310
Yācakā	243, 366	Rājino	450
Yācitave	455	Rāsī	472
Yāce	406	Rucipaṇṇo	177
Yāti	501	Reṇu	450
Yiṭṭham	20	Rodāma	444
Yujjhamānā	502	Rositaṅgo	444
Yūpaṃ	301	Rositā	444
Yogaṃ	430	Rohaṇa	416
Yogakkhemā	211	[La]	
[Ra]		Lakkhī	281
Rakkhati	54, 451	Laṅghim	5
Rajareṇūhi	366	Laṭṭhīhato	311
Rajassirāni	399	Laddhā	4, 455
Rataṃ	481	Lapataṃ	130
Rattimandho	430	Labhataṃ	381
Rathakāro	175	Labhemu	385
Rathacariyāsu	366	Labheyito	199

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[La]		[Va]	
Lābhena	310	Vadaññū	112
Luddaṃ	485	Vadesi	271
Luddarūpo	417	Vadhitvā	67
Luddā	464	Vanamajjhe	60
Luddo	180	Vaniṃ	405
Loko	254	Vanibbaka	404
Lobhadhammesu	13	Vanibbato	405, 411
Lomasā	296	Vane	441
Lohitakā	421	Vantādo	490
Lohitatuṇḍako	436	Vandi	332
Lohituṇhiso	434	Vamitvā	490
Lohena	104	Vammino	353
[Va]		Vayaṃ	309
Vaṃsakānane	58	Vayo	115
Vaṅkadaṇḍaṃ	366	Vayoguṇā	492
Vacanaṃ	464	Varaṇce	10
Vacanapathaṃ	446	Varākiyā	285
Vañcanāni	12, 437	Vasaṃ	124
Vatṭaṅgulī	469	Vasundharā	465
Vaḍḍhamodanaṃ	373	Vase	240
Vaṇṇaṃ	399	Vassaṃ	444
Vaṇṇakāme	199	Vassakāle	444
Vaṇṇena	35	Vassadasā	397
Vataṃ	52	Vassasataṃ	483
Vatacariyāhi	243	Vassitā	502
Vattayato	234	Vahiṃsu	167
Vattena	137	Vākyam	399
Vatthabba	476	Vācākireva	255
Vatthehi	156	Vācāya	200
		Vāṇijā	167, 353

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Va]		[Va]	
Vārigaṇā	462	Vippamuttā	456
Vārigehasayā	463	Vippavadanti	166
Vālapāsāni	278	Vippavasimha	444
Vāsakāle	31	Vibhajja	454
Vāsavena	310	Vimānaṁ	303
Vāhane	260	Virūḷhā	93
Vikatthamānā	310	Virocanti	234
Vikantitvā	158	Vivajjayantu	466
Vikandiṁsu	476	Vivanaṁ	373
Vikkantaṁ	271	Vivaro	430
Vicakkhaṇo	131	Vivāhesi	476
Vicayaṁ	366	Visaṭe	452
Vicitraṁ	373	Visame	67
Vijigucchase	434	Visiṭṭhaṁ	412
Vijjaṁ	75	Vihaṅgamaṁ	261
Vitiṇṇosi	450	Vītataṇho	354
Vittalābho	482	Vīmaṁsamāno	313
Vittā	18	Vuḍḍhassa	373
Vidalasūpiyo	353	Vuttimattano	10
Viditvāna	503	Vutto	242
Vidvā	174	Vuddhā	79
Vinayaṁ	243	Vegā	454
Vinayena	430	Vetaraṇiṁ	273
Vinetāro	321	Vettaraṇī	503
Vindati	174	Vedamadena	386
Vipaṇenti	367	Vedehena	95
Vipāko	454	Vedhaverā	186
Vipulaṁ	6	Veyyagghiyeva	347
Vippanaṭṭhāya	142	Veyyañjanikavaco	234
		Veravā	194

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Va - Sa]		[Sa]	
Vessapathesu	367	Saccanikkamo	105
Veḷu	144	Saccaparakkamo	383
Samghāriyaṃ	374	Sajāti	451
Samṃhitabhāsiniṃ	24	Sañātake	296
Saṃyamaṇa	358	Sañjātarohito	70
Saṃyamo	437	Sañjāte	137
Samvaṭṭaye	465	Saññatūrū	107
Samvarī	444	Samhavāco	112
Samvijjanti	322	Sataṃ	65, 437
Samvibhāgī	78, 112	Sato	354
Samvissatthā	78	Sattaliyothikaṇca	444
Samvute	366	Sattiyā	417
Samṣati	42	Satthaṃ	367
Samhīrapaññaṇṣa	430	Sadatthaṃ	26
Sakamittassa	296	Saddhaṃ	18
Sakammunā	167, 482	Saddho	78
Sakiṇcano	374	Santaṃ	180, 438
Sakkā	10	Santappayī	281
Sakkāro	223	Santiṃ	300
Sakhilo	112	Santi	399
Sakkhī	483	Santike	356
Sakhīnaṃ	42	Santo	78, 180
Saggesu	78	Sannaddhā	353
Sanṅkama	235	Sannayha	259
Sanṅkamāno	253	Sapāko	381
Sanṅgaṃ	492	Sabbakāmarasāharaṃ	180
Sanṅatimattaṃ	100	Sabbakāmasamiddhisu	473
Sanṅāhako	112	Sabbakāme	309
Sanṅhapatto	436	Sabbaghāṭinaṃ	57
Saccaṃ	437	Sabbapāṇinaṃ	72

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Sa]	
Sabbabhūtāni	76	Sampannavāhano	434
Sabbabhūtesu	337	Sampassaṁ	72
Sabbayantūpapannaṁ	166	Sampassato	131
Sabbasamāgatānaṁ	310	Sampassantā	444
Sabhā	224	Sampākaṁ	438
Samaṁ	66	Samphuṭṭho	438
Samaggamhā	296	Samphusaṁ	438
Samaggā	78	Sammā	242
Samaṅgibhūtā	296	Sammāpaṇidhī	454
Samacariyāya	358	Sammodanti	430
Samacārinī	323	Saraṇaṁ	131
Samacchare	356	Sarāni	502
Samaṇakā	185	Sarīraṁ	14
Samaṇakolaññaṁ	234	Sarīsapā	76
Samaṇe	54	Salaḷe	444
Samanuññāsiraṁ	119	Salile	260
Samijjhati	174	Salohitaṁ	196
Samitiṁ	352	Sallakī	93
Samuñchakaṁ	66	Sasabīḷāre	367
Samuddaṁ	477	Saselakānanā	502
Samuddamatto	175	Sahadhammena	321
Samuddhara	271	Sahabhariyāni	321
Samūlaṁ	465	Sahassakkho	323
Samekkhe	5	Sahassayāginaraṁ	66
Samena	67	Sahāyamatte	77
Sampajāno	294	Sahāyassa	296
Sampatanti	470	Sahāyesu	78
Sampatike	434	Sākuṇiko	329
Sampatto	406	Sākhalyena	58
Sampannaṁ	277	Sājīvakaro	42

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Sa]	
Sādisiyo	423	Sukiccharūpaṃ	441
Sādisī	100	Sukuṇḍalaṃ	359
Sādhu	243	Sukkacchavī	186
Sāmaṃ	193	Sukkhañjalipaggahitā	57
Sāmaggimeva	211	Sukhaṃ	54
Sāmaggī	346	Sukhāvaha	446
Sāmākanīvāraṃ	374	Sugaṇhaṃ	166
Sāmo	487	Suggatiṃ	438
Sāyaṃ	131, 477	Suciṇṇassa	52
Sārayogaññū	431	Sucivālā	421
Sālikedāraṃ	277	Sujāto	487
Sāliyavakaṃ	174	Suṇe	242
Sāle	444	Sutā	430
Sāvittiṃ	186	Sutānaṃ	75
Sāhasā	434	Sutitthā	470
Sāhasākārā	437	Suttamāsu	54
Sāḷūrasaṃghaṃ	440	Sudante	467
Siṅgiṃ	353	Sudassano	487
Siṅgino	174	Sudāruṇaṃ	477
Siñcaṃ	301	Suduttarā	444
Sibbaṃ	25	Suddhī	470
Sirasi	6	Sunikkodhaṃ	10
Siloko	223	Suniddosaṃ	10
Sītibhūtā	492	Suparivajjayetha	254
Sīdanti	167	Subbatā	360
Sīmantiṇaṃ	310	Subbhamu	20
Sīlavante	365	Subbhū	18
Sīlavanto	79	Subhā	18
Su	349	Subhāsītānaṃ	272
Sukataññurūpā	101		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Sa]	
Subhimsarūpaṃ	502	So	262
Sumāpitaṃ	473	Sokapariddavaṇṇa	249
Sumukho	487	Socayitvā	67
Sumedhāya	323	Soceyyaṃ	78
Surāmerayamādhukā	119	Sotthānena	75
Surucino	320	Sotthi	167
Surundhanaṃ	115	Sobhamāno	467
Surosito	470	Somayāge	119
Suvaṇṇagharāṇi	472	Soḷasitthisahassāni	463
Suvaṇṇacitakaṃ	468	Snehasaṅgathitā	13
Suvatthi	31	[Ha]	
Suvāsitaṃ	314	Haṃsā	470, 489
Suvilaggamajjhe	20	Hañchatī	104
Suve suve	111	Haññare	312
Sussoṇi	20	Hatthārohā	138
Suhadaya	295	Hatthi-assaṃ	196
Sūravatā	296	Hadayaṅgaṃ	420
Sūriyuggamaṇaṃ	243	Hantuṃ	450
Secanena	301	Hantu	273
Seṭṭhaṃ	166	Hantvāna	434
Setāni	287	Haricandanussado	60
Setu	449	Haritānūpā	359
Senam	502	Hātūna	280
Senaka	290	Himsati	449
Seyyaso	242	Hitā	270
Seyyotha	302	Hitena	321
Selakūlaṃ	444	Hidaṃ	502
Sevamānaṃ	438	Himaccaye	440, 489
Sevamāno	438		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ha]		[Ha]	
Hiyyo	486	Heṭṭheti	449, 476
Hissāmi	416	Hemavatāya	440
Hīnattarūpā	485	Hessati	444
Hutaṁ	20	Hehiti	166
Heṭṭhake	503	Hoti	502
Heṭṭhāmañce	367	Honti	5

Jātakatṭhakathāya catutthabhāge

Lakkhitabbapadānaṃ anukkamaṇikā

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[A]

Akāle phalaṃ gaṇhāpana-	
mantassa jānanam	201
Akkhaṇavedhi	502
Akkhito sabbaññutaññāṇakkhi-	
meva piyataram	408
Aggiparicaraṇena vā	
udakasecanena vā	
pasughātayaññeva vā	
suddhi nāma natthi	301
Aggimālīsamudda	142
Aṅgulimuddikāya dānam	297
Ajjhattikadānassa	
dātukāmatā	403
Aññamaññaṃ randhassa	
pakāsanam	210-1
Aṭṭhāne pasanno rājā	299
Ativelabhāṇī puriso	
na sādhu	249
Atulamba	324-5
Attatthaparipucchāsampadā	97
Attanāva attānam vadho	248
Attano phāsuvihāram	
pahāya lokasseva	
attham carati Satthā	181
Atthikā setacchattam	
ussāpentu	491
Atrajaputta	95

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[A]

Atricchānam niggaṇhanam	328
Adhammakiriya	400
Adhigamasampadā	97
Adhivāsanassa sotthibhāvo	77
Anāgataṃ paṭhamataram	
kareyya paṇḍito	168
Anāgatabhayam	
anoloketvā	
paccuppannasukhānam	
giddhatā	161, 167
Anitthigandhakumārassa	
palobhanam	474
Aninditassa aṅgāni	107
Anoma	472
Antepurikā soḷasasahassā	192
Andhakaveṇḍadāsaputta-	
bhātikā dasa	81
Aparāpariyavedanīyakamma	394
Apāyabhavā cattāro	494
Appamādavihārīnam ānisaṃsā	181
Abhidhammapiṭakassa	
kathanam devānam	265
Abhisekakaṛaṇa	349
Ambaṭṭhiṃ Ānanda Kaṇḍassa	
dehi ropanatthāya	265

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[A]

Ambarukkho	
paṇṇāsahatthakkhandho	
paṇṇāsahatthasākho	
ubbedhato ca hatthasatiko	265
Arahattupattito paṭṭhāya	
hīnukkaṭṭhatā nāma natthi	302
Alakkamālī	311
Alabbhanīyaṭṭhāna	59
Alabbhaneyyaṭṭhāna	86
Alampāyanamanta	459
Alaso gihī kāmabhogī	
na sādhu	30
Asappurisehi samāgamo	
dukkho	260
Asocanassa kāraṇaṃ	129
Assamaṃ āyāmaṃ vitthārato	
chattimsa,	
pannarasayojanaṃ	493

[Ā]

Āgamanapaṭipadā	267
Āgamasampadā	97
Ācariyaṃ paccakkhāya	
mahāvināsaṃ	
pattoyeva	201, 206, 208
Ācariyapaccakkhānassa	
ādīnavā	203, 206
Ādāsa	271
Ānandattherassa	
bodhiropanaṃ	229
Ānandabodhi	230
Āpāda	180

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ā]

Āpokasiṇaṃ udakaṃ Gaṅgāya	483
Āyācanavarā cattāro	96-7
Āyu tiṇagge	
ussāvabindu viya	399
Āyu vassasahassaṃ amhākaṃ	445
Āyusaṅkhārānaṃ parittatā	398
Āvāsika	311
Āvāha, vivāhānaṃ visesā	23,
	316, 367

[I]

Itthipurisānaṃ pabbajjabhāvo	23
Itthīnaṃ anolokanaṃ	
lobhavasena	105-6
Itthīnaṃ dosā	47
Idaṃ me dānaṃ sabbaññu-	
taññāṇassa paccayo hotu	239
Indagopakavaṇṇa	258

[U]

Ukkuṭikāpadhāna	298
Uccārapassāvadassanassa	
kujjhaṇaṃ	163
Ucchiṭṭha	387
Ucchedavādī	338
Uttitṭhapiṇḍa	380-1
Udakārohanakamma	298
Uddissakaṃ	229
Upajotiyo	383
Upajjhāyo	383

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[U]

Uposathakammassa	
ānisaṃsā	355
Uposathassa samādānaṃ	365
Uposatho nāma	
porāṇakapaṇḍitānaṃ	
vaṃso	326, 332
Ubhinnaṃ ālāpasallāpagāthā	442
Ussadaniraye khitto viya	497

[E - O]

Ekadivasuposathakammassa	
nissando	5
Ekarattivippayogassa dukkhā	445
Ovādo vassasahassaṃ	424

[Ka]

Kaṭaggaha	323
Kaṭacchubhattamattāpi	
dakkhiṇā saḥassadānena	
saddhiṃ mitā	66
Kaṇṭakāpassayikā	298
Kantāra	351
Kappe saṇṭhahante paṭhamam,	
vinassante pacchā	234
Kambojaraṭṭha	467
Kammavipākānaṃ khīṇatā	6
Kammānaṃ gati	340
Kammānaṃ phalaṃ	397
Karakavassa	169
Kalaṃ nagghanti soḷasim	67

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ka]

Kalalaṃ hoti paṭhamam	501
Kāpurise jaheyya	
paṇḍito	58
Kāmakāmī	296
Kāmaguṇagiddhānaṃ ādīnavā	310
Kāmādīnavasaṃyuttā aṭṭha	176
Kāmānaṃ ādīnavā	310
Kāme nissāya kāyaduccari-	
tādīni karonti	312
Kāḷakaṇṇisalākā	2
Kinnarā nāma udakabhīrukā	444
Kilesāturassa ādīnavā	336
Kilesa khuddako nāma	
natthi	116, 121
Kukkuḷavassa	390
Kulavaṃsassa nāsaṇam	68
Kusamālīsamudda	143
Kusalaṃ kattabbameva	
paṇḍitehi	69
Kusalā, kusalānaṃ	
kammapathā	102
Kuhakabhikkhu	296
Kodhassa ādīnavā	495
Kodhānaṃ niggaṇṇhanaṃ	327
Kodho bahupāyāso	12
Kodho mahāvināsa-	
dāyako	26

[Kha]

Khiḍḍā	397
Khiḍḍādasakaṃ	397

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Kha - Ga]

Khuracakka	3
Khuramālīsamudda	141-2
Gaṇḍakucchi	383
Gabbhinīnaṃ sabhāvā	37
Gahapativāda	451
Gītaṃ kāmanissitaṃ	476
Gūthapiṇḍaṃ gahetvā	
candamaṇḍalaṃ dūsetuṃ	
vāyamaṇṭi viya	189
Gūthaniraye viya	497
Gobhatta	68

[Ca]

Cakkabyūha	343
Cakkavattivattāni dasa	232
Cakkavākassa bhojanāni	71
Caṇḍāladhovanasippa	391
Caṇḍālabhāsā	392
Catujjātiyagandha	378
Catusatārahagāthā	187
Catussanna	310
Campeyyanāgaraṇṇo	
uposathavasanaṃ	457
Cāgato uttamaṃ nāma natthi	412
Ciñcamāṇavikā Tathāgataṃ	
abhūtena akkosati	190
Ciñcamāṇavikāya mahāpathavī	
bhijjivā vivaramadāsi	190
Cetiyaṇi tīṇi	229
Corapapātassa khipanaṃ	194, 197

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Cha - Ja]

Chaḍḍitakheḷa	486
Chattupāhanadānassa	
ānisaṃsā	17
Chattussāpanasamaya	480
Janasandharaṇṇo mahādānaṃ	178
Jalaja, thalajānaṃ	
kulāni	334, 367
Javā cattāro	212
Jātijarābyādhimaraṇāni na	
yāva, tāva pabbajitvā	
dhammaṃ carissāmi	497
Jīvitassa anapekkhu-	
posatho	17
Jīvitassa pariccajanaṃ	
parahitattāya	413, 424
Jīvitassa pariccāgo	413

[Ña]

Ñāṇosadha	176
Ñātakānaṃ chāyā nāma	
sītālā	155
Ñātattacariyā	147, 154-5, 159

[Ta]

Taṇhā nāma duppūrā	
samuddo viya	5, 174
Taṇhā vaḍḍhamānā apāyehi	
muccituṃ na deti	173
Tathāgato	
upāyakusalo	225, 228

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ta - Tha]

Tapanīyakāraṇāni dasa	179, 180
Tambapaṇṇidīpavāsī therā	494
Tāṇa	399
Tāraḥarājā kālapakkhe khīṇo, puna juṇhapakkhe pūraṭi	503
Tāvatiṃsabhavanassa gamaṇaṃ	265
Ticīvaraḍānaṣṣa āṇisaṃsā	318
Tiṭṭhavaśasaṃpaḍā	97
Tiraḥḥāṇā hutvāpi mātāpitaro poṣeṣuṃ porāṇā	276
Thullakumaṛikā	220

[Da]

Dakkhiṇodakaṃ datvā khāḍaṇīyāḍiḥi parivisiṃsu	369
Dukkhiṇodakassa pāṭanaṃ	371
Dadhimaḷisaṃudda	143
Damiḷaraṭṭha	238
Dasakāni dasa	397, 492
Dasabalassa maḥāpaṇṇāpāraṃ	140
Dahaṛāṇaṃ maraṇassa kāraṇaphalāni	52
Dānaṃ nāma gihināpi pabbaji- tenāpi dāṭabbameva	237
Dānaṃ nāma na saṃpaṛāyatṭhameva diṭṭha- dhammatṭhāyapi paḥḥayo	410
Dānaṃ nāma baḥuḡaṇaṃ	69

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Da]

Dānakathā	64
Dāna, braḥmacariyāṇaṃ saddahaṇāsaddahaṇaṃ	36
Dānavaṃso nāma porāṇaka- paṇḍitāṇaṃ vaṃso	237
Dānavattaṃ mā upaḥḥindi	63
Dānaṣālāyo ḥa	355
Dāsīṇaṃ sāṃikaṣṣa saṇṭika ṇiṣiḍiṭvā bhuṇṇaṇaṃ nāma appiyaṃ	310
Diṭṭha, suta, mutaṃḡaleṣu kiṇṇaṇaṃ ekaṃḡalaṃpi saḥḥaṃ nāma naṭṭhi	79
Dinnaṃ maḥappaḥalaṃ teṣu	382
Dinnaṇṇeva atṭhikaḥ haraṇtu	492
Dibbaraṭṭha	355
Dīpo amaṇṣṣapaṛiḡḡaḥito	162-3
Dukkḥāṇaṃ adhiṃvaṣaṇaṃ	460-2
Dubbacāṇaṃ āḍīṇavā	1
Dūre vaṣaṇtopi aḍiḍūre saḥāpi vaṣatiyeṃva	218
Devadaṭṭassa paṭṭhaviṃpaṃveṣaṇaṃ	101
Devadaṭṭo akataṇṇū	256
Devadaṭṭo pāpo pāpaṃpaṛivāro	432, 439
Deṃaloke vaṣaṇakaṃ puṇṇaṃ khīṇaṃ	357
Devāṇaṃ atirekaṛūpaṣaṃpaṭṭi	111
Deṣaṇāṇaṃ saṇḥkeṃpaṃviṭṭhārā	263, 267
Dovāṛikā tayo	383

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Da - Dha]

Doso anekādīnavo	12
Dohaḷa	414
Dohaḷassa paṭipassambhanam	423
Dhanam gahetvā ekopi gato	
nāma natthi	7
Dhanam bahuverasādhāraṇam	7
Dhammadesanāsavanadohaḷa	425
Dhammapāla	50
Dhammaratanassa	
sakkārakaraṇam	369
Dhammā, dhammānam	
dakkhiṇavāmamaggā	102
Dhammena rajjam karoti	
janasandharājā	178
Dhammo rakkhito attano	
rakkhitam paṭirakkhati	54

[Na]

Namatthu	373
Nammadānādī	392
Nassati loko	183
Nahānodakam amatosadham	378
Naḷamālīsamudda	144
Naḷo duvidho	144
Nāgadīpa	238
Nāgabhavane vasati bodhi-	
satto ekasamvaccharam	195
Nāvāya pamāṇam	21
Nikati parassa haraṇam	12
Nikati, vañcanānam visesā	12
Nigrodhakumārena	
sahajātā tayo	38

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Na]

Nippaṇṇo andhabālo	221
Nibbānameva panekam	
paramatthasaccam	79
Nibbānassa patthanā	243
Nibbānuppattito paṭṭhāya	
jāti nāma niratthakā	303
Niyāmakasippa	140
Nisītha, majjhanhikānam raho	434
Nerayikasattānam	
kammakaraṇā-	
nubhavanaṭṭhānam	3

[Pa]

Paṅka	223
Paṅka, palipānam visesatā	484
Paccekabuddhato sabbaññu-	
bodhisattānaññeva	
upāyapariggahaññānam	
mahantataram	341
Paccekabuddhānam veso	116
Pañcasīlamattam rakkhanto	
nāma natthi	361
Pañcātapa	298
Paññādasakam	397
Paññāya titto seṭṭho	175
Paññāya pasamsanam	224
Paṭikkhepavarā cattāro	96-7
Paṭhamabodhiyam Bhagavato	
anibaddhupaṭṭhākā	96
Paṇḍitā nāma khantibalā	313
Paṇṇikakamma	448, 451
Pattidāna	350
Padavaḷaṇjam paññāyatu	383

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]	
Padumakumāra	190
Padumabyūha	343
Pabbajitassa araṇṇaṃ sādhu	482
Pabbajitā āgamissanti	
tato tato	480
Pabbajitānaṃ	
nīharaṇaṃ vijitā	480
Pabbajitānaṃ maggaṃ disvā	
kathaṃ pabbajjaṃ na	
gaveseyyaṃ	486
Pabbajitukāmā ime harantu	493
Pabbajjā nāma uḷārā	494
Pabbajjā nāma	
parapaṭibaddhajīvikā	453
Pabbajjā nāma sobhanā	483
Pabbajjāpuṇṇaṃ nāma	
Buddhādīhi pasatthaṃ	33
Pabbhāradasakaṃ	397
Paralokassa atthitā	338
Parikhā tisso	107
Parisuddhasīla	23
Paveṇipālaka	447
Pāṭihāriyakaraṇaṭṭhāna	264
Pāṭihāriyapakkha	321
Pāṭihāriyānaṃ katabhāvo	
āsālhipuṇṇamāsiyaṃ	264
Pādadhovana-udakaṃ	
abhisekodakaṃ	378
Pāramitānaṃ ānubhāvo	428
Pāramiyo apūretvā	
sabbaññutaṃ pāpuṇitum	
samattho nāma natthi	407
Pāribhogikaṃ	229

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]	
Pāsādo sattabhūmiko	107, 379
Pitā nāma nibaddho natthi	
imesaṃ	478
Pitugottameva pamāṇaṃ	150-1
Puñṇābhīratānaṃ ānisaṃsā	272
Puttadhītānaṃ patthanā	317, 458
Puttavarassa dānaṃ	480
Pubbahetusampadā	97
Purisaṃmāraṇaṃ nāma bhāriyaṃ	44
Purisā nāma naggā na honti	162
Petanagara	5
Pokkharaniyā ārakkhā	151
Porāṇakapaṇḍitā kodhaṃ	
na kariṃsu bāhiraśāsanepi	22
[Pha - Ba]	
Pharusānaṃ kāraṇāni	480
Phalasaddhāya āgatāgatānaṃ	
dānaṃ dehi	381
Phussaratha	38-9
Bandhāgārānaṃ	
vivaṭakaraṇaṃ	178
Bandhulasenāpatino bhāgi-	
neyyo Dīghakārāyano	154
Bandhulassa saro	152
Bala	503
Balagumba	345
Baladasakaṃ	397
Balavāmukhasamudda	145

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ba]

Balikamma	247, 255
Bāhiravatthu adinnaṃ	
nāma natthi	403
Buddhasaṅgharatanānaṃ	
sakkārakaraṇaṃ	369
Buddhūpanissayasampadā	97
Buddhe anuppannepi dānaṃ	
adaṃsu porāṇakapaṇḍitā	369
Buddhepi anuppanne	
viceyyadānaṃ adaṃsu	
porāṇakapaṇḍitā	361
Bodhimaṇḍassa pūjā	236
Bodhirukkhānaṃ pūjā	230
Bodhisattānaṃ adhiṭṭhānaṃ	
nāma samijjhati	377
Brahmavihārabhāvanāya	
ānisaṃsā	27
Brāhmaṇa	9, 366

[Bha]

Bhaccāti mātā pitā	
sesabandhu ca	300
Bhaṇḍāgārikatṭhānaṃ nāma	
sabbasenānīnaṃ	
vicāraṇārahaṃ	42
Bhavantarāni tīṇi cattāri	
gacchantāpi dāhaviṣṣāsava	401
Bhavā tayo ādittā viya	490
Bhikkhū nāma mantakusalā	342
Bhūmisīsassa jānaṃ	345
Bhedanadhammaṃ bhinnaṃ	153
Bhojanaṃ nāma	
vissāsaparamaṃ	147

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ma]

Makkhikāvedhanassa ādīnavā	29
Maṅgalagīta	392
Maṅgalapaññaṃ aññatra	
Bhagavatā añño kathetuṃ	
samattho nāma natthi	73
Maṅgalavattapūraṇānaṃ	
ānisaṃsā	79
Maṅgalahatthī sabbaseto	92
Maṅgalāni tīṇi	
ahesuṃ ekato	324
Maṅgalānaṃ vivādā	73
Maṅgalā, maṅgala-assānaṃ	
aṅgāni	141
Maṅgalā, maṅgalarathānaṃ	
aṅgāni	141
Maṅgalā, maṅgala-	
hatthīnaṃ aṅgāni	140-1
Maccu nāma na sakkā	
kenaci jinituṃ	497
Majjhimaporisa	503
Maṇimayasopānaṃ majjhe	266
Maṇimekhalā devadhītā	17
Maṇḍa	234
Maṇḍabya	379
Maṇḍalāni tīṇi	182
Matakehi saddhiṃ mayhaṃ	
yuddhaṃ nāma natthi	152
Matasattānaṃ paridevanā	
niratthakā	131
Matassa nāma paṇā	
paṭi-ānetuṃ na sakkā	42
Manussapheggū nāma	
asārakamanussā	57
Manussabhāsāya kathaṃ	434

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ma]

Manussattaṃ dullabhaṃ	1
Manussavācāya abhāsi migo	259
Manussasārīrenea devalokaṃ	
gacchanti paṇḍitā	355
Manussā nāma aññaṃ	
mukhena bhāsanti aññaṃ	
kāyena karonti	262
Mantasajjhāyana	298
Mantosadhānaṃ ānubhāvo	460
Mandadasakaṃ	397
Maraṇaṃ dhuvāṃ, jīvitāṃ	
addhuvāṃ	114
Mahākāṇhasunakhassa	
bhukkasaddo	183
Mahāpaññaṅuṇo pākaṭo	
Sāriputtattherassa	267
Mahāpathavī	465
Mahābodhipūjāya phalaṃ	236-7
Mahābodhirukkho cetiya-	
meva	229
Mahābhinnikkhamanaṃ	
nikkhantoyeva Tathāgato	
pubbepi	478, 495
Mahābhinnikkhamana	122
Mahāmaṅgalāni aṭṭhatimsa	73
Mahāmahadivasa	379
Mahāsattassa saccakaraṇaṃ	145
Mahāsaddā cattāro Jambudīpe	183
Mahāseṭṭhissa Bodhirukkho	230
Mahesī	138
Mātaṅgassa adhiṭṭhānaṃ	377
Mātāpitūnaṃ posanaṃ nāma	
paṇḍitānaṃ vaṃso	281

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ma]

Mātugāmaṃ nissāya	
mahantaṃ	
yasaṃ sampatto	289
Mātugāmaṃ nissāya	
sotthibhāvo	78
Mātugāmassa atirekadukkhaṃ	316
Mātugāmo nāma akataññū	
mittadubbhī	127
Mātugāmo nāma	
appamattakenāpi bhāyati	416
Mātugāmo nāma	
visuddhasattepi	
sāṃkiliṭṭhe karoti	472, 477
Mātugāmo lāmakko	
pāpo	194
Mātupahārassa nissando	5
Mātuviyogānaṃ dukkhā	91
Mātusamabhariyā	317
Mānānaṃ niggaṇhanaṃ	328
Māno vaḍḍhanto nirayaṃ	
upanessati	328
Migaludda	434
Micchājīvapaṭipatti	374
Micchātapa	298
Mitabhāṇino nāma maraṇa-	
dukkhā muccanti	252
Mittadubbho lāmakko	353
Mittadhammānurakkhaṇa-	
katika	316
Mittabhāvassa avijahanatā	390
Mittā, mittānaṃ lakkhaṇāni	198-9
Mitte nissāya laddhā amhehi	
dārakā	295

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ma]

Mitte nissāya sotthibhāvo	78
Mithilanagarassa paricchedā	316
Mukhaṃ nissāya dukkhaṃ anubhoti Kokāliko	246
Muddhā phalissati sattadhā	389
Mettāya ānubhāvo	194-5, 419
Mettāvihārī sabbesaṃ piyo hoti parūpakkamena avikopiyo	76
Momūhadasakaṃ	397
Moraparittassa ānubhavo	335
Morassa rūpasampatti	333

[Ya]

Yakkhānaṃ ānubhāvo	83
Yakkhānaṃ balikammaṃ	117
Yakkhā nāma tālapaṇṇassa ayogharassa ca bhāyanti	496
Yamakapāṭihāriyaṃ asādhāraṇaṃ sāvakehi	265
Yamassa āṇāpavattiṭṭhānaṃ Ussadanirayaṃ	406
Yācitakānaṃ dānakālo	358
Yuddhaṃ tividhaṃ	343, 345
Yuddhasaṃvidhāne cheko dhanuggahatisso	343, 349
Ye ye gantum cittaṃ uppādentī,	
te te Sāvattiṃ pattameva	265
Yonisomanasikārasampadā	97

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ra]

Rajatamayasaopānaṃ ekasmiṃ passe	266
Rajjābhiseka	324
Raññā nāma nisammakārinā bhavitabbaṃ	30, 192
Raññā nāma rājakiccesu appa- mattena bhavitabbaṃ	177
Rañño dhammikabhāve sati parisāpissa dhammikā	177
Ratanadhanāni satta	309
Ratanapāsādassa paricchedā	318, 324
Ratti, divārakkhā- varaṇaparitta	334
Rāgādikilesānaṃ niggaṇhanaṃ	326
Rājakakudhabhaṇḍāni pañca	39
Rājūsu sevakānaṃ sotthi- bhāvo	78
Rukkhadevatānaṃ balikammaṃ	156
Rukkhe nibbattadevatā aññattha gacchatu	156
Rūpadhammato nāmadhammānaṃ nirodho javo	215

[La]

Lakkhī	281
Lokatthacariyā	181-2
Lokadhammā atṭha	132
Lokapaveṇī	227
Lokapālā nāma natthīti	287
Lokavivaraṇaṃ pāṭihāriyaṃ	266

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[La]

Lokāyatavedasamayo	
nissāro	431
Loko vinassati	187
Lobhassa ādīnavā	354
Lobhānaṃ niggaṇṇanaṃ	327
Lobho anekādīnavo	13
Lolabhāvo nāma	
pāpako	70
Lohitapakkhādikābādhassa	
sabhāvo	172

[Va]

Vaṃsānupālaka	317
Vaggulivata	298
Vaṅkadasakaṃ	397
Vacanapaṭivacanagāthā	
aññoññassa	429, 452
Vañcanaṃ parasantaggahaṇaṃ	12
Vaṇṇadasakaṃ	397
Vanappatijettṭhaka	230
Vantādo	490
Vayo tividho	114, 492
Varasampadāya aṅgāni satta	97
Varānaṃ guṇadosā	11
Vassasataṃ ārogyaṃ taṃ	
passeyyaṃ	483
Viceyyadānaṃ mahapphalaṃ	361
Viṭaṭūbhassa verāni	154-5
Visākhāya varā aṭṭha	315
Vejjānaṃ vijjā	503

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Va]

Vetaraṇiniraya	273
Vedā aphalā	300
Veneyyānaṃ saṅgaṇṇanaṃ	228
Vemānikapetānaṃ	
anubhavanaṃ	3
Veyyagghi	347
Veraṃ nāma natthi tassa	
ekasattena saddhiṃ	72
Verāni na sammanti verena	210

[Sa]

Sakaṭabyūha	343
Sakkarañño sāsana-	
paggaṇṇanaṃ	182-3
Sakkassa ārocanaṃ	266
Saṅkassanagaraṃ	
devorohaṇaṭṭhānaṃ	266
Saṅkassanagaraṃ Sāvattṭhito	
tiṃsayojanaṃ	266
Saṅkhāragataṃ	
anassanadhammaṃ	
nāma natthi	169
Saṅkhārā bhijjanti anivattitvā	501
Saṅgati, santhavānaṃ visesā	100
Saccakiriya	31, 341
Saccena etena suvatthi hotu	31-2
Satapākatela	280
Sattā kammaśakā	131, 482
Sattānaṃ abhayaṃ deti rājā	262
Sattānaṃ jīvitaṃ parittaṃ	
tāvakaḷikaṃ	124

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Sattānaṃ jīvitasāṅkhārāpi tiṇagge	
ussavabindhusadisāva	122
Sattānaṃ jīvitasāṅkhārassa parittatā	483
Sattānaṃ nānābhāva, vinābhāvā	114
Sattānaṃ vicaraṇakāraṇāni	312
Sattā pariḥāyanteva jīvita- vaṇṇacakkhupasādādīhi dine dine	110
Sattā maccuparāyaṇā	130
Sattā vasanti ekato appakasmimyeva kāle	114
Sattuno paccuggamaṇaṃ	182
Santike vasantopi dūreyeva	218
Sannaddhayodha	353
Sappavisassa pātanaṃ	31-2
Sabbabuddhānaṃ kilesa- viddhaṃsanatṭhānaṃ	233
Sabbasaṅkhāragatānaṃ bhijjanaṃ	502
Samāna-jātikula	304
Samuddo anekādīnavo	2
Sammutimaraṇa	483
Sayaṃ-jātasālīvana	276
Sayanadasakaṃ	397
Sarīraṃ nāma byādhidhammaṃ	15
Sarīraṃ bahurogasādhāraṇaṃ sasaṃyamaṃ caraṇaṃ sabhāvabhūtaṃ	300

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Sahassathāmadhanu	150
Sahāya, sahāyamattānaṃ visesā	77
Sahāyā nāma sahapaṃsukīlītā	77
Sahāye nissāya sothhibhāvo	78
Sākiyānaṃ pubbakammaṃ	155
Sākiyā nāma jātiṃ nissāya atimānino	148
Sārīrikaṃ	229
Sālibhatta	162
Sāvitti	186
Sāsanassa osakkaṇaṃ	182
Sāsanassa vassasahassassa pavattakāraṇaṃ	182-3, 187
Sāhasikakamma	485
Siloka	366
Sīmantiṇī	310
Sīlassa akhaṇḍatā	459, 460-2
Sukhamāvahati dhammo suciṇṇo	504
Subhāsita, dukkathitānaṃ ānisaṃsādīnavā	255
Surāchaṇa	117-8
Surā brahmacariyassa viṣaṃ	223
Surāmeraya	119
Suvaṇṇamayasaṃpānaṃ ekasmiṃ passe	266
Sūrā sattaṭṭha	162

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Sa]	
Snehānaṃ ādīnavā	13	Soḷasavasso sūro	
Sokaḍukkhānaṃ uppajjana-		thāmasampanno	496
kāraṇāni	307	[Ha]	
Sopānāni tīṇi	266	Hatthipālassa sāsanaṃ	494
Somayāga	119	Hatthimahā	96
Somayāge upaṭṭhite		Hānidasakaṃ	397
rājāno upari		Hitāhita	270
nahāyanti, niṭṭhite		Hīnavāda	339
nisīdanti	367-8		

Jātakatṭhakathāya catutthabhāge

Nāmānaṃ anukkamaṇikā

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko	Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Akittitittha	238	Ariṭṭhapura	402
Akittidvāra	238	Alaṅkatacetiya	48
Akittipaṇḍita	238, 243	Avantiraṭṭha	390, 398
Akittikumāra	237	Asitañjana (nagara)	80, 83
Aggideva	81	Assapāla	480, 484
Aṅkura	81, 84	Ahidīpa	238
Aṅgarājā	457	[Ā]	
Aṅgaraṭṭha	457	Āṇimaṇḍabya	30, 37
Aṅgulimāla	182	Ānandatthera	7, 15, 27, 37, 43, 59, 69-ādi
Aciravatī (nadī)	168-9	Ānandabodhi	230
Ajapāla	480	Āḷavaka (yakkha)	182
Ajātasattu	154, 342-3	[U]	
Ajjuna	81	Ukkusasakuṇarājā	289
Añjanadevī	81, 84	Uggasena (rājā)	460, 467, 471-2
Atulamba (rukkha)	324	Ujjenī	390, 398
Adhamma (devaputta)	102, 105	Uṇṇanābhi	489
Adhammikadevaputta	168	Uttarapañcāla (nagara)	396, 432, 447
Anāthapiṇḍika	147, 189, 229	Uttarapañcāla (rājā)	392
Anitthigandhakumāra	472, 476-7	Uttarapatha	80
Anuruddha	243, 288, 314, 332, 360, 413, 495	Uttaramadhura (raṭṭha)	80
Anotattadaha	213, 369, 380	Udayabhaddakumāra	106
Andhakaveṇḍa (dāsa)	80-2		
Ayujjhanagara	83		
Ayogharakumāra	496, 504		

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[U - E]

Udayabhaddarājā	113-4
Udayabhaddā (kumārī)	106
Udena	376, 390
Uddālaka (kumāra)	297
Uddālaka (tāpasa)	298, 304
Uddālakarukkha	300
Upakaṁsa	80
Upakaṁcana (tāpasa)	305, 307
Upakaṁcanakumāra	304
Upavāṇatṭhera	96
Upasāgara	80-2
Upāli	266
Uposatha (kumāra)	139
Uposatha (hatthī)	232
Uppalavaṇṇā	314, 424
Uruvelakassapa	282
Usīnaka (rājā)	182
Esukārī (rājā)	478-9, 481, 486, 495

[Ka]

Kaṁsa	80
Kaṁcanadevī	304-5, 310
Kaṭṭhavāhana (rājā)	150
Kaṇḍa (uyyānapāla)	265
Kaṇḍambarukkha	264
Kaṇha (isi)	7
Kaṇhadīpāyana (isi)	37, 83, 88
Kadambarukkha	289
Kapilapura	49

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ka]

Kapilaraṭṭha	396
Kapilavatthu	7, 149, 155, 282
Kambojaraṭṭha	467
Kaliṅgaraṭṭha	230
Kassapa (tāpasa)	222, 240
Kassapa (Buddha)	1, 182, 311
Kassapaṭṭhera	69, 314, 332, 495
Kaḷāraṇḍa	247, 255
Kāradīpa	238
Kālamattika-aṭaviya (yakkha)	82
Kālayonaka	83
Kāliṅgakumāra	232
Kāliṅga (rājā)	230, 233, 235
Kāliṅgacakkavatti	233
Kāliṅgabhāradvāja	232, 235, 237
Kāvīrapaṭṭana	238
Kāsi (nigama)	22
Kāsi (rājā)	226
Kāsigāma	44, 116-7, 342
Kāsiraṭṭha	28, 50, 97, 100-1, 106, 117-ādīpiṭṭhesu
Kālī (gaṇikā)	249, 250
Kāḷudāyī	314
Kuṇḍika	287
Kuru (raṭṭha)	140, 447
Kurukaccha (gāma)	140-1
Kusa (rājā)	183
Kusinārā	151, 154
Kūṭajaṭila	345, 349
Kelāsa (pabbata)	232

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ka]

Kokālika	243-4, 246, 255
Kokālikaraṭṭha	243
Korabya	362
Kosala (raṭṭha)	134, 160
Kosala (rājā)	147-8, 151, 154, 177-8-ādipiṭṭhesu
Kosambaka (rājā)	28, 55
Kosambī (nagara)	28, 55, 376 392, 398
Kosiyagotta	276-7, 279

[Kha]

Khemasara	425, 428
Khemā (aggamaheṣī)	257, 334 413-4, 419, 424-5
Khemā (bhikkhunī)	431
Khujjuttarā	314

[Ga - Gha]

Gajaṅgala (nagara)	309, 311
Gandhamādana (pabbata)	440
Gandhāra (raṭṭha)	99
Gotamabuddha	37, 168-9, 188, 201, 263
Gopāla	480, 486
Ghaṭapaṇḍita	81, 84, 86, 90

[Ca]

Cakkadaha	232
Candakinnara	283, 288

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ca]

Candakinnarī	282-3
Candadeva	18
Candapabbata	283, 287
Candā	283, 288
Campānadī	457
Campeyya	457, 464-5, 468, 472
Ciñcamāṇavikā	188, 197
Citta (kumāra)	390-1
Cittakūṭa (pabbata)	213-3, 216 219, 425, 428, 431
Cittagahapati	314
Cittapaṇḍita	392
Cittamiga	413, 415, 417-9, 420, 422-ādipiṭṭhesu
Cundatthera	96
Cūlakāliṅga	230-2
Cūlapanthaka	224
Cūlapalobhana	472
Cūlanārada	219, 224
Cūlahama	413

[Cha - Ja]

Channa	281, 424, 431
Janasandhakumāra	177
Jambudīpa	39, 83-4, 102, 106, 162
Javanahama	212, 219
Jātimanta (tāpasa)	389
Jātimanta (brāhmaṇa)	388
Junhakumāra	97, 100

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ja]

Juṇharājā 97
Jetavana 1, 15, 22, 28,
43, 59, 91, 96-ādipiṭṭhesu

[Ta]

Takkasilā 7, 38, 55, 74,
97, 99, 172-ādipiṭṭhesu
Takkāriya (paṇḍita) 255
Takkāriya (māṇava) 246, 248
Tacchasūkara 343, 345,
348-9, 350
Tambapaṇṇidīpa 494
Tikūṭa 441
Tuṇḍila 249
Turūbrahmā 246

[Da]

Dantapura (nagara) 230, 232
Dantapura (raṭṭha) 236
Damiḷaraṭṭha 238
Dasarathamahārājā 126-7
Diṭṭhamaṅgalikā 377-9, 384
Dibbacakkhuka (tāpasa) 448
Disāpāmokkha 172
Dīghakārāyana 154
Devagabbhā 80-1
Devadatta 37, 43, 55, 59,
96, 101-ādipiṭṭhesu
Dvāravatī (nagara) 83-4

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Dha]

Dhataratṭha (haṁsa) 426, 428
Dhanapāla 413
Dhanuggahatissa 350
Dhanuggahatissatthera 342-3, 349
Dhamma (devaputta) 102, 105
Dhammaguttatthera 494
Dhammapālakumāra 50-1, 55
Dhammapālagāma 50
Dhammikadevaputta 163-4

[Na]

Nanda (sakyaputta) 224
Nandatthera 96
Nandamūlapa-
bbhāra 116-8, 368, 371
Nandigopā (paricārikā) 80
Nammadā (nadī) 392, 398
Naḷakāradevaputta 318, 323
Nāgadīpa 238
Nāgamuṇḍā (dāsī) 148
Nāgasamālatthera 96
Nāgitatthera 96
Nārada (rājā) 223, 358, 360
Nigrodhārāma 7, 38-9, 40, 43
49, 282
Nerañjarā (nadī) 392, 398

[Pa]

Pajjuna 81
Pañcasīkha 66, 69
Pañcāla (rājā) 432

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Pa]

Paṇḍaraka	441
Paṇḍukaṇḍa	324-5
Paṇḍukambalasilā	8
Patikolamba	433
Padumakumāra	192
Pasenadirājā	342
Pālileyya (nāga)	314
Piṅgalabrāhmaṇa	246-7
Piṇḍolabhāradvāja	263, 276
Pukkusāti	182
Puṇṇa	314
Puṇṇaka (yakkha)	183
Pupphaka (sūva)	432, 435, 439
Pupphavatī	122
Pubbārāma	315

[Pha - Ba]

Phussadevatthera	494
Baka (brahmā)	182
Bandhula (senāpati)	151-4
Baladeva	81-2
Bahuputta (rājā)	430
Bahuputtaka (rājā)	425
Bahuputtika	478
Bārāṇasī (rājā)	198, 212, 316, 334
Bārāṇasī (raṭṭha)	1, 7, 16, 22-4, 28, 38-9, 40
Bimbisāra (rājā)	264, 342
Bodhikumāra	22

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ba]

Brahmadattakumāra	316
Brahmadattarājā	7, 16, 22, 44, 60, 91, 97-ādipiṭṭhesu
Brahmavaḍḍhana (nagara)	122

[Bha]

Bhaṇḍukaṇḍa	324
Bhaddakāpilānī	495
Bhaddaji	325
Bhaddasāla (devarājā)	160
Bhatarakumāra	127, 129, 130, 132-3
Bhallātiya	439, 440
Bhogavaḍḍhamāna (gāma)	81

[Ma]

Magadha (raṭṭha)	37, 326, 457
Magadha (rājā)	276, 457
Magadhakhetta	277
Majjharañña	388-9
Majjharaṭṭha	388
Maṇimekhalā	17
Maṇḍabya	28-9, 30, 32, 34, 36-7, 381
Madda (raṭṭha)	231
Madda (rājā)	231
Mantidattatthera	342-3
Malayamahādevatthera	494
Mallagiri	441
Mallikā	151-4, 327, 446

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ma]	
Mahākamsa (rājā)	80
Mahākañcanakumāra	304
Mahākañcanapaṇḍita	305
Mahākappinatthera	182
Mahākassapatthera	181, 390
Mahākālīṅga	230, 232
Mahākosalarājā	342
Mahādevatthera	494
Mahādhanaka (seṭṭhi)	256
Mahānāgatthera	494
Mahānāma	148, 150
Mahāpaduma	194-5
Mahāpanāda (kumāra)	323-5
Mahāmāyādevī	96, 133, 456, 495
Mahāmoggallāna	69, 229, 266, 296
Mahārakkhita (tāpasa)	447, 456
Mahāli (licchavi)	151
Mahāvaḍḍhakī (gāma)	161
Mahāsaṅgharakkhitatthera	494
Mahāsāgara (rājā)	80
Mahāsivatthera	494
Mātaṅgapaṇḍita	376, 379, 387, 390
Mātali	69, 187, 355-6, 358, 360
Mālāgiri	441
Migāramātu	315
Mittabandhaka-upāsaka	288

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ma]	
Mittavindaka	1, 2, 6
Mithilā	316, 355, 358
Mudurājā	194
Meghiyatthera	96
Moggallāna	219, 314, 332, 495
Moḷininagara	16, 122
[Ya]	
Yasavatī (kumārī)	237
Yugantarapabbata	213-4, 265
Yudhañcaya	122, 125-6
Yudhiṭṭhilakumāra	125-6
[Ra]	
Rakkhitakumāra	74
Rammanagara	122
Rājagaha	37, 73, 154, 276
Rājagaha (seṭṭhi)	263
Rāmapaṇḍita	126-9, 132-3
Rāhulatthera	27, 37, 72, 115, 160, 296
Rāhulamātā	282, 472
Reṇurājā	447
Rohaṇa (migarājā)	414, 416-7, 420, 424
Rohaṇa (sara)	414
Rohiṇeyya (amacca)	84

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[La]

Lakkhaṇakumāra 126
Lakkhaṇapaṇḍita 127-8, 132-3
Laṭṭhivana 282
Licchavirājā 151

[Va - Sa]

Vaṃsa (raṭṭha) 28
Vajirakumārī 343
Varuṇadeva 81
Valāhaka (assa) 232
Vāsudeva 81, 83-4, 88, 90
Vāseṭṭhī (brāhmaṇī) 488
Viṭaṭṭubha 149, 150, 154-5
Videharatṭha 355
Vidhurapaṇḍita 361, 363, 369
Visākhā (upāsikā) 37, 147,
189, 229, 315,
325-ādipiṭṭhesu
Vissakamma (devaputta) 324, 493
Vejayanta 355, 357, 360
Vetaraṇi (niraya) 273
Vettavatī (nagara) 388
Vettavatī (nadī) 388
Vepulla (pabbata) 232
Vesālī 151
Vessavaṇa 325
Veḷunigama 154
Veḷuvana 37, 55-6, 144,
256, 413-ādipiṭṭhesu
Saṃvarakumāra 134-5
Saṃvaramahārājā 135, 139

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Sa]

Sakka (devarājā) 8, 14, 68-9,
113, 115, 171,
182-ādipiṭṭhesu
Saṅkassanagara 266
Saṅkha (brāhmaṇa) 16
Sattigumba 432-3, 439
Sabbadatta (rājā) 122
Sambhūta (kumāra) 390-1
Sambhūta (paṇḍita) 392
Sārabhamiga 263, 268, 269, 275
Saviṭṭhaka 44
Sahampatibrahmā 266
Sāgatatthera 96
Sāgara 80
Sāgala (nagara) 231
Sātāgira (yakkha) 314
Sādhinarājā 355, 358
Sāriputtatthera 37, 55, 69,
90, 96, 133, 139-ādipiṭṭhesu
Sālikedāra 276, 281
Sāliddiya (gāma) 276-7, 279
Sāvatthi 15, 59, 126, 147,
149, 150-ādipiṭṭhesu
Siddhattha 328
Simbalivana 276-7, 279,
432
Sivikumāra 402
Sivimahārājā 402-3,
408, 413
Siviratṭha 402

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Sītādevī	126-7, 132
Sīvika (vejja)	405, 407-8, 413
Sucandakapāsāda	411
Sutanā	413, 416-7, 420, 422, 424-ādipiṭṭhesu
Sudassana (nagara)	122
Sudassana (nāgarājā)	183
Sunakkhattatthera	96
Sudhammā (aggamahesī)	448, 450, 455
Suddhodanamahārājā	133, 495
Suppārakakumāra	140
Suppārakapaṇḍita	141, 146
Sumanā	458, 461, 464, 472

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Sumukha (haṁsa)	425-8, 431
Sumedhā	316-7-9, 325
Surāchaṇa	117
Surucikumāra	315-6-7
Surucimahārājā	316, 324
Surundhana (nagara)	115, 122
Sūriyadeva	81
Sena (sakuṇa)	289
Somanassakumāra	448, 456
Somayāga	119
[Ha]	
Hatthipāla	480-2, 484
Himavanta	8, 23, 27-8, 74-5, 91, 95-116-ādipiṭṭhesu

Jātakatṭhakathāya catutthabhāge

Nānāpāṭhā

Paṭhamo mūlapāṭho, Sī = Sīhaḷapotthakaṃ, Syā = Syāmapotthakaṃ, Kaṃ = Kambojapotthakaṃ, I = Iṅgalisapotthakaṃ, Ka = kesuci Marammapotthakesu dissamānapāṭho, Ka-Sī = kesuci Sīhaḷapotthakesu dissamānapāṭho.

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[A]

Akaraṃ = Akari (Sī)	242
Aganhu = Aganhum (Sī, Syā, I)	118
Aganḥūti = Aganḥunti (Sī, Syā, I)	119
Agamā = Agamāsi (Syā, Ka)	233
Aggavandanaṃ = Bhagavantam (Sī, Syā)	189
Aggīva suriyova = Aggī suriyo ca (Syā)	142
Accinnaḷāhakaśadisānaṃ = Channaḷāhakaśadisānaṃ (Sī)	
Chinnaḷāhakaśadisānaṃ (Syā, I)	219
Accheraṃ = Acchariyaṃ (Sī, Syā, I)	198
Achambhito = Asambhito (Sī, Syā, I)	93
Achambhitoti = Asambhitoti (Sī, Syā, I)	92
Aññaṃ = Añño (I, Ka)	174
Aññaṃ sahiraññaṃ = Aññāsaṃ hiraññaḷakotṭhaṃ (Sī, I) Aññaṃ ṭhānaṃ (Ka)	187
Aññepi = Aññenapi (Sī, I)	72
Añño paripantho = Rañño paṭibaddho (Ka)	163
Aticittoti = Acittoti (I)	254
Aticchaṃ = Atricchaṃ (Ka) Atriccho (I)	4
Atittarūpo = Atittirūpo (Ka)	173
Atipatatīti = Adhipatatīti (Sī, Syā, I)	114
Atimaññitthāti = Atimaññitthoti (Sī)	320
Atimuttakasusāne = Adhimuttikasusāne (Syā)	
Adhimuttakasusāne (Ka)	28

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[A]

Atīte = Atītā (Syā)	398
Atīva dīghaṃ passasi = Atidīghasuttosi (Sī)	166
Attani = Attano (Ka)	227
Attano vimānavināsatopi -pa- carati = Attano vimāna- vināsatopi -pa- carati (Sī)	159
Atthaṃ = Mā taṃ (Sī, Syā, I)	205
Atthacarakaṃ = Atthacaraṃ (Sī, I) Atthacariyaṃ (Ka)	197
Atthavaśaṃ gatā meti = Attavaśabhata imeti (Sī, Syā, I)	252
Atthasahasassa taṃmuhuttaṃ dassanavasena = Atthaṃ purisassa sahassehi cintitaṃ taṃmuhuttadassanavasena (Syā) Aṭṭhahi sahassehi cintitattaṃ muhuttaṃ dassanavasena (Ka)	323
Attho = Anatto (Syā)	248
Atha rājā manupāyāsi = Pākāraparikkhepaṃ kāresi, atha rājā pāyāsi (Sī, Syā, I)	236
Adāsayaṃ = Adāpayāsi (Syā, I)	373
Adu = Ādu (Sī, I) Ādū (Syā)	137
Addhāharissa'mbaphalanti = Athāharissambaphalanti (Sī, I)	204
Anatthe koṭṭhāse = Anattāhaṃva koṭṭhāsaṃ (Ka)	311
Anatthakammāni = Dāruṇakammāni (Syā) Akaraṇāni kammāni (Ka)	242
Anatthakārako = Atthakārako nāma natthi (Syā)	22
Anāgāmī ca = Anāgāmīti ca (Sī) Anāgāmīti (I)	246
Anādiyitvāti = Anāditvāti (Sī, Syā)	353
Aniccābhibhūtabhāvena = Aniccatābhibhūtassa (Sī, Syā, I)	7
Anivattitvā = Nivattitvā (Sī)	9
Anīkaṭṭhāti = Aṇīkaṭṭhāti (Sī)	138
Anucaṅkamamāno = Anucaṅkamanto (Sī, Syā, I)	7
Anupaṭṭhahante = Anuṭṭhahante (Ka)	203
Anuvattateva = Anuttare carāma (Ka)	166
Anedho = Anindho (Sī) Anindo (Syā)	27
Antimagandhano = Antimagandhino (Sī, Syā, I)	34

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[A]

Andhakaveṇḍo = Andhakavenahu (Sī, I) Andhakaveṇḍu (Syā)	80
Anvāgatāti anu āgatā, isayo = Anwāgatāti isayo (Sī)	
Anvāgatāti āgantvā isayo (Syā)	386
Apaṅgā = Aṅgapaccaṅgāni (Ka)	219
Apaññāyamānassa = Apaññāyamānassatthāya (Syā, Ka)	86
Aparicitto aticittoti = Paracittena aticittoti (Sī, Syā)	
Paracittena acittoti (I)	254
Abajjhivāva = Abandhitvāva (Sī, Syā, I)	335
Abhayagirivāsī = Bhaggirivāsī (Sī, Syā, I)	494
Abhikaṅkhanto = Aticaṇḍena (Ka)	234
Abhijātoti abhijāto suddhajāto = Abhijātoti atijāto (Sī, I)	
Abhijātoti ubhato suddhajāto (Syā)	322
Abhinadanto = Vijambhiyamāno (Ka)	189
Abhimatthiyamāno = Abhimanthiyamāno (Sī)	
Abhimaddiyamāno (Ka)	459
Abhuttaḥhogeti evaṃ = Abhutvā bhogeti abhutvāva bhoge.	
Vajateti evaṃ (Syā, Ka) Abhutva bhogeti	
abhutvā bhoge. Vajateti evaṃ (I)	487
Ambaṭṭhavessehīti = Ambaṭṭhavessehīti (Sī, Syā)	367
Ammāti maṃ vadasīti = Ammāti mā vadesīti (Syā)	
Kim maṃ vadasīti (Ka)	191
Amhākaṃ = Tumhākaṃ (Sī, I)	191
Ayasalāke = Ayathāle (Sī, I) Musale (Syā)	327
Ayoge = Adhurāyaṃ (Ka)	242
Ariṭṭhapuranagare = Ariṭṭhapure (Sī)	402
Alañhi = Apeti (Sī, Syā, I)	408
Alampāyanamantaṃ = Alambāyanamantaṃ (Sī)	
Ālambhāyanamantaṃ (Syā)	
Ālambanamantaṃ (I)	459

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[A]

Allāyateti udakabharito viya allo = Addāyateti udakabharito	
viya addo (Sī, I)	352
Allīnattā = Allīyitattā (Syā) Allīyattā (Ka)	218
Avarujjhanti = Avarajjhissanti (Sī, I)	430
Aviravanteyeva = Aḍḍharatteyeva (Syā, Ka)	84
Avisayhaṁ = Pasayha (Ka)	227
Asappurisacittehi = Asappurisacintehi (Syā)	187
Asambhataṁ = Asambhūtaṁ (Sī, Syā, I)	179
Assāsayingtvā = Vissamitvāna (Sī, Syā)	94
Asilaṭṭhiñceva kaṇḍavāraṇaṅca = Asiñceva cammakaṇḍavāraṇaṅca (Syā)	
Asītihaṭṭhisahassaparivāro = Asītisahassahatthiparivāro (Syā, Ka)	91
Assu-kāro = Su-kāro (Sī, Syā, I)	179
Ahaṁ na gatapubbo = Ahaṁ kahaṁ gatapubbo (I)	
Ahaṁ anāgatapubbo (Ka)	66
Ahaṁ paripūrayāmi = Ahaṁva pūrayāmi (Ka)	123
Ahameva ekā = Ahamidha (Sī, I)	488
Ahiṁ avhāyamāno = Ahiṁ avheti, so taṁ avhāyamāno (Sī, Syā)	248
Ahimavhāyamāno = Ahimavhayāno (Sī, I)	248
Aho = Amhākaṁ (Syā)	378

[Ā]

Āgacchatha = Āgacchantu (Sī, Syā, I)	128
Ācariyapūjakadhamme ṭhitaṁ = Ācariyapūritadhamme patitṭhaṁ (Ka)	207
Ācariyabhariyaṁ sakhiṁ = Sakhābhariyaṁ (Sī, I)	185
Āṭāsakuntābhirudāti āṭāsaṅkhātehi = Adāsakuntābhirudāti	
adāsasaṅkhātehi (I)	
Adāsakuntābhirudāti	
ādāsasaṅkhātehi (Syā)	470
Āpādesīti = Āsādesīti (Sī, Syā)	1

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ā]

Ābhatasahassato = Ābhataṃ saḥassato (Sī, Syā, I)	249
Āyavattane ca = Ayapaṭṭeneva (Sī) Ayapatteneva (I)	135
Ārāmavanūpacārā = Vanapacārā vane (Sī, I)	359
Ārā santo = Ārā ṭhitā (Syā, Ka)	217
Āruḷho = Āruya (Syā)	103
Āluvānīti āluvakandā = Ālupānīti āluvakandā (Sī)	
Ālupānīti ālulukandā (Syā, I)	45
Ālopādayo = Lobhādayo (Syā, Ka)	13
Āvellibhanti = Āveṭṭhanti (Sī, I)	384
Āsaṅkaṃ = Āghātaṃ (Sī)	311
Āsīvisoti = Āsīviso so (Sī, I)	223
Āhaññantūti āhanantu = Haññantūti āhaññantu (Syā)	
Āhaññarunti āhaññantu (I)	395

[I - U]

Iccassuhātipi = Iccāsuḥātipi (Sī, Syā, I)	179
Icevaṃ = Iceva (Sī, Syā, I)	211
Itaraṃ = Anāmayanti idaṃ (Syā)	429
Iti assu āhāti = Iccāsu āhāti (Sī, Syā) Icca assu āhāti (Ka)	179
Iti āhu = Iccāhu (Sī, Syā, I)	338
Ito paraṃ = Ito paraṃ vacanapaṭivacanasambandho	
veditabbo (Sī, Syā, Ka)	337
Ito parā sānusāsānī = Iti tassānusāsānāya (Ka)	167
Imamassa rukkaṃ dhuvaphalaṃ = Imassa rukkaṃ	
dhuvaphalaṃ (Syā, I)	9
Imesaṃ = Imaṃ (Sī, Syā)	397
Issoti = Isoti (Sī, I)	209
Uggate = Uggataṃ (Syā, I)	144
Udapajjatha = Upapajjatha (Syā, Ka)	118
Udaraṃ = Uraṃ (Ka)	172

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[U - Ū]

Udiccāti utṭhahitvā = Udiccāti uddham ṭhatvā (Sī)	
Udeccāti uddharitvā (Syā)	32
Udenam nāma vaṁsarājānam = Udenavaṁsarājānam (Sī, I)	376
Uddissakam avatthukam mamāyanamattameva = Uddissakam paribhogiyaṇa sakkā (Ka)	229
Upajjhāyo = Upavajjho (Syā)	383
Upaṭṭhapetvā = Upaṭṭhāpetvā (Sī)	2
Upaḍḍharajjam = Uparajjam (I, Ka)	171
Uparimaṇḍalavāsī = Uparimaṇḍalāyakamalayavāsī (Sī, I)	
Uparikaṇḍakamālakavāsī (Syā)	494
Upalabbhanti = Upasampajjanti (Syā)	322
Upavasitabbo uposathavāsoti = Vasitabbo uposathavāsoti (Sī, I)	
Upavasitabbo uposathoti (Syā)	332
Upahananti = Upaharanti (Ka)	503
Upahanitum = Upaharitum (Ka)	503
Upāyanti = Upāyehi (Sī, Syā)	56
Uppajji, na pana = Uppajji me, uppajjitvā na puna (Syā)	25
Uppannamāno = Uppannamado (Syā, I)	382
Uppannā, aṭṭhahi = Uppannehi (Sī, Syā, Ka)	227
Uplavanto = Upāvasanto (Syā)	164
Uplavissanti = Upalāpayanti (Sī, I) Upāvasanti (Syā)	164
Ubbegappattā = Ubbiggappattā (Ka)	307
Ubhayagamanāgamanabhūmiyopi = Ubhayāgatabhūmiyopi (Sī, I)	61
Umāpupphasarinnibham = Umāpupphasirinnibham (Sī, Syā)	
Ummāpupphasirinnibham (I, Ka)	423
Usīnako = Usīnaro (Sī, I) Ussinnaro (Syā)	182
Ussuko = Uyyutto (Sī, Syā, I)	373
Uḷāravaṇṇa = Uḷāravaṇṇam (Ka)	112
Ūmi uttaritvā jāṇukapamāṇā = Ūmivego uttaritvā kaṭipamāṇā (Ka)	166

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[E]

Ekaṁ = Taṁ (Syā, Ka)	310
Ekaṁ naḷiniṁ = Ekanilinaṁ (Syā)	91
Ekaḡamanasmiṁyeva = Ekamaggasmiṁyeva (Syā)	349
Ekaḡgamapi bhāḡaso = Ekantaṁ api bhāḡato (Sī, Syā, I)	226
Ekato = Ekanto (Sī, I)	194
Ekamante = Ekapanthena (Ka)	210
Ekamāsadvemāsavārena = Ekamāsa-aḑḑhamāsavārena (Syā)	377
Ekaḡadisā = Sādisiyo (Sī, I)	100
Ekūnasataṁ bhāṡikānaṁ = Ekūnasatabhāṡikānaṁ (Syā, Ka)	136
Ekekanettā = Ekanettā (Sī, Syā, I)	404
Ekenamhi = Tenevamhi (Sī, I)	256
Eko = Ekaṁ (Ka)	182
Etādisā nesaṁ dhammikatā = Etādisā dhammikā (Syā)	422
Eva = Evaṁ (Sī, Syā, I)	392
Evametaṁ = Evameva (Ka)	142
Evarūpo paccāmitto, ko = Evarūpo, pacchā ko (Sī)	448
Evāhaṁ = Etañcāhaṁ (Ka)	397
Esitaḡuṇā = Isigaṇā (Sī, I)	79
Eso = Eko (Syā, I)	26

[O]

Otārehi = Ohārehi (Ka)	86
Opi = Okkhipi (Syā) Ukkhipi (Ka)	460
Opuñchitvā = Upalimpitvā (Syā)	378
Olambavilambanantakadharo vā = Olambavilambanantaka- suttakadharo (Syā)	380
Osiñcitvā = Opitvā (Sī, I) Osiñcāpetvā (Syā)	387
Osiñcehi = Opehi (Sī, I) Osiñcāpehi (Syā)	387
Kañcanarūpasadisāṁ = Kañcanarūpasiriyā (Sī, I)	
Kañcanarūpakāṁ viya pajjalantaṁ siriyā (Syā)	195

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ka]

Kaṇḍjikamattakampi = Kaṇḍjikakaṇḍjabhattampi hi (Syā)	147
Kaṭakandhakāravāsī = Katakaṇḍakāravāsī (Syā)	494
Kaḍḍhayati = Galati (Sī, I)	416
Kaṇṇaṃ = Kaṇṇe (Syā, Ka)	2
Kaṇhadīpāyanaṃ = Kaṇhadīpāyano (Sī)	88
Katāni = Tantāni (Sī, I)	489
Kate = Nikkhaṇite (Syā)	46
Kathaṃ = Kim (Sī, Syā, I)	369, 370
Kathitā = Ṭhitā (Sī, I)	103
Kammaṃ = Pāpaṃ (Syā)	3
Kammakāraṃ = Kammakārakā (I, Ka) Kammakāraṇāya (Syā)	142
Kayirā taṃ = Kayirā cemaṃ (Sī, Syā, I)	131
Kara = Kari (Sī, Syā, Ka) Kuru (I)	138
Kariyamānā = Vāriyamānā (Sī, I) Viciniyamānā (Syā)	2
Karotiyeva = Karontiyeva (Sī, I)	13
Karohi = Anuvidhehi (Sī, I) Anuvadhehi (Syā)	234
Kalyāṇamittasevī = Kalyāṇamittasevīti (Syā)	438
Kathaṃ sataṃ sahaṣṣānanti = Kathaṃ sahaṣṣānanti (Sī, Syā, I)	67
Kasāvacuṇṇādighaṃsanena = Kasāvacuṇṇanighaṃsanena (Ka)	186
Kāmānaṃ = Kāmāni (Sī, Syā, I)	174
Kāmena = Kammena (Sī, Syā, I)	419
Kāyasamācārādīni = Kāyasucaritādīni (Syā)	174
Kāyo parabhojananti ñatvā = Kāyo ca parabhojanaṃ veditvā (Ka)	114
Kāraṇaṃ = Kaḍḍhanaṃ (Sī, Syā, I)	42
Kāraṇehi = Kaṇṇehi (Sī, I)	242
Kāradīpe = Kāradīpaṃ (Syā)	238
Kālayonakaraṇṇo = Kālasenaraṇṇo (Sī, I)	83
Kāliṅgaṃ = Kāliṅgo (Syā)	235

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ka]

Kāliṅgo -pa- etadavoca = Kāliṅgabhāradvājam -pa- idamavoca (Sī, I)	235
Kāvīrapaṭṭanasamīpe = Kāvīrapaṭṭanasamīpe (Sī, I)	
Kācirapaṭṭanasamīpe (Syā)	238
Kāsinigame = Gāmanigame (Ka)	22
Kāḷakaṇṇi = Kiṁ tvaṁ kāḷakaṇṇi (Ka)	
Dhī kāḷakaṇṇi (Dhammapada-Ṭṭha 2. 117 piṭṭhe)	190
Kiṁ kena niyāmena = Kiṁ kīdisena kena kena niyāmena (Sī, I)	
Kinti kena niyāmena (Ka)	75
Kiṁ patthayaṁ = Kimatthiyaṁ (Sī, Syā, I)	468
Kiṁ ravīti kiṁ viravi = Kiṁ dhīrāti dhīra viriyavanta (Sī, I)	
Kiṁ vīrāti viriyavanta (Syā)	184
Kiṁ vā upatthambhaṁ katvā = Kismiṁ paratthambha kiṁ upatthambhaṁ katvā (Sī, I)	313
Kiṁ vā devā, udāhu manussāti = Kiṁ vā devāti udāhu manussāti vā (I)	338
Kiñcana = Kiñcanaṁ (Syā) Kiñci nu (Ka)	394
Kiñcana = Kiñci nu (Ka)	394
Kiñci sattaṁ = Kiñci janaṁ (Syā) Kiñcimattaṁ (Ka)	138
Kimpurisā = Kimpuriso (Sī, Syā)	253
Kira = Hi (Sī, Syā, I)	324
Kirāṭaṅca = Kirāsaṅca (Sī, Syā) Kirāsaṁ vā (I)	223
Kiriyavādānaṁ = Kira yathā nāma (Syā, Ka)	53
Kilamathaṁ = Kilamantattaṁ (Ka)	225
Kismiṁvu'patthambha = Kismiṁ paratthambha (Sī, I)	313
Kukkuḷavassaṁ = Uṇhakalalavassaṁ (I)	390
Kunthakipillikopi = Kunthakipillikādi koci (Syā)	321
Kundālapupphaṅca = Kandalapupphaṅca (Sī, I)	
Kuṇḍalapupphaṅca (Syā)	444
Kurukacchaṁ = Bharukacchaṁ (Sī, Syā, I)	140
Kurukacchapattānā = Bharukacchapattānā (Sī, Syā, I, Ka)	142

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ka]

Kuladattikaṃ = Rājadattiyaṃ (Ka)	149
Kulasahassanivāso = Kulasahassaparivāro (Ka)	161
Kūṭāgāravarena = Kūṭāgāravare (Sī, I)	373
Kena = Te (Sī, Syā)	2
Kesamassumattampi = Sasakamassumattampi (Sī, Syā, I)	233
Koṭesi = Koṭṭhesi (Sī) Koṭṭesi (I, Ka)	168
Kodhe dose lobhe snehe ca = Kodhe vā dose vā lobhe vā snehe vā (Sī, Syā, I)	11
Ko nu'mhākanti = Ko namhākanti (Sī, Syā, I)	345
Kopaṃ = Kodhaṃ (Ka)	208
Koviḷārasalākaṃ = Sakalikaḥīraṃ (Sī, I)	30
Koviḷārasalākāya = Koviḷārasakalikāya (Sī, I)	29

[Kha]

Khaggabandhā = Khaggabaddhā (Sī, I) Khaggahatthā (Syā)	449
Khaṇikanirodhava- sena -pa- nāmadhammānaṃ = Khaṇikanirodhavasena -pa- dasseti (Sī, Syā)	215
Khaṇḍaso khaṇḍaso chindāpemīti = Khaṇḍaso chinna- micchāmīti (Sī, Syā, I)	159
Khate = Ghaṭe (Syā) Khitte (Ka)	432
Khamata'ssāti = Khamyatassāti (Sī, I)	42
Khamāya = Chamāyaṃ (Syā)	8
Khalayātha = Balayātha (Syā)	206
Khalikārattaṃ = Khalikāraṃ (Sī, I) Balakārattaṃ (Syā)	206
Khāditamaṃso = Khādati, tato (Ka)	187
Khāridharanti = Bhāradharanti (I)	481
Khīṇoti = Khīṇanti (Syā)	357
Khetta = Khettaṃ (Sī)	381
Khemena = Sukhena pana (Ka)	167
Khvettha = Khettha (Sī, I)	473

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ga]

Gaṇḍakucchi = Bhaṇḍakucchi (Sī, Syā, I)	383
Gaṇhati = Gaṇhi (Ka)	165
Gantabbamāhu = Ganthabyamāhu (Ka)	98
Gantum = Netum (Syā, I) Gahetum (Ka)	7
Gantvā = Katvā (Syā, Ka)	182
Gabbhini-ākārena = Gabbhini-ākāraṃ (Syā, Ka)	88
Gamissatīti = Bhavissatīti (Syā, Ka)	110
Galakā'vakantaṃ = Galakaṃ vikantā (Syā) Galāya vikantum (Ka)	252
Gāme = Nigame (Sī, Syā, I)	74
Gāhāpetvā = Saddahāpetvā (Dhammapada-Ṭīṭha 2. 117 piṭṭhe)	189
Giriṇca naṃ = Giriṃ varaṃ (Ka)	253
Guyhamataṃ = Tuyhaṃ mataṃ (Syā, Ka)	226
Guyhameva mataṃ = Tuyhameva mataṃ (Syā, Ka)	
Guyhanti mataṃ (I)	226
Gocaraṃ = Gocare (Sī, Syā, I)	415
Gocaraṃ = Bhojanaṃ (Ka)	91
Gopipāsikajātikāti = Gopipāsakajātikāti (Sī, Syā)	57

[Gha]

Ghaṇṭaṃ = Kaṇḍaṃ (Syā) Ghaṇṭikaṃ (Ka)	215
Ghaṇḍisaññaṃ = Gaṇḍisaññaṃ (Sī, Syā, I)	305
Ghatapūve = Madhukapūve (Syā) Ghanapūve (Ka)	327

[Ca]

Ca = Va (Sī, I)	11
Ca = Vā (Syā, I)	218
Cakkhūni cassa = Cakkhūnissa (Ka)	198
Cajati = Jahati (Syā, Ka)	174
Catasso vemānikapetiyo = Catasso janiyo (Syā)	2
Catussadanti caturussadaṃ = Caturassanti catutthussadaṃ (Syā)	423
Candakapāsādavarassa = Sunandanapāsādavarassa (Sī)	
Sucandakapāsādavarassa (I)	133

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ca]

Candimasūriyadevaputte = Candimasūriyadevaputtesu (Syā, Ka)	338
Cassu = Cassa (Ka)	205
Cāpi = Cāsim (Sī, Syā, I)	178
Cāpi = Vāpi (Syā, I)	218
Cārurañca = Vānurañca (Sī, Syā) Cānurañca (I)	82
Cittanti = Vittanti (Syā)	18
Cittavasena = Cittavase na (Syā, I)	255
Cittavā nāma = Cittaṃ jānāti eva (Ka)	254
Cittena = Citte na (Syā, I)	254
Ciraṃ = Ruciraṃ (Ka)	3
Ceteyyarūpaṃ = Cetabbarūpaṃ (Sī, I) Cetayarūpaṃ (Syā)	159

[Cha]

Chattadāyādaṃ puttaṃ = Attano dāyādaputtaṃ (Ka)	194
Cha naṭasahassāni = Naṭasahassāni (Sī, I)	324
Chāyayāti = Chādiyāti (Sī, Syā, I)	352
Chinde = Chinne (Ka)	158
Chetvā = Hantvā (Sī) Hitvā (Syā)	58
Chetvāti = Jhatvāti (Sī, I) Ghatvāti (Syā)	67
Chedeyyarūpaṃ = Chedassa rūpaṃ (Sī, I)	159

[Ja]

Janapadacāritte ca = Janapadacārike ca (Syā)	75
Janānaṃ = No (Sī, Syā, I)	418
Jarājiṇṇathero = Jarājiṇṇathero viya (Syā, Ka)	404
Jarāya maraṇaṃ = Jarāmarāṇaṃ (Sī, I)	399
Jahāmahanti = Pajahāmahanti (Sī, I)	340
Jātigottakulapadesehi = Jātibhogagottakulapadesehi (Ka)	429

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ja - Ña - Tha]

Jānibhuyeti = Jānitāyeti (Sī) Jānitayeti (I) Jānitaveti (Syā)	466
Jetavane vutthā viya = Jetavanāgamanasadisā viya (Ka)	189
Ñāṇabalaṃ = Ñāṇabalena (I, Ka)	428
Ñāṇosadhena = Ñāṇavisayena (Syā)	176
Ñātake viya vissāso bhavissatīti = Ñātiko bhavissatīti (Syā)	
Ñātako bhavissatīti (Ka)	147
Ṭhitattā = Vicarantā (Syā)	366
Ṭhitamaṅgalaṃ = Adhimaṅgalaṃ (Syā) Thutimaṅgalaṃ (Ka)	75

[Ta]

Taṃ = Tesaṃ (Ka)	148
Taṃ ivāhaṃ = Tava ahaṃ (Sī, Syā) Taṃ ca ahaṃ (I)	157
Taṃ kulavattaṃ = Taṃ kule vattaṃ (Syā)	34
Taṃ taṃ = Hitāṃ (Syā)	78
Taṃ tanti evaṃ = Taṃ evaṃ (Sī, I)	139
Taṃ mittāṃ mittapaṭirūpako = Taṃ mittapaṭirūpakāṃ (Syā, Ka)	199
Taṃ me puttaṃ = Taṃ maññe (Sī)	93
Takkāriyeti -pa- ālapanto = Takkāriyeti -pa- ālapanto (Syā)	248
Tacasāti tacena = Tapasāti tapena (Syā)	9
Tacchaṃ = Majjhaṃ (Sī, Syā, I)	166
Tacchaṃ = Majjhaṃ (Sī, Syā)	165
Tattha = Tassa (Ka)	305
Tathā gatabhāvaṃ = Tathābhāvaṃ (Syā)	318
Tadate = Taṃ te (Syā, I)	405
Tadā = Tato (Sī, Syā, I)	214
Tapāṃ = Pāpāṃ (Syā)	33
Tapassiniyo = Tapanīyā (Ka)	185

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ta]

Tambakipillakehi = Tambakimilakehi (Ka)	376
Tayā'mā labbhitā = Tayāmhā labhitā (Sī, Syā, I)	41
Tava jātiyā mama guṇānaṃ mahantabhāvaṃ jāna = Tava jātiyā vā mama guṇānaṃ vā mahantabhāvaṃ na jānāsi (Syā)	328
Tavantike = Tavantikaṃ (Sī, I)	108
Tava pamāṇena = Tava vimāṇena samānaṃ (Ka)	157
Tava santikā imā sampattī amhehi laddhā = Tava santikā amhehi imaṃ laddhaṃ (Sī, Syā, I)	42
Tasmā ahaṃ mānaṃ karomīti = Kasmā ahaṃ mānaṃ na karissāmīti (Sī, I)	39
Tādisampi puggalaṃ = Tādisamhi puggale (Sī)	57
Tāpasa -pa- loṇajalaparikkhitte = Tāpasa -pa- uṇhavātapaharita- kārarukkhaparikkhitte (Ka)	239
Tālakando = Tālakkhandho (Sī, I, Ka)	327
Tiṇagahanena = Tiṇaggahaṇena (Sī, I, Ka)	388
Tiṇaggena = Kusatiṇena (Syā)	63
Tipañcarattūpagatamhi = Tipañcarattūpagamamhi (Sī, I)	163
Tibbānīti dukkhāni = Tippānīti kharāni (I)	227
Timīsikāyaṃ = Timissikāyaṃ (Sī, Syā, I)	99
Tirokuṭṭanti = Tirokuḍḍanti (Sī, Syā, I)	411
Tiretvā = Vicāretvā (Ka)	152
Tuṇhikatoti = Tuṇhikakoti (Sī) Tuṇhikkhakoti (I)	25
Turū = Tudī (Sī, Syā) Tudu (I) Tūrisa (Ka) (Saṃ 1. 151 piṭṭhe)	246
Tuvampi dhammena = Tvampi dhammeneva (Ka)	207
Tussati = Dussati (Ka)	199
Tussitvā = Pabujjhitvā (Sī, Syā)	399
Te = Tesaṃ (Ka)	128
Teyeva āramavanūpacārāti = Te nava'me pacārāti (Sī, I)	359
Telaṃ pakkuthitaṃ = Telamukkaṭṭhitaṃ (Sī, I) Telaṃ pakuṭṭhitaṃ (Syā)	121

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ta - Tha]

Tesu = Tesu idhalokaparalokesu (Syā, Ka)	323
Tesu rajjaṃ = Tīṇi rājāṇi (Syā)	171
Te hīti te eva lokapaveṇikā = Nītīti lokapaveṇi (Sī, Syā, I)	227
Tvaṃ nāthosīti = Tvaṃ nāthosmīti (Sī, I)	253
Tvaññevāti = Tvañca tanti (Sī) Tvañca nanti (I)	427
Tvameva = Tvaṃ hi (Sī, I) Tvampi (Ka)	139
Therā bhikkhuparipācitattā tato = Therā imaṃ bhikkhuṃ paṭicca dinnattā (Ka)	244

[Da]

Dakkhiṇāyanti = Dakkhinassanti (Sī, Syā)	165
Dadhimālīti = Khīramālīti (Ka)	143
Dantāyeva = Ye ca (Ka) Yedha (?)	33
Dasadisāpharaṇavasena = Odissapharaṇavasena (Ka)	76
Dasabyagghagghanako = Byagghanāyako (Syā) Dāsabyagghanako (Ka) Dasabyagghanāyako (I)	
Jātaka-Ṭṭha 2. 366 piṭṭhepi passitabbaṃ.	348
Dānaṃ = Ṭhitadānaṃ (Sī) Niṭṭhitadānaṃ (Syā, I)	360
Dānaphalaṃ ṇāpesiṃ = Dānaphale patiṭṭhāpesiṃ (Syā, Ka)	63
Dānavittaṃ = Dānavataṃ (I) Dānavantaṃ (Ka)	63
Dānavitto = Dānavato (I) Dānavanto (Ka)	63
Dāsyo = Dasso (Sī) Dāsī (Syā)	53
Dāsyoti = Dassoti (Sī, I) Dāsīti (Syā)	54
Dinnanayadvāre = Dinnaṭṭhāne (Syā, Ka)	341
Dibbabhojanaṃ = Dibbabhojanā (Ka)	243
Dunnikkayoti = Dunnikkhayoti (Sī, Syā, I)	452
Duppadhamse = Appadhamse (Sī, I)	344
Dummavāsīti = Rummavāsīti (Sī, I)	380
Dummīti = Rummīti (Sī, Syā, I)	322

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Da]

Dūte te brahme = Dūte brāhmaṇa (Ka)	225
Dūre apassaṃ = Dūre ca vasaṃ (Syā)	404
Deti = Dīyati (Sī, Syā, I)	379
Dethāti = Pasīdāti (Sī) Pasīdathāti (I)	207
Demīti = Vārehīti (Sī, I)	135
Deva = Kinnudeva (Syā, Ka)	453
Deva = Tāta (Sī, Syā)	124
Dvattiṃsāya ākārehi = Dvīhi kāraṇehi (Ka)	200
Dvārakaṃ = Nagaraṃ (Ka)	85
Dvipadinda = Dipadāna (Sī, I)	98

[Dha]

Dhanaṃ = Dhanānaṃ (Ka)	8
Dhanajāniṃ = Dhanahāniṃ (Syā)	72
Dhammaṃ = Adhigamadhammaṃ (Sī, Syā)	134
Dhammassāminova = Sāminova (Sī, I)	370
Dhammiṃ balinti = Dhammaṃ balinti (Sī, I) Dhammibalinti (Syā)	400
Dhuvaniyāmena = Vahananiyāmena (Sī, I) Dhūraniyāmena (Syā)	230

[Na]

Na abhibhavanti = Na ativattanti (Ka)	137
Na arahatā = Na arahati (Sī, I) Arahati (Ka)	103
Na kathetabbamevāti = Na kathetabbaṃ devāti (I, Ka)	227
Na kathessāmi = Kathessāmi (Sī, I)	339
Na kho pana = Na koci pana (Ka)	7
Na gacchati = Kiṃ na gacchati (Syā)	378
Na jātu'yanti = Na jātayanti (Sī, Syā, I)	164
Na taṃ = Na tvaṃ (Syā)	6
Na tappantīti = Na anutappentīti (Syā)	240
Na te hi = Nāyaṃ nīti (Sī, Syā, I)	226
Natthā'kāmarūpā = Anakāmarūpā (Sī, I) Natthi akāmarūpā (Syā)	33

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Na]

Natthi āpādo yāsaṃ tā anāpādā = Na āpado yāsaṃ atthīti anāpadā (Syā) Na āpādo anāpādo (Ka)	180
Na nassissati = Na nassati (Sī, Ka)	203
Nanti = Noti (Syā, Ka)	129
Nandigopā = Nandagopā (Sī, Syā, I)	80
Na paṭi-ānayāti = Duppaṭi-ānayāti (Sī, Syā, I)	42
Na pasamsati = Na sahati (I) Na bhāsati (Ka)	199
Namakkāraṃ = Sakkāraṃ (Syā)	452
Nalāṭena = Nalāṭe (Syā, Ka)	417
Navacande uṭṭhite = Navachaṇe upaṭṭhite (Sī, Syā) Navachande uṭṭhite (I)	119
Na vā”ti = Na tāvāti (Syā, I)	393
Na hāpitoti = Na hāsitoti (Sī, Syā)	221
“Na hī”tipi = Na paridayhatītipi (Syā)	175
Nāgaccheyyāti = Nādhigaccheyyāti (Syā, I, Ka)	483
Nāgabhavanaṃ = Nāgabhavane (Sī, I)	467
Nā’daṭṭhāti = Nādiṭṭhāti (Sī, Syā, Ka)	193
Nānākāraṇehi = Nānākaraṇehi (Syā, I)	57
Nānāvikatvā = Nānāva katvā (Sī)	57
Nāpacāyissanti = Nāvajānissanti (Syā) Nāvadāyissanti (I)	180
Nāma rājā = Rammarājā (Ka)	122
Nāseyyāmā”ti = Nāsessāmāti (Sī)	188
Nāhaṃ idheva vasissāmi = Nāhaṃ deva nivattissāmi (Sī, I)	190
Nikiraṇaṭṭhānāni ca = Karaṇaṭṭhānaṅca (Sī) Nidhiṭṭhānaṃ (Syā) Karaṇaṭṭhānāni ca (I)	224
Nikkaḍḍhito = Abahumānikato (Sī) Abahumānakato (Syā, I)	245
Nikkaruṇo = Nettiso (Syā)	121
Nikkhantapurisā = Nikkantasadisā (Syā) Nikkhanthaparisā (Ka)	494
Nikkhamisanti = Nikkhamissanti (Sī, Syā, I)	331
Nikkhipanti = Khipanti (Ka)	96

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Na]

Niccaṃ patanatoti = Papatanāti patanato (Sī) Patanatoti	
patanto (Syā) Papatanāti papatanato (I)	
Patanatoti patanā (?)	130
Niddhanānaṃ = Nirasanaṃvasanānaṃ (Sī, I) Niravasesānaṃ (Syā)	130
Nipajjamāno = Upapacciyamāno (Sī, I)	327
Nibaddhabhikkhaṃ = Nimantabhikkhaṃ (Syā)	367
Nirālayo = Nirālayo nivātavutti (Ka)	329
Niviṭṭhanti = Nibaddhanti (Sī, I)	138
Nisīdatha = Nisīdittha (Sī, I)	155
Nihanitva = Vihanitvā (Ka)	104
Nīluppalaṃ = Nīluppale (Sī, I)	408
Nu = Na (I)	110
Nhāpayantīti = Nahāpayantīti (Sī, I)	366
Nhāruṃ chinditvā = Nahāru chijji (Syā)	415

[Pa]

Pakkuthissati = Pakkaṭṭhissati (Sī) Pakkuṭṭhissati (Syā)	
Pakkamissati (I)	459
Pakkhipatheva = Pakkhipetha (Syā)	194
Paggaṇhanto = Paṭiggaṇhanto (Syā) Pariggaṇhanto (Ka)	199
Paccanapamāṇampi = Muccanapamāṇampi (Ka)	6
Paccantā = Gacchantā (Syā) Giddhā (Ka)	5
Paccasaroti = Accasaroti (Sī, Syā, I)	6
Paccupaṭṭhite = Patiṭṭhite (Ka)	180
Paccuppannasukhagiddhena = Paccuppannasukhagedhena (Sī, I)	
Paccuppannasukhagavesanena (Syā)	161
Pajātāti = Sajātāti (Ka)	78
Pañcannaṃ verānaṃ sādharmaṇabhāvena hi = Pañca sādharmaṇa-	
bhāvena hi (Sī, Syā, I)	7
Pañcasatagghanako = Pañcasatagghanakā (Sī, I)	16

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Pa]

Pañhasavanatthaṃ = Pañhāya ñāpanatthaṃ (Syā) Pañhaṃ ñāpanatthaṃ (Ka)	75
Pañho = Paññāya (Sī, I)	140
Paṭikacca = Paṭigacca (Sī) Paṭigaccha (Syā, I, Ka)	487
Paṭikkhipitvā = Parikkhipitvā (Ka)	417
Paṭiggahehi = Pariggahehi (Ka)	207
Paṭinanditvā = Paṭinanditā (Syā, I)	485, 486
Paṭiladdha pāpakam = Paṭiladdhapāpa (Sī) Paṭiladdhapāpam (I)	46
Paṭisevittho = Paṭisevittha (Syā, Ka)	222
“Patatū”ti = Patevāti (Syā)	426
Pattapuṭassevāti duggandhasugandha- paliveṭhanapaṇṇasseva = Phalapuṭassevāti gandhapuṭassa gandhapaliveṭhana- pattasseva (Sī, I)	438
Pattāti = Pattoti (Sī, Syā, I)	341
Pattāni = Sītāni (Sī, I) Tittatāni (Syā)	21
Patthito = Patitṭhito (Ka)	158
Padeso, sakkā = Padesā ca, na sakkā (Syā, Ka)	233
Paddhacarā’mhi = Baddhacarāsmi (Sī)	35, 36
Papphoṭetvā = Puñchitvā (Sī, Syā, I)	17
Pabbajissāmahaṃ rāja = Pabbajissam mahārāja (Sī, I)	123
Pabhāsavāti dāṭhā nikkhantaram- sipabhāsena pabhāsavā = Patāpavāti dāṭhehi nikkhantena raṃsipatāpena patāpavā (Sī, Syā, I)	184
Pabhinnā hutvā = Pabhinnā evaṃ bhinnā hutvā (I, Ka)	502
Pamāṇena = Tava vimānena (Ka)	157
Param = Parā (Syā, I)	417
Parakuṭṭam = Parakuḍḍam (Sī, Syā, I)	411
Paratantiyuttabhāvena = Paraniyuttabhāveneva (Syā)	390
Paramatikkhindriyam = Parivāritindriyam (Sī) Parimāritindriyam (I) Paramānitindriyam (Syā)	481
Paramā gati = Parāmasati (Ka)	11
Paramājitindriyā = Parimāritindriyā (Sī, I) Paramāritindriyā (Ka)	306

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Pa]

Parassa vacanaṃ gahetvā = Paravacanaṃ pahāya (Sī, Syā, I)	193
Parahiyyo ca = Parato ca (Ka)	110
Parākarīti = Parakkarīti (Syā, Ka)	405
Parikarabandhanaṭṭhāne = Parikkhārabandhanaṭṭhāne (Syā, Ka)	152
Parikireyyunti = Parikareyyunti (Syā, I)	405
Paricārayantāti = Paricārayantīti (Sī, I)	35
Paricārayantāpi = Paricārayantīpi (Sī, I)	35
Parittaṇca = Parittaṇca, taṇca (Ka)	115
Paripākaparibhāvaṃ = Paripākaṇṇabhāvaṃ (Syā)	
Paripākabhāvaṃ (Ka)	438
Paripuṇṇasetṭho = Paripuṇṇo setṭho (Sī)	
Paripuṇṇaṃ setṭho (Ka)	175
Parivajjayāma = Vivajjayāma (Sī, Syā, I)	52
Parivattento = Parivattanto (Syā)	183
Parivattetvā = Parijappitvā (Ka)	201
Parivāriṃsūti = Parikarīṃsūti (Sī, Syā, I)	353
Parivāritoti paricārīto = Parivāritāti parivāriti (Sī)	
Parivāritāti paricārītā (I, Ka)	453
Pariharīṃsu = Parivāriṃsu (Ka)	170
Parihāyante = Parihāpente (Syā)	214
Palāpetvā = Anusāsetvā (Ka)	190
Palālabhūtā = Palāpabhūtā (I) Palāsabhūtā (Ka)	35
Pavisi = Pavissaṃ (Sī, Syā, I)	330
Pavisīti = Pavissanti (Sī, Syā, I)	331
Pavedaya = Pavedaye (Sī, Syā)	226
Pasakkitāti = Pasakkhitāti (Sī, Syā, I)	367
Pasannatto = Pasannacitto (Syā, Ka)	228
Pasahate = Himṣayate (Ka)	129
Pasādetuṃ = Pasādetvā (I, Ka)	503
Pasāresi = Pariharesi (Sī, Syā, I) Pasārehi (Ka)	210
Pasūtikāle parikammaṃ = Pasūtikāparikammampi (Sī, Syā, I)	202

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Pa]

Passanti ca = Vadanti ca (Sī, I) Vidiyanti ca (Syā)	236
Pahāraṃ = Pādaṃ (Syā)	89
Pahiṇi = Pahiṇitvā (Sī, I, Ka)	318
Pahūtaḍḍeyyadhamme = Bahū vā deyyadhamme (I)	112
Pākaṭajarāya vā = Pākaṭajarāya ca (Sī) Pākaṭa jarāyeva (I)	
Pākaṭajarāya hi (Syā)	483
Pākāraṃ = Dvāraṃ (Ka)	183
Pājento = Vāhento (Sī, Syā, I) Pācento (Ka)	151
Pādantato = Pādato (Sī, I)	39
Pādo pāse = Pāde pāso (Syā, Ka)	335
Pānatthaṃ = Pānattho (I) Pānassa (Syā)	223
Pāribhogikaṃ = Paribhogiyaṃ (Ka)	229
Pāsavaṣaṃ = Pāsavase (Syā, Ka)	337
Pāse = Pāde (Ka)	415
“Pāhusan”tipi = Pāgusantipi (Sī, I) Rāvusantipi (Syā)	70
Piṭṭhe = Tathā (Sī, Syā, I)	235
Pitucchakaṃ = Pitucchayaṃ (Sī) Pitucchasaṃ (Syā)	185
Piyakāyeva = Dayitāyeva (Sī) Piyavāditāyeva (I)	321
Puñjakitova = Puñjakato (Syā, Jātaka-Ṭṭha 2. 366 piṭṭhe ca)	
Pañjalikova (Ka)	348
Puṭṭho = Vutte (Sī, I, Ka)	409
Puna = Punappunaṃ (Ka)	135
Punappadāhīti = Punappasīdāti (Sī, I) Puna sampadāhīti (Syā)	206
Puriso = Ariyo (Sī)	30
Pure = Pubbe (Syā)	180
Pure hi = Purassa (Sī, I) Purepi (Syā)	204
Pūtipādoti = Pūtipādanti (Syā)	206
Pesi nibbattatī = Pesiyā jāyate (Syā, I, Ka)	501
Posetvā = Pakkosāpetvā (Syā) Pesetvā (I)	82

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Pha]

Pharāpetvā = Paṇāmetvā (Ka)	195
Phalaṃ na labhissasīti = Phalaṃ na bhavissatīti (Syā, Ka)	202
Phalitaṭṭhānasaṅkhātāṃ = Khalitaṭṭhānasaṅkhātāṃ (Ka)	206
Phaleneva = Baleneva (Ka)	410
Phullapadumasassirikamukhattā = Phullapadumasarikkhamu- khattā (Syā)	190

[Ba]

Baddhā = Bandhā (Syā)	252
Bandhitvā ṭhitassa = Bandhitvāti tassa (I) Bandhitvāti bandhitassa (Ka)	342
Balajanti balajamacchaṃ = Valajanti valajamacchaṃ (Sī)	
Vāljanti vāljamacchaṃ (I)	
Balajanti balajamacchaṇca (Syā)	70
Balavatāpaṃ janentā = Balavantā sañjānantā (Syā)	
Balavanto sañcarantā (Ka)	13
Balavabhāvena = Bahulabhāvena (Syā)	27
“Bahuputtarājā”ti = Bahupakāro rājāti (Sī)	430
Bahubhaṇḍaṃ = Bahuṃ bhaṇḍaṃ (Sī, I)	4
Bahumaṃsasurodakaṃ = Bahumaṃsasurodakanti (Ka)	138
Bādhētūti māretuṃ = Bādhētunti hāretuṃ (Sī, I)	
Bādhētūti bādhētuṃ (Syā)	342
Bārāṇasinagare = Bārāṇasinagaraṃ (Sī, Syā, I)	351
Bālakehi = Lālakehi (Sī, I) Lāmakehi (Ka)	339
Bilarāti vivarā = Patarāti padarā (I) Sacarāti vicarā (Ka)	32
Bībhaccharūpā = Vigaccharūpā (Ka)	495
Buddhupaṭṭhānampi = Buddhupaṭṭhāne (Sī, I)	177
Bodhessāmī”ti = Chaḍḍāpessāmīti (Syā, Ka)	489
Byadhetī”ti = Byadhesīti (Ka)	167
Byākarituṃ = Jānituṃ (Sī, Syā)	20
Byāhāsi = Byākāsi (Sī, Syā, Ka)	253
Brahme = Brahmaṃ (Ka)	222

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Bha]

Bhaṇḍukaṇḍo ca paṇḍukaṇḍo cāti = Bhaṇḍukaṇṇapaṇḍukaṇṇā nāma (Sī, I) Kaṇḍakaṇṇo ca paṇḍukaṇṇo cāti (Syā)	324
Bharyāyāpi dhanena hoti kītā = Bhariyāpi dhanena honti atittā (Ka)	113
Bhaveyya = Vaseyya (?)	445
Bhasmamuṭṭhi = Bhusamuṭṭhi (Sī, I)	459
Bhājanaṃ = Bhojanaṃ (I, Ka)	172
Bhāyamāno = Gayhamāno (Sī, I)	80
Bhāradhāti = Bhāratāti (Sī, Syā, I)	437
Bhāsiraṃ = Bhāsissaṃ (Sī, Syā, I)	36
Bhikkhave = Na bhikkhave (Syā, Ka)	402
Bhogavaḍḍhamānaṃ = Govaddhamānaṃ (Sī, I)	81

[Ma]

Maṃ-Kateti = Maṅkuteti (Syā)	14
Maṃ pana na passissasīti = Ahaṃ pana na paññāyissāmīti (Sī, Syā, I)	215
Maṃsanti sīhabyagghavighāsādimaṃsaṃ = Sīhamigādimaṃsaṃ (Sī) Sīhabyagghavighāsādā- dimāṃsaṃ (Ka)	374
Macco ekova = Ekova macco (Sī, Syā, I)	131
Majjharatṭhaṃ = Mejjharatṭhaṃ (Sī, Syā, I)	388
Majjhimittihīnaṃ = Vañjhitthīnaṃ (Sī, I)	494
Matapitikaṃ = Matapitaraṃ (Sī, Syā)	126
Matiyāva = Pakatīyāva (Ka)	177
Matthako = Matthake (Ka)	459
Maddanasamattho = Karaṇasamattho (Ka)	27
Manuñño = Manuñṇā (Sī, Syā, I)	222
Manupāyāsīti = Pāyāsīti (Sī, Syā, I)	236
Mantidattatthero = Mantadattatthero (Syā)	342
Mama = Vo (Syā)	48
Mama hatthaṃ gatā = Mama-ābhatā (Sī, Syā, I)	252
Mayipi maraṇaṃ āgamiṣṣati = Mayhampi maraṇaṃ na lajjissati (I, Ka)	220

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ma]

Maraṇabhāvaṃ = Maraṇasabhāvaṃ (Sī, I)	50
Maraṇavasena = Māraṇasena (Syā) Mānavasena (Ka)	242
Maraṇassa = Maraṇā (Syā, I)	415
Marissati = Paṭiṭṭhā nābhavissaṃ (Ka)	17
Malayamahādevatthero = Maliyamahādevatthero (Sī)	
Malimahādevatthero (I)	
Mālayamahādevatthero (Syā)	494
Mahaggha-appagghāni = Mahagghasamagghāni (I)	367
Mahante = Mahatte (Syā, Ka)	193
Mahayitvā sambodhiṃ = Mahāyitvāna sambodhiṃ (Sī, Syā, I)	
Mamāyitvāna taṃ bodhiṃ (Ka)	236
Mahāmahadivase = Mahāsamayadivase (Syā, Ka)	379
Mahāyantena = Mahāyante (Sī, I)	502
Mahārukkhe sussitvā mate = Mahārukkhesu sussitvā matesu (I, Ka)	206
Mahāsattassa = Mahāsatto (Sī, Syā)	460
Mahāsattānaṃ pemaṃ = Mahāsattānampete (Sī, I)	13
Mahāsayana'mupāsītanti = Mahāsayanamupocītanti (I, Ka)	373
Māghātāṃ = Pāṇaghātāṃ (Sī)	117
Mātā pitā ca = Mātā ca pitā (Ka) Mātāpitāro (Syā)	53
Mātāpitupaṭṭhākā = Mātāpitudevatā (Sī, I)	17
Mātāmahā = Pitāmahā (Ka)	149
Mātāmaho = Pitāmaho (Ka)	150
Mātugāmattabhāve = Mātugāmabhāve (Sī, I)	315
Mātupahāradāna-akusalassa = Mātupaharaṇaka-akusalassa (Ka)	5
Mādisā na hontīti = Mādisā hontīti (Sī, I)	191
Māno = Mado (Sī)	401
Mā pamādanti = Mā pamādāti (I, Ka)	114
Māritā = Nihatā (Ka)	242
Māladhārīti = Mālabhārīti (Sī, I)	60
Mālāvillepanaṃ = Mālāgandhavillepanaṃ (Sī, I)	236

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ma]

Māsaḍḍhamāsaccayena = Ekamāsadvimāsaccayena (Syā)	
Catumāsaccayena (Ka)	189
Mittaṇca jāneyya = Mittaṃ sujāneyya (I, Ka)	199
Mittaphalanti = Mettāphalanti (Sī, I) Mettiphalanti (Syā)	101
Mittabhedanti mithubhedanā = Mithubhedanti mittabhedanā (Sī, I)	
Mittabhedanti mittabhedanā (Syā)	186
Mitto = Citto (Ka)	483
Muñcatu = Muccatu (Sī)	463
Muttanti = Disvāti (Syā, Ka)	418
Muttamādāya kuñjaro = Kāsirājena pesito (Sī, Syā)	
Mutto dāmāto kuñjaro (I)	94
Muhuttaṇca mante na passaṃ = Muhuttaṃ na maṃ tosayanti (Sī, I)	204
Mettāpubbabbhāgo = Mettacittapubbabbhāvo (Sī, I)	437
Modathavhoti = Pamodathavhoti (Syā, I) Modatha voti (Ka)	164

[Ya]

Yaṃ vo maggena = Yena bodhimaggena (Syā, Ka)	341
Yamhetu = Ratīsu (Sī, Syā)	108
Yamhetusabhāvayuttameva = Yaṃ hetu hetusabhāvaṃ yuttameva (Sī)	159
Yaññatantaṇca = Yaññatantraṇca (Sī)	185
Yaṭṭhi-agge = Laṭṭhi-agge (Sī, I)	335
Yathā ciraṃ = Yamācaram (Sī, I)	399
Yathā paṇḍitaṃ = Tathā saṇḍitaṃ (Syā)	168
Yasmā = Tasmā (Sī, I)	388
Yasmiṃ = Yassa (Ka)	9
Yasmiṃ nāvisate = Yasmā vivasate (Sī, Syā, I)	217
Yassā = Yassa (I, Ka)	65
Yāguṃ khādanīyaṃ bhojanīyaṃ = Yāgu-ādīni (Syā)	2
Yā sā rati = Yā rati (Ka)	108

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ya]

Yiṭṭhaṃ ca hutaṅca = Yiṭṭhaṃva hutaṃva (Sī, I)	20
Yuvino = Munino (Ka)	223
Yena kenaci cittaṃ pariyādīyati = Yena tena cittena ñāyanti (I)	
Yena kenaci cittena paññāyanti (Ka)	132
Ye manti = Sopi meti (Sī, Syā, I)	410
Yesu ca santi = Yesu vasanti (Sī, Syā, I)	382
Yo devo'yaṃ = Yo tvevayaṃ (Sī, I) Yo te ayaṃ (Syā)	165
Yo -pa- adaṇḍetvā = Yo adaṇḍitabbaṃ daṇḍaṃ deti, daṇḍitabbaṅca adaṇḍitvā (Ka)	193

[Ra]

Ra-kāro = Rivakāro (Syā) Rikāro (Ka)	101
Rajakavīthiṃ = Bhattagandharajakavīthiṃ (Syā, Ka)	82
Rattakaṇaveramālaṃ = Rattaṅkuramālaṃ (Ka)	192
Rattiṃ = Sāvatthiṃ (Ka)	160
Rattimandhoti rattandho = Nattamandhoti nattandho (Sī, I)	430
Rājā = Rājā ca (Syā, Ka)	362
Ruciṃ = Ruciyā (Syā)	191
Rohaṇaṃ = Rohantaṃ (Sī, I)	414
Rohaṇamigajātakavaṇṇanā = Rohantamigajātakavaṇṇanā (Sī, I)	424
Rohaṇāti = Rohantāti (Sī, I)	416
Rohaṇo = Rohanto (Sī, I)	414

[La]

Laddhabbaṃ = Laddhatthaṃ (Syā)	78
Laddhākāraṃ = Laddhakāraṇaṃ (Syā, Ka)	350
Laddhā narā na tappanti = Laddhā na anutappenti (Syā)	
Laddhā naññāni tappenti (Ka)	240
Labhataṃ bhuñjataṃ ca = Labhatu bhuñjatu ca (Syā)	311

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[La]

Labhasi = Āharasi (Syā)	203
Luddhadhātuko = Muddhadhātuko (Sī, I)	391
Luddhānaṃ = Khuddānaṃ (Sī, Syā, I)	147
Loluppaṃ = Ullolaṃ (Sī, I) Ullolasaddaṃ (Syā)	305

[Va]

Vaṃsaraṭṭhe = Vaṃsakarattṭhe (Sī, Syā)	28
Vaṅkadanḍakattṭhaṃ = Vaṅkadantakattṭhaṃ (Syā, Ka)	366
Vajirakumārīṇi = Vajiraṅkakumārīṇi (Ka)	343
Vañjhaṃ = Vañjhā tvaṃ (Sī) Vañjhaṃ (Syā) Vañjhāti (Ka)	151
Vaṭṭaṃ = Vetanaṃ (Ka)	489
Vattetvā = Veṭhetvā (Sī, I) Vaggetvā (Syā)	82
Vattaṃ = Bhattaṃ (Sī, Syā)	95
Vatthayugāni = Vatthābharaṇāni (Ka)	173
Vadanti = Ovadanti (Ka)	112
Vadhaṃ bandhaṇca = Vadhabandhanaṇca (Sī, Syā, I)	249
Vanantaraṃ = Vanantaṃ (Sī, I)	494
Vanibbatoti yācantassa = Vanibbakoti yācako.	
Yācatoti yācantassa (Syā)	405
Vandanti = Vadanti (Syā, I)	322
Vappakāle = Vayapattakāle (Sī)	318
Vayakaraṇaṃ gacchanti = Veyakaraṇaṃ gacchanti (Ka)	
Valañjanakaṃ dhaṇaṃ gacchati (Syā)	355
Varaṃ = Paraṃ (Ka)	412
Vasituṃ = Vattituṃ (Ka)	216
Vācākireva'tthavatī = Vācā girevatthavatī (Syā)	255
Vācāgirā eva = Vācā girā (Syā)	255
Vātassapi = Janassapi (Syā)	414
Vāyuvegāhato = Vāyuvegena hato (Syā, I)	501
Vāretvā = Acaritvā (Ka)	333

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Va]

Vā'si = Cāpi (Ka)	322
Vāsesīti = Ṭhapesīti (Ka)	137
Vikirayamānā = Vikiriya (Sī) Vikiriyamānā (Syā)	194
Vicarantāpi = Viravantāpi (Ka)	59
Vijahimsūti = Jīyimsūti (Sī, I) Jahimsūti (Syā)	350
Vijāyanako = Vijāyanto (Sī)	88
“Viṭaṭubho”ti = Viḍūḍabhoti (Sī, I) Viḍaḍūbhoti (Ka)	149
Vidalasūpiyoti = Bidalasūpiyoti (Sī, I)	353
Viddhamsetheva = Viddhamseyyātheva (Syā, I)	175
Vinivaṭṭanteyeve = Vinivattante (Syā)	73
Vinetāro = Vinetāroti (Syā, I, Ka)	321
Viyeti chando = Viyogachando (Syā) Viheti chando (I)	216
Vilumpamāno = Vilumpamānā viya (Sī, Syā)	
Vilumpamānā viyassa (I)	250
Vivasāne = Vivasane (Sī, Syā, I)	242
Vivāhesīti = Vihāhesīti (I) Vipāhesīti (Syā)	476
Visanno = Visatto (Sī)	399
Vītisārayimha = Vītisārimha (Sī, Syā, I)	99
Vīmaṁsissāma tāva nan”ti = Jānissāma nanti (Ka)	88
Vīsativassasahassāyukakālo = Dasavassasahassāyukakālo (Ka)	84
Vutto = Vutte (Sī, I)	117
Vutthakukkuṭesu = Dvīsu nivuṭṭhakukkuṭesu (Syā)	39
Vede = Vedaṁ (Ka)	185
Veḷum = Uḷumpaṁ (Sī, I) Vettanuppannaṁ kulaṁ (Syā)	154
Voharitu = Kāritu (Ka)	193

[Sa]

Samghāriyaṁ = Sasādiyaṁ (Syā)	374
Samghāretvā = Sasādetvā (Syā) Saṁsāretvā (I, Ka)	374
Samṁhitabhāsininti = Sammillabhāsininti (Sī, I) Saṁmhitahāsininti (Ka)	24

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Samvegappatto = Sambhamappatto (Sī, Syā)	435
() = (Sādhū sammā sahāyaka bodhisattakathitameva kathesīti.) (Ka)	305
Sakaṭasatamattam dhaññaṃ vinaṭṭham = Pasatamattam dhaññaṃ natthi (Ka)	169
Sakuṇānañca = Sakuntānañca (Sī, Syā, I)	217
Sakkā piṭṭhe = Hatthipiṭṭhe (Sī, Syā, I)	235
Sakkārārahā = Sakkatārahā (Ka)	105
Saṅgaram = Saṅkarā (Ka)	113
Saṅgarattā = Saṅgaratthā (Sī, I) Saṅkaratthā (Syā) Saṅkarattā (Ka)	112-113
Saṅgarattā = Saṅgaratthāya (Sī, I) Saṅkaratthāya (Syā)	113
Sace pana sabbampi = Sabbena sabbampi (Sī, Syā)	175
Saccaṃ = Sacco (Syā, Ka)	31
Saccakiriyāsamakārameva = Saccakiriyasamanantarameva (Syā) Saccakiriyāya akārameva (I)	341
Sañcaraṇasuvannaṇavijju = Suvannaṇasataraṃsivijju (Syā) Suvannaṇavannaṇasañcaraṇavijju (I, Ka)	468
Saññāpento = Santappento (Sī)	109
Saṭṭhi = Saṭṭhiṃ (Sī, I)	157
Saṇṭhāturū = Sandhāreturū (Syā, Ka)	417
Sataṃ = Santānaṃ (Sī, Syā)	218
Satagghanako = Satagghanakā (Sī, I)	16
Satasahassāni ca = Satasahassañca (Sī, I)	5
Sattam = Santam (Sī)	338
Sattaṭṭha = Satta (Sī, Syā, I)	318
Sattaṭṭhavassakāle = Sattaṭṭhavassikakāle (Syā)	127
Sattabhūmiko = Satabhūmiko (Ka)	324
Satthārāpimhi vissaṭṭho = Satthāpi amhākaṃ seṭṭho (Ka)	160
Saddo = Mahāsamuddo (Sī, Syā, I)	145
Saddo suyyati'mānuso = Samuddo suyyatamānuso (Sī, Syā, I)	144

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Saddham cittan”tipi = Saddhā vittantipi (Syā)	18
Saddhāvittāti = Saddhācittāti (Sī, I, Ka)	18
Santi = Santakā (Sī, I) Santikā (Syā)	338
Santoti = Santāti (Sī, Ka)	186
Santhāgāre = Saṇṭhāgāre (Syā) Sandhāgāre (Ka)	73
Sapattikā = Sapatikā (Syā, Ka)	495
Sapattirosadukkhāṃ = Sapativāsāṃ (Ka)	316
Sabbato bhāgena = Pabbatobhāgena (Ka)	144
Sabbalokaviruddhosi = Sabbalokaviraddhosi (Sī, I)	71
Sabbasenānīnaṃ = Sabbasenīnaṃ (Sī) Sabbasenīnaṃ (Syā)	
Sabbasenīnaṃ (I)	42
Sabbassaharaṇadaṇḍaṇca = Sabbapaharaṇadaṇḍaṇca (Ka)	206
Sabbo loko paracittoti = Sabbo loko paracitto acittoti (Sī, I)	
Sabbo loko paracittena aticittoti (Syā)	254
Sabhā nikiraṇāni cāti = Sabhādhikaraṇāni cāti (Syā)	224
Samaggavāsā = Avaggavāsā (Sī)	78
Samaggānaṃ gacchantānampi = Byagghānaṃ samaggavāsāṃ	
gacchantānampi (Syā)	347
Samaṇuggato = Samanugīto (Sī, Syā, I)	233
Samaṇuggatoti = Samanugītoti (Sī, Syā, I)	234
Samūla’ muppateti = Samūlamubbaheti (Sī, Syā, I)	
Samūlamuṭṭhaheti (Ka)	465
Samekkheyya = Avekkheyya (I, Ka)	6
Sampattīsu ṭhitassa = Sampattiyuttassa ṭhitassa (Sī, I)	473
Sarabhaṅgamāṇavo viya ca = Gaṅgamālo viya ca (Sī, Syā, I)	175
Saviññāṇakāviññāṇakaratanaṇpūraṃ = Saviññāṇakaṃ aviññāṇakaṃ	
vā pana (Ka)	174
Saviṭṭhako = Vasiṭṭhako (Sī, I)	44
Sasatthā = Mahantā (Syā, Ka)	223
Sahassayāgīnaṃ = Satasahassayāgīnaṃ (Ka)	66-67

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Sahassiyā = Sahassiyō (Sī, I, Ka)	176
Sahāyamatte ca = Sahāyamitte ca (Syā, Ka)	77
Sahāyamatteti = Sahāyamitteti (Syā, Ka)	77
Sahitā = Sahite (I)	346
Sāṇasāṭakam = Ghanasāṭakam (Sī, I)	251
Sādu khuddarasūpamo = Madhukhuddarasūpamā (Sī, Syā)	222
Sāmaggimeva = Sāmagyameva (Syā, Ka)	211
Sārāṇiyam = Sāraṇiyam (Ka)	99
Sāvittiṇca = Sāvittim nāma pakaraṇam (Ka)	186
Sikkhitasippe = Sikkhitasikkhite (I, Ka)	134
Sineru-ubbāhanakavāto = Sinerum uppāṭanakavāto (Sī, I)	
Sineru-uppāṭitavāto (Syā)	333
Sirīmantajātakavaṇṇanā = Sirīmandajātakavaṇṇanā (Sī, I)	
Sirīmeṇḍajātakavaṇṇanā (Syā)	413
Sirīmantapaṇho = Sirīmandapaṇho (Sī, I, Ka) Sirīmeṇḍapaṇho (Syā)	413
Siloke = Pilotike (Sī, I) Silokena (Ka)	366
Sivijātake = Sovirajātake (Sī, I) Sivirājjātake (Syā) Ādittajātake (?)	402
Sukham bhaveyya = Bhaveyya vaṭṭeyya (I, Ka)	115
Sukhamadamattatāyāti = Sukhamadamattāyāti (Syā, I, Ka)	439
Sugatiṇca duggatiṇca = Sugatī ca duggatī ca (Sī, Syā, I)	114
Sutapariyattim = Sutapariyattīnam (Ka)	75
Sutittā = Tittā (Sī, Syā, I)	173
Sudinnam = Sudadam (Sī)	402
Sudivasena vatamhi = Sudivaso vatamhi (Syā)	209
Sundaradassane = Sundaradassanena samaṅgi (Ka)	108
Supanena = Supinena (Sī, Syā)	84
Suppaṭimukkakambūti = Suppaṭimuttakambūti (Ka)	18
Sumanā bhavantu, tussantu = Somanassā bhavantu,	
Domanassam vinassantu (Syā)	314

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Subbhamūti = Subbhūti (Sī) Subbhūrūti (I)	20
Subbhūti = Subbhāti (Syā)	18
Surucinoti = Rucinoti (Sī, Syā, I)	320
Suladdhalābho = Suladdhalābhā (Sī, I)	395
Suvaṇṇarajatabhājanaṃ = Suvaṇṇarajataṃ bhojanaṃ (Sī, Syā, I)	73
Suvaṇṇarajatādivammakavacikā = Suvaṇṇarajatādicammikavacitā (Syā)	353
Suvaṇṇarasavaṇṇena = Suvaṇṇasarakena (Syā)	379
Susamāgate = Susamāgato (Ka)	344
Suhado = Suhadayo (Ka)	78
Sūriyuggamanaṃ = Sūriyassuggamanaṃ (Syā, I)	242
Sūriyuggamanaṃ patīti = Sūriyassuggamanaṃ patīti (Syā)	243
Sekkhakulehi vā = Sakyakulehi vā (I, Ka)	147
Setacchattena = Setacchatte (Ka)	138
Seviyamāno = Sevamāno (Syā)	438
Sesabrāhmaṇānaṃ = Tesāṃ brāhmaṇānaṃ (Sī, I)	387
So = Yo (Sī, I)	11
Sokadukkhena = Sakadukkhena (Sī, Syā)	130
Soṇḍāyū'dakamāhatvā = Soṇḍāyūdakamāhitvā (Syā, Ka)	94
Sobbha'mimaṃ = Sobbhamhi ahaṃ (Ka)	248
Svāssūti so = Yvassūti yo (Sī)	473
Svāhaṃ = Sacāhaṃ (Syā, Ka)	341
Snehe ca = Va (Sī, I)	11

[Ha]

Hañchatīti = Haññatīti (Sī, Syā)	104
Hatthapādanti = Hatthapādeti (Ka)	158
Hatthapāsañceva = Hatthapassañceva (Sī, I) Hatthavasañceva (Syā)	421
Hatthappasāraṇaṭṭhāne = Hatthapāsaṭṭhāne (Sī, Syā)	8
Hatthe = Hatthasahassāni (Sī, I)	318
Hanitun'ti = Haritunti (Sī, I)	10

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ha]

Haneyyārisakaṃ = Haneyya disataṃ (Sī) Haneyya disakaṃ (Syā)	354
Hantvānāti = Jhatvānāti (Sī) Hitvānāti (Syā)	58
Haritabbapaññassa niccaṃ calabuddhino = Saṃharitabbapaññassa aniccalabuddhino (Sī, Syā, I)	430
Hāyateva tava vaṇṇo = Hāyate vata te vaṇṇo (Sī) Hāyateva tato vaṇṇo (Syā, I)	110
Hāsabhāsavilāsehi = Hāvabhāvalīlāvilāsehi (Sī) Hāsabhāsalīlāvilāsehi (I)	487
Himsayaṃ = Himsāya (I, Ka)	71
Himsitā = Himsanto (Syā)	123
Hitatthāya = Hitasukhāya (Ka)	230
Hemavantakā = Hemavatakā (Sī, I)	481
Hoti = Honti (Sī, Syā)	322

Jātakatṭhakathāya catutthabhāge

Gāthāsūci

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā	Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[A]		[A]	
Akittim disvā sammantam	239	Atthāya vata me ajja	374
Akkodhano niccapasannacitto	274	Atthi kho brāhmaṇā deva	368
Akhettabandhū amamo		Atha tvaṃ patikolamba	434
nirāso	302	Athāgamā salilam	
Aggīva tiṇakatṭhasmim	26	sīghasotam	443
Agge ca chetvā majjhe ca	158	Athā'paro paṭinandittha	435
Aṅgārānamva jalitam	121	Athu'ṭṭhahi satthavāho	352
Aghasmi koñcāva yathā		Athe'ttha isi māgacchi	475
himaccaye	488	Athopi me amaccesu	429
Acintitampi bhavati	270	Athopi vāṇijā phītā	137
Accenti kālā tarayanti		Atho me sādīsī bhariyā	429
rattiyō	492	Adaṇḍāvacaram maggam	360
Acchā savanti girivananadiyo	286	Adaṇḍiyam daṇḍayati	193
Accherarūpaṃ vata yādisaṇca	455	Addhā pajānāmi ahampi etaṃ	273
Ajātapakkhā taruṇā	279	Addhā rurū aññataro	
Ajā yathā veḷugumbasmim		sataṃ so	261
baddhā	252	Addhā have bhikkhu	
Ajjhāyakam		muhuttakena	368
sabbasamantavedam	308	Addhā have sevitaḍḍā	
Aññampi leṇam pariyesa	344	sapaññā	456, 471
Aññe dhanassa kāmā hi	365	Addhā hi tāta sata'mesa	
Aññepi tattha sakuṇā	280	dhammo	293
Aṭṭha te bhāsītā gāthā	176	Addhā hi dubbissasa'-	
Aticiram nivāsena	217	meta'māhu	464-5
Atipatati vayo khaṇo		Addhā hi saccam vacanam	
tatheva	113	tavetaṃ	399, 482
Atisaro paccasaro	6	Addhā hi saccam vacanam	
		tavedam	339

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[A]	
Adhammayānaṃ	
dalhamāruhitvā	102
Adhicca vede	
pariyesa vittam	482
Adhicca vede sāvittim	185
Annaṃ tavedaṃ pakataṃ	
yasassi	380
Annaṃ mamedam pakataṃ	
brāhmaṇānaṃ	381
Anayaṃ nayati dummedho	241
Anariyakammamokkantaṃ	56
Analā mudusambhāsā	475
Anāgataṃ paṭikayirātha	
kiccaṃ	167
Anānutappāni hi ye karonti	454
Anisamma kataṃ kammaṃ	453
Anukampasī nāgakulaṃ	
janinda	466
Anujjugāmī uragā dujivha	330
Anusāsasi maṃ yakkha	112
Anūpalitto mama assamamhi	332
Anekatāle narake	195
Anedho dhūmaketūva	26
Antopi so hoti	
pasannacitto	217
Annañca pānañca	
dadāti saddho	77
Annena pānena pasannacitto	400
Apacantāpi dicchanti	64
Apacinetheva kāmānaṃ	174
Apadena padaṃ yāti	426
Aparādhakā dūsakā	
heṭhakā ca	499
Aparādhake dūsake	
heṭhake ca	499
Api ce maññatī poso	217,
	226, 262

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[A]	
Api nūna'haṃ marissaṃ	285
Api bhīruke api	
jīvitukāmike	285
Api tu vāṇijā ekā	351
Apetā te ca brahmaññā	362-5
Appasmeke paveccanti	66
Appassādā dukkhā kāmā	120
Appossukko tāta tuvaṃ	
nisīda	293
Appossukko dāni tuvaṃ	
kapota	329
Appo hutvā bahu hoti	11
Abbahī vata me sallam	62, 87
Abhave nandati tassa	198
Abhijāto nāgo kāmam	233
Abhijjamāne vārisimim	475
Abhittharetha kalyāṇe	495
Abhidhāvatha bhaddante	125
Abbhuto vata lokasimim	355
Abbhokāsasayo jantu	400
Amitte tassa bhajati	198
Ambā ca sālā tilakā	
ca jambuyo	469
Ayaṃ pure luddamakāsi	
kammaṃ	484
Ayaṃ migo kicchagatassa	
mayham	274
Ayaṃ so luddako eti	417
Ayañca te rājaputti	323
Araññaṃ uñchāya gatā	436
Araññe kuṭikaṃ katvā	365
Arānaṃ cakkanābhīnaṃ	210

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[A]

Alakkamālī tipukaṇṇavidhho	309
Alaṅkato Maṭṭhakuṇḍalī	60
Aladdhā vittaṃ tappati	178
Alaso gihī kāmabhogī	
na sādhu	453
Allāyate ayaṃ rukkho	351
Avamī brāhmaṇo kāme	490
Asāre sārayogaññū	430
Asicammaṃ gahetvāna	185, 364
Asī yathā sunisito	120
Assaṃ gavaṃ rajataṃ	
jātarūpaṃ	307
Ahaṃ ca Sāriputto ca	314
Ahaṃ taṃ tāta yācāmi	124
Ahaṃ pure giddhigato	
kapotiyā	329
Ahaṃ pure saggagato ramāmi	357
Ahaṃ raṭṭhe vicaranto	227
Ahañca aṅkolaka'-	
mociṇāmi	442
Ahañca kho agaḷuṃ	
candanañca	443
Ahañca sālassa supupphitassa	442
Ahañcidaṃ	
kuravaka'mociṇāmi	442
Ahameva dubbhāsitaṃ	
bhāsi bālo	248
Ahampi samma bhuñjāmi	71
Ahāsi me ambaphalāni pubbe	204
Ahu kumārī tattheva	473

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ā]

Āgacchum dovārikā	
khaggabandhā	450, 454
Āgamā ceva hatthattham	421
Āgamehi mahārāja	259
Ācariyabhariyaṃ sakhiṃ	185
Ācariya'manusatthāraṃ	179
Ācariyo mesi pitā	
ca mayhaṃ	313
Ādāya pattim	
paraviriyaghātīm	272
Ādittaṃ vata maṃ santaṃ	62, 87
Āmisam vā dhanam vāpi	57
Āyantu dovārikā	
khaggabandhā	449
Āyum nu vaṇṇam nu sukham	
balaṃ nu	406
Āyu ca vaṇṇo ca	
manussaloke	110
Āyuñca no vassasahassaṃ	
ludda	443
Āyuñca vo kīvatako	
nu samma	443
Ācariyo brāhmaṇo mayhaṃ	372
Āraññikassa isino	372
Ārā dūre nayidha kadāci atthi	35
Ālopaśāhasākārā	11
Āvaṭṭanī mahāmāyā	475
Āvāsiko hotu	
mahāvihāre	309
Āvellitaṃ piṭṭhito	
uttamaṅgaṃ	384-5
Āsanaṃ udakaṃ pajjaṃ	396, 481

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ā]	
Āsavo tāta lokasmim	222
Āsīvisā kupitā	
uggatejā	500
Āsīvisā kupitā	
yaṃ dham santi	500
Āsīviso tāta	
pahūtatejo	32
Āsīsetheva puriso	269
Āhaññantu	
bherimudiṅgasāṅkhe	395
[I]	
Ingā āgacchato'rena	474
Iccete soḷasākārā	198-9
Iccevaṃ phandano issaṃ	211
Iti phandanarukkhopi	210
Itthiyo jīvalokasmim	322
Itthiyo tāta lokasmim	223
Idaṃ vatvāna Mātāṅgo	383
Idaṃ vatvā mahārājā	491
Idaṅca mayhaṃ	
uttiṭṭhapiṇḍaṃ	387
Idaṅca me jātarūpaṃ	
pahūtaṃ	471
Idaṅca sutvāna amānusānaṃ	445
Idaṅca sutvā vacanaṃ	
adhammo	104
Idampi pāṇiyaṃ sītaṃ	436
Idha saccaṅca dhammo ca	437
Idha'nnapānaṃ sayanāsanaṅca	19
Idhāgamā samaṇo dummavāsī	384
Idheva haṃsa nipata	214
Idhevāhaṃ vasissāmi	344
Imaṃ jammaṃ nekatikaṃ	42
Imaṃ mayhaṃ hadayasokaṃ	284

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[I - Ī]	
Imassa daṇḍaṅca vadhaṅca	
datvā	205
Ima'ssudaṃ yanti disodisaṃ	
pure	346
Imā ca te pokkharañño	
samantato	469
Imā tā pokkharaṇī rammā	359
Imāni tāni khettāni	359
Imināva tvaṃ vayasā	110
Ime na devā na	
gandhabbaputtā	252
Imehi aṭṭhihi	
tamaggapuggalaṃ	161
Isiṅca dāni pucchāmi	372
Isī ca khattiyaṃ disvā	475
Isīnaṃ hi sā	
sabbasamāgatānaṃ	309
Issarānaṃ adhipatīnaṃ	223
Issassa upakkhandhamhā	210
Issāsino katahatthāpi	
vīrā	498
Isso vanāni carasi	209
Īdisaṃ me iṇadānaṃ	280
[U]	
Ukkā cilācā bandhanti dīpe	290
Uṭṭhehi amma kiṃ sesi	95
Uṭṭhehi kaṇha kiṃ sesi	84
Uṭṭhehi samma taramāno	435
Udaraṃ nūna aññesaṃ	279
Udayohamasmi kalyāṇi	112
Uddhaggarājī migarājā	344
Upapannopi ce hoti	430
Upanīyati jīvitamappamāyu	398

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā	Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[U]		[E]	
Upanīyatidaṃ maññe	283	Etādisaṃ dummatinā	41
Uparivisālā duppūrā	4	Etādisaṃ brāhmaṇa	
Upahacca manañ majjho	390	disvāna yakkhaṃ	19
Uppajji me na muccittha	25	Etāni kho sotthānāni	
Uppajje me na mucceyya	24	loke	79
Ubho kumārā pabbajitā	125	Etāsu ve jāyare	
Ubhosu tīresu mayañ		suttamāsu	53
tadā ṭhitā	443	Ete kho brāhmaṇa Vidhura	368
Ummujjanti nimujjanti	142	Ete bhutvā ca pivitvā ca	427
Usabho ahū balavā		Ete bhutvā pivitvā ca	278
gāmikassa	330	Ete bhutvā vāmitvā ca	490
Ussāvova tiṇaggamhi	124	Etena saccavajjena	319, 320
Ussāhito jaṭilena	348	Ete yuthā patiyanti	415
[E]		Ete haṃsā pakkamanti	425, 427
Ekaṃ te yācamānassa	405	Ete hanatha bandhatha	354
Ekañca bhattañ bhuñjanti	368	Ete hi dātumarahanti	373
Ekā nisinnā suci saññatūrū	107	Ettheva te nīhatā	
Eko araññe viharasi	372	hīnavādā	338
Eko ca tattha sakuṇo	277	Etha lakkhaṇa sītā ca	128
Ekova Indo asure		Edisā te migā deva	422
jināti	347	Eraṇḍā pucimandā vā	205
Etaṃ me upamaṃ katvā	430	Evaṃ ānandito hotu	420
Etaṃ hanatha bandhatha	436	Evaṃ karonti sappaññā	88
Etadariyassa kalyāṇaṃ	426	Evaṃ cittaṃ udapādi	158
Etampi disvā sivayo	412	Evaṃ ce kaṇha jānāsi	86
Etasmim te sulapite	10,	Evaṃ ce no viharataṃ	218
	14, 240-2	Evaṃ ce yācamānānaṃ	218
Etasmim vanasaṇḍasmim	258	Evaṃ mandassa posassa	26
Etādisaṃ āvasa rājaseṭṭha	471	Evaṃ me pekkhamānassa	110

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[E]

Evam luddaka nandassu	419, 428
Evam sataṃ hoti	
samecca rāja	100
Evampa'haṃ na	
vandi tassa pāde	332
Evamādīnavam ṇatvā	354
Evameva manussānaṃ	211
Evameva manussesu	303
Evāyaṃ Bharato āha	128
Esa pāpacaro poso	259
Esā kho pamadā deva	474
Ehi taṃ paṭinessāmi	196
Ehi'maṃ rathamāruya	356

[O]

Okiṇṇantaraparikhaṃ	107
Oḍḍentu vālapāsāni	277
Odātasiṅgā sucivālā	421
Osīdi me dukkhaṃ hadayaṃ	283
Ohāya maṃ ṇātigaṇā	425

[Ka]

Kacci te bahavo puttā	429
Kacci te sādisi bhariyā	429
Kaccinno bhoto kusalaṃ	429
Kacci bhoto amaccesu	429
Kaṭukaṃ hi sambādhaṃ	
sukicchaṃ patto	454
Kaṭṭhasmiṃ matthamānasmiṃ	26
Kaṇho kaṇho ca ghero ca	184

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ka]

Kaṇho vatāyaṃ puriso	9
Kataññumhi ca posamhi	41
Katamaṃ disaṃ agamā	
bhūripaṇṇo	384
Kathaṃkaro kintikaro	
ki'mācamaṃ	339
Kathaṃ tvaṃ pamokkho āsi	420
Kathaṃ bho brāhmaṇo	
hoti	300
Kathaṃ nva'yaṃ	
balaviriyūpapaṇṇo	462
Kathaṃ so brāhmaṇo hoti	301
Kamaṇḍaluṃ gahetvāna	362
Kammaṃ samekkhe	
vipulaṃ ca bhogaṃ	4
Karaṇīyāni mittāni	295
Karomi te senaka etamatthaṃ	294
Kasanti vapanti te janā	162
Kasiṇā pathavī dhanassa pūrā	113
Kasivāṇijjaṃ kārenti	364
Kasivāṇijjā iṇadānaṃ	423
Kasse'so saddo ko vā so	474
Kā tvaṃ suddhehi vatthehi	156
Kāni kammāni kubbānaṃ	198-9
Kā nu te sā mahānāga	94
Kā nu vijjurivābhāsi	461
Kāmaṃ ahaṃ jānapadā ca	
sabbe	274
Kāmaṃ kāmayamānassa	173
Kāmaṃ janapado mā'si	262

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ka]	
Kāmā vā kāmasaññā vā	473
Kāmā'haṃ baḷisaṃ brūmi	196
Kāmesu ve haññare bajjhare ca	312
Kāyo parabhojananti ñatvā	114
Kārayantā nagarāni	157
Kālañca ñatvāna tathāvidhassa	226
Kāliṅgabhāradvājo	235
Kāliṅgo Bhāradvājo ca	233
Kāliṅgo rājā Kāliṅgaṃ	235
Kāsikāni ca vatthāni	352
Kiṅkiṇikāyo gahetvā	362
Kim te uppajji no mucchi	25
Kim te vataṃ kiṃ pana brahmacariyaṃ	51
Kim tvaṃ nu tattheva tadā ahosi	271
Kimnu kodhe vā dose vā	11
Kim nu te akaraṃ dhīro	241
Kim nu te akaraṃ bālo	241
Kinnu ummattarūpova	85, 434
Kinnu te'me migā honti	418
Kinnu tyāyaṃ dijo hoti	427
Kim nu tvaṃ baḷisaṃ brūsi	196
Kinnu ruru garahasi migānaṃ	260
Kinnu visaṃ papāto vā	222
Kinnū'dha deva tava'matthi bhogā	452
Kimpurisasavite Gandhamādane	287

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ka]	
Kimeva'haṃ tuṇḍilamanu- pucchiṃ	250
Kimsu naro jappamadhicca kāle	75
Kimsūdha bhītā janatā anekā	111
Kiso ca paṇḍū ca ahaṃ bhadante	330
Kiso vivaṇṇo bhavati	129
Kīdisaṃ te iṇadānaṃ	279
Kīdisā te migā ludda	421
Kīdisāni'ssa pattāni	209
Kīvaciraṃ nu me yakkha	6
Kuṭhārihattho puriso	209
Kuto nu āgacchasi dummavāsī	380
Kumbhīlakā sakuṇakā	347
Kurukacchā payātānaṃ	142-5
Kusalaṃ ceva me haṃsa	429
Kūṭavedī pure āsiṃ	178
Kena rāmapabbhāvena	129
Kena saṃvara vattena	136
Kenā'nusiṭṭho idha māgatosi	404
Kene'sa yañño vipulo mahagghato	67
Koñcā mayūrā diviyā ca haṃsā	469
Kocideva suvaṇṇakāyurā	92
Koṭṭhaṃ nu tattha pūresi	279
Ko taṃ hiṃsati heṭheti	449
Kodaṇḍakāni gaṇhatha	435

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ka]

Ko nī'dha vittam na	
dadeyya yācito	412
Ko nu khvettha upāyo so	473
Ko nu'mhākaṃ idha sattū	344
Ko nu'meva gatā sabbe	435
Koyaṃ anariyo devo	95
Kvettha gatā	
upajotiyo ca	383

[Kha]

Khaṇantā'lukalambāni	372
Khattiyassa vaco sutvā	476
Khattiyā brāhmaṇā vessā	205,
	302
Khattiyo ca isiṃ disvā	475-6
Khattiyo jātisampanno	322
Khaṇtibalo yuddhabalaṃ	
vijetvā	104
Khamata'ssa mahārāja	42
Kharājina jāṭilā paṇkadantā	298
Khaṇughātasamā rāja	363
Khattāni mayhaṃ	
viditāni loke	382

[Ga]

Gaccha bhīru palāyassu	416
Gaṇhāhi nāga kabaḷaṃ	93
Gandhārārājassa puramhi	
ramme	99
Gamanāgamanampi dissati	61
Gavaṃva naṭṭhaṃ	
puriso yathā vane	485
Gavaṃva siṅgino siṅgaṃ	173
Gahapatī rājapurise	227

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ga - Gha]

Giriṃ nakhena khaṇasi	383
Guyhaṇca tassa akkhāti	199
Guyhaṇca tassa na'kkhāti	198
Gotṭhaṃ majjaṃ kirāṭaṇca	223
Ghamme pathe brāhmaṇa	
ekabhikkhuṃ	20

[Ca]

Caṇḍālaputto mama	
sampadāsi	205
Caṇḍālāhumha avantīsu	397
Catutthaṃ samacintesuṃ	352
Catudvāramidaṃ nagaraṃ	4
Caturaṅginiṃ senaṃ	
subhimsarūpaṃ	498
Caturo janā	
potthaka'maggahesuṃ	251
Catussadaṃ gāmaṃvaram	
samiddhaṃ	308
Cando ca suriyo ca	
ubho sudassanā	338
Cātuddasiṃ pañcadasiṃ	320
Cātuddasiṃ pañcadasiṃ ca	
rāja	463
Ciñcamāṇavikā mātā	197
Citrāni Himavato pabbatassa	286
Ciraṃ jīvatu so rājā	95
Ciraṃ sumedhe sukhinī	323
Cirassaṃ vata passāma	481
Cutāpi heke khalitā	
sakammunā	292
Ceteyyarūpaṃ cetesi	159
Codito Sivrājena	408

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ja - Ña]

Jaṭā ca kesā ajinā	
nivatthā	387
Janinda nāññatra manussalokā	470
Jāti narānaṃ adhamā janinda	397
Jātimado ca atimānitā ca	382
Jānanto no mahārāja	136
Ñāti me sukhasaṃvaddhā	159

[Ta]

Taṃ anadhivāsento Kāliṅgaṃ	235
Taṃ ivāhaṃ na passāmi	157
Taṃ taṃ ñātiparibyūḷhaṃ	139
Taṃ tathāvādinim rājā	474
Taṃ tādisaṃ kūṭa'-	
mivo'dḍitaṃ vane	58
Taṃ tādisaṃ devavaṇṇaṃ	242
Taṃ tvaṃ bhattaṃ	
paṭiggayha	371-2
Taṃ nāgakañña caritaṃ	
gaṇena	468
Taṃ vo vadāmi bhaddaṃ vo	211
Taṃ sutvā Kāliṅgo	235
Taṃ sutvā rājā Kāliṅgo	234
Tagarañca palāsena	438
Tacaṃva jīṇṇaṃ urago	
purāṇaṃ	340
Taṃca bhariyā palobhesi	475
Taṃca rājā vivāhesi	475
Tato asim gahetvāna	475
Tato ahaṃ nikkhamisaṃ	
bhadante	330
Tato galavinītena	41
Tato ca rājā sādhisthino	356

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ta]

Tato janā nikkhamitvāna	
gāmā	330
Tato jānapadā sabbe	475
Tato nāgā nikkhamimsu	353
Tato so katipāhassa	409
Tato so naḷinim gantvā	94
Tato so pabbajitvāna	476
Tato so bhariyamādāya	475
Tattha kā nandi kā khiḍḍā	396
Tattha'ddasā araññasmiṃ	433
Tattha vadho ca bandho ca	437
Tadeva hi etarahi ca mayhaṃ	386
Tapassiniyo pabbajitā	185
Tapo nu te brāhmaṇa	
bhimisarūpo	98
Tambāni Himavato pabbatassa	286
Taramāno imaṃ yānaṃ	124
Taveva deva vijite	157
Taveva rakkhāvaraṇaṃ	
karonto	292
Tasmā pattapuṭasseva	438
Tasmā vineyya maccheraṃ	65
Tasmā sataṇca asataṃ	65
Tasmā hi dhīrassa	
bahussutassa	130
Tasmā hi paṇḍito poso	354
Tassa kāmarasaṃ ñatvā	475
Tassa gāmavaraṃ dammi	258
Tassa cantepure āsi	473
Tassa taṃ vacanaṃ sutvā	85, 449

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ta]	
Tassa te pemakenāhaṃ	371
Tassa nāgassa vippavāsena	92
Tassa me ahu saṃvego	421
Tassa saṃhīrapaññassa	430
Tassā ca gāyamānāya	474
Tassā'dāsi pasannatto	228
Tā kambukāyūradharā suvatthā	469
Tādisāya sumedhāya	323
Tānīdha khettāni so bhūmibhāgo	359
Tālā ca mūlā ca phalā ca deva	451
Tikicchakasamā rāja	362
Tiṭṭhante no mahārāje	136
Tiṇḍukāni piyālāni	436
Tiṇamiva vanamiva milāyāmi	283
Tipaṇca rattūpagatamhi cande	163
Tirokuṭṭam tiroselaṃ	411-2
Tirokuṭṭamhi gāyitvā	474
Tihū'nakaṃ satta satāni ludda	443
Tuṅgāni Himavato pabbatassa	286
Tuṭṭhosmi deva tava dassanena	449
Tuṇhī ahū kimpuriso sabhariyo	255
Tumhe khottha ghoravisā uḷārā	466
Te ca tattha nisīditvā	351
Te ca tassā'nādiyitvā	352
Te taṃ kantāramāgamma	351

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ta - Tha]	
Te tattha kālenu'pa- saṅkamitvā	340
Te tattha ṭhatvāna ubho janinda	99
Te tattha bhutvā khāditvā	351
Tena pacchā vijigucchim	118-9
Te paṇṇasanthatā ramaṇīyā	286
Te pabbatā tā ca kandarā	286
Te pāpadhammā pasavetva pāpaṃ	312
Te pupphasanthatā ramaṇīyā	286
Te maṃ dhammaguṇe yuttam	137
Te luddakasamā rāja	365
Tesaṃ ca ḍayamānānaṃ	347
Tesaṃ vacanaṃ sutvā	137
Tesu udumbaramūlasmin	349
Te hi nūna marissanti	416-8
Tvaṃ lohitaṅkha vihataṇṭaraṃso	470
Tvaṇca kho me mahārāja	228
Tvaṇca bhadde suciṇṇena	323
Thale ca ninne ca vapanti bijaṃ	381
[Da]	
Dadato me na khīyetha	242
Dadanti heke visame niviṭṭhā	67
Dadāmi te gāmavarāni paṇca	100
Dadāhi me gāmavarāni paṇca	98
Dammi nikkhasataṃ ludda	423, 463
Dasa khalu imāni ṭhānāni	178
Dasa khalu mahārāja	362

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Da]	
Dasa vassasahassāni	133
Dasevi'mā vassadasā	396
Daharassa yuvino cāpi	107
Daharā ca hi vuddhā ca	129
Dahariṃ kumāriṃ	
asamatthapaññaṃ	35
Daḷhasmi mūle visaṭṭhe virūḷhe	452
Dāsā ca dāsyo	
anujīvino ca	53
Dāse kammakare pesse	320
Dijo dijānaṃ pavarosi	
pakkhima	290
Diṭṭhā mayā vimānāni	359
Disvā phalaṃ	
duccaritassa rāja	396
Dīghottaroṭṭhā jaṭilā	185
Dukkhūpanītopi naro	
sapañño	270
Dukkho punabbhavo sakka	240
Duṭṭhassa pharusā vācā	11
Dutiyāṃ samacintesuṃ	351
Duddadaṃ dadamānānaṃ	65
Dumapphalāne'va patanti	
māṇavā	499
Dummī rajojalladharo	322
Dullabhā brāhmaṇā deva	361
Dūtā vidhāvantu disā	
catasso	400
Dūte te brahme pāhesiṃ	225
Dūre apassaṃ therova	404
Devaṃ va yakkhaṃ atha vā	
manussaṃ	108
Devatānusi saggamhā	322
Devaputto mahiddhiko	356

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Da]	
Devā na jīranti yathā	
manussā	110-1
Deviddhipattosi	
mahānubhāvo	470
Devī ahaṃ saṅkha	
mahānubhāvā	19
Dve ca sādisiyo	
bhariyā	423, 464
[Dha]	
Dhanena dhaññaṇa	
ca attanā ca	292
Dhanuṃ advejjhaṃ katvāna	259
Dhammaṃ cara mahārāja	422
Dhammaṃ carāma	
na musā bhaṇāma	52
Dhammaṃ care yopi	
samuñchakaṃ care	66
Dhammantarī vettaraṇī	
ca bhojo	500
Dhammena kira ñātinaṃ	138
Dhammena mantaṃ tava	
sampadāsiṃ	207
Dhammena bhāsītā gāthā	411
Dhammena mocehi	
asāhasena	463
Dhammo have	
pāturahosi pubbe	103
Dhammo have rakkhati	
dhammacāriṃ	54, 500
Dhiratthu taṃ majjapānaṃ	217
Dhiratthu subahū kāme	120
Dhīra'ssa bālassa	
have janinda	261
Dhīrā ca kho	
saṅgatisanthavāni	99

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Na]	
Na ussahe vane vatthum	222
Na kaṇho tacasā hoti	9
Nakkhattayogaṃ na pure abhāṇi	204
Nakkhattayogaṃ paṭimānayāmi	204
Na khattiyoti na ca brāhmaṇoti	499
Nagarampi nāgo bhasmaṃ kareyya	462
Na cāgamattā paramatthi kiñci	412
Na cāhaṃ citto suta'- maññato me	395
Na cāha'meta'micchāmi	358
Na cāhamete icchāmi	86
Na cevahaṃ tattha tadā ahosiṃ	272
Na jātu'yaṃ sāgaravārivego	164
Najjo ca te'mā puthulomamacchā	469
Na takkalā santi na āluvāni	45
Na tā'yu khīṇaṃ maraṇaṇca dūre	357
Na tāhaṃ tāta ahitānukampī	47
Na te kaṭṭhāni bhinnāni	221
Na te naṭā no pana kīlaneyyā	313
Na naṃ umhayate disvā	198
Nanu tvaṃ avaca ludda	420
Na no dāṭhā na vijjanti	344
Na pacāmi na pācemi	372
Na puttahetu na dhanassa hetu	469
Nabhaṃ phaleyya udadhīpi susse	465

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Na]	
Na ma'tthi ūnaṃ kāmehi	123
Na mantā mūlabhesajjā	87
Na me attho sahassehi	176
Na me ayaṃ tuyha vadhāya ajja	336
Na me tapo atthi na cāpi mantā	99
Na me tvaṃ putta ahitānukampī	47
Na me dāṭhā na vijjanti	346
Namhi devī na gandhabbī	461
Na me dessā ubho cakkhū	407
Na me veraṃ tayā saddhiṃ	279
Nayaṃ nayati medhāvī	241
Na yācanāya napi pātirūpā	103
Na yujjhamānā na balena'vassitā	497
Na rājaputta usūyāmi	137
Na vāhametaṃ jānāmi	41
Na vāhametaṃ bhuñjāmi	71
Na vāhametaṃ yasasā dadāmi	406
Na vāhametaṃ saddahāmi	71
Na ve nindā suparivajjayetha	254
Na ve sugaṇhaṃ paṭhamena setṭhaṃ	165
Na santi devā iti āhu eke	337
Na suddhi secanena'tthi	301
Na hi aññaññacittānaṃ	56
Na hi dhammo adhammo ca	501
Na heva Indo na seno	347
Na heva vedā aphalā bhavanti	300

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Na]	
Nāgo jātaṭhaṇo tattha	195
Nāgo yathā paṅkamajjhe	
byasanno	399
Nā'daṭṭhā parato dosaṃ	192
Nānābhavā vippayogena	
tassā	329
Nānārattehi vattthehi	303
Nānārukkhehi sañchannaṃ	468
Nāyaṃ migānamatthāya	184
Nāyaṃ vayo	
tārakarājasannibho	499
Nāriṃ naro	
nijjhapayaṃ dhanena	109
Nāsmase katapāpamhi	56
Nāhaṃ dukkhapareto'ti	426
Nāhaṃ rohaṇa gacchāmi	416-7
Nikkhittabhikkhaṃ bhuñjanti	364
Niggāhakaṣaṃ rāja	363
Nigrodhameva seveyya	42
Nisamma khattiyo kayirā	454
Nisamma ca kataṃ kammaṃ	453
Nisamma daṇḍaṃ paṇaseyya	
issaro	454
Niraṃkatvā aggimādāya	
brāhmaṇo	301
Nisītheṇi rahodāni	433
Nīlāni Himavato pabbatassa	286
Nekantamudunā sakkā	193
Negamo taṃ yāce tāta	123
Neva sālo na khadiro	209
Neso migo mahārāja	273

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Na - Pa]	
No ce tuvaṃ ussahase	
janinda	400
Paṅke ca posaṃ palipe	
byasannaṃ	490
Paṅko ca kāmā palipo	
ca kāmā	484
Pacanto apacantassa	372
Paccoroha mahārāja	233
Pajjunnānāthā pasavo	253
Paṅcamaṃ samacintesaṃ	352
Paññāya tittinaṃ seṭṭhaṃ	173
Paṭhamāṃ idaṃ	
dassanaṃ jānato me	99
Paṭhamāṃ kalalaṃ hoti	501
Pateva patataṃ seṭṭha	425
Pattahatthā samaṇakā	185
Pathabyā sāliyavakaṃ	173
Padakkhiṇato āvaṭṭā	233
Pappoti macco	
ativilabhāṇī	248
Paradāraṇca disvāna	118
Paricāraṇaṃ rāja	362
Pariṇāyakaṣaṃpannā	346
Paridevayamāno ce	129
Paribhūto mudu hoti	193
Parūḷhakacchanakhalomā	363
Paviṭṭhasmiṃ Kāsiraṇṇe	468
Pavisi kucchim mahato	
gajassa	330

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Pa]	
Pavisitvā parakulaṃ	223
Pavutthaṃ tassa sarati	199
Pasibbake gahetvāna	362
Pasūpi tattha haññanti	364
Pasū manussā migavīraseṭṭha	294
Passāmi vohaṃ daharaṃ	
kumārīṃ	487
Pahūtaṃ me dhanaṃ sakka	409
Pahūtadhañño kasimā	
yasassī	308
Pahūtabhakkhaṃ	
bahu-annapānaṃ	164
Paḥhīnaṃ pāvusaṃ macchaṃ	70
Paṇātipātamakaruṃ	118
Pāṇātipātā viratassa	
brūmi	337
Pāṇātipātā viratassa	
brūhi	337
Pāṇātipātā virato	
nu ajja	346
Pāṇātipātā virato	
nu'sa'jja	337
Pāṇātipātā viramāma	
sabbe	53
Pāṇātipātī pure āsīṃ	179
Pātova kho uggate	
sūriyamhi	443
Pāpāni kammāni karetha rāja	299
Pāpo khosi rājaputta	284
Pālileyyo tadā nāgo	314
Pāsādaṃ kārayissāmi	157
Pitaraṃ me mahārāja	118

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Pa]	
Pitaro ca me āsuṃ	
pitāmahā ca	34
Pitāmaho tāta	
sudubbalo te	45
Pītāni Himavato pabbatassa	286
Putto tavāyaṃ taruṇo	
sudhamme	455
Putto vā pitaraṃ yāce	123
Pubbeva dānā	
sumanā bhavāma	52
Purisā te mahārāja	227
Pūtimacchaṃ kusaggena	437
Pesitā rājino dūtā	449
[Pha]	
Pharusāhi vācāhi	
pakubbamāno	46
Phalānamiva pakkānaṃ	129
[Ba]	
Bahuñcidaṃ mūlaphalaṃ	344
Bahubhaṇḍaṃ avahāya	4
Bahumpi ratto bhāseyya	193
Bahumhi vata santamhi	179
Bahussuto sutadhammosi	
saṅkha	18
Bahūsu vata santīsu	179
Bahūhi vatacarīyāhi	242
Bālassa mūlhasa	
akataññuno ca	207

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ba]

Bālā ca mohana	
rasānugiddhā	167
Bālāva kho saṅgatisanthavāni	99
Bālo kho tvaṁsi māṇava	61
Brahmalokā cavitvāna	473
Brāhmaṇaṁ dāni pucchāmi	372
Brāhmaṇaṇceva byagghaṇca	349

[Bha]

Bhaginī Uppalavaṇṇā ca	314
Bhaccā mātā pitā bandhū	300
Bhaṇaṁ kaṇṇasukhaṁ vācaṁ	420
Bhattattho bhattakāle ca	223
Bhattu mama sassu mātā	319
Bhaddako vata'yaṁ	
pakkhī	280, 436
Bhadrako vatāyaṁ	
māṇavako	176
Bharāmi puttadāre ca	372
Bhallātiyo nāma	
ahosi rājā	440
Bhavaṁ nu citto	
suta'maññato te	394
Bhavanti heke purisā	56
Bhave ca nandati tassa	199
Bhātaro'sma mahārāja	436
Bhātaro honti	
me ludda	418
Bhikkhuṇca dāni pucchāmi	372
Bhiyyo maṁ āvisī pīti	410
Bhuñja sālīm yathākāmaṁ	280

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Bha]

Bhuñjassu bhoge vipule	
kumāra	452
Bhuttaṇca pītaṇca	
tava'ssamamhi	280
Bhuttā ca me bhogā	
tidivasmim deva	453
Bherī mudingā paṇavā	
ca saṅkhā	467

[Ma]

Macco ekova acceti	130
Maccherā ca pamādā ca	64
Majjhanhike sampatike	433
Maṇḍabya bālosi	
parittapaṇṇo	387
Maṇḍabya bhāsim	
ya'mabhāsaneyyaṁ	36
Matāna maṁsāni bahū susāne	330
Mattā gajā bhinnagaḷā	
pabhinnā	498
Manussesu kataṁ bhattaṁ	71
Mantābhijappena pure	
hi tuyhaṁ	204
Mayaṇca bhariyaṁ	
nātikkamāma	52
Mayāpi tāta paṭilacchase	
tuvaṁ	46
Maye'karattaṁ	
vippavasimha ludda	442
Mayhaṁ gāmaṇaṁ dehi	258
Malamajjakasamā rāja	365
Mallaṁ girim paṇḍarakaṁ	
tikūṭaṁ	441
Mahabbhayo bhimsanako	144
Mahayitvā sambodhim	236
Mahassādā sukhā kāmā	120

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ma]	
Mahāmattā ca me atthi	137
Mahesī Surucino bhariyā	319
Mā ca puttāṃ mā ca patim	284
Mātaraṃ pitaraṃ cāpi	179, 185
Mātā ca pitā ca	
bhātaro ca	113
Mātā pitā ca bhaginī	
bhātaro ca	53
Mātā pitā ca me vuddhā	279
Mātā pitā	
samaṇabrāhmaṇā ca	104
Mātā me sā mahārāja	94
Mā tvaṃ cande rodi mā	
soci	285
Mā no deva adā cakkhum	405
Mā maṃ deva nivārehi	124
Mā me janapado āsi	263
Māyākārā raṅgamajjhe	
karontā	500
Māyāvino nekatikā	185
Mālaṃ ca so kāsika-	
candanaṃ ca	308
Migaluddo mahārājā	433
Mittaṃ sahāyaṃ	
adhigamma paṇḍito	295
Mittaṃ sahāyaṇa	
karonti paṇḍito	291
Mittaṇca kayirātha	
suhadayaṇa	295
Mittarūpena bahavo	58
Mittarūpeni' dhekacce	56

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ma]	
Mittāni ve yassa	
bhavanti santo	76
Mittābhirādhi cirameva jīva	274
Mittāmaccaparibyūḷhaṃ	123
Mitte tasseva bhajati	199
Mitto mittassa pāṇiyaṃ	118
Muñcathe'taṃ mahānāgaṃ	94
Muttā ca vāhasahassāni	
pañca	471
Mutto ca bandhanā nāgo	94
Mutto Campeyyako nāgo	464
[Ya]	
Yaṃ ekarājā pathaviṃ	
vijetvā	309
Yaṃ etā upasevanti	476
Yaṃ kiñci mānusaṃ dānaṃ	403
Yaṃ kiñci yitṭhaṃ ca hutaṇca	
mayhaṃ	20
Yaṃ tvaṃ sukheṇā'bhi-	
samekkhase maṃ	19
Yaṃ devasaṃghā vandanti	322
Yaṃ na labbhā manussena	87
Yaṃ na sakkā nipāletuṃ	129
Yaṃ nu pubbe vikatthittho	25
Yaṃ no apucchittha tuvaṃ	
bhadante	331
Yaṃ maṃ so yācituṃ āgā	410
Yaṃ yaṃ hi rāja bhajati	437
Yaṃ satta vassāni	
mamānubandhi	337

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ya]	
Yaṁ hoti kiccaṁ	
anukampakena	291
Yakkhagaṇasevite	
Gandhamādane	286
Yakkhā ca me	
puttamakaṁsu evaṁ	386
Yakkhā pisācā	
athavāpi petā	499
Yakkhā have santi	
mahānubhāvā	385
Yakkhe pisāce athavāpi	
pete	499
Yakkho'hamasmi kalyāṇi	108
Yañcassa bhuñjatī mātā	501
Yañca hetumupādāya	159
Yāñhi yāce tañhi dade	406
Yato sarāmi attānaṁ	145
Yathā aggīva suriyova	142
Yathā ahaṁ ito gantvā	222
Yathā ime vippavadanti	
yakkhā	165
Yathā kusova sassova	143
Yathā gilitvā baḷisaṁ	196
Yathā taṁ sivayo sabbe	405
Yathā dadhīva khīraṁva	143
Yathā naḷova veḷūva	144
Yathāpi te	
sāgaravārimajjhe	167
Yathāpi nāvaṁ	
puriso dakamhi	483
Yathāpi bījamaggimhi	41
Yathāpi mātā ca pitā ca	
puttaṁ	399
Yathā yācitakaṁ yānaṁ	358

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ya]	
Yathā samaṁ maññaṁāno	
pateyya	206
Yathā saraṇa'mādittaṁ	129
Yadā kadāci manujesu brahme	99
Yadā parābhavo hoti	427
Yadesamānā	
vicaranti loke	312
Yadesamānā vicarimha	344
Yamariyadhammena	
punanti vuddhā	77
Yamāhu devesu Sujampatīti	404
Yamimaṁ nadiṁ passasi	
sīghasotaṁ	442
Yamuggatejo uragoti	
cāhu	462
Yamuddharim vāhane	
vuyhamānaṁ	260
Yamekarattaṁ	
anutappathe'taṁ	442
Yamekarattiṁ paṭhadhaṁ	497
Yamhi jāte na passati	26
Yasokaro	
puññaakarohamasmi	102
Yasmā dānaṁ	
nābhinandiṁ kadāci	31
Yasmiṁ mano nivisati	217
Yasmiñca jāyamānaṁhi	26
Yassa etādisā assu	87
Yassa devā pitaro ca sabbe	76
Yassa bhariyā tulyavayā	
samaggā	77
Yassa rājā bhūtapati	
yasassī	77
Yassa rukkhassa chāyāya	352

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ya]	
Yassa'ssa sakkhī	
maraṇena rāja	483
Yassa sākḥā palambanti	209
Yasseva bhīto na	
dadāti maccharī	65
Yā te sā bhariyā	
anariyarūpā	47-8
Yādisaṃ kurute mittam	437
Yāni saccāni dvipadinda	410
Yā me'sā byāhāsi	
pamuñcathe'taṃ	253
Yāva anussaraṃ kāme	173
Yā sā rati uttamā	
kāmaḥoginaṃ	108
Yutte deva rathe dehi	405
Yutto ratho mahārāja	435
Yuvā sujāto sumukho	
sudassano	487
Ye keci atthi samaṇā	
pathabyā	339
Ye ca saṅkhātadhammāse	267
Ye cāpi me sakuṇā	
atthi baddhā	341
Ye te bhavanti nāgā ca	233
Yena atthena āgacchi	404
Yena jātena nandanti	26
Yenābhibhūto kusalam	
jahāti	26
Ye maṃ yācitumāyanti	410

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ya]	
Ye vippamuttā	
anavajjabhogino	456
Yesam rāgo ca doso ca	388
Yo attano	
dukkha'manānupuṭṭho	226
Yo ca appaṭivekkhitvā	192
Yo ca uppatitaṃ attham	58
Yo ca etāni ṭhānāni	179, 193
Yo ca tvaṃ sakhino hetu	428
Yojentu ve	
rājarathe sucitte	395, 467
Yojehi sārathi yānaṃ	409
Yo taṃ viduggā narakā	
samuddhari	271
Yo tassa dukkhajātassa	226
Yo te imaṃ visālakkhiṃ	24
Yo devo'yaṃ dakkhiṇāyaṃ	
disāyaṃ	165
Yo na hanti na ghāteti	72
Yo nāvajānāti	
sahāyamatte	76
Yo bāla mantam kasirena	
laddham	207
Yo mātaraṃ vā pitaraṃ	
saviṭṭha	47
Yo yujjhamānāna'-	
mayuyjhamāno	250
Yo ve anaṭṭhamva naṭṭhanti	
cāha	311
Yo ve dassanti vatvāna	406
Yo sabbalokassa	
nivātavutti	76

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ya - Ra]

Yohu seṭṭho sahasassa	125
Raṭṭhesu giddhā rājāno	374
Rathakārova cammassa	174
Ramassu bhikkhācariyāya putta	455
Rammaṅca te āvasathaṃ karontu	396
Rājaputto ca ñāṇchāto	475
Rājavatā sūravatā ca attho	295
Rājā avoca Vidhuraṃ	361
Rājā Kālīṅgo cakkavatti	233
Rājā ca pabbajja'marocayittha	491
Rājā pasayha pathaviṃ vijitvā	173
Rājā me so dijo mitto	427
Rājāyatanam ucchupuṭam	363

[La]

Lakkhī vata me udapādi ajja	281
Laṅghim samuddam pakkhandi	4
Laddhā satahasassāni	4
Lābho alābho yaso ayaso ca	132
Lābho siloko sakkāro	223
Luddo carī pāsahattho araṇṇe	342
Lohena ve haññati jātarūpaṃ	103

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Va]

Vaṇṇavā abhirūposi	70
Vanibbato mayha vanim anuttaram	404
Vande te ayirabrahme	287
Vammikathūpasmim kipillikāni	331
Varaṅce me ado sakka	10, 14, 240-2
Vasa devānubhāvena	357
Vaseyyāma tavā'gāre	216
Vassa'miva sare pāde	283
Vācam manaṅca paṇidhāya sammā	112
Vāṇijakasamā rāja	363
Vāṇijā samitim katvā	351
Vāmena bhikkhamādāya	373
Vāyametheva puriso	270
Vāridā purimā sākā	352
Vicarāma dāni girivananadiyo	288
Vijjādharā ghora'madhīyamānā	500
Vināpi dānā tava vacanam janinda	464
Vibbhantacittā kupitindriyāsi	462
Virate methunā dhammā	361-5
Vividham adhimānā suṇomaham	446
Visam mā paṭisevittho	222
Visam yathā halāhalam	121
Vīmaṃsamāno isino bhisāni	313
Vuttham me bhavanam dibyam	360
Vedā na saccā na ca vittalābho	482
Vehāyasaṃ agamā bhūripaṇṇo	385

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Sa]	
Saṁvasantā vivasanti	217
Sakaṁ niketaṁ	
atihiḷayāno	331
Sakamittassa kammena	295
Sakkopi paṭinandittha	356
Sakkohamasmi Devindo	409
Sakya rūpaṁ pure santaṁ	178
Sakhā ca mitto ca mamāsī	
Sīvika	407
Sakhīnaṁ sājīvakaro	41
Saṅkappa'metaṁ paṭiladdha	
pāpakaṁ	46
Sacāhaṁ bālo	
paraneyyo asmi	453
Sace araṇṇaṁ hitvāna	222
Sace kho tvaṁ Udayosi	113
Sace ca kho uttaro	
saccamāha	165
Sace ca jaṇṇā avisayha'-	
mattano	226
Sace ca taṁ rāja mado	
saheyya	400
Sace ca rājā vicikicchase	
tuvaṁ	273
Sace tuvaṁ yuddhabalo	
adhamma	103
Sace te ūnaṁ kāmehi	123
Sace te dukkhamuppajje	226
Sacepi vāto	
giri'māvaheyya	465
Sace hi tyāhaṁ dhanahetu	
gāhito	336

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Sa]	
Saccaṁ kireva māhaṁsu	260
Saccaṁ kho etaṁ vadasi	
kumāra	451
Saccaṁ kho vadesi māṇava	62
Saccappaṭiñṇā tava mesa	
hotu	466
Saṭṭhi vāhasahassāni	236
Sataṁ sahassāni dubhāsi-	
tāni	253
Satameko ca me puttā	429
Sattāhamevāhaṁ pasannacitto	31
Sattigumbo ca corānaṁ	436
Saddhāya nikkhamma punaṁ	
nivatto	33
Santā dantāyeva paribbajanti	33
Santi aññepi sasakā	85
Sabbaṁ narānaṁ saphalaṁ	
suciṇṇaṁ	393-4
Sabbaññū sabbavidū ca	236
Sabbalokaviruddhosi	71
Sabbā disā anuvisaṭo-	
hamasmi	103
Sabbe apihitā dvārā	4
Sabbeva te dhammaguṇā	321
Sabbesaṁ sītibhūtānaṁ	303
Sabbe samāgamma karoma	
nāvaṁ	165
Sabbesamevaṁ hi narāna	
nārinaṁ	498
Sabbo loko paricitto aticitto	254
Sabbova loko	
ekato	194
Samaṇe tuvaṁ brāhmaṇe	
addhike ca	34

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Sa]	
Samāṇe brāhmaṇe cāpi	179, 320
Samāṇe mayam brāhmaṇe	
addhike ca	52
Samā ambaṭṭhavessehi	364
Samāgatā jānapadā	262
Samā gopanisādehi	364
Sampannam sālakedāram	277
Sampannavāhano poso	433
Sampassam attani veram	71
Sampesito ca raññā	234
Sarabham giriduggasmim	271
Sa rājaputto paridevayanto	449
Sa rājā paridevesi	473
Sa rājā pāvisi byamham	467
Sarāni khīyanti	
saselakānanā	498
Savanena ekassa piyā	
bhavanti	216
Savanena piyo mesi	216
Sasatthā tāta rājāno	223
Sahassavedopi na tam paṭicca	299
Sākam bhisam madhum	
maṁsam	372
Sākhāhi rukkho labhate	
samaññam	488
Sāgarapariyantāya	233
Sā ca antepuram gantvā	474
Sā ca chinnāva pagghari	351-2
Sā tattha upasaṅkamma	474
Sā tattha vittā sumanā	
patitā	21

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Sa]	
Sādhu khosi anuppatto	356
Sādhu bhāsati'yaṁ yakkho	115
Sādhu sambahulā ñātī	349
Sādhu hoti tapo ciṇṇo	179
Sā nūna'sā kapaṇikā	93
Sāmaggameva sikkhetha	211
Sā muhuttam palāyitvā	417
Sāyam ca pāto udakam	
sajāti	451
Sāyameke na dissanti	129
Sāham ahimsāratinī	319
Sāham brāhmaṇa rājānam	319
Sā hotu nāvā	
phalakūpapannā	21
Sālūrasaṁghaṇca nisedhayitvā	440
Sihā ca byagghā ca athopi	
dīpiyo	500
Sukkacchavī vedhaverā	185
Sukiccharūpaṁ	
paridevayavho	441
Sukkhañjalipaggahitā	56
Sukham nu khaṇḍaso chinnaṁ	158
Sukhumālarūpaṁ disvā	371
Suṇantu mayham parisā	
samāgatā	452
Suṇoma dhammaṁ asataṁ	
sataṇca	52
Suṇomi tiṭṭhāmi vadehi	
brahme	98
Suṇohi mayham vacanaṁ	
janinda	98
Sutvā kaṇṇasukkham vācam	420
Sudukkaram kammamakāsi	292

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Sa]	
Subbhū subhā	
suppaṭimukkakambu	18
Surāmerayamādhukā	119
Suladdhalābho vata me	
ahosi	395
Suvaṇṇacitakaṃ bhūmiṃ	467
Suvāsitaṃ isinaṃ ekarattaṃ	314
Suvijānaṃ siṅgalānaṃ	217, 226, 262
Sūrena balavantena	295
Setāni Himavato	
pabbatassa	286
Sevamāno sevamānaṃ	437
So karassu ānubhāvaṃ	71
So kosiyo	
attamano udaggo	281
So khattiyo hotu	
pasayhakārī	308
So gāmaṇī hotu	
sahāyamajjhe	309
So ca pokkharaṇīṭire	409
So tattha bhutvā ca	
atho ramitvā	468
So nūna madhuraṃ ñāti	86
So paccataṃ niraye	
ghorarūpe	466
So bajjhatū pāsasatehi	
chabbhi	309
So brāhmaṇo hotu	
avītarāgo	308

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Sa]	
So bhinnasīso	
ruhiramakkhitaṅgo	331
So māṇavo tassa pāvadi	61
Sovaṇṇamayam	
maṇīmayam	60, 85
Sovaṇṇamayo pabhassaro	60
So vo ahaṃ pamokkhāmi	418
Sohaṃ abbūlhasallosmi	62, 87
Sohaṃ etādisaṃ hitvā	360
Sohaṃ evaṃ pajānāmi	396
Sohaṃ gantvā manussesu	358
Sohaṃ catuppattamimaṃ	
vihaṅgamaṃ	261
Sohaṃ janindena janamhi	
puṭṭho	205
Sohaṃ dassaṇca bhokkhaṇca	130
Soḷasāhi ca bāttimsa	4
Soḷasitthisahassāni	320, 463
Snehasaṅgathitā ganthā	11
Svāgataṃ te mahārāja	356
[Ha]	
Hatthapādaṃ yathā chinde	158
Hatthārohaṃ anīkaṭṭhā	137
Hatthīhi assehi	
rathehi pattibhi	498
Hadayaṅgamaṃ	
kaṇṇasukhaṃ	345
Harītaṃ āmalakaṃ	363
Hitena tāsāṃ nandāmi	320
Himaccaye Hemavatāya	
tīre	440
Hiyyoti hiyyati poso	486
Hīnajaccopi ce hoti	430